

БІБЛІОТЕКА

Наукового Товариства імені Шевченка

у Львові.

Знак:

~~1764-184~~

III.

~~11.~~

II.

~~5~~

Льв. 197.

08 ✓ 21475/1896

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН РУССКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

ПІД РЕДАКЦІЮ

Володимира Шухевича.

РІЧНИК ОСЬМИЙ.

ЛВІВ, 1896.

В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
під зарядом Кароля Боднарського.

З М І С Т.

Розправи наукові.

Сторона

<i>Ант. Глодзинський.</i> Огород шкільний 7, 17, 81, 129, 145, 161, 177, 193, 209, 241	
Відкрите проф. Рентгена у Вірцбурзі і лампа д-ра Пулюя	38
<i>В. Ш. Умучене</i>	101
<i>В. Літинська.</i> Перетяжене ума в школах і нервовість	113
<i>Ів. Петришин.</i> „Притуловища“ і „Читальні“ яко конечні співчинники народної школи	134
<i>Марія з Рибачків Солтисова.</i> О образованію і вихованію дівчат	138
<i>Яків Миколасвич.</i> Вплив средств фізіологічних на систем нервовий і душу	149
— З'їдомі і їдовиті губи.	185
<i>В. Ш. Сніг чорний і червоний</i>	198
<i>В. Ш. Крипоскоп і флюороскоп</i>	256
<i>Др. Яків Невестюк.</i> О скільки причиняєсь сучасна школа до розвитку усяких хоріб посеред шкільної молодіжи	219, 305, 327
— Гигієна шкільного будинку і шкільної лавки	356

Лекції методики і уваги.

<i>Осип Кокуревич.</i> Про зміст і спосіб ужитя підручника шкільного п. з. „Школа народна ч. IV.“	10
— Про науку язика німецького в III. кл. школи народної	245
<i>Пл. К. Власні</i> зізнання молодіжи про спонуки морального поступованя	20
<i>Як. Миколасвич.</i> „Школа народна ч. III. і IV.“. Замітки.	33, 49
— Як старатись о прибори наукові?	218
<i>Стефан Ковалів.</i> Приготовлене до уступу 76 п. з. „Дід і камінь“, з рускої читанки „Школа народна ч. III.“	25
<i>Іван Петришин.</i> О самозвуках і співзвуках на степені I.	65
<i>Антін Глодзинський.</i> Про жаби. Препарація до 136. уступу читанки „Школа народна ч. III.“ стор. 167.	89, 97
— Осет. Матеріяли до методичного обробленя 142 уступу читанки „Школа народна ч. II.“	118
<i>Юрій Любарт.</i> Розклад матеріялу наукового для шкіл 1- до 4-класових типу низшого	164, 180
<i>Ев. Ярошинська.</i> Про средства вихованя жіночої молодіжи по селах	201
— Ради для тих, що прислухують ся навчанню	14

	Сторона
— ✓ Різнородні картки з педагогії і дидактики	41
— Нові способи в навчанню найменших дітей	292
— ✓ Картки з педагогії і дидактики	156

Менші научні розправи, біографії і инь.

Юл. Ловицький. Відчит при нагоді перших загальних зборів філії руск. тов. пед. в Тернополи	2
✓ Юрій Любарт. Перегляд часописий	67, 213
В. Щурат. Поворот Нанзена	279, 295
Як. Миколаєвич. Як дбати про виховане фізичне дітей	307
В. Ферреро. Первісні прояви праці	321
Саф'їр. Буквар на страшнім суді	337
В. Ш. Музей імени Дідушицьких у Львові	121
— Троякий початок фізики	169, 181
— Золоті слова Пестальюцого	183
— Що можна обняти пам'яттю	223, 251
— Герберт Спенсер о початках заводу учительского	257
— Нічна праця і обезсилюване мозку	260
— З'їзд педагогів в Женеві	299
— Там чи тут?	360
— Убічні жерела образования	362
✓ — В 150 літний день родин Пестальюцого	28
— Наука з погляду в Англії	43
— Як Шліман вивчив ся 12-ти чужих мов	86
✓ — Галицькі школи народні в 1895 році	88
— Єще слово о методі Шлімана	104
— Вага мозку в віку молодечім	123
✓ — Стан шкільництва в Росії	229
— Відділ просвітний на виставі швайцарській	312
— Клясн для дітей слабого ума в Лондоні	314
— Результат іспитів кваліфікаційних для шкіл народних і виді- лових в терміні осіннім перед комісією іспитуючою у Львові	310
— Число руских шкіл більшекласових на Буковині	330
— Влияв алькоголю на діти	331
— Обгризуване нігтів яко прояв хворобливий	348
— Наслідки уживання гербати і кави у дітей	376
— Справозданє дирекцій руских гімназий	226

Вісти про жите товариске.

Як. Миколаєвич. З повіта жовківського	91
С. Ш. Допись з Бобреччини	284
— Проект основаня видавництва „Руска бібліотека педагогічна“	92
— Жаданє головного виділу Руского тов. педаг. до виділів фі- ліяльних і до народного учительства	93
— До членів Руского тов. педаг.	94
— Відозва до руских родичів	106
— З Перемишлянського	315
— Чвертьстолітний ювілей семинарий учительских	343

— Ювілей семинарій учительских	353
— Резолюції з'їзду зборів учительских семинарій	370
— З III-го міжнародного конгресу психологічного	372
— Нове буковинське краєве товариство учительське	347
— Справоздане з діяльності відділу філії тов. педаг. в Тернополи за час від 1. грудня 1895 до 15 січня 1896	30
— Справоздане головного відділу руск. тов. педаг. у Львові за час від 25. марта 1895 до 1. марта 1896	54
— Справоздане з загальних зборів грибовицької філії Руск. тов. пед.	72
— Загальні збори Руск. тов. педагогічного	73
— Справоздане з діяльності філії тов. педаг. в Тернополи	71
— Загальні збори тов. „Руска школа“	273
— Учительська конференція в Надвірній	283
— Третя філія „Рускої Школи“ в Вижици	327
— Загальні збори польського тов. педагогічного	229
✓ — Вісти з Руского товариства педагогічного 45, 63, 108, 123, 187, 204, 231, 232.	

Вісти з парламенту та сойму краєвого.

— З сойму краєвого	44, 61
— Регуляція плати	105
— Пятилітний додаток народних учителів	300
— Справи галицького шкільництва в бюджетовій комісії	346

Постанови властей шкільних, Новинки, Конкурси і Оповідення і инь.
в кождім числі.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
клами не без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Запросини до передплати.

З Новим Роком з Новим щастям!

Витаючи повисшими словами усіх Русинів-Патриотів, дбаючих про розвій нашого шкільництва, розпочинає з сим числом „Руске товариство педагогічне“ VIII. річник свого видавництва „Учитель“, котрого цілею є обговорювати усякі справи дотикаючі нашого шкільництва. Свідомо повисшої цілі Редакція старала ся з'єднати усі сили, до спільної праці. В наслідок того, правда ще поволи, все-ж таки що раз більше людей прикладає рук до так важкої справи, яким є для нас розвій нашого шкільництва і щиро помагає доброму патріотичному ділу. Спаси-Біг велике їм за се! Просимо їх не переставати на сім, але трудитись з нами посполу і далше. Однаковож велика, превелика часть людей, спосібних вельми до праці глядять майже цілком рівнодушно на завданє і ціль „Учителя“! До них відзиваєсь редакція: їх просить она стати враз з другими в ряди та пособити хосенному ділу! Передовсім просить она товаришів Учителів, нехай не жалують хвилинки часу, а передовсім доброї волі, нехай подають до „Учителя“ вісти про всякий рух в справі руского шкільництва; нехай засилають „Учителя“ статями змісту педагогічно-дидактичного, нехай надсилають справозданя з засідань конференцій учительських; она просить їх о рецензії учебників шкільних і тим подібних видавництв, о уваги над діланєм товариств педагогічних, о уваги на видавництвами їх, особливо-ж „Учителем“ о статі змісту научного і пр. і пр. словом про все, що підходить під ціль, яку на меті має „Учитель“.

Не менше просить Редакція усіх Патриотів о поміч матеріяльну, котру окажуть они в той спосіб, що зложать передплату на „Учителя“ виносячу річно 3 зр., на півроку 1-60 зр., а на чверть року 1 зр.

Адреса Редакції: Львів, ул. Чарнецкого Ч. 26.

Адреса Адміністрації: Львів, ул. Академична Ч. 8.

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 16 895

Відчит пр. Юл. Ловіцького при нагоді перших загальних зборів філії руского товариства педагогічного в Тернополи.

Високоповажані Панї і Панове.

Всяка робота, хочби в ціля особистої користи, а тим більше в цілях загальних, в справах весь нарід обходячих, іде ліпше в спілці, силами сполученими. Тому то і видимо нині, куди ні глянемо, що люди всюди вижуть ся в товариства, котрі собі зазначають певний круг діляния на різних полях життя народного: економічних, наукових, моральних, політичних і т. н. Така злука в товариства улекшає досягненя ціли не лиш тим, що достарчає зарядови таких средств материяльних, яких одиниця не в силі достарчити, але й тим, що подає можливість спільного обговорюваня справ, спільного слідження, врешті розкладу роботи поміж поодиноких членів.

І ми сьогодні зібрались тут в цілі заложеня товариства. Але товариством тим має бути Товариство педагогічне. Хоть же значеня та ваги товариств взагалі ніхто нині оспорювати не буде, то всеж таки може насунутись гадка, чи нам такого іменно товариства, т. є. Товариства педагогічного потрібно? Бели не конче потрібно то й шкода часу говорити о якій небудь програмі. Белиж дійдемо що потрібно, бели спізнаємо длячого іменно оно потрібно, то в розв'язці сего питання будуть вже і містити ся вказівки, якими дорогами має те товариство поступати, та до чого стреміти.

Відома річ, що кождий нарід має свої потреби, а наш руский нарід має їх дуже багато. Ми знаємо гаразд, що він темний, не просвічений, знаємо, що він бідний аж надто бідний, знаємо, що під зглядом релігійним єму багато не достає; словом: різних недостатків натури інтелектуальної, моральної та економічної моглиб ми уложити спору вазанку... Як у нинішних народів так і у нас не обійшлося без людей, що щиро своєму народови сприяючи, застановлялись над єго недолею, свої гадки, свої погляди в часописях розвивали і надавали тим самим роботі около піддвиження народу якийсь надний напрям а свої засади зміщували в якімсь характеристичнім оклиці. Таким окликом, лунаючим скрізь по Галицькій Русі, окликом, під котрим ведуть ся всі змагання до піднесеня нашого народу, єсть у нас: Просвіта!

Просвіта — хороше та могуче слово! Щож красивого, як зобразити собі нарід просвічений, розуміючий чого єму треба, хто єму брат а хто ворог, нарід свідомий не лиш своїх обов'язків але і своїх прав, стремлячий до ціли з повним зрозумінєм, з повною свідомістю!

Алеж з другої сторони, просвіта, якеж важке слово, коли ним зобразити схочемо не той стан, в яким нарід просвічений знаходить ся, але ту роботу, ту тяжку борбу, ті змагання, ті тисячні жертви, яких потрібно, заким нарід просвітить ся.

Миж іменно на тій точці стоїмо; ми видимо що для ті змагання одиниць і загалу, ми видимо ту борбу з темнотою, а на жаль самі собі признати мусимо, що робота наша дуже мало приносить хісна.

Чомуж то так? Ого здає ся мені, що передовсім той гарний оклик просвіта фальшиво у нас понято.

Ото думаємо, що просвічати належить лиш людей дорослих, повнолітніх і то через видаване книжок популярних та газет, закладане читалень, устроюване відчитів і т. в. Не думали ми о тім, що все те, само по собі красне, позиточне, отже і потрібне — однакож приносить користь лиш хвилиний і переминаючий, бо для теперішности а не для будучности; забуваємо, що навіть і в давній хвилі з тої просвітної роботи не можемо мати тільки хісна, кілько-б ми сподівали ся з тої простої причини, що наш нарід єсть темний, не має відповідного підготовлення; забули ми о тім, що за кількадесять літ нашого життя народного ми тепер могли-б вже мати численну фалангу людей молодих спосібних повнати наші бажання наші стремлення, охочих образувати ся та просвічати ся, словом: ми забули, ми не узяли до уваги зовсім виховання молодіжи. А преці понятє: просвіта повинно обнимати також і вихованє молодіжи. Ми видаємо часописи для народу, та книжочки. Але-ж ті писма мали-б в троє тільки читателів і то читателів лакомих науки, свідомих і підготовлених, сльб ми занялись були вихованєм молодіжи. У нас повстають тисячки читалень: але-ж ми не хочемо видіти того, що на пальцях можна почислити читальні заложені з ініціативи самого народу, ми не бачимо, що сотки читалень перестали існувати або ледви лиш животіють, а життя соток читалень зачалось на торжественнім отвореню та на тім і закінчилось. Ми устроюємо відчити, виклади, основуємо різні спілки економічні і просвітні і дивуємось, чому нарід так циняво горнєсь до нас, дивуємось, чому далеко більший послух у него мають впливи та підшепти посторонні. Се-ж все дїє ся з тої простої причини, що не занялись ми вихованєм молодіжи а тим самим не підготовили собі ґрунту. Що більше! Ми не лиш, що тою сиравою в своїм часі не занялись; ми нею і тепер зовсім не занимаємось!

Ми нарікаємо на наші відносини, ми бідкаємось — а тимчасом одинокє Товариство педагогічне у Львові ледви животіє для браку средств, для браку членів і рук до роботи... І зовсім не дивно мені було, коли я недавно в „Зорі“ прочитав сатиричний віршик Школиченка, що починавсь словами:

Все на свѣті чергу має	Розуміючи це добре
І у справах по маленьку	Всі взялись ми за роботу,
Ми вперед, вперед потроха	Тільки-ж дні оці наступлять :
Будем сунутись тихенько.	Після дощичу, в суботу.

А тимчасом аж сумно робить ся, коли придивимо ся нашим відносинам в справі вихованя. Возьмім для прикладу вихованє передшкільне, т. в. вихованє домашнє. Сль-б ми сказали, що суспільність наша має хибні понятя о вихованю домашнім, то грубо помилили-б ся! Ми мусимо сказати радше, що загал нашої суспільности не має о вихованю домашнім ніякого понятя. Домашнє вихованє... то для наших материй і батьків terra incognita.

Не говорю вже о низших верствах нашої суспільности; не буду розводити ся над тим, як серед тої верстви в наслідок незнання елементарних засад вихованя фізичного і морального тисячі дітви сходять передчасно зі свѣта а другі тисячі жиють в такій атмосфері духовій, якої собі навіть зобразити годї. — Не буду над тим розводити ся, бо хто небудь закине мені, що годї преці від нашого простолюдяна жадати якихсь докладнійших відомостей. Але вспісну за то о нашої інтелігенції, від котрої преці не лиш можна, але і треба жадати, щоб она основні засади вихованя знала, бо-ж вихованє дітви се один з перших загально-людських обовязків. Тимчасом що-ж ми тут видимо? Ні більше ні менше, лиш рівнож саме незнанє тих справ. Цевне, що заходять

тут деякі різниці, пр. що між інтелігенцією єть одиниці, котрі розуміючи вагу виховання домашнього не здають єго на ласку Божу; але-ж єє одиниці! Не перечу також, що інтелігентні родичі руководячись щирою любовию до дїтий, раді-б, і старають ся, їх — як то кажуть — вивести в люди; але з другої сторони, чи-ж не бачимо що в нас самоуцтво, та відомости переняті від батьків та дїдів заступають засади, над виробленням котрих людскість через сотки лїт працювала? Чи-ж не бачимо, як у нас уже в дитинячїм віці вирабляють ся істоти анї під зглядом фізичним, анї під зглядом моральним зовсім не спосібні до борби житєвої?

А если нас справи домашнього виховання мало обходять, то вже о вихованю публичнїм і говорити нема що. Возьмім пр. школи народні. Се-ж підвалина народної просьвіти! Се єдине средство до просьвічення маси народа — они одні можуть нам приспособити почву, на котрій потім всякі почини до культурного піднесеня народу можуть не лиш буйно розрости ся, глубоко запустити корінь але і обильні видати овочі. А тимчасом ми ними мало, або і зовсім не интересуємо ся, а сли интересуємо ся, то лиш о стілько, о скілько в часописях політичних вичитаємо деколи якусь згадку про декотрі справи шкількі. Ви скажете: А що-ж нас то може обходити? На то суть власти шкільні, їх річню єсть дбати о розвиток шкільництва. Навіть если-б і так було, то преці годї заперечити, що найліпші зарадження властей малі прине-суть користи, если сама суспільність даної справи не піддержить і не прийде властям з помічю. З того становища задивляючись запитаймо себе: Що ми робимо для піддержання в селї значіння школи? — Що ми робимо для улєк-шеня учителеви єго тяжкої, дуже часто здоровлям а навіть житєм перепла-чуваної праці? — Що ми робимо для піддержання єрекенції в школі? — Що ми робимо для приспособлення і виобразовання народних учителїв, та для достарченя місцевостям добрих учителїв? — Що ми робимо для зазнакомлення властей если вже не з дійсними потребами, то бодай з нашими поглядами про публичне вихованє?

Таких питань могли-б ми собі ставити єще дуже а дуже багато — але перервїм їх, хочби лиш для того, що з гори на кожде питанє треба буде від-повісти: нічого!

А в справі шкільництва середнього, де ми лиш одними бурсами своє житє зазначили, а що до висшого та промиселового, а в життєвій справі обра-зовання дївчат? Чи-ж не далось би ще й більше анальоґічних питань поставити? А на кожде, кождїсїньке питанє маємо лиш одну однуку відповідь — від-повідь негативну.

Все се вичікує у нас людей, що справам тим посьвятити-б ся, що взяли-б ся до всесторонного обговореня їх, що нашу, в тім згляді дрімаючу суспільність розбудили би, вказали нам наші євятї обовязки, від котрих істну-ванє і будучність наша залежить, за котрі спадає на нас тяжка одвічальність перед нашими наслїдниками, перед нашим народом!

Фактом є: 1) що у нас справа домашнього виховання молодежи стоїть на найнижшїм степені;

2) в нашій програмі народної роботи точки про вихованє публичне так, як би і не було.

Природним наслїдком того стану річи єсть:

3) що, в нас відповідної літератури про вихованє майже зовсім нема.

Образ той ще яркійше нам представить ся, коли порівнаємо себе з другими народами.

Такі пр. Словінці не хочачи своїх дітей посилати до нелюбих їм шкіл здобути ся можуть на заложенє в однім місті приватної школи до котрої около 500 дітей учащає. Ческа матиця може на справи шкільні тисячами сипати, розпоряджаючи тисячами і членів і капіталу. Поляки в одній Галичині посідають численні а багаті товариства займаючи ся справами виховання і можуть тїшитись величавими здобутками. — А ми? Я не берусь вже порівнувати нас до Німців, Французів та Англіїців, де сама суспільність не чекаючи заряджень властей закладає різного рода школи, курси та найрізномордніші інституції виховуючі, лиш зроблю на підставі дотепер сказаного слїдуючу, єдино можливу конклюденцію, ото ту: що вже крайня пора, щоб і ми справою виховання молодіжї заняли ся. А що все скорше і певнїше дійдемо до чогось сполученими силами, тож не лиш ясною але і зовсім природною оказуєсь потреба товариства, котре-б повиєше обговорюваними справами занимало ся. Таким же товариством єсть іменно товариство педагогічне існуюче у Львові, котрого ціль єсть слїдуюча:

Руске товариство педагогічне ставить собі задачу:

а) промишляти над потребами руского народа на поли шкіл народних, середних і висших, займати ся основою виховання руских шкіл, і піддержувати всякі справи виховання публичного і домашнього на основі матерного язика;

б) подавати членам поміч, так моральну як і матеріальну.

Щоби те товариство не лиш існувало але і розвивалось треба передовсім, щоби оно обняло як найширші круги нашої суспільности. Як в кождім товаристві, так і тут залежить багато від средств матеріальних. Возьмім під розвагу, що товариство наше так малу поставило вкладку, що дійсно се сором, що не належить до него кождий просвічений Русин. Аджеж та вкладка виносить корону річно а корону одноразово!

Дальшим условієм розвитку товариства єсть се, щоб оно само розширялось по цілім краю, щоб вся робота не спочивала в руках кількох людей з центрального видїлу. Маю тут на думці закладанє філій товариства. О потребі закладаня філій не буду говорити, бож се річ неоспорима, скоро узнаємо взагалї потребу Товариства педагогічного. Така філія завдяки патріотизмови Русинів з Тернополя і околиці нині власне закладає ся. Дав би Бог, щоб она на дальше успішно розвивалась і заохотила другі сторони нашого краю до наслідування.

Вже з дотепер сказаного можна би мати загальний начерк діяльности Товариства педагогічного.

Пригляньмо ся однак їй близше. Товариство педагогічне вєди дійсно має свою задачу виконати, повинно передовсім пильно слїдити відносини домашнього виховання і потреби суспільности. Признаючи публичному вихованю а взагалї школам всякого рода (народним, середним, висшим, фаховим і т. н.) далекосяглий вплив на культурний розвиток народу, мусить оно бути всесторонно ознайомлене з шкільництвом взагалї, з потребами всяких верств народу і з бажаннями єго з одної сторони, а з потребами шкіл з другої сторони. Оно повинно в разї потреби звертати ся чи то до властей, предкладаючи їм основно умотивовані меморіяли та петиції, або удїляючи на жаданє властям своїм

гадки, чи то також до самої суспільности, зазнакомлюючи її за помочию відчитів, викладів і всьляких письм з тим, чого їй в давній хвилі нестало, уділяючи їй рад і вказівок, розбуджуючи живіший інтерес для справ виховання, указуючи їй дороги, якими іти і цілі до яких стреміти має.

Признати треба, що задача се велика та тяжка, що потребує она много сил, та много часу. Чим однак она трудніша тим яснійше стає нам перед очима, що лиш спільними силами і невтомимою муравлиною працею можна дійти до чогось. В Товаристві педагогічнім маємо широке і красне поле діляня, треба лише рук і то рук охочих. Бо-ж зважмо ще і то, що окрім дотепер обговорених задач, єсть ще задачею Товариства уряджувати конференції членів і видавати книжки, часописи і инші письма. Конференції за помочию відчитів, викладів розправ педагогічних і дискусій, мають причинитись до розширення і усталення важніших здобутків научних на полі виховання, не говорячи вже о розбудженню дрімучих сил о виробленню едаости гадок і поступованя, о піддержанню на духу упадаючих. Ту саму ціль, але в ширших розмірах мають також і видавництва письм та часописей. А все те разом взявши становить богату програму діяльности, вказує нам поле, на котрім сотки людей з різних верств і різних занять могли би корисно для будучности народу працювати.

Не можу сего короткого огляду закінчити що-б ще о двох справах не згадати.

Перша згадка буде дотикати нашого учительства народного. Поперед мушу сконстатувати, що суспільність наша учительством народним з власної ініціативи майже не опікуєсь. Ми не мовби забули про него. Ми не мов не знаємо, що оно становить тисячну громаду звязану спільністю становища і покликання, спільністю потреб і змагань, спільністю свого невідрадного положення. Стан цілий не дасть ся в організації народній оминути, хоч би ми і завзялись мовчати про него. Стан цілий не перестане бути чинником культурним, хоч би йому суспільність і опіки і признання відмовила. Миж стану того майже ніколи в рахубу не беремо, не зважаючи на те, що самі собі медвежу віддаємо прислугу. Прислухаймось де небудь при нагоді розмові інтелігенції, н. пр. про сільські відносини. Будемо чути про панів, сьвідчеників — але не учуємо нічого про учителя. Учуємо о війтах, писарях і т. н. а не учуємо нічого о учителю. Учитель у нас, то найчастійше „аеро“ а часом навіть одиниця, але зі знаком „мінус“.

Тож нікому се так не винадає як власне Товариству педагогічному бути тим лучником між учительством а нашою інтелігенцією а радше нашою суспільністю, вказати з одної сторони суспільности обовязки її względом стану учительского, а з другої сторони учительство наше зорганізувати, і асоціалізувати, злучити его в сильну фалангу людей свідомих свого значіння і своєї задачі, стати йому помочию в его стремленях і змаганнях і бути виразом его потреб і поглядів.

Повисше обговорені средства, в привіненню до учительства мусать принести овочі: а маю надію, що будучність узяєть і в учителях чималий чинник народного відродження а історія заніше на картках своїх побіч імен заслужених патріотів не одно імя з поміж тих невидних та неголосних труженників, що на жертвенику народнім без розголошу складають дуже часто если вже не жите, то бодай здоровле або і будучність свою та своїх дітній.

Друга річ о котрій говорити хочу дотикає наших Ви. Пань. До Това-

риства педагогічного належати може після §. 6. статуту кожда особа, котра взагалі интересує ся справами виховання і просвіти народної. Виходить з того, що і панї можуть до Товариства належати. Але не на се я хотів вказати а радше на те, що паням не менше важне та вдячне поле при Товаристві педагогічним отвирася. Не могучи на разі творити окремого Товариства, дуже вигідно можуть они при нашім Товаристві і під його прапором зорганізуватись в окрему навіть секцію і обговорювати справи, їх спеціяльно дотикаючі, якою пр. єсть виховане дівчат — а у нас в Тернополи заложено інституту дівочого. О справі тій годі мені тут широко розводитись. Мій товариш п. Д. обговорював єї вже кілька разів і я переконаний, що Вп. Панї самі єї зрозуміють і численним приступленем до Товариства, як також своїми радами прийдуть і в тім згляді виділові в поміч і дадуть тим новий доказ свого патріотизму.

На тім кінчу і прошу о прощення если я часом ужив чорних красок для представлення річи. Не робив я того ані для ефекту, ані для краснорічності, до котрої зовсім претенсії не маю. Мною руководило одиноко бажанє, щоби учасникам зборів вказати просторе а неуправне поле народної жизни, щоби заохотити до роботи, щоби в серцях кожного з учасників довго гоміили слова нашого поета:

Гей, гей воли, чого-ж ви стали?

Чи поле так вже заросло?

Чи може ржа леміш поїла,

Чи затупилося чересло?

Вперед воли, бадиле зсохло!

Зсохли колючі бодяки!

А чересло, леміш нові!

Орім щасливо! Гей, воли!

Огород шкільний.

Подає: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

УІІІ. Растини уживані як заправи корінні. В огороді яриннім плекає ся окрім доси вичислених растин єще много таких растин, котрих насїє або і они самі служать як ароматична приправа до потрав. Досить тут спізнати о кминї, чернушці, мятці, полині або материнці. Таких растин єсть спора визанка, але з поміж тих вибираємо лише найважнійші.

1. Аниж (*Anisum sativum*) єсть рослиною однорочною, належить до окружкових. Растину сю плекає ся для насїя, котрого ціна за 1 кіл. виносить около 70—80 кр. З простору 1 ара можна зібрати 8—9 кіл. насїя. Сїяти насїє треба вчасно на грядочці в 4 ліній і не густо. Насїя анижу уживають до заправи горівки і до медівників.

2. Кмин (*Carum carvi*) належить до окружкових і єсть рослиною дволітною. У нас кмин не управляють по городах, бо він росте дико по сіножатах а діти збирають єго і роблять при тім в траві значну шкоду. Для того вартє познакомити селян через школу народну з управою тої вельми пожиточної рослини. Управа кмину єсть легка а при тім поплатна. З одного ара

збирає ся 10—15 кіл. насіння, а ціна одного кілограма виносить 20—40 кр.; на 1 кіл. треба 2 літри насіння.

На весні засіваємо в розсаднику насіння кмину не густо; ту виростає розсада до половини червня а потім пересаджує ся її на приладжені грядочки в 4 лінійх на грядочці і що 30 см. ростина від ростини. Дуже добре удає ся кмин на бараболіску або по бураках та капустах. Принявши ся ростинки треба обсапати а в осені зрізує ся біла на корі для худоби. — Другого року на весні треба корчики кмину обсапати і підгорнути. Корчики кмину зацвітуть, видадуть насіння, а самі гинуть і біла їх усихають.

3. Копрій (декуди кріп) (*Anethum graveolens*) єсть рослиною однорочною і належить до окружкових. Ростини тої не плекають на окремих грядках тільки розкидають насіння, подібно як насіння маку, по огороді а особливо поміж морквою, петрушкою та цибулею. З року на рік висіває ся значайно сам і то нераз так густо, що треба єго аж полоти.

Пожитки з копрію суть знані. Зеленими листочками приправляють росіл, гречану кашу і вмітують їх до наквашених огірків.

4. Чернушка (*Nigella sativa*, Schwarzkümmel) єсть рослиною однорочною і належить до козельцеватих (*jaskrowatych*). Удає ся добре в землі городовій. Сіє ся насіння на загоні в чотири ліній досить рідко; там де насіння зійшло за густо треба ростини попроривати. Повирваних ростин не треба викидати, але можна ними обсадити береги рабат, бо єсть се ростинка досить оздобна.

Висушене на сонці насіння дає ся легко переховати. Насіння чернушки уживають ся подібно як насіння кмину; цвіє з чернушки дає пчолом много меду. Єсть відміна чернушки звана подільською або ананасовою, котрої запах пригадує нам запах ананасів.

5. Мак (*Papaver somniferum*) єсть званою рослиною однорочною. З простору одного ара можна зібрати около 20 л. насіння, але сам мак рідко коли засіваємо; найчастійше сіємо мак поміж низько ростучими яринами а особливо поміж морквою та петрушкою. Можна також сіяти мак і між цибулею але лише дуже рідко. За густо зійшовші ростини вириває ся і викидає, бо они пересаджені не приймають ся. — Зібране насіння маку треба добре висушити на сонці, бо инакше може затхнути.

Найлучші до плекання суть відміни маку з замкненими головками; мак зіркатий легко висипає ся з головок. Єсть мак білий і синявий. Мак білий має головки надзвичайно великі. Пожитки з маку суть знані. Олій з маку єсть найсмачнійший з поміж всіх у нас знаних ростин олійних і дорівнює смаку найлучшої оливи.

6. Гірчиця біла (*Sinapis alba*) і гірчиця чорна (*Brassica nigra*) суть рослинами однорочними, належать до хрестоцвітних. У нас управляють гірчицю біду на корі для худоби і тогді треба її зеленою в цвітті носити. Крім того достарчує цвіт гірчиці пчолом дуже много меду. З насіння гірчиці ладять муштарду а в антиках віскаторню. Муштарду ладить ся з гірчиці таким способом, що з висушеного і на муку потовченого насіння витисне ся (хочь се не конечно) на перед олій на зимно, почім зробляємо оставину ся масу оцтом, соком з хрну і додаємо трошка цукру або меду.

О гірчиці споминаємо на сім місци для того, повеже в читанці народній ч. IV. стор. 170 єсть она описана між рослинами промисловими.

З одного ара збирає ся насіння около 20 літр. вартости около 5 зр.

7. Драганок (*Artemisia dracunculus*) (Estragon) єсть билиною і належить до родини рости́н зложених. Листків тої рости́ни уживає ся на приправу до салат, додає ся до квашених огірків подібно як копрію а особливо добрим єсть оцет, в котрім вимочено листки драганку. Оцет такий називає ся оцтом драганковим. Окрім листків драганку — тих дає ся найбільше — можна додати ще по $\frac{1}{3}$ часті васильку і листків бібкових та пару цибульок. Оцет такий має натягати через 2 тиждні. Управа тої рости́ни єсть така сама, як управа понизше описаного маточника пчільного (*Melissa*); корчики драганка садить ся на грядці в трех лініях а на лінії в відступах що $\frac{1}{2}$ метра.

8. По́лин (*Artemisia absinthium*) (Wermut) належить також до зложених і єсть ростиною тревалою. Єсть то передовсім рости́на лікарська і яко таку можна її плекати в городі; розмножуємо її з ділення корчиків накопаних на поли і садити в відступах що 25—30 см. До аптик купують галузки полину враз з листем, зрізувані в місяці червни і висушені на сонці і платять по 30 зр. за 100 кіл.

9. Маточник пчільний або меліса цитринова (*Melissa officinalis*. Rojownik lekarski) єсть билиною і належить до губатих (*Labiatae*). Єсть то рости́на неоцінена для пасічників. Пахучими листками витирає ся улій, в котрих хочемо осадити роя, бо пчоли дуже любять запах тої рости́ни. Цвіт тої рости́ни як взагалі всі прочі тут описані до губатих привалежні рости́ни, достарчає пчолам много меду; крім того уживають засушених листків маточника на приправи до всіляких потрав. Маточник розмножує ся з насіння або з ділення старих корчиків. Старші понад три роки корчики треба викопати, розділити і пересадити на нове місце. Садить ся корчик від корчика в відступах що 30 см.; найлучшою порою до пересадження старих корчиків єсть кінець серпня. Через літо добре єсть корчики обсапати і чисто від хопти удержувати. В острі зими маточник вимерзає. Можна про те грядочку з корчиками маточника прикрити на зиму, як вже земля замерзне, солом'ястим оборником.

10. М'ятка кучерява (*Mentha crispa*. Krauseminze) і подібна до неї м'ятка перцева (*Mentha piperita*. Pfefferminze) належать до губатих і суть билинами. Рости́ни ті плекають ся задля сильно пахучих листків, надто з листків м'ятки перцевої ладять гербату, котра сильно розгріває жолудок і про те уважає ся її яко лік скріпляючий жолудок. М'ятку розмножувати можна з насіння а також — як всі прочі билини*) — з ділення корчиків. М'ятка росте низько, уживає ся її проте на обвідки рабат.

11. Чабрик материнка (*macierzanka*, тиміян, *Thymus vulgaris*) належить до губатих і єсть одною з найлучших рости́н медоносних. Єсть ростиною тревалою (підкущ) і розмножує ся з насіння або ділення старих корчиків. Галузок уживає ся задля їх милого аромату на приправи до потрав; єсть то крім того рости́на лікарська і за зібрані в липни і серпни галузки висушені враз з листками на сонці платять в складах аптичних 15 зр. за 100 кіл. Рости́на та придає ся також на обвідки до рабат. Садить ся ту рости́ну в відступах що 30 см.

*) Билиною (bylina) називаємо такі рости́ни, котрі що року на весні випускають нові гоні, цвітуть, видають насіння, але в осени не зауширають як н. пр. зла однорочні; гоні билин внасліді усихають, але житі рости́ни криє ся в підземних „корнях“, з котрих кождої весни виходять нові молоді гоні. Такою билиною єсть н. пр. хміль, кропива і много інших ту описаних рости́н.

12. Юзефок лікарський (hyzop, iesso, Hyssopus officinalis) належить також до губатих і єсть билиною плеканою по городах для пчіл, (належить до найлучших рослин медоносних) а також і в кухні уживає ся ароматичних листків тої рослини на приправи до сосів, салат і т. п. Надто рослина єсть досить оздобною і уживають ві до прикрашеня берегів рабат. Множить ся так само як попередні, а садити треба в відступах що 30 cm.

13. Щербець городний (szarber ogrodowy, Satureja hortensis) єсть рослиною однорочною і належить до губатих. Ароматичних листків тої рослини уживають до приправи бобу і фасолі, і звідси німецька ві назва Bohnenkraut. Сіє ся насіє на загові в 4 лінійх дуже рідонько, в літі обсанати а галузки стинає ся перед цвітот і висушені на сонці переховує ся до ужитку.

(Далше буде).

Про зміст і спосіб ужиття

підручника шкільного п. з. Школа народна Ч. IV. Львів 1895. Накладом
ц. к. видавництва руских книжок шкільних.

Написав Осип Кокуревич учитель в Плавові.

В послідних днях вересня с. р. появил ся підручник шкільний для молодіжи четвертого степеня науки п. з. Школа народна часть IV.

Учителі з нетерпеливостію вижидали появленя того підручника, позаяк власть шкільна ще в маю с. р розпорядила, щоби з початком біжучого року шкільного учити на четвертім степені науки на підставі згаданого підручника.

Сегорічні конференції окружні не радили над иньшими квестіями, тільки виключно над подрібними плянами науковими для усіх степенів науки, та годі було довершити того діла, позаяк підручник для четвертого степеня приписаний єще не вийшов. Учителі шкіл народних з мовою викладовою рускою муєть проте через сей рік обходитись без урядово затвердженої програми наукової і суть зневолєні або уложити собі таку програму або учити як то плян нормальний каже „tokiem książki“. Сеєя послідня євентуальність може дуже некористно вплинути на хід науки на тім так важнім степені і длятого користаючи з ласкавої готовости хвальної редакції „Учителі“ загадав я, на підставі досьвіду, уділити Високоповажаним Товаришам моє мйєнє що до способу ужиття згаданого на вступі підручника.

З заголовку моєї розвідки міг би не оден з пп. читателів виснувати надію, що я напишу критику змісту книжки о котрій бесіда. Того не зроблю по перше длятого, що ще не час о ній судити а по друге що я некомпетентний а по третє що враз з иньшими знаю, що і той підручник як єго попередники муєть улягти тому неумолимому правилу природи а іменню що єго зміст колись в части змінять а вкінци заступають підручник другим, котрого доля знов така сама буде, як доля кожного людського діла.

„Школа народна часть IV.“ складає ся із двох частин. Часть перша се уступи прозаїчні та поетичні змісту морального; часть друга скла-

дає ся з уступів річевих трактуючих о географії, історії, господарстві, науках природних і гігієні.

Перша часть складає ся з 29 уступів прозаїчних а 28 уступів поетичних. З тих уступів, уступи прозаїчні 2, 4, 8, 16, 23, 25, 27, 29, 31, 35, 40, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55 і 57 і поетичні 7, 9, 20, 22, 30, 34, 52, 56 або довші і трудніші або важніші по повову змісту уступи прозаїчні 6, 10, 12, 14, 19, 21, 33, 37 і 39 і уступи поетичні 1, 3, 5, 11, 13, 15, 17, 18, 24, 26, 28, 32, 36, 38, 42, 44, 46, 48, 50 і 54 коротші і лекші до практичного переведення. Часть друга складає ся із 135 уступів з 25 поетичних а 110 прозаїчних. З прозаїчних уступів єсть 29 змісту географічного, 11 з історії рідного краю, 14 з історії австрійської 6 о устрою краю і держави, 16 з господарства сільського, 23 з наук природних, 9 з гігієни а два о винайденнях.

Книжка ся як висше згадано призначена для четвертого степеня а так як на той ступень учащають діти пятого і шестого року науки мусить зміст книжки в двох літах стати ся духовою власністю дитини.

На четвертий ступень ходять у нас діти пятого і шестого року науки т. є. такі, котрі приходять з третого степеня і такі, котрі уже рік були на четвертім степені. Учителі шкіл низшого типу а особливо учителі шкіл одно- і двокласових учать дітей того степеня науки з обох літ разом на підставі тих самих уступів а ріжниця така, що від дитини шестого року науки вимагає ся ліпших і докладніших відповідей.

Если би не тот обставина, що на четвертий ступень ходять діти ріжного розвою духового, можна би уступи з книжки поділити собі на дві рівні части і одного року брати одну половину а другого другу.

Та в тим і біда, що кожного року приходять часть дітей з третого степеня на четвертий, котрі би очевидно не розуміли приміром уст. 76 п. з. „Альпи“ если не перечитали уступу 19. п. з. „Які залізниці ведуть з Галичини до сусідних країв“ так само годі вимагати від дитини щоб зрозуміла уступ 131. п. з. „Устрій Австрійско-угорської монархії“ если не читала уступу 4 або 17 о властях громадських і повітових і т. д., еще знов трудніше вимагати від учителя аби виконав впрост неможливу річ і за рік перевів 135 уступів річевих.

Після мого мйня треба проте конче хоч тоті уступи котрі не мають звязи з попередними брати тільки раз на два роки а другі важніші і маючі звязь зі собою переробити одного року при науці языка викладового а другого при науці відомостей з історії і природи.

Заким приступлю до вичисленя тих уступів мушу обяслити час, котрим учитель розпоряджає в році до переведеня уступів з книжки для четвертого степеня.

Если приймемо, що рік шкільний має 42 тижнів — бо 10 тижнів відпадає на ферії і свята — то дійдемо до такого результату, що учитель розпоряджує в році:

63 годинами на науку языка викладового, 42 годинами на науку курсоричного читаня а 84 годинами на науку відомостей з історії і природи.

Маємо діло з учениками четвертого степеня науки. Молодіж того степеня науки, повинна бути не тільки розвинена, щоби лекші уступи читала і оповідала без попереднього поясненя. Се передвиділа інструкція до нормальних плянів, бо жадає стор. 83., щоби діти четвертого степеня науки читали курсорично і вправно уступи без попереднього поясненя. Крім того наказує ін.

струкція стр 78, щоби при читанні уступів поетичних не задержуватись довго над поясненнями і не розбирати їх подрібно, позаяк хороше відчитанє уступу поетичного більший вплив зробить на дитині, як подрібний розклад.

Можу проте поручити Вп. Товаришам, щоби на годинах курсоричного читання перевели:

Прозаїчні уступи першої часті підручника а то 6, 10, 12, 14, 19, 21, 33, 37, 39 і поетичні уступи тої часті, а то: 1, 3, 5, 11, 13, 15, 17, 18, 24, 26, 28, 32, 36, 38, 42, 44, 46, 48, 50 і 54 а крім того уступи поетичні другої часті а то уступи: 2, 5, 7, 9, 11, 13, 21, 23, 28, 31, 35, 39, 64, 66, 70, 74, 83, 86, 92, 96, 101, 120, 126 і 128.

Сі уступи належить перевести з молодіжню два рази с. в. раз одного року а раз другого року.

При науці языка викладового зі статаричним переведенєм уступів належить перевести

I. Одного року

- а) Уступи прозаїчні першої часті: 3, 8, 23, 27, 31, 40, 43, 47, 51, 55, 57;
- б) уступи поетичні першої часті: 7, 20, 30, 52;
- в) уступи з історії рідного краю (часть друга): 1, 12, 42, 53, 55, 57, 61, 73, 82, 94, 114;
- г) уступи трактуючі о науках природних: 3, 24, 41, 52, 56, 68, 72, 84, 103, 105, 110, 113;
- д) Уступи з гігієни: 25, 45, 62, 91;
- е) уступ о винайденях: 10.

II. Другого року:

- а) уступи прозаїчні першої часті: 4, 16, 25, 29, 35, 41, 45, 49, 53, 57;
- б) уступи поетичні першої часті: 9, 22, 34, 56;
- в) уступи з історії австрійської: 38, 50, 106, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 129, 130, 132, 133, 134.
- г) уступи трактуючі о науках природних: 22, 36, 51, 54, 58, 71, 77, 95, 108, 112, 121;
- д) уступи з гігієни: 26, 49, 75, 80;
- е) уступ о винайденях: 37.

Після того обчислення випадає отже до переведення одного року уступів сорок і три а другого року уступів сорок чотири на годинах призначених на науку языка викладового.

З повисеного виходить, що взявши на увагу обєм книжки, ми що до читання статаричного і не обтяжили учителя а натомість приналисьмо з другої часті трийцять уступів на кожний з двох років, котрі в дотичнім році при науці відомостий з історії і природи віднадають. Природна річ, що уступів брааних в дотичнім році при науці языка викладового, не треба брати при науці відомостий з історії і природи, бо-ж зовсім рівнодушно чи я дотичні уступи обяснив на годині того або того предмету, але ходить о се, щоб уступ був пояснений, тим більше, що ходить о уступи річеві, котрі для нашого селянина дуже важні проте і належало їм можливо як найбільше місця при науці в школі народній дати. Если-ж ми приймали повисений розклад матеріялу для науки языка руского тогді лишить ся на 84 години річно

призначених на науку відомостей з історії і природи 81 уступів а то :

29 уступів географічного змісту ;

14 уступів з історії австрійської в однім році а 11 уступів з історії рідного краю в другім році ;

6 уступів о устрою громади, краю і монархії ;

16 уступів з господарства ;

11 уступів з наук природних одного а 12 другого року ;

4 уступи з гігієни одного а 5 другого року ;

1 уступ о винайденнях одного а 1 другого року ;

с. в. 81 уступів одного року а 80 уступів другого року.

Матеріалу дуже багато бо майже уступ оден на годину, що дуже тяжко виконати, если ся зважить, що то уступи трудні. Насупротив укладу книжки иньшого виходу, здаєсь, нема бо з досьвіду знаю, що краєва Рада шкільна, не позволить на розділ уступів географічних на два роки так як двом округам з того поводу відкинено подрібний план. Вирочім розклад тільки першого року дуже трудний. Другого року прийдеє читати уступи вже при науці язика викладового пояснені тай самі ті уступи з географії і господарства, значить від молодіжи шестого року науки мож вимагати аби знала докладно перечитане і другий раз перероблене.

Аби не лишити ніякого сумніву котрі уступи кожного року брати на годинах призначених на науку відомостей з історії і природи, наведу їх тут після порядку в книжці. І так належить брати одного року :

I. Уступи географічні усі а то : Уступи 19, 20, 30, 32, 43, 44, 46, 47, 48, 59, 60, 63, 67, 69, 76, 78, 81, 88, 90, 97, 99, 101, 104, 107, 109, 111, 112, 125, 127.

II. Уступи з історії австрійської 38, 50, 106, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 129, 130, 132, 133, 134.

III. Уступи о устрою громади, краю і держави а то уступи 4, 6, 17, 18, 40, 131.

IV. Усі уступи змісту господарского а то уступи 8, 14, 15, 16, 27, 29, 33, 34, 65, 85, 87, 89, 93, 98, 100 і 115.

V. Уступи з наук природних 22, 36, 51, 54, 58, 71, 77, 85, 118, 112, 121.

VI. Уступи о гігієні 26, 49, 75, 80.

VII. Уступ о винайденнях 37.

Другого року :

I. Усі уступи географічні а то 19, 20, 30, 32, 43, 44, 46, 47, 48, 59, 60, 63, 67, 69, 76, 78, 81, 88, 90, 97, 99, 102, 104, 107, 109, 111, 122, 125, 127.

II. Уступи з історії рідного краю 1, 12, 42, 53, 55, 57, 61, 73, 82, 94, 114.

III. Уступи о устрою краю і держави 4, 6, 17, 18, 40, 131.

IV. Усі уступи змісту господарского 8, 14, 15, 16, 27, 29, 33, 34, 65, 85, 87, 89, 93, 98, 100, 115.

V. Уступи з наук природних 3, 24, 41, 52, 56, 68, 72, 84, 103, 105, 110 і 113.

VI. Уступи о гігієні 25, 45, 62 і 91.

VII. Уступ о винайденнях 10.

Відповідно до укладу книжки єсть то оден спосіб розкладу так обширного матеріалу. На місяці і після пір року не діло, так як се залежить від місцевости і иньших обставин. Подаю тільки проєкт. Хто би умів подати иньший і лучший план, зволать свої гадки умістити тоже в „Учителю“, нехай гадки

мінняють ся а если би на місце мого провкту виробилась зовсім на нивших підставах оперта програма, буду мати хоч се вдоволене, що моя статя викликала дискусію у тім напрямі і причинилась до вироблення можливого до переведеня подрібного пляну.

Ради для тих, що прислухують ся научаню.

Звісна се річ, що відвідувати школи і прислухувати ся научаню других є незвичайно користним для учителя; належить але при тім заховуватись відповідно. Особливі ради в тім напрямі зіставляє одно з писем американських в слідуючий спосіб:

- 1) Відвідуйте школи як найчастійше.
- 2) Приходіть до них з цілею, щоби чого навчити ся а не критикувати.
- 3) Робіть записки; обсервації зроблені пам'ятати можете час короткий, скоро але їх запишете собі, стануть ся они трівалою вашою власністю.
- 4) Не переривайте науки учителеви; час науки не належить ані до вас ані до него а тільки до дітей; а коли маєте о що поспитати, так запишіть собі те, і зробіть се по скінченій науці.
- 5) Коли приходите до школи в товаристві других, не розмовляйте між собою, бо се перешкаджає зарівно учителеви як і дітям.
- 6) Не сідайте так, щобиьсте дітям заслонювали таблицю і не чекайте, щоби вас прошено змінити місце. Учитель може бути зайнятий і не достереже перешкоди, яку мають ученики в переписованю з таблиці, самі повинніьсте се спостерегти і не робити собою замішаня в класі.
- 7) Не ходіть одного дня до кількох шкіл, але остаьте як найдовше в тій самій класі.
- 8) Не повертайте до своєї школи знеохочені, але старайте ся безпроволочно завести те у себе, що вам у других сподобало ся.
- 9) Не повертайте теж до своєї школи з пересвідченням о вашій висшости; в найгіршім случаю, если єсьте безсторонні, принесете з кожної такої візиту гадку нову, після котрої будете могли у себе завести якесь уліпшеня.
- 10) Не порівнуйте за скоро усе в власну користь або і некористь; беріть під розвагу усі услівя подрібні як пересічний вік дітей скількість учеників в класі, їх вихованє домашнє, степєнь заможности і інтелігенції родичів і пр.
- 11) Наколи у вашій класі є хто чужий, так старайтеся як найменьше безпокоїтись єго присутністю.
- 12) Коли хочете виказати дійсний резульат вашої праці, задавайте питаья усім дітям, а не пописуйте ся виключно найспосібнішими учениками. Знанє ваших учеників окажете найліпше по ділах; кажіть дітям написати в присутности чужих людей які вирази. Більше ті вирази єго навчать, як перегляданє давійших, а притім і більше він повірить, бо сам побачить.

НОВИНКИ.

Кілько коштує наука одного ученика? Статистика виказує, що кошта науки одного ученика школи народної виносять річно в Австрії дол. 20 злр., в Чехах 15 злр., на Моравії 14 злр., в Австрії гор. 14 злр., на Шлезку 14 злр., в Сирії 12 злр., в Тиролю 11 злр., в Дальмації 7 злр., а в Галичині також 7 злр.

Цілувати руки в школах народних угорських заборонила краєва рада шкільна в Будапешті. Начальний лікар міста сконстатував, що цілуване рук, як кожде инше, причиняє ся до розповсюдження хороб заразливих і з того powodu видає безпроволочно обіжниця до всіх шкіл, наказуючи учителям приймати такі поцілуї від учеників.

Товариство учителів і учительок в Чернівцях відбуло дня 19. листопада м. р. своє повне засіданє під проводом голови тов. ректора Дерера. Учитель Дубинський порушив гадку, чи не добре було би з нагоди торжества 50-літнього ювілею панованя нашого цісаря засновати „притулок для учителів“; в сій справі рішено, щоби виділ товариства ревню заняв ся тим проєктом і предложив загальним зборам свої внесеня. Що-до відношеня тов. до краєвого товариства учительського, то сконстатовано, що „товариство учителів і учительок в Чернівцях“ не є властиво філією краєвого учительського тов. вже тому, що о тім нема згадки в статутах. Лише тих членів „товариства учителів і учительок“, котрі платять місячно 25 кр., уважає ся також членами краєвого тов. учительського, але не товариство саме. Коли приїде час заплатити ті вкладки, то тоді треба буде над справою застановитись. Відчитом п. Мілера про „обговорюване казок в народній школі, головню в елементарній класі“ закінчено засіданє.

Ілюстрації шкіл народних. Коли торік сойм ухвалив новий закон о надзорі шкіл народних, деякі посли піднесли, що крім візитацій інспекторів шкільних треба би вислати до шкіл народних також і иньших образів людий для ілюстрації. Наслідком сеї дискусії було ухвалене резолюції, котрою візвано краєву раду шкільну до відповідного розпорядженя. Краєва рада шкільна видала окружним радам шкільним відповідне поученє. В тім поученю сказано, що інспектори шкільні ревню вповняють свої обовязки візитаційні, але ніколи не може зашкодити, если учитель будуть мати як найчастіше нагоду стикати ся з делегатами окружної ради шкільної, іменню в дальше віддалених селах. Для того окружні ради повинні в міру потреби вислати делегатів до візитації шкіл. Тими делегатами повинні бути або члени окружної ради, або личности з-поза неї, або священики і инш., котрі займають поважне становище і інтересують ся школами. Делегати будуть візитувати одноразово школи і науку в них, а відтак здавати справу окружній раді шкільній. Справозданє може дотикати всяких справ. Делегати не мають права давати які небудь поученя учителям.

Зужите паперу на цілій землі. Після статистики існує на землі 3985 фабрик паперу, котрі разом достарчують 1450 міліонів кілограмів паперу. Друкарні спотребовують половину сеї продукції, а самі диевняки потребують 335 кг.; від десяти літ праса періодична спотребовує 110 міліонів кг. Статистик обчислив надто кілько кілограмів паперу спотребовує пересічно мешканець різних країв. Перше місце під тим взглядом займає Англичанин, котрий спотребовує річно 6·5 кг. паперу, по нїм стоїть Американин з 5·7 кг; Німець спотребовує річно 4·4 кг., Француз 4·2 кг., Італіанець і Австрієць около 2 кг., Мексиканець 1·2 кг., Іспанець 0·85 кг., — остатнє місце в тім списі займає мешканець Росії, на котрого випадає тільки 0·75 кг. Статистика ся стверджує впрочім те що відоме є загально, що краї, де найбільше є розвинена просвіта, де найвише розширено читанє і де найбільше оживлена є торговля, котра вимагає величезної корреспонденції, спотребовує найбільше паперу. Англичанин більше читає і більше листів пише, як Німець і Француз.

Для Русинок. Заходом товариства „Клюб Русинок у Львові“ а наглядом п. А. Хойнацкого управителя книгарні ставропигійської у Львові вишли Ви-

шивки всхідної Галичини, прекрасна збірка галицько-руських вишивок. Збірка обнімає 20 таблиць. Таблиці 1 і 2 подають вишивки з повіту товмацького, табл. 3, 4, 5 і 6 з повіту надвірнянського, табл. 7 і 8 з повіту калуського, табл. 9, 10 і 17 з повіту сянтинського, табл. 11, 12, 15 і 16 з повіту городенського, табл. 13 і 14 з повіту борщівського, табл. 18 з повіту підгаєцького а вкінці таблиці 19 і 20 представляють гафти всхідної Галичини взяті на хрестики. Взорі виконані дуже старанно, точно, а прекрасно в літографію нашого земляка, члена „Зорі“, п. Андрія Андрейчина у Львові (ул. Сикстуска ч. 29) красками: червоною, синьою, зеленою і жовтою, а ті поодинокі барви приходять ще в різних відтінках. Виконане всіх 20 таблиць зворів справді гарне. По майстерски скомпонована і виконана також вінета на теці, в котрій містять ся таблиці. Збірник сей коштує 2 злр. 60 кр. в дорозі пренумерати до нового року; потім буде коштувати 3 злр. 30 кр. з пересилкою.

К о н к у р с и.

— Окружна Рада шкільна в Бучачі розписує конкурс на слідуєчі посади:

А) при школах більшеклясових:

1) при 6-кл. школі мужескій в Бучачі посада молодшого учителя з платою 360 злр. і 10% додатку на помешкане.

2) при 4-кл. міш. в Монастирських на дві посади учителя старших (450 злр. і 10%).

Б) при школах 1-кл. в Броварах, Цинтовій, Дулибах, Звенигороді Грогові, Яргові, Ковалівці, Коростяній, Кідайові, Лядській, Межигір'ю, Новосільці Язловецькій, Нисколизах, Олеші, Острій, Порюві, Реняцях, Стинці, Соколові, Сороках, Велесневі, Вичіках, Зеленій, Жнибродях і Жуванцях.

Речинець подань до 15 січня 1896.

— Окружна Рада шкільна в Скалаті розписує конкурс на посади

I. при 5-кл. школі мішаній в Скалаті посада молодшого учителя з платою 300 злр. і 10% додатком на помешкане.

II. при школах 1-кл. в Колодіїці, Мислові, Калагарівці, Староміщині, Саджавках, Оріхівці, Чернишівці, Лежанівці, Новосільці Скалатській, Павасівці, Луці малій.

Речинець подань до 15. січня 1896.

„ДЗВІНОК“

писемо ілюстроване для дітей і молодежи.

Передплата 3 зр., 1 зр. 50 кр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опановане і оплату поштової премії: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетка на фортенній до співу.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові уліця Академічна ч. 8.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Боднарського.

Передплата:

на рік 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.
Администрация
ул. Академична
8.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

IX. Суниця. Між суницями плеканими по городах розрізняємо два типи відмін. Перший тип се суниця місячна і они суть дуже зближені до дико по лісах ростучої суниці їдомої (poziomka leśna, *Fragaria verna*). Найлучші городничі відміни того типу суть: а) суниця місячна (*Fragaria semperflorens*), она цвіте і родить через ціле літо а ягоди її хоть не такі великі як у відмін другого типу, але за то смачні дуже і сильно ароматичні; б) суниця місячна без вусів (т. є. розхіднів) особливо тим цінна, що не розрастає ся за помочию розхіднів, отже менше коло неї заходу як коло відмін з вусами і що надає ся дуже добре до убирання берегів рабат. Сю послідню відміну розмножує ся лише з насіння.

Суниця другого типу бувають найчастійше плекані по городах під назвою полуниця (*truskawki, Fragaria elatior*). Они відрізняють ся потроха від суниць звичайних, а особливо ріжняться формою і величиною ягоди, котра буває значно більша від суниць звичайних. Відмін полуниць єсть так много і з так різnorodними ціхами овочів, що городники поділили ті відміни лише після часу дозрівання ягід на вчасні, середні і пізні.

(Опис рослини). Для практики найважнішими суть слідуєчі свої ства рослини. Корчіки суниць можуть жити довгі літа і витримують зиму добре без накряття. Родять они зараз другого року по засадженню — через кілька літ перших найсильніше, потім чим раз слабше, так що не виплачує ся плантацію суниць довше удержувати як 4—6 літ. Рослина цвіте в маю а ягоди дозрівають в червні і липні. Особливою прикметою рослини єсть видаване розхіднів т. є. довгих ниток званих вусами, котрих вирастає з одного корчіка 10—15, вуси ті стелять ся по землі і в віддаленю кільканадцять сантиметрів від корча матерного пускають в землю корені а на верха вкривають ся листками і тим способом дають початок новим ростинам. Таких ростинок-наслідків може повестати доколя одного корчіка і 60 і більше, і їх можна уживати до дальшого множення рослини (спосіб множення подаємо нижше). Можна множити суницю і з насіння, але сего способу уживає ся пере-

довсім до множення суниць місячних безвусих. Дальшим важним свойством полуниць єсть то, що суть они дводомовими то єсть одні корчіки видають лише цвіги плянкові (пустоцвіт) і ті очевидно не родять, другі корчіки мають цвіт матерний і они лише родять ягоди. Многі незнаючі сего факту, закладають плянтацію з самих ростин мужеских, а такі ніколи не будуть родити, або з самих ростин женських, а тогди і ті для браку пилку цвітowego не родять. При множеню корчіків і закладаню плянтації треба отже уважати, щоби між ростинами женськими десь не-десь умістити і корчіки пустоцвітні.

Пожитки з суниць суть дуже значні. Особливо поблизько більших міст можна з суниць мати значні доходи, доказом чого суть великі плянтації полуниць під столичними містами. Сирі ягоди ділають дуже користо на орґани травлення; конфітури з суниць цінять ся високо, а вино спораджене з видушнього соку суниць єсть знаменитим навітком. Особливо до ладження вина надають ся суниці місячні і лісові, котрих сок єсть найбільше ароматичний. Полуниці найбільше придають ся до їдженя сирами і до смаженя конфітур; аромат у полуниць єсть вже лагіднійший як у суниць звичайних, хотий декотрі відміни полуниць мають також досить сильний аромат, на пр. полуниці мушкатові або ананасові.

Множення суниць. Суниці розмножують ся або з насіння або з розхидів. З насіння мусимо множити на пр. суниці безвусі, бо у них розхидів нема. Але можна множити з насіння і полуниці особливо вели в городі лише одну відміну плекає ся. Полуниці множать ся однак дуже легко і скоро з розхидів в заложений нарочно на то шкільці. З розриваня старих корчів суниць не множить ся, бо тогди они слабо родять. На насіння збирає ся добре дозрілі ягоди і розтерті висушує ся на сонци. Зернятка засіває ся в шкільці зараз в лисня на грядках старанно приладжених в рядах що 6—10 ст. від себе віддалених; зернятка посіля в борідках рядами закриває ся землею. По 4 тижнях они посходять. Як дістануть ростинки по 4 листки пересаджуємо їх ще тої самої осени на вишу грядку в 4 ряди що 30 ст. від себе віддалені і що 30 ст. ростина від ростини. До пересадженя виймає ся ростинки з землею, бо такі лекше приймають ся. Зернятка з суниць можна сіяти і на весні, але треба єе робити вчасно. Розмножені з насіння корчіки родять зараз другого року.

Полуниці розмножує ся найскорше і найдогіднійше з розхидів. На розмноження корчіків закладаємо шкільку, в котрій садить ся однорочні корчіки матерні на грядці дуже рідонько, щоби мали куди розхидів розрастати ся. Чим стараннійше ходить ся коло шкільки, тим здоровшу маємо потім розсаду до плянтації. З тої то причини городняки не користають ніколи майже з тих розхидів, котрі творять ся докола корчіків на плянтацях призначених до видаваня овочів; там витинають старанно всі розхиди, а нове покоління виховує ся в шкільці. Тим способом і старі корчіки можуть довше родити, бо не ослаблюють ся і на місце старих 3—4 літних корчіків маємо завжди молоду, здорову і сильну розсаду. Шкілька до множення полуниць складає ся з 1—3 грядок на оден метер широких, на котрих садить ся корчіки лише в однім ряді по середній загона в відступах що пів метра. В місяці серпня садимо в пороблені лопатою ямки, до котрих дало ся дрібного оборнику, молоді однорочні корчіки, котрі підливаємо і обкладаємо докола оборником солом'ястим. На весні слідуєчого року треба корчіки обсапати а коли

корчки зачнуть цвісти, треба цвіт зривати, бо ту не ходить о ягоди а о розхідні. Розхідні виходить з корчків 10—15, на кождім з тих розхіднів може завязати ся по кілька нових ростин, але перші дві бувають найсильніші; коли они завязали ся, утинаємо кінці вусів а доокола корчика матерного будемо мати 30 а навіть можна мати і 60 нових молоденьких ростинок, котрі можуть послужити на розсаду до заложення нової плянтації. Корчки поставші на розхіднях тим лекше розростують ся і тим скорше закореняють ся, коли їх доокола легонько обсапаємо і нитку розхідня ключкою в землю вбитою причепимо. В початках осени т. в. в місяці серпни маємо вже велику і добре закоренену розсаду, котру мож вибрати з землею зі шкілки і пересадити на грядки, де она на слідуючий рік буде вже родити. Матерні корчки до множення розсади тримає ся в шкілці 3—4 роки; потім треба їх викопати і шкілку молодими корчками підновити.

Можна множити розсаду суниць і з таких корчків, котрі родять овочі на грядках, але то робить ся винятково і осторожно, щоби корчків не ослабити. Звичайно на корчках, котрі родять, витнає ся без милосердя веі розхідні і то безустанно через ціле літо; але часом можна лишити при кождім дволітнім корчику 2—3 (але не більше) ростинки на розсаду.

(Пісканє корчків). Суниці удають ся найлучше на ґрунтах глинястих. Удають ся они однак і на землях пісковатих, особливо добре погноєних і не надто сухих. Тяжкі землі глинясті треба зриголювати до 40—50 ст. глибоко. Вогкості потребують суниці досить і для того добре єсть грядки з суницями притрясти кождої весни солом'ястим оборником, під котрим земля тримає ся всегда вогкою. Маємо з того ще і тоту користь, що дозрілі ягоди не валяють ся землею та піском.

Садить ся розсаду суниць на грядках добре погноєних в місяци серпни. Можна садити і на весні, але тогді будуть они родити аж року слідуючого, отже оден рік бувби страчений. Грядки під суниці робить ся звичайні т. в. на 120 ст. широкі. Корчки садить ся в три ряди а то на самій середині загона і по обох боках в віддаленю 15 ст. від борозди а 45 ст. від ряду середнього. Корчик від корчика садить ся на ліній що 50—60 ст. а корчки на двох сусідніх ліній мають стояти на череміну (той спосіб садження описаний був вже на нижім місци). Розсада заосмотрена корінцями, між котрими тримає ся земля („з брилоу“) приймає ся найлекше. На однім загоні садити треба лише одну відміну; помішанє відмін утрудняє збір, бо різні відміни в перівних порах дозрівають. Засаджені розсадою грядки прикриває ся солом'ястим оборником, а розсаду добре підливає ся — поки не прийме ся. В осені вже не треба підливати.

На весні треба корчки обсапати і весь той оборник, котрим на осінь землю вкривалисьмо присипати а надто, сди можна, підлати корчки ґноівкою. Там, де розсада в осені засаджена не приймила ся, треба досадити на ново. По тім треба зашпану землю зрівнати і новим оборником прикрити. Так само поступає ся з суницями другого і третього року. Найлучше родять суниці року другого, потім урожай слабне, а старшої плянтації, як 5-літня, не оплачує ся тримати. Вуси (т. в. розхідні) треба на плянтації старанно втипати, скоро лише зачнуть показувати ся, розхідні вирастають з корчків зараз, скоро ростина відцвіте. Також треба всякі хонти поміж корчками ростучі старанно губити. Кождої осені єсть дуже корисно підгорнути корчки доокола доброю поживною землею.

Відмін суниць, котрі варта управляти, випробованих в практиці, єсть спора вязанка. З поміж тих відмін вичислимо слідуєчі, як найлучші:

I. 1) Суницї місячні і 2) суницї місячні безвусі (Fraisier de Gaillon); обі ті відміни дозрівають дуже вчасно. Садить ся їх густійше як полуницї, отже в відступах 30—40 ст.

II. Полуницї а) вчасні Wihite pine Apple (Blanche de Bicton); ягоди середно великі з слабим румянцем, ананасово ароматичні. Корчики дуже плідні.

б) середні: 1) Victoria 2) König Albert von Sachsen, удає ся добре лише на легких землях, на глинах не удає ся.

в) пізні: 1) Lucida perfecta (Fragaria lucida) плідна, дозріває дуже пізно. Листки на корчиках тої відміни суть блискучі, темно зелені, і немов прилягають до землі.

г) Sharpless, походить з Америки; видає великі смачні ягоди і родить обильно. Корчики ростуть на $\frac{1}{2}$ метра високо, галузки штивні. Садить треба рідко — в відступах що 60 ст.

(Дальше буде).

Власні зізнання молодіжи про спонуки морального поступованя.

Викладаючи молодіжи етику — пише John Dewy, професор філософії на університетї в Мічіген (Michigan) — відчував я потребу зайняти становище практичне найблизше до поглядів недоспілих учеників. В школі не вистарчає серед студій філософічних розвивати теорії Канта, Міля або Шпенцера, але треба зіткнути ся з житєм дійстним, взяти за точку виходу понятє, котре кожда дитина витворює в собі по часті несвідомо, о цілях і мотивах поступованя чоловіка, а котре то понятє має великий вплив на виробленє характеру. Однакож одна обставина утрудняє дуже доступ до того предмету. Як кождому, хто мав много діла з молодіжню, відомо то єї гадки і погляди, висказувані в квестіях моральних, не суть свіжіші але радше більше конвенціональні, як гадки старших на той предмет. Молоді хлопці і дівчата раді би висказувати погляди незвичайно високі і се їм перешкадає висказати щиро те, що думають. Що більше, деякі предмети обговорювано вже так часто, що питанє безпосередно може викликати в думках молодіжи відгомін тих розправ і доказів, котрі власне она чула або читала, а не єї власні самоетійні гадки.

Щоби усунути або бодай вменшити вплив тих посторонних чинників ужив я, пише учений англійський, слідуєчого способу: я поручив кождому з слухачів описати случай з власного життя, який переконав єго о потребі послуху, честноти і правдомовности; дальше відмовлювати вражінє, яке остало з того досвідченя в уміслі, а передовсім заключенє витворенє що до причин, для котрих годить ся ті честноти виконувати. Зібрані відповіди, котрих було по відкиненю надто загальних або штучних — 70, подали много матеріялу, котрий, після моєї гадки, має безпосередне значінє педагогічне, бо дає образ мотивів морального поступованя, яке піддає дітям сучасне вихованє, а також і образ вражінє викликаних загально уживаними средствами. Відповіди єї

можна угрупувати на слідуючі категорії залежні від висказаних поглядів, а іменню за спонуки до ділання доброго вважаєсь: 1) наслідки добрих і злих вчинків; 2) обава перед карою; 3) замилованє до доброго, для того тільки, що оно єсть добрим; 4) бажанє зробити приємність родичам; 5) чувства релігійні. Під зглядом чисельним перше місце займають чувства релігійні, відтак обава перед карою. В многих відповідях впрочім наводжено рівночасно кілька спонук.

1) Погляд, що поводом до морального поступованя єсть природні консеквенції наших вчинків, змінює характер залежно від того, чи наслідків глядає ся у виїшних обставинах, чи у внутрішнім успосібленю справці даного вчинку. Серед відповідей знайдемо рівно одну як і другу гадку. Значна часть їх говорить, що спізнала вартість послуху з того, що побачила злі наслідки непослуху. Одній дівчинці прим. наказано босо ходити, але она на се не зважала, в наслідок того простудилась, занедужала і доперва тепер, переконала ся, що старші єсть від неї розумнійші, а непослух єсть шкідливий. Іншій дівчинці наказано брати на маївку тоненьку сукенку, вона не послухала, змочла і знищила зовсім спідничку. „З того і иньших случаїв заключила я“, зізнає она — „що послух єсть річню розумною, але мимо того слухала я з певним застереженєм, завваживши, що в деяких случаях добре єсть іти за власним наклонєм“. Коли переходимо до спонук моральности, містячих ся у внутрішнім успосібленю чоловіка мусимо наблизитись до спірної і так часто оговорюваної kwestії вроджених понять моральних. Ученики і учениці нічого о нії не чули, отже в їх відповідях не можна достережи ніякої тенденції. Тим цікавіїші будуть наведені через них факти. Ніяка відповідь не вказує на виразне розпізнанє якогось вчинку яко доброго або злого перед сповненєм его. По доконаню злого вчинку много осіб зазначає такий прикрий стан умисловий, що постановляє ніколи в друге того не чинити. Се однак відноєть ся виключно до неправди, доконаної словом або ділом. Деякі ученики зазначають виразно, що послух і честноти (як пошанованє чужої власности) здавали ся для них чимсь зовсім штучним, а потребу тую пізнали доперва по многих науках і досьвідах. Послух в многих случаях видаєсь бути чимсь взглядним, „потрібним для дітей“, — як каже оден ученик — „але не для дорослих“, або як другий пише — „заким дитина набере потрібного розуму“ — а третій знов каже — „що в его характері послух істнував длятого, що він мав певне бажанє винагородити собі его, він просто бажав, щоби ролі змінили ся і він міг приказувати а другий его слухати“. Що до честноти, каже оден хлопець, що в дитинстві єму здавалось, що кожда річ, якої він потребував, належала до нього, а одна дівчинка вважала своїм кождий предмет красний, який она подивляла. Інша знов відповідає, що раз за гроші, які она мала відноєти до школи, купила батькови малий дарунок, хочаби єму тим зробити приємність. Батько кинув сей дарунок в огонь, відтак покарав її, доказуючи їй, що она знала, що зле робить. Незабаром відчула она дійсно, що зле зробила, але була все обурена, що батько в той спосіб обійшов ся з її дарунком. Інша знов дитина не могла зрозуміти, що в тім єсть злого, що она бере з шуфлядки гроші, котрі були спільною власністю родини. Слідуючий случай заслугує на те, щоби навести его в цілости: „Коли я мав ліг чотири, бачив я в деяких случаях зле поступованє других, я хотів, щоби їх покарано, але я не бачив нічого злого в собі самім. Між иньшим думав я, що всі яйця зложєні в нашім подвірю, після моя курка. Скоро я переконав ся о фізичній неможливости того, минуло часу багато, заки я повірив, що не все, чого я можу

дотикати ся, єсть моїм. Раз зловлено мене в чужім горосі; се зробило на мені велике вражінє, і я почав застановляти ся над правом власности. Дійсною спонукою до честного поступованя в пізнійшій віці було для мене: „поставити себе в положенє других“. Значне число учеників признає ся, що їм було трудно се повірити, щоби пліт міг бути не лише материяльною але й моральною межею між їх а чужою власностию. Що до говореня неправди богато наводить неприємні наслідки в дізнаних чувствах. Слїдуюче оповіданє хотий просте змістом містить гадку, гідну уваги: „Я мала два яблука, одно хотїли я дати товарищї; однак я знала, що она вибере краще, на котре я сама мала охоту; я обернула яблука в той спосіб, щоби товаришка бачила тільки гарнійшу половину гіршого яблука; в наслідок того взяла она гірше в переконаню, що бере як раз ліпше. Се переконанє моєї товаришки було для мене так прикре, що щирість в тім случаю булаби далеко відповідїйшою“. Той случай нагадує знов факт, який професор James наводить о однім гхухонїїм хлопци, що вкрав десять доларів в тім переконаню, що то невелика сума; дрібнійші суми присвоював він собі давійше без найменшого скрупулу. Впізнавши однак високість суми (десяти доларів) вельми ся завстидав, признав ся сам до вини і відііс гроші властителям.

2) Незвичайно велике число учеників признає, що перші свої вирази понятя моральні завдячують карі; з посеред тих значна часть каже, що головною спонукою чинити добре, була обава перед карою в будучім житю. Се сходить ся з спонукани релїйїними, бо страх відносив ся то до Бога, то до родичів; деколи товаришила тому і любов, бо часто обава кари від вітця в співістнувала з обавою зробити прикрість матері.

Богато відповідий висказує в ріжних формах звичайні наслідки ужитя сили через виховуючих. „Бунтовавем ся з чувством ненависти і з бажанєм пімети. Здавало ся се мені несправедливим, накинем силю, а не розумом“. Один оповідає, що старші хлопці намавляли єго вкрасти батькови тютюн: „Зловили на горячїм вчинку, я дістав прутом, але мене о нічо не питали си і не давано мені ніяких наук. Наслїдком того була тільки обава перед карою але не піднесенє чувств моральних. Я був переконаний, що батько вибив мене за те, що сам любив тютюн, не хотїв одже, щоби єму забирати тютюн“. Одна дївчинка розказує, що вражінє, яке викликала на нїй кара, було зішанянною чувства ображеного власного достоїнства — чувства так сильного, що оно затврало саму вину — а також і переконанє, що єї покарано для того, бо она дала ся зловити на горячїм вчинку. Інша думає що зістала покарана для того, бо єї батько був від неї сильнійший; інша знов каже, що обава, аби не зашкодити самому собі, спонукує людей робити добре; інша ще оповідає, що з нетерпеливостю дожидала віку незалежности, щоби могла собі винагородити прикрість віку дитячого. Одна дївчинка пятилїтна виїшла перед хату, хотий їй се заборонено, там потовкла ся она. Сказано їй, що то Бог єї покарав, з того заключила она, що можна устеречи ся єго кари, треба ходити осторожїйше. Спецїальностию методи страшеня дїтий єсть, що родичі, перестерїгаючи дїтий перед несправдою, говорять самі неправду, мовлячи приміром, що утнуть хлопцеві язик, або що єго викинуть з хати і т. и. Але не треба наводити дальших примірів: усі відповідї доказують рівночасно се, що доказали давно моралісти ріжних шїзі і відтїний, що відкликуванє ся до страху яко такого, ділає негатиивно. Виравдї єсть много случайв, в котрах кара дала добрі результати, але то було лише тоді, коли кара не була цілюю,

але средством до виясненя вартости моральної деяких вчинків і до повздержання від їх сповнення.

3. Деякі кажуть, що научено їх робити добре задля самого почуття обовязку; для одних те замилованє до доброго було одинокою спонукою, для других вязало ся оно з иньшими мотивами, такими н. пр. як обава, щоб не образити Бога або родичів. Троха менше ніж десята часть відповідаючих мала ті засади вносі. Більшість потує тільки сам факт, не пояснюючи полученных з ним понятій і вражінь. Одна пригадує собі невдоволенє матери, коли поспитала, для чого має радше добре як але чинити. Се невдоволенє дуже їй змішало і в наслідок того основи моральности видали ся їй чимсь дуже арбітральним.

4. Дуже звичайними суть відповіді в роді слідуєчих: „Я вчитав на лиці матери, що я їй зробив пакість“; — „я учув, що роблю прикрість родичам“; „спонукою для мене було не образити родичів, що мене люблять“; — „чув жаль з того поводу, що родичі журили ся тим, що я роблю“. — Мало єсть поясненє що до вартости моральної тих спонук. Слѣдуюча відповідь єсть одиноким їх коментарем: „Будучи непослушною мамі, учула я, щом недобра і мама не буде мене любити; тим я зажурила ся, і поставила більше сего не робити. Мене се переконало о потребі послуху, але анї тоді не знала я, анї тепер не можу пояснити, з як ої причини так було.“

5. Приходимо до чувств редїційних яко спонук до доброго. Тут єсть відновіди найріжнородїйніші; они відносять ся до страху і любови, до наук і пересторог св. Письма, до страху перед карою справедливого Бога і до обави образити улюбленого Спасителя, часами виступав одна спонук, часами кілька рівночасно. Богато родичів уживає на перемїну не тільки тих вєх средств, але також вєх мотивів о котрих говорилисьмо повисше; они мабуть виходять з того положеня, що на моральність треба вливати вєма средствами, бо де не поможе одно, там поможе друге. Наводимо призіри ілюструючі кожду методу. а) Страх. „Мама казала менї: Говори все правду, бо Бог знає все о тобі; він глядить безупинно на тебе, а при тім і я о вєім буду знати. Те викликало в минї сильну боязнь: я представляв собі Бога яко страшного судїю, і вірив, що він дає родичам можлиєсть пізнати наші дїла“. — Три чи чотири відновіди згадують, що історія Аанїї і Саїїри викликала на них дуже сильне вражіє. б) Повага Письма св. Писма. „Навчено мене, що після св. Письма деякі вчинки суть добрі, а деякі злі і в те треба вірити“. Не пригадую собі часу, в котрім не мавби я ще сильно вповного пересвѣдченя, що се гріх переступити котру небудь з десяти заповідий, тому що їх оголосив людям Бог“. — „Коли я питав о причину, для чого деяких вчинків ми не повинні чинити, сказано менї, що они зборонені св. Писмом“. в) Любов. „Навчено мене, що Ісус Христос думає так о кожній дитинї, як се роблять єго родичі; що він тішить ся, скоро я роблю добре, а журиє ся, коли роблю що злого і що Він зробив для мене так богато, що я не повинен єго журити“. — „Навчено мене, що злі дїла безкожять нашого Спасителя, що він знає о кожнім моїм дїлї навіть тоді, коли з людей ніхто сего не бачить; що тішить ся кожним об'явом доброти з нашої сторони“. — г) Рівночасне дїланє ріжних спонук. „Я був вихований в домі дїєсно християнським. Вчасно дано менї пізнати, що деякі дїла суть добрі, а противні їм — злі; навчено мене, що єсть Бог, котрий бачить і знає все; що глядить на непослух невдоволеним оком; св. Письмо було для мене від наймолодших дїт під-

ручником моральності і я відчував їх, що зло потягає за собою не тільки кару, але й ображає Бога і родичів. Завдяки тому обудила ся в мені наперед обави перед карою і пошановане честноти, нізійше прийшло замишуване до доброго і обрахунок з власною совістю". А отсе иньший примір: „За першу неправду, яку я собі нагадую, не покарали мене, але веліли мені відчитати собі відповідний уступ з св. Письма. Дали мені впізнати, що зла наклонність в мені буде зростати і повижати мене в очах Бога і людей, що за другу неправду мене покарають і то строго. Взагалі пам'ятаю, що завжди се мені говорено, що хибя мої зростуть колись до надзвичайних розмірів, що я дуже недобра дитина і що кожде але діло ображає Отця на небесах. що любить мене і що бачить так добре як і зло еще оден примір: „Кілько разів я сказала яку неправду, говорено мені, що те не вийде на добре; що ніхто брехунів не любить, що правдомовні товаришки будуть мене стеречись, що моїм ділом Бог засмутив ся. Заходяче сонце наповнило своїм величним блеском цілу кімнату і мені здавало ся, що Бог в тім блеску глядить на мене і бачить, яка нечестна з мене дівчина. Сказано мені тоді, що Бог мені простить, скоро виявлю свою вину і що в будучности допоможе він мені бути доброю, скоро сама буду о тоє старати ся“.

Не обавляю ся зовсім закиду, що то факти дуже звичайні, що в них нема нічого нового і що кождий з нас досьвідчав в дитинстві тих самих вражіннь. Правда, але в тім власне лежить їх вартість. Се річи загально звістні але такі, на котрі звичайно замикаємо очі, відмавляючи їм значіння, а в дійстности значінє їх є дуже глибоке і вяже ся з дуже великими задачами. Кождий признає, що рід мотивів поступованя, вповних в віку молодечім, має вплив на цілий розвій характеру, надає напрям дальшому життю чоловіка. Чиж отже ся справа не єсть великої ваги для педагога? Щоденна обсервация здає ся тому перечити; нині справді вихованє моральне єсть по найбільшій часті ділом случаю, інтрузом вважають кождого, що зачинає дискуссию на той предмет, опираючи ся не на наукових загальниках, але на оцінці способів поступованя дійстно уживаних. Ніяк не розумію, як може вихованє моральне дитини вінчатись гарними успіхами, скоро родичі самі не здають собі справи з основ моральности і з метод, при помочи котрих можна їх уділити молодіжи. Не розумію однак, як се може стати ся без щирої критики теперішних средств і метод.

В наведених відповідях впадає в очі пануючий нині діссонанс між теорією а практикою. Если найбільше розповсюджена теория не єсть доброю, то звичайна практика навіть мусить видати ся варварскою в виду браку всякої наукової підстави. Помимо ріжних поглядів, годять ся моралісти всіх шкіл в однім і що поступованє єсть тільки тоді моральне, если спонуки єго суть чисті т. є. безінтересовні, вільні від обави перед карою, або від надії на нагороду. А тимчасом в практиці найчастійшою спонукою єсть обави перед карою Бога або родичів, а найрідші суть мотиви, що лежать в єсти самого вчинку. Показанє що до натури сповненого вчинку без вагляду на повагу, котра єго приказує, без вагляду на признанє, з яким єго приймуть другі, здає ся бути уважанє через педагогів за річ найменчу і послідну. Скажуть мені на те, що дитина не може зрозуміти морального значіння своїх вчинків і з тої причини розказ як і мотиви вишні мусять бути передовсім примінені. Що до того зроблю дві уваги.

По перше. Правдою єсть, що дитина не може бачити в своїх вчинках того всего, що бачить чоловік дорослий. Скоро би она їх так розуміла, було би се зовсім инше, вчинки мають инші условія, инші мотиви і иншу вартість. Ходить о те, щоби дитина здавала собі справу, для чого она має так поступати, а не для чого поступають так люди дорослі. При таких обмеженіях зроблений мені закид тратить багато зі своєї сили. Бо жадане наше редукує ся лише до того, щоби відкликувати ся до розуму і учути дитини о стільки о скільки се в данім случаю єсть можливим. Одним з дізнаних мною вражінь при читаню зібраних відповідей було спостережене, як сильно діти інтересують ся kwestіями етичними, не з погляду якоїсь теорії моральности, але з практичного становища: що робити а чого не робити? Не потреба до того впрочім дослідів спеціальних, аби знати, що дитина живо інтересує ся тим всім, що дотичить її особи, що сама робить і як старші заховують ся в виду її вчинків. Не хотіти дитині пояснити значіння її вчинків, уважати всі для чого в тім взгляді за об'яв зісуща — єсть те само, що прибити її інтелігенцію і вбити в зароді інтерес до питань етичних т. є. силу, котра властиво ужита може віддати педагогові найбільші заслуги.

По друге. О скільки дитина не може арозуміти значіння свого вчинку, нерозумним булоби вважати її злою або доброю зі становища моральности. Можна через відповідне ділане витворити ряд добрих навичок, можна піддати дітям в пору ужитою суїєстивію певне чувство додатне, але о злім і добрім тоді тільки можна говорити, скоро дитина хоч в певній частині може оцінити значіння свого вчинку. Нинішня метода вихованя здає ся припускає з одної сторони, що дитина неспосібна зовсім докладно розуміти своїх вчинків, з другої-ж знов — за ті самі вчинки дитина буває карана, яко виновник, що ломить свідомо знане єму право.

Визнаємо рівночасно дві теорії, які ніяким способом не дадуть ся погодити: перше, що перед відповідним поясненем дитина знає, що повинна, а чого не повинна робити: а рівночасно другу, що лише каря і нагороди можуть для неї бути зрозумілою причиною, задля котрої має робити добре, а беречись злого. Звідси хаос в цілім вихованю.

Подав Іл.^а К.

Приготовлене до уступу 76. п. з „Дід і камінь“, з рускої читанки: „Школа народна часть II.“

Початкові средства домашнього вихованя причиняють ся нераз до сего, що чоловік в старших літах хоче уходити за непорочного в своїм діланю, а за промахи свої звальює винну на других. Так бє приміром мати пса, kota, що подрапали дитину; велить батько пестівви бити стільчик за те, що з него перевернув ся, і пр. Нераз така комічна подія перемінює ся в дійсний драмат. наколи всій челяди приїде ся терпіти за се, що пестівви захотіло ся їхати приміром на цалу, а той єго так порядно провіз, що треба було пестівви аж водою відливати.

Мало таких людей на світі, що холоднокрівно ведуть себе в нещастю як той філософ, що, коли пес спалив ему довголітню мозільну працю, трупивши свічку на папери, сказав:

— Навіть не знаєш нерозумний, як велику і неповоротну шкоду ти мені зробив.

Дійсно потреба великої сили духа, щоби на вид своїх скарбів перемінених в одну мить в попід, бути паном своєї волі і задержати рівновагу.

А буває і так, я сам се бачив, що бідний мужик, уличеною флегмою, забив шкану друком за того, що вивернулись сани з дровами. Мужик пізніше сам притягнув сани до хати а дрова поносив на плечах.

Правда, що поміж поведенням філософа а сего бідака ріжниця так велика, як поміж небесами а пеклом, однакж на нещастя того послідного складали ся ріжнородні нехосенні обставини, а найбільше причинило ся виховане.

Злить ся дитина на голку, що уколола її, пастух на тернину, що пробила ему ногу, господар на колоду, на котрій зіткнув ся і упав, господар на сирі дрова, що не хотять горіти, вся челядь злить ся — на кого? — На мертвоту!

Уступ, назначений в заголовку читають діти радо, починають єсть річи легко, віддають гадку голосом удачно а всіма знаками написаними, а що більше ведуть себе чемно через цілу годину і нераз мене самого своїм одушевленем приневолювали до більшого ділання.

По кількох разів прочитанню діти повторяють майже цілий уступ на память, а навіть по кількох разів літах, коли они вже яко батьки своїх дітей приводили до занеу, пригадували они мені ту школьну годину. Тимто і вельми цікавий мусить бути той уступ, через що я вибрав собі єго за тему отсей праці.

„Дід і камінь“ то заголовок того уступу. Дідом зовемо бідного чоловіка, що не в силі заробити собі на утримане і живе з милостині людей; дідом або дідуном кличуть діти батька своїх родичів, котрий поміж внуками а часом правнуками заживає великого поважання; дідом зовуть також свін святавечірний збіжа; дідом кличуть деськуди діти мужа своєї тітки. Мова отже в тім уступі о такім діду, котрий — як каже оден з наших поетів — має „триста п'ятьдесят п'ять днів журних, холодних на цілий рік...“

Ішов дід через дорогу.

Тай збив собі в камінь ногу.

З одної хати вийшов і хотів зараз до другої загостити, що стояла по другім боці улиці; а що під ноги не дивив ся, тому приключило ся ему нещасте — яке? Вдарити ся, збити або стовчи ногу о камінь, то біль тяжкий і прикий. Деж повинен був дід дивити ся, щоби не зазнати болю?

Люди шутрують дорогу, щоби була гладка, рівна, щоби колеса не грязли в землю в часі слоти... чи потрібне камінь на дорозі?...

„До чого те дранте, каже,

От серед дороги ляже

І калічить людям ноги“.

Дрантем зовемо звичайно ріжні лахи, тороки, стару одіж, словом все, що валяє ся дурно, стає ся злишнім на невідповіднім місці. Люди такі річи мечуть на гній, щоби там зігнили. Що назвав дід дрантем? Чи камінь на дорозі дійсно непотрібне?

Пес, кіт, щур і т. п. можуть чоловіка вкусити, скалічити, бо то вства живі, але ніж, бритва, камінь на дорозі, то річі мертві, они чоловіка самі не скалічать, хіба він сам случайно через неувагу може ними скалічити ся... На когоч дід відказував, що калічить людям ноги?

„Аж ту з Клімової хати
Вибіг пес чорний кудлатий
Та до діда! А дід в крик —
Хап за камінь — і пес втік“.

По словах „Та до діда“ стоїть знак оклику. Йде школяр селом, а пес вибіг та до него!... Курята на подвірю, а вороона надлетіла та до них!... Повтаряйте за мною, таким голосом як я слова; Та до него!... та до них!... та до діда!...

По словах „а дід в крик“ єсть павза і по словах „хап за камінь“ друга павза... оба ті знаки треба при читаню добре відмітити. Слухайте як перший а як другий раз читаю... На що уважав я, читаючи другий раз? Чи так голосом сиустив як при точці? Отже не так, тільки перестав, видержав паузу. Котрий з вас так само перечитає?... Ти троха відмінно, але також дуже добре!... Хап кіт мишку!... Хап пес кишку!... Слово „хап“ так треба вимовити, щоби ми всі слухаючі, догадували ся і з того голосу, що дід скоро звивав ся. — Ану скажіть ще раз всі хором за мною.

Кудлатий хлопець, кудлата дівчина, кудлатий кожух або шуба, кудлата вівця, кудлатий пес, навіть куделя пряшина часом кудлата. Хтож то мав того чорного кудлатого пса? Чого він біг до діда?

Пес боїть ся більше каміня, ніж костура; перед костуrom проворними рухами (движеннями) охоронить ся, перед камінєм уже трудіише; виправна рука дістане его здалека, тому й пес втікає, коли бачить, що чоловік згинає ся і підносить щось з землі.

„Кожда річ на світі хоть мала і дрібна
А людям все здаєть ся і для них потрібна“.

З уступу „Панір“ ми довідали ся, з чого панір роблять. Пізнаємо пізніише, що нема річі на світі непожиточної, з всякого „дрантя“ розумний і промисловий чоловік схіснує. Сміє викиневе на двір трупешіє, бутвіє переміняє ся з часом в порошок мілкий, а на тім порошок вироствають найкрасші рослини. З онуч, що валяють ся під ногами виробляють панір, картки в наших книжках, то частини шмат, котрі проміняли люди мінайлови за голки, шпильки і т. п. річі.

І. Задача.

Хто переходив через дорогу? О що скалічив ся? На кого став відказувати і як его назвав? Хто в сій хвилі вибіг? Що хотів зробити? Чим дід відогнав его від себе?

Виріб.

Дід переходив через дорогу. Він скалічив ся о камінь. Став відказувати на камінь і назвав его дрантєм. В тій хвилі вибіг на дорогу пес. Він хотів діда вкусити. Дід камінєм відогнав его від себе.

ІІ. Задача.

Що виробляють з лянних шмат? (Панір). До чого служить кістяна муна? (До справлюваня ріл). Які річі можемо бачити з костий на одіжи? (Гузики). До чого придають ся гнилі річі? (На обірник). Що робить господня

з поцелу? (Луг). Де повинно виливати ся помії? (На грядки в огороді або на гній).

III. Задача для старшого відділу після даного поясненя на темат:

„Кожда річ на світі хоть мала і дрібна
А людям все здасть ся і для них потрібна“.

Виріб.

Куди не поглянемо, всюди бачимо мудре урядженє Сотворителя єввіта. Кожда річ має своє призначенє, нічого марно не згине. На багнах одні рослини гниють, другі виростають, з сего творить ся з часом груба верства чорної землі званої торфовищем (раковинем), котре можна зужиткувати в рілнім господарстві. Зі всяких річий на позір нездалий уміють мудрі люди хісноувати. З лянних онуч маємо папір, лахи вовняні переробляють в фабриках знов на сукно. З костий виробляють різні пожиточні річи, а мука кістяна знакома винї майже кождому хліборобови. Тріски, гнїлївки уживають ся при виробі оцту, а навіть з трачїня можна виробляти дошки тверді як желїзо, довільної широкости. Всякі відпадки в руках промислового чоловіка заміняють ся на золото, а чого розум людський не в силі вихіснувати, того доконує мудре урядженє Сотворителя.

Стефан Ковалів.

В 150-літвий день і один Пестальюццого.

Геєрик Пестальюцці родив ся 12 сїчня 1746 р. в Цюріху. По окінченїх студїях теологічних і правничих посвятив ся він рілництву. А коли єму на тім поли не повелось, віддав ся він заводови педагогічному, не шукаючи тут безсмертної слави, котре але пайшов. Праць о Пестальюццїм — багато, але найкраще описує житя, діла и значїне „сего педагогічного сьвятого“ коротко але незвичайно вірно директор семінарії учит. Августин Келлер, котрий на памятнику виставленім в сотний день родни Пестальюццого ось яку напись помістив:

Поратівник бідних в Нейгоф.

Проповідник народний в „Лінгард і Гертруда“.

Батько сиротам в Станс

Оснотель нових шкіл народних в Буртдорф і Мінхенбухсє.

Виховавця народу в Ієртен.

Чоловік, Християнин, Горожанин.

Усе для других, для себе Нічого!

Наввзуючи до сїї написи подаю тут в коротких шкїцах те, про що повисча напись говорить.

Пестальюцці віддавав ся зразу рілництву в місцевости Нейгоф. В часї великої дорожнї зібрав він довкола себе бідних дітїй, давав їм занятя а рівночасно і виховував їх; учив їх зарабляти собі а підчас робіт ручних образовував їх духово. Коли єму не повелось на поли господарства і не стало фондів удержувати бідних дітїй пустив ся він на поле письменства. Першою єго в протягу кількох неділь написаною більшою працею, була „Лінгард і Гертруда“, в котрій Пестальюцці яко добрий проповідник народний показав, як відродженє держави має оснотуватись на відродженю громад а се на осноті

виховання загального молодіжки всвіділанем дому, школи і церкви, матери учителя і єввященника. — Тою працею став Пестальюцці від разу славним мужем. — В р. 1769 одружив ся Пестальюцці з Анною Шультезе, вельми богобоязненною і даровитою донькою купця з Цюриху, котра помагала мужеві в єго замислах.

В р. 1798 повірило правительство Пестальюццому управу дому сирит в Стано; тут мав він нагоду продовжати перервані практичні проби виховання; зносячись по батьківски з молодими, на виї і внутрі опущеними жертвами тих сумних воєнних часів, спізнав він, в який спосіб інтелектуальне і моральне вихованє на тих діттих вплинути може. Силою обставин змушений зістав Пестальюцці піти мимохіть в р. 1799 до Бурідорф, де при помочи кількох співробітників удалось єму осягнути практичні наслідки єго основної гадки, своєю методу виховання систематично представити, і де він працею: „Як Гертруда обучав своїх діттих“ — виданою в р. 1801 увагу найширих кругів на себе звернув. Пробувши не довго в Мінхенбухсе осів Пестальюцці в р. 1804 в Іфертен, де виховував молодіж, яка горнулась до него з найріжнородніших країв. Досвідчивши тут багато прикрих хвиль, напастий, особливо в наслідок заєдних спорів поміж єго помічниками учителями, повернув Пестальюцці назад до Нейгоф, де 17 лютого 1827 р. помер.

Яко ворог знання механічно вивченого, вимагав Пестальюцці від домашнього і публичного виховання, щоби оно усеї спосібности людського ума розвивало, щоби ішло дорогою природою вказаною, щоби дитині ученє ся робило приемність, щоби вязало ся до відомостей і до знання набутого, до істиуючих потреб і замилованя, щоби розпочинало ся скоро, щоби почивалось від частих поглядів на предмети інтересуючі, і щоби вело від лекшого до тяжшого, від повдичного до зложеного, щоби абуджувало в дітях зрозумілість конечности і бажанє знання, а тим самим і добру волю поконувати трудности, щоби уможливило молодим людям самим дальше образуватись, щоби занимало ся від початку вже розвоєм релігійним і моральним діттих, щоби виховавці діттих любовію до себе пригортали, а діти їх слова, ради і упізнєня принимали, щоби виховавці старали ся о розвій і скріпленє сил фізичних діттих, словом, щоби она усеї в чоловіці находячі ся наклони гармонійно розвивали. Се суть головні принципи виховання педагогічного реформатора уродженого 150 років назад; ті принципи довели майже усюди до перевороту народного шкільництва, і через них став ся Пестальюцці одним з найбільших добродіїв людскости.

Педагогічного реформатора належить нам ще і яко чоловіка подивляти. Любов, задоволенє, милосердє, посвященє ся — се провідні сили єго життя. Горяче бажанє, зменшити нужду істиуючу, зневолило єго покинути службу державну і кинути ся в Нейгоф збярати в округ себе бідних діттих; а та нужда спонукала єго, що постановив статись учителем. Она зневолила єго прийняти місце в Стано, она вказала єму найти средства і дороги, якими ліпше вихованє мож було осягнути; она одушевила єго, кілька разів в своїй діяльности він зістав здержаний, — наколи він шукав нагоди принципи свої переводити і на них дальше будувати, — скоро він мужів державних і правлія для своєї справи загіти хотів, — скоро неструждено письмом свої ідеї розширити старав ся, або коли зацілений, обороняв ся. Ніколи притім не зважав він на себе самого; ніколи не ділали при тім амбіция або ханчивість. Великими средствами він розпочав, а умер бідний. Жив як жебрак, щоби жебраків научити, як мають люди жити. — Відродженє не тільки власної батьківщини,

але цілої людекости взагалі на підставі кращого виховання замість цілковитого занедбання, одностороннього образования або умислової тресури — се було його цілю, для котрої жертвував своє життя — „Усе для других, для себе нічого“. Чоловік, християнин, горожанин — чим він з тих трех не був? І власне для того, що він тим усім був, був він теж кождим з них: правдивим чоловіком, правдивим християнином, правдивим горожанином! Честь его пам'яті!

Справозданє

з діяльности виділу філії Товариства педагогічного в Тернополі за час від 1. грудня 1895. до 15. січня 1896.

Виділ відбув в тім часі чотири засідання і залагодив між иньшими слідуєчі справи:

На засіданню дня 1. грудня 1895, виділ уконституував ся вибираючи о. Глодзиньского заступником голови, п-ю Стахевичеву касиркою, п-ю Чайковську контролеркою, а п. Ловицкого секретарем. (Головою товариства вибрано на загальних зборах о. сов. Громницького).

На засіданню дня 5. грудня 1895.

1) Принято до відомости, що з вкладок членських зібрано 32 алр. 50 кр.; з квоти тої порішено оплати видатки на друк і розсилку запрошень, на справленє книг для товариства, а решту передати касиррови.

2) Принято до відомости приступленє 3 нових членів.

3) Порішено уряджувати по можности що місяця конференції для членів, віднести до центрального виділу в справі карт членських і книжок виданих Товариством, віднести до Вас. ц. к. Ради шкільної крайової о позволенє устроювати конференції в залах шкільних, видрукувати запрошенє до приступленє в члени Товариства, покликати до секції наукової о. Глодзиньского і пп. Рибчука, Солтиса, Дмитерка і Ловицкого.

На засіданню дня 22. грудня 1895.

1) Покликано до секції наукової ще пп. Пігута і Целевича.

2) Порішено утворити при Товаристві кружок жіночий.

3) Порішено поручити кружковим жіночому Товариства педагогічного науку робіт ручних в рускій охоронці.

4) Справу плану наук для шкіл народних поручену виділови загальними зборами передано до роздумана секції науковій з тим, щоб реферат її був обговорений на одній з конференцій а опісля предложений загальним зборам.

5) Призволено секції науковій кредит до 10 алр. на часописи і книжки.

6) Постановлено просити „Руску Бесіду“ о призволєні комнат Бесіди для Товариства.

На засіданню дня 1. січня 1896.

1) Утворено кружок жіночий, в склад котрого входить жєнщини, члени Товариства педагогічного.

2) Порішено, що на разі цілю того кружка буде основана бібліотека для власного образования жєнщини і заопікуванє ся рускою охоронкою. Для

придбання собі фондів буде кружок жіночий устроювати вечерки, вечерниці, представлення і т. в.

3) До заряду кружка жіночого вибрано пп. Стахевичеву, Чайковську, Солтисову, Крушельницьку, Гутковську, Кручковську, Навроцьку, Юськевичеву, Герасимовичеву і Глодзівську.

4) Ухвалено устроїти на дохід кружка жіночого дня 19. січня 1896. вечерок вовняний з танцями.

5. Принято до відомости, що до науки робіт ручних в рускій охоронці зголосились п-ї Глодзівська, Стахевичева, Кручковська, Шаврова, Гутковська, Крушельницька, Гудиківна, Зарицка, Герасимовичева і Гриневецька.

З Виділу філіяльного руского Товариства педагогічного
В Тернополи дня 15. січня 1896.

Сьм. В. Громицкий
голова.

Юліян Ловицкий
секретар.

НОВИНКИ.

Іспити кваліфікаційні для учителів шкіл народних і виділових розпочнуть ся у Львові дня 17. лютого. Подання треба вносити на руки дотичної Ради шкільної окружної до 31. с. м. — Такі-ж самі іспити для учителів і учительок шкіл народних розпочнуть ся в Самборі дня 17. лютого о 8. годині рано — а перед комісією іспитовою в Тернополи розпочне ся дня 17. лютого с. р. — Подання, заосмотрені приписаними прилогами, описом житя, виказом підручників, котрими кандидати користували ся і поданем послідної почти треба вносити через окружні Ради шкільні до комісії іспитової на руки Дирекції ц. к. Семінарії учительської в Самборі найпізнійше до 8. лютого с. р.

Нова гімназія. Скалатська рзда громадська ухвалила старати ся о засноване гімназії в Скалаті, на котру лишив тамошний дідич бл. п. Розеншток великий легат.

З Союзу краєвого. На VIII-ім засіданю союзу дня 15. н. ст. січня, поставлено ось які внесеня:

1) Пос. Ротер о реформі шкільництва. Внесене звучить так: 1) Соєм признає необхідну потребу такої реформи шкіл середних, котра би уважала відрубні прикмети нашого краю, уможливила вибирати напрям технічний або академічний по окінченю спільної школи середної, а на устроєне і ведене шкіл середних зацєвняла як найбільший вплив чинникам краєвим, як законодапним так і адміністративним. 2) Поручає ся виділові краєвому, щоби в порозуміню з краєвою радою шкільною поклякав анкету задля установлення плану такої реформи шкіл середних, котра би, уважляючи напрям повисше визначений, відповідала інтересам і прикметам краю. О результатах израд сеї анкети повідомить кр. виділ правительство і сойм. 3) Сойм звиває ц. к. правительство, щоби покористувавши ся працею анкети, предложило проект реформи відповідним тілам законодапним. Внесене відослано до комісії шкільної.

2) Внесенє пос. Т. Заячківського звучить: Зваживши, що школи публичні, а в особенности також школи середні призначені суть для молодежи всякого стану; зваживши, що біднійшій молодежи сільській і маломіській вже тепер утруднена наука в школах середних через те, що не тільки за високе чесне і що реку змінюючи ся книжки оплачувати, але також кошти пробування в більшім місті поносити мусять; зваживши, що з початком нового шкільного року 1896/7 для молодежи шкіл середних єсть приписане примусове умундурованє, що молодіж біднійшу, носячу одяг селянський або міщанський до рєшти пригнєсти або зі шкіл середних

успіху мусить; зважаючи, що таке умундуроване досі в інших багатших провінціях не заведено; — проте вносимо:

Вис. сойм зволить ухвалити:

1) Взиває ся ц. к. правительство, щоби належитість за чесне в школах середніх до половини теперішньої високоці обнизити;

2) взиває ся ц. к. правительство, щоби зарадило що потреба, аби в школах середніх книжки шкільні так часто не змінювано;

3) взиває ся ц. к. правительство, щоби розпоряджені ц. к. кравної ради шкільної з 14. марта 1894, ч. 26. в той спосіб змінило, що в школах середніх умундуроване молодіж шкільної має бути тільки факультативне а не примусове.

К о н к у р с и.

— Окружна Рада шкільна в Калуші розписує конкурсу на сталі посади учительські:

При школах одно-класових з платнею 300 зл. і вільним помешканням:

1) Довга Войнилівська, на обшарі двірській, 2) Бережниця шляхотська, 3) Гзшня, 4) Камінь, 5) Копанка, 6) Мислів, 7) Небизів, 8) Петранка, 9) Підгірках, 10) Пійло, 11) Перевізець, 12) Сливки, 13) Угрина старий, 14) Угрина середній, 15) Верхня, 16) Завій.

В довгій В. язык викладовий польський у прочих руский.

Речинець подань до кінця лютого 1896.

— Окружна Рада шкільна в Борщеві розписує конкурсу на посаду управителя 5-класової школи мішаної в Борщеві, з платнею 450 зл. додаток за управу 50 зл. і вільне помешкання в будинку шкільнім.

Язык викладовий польський.

Речинець подань до кінця січня 1896.

— Окружна Рада шкільна в Новім Санчі розписує конкурсу на слідуєчі посади учительські:

I При 6 кл. школі мужескій в Новім Санчі посада учителя старшого, а також посада учительки старшої при школі 6-класовій женській в Новім Санчі.

II. При 5-класовій школі мужескій в Старім Санчі на посаду учителя молодшого.

III. При 2-класових школах в Хомраницах, Ратрі, Тилічу, Загориню.

IV. При 1-класових школах в Андрийці, Вісницях Польських, Дубнім, Яструбику, Ільній, Делюхові, Ліжниці, Мушниці, Пашині, Свєрклів, Тетеревині, Жеґєстові, Злоцкім і Журбику.

Речинець подань до кінця січня 1896.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіж.

Передплата 3 зр., і зр. 50 кр.

Цілорічні передплатники отримають за додатком 25 кр. на опановані і оплату поштову премію: Лисенка: Кози-дереза — жов. оперетка на фортепіані до співу.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові ульця Академічна ч. 8.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імена Шевченка, від видавця К. Гедварського.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУССКОГО ТОВА. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарneckого
ч. 26.Адміністрація
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламацій без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Школа народна Ч. III. і IV.

Замітки Як. Миколаєвича.

I.

„На страстнім суді — каже німецький гуморист Сафір — стане Господе судити також всякі книжки. Зашелестять картки книжок, а будуть декотрі лиш через пів задруковані, бо проче то були чужі гадки крадьком там вписані, на декотрих буде тільки підпис автора і друкарні..., і стануть перед Богом. З суду того вийде оден лиш буквар з честію, бо містить головні правди і правила життя представлені ясно і просто, чого позавидують ему грубі книги фахові“. — Се станесь мабуть тільки з букварем німецьким, але буквар і читанки рускі відай не зазнають сеї почесности.

Про буквар з 1893 р. була коротка згадка минавшого року в „Учителі“, Школу нар. ч. II. одіняв вдячно і совістно п. Ю. Л. мин. року в числі 16., 17. і 18. сеї часописи, а крім того подав п. Дортим в числі 23. Зорі з 1894 р. про Школу нар. ч. I., II. і III. загальний але не без наукової методи погляд, при чім піддав основній критиці верші в читанках тих поміщених.

Метою розвідки моєї єсть дати погляд на Школу ч. III. і IV., але за для етикетки подам єще і вступ. Два роки тому назад завзивано учителів до надсилання заміток і матеріялів пригожих до зладження нових читанок руских; успіх був такий як і при читанках польських. За пригожі і добрі матеріяли не назначено і сим разом жадної нагороди, і не оден прочитавши відозву сказав слушно: „за спаси-біг робити не буду“ — і не робив нічого. А прецінь справедливо було визначити за труд і працю хосенну якусь нагороду; через се і діло зискало би, бо матеріялів було би досить і учителі були би більш зацікавлені справою для них так важною. А що на добре виходить звідати ся у практичних учителів о скільки така або сяка книжка буде відновідати потребам школи народної, на се доказом єуть добре зладжені книжки польські, бо матеріял до них подали люди знаючі добре нар. шкільництво, с. є. бувші нар. учителі: Удзеля, Бернадзекевич і Залеский. Для шкіл міських написав підручник фізики не хто будь, а професор університету; Рада краєва видала на ремунерацію і друк кілька тисяч злр., а тимчасом

оказала ся книжка та невідповідною і треба буде видати иньшу. Так само підручник до історії поль. і австрійської змінено вже, додано ілюстрації але ще не продає ся, бо давного накладу ще спорий запас. Населенє привикло вже до тих заведних змін; раз сказав мені один селянин: „Купуй, тай купуй книжку, кажете що року, а відки взяти купила?“ „За рік відпородасьте другому і гроші вернуть ся“. „... за рік вийдуть знов нові книжки, бо що ж би робили друкарні...“.

II.

Хто до польських читанок надіслав материял і хто зайняв ся его випорядкованєм знаєм се зі звіту Ради кр. з 1893 р., — але хто підняв ся зладити читанки рускі, на підставі якого материялу і яких директив про се годі чого небудь урядово дізнати ся, бо Рада кравва видаючи на початку 1895 р. звіт про школи нар. не згадала о реформі читанок руских і о виданю Школи ч. II. і III., граматики і двох книжок рахункових.

Школа нар. ч. III. зіставлена зовсім після читанки польської *Szkółka cz. III.*, ділить ся на дві часті, в першій поміщені уступи моральні і ті суть більше самостійного укладу, в другій річеві суть винявши кільканайцять дословним перекладом уступів польських. Поміж прозою находять ся перші, а автор так видно залюбив ся в перекладах, що і тут подибує ся кілька вершів на руске переведених. Вершів подано в сій книжці 60, але вдатних єсть ледви половина, — ось они: 6. Рідна хата, 25. Робітники, 27. Коваль, 73. Виїзд на війну, 26. Вечер, 121. Ліс і Їж і ще кільканайцять, котрих автори суть окрасою нашої поетичної літератури. Прочим богато ще бракує, щоби годились до читанки шкільної, а ще до того для дїтний 9 або 10-літних. Книжки ті мають служити не день не два, але — як каже Рада кр. — бодай десять літ і тому треба було все добре обдумати, заким приступило ся до їх видання, тим паче, що були вже до диспозиції вдало видані книжки польські, а тимчасом тут як нема що, то друкує ся оден і той сам вірш вдруге, як се стало ся на стр. 51. і 142. де передруковано слово в слово „Виїзд на війну“, або силоміць переводять ся верші польські.

Наведу примір. Стих польський з III. ч. п. з. *Pasterz* поміщено в рускім перекладі яко уст. 19. п. написю „Пастух“. Сказано там, що підпасяч (в нас, в Кам'янецьчині, кажуть підпасич) скричав, бо вовк брав ему вівцю; пастухи збігли ся, а він давав з них глузувати.

То був жарт. Ідїть в буду лежать!

Ще-ж південь! Хиба-ж то вовк лазить по днєви!

А кілька стрічок нисше каже ся:

Аж раз у полудне вовчиско кудлатий
Надбїг, тай приняв ся вівці забирати.

А вовчик тимчасом вівцю заїдає.

Перше представляє ся неімовірним, щоб вовк лазив по днєви за добою, аж вовк надбїг раз в полудне і приняв ся вівці (?) забирати, а що пастухи не підбїгли, то став він вівцю заїдати. Се пригадує мені польську людову пісню, в котрій нарід подібні неконсеквенції висміває словами:

Przyszeli Stach na wesele,
Zgubił czapkę w sieniach,
A dziewczki go pocieszają:

Nie turbuj się miły Wojtek,
Znajdzie się twój kapelusz.

Вже то переводи не аби як вдали ся. Возьмім другий вірш п. з, Буря.
Зачинає ся він словами:

Жара. Мов огняна почвара
Іскрить ся сонечко з небес...

Почварою назвати можна — після розуміння нашого народу — все страшне дивовижне, а особливо несхоже на жадну зі знаних предметів, а до того мусить то бути або щось живе або бодай персоніфіковати якусь животину. Сонце почварою ніяк назвати не можна, бо оно не страшне, добре всім знане, а при тім ще народом поважане, — кажуть: шанувавши сонечко сьвяте.... В тім самім стиху находить ся дальше така поетична цвѣтка:

..... перун блис,
І дощ немов звіврюка злюща
Цюрком, струями бухнув в низ...

А вже-ж зовсім невдалим, ба навіть неясним вийшло порівняне поля зі школою, як каже наголовок стишка на стр. 59; — єсть то порівняне поля з дитиною, або — если хто хоче — з її умственими способностями. Ось він в цілости:

Поле а школа.

Люди орють поле, зерном засївають;
Діти йдуть до школи, мудрости шукають.
Зеренце в земленьку падає мягкою,
Слово Боже входить в душу молодую.
Землю дощ намочить, соненько пригрів;
А наука серце і душу загрів.
Там в землиці темній зерно не загине,
При науці добрій серце не застине.
Ярина зелена виросте полями,
Попливе наука мудрими словами.
Поле все покрийсь густо колосами,
Зійде Боже слово добрими ділами.
Господи пішли нам в свій час дощ і сушу,
Отче, наповни нам мудростий душу!

Уступів прозових єсть в часті першій 41, а їх одинокою цілію впливати уморальняючо на дїтвору. І цілі і невелике їх число і складно вистилїзовані уступи чит. польскої казали-б догадувати ся, що будуть они відповідати всім вимогам педагогіки, а позаяк так не єсть, то маємо до впорядчика тим більший жаль. Бо поминувши вже *sui generis* шабляновість в характеризованю дійствующих осіб, котрі суть все вєствами цілком або майже цілком совершеніма, а лиш часами бракує їм то сеї то тої прикмети, так що кожного героя уступу схарактеризувати можна по словам книжки: „Михась був хлопець дуже милий, мав лиш одну велику ваду (ліпше хибу)...“ або „Був се парубок пильний, трудящий і слухняний, одну лиш мав навичку погану...“ — знайдєсь таки чи не третина уступів написаних або млаво або зовсім невідповідно.

Уст. 14. „Розумна Настуля“ се конїльомерат самих нещасливих поми-слів. Господиня йде до учительки по раду, але ради не приймає; она розум-

нійша від учительки, бо знає, що всі вони (дівчата) удають перед нею смирих і трудящих. Сумно, если-б учителька знала свої учениці менше як перша лїпша господиня; сумно, що та селянка, знаючи дівчат, їде до учительки хіба кенкувати, бо випитувати ся про них, хотий знає, що всі вони облудні і ледащиці.

Яким чудом попала сюди казка „Не руш, що не твоє“ сего не знаю. Бєть то байка фантастична а до того без моральної підстави, котра годить ся для дітей 5 або 6 літних до оповідання, але ніяк до книжки сєї.

Уст. 24. „Два наймити“, се карикатура польс. уст. *Wierny sługa*. Коли в останнім акція розвивав ся природно, в нашій їдуть парубки до стайні спати, старший посилав молодшого з краденим віном по горілку, сєй не хоче йти і счиняє ся буча, господар чув те все і відганяє старшого негодїя; тут що крок то треба чогось догадувати ся, поясняти, а що найменше дотепним є те, що Семен за першим разом не сказав нічого господареві, аж за другим.

Уст. 26. „Діра в містку“ також вистилізований неміло. Автор бачить ся не видів моста і не має найменшого понятя о єго будові (визаню), бо зараз на початку пише: „Возили люди дерево з ліса і вибили діру в містку. Діра була спершу маленька, але за кожним переїздом ширшала чим раз більше. Що то вадило одному або другому стати, взяти кусник дерева і забити діру...“ — Міст збудований так, що на повздожних бантах (дїбарах) лежать поперек дилї. Наколи диль перегинє і зробить ся діра, то вї не забивають кусником дерева, але дають цілий диль новий, котрий буває 3—5 м. довгий. Коротший кусник нічого не допоможе, а ще зашкодить, бо кінє видячи діру омине єї, а коли-б діра була після рецепти автора забита кусником дерева, то кінє може стати на него і зломити ногу. Місток той — як і уступ — потребував основної направи, бо так через него їхати годї, треба обминати.

О прочих уступах не буду так розписувати ся, вкажу коротко на їх хиби. Предметом спору в уст. 28. „Процес“ повинна бути грядка, поле або паєтївник, бо тепер робить уступ на дітей вражїє комічне, а цілє єго єсть пияша. — Що Русини тільки запомогами живють і на їх ласку ся спускають се видно і з читанок, бо в сїй книжцї аж два уступа трактую про жебраннїю, с. є. уст. 32. „Запомога“ і 41. „Громада по нитцї, тай бідному сорочка“. Цїню і то дуже високо милосердїє приватне ділом заявлюване, але клепати руским дітям і без того вже мягкосердним про запомоги урядові, а не про власні сили і довїре в них, се річ непатриотична, шкідна¹⁾. Підемо сим шляхом далше, то на поважанє не заслужило собі ніколи, не виплекаємо „народу достойного лучшої долї“. — В уст. 43. „Що варта в господарстві маленьке птиче гніздо?“ — Денис почувши від учителя, що нара птичок охороняє 9.000 цвїтів від гусениць (мало бути 90.000), аж заплакав; тільки з якої причини, не знати. Чей-же не за гусеницями, ані не за цвїтом, хіба зі страху перед таким великим рахунком! — Так загальне а при тїм в часті навіть оправ-

¹⁾ Як дуже нарід наш спускає ся на запомоги про се посвідчать два сїдуючі факти. Чотири літа тому хотїло правительство довідати ся о скілько суть обдїрені грунти селянські і казало війтам списати поіменно всіх господарів і винести вкотре їх довгїя. Люди зараз: „Цїсар хоче за нас всіх поплатити довгїя“, і вадїї представлєни не були в силі переконати їх о безвідставности сєї гадки. — Тому два літа бун я в протилїжні кінці краю, в повіті лїсєм. Пятаю казди: А при тартаку робота є? „Та є“. — А от я вадїв там самих Мазурів, чому-ж ви не їдете на роботу? — „Та то видите плата нї по чому, 35 кр.; не виплатить ся. Певідають, ані цїсар знов має прислати запомогу. — чи лїбонь не рахують вже кїлько на котрє село дати“.

дане лакіметво дїтвй вєть тематом уст. 70. п. з. Лакіметво. Автор мав перед собою уст. Łakomstwo o wdzięcznej akcji i przyrodnej karze posługującej się za dźwigniою поганє лакіметво хлопця-венасита, та мимо того стремів до оригінальности, і уложив — балаканку. — В уст. 17. „Біб і рибка“ треба би знайти естетичнійший привіт для бобу як Напихайкишка.

Уступів добрих вичисляти не буду, зазначу лише, що вельми удалими суть уступи: 2, 3, 5, 9, 12, 16, 30, 38, 55, 57, 66, 72 і такими повинні би бути всі уступи в часті першій поміщені.

Уступи частини другої суть майже всі дословним переводом відповідних уступів з чит. польскої і до них відносять ся всі ті уваги, які висказано перед півтора роком о уступах польских сеї читанки¹⁾. Але і перевід місцями не руский, пр. на стр. 95. польске: na wiosnę i w jesieni niebezpieczną jest gęszą puszczać się w grzązkie łopieliska -- рівнатись має рускому: на весну і під оснь небезпечно дуже пускати ся сюди через трясавиці на грузку топіль. Тресавиці і грузка топіль то одна і та сама річ, отже вийшла повисше тавтологія.

З признанєм зазначити треба, що читанки теперішні взяли собі за тему в часті реальній подати такі відомости, яких селянинові в краю нашім необхідно потрібно, і що засаду ту переведено і консеквентно і щасливо. Понехано на ефект лише обчислену науку о ловах, тиграх, слонах, ренах, вельблюдах і перлоплавах, а за то взято ся на добре до описів: мишолова, ропухи, ривки, жайворонка, земледуха, дожджанки і колючого бєсту.

Діячів історичних порадно було би представляти в спосіб найбільше зближений до ілюстрації с. в. в спосіб так успішно ужитий через Івана Нечуя при оповіданю першої доби історії рускої. Особливо на другім і третім степені мусять бути уступи історичні в сеї спосіб вистилізовані і трактовані, а ті пїби байочки стануть гачками, на котрих можна і строго історичні факти замістити, і таким способом спам'ятанє сих фактів улекшити. Проблемка такого педагогічного трактування фактів історичних видимо в уступах: 43. Св'ята Ольга, 45. Як Русини стали християнами, 89. Роман Метиславич, 90. Молодий вік Данила, 96. Побожний гр. Рудольф з Габсбурга, 98. Рудольфів жезл, 101. Цісар Рудольф яко судня, 154. Цісарєва Єлисавета.

Хибна акцентуация, у всіх руских читанках стрічувана задля недогляду коректора, доводить часом до комічних сцен. Інспектор каже читати непереведений ще уступ і вибирає згадуваний вже висше уст. 48. Береги Дністра. — Діти читають топіль, я не поправляю, інспектор переривав, каже: але! — дитина приглядає-сь і читає: топіль, я кажу, що то похибка, має бути топіль. Три стрічки понизше така сама комедія повторяє ся при слові дївний (в книжці стоїть: дївий), інспектор опісля до акцентів не прив'язує такої ваги; але потім був „виговор“ на тему, що Рада кр. мудрійша від мене, на що є без жадних застережень згодити ся мушу.

(Конець буде).

¹⁾ „Учитель“ з р. 1894, число 14, 15, 16, 17.

Відкрите проф. Ринтгена у Вірлбурзі і лампа д-ра Івана Пулюя.

Професор фізики у Вірлбурзі відкрив в силі електричній таке промінь, котрого око людське не видить, а котре може фотографувати такі річи, котрі для ока суть закриті. Єсть н. пр. деревляна скриньочка, а в тій скриньочці срібні або золоті монети. Скринка замкнена. Зробім вже Ринтгенове промінь і відфотографуємо ним скриньочку, то на фотографії не буде видно самої скринки, але тільки монети. Про такі промінї доси мало хто знав, кількох учених було вже близьких того відкриття. Цікаво отже тепер, яким способом Ринтген відкрив то промінь.

Такі учені як Гайслер, Гітторф і Крукс (Crookes) робили вже давно досьвіди з електрикою, перепускаючи її в скляних рурках через дуже рідкий воздух і всьлякі гази. Ті рурки мали всьлякий вид: одні були прості, другі покривлені, ще инші були такі, що мали всьлякі баньки на собі. З рурок тих випомпувано воздух і щільно їх заліплено, а в оба їх кінці запущено платинові драти (електроди), до котрих причіплювано драти від приладу до роблення електрики. Коли в рурці був воздух або газ, то скоро через него було пустити електрику, то він зараз заяснів; коли-ж газ в рурці був дуже рідкий, а на однім драті була бляшка, то газ був зовсім темний, за то із бляшки виходило дуже слабе світло, котре після того, яке було скло, світило із рурки жовтим, зеленим або синявим світлом. Звістно також було, що звичайне світло, або деякі його части мають таку силу, що на деяких, відповідно до того прилагоджених предметах, викликають світло подібне до того, яким світять в темноті прості скринки.

Отже Ринтген робив проби з такими рурками і мав при тім таблицю, намащену такою масою, котра при пробі повинна була світити ся. Аби лише видіти дуже слабе світло в рурці, він закрив її дуже грубим чорним папером (картоном) та ще й в комнаті позаслонював вікна. Коли до рурки пустив електрику, то побачив, що таблиця, напущена масою до свічення, стала світити, мимо того, що рурка була добре закрита картоном. Він здогадав ся отже, що із рурки виходить навіть кріз грубий картон промінь, котрого око людське не видить, але котре спонукує, що маса на згаданій заслоні починає світити. Коли межі то Ринтгенове промінь а згадану таблицю поставити якийсь предмет, то на таблиці покаже ся виразна, але не зовсім темна тінь того предмету — промінь переходить навіть н. пр. через книжку, що має 1000 сторін. Ринтген робив відтак досьвіди звичайними плитами фотографічними і переконав ся, що се нове промінь може фотографувати. Він поклав руку межі промінь а фотографічну плиту і показало ся, що з руки було виразно видно кости, а тіло на ній виглядало на фотографії лиш як дуже слабенька тінь; перстеві на пальцях виглядали як дві чорні обручки. З того він здогадав ся, що то нове промінь не переходить через кости і метал.

Подібні досьвіди робив свия диями у Відні професор Ексер. Він відфотографував новим промінем насамперед замкнену деревляну скринку, в котрій були малі платинові важки. Важки відфотографували ся зовсім добре, а скринки не було видно, бо скринка перепустила промінь а важки не перепустили. При другій пробі покладено в скринку цілий рад металів як: цинк, цинку, мідь, мосяж, залізо і алюмініюм. При тій пробі показало ся, що лиш

одно алюмінієм перепускає Ринтґенове промінє. При третій пробі уставлені до фотографованя предмети відфотографували ся подвійно, з чого пішов здогад, що то загадочне промінє виходило з двох ріжних точок.

Відкритє нового проміня вірцбурґским професором стало ся причиною, що й імя руского ученого, нашого земляка д-ра Івана Пулюя понеслось в широкі круги по цїлїм свїті. Др. Пулюй, котрого праці наукові поміщають ся також і в „Записках“ наукового товариства ім. Шевченка, єсть нинї професором фізики при нїмецкій техніці в Празї а єго спеціальностию єсть електрика. В свїті науковім звістний др. Пулюй вже від давна, а єго імя ставить ся попри таких учених як Гайслер, Крукс, Гітторф, Герц, Райтлінґер, Ринтґен, Гінтль, Фолдер, Е. Гольдштайн і др. Але ширшим кругам став др. Пулюй звістний аж при нагодї відкритя проф. Ринтґеном нового проміня, котре, як здаєсь, аж при помочи винаходу нашого ученого набере великого значіння. Др. Пулюй займав ся вже від давна такими самими розслідами, як і вірцбурґський професор та згадані повисше учені. Він і придумав лампу електричну, котра витворює промінє Ринтґена. Показуєсь з того, що відкритє самого Ринтґенового проміня не єсть нічим новим, а новим єсть лиш то, що Ринтґен добачив в тім проміню силу фотографованя навіть і при замкнених плитах фотографічних в деревляній скринці, значить ся, він відкрив, що то промінє може переходити через такі матерії, через котрі промінє свїтла сонїчного або звичайного свїтла електричного перейти не може.

Лампа д-ра Пулюя подобає зовсім на т. зв. Круксову рурку, але в нїй єсть та важна зміна, що в тім місці, де єсть зашуканий дріт від т. зв. неґативної протоки електричної (катоди), знаходить ся плитка видожена сильно флюоризуючою краскою; плитка та стоїть в дорозї виходячого в рурці проміня. Досвід же поучив, що сила діланя Ринтґенового проміня єсть тим більша, чим більша єсть площа, на котру они падають, і чим більша єсть флюорисценція тої площі. З того виходить, що лампа д-ра Пулюя дає тому проміню більшу силу як Круксова або яка небудь иньша рурка. То потвердили досьвіди, роблені сими днями проф. д-ром Евґеном Ключатим в Будапешті, а в виду того лампа д-ра Пулюя набирає для Ринтґенового свїтла великої ваги.

При помочи лампи дра Пулюя робив проф. др. Ключати такі досьвіди з промінєм Ринтґена: В замкнену скринку, в котрій була приготовлена фотографічна плита, поклав він крейцар, ножиці і ключик, та пустив зверху згадане промінє з лампи д-ра Пулюя, котра до тих досьвідів показала ся найліпшою. Промінє перейшло через дерево, але через крейцар, ножиці і ключик не могло вже перейти. Там, де оно перейшло, плита стала темна, а місця, в котрих були згадані предмети остались ясними. Фотографії не виходять отже того рода як звичайні, лиш дають тїнь даного предмету. В той сам спосіб відфотографував др. Ключати і свою руку. При тім показало ся, що тїнь костий в пальцях відбила ся зовсім докладно, а тіло дококола костий лишило по собі дуже слабенкий слїд, значить ся, кости не перепустили зовсім Ринтґенового проміня, а тіло перепустило їх більшу часть. При фотографованю руки пускав др. Ключати промінє з Пулюєвої лампи через 45 минут з висоти 10 центиметрів.

Але найцікавіше то, що тверде дерево показало на так зроблених з него фотографіях ріжні слої як найдокладніше. При помочи Ринтґенового проміня і роблених ним фотографій можна буде, здаєсь, розпізнавати, чи то

якісь зміни в данім предметі, чи його склад. Припустім, що н. пр. в шині або в часті якоїсь машини буде якась сказа, котрої оком годі добачити, — фотографія з неї зараз її покаже. Цікаве то, що стару печатку з горорізьбою можна було також докладно відфотографувати і на фотографії показав ся рисунок різьби. Так само далась дуже докладно відфотографувати витиснена в алюмінієвій блясі різьба, хоч бляха та всюди була однаково груба. Далше фотографовано руки з трупа, в котрій на костях були зміни; фотографія показала ті зміни дуже докладно. Штучно приспану жабу відфотографовано так докладно, що в ній видко було не лиш кости, але і иньші часті. — Із сих примірів видимо наглядно, як великої ваги може з часом стати ся фотографоване за помочию Ринтенового проміння, при чім безперечно принаде і важна задача лампи винаходу руского ученого, бодай в перших початках нового відкриття.

В пражскім дневнику *Bohemia* знаходимо в двох числах справозданнє з досвідів д-ра Пулюя в Празі з фотографованєм невидимого. Дня 16. с. м. д-р Пулюй показував в пражскім електро-техничім товаристві фотографії пари жаб'ячих ніг і людської руки, зняті в його лабораторії. Знімки ці вийшли виразнійше ніж на репродукціях Ринтєнівських фотографій рука подана в віденьскім *Interessantes Blatt*. Далше із знімків д-ра Пулюя видко, що кости перепускають лучі Ринтєна різно на різних місцях, длятого з предметів неоднакової перепускаемости або грубости можна дістати делікатно нюансовані образи транспарентні. Д-р Пулюй ствердив, що пера і ратки пер зовсім перепускають невидимі лучі катодові, отже можна з опіреного птаха відфотографувати кістяк і мягкі часті. Також відфотографовано малу рибу шпротку і показали ся найделікатнійші ості.

Дня 20. с. м. д-р Пулюй показав на засіданні колегії професорів пражської німецької політехніки транспарентні образи різних звірят і предметів, в котрих видко було значний поступ в порівнанні з фотографіями Ринтєна. Образи д-ра Пулюя вийшли так виразно в найделікатнійших деталях і в структурі, що на перший погляд видавали ся оні значайніми фотографіями.

Днем перед тим (19-ого с. м.) д-р Пулюй в присутности проф. Ніка відфотографував туберкулочно хорі часті тіла, а знімки виказали дуже виразно не лиш скороченя і розеуненя хорих костей, але також, котрі частини костий вже заражені і спорохнавіли. Фотографія кітки, зі шротом в тілі показала докладно місце шроту і величину шроту; трудно лише зміркувати, як глибоко шріт зайшов. На се, каже д-р Пулюй, треба би другого фотографованя в положенні прямовім до попереднього. Ігла в тілі виходить з фотографії (після свого положення до напрямку лучів) або як біла точка, або як біла лінія, але після дослідів д-ра Пулюя положення ліній дасть ся означити зовсім докладно. Д-р Пулюй каже, що катодне фотографованє без сумніву віддасть великі услуги хірургії при гляданні і витяганні всяких річей з тіла, особливо річій металічних. За довгий час на знятє фотографій д-р Пулюй вловив надієсь значно скоротити через відповіднійшу конструкцію часний-лампи. Очевидно треванє фотографованя буде тим коротше, чим більше буде побуджень току на секунду.

Різнородні картки з педагогії і дидактики.

Тайна поводження в навчанню. Одно з письм американських подає ось яку відповідь учителя на завдане ему питання:

„Для чого його ученики більші постипи в науці зробили, як за його попередників?“ — Я стараюся — відповідає учитель — навчити дітей розумно користатися з книжок. На низшій ступені присвячував я на читання в класі більше часу, як се діється звичайно в школах; старших учеників заохочував я до читання книжок і статей з тижневих і місячних часописів, що мали зв'яз з змістом викладів, яких вони слухали. Щодень присвячував я 15—20 минут часу на розговор о тім, що ученики прочитали самі або за мною. Щоби в тім напрямі їх зацікавити, подавав я їм умісне зміст інтересних уступів з часописів періодичних або й сам відчитував їх в голос. Слудаючого дня ставляв я їм питання так, щоби кождий із старших учеників зміг в умислі своїм зібрати в одну цілість систематичний виклад даного предмету з подробицями, які вчитав. Завдяки замилованню до такої лектури стали мої ученики спосібніші до зрозуміння викладів, з більшою легкістю приготували собі поняття і відомости наукові і переховували їх триваліше в пам'яті. — Ось ця тайна мого поступовання.

Задачі на темат охорони звірят. Хоч вправи письменні повинні поперед усього мати ціль вивчити дитини мови, все-ж не уймаючи тій головній цілі, можуть стилеві вправи послужити за средство до сповнення інших задач виховання; про те уживаємо їх в тій цілі, щоби утривалити в умислі ученика ним набуті відомости, а рівночасно щоби спонукати його до застановлення ся над питаннями етичними.

Приклад такого виискання вправ письмених подає нам рішення англійських педагогів, що стараючись представити дітям конечність охорони звірят, завдали у всіх школах льондонських (числом 6.000) письменні вправи на темат охорони звірят; за найліпші праці були діти винагороджені, а при роздаванню нагород підвишено не тільки стиль але і вартість гадок під виглядом етичним, які містились в тих задачах, котрим нагороди признано.

Ось тут шість тематів, які були завдані в різних закладах:

1) Виказати, для чого ми не повинні завдавати болю звірятам, але старати ся, щоби їм було добре. Чи і о скільки поступовань чоловіка до всім живим створіннями є схоже з нашим інтересом і впливає на поправу нашого характеру?

2) Що повинно повздержувати хлопців від вибирання гнізд птичних і мучення виклат?

3) Що винні ми домашнім звірятам за ті услуги, які они нам віддають?

4) Що належить розуміти під „охороною звірят“?

5) Коли можна оправдати нищення звірат через чоловіка?

6) Написати лист до привателі, що має пса або kota, і подати ему ради і вказівки, як має він з ними поступати.

Читальні для дітей в Америці. Справа достарчування шкільній молодіжці книжок до читання відповідних їй вікови, а котрі би zarazом могли вплинути морально, не тільки зацікавила вельми американських педагогів, але і спонукала їх енергічно ділати в тім напрямі. — Наслідком того суть чи-

сленні і добре заосмотреві читальні для дітей. Минувшого року розіслано до 195. читалень для дітей в Сполучених Державах і Канаді род квестіонаря, в котрім запитано про діяльність і урядженя читалень; — на се одержано 145 відповідей, що містили в собі вельми цікаві подробиці. Наводимо тут важкіші. Посеред американських читалень для дітей 30% не ограничає віку молодих читачів і тоті мають найбільше поводжене, — в других означено вік вже з гори, одні від 8—13-ого року, другі від 14—16; перестічним віком читаючих було літ 13, в кожній поодинокій читальні користає найбільше дітей в віці від 13—14 років.

На сей факт звертає особлившу увагу д-р Пооля з Чикаго; він о сїм говорив ось що: „Окрес чотиро-літний, від літ 10—14 є найважкішою епохою в розвою умисловім дитини. Бєли оно через ціле пізнїйше житє має мати замилованє до книжок, то обявить оно его без сумніву в 14-ім році житя або трохи скорше“. — Читальні дбають о добрий вибір книжок а уложені каталоги посилають до апробати учителям або цілим комісіям педагогічним. Учителї виступають часто яко співучастники праці читалень і посередничать між читальнею а молодїжню. Таку систему розвинено дуже в Мільвокі, о чім справознавець подає ось що: „Ми того переконаня, що учитель, знаючий найліпше спосібности і успособленя своїх учеників, може найліпше кермовати їх читанєм. З сего поводу не видаємо дітям з нашої читальні книжок, але учителям в кількості відповідній, н. пр. учитель, в котрого клясї є 50 учеників, бере на раз 50 книжок і роздає їх сам між дітям. В р. 1894 видалисьмо в той спосіб 14.990 книжок. Ми раді би, щоби той спосіб розповсюдив ся бїльше, щоби обняв усї школи державні, приватні, парохїальні і недїльні. В тїй ціли переводимо дискусію відозвами до виховавців шкіл нормальних, котрих будучим званєм має бути научанє; звиджуємо школи, в котрих розказуємо дітям цікаві оповїданя, щоби побудити у них охоту до читаня і змусити учителїв щоби вдовольили їх бажаню“. — Читальні за те підпомагають школи в той спосіб, що достарчають їм книжок і образків. Для наймолодших дітей суть по читальнях завїгди красні видавництва образкові, а учителї одержують на-жаданє рисунки і фотографїї, потрібні в ціли уваоченя деяких викладів. В деяких містах витинають відповідно дереворити з писем ілюстрованих, наліплюють їх на картонах або полотні і розсилають по школах. В самім Мільвокі передавано в протягу трєх місяців по школах з рук до рук 13.000 образків. До 44 читалень учащають часто учителї wraz з учениками своїх клас а то в тїй ціли, щоби переглянути красні, нераз вельми дорогі ілюстрації. Одна з читалень організує кружки дітей, що в означених годинах збирають ся в ціли спільного читаня; кождий з тих кружків одержує лісту книжок для него відповідних, котрих зміст позїстає в стислій звязи з наукою шкільною. В часї тождневих зібрань, на котрі визначена осібна зала в домі читальні, обговорюють ся справи буденні, а се має на ціли приучити молодїж до умілого користаня з дневників. В деяких місцевостях по при читанє устроюють ся забави для дітей; в той спосіб читальня стає ся немов свїдомим керівничем розривок молодїжи шкільної, заповняючи їй майже увесь час свободний від науки систематичної.

Наука з погляду в Англії.

Хоч нарікаємо дотепер на надмір науки чисто словної, якою єуть перетяжені діти, мусимо однак признати, що в останніх роках науцанє на підставі оказів і пр. значно змогло ся, а бодай средства до того способу науцаня о много збільшили ся. Доказом сего між иньшими вистава шкільна, яка в вересни мин. року уряджена була через одну семинарию учительську в Лондоні; дві салї виставові містять в собі виключно ілюстрації, уживані в часі лекцій ріжних предметів. Найбільше репрезентована була географія, а передовеїм средства, як мають приготувати дітий до зрозуміння мапи. Отсе находив ся там на самім передї модель будинку шкільного, котрого рухомий дах позволяє вілянути до середини; сей модель служить до зрозуміння побіч него лежачого пляну школи; образець школи, висячий позад него, поясняє ріжницю між пляном а образом. Слїдує цілий ряд плянів, уживаних до вступної науки як має ся уживати мапу: плян кляси, плян цілої школи, плян будинку шкільного з єго сусїдскими будинками, плян церкви з мешканєм і обїєм священника, плян цілої оселї. По стїнах порозвішувані мапи найріжнороднїйші: одні вказують течії морекі, єуть і такі, що змальовують найсвітїйші случаи, як пр. війну хїнсько-япаньську, отворенє каналу північного і др.

Особлившу увагу звертала на себе ціла серия мап Австралїї, одна о тїнях брупатних вказує устрій поверхні друга о тїнях яєних — морекі течії, наводненє і опади атмосферичні, третя о зелених тїнах унаочняє розміщенє і рід рослинности, четверта вкінци червона містить в собі поділ політичний. По столах уставлено моделї, одні виконані в спосіб досить примітивний для тимчасового ужитку при викладї, иньші викінчені, мають служити на довший час. Посеред тих послїдних вирїжнє ся остров коралевий (атоль) вироблений з маси паперової, посеред перших — вулкан з землї і вугля, а також ледовець з піску, ріняків і соди. Були теж рисунки і образи, що ілюстровали зміст викладів географії, н. пр. пять оригінальних образків, виконаних красками воднистими, унаочняють діланє моря на землю, иньша серия представляє житє селян в Швайцарії, знов иньша ілюструє ряд лекцій о Хїнах і Корей і пр. Зараз побіч секції географічної була розміщена зоологія. Образи чотириножних, птахів і риб перевиєшають числом другі; були теж побільшені рисунки ріжних частин тїла звірят, а також моделї, уживані при викладї анатомії і фізіології чоловіка. Окрасою вистави була ботанїка, також мінералогія і техвولوجія були відповідно заступлені. Рисунки скал набережних, межі тими відно було вуголь, рисунки копалень вугля, модель такої копальні, окрім того ріжнородні рисунки, представляють працю гірняків — се усе яко помічні средства підчас викладу о вуглю каміннім. Рівно богато представляло ся там гончарство, виріб скла, ткацтво і богато других людєких занять, при чім не поминено ані модель колеса гончарського ані варєтату ткацкого. В части історичній звертав на себе увагу ряд мап до історії Франції від р. 987 до р. 1621. ряд моделів з глини, представляючих орнаменти уживані в архитєктурі нормандекій, шемат, вказуючий в спосіб поглядовий розвій привилєїв в парламенті англїйскім і другий вказуючий в такий сам спосіб поступи елементарного науцаня в Англїї; між образами було богато копій історичних портретів,

кольоровані ілюстрації, представляючі убраня в різних епохах, шкільні історичні, рисунки, ілюструючі історію життя домашнього в Англії. В частині математичній находилося переважно моделі бріл, уживаних при науці геометрії.

З СОЙМУ КРАЄВОГО.

На засіданню сойму з дня 21. січня поставлено зі сторони руских послів слідуєчі внесення:

I. Внесенє пос. Фаріньського о науці руского языка для урядників державних і автономічних

„Зваживши, що кождий державний і автономічний урядник повинен знати обидва краєві языки: руский і польскый в письмі і слові; — зваживши, що урядники так державні як і краєві не мають відповідної спроможности присвоїти собі знанє руского языка в письмі і слові; — зваживши, що й кандидати урядових заводів не мають спроможности набути знаня руского языка в слові і письмі і не можуть виказати ся потрібною в тім огляді кваліфікацією; — зваживши, що задля того повстають в урядованю неважкі труднощі і перепони, а обовязуючі постанови законні що до руского языка в судах і урядах адміністраційних остають в значній частині невиконаними, вносять підписані:

Високий Сойм ухвалить: Взиває ся ц. к. Правительство:

1) щоби для кандидатів урядового заводу були в університеті заведені практичні курси руского языка: — 2) щоби були уставлені комісії екзамінаційні, котрі мали би уздібненим кандидатам виставили євидѣтва знаня руского языка в слові і письмі; — 3) щоби для урядників, котрі не мали спроможности набути знаня руского языка в письмі і слові, устроювано практичні курси науки руского языка по містах, де будуть до того потрібні уселія; — 4) щоби визначено речинєць, в яких мають собі присвоїти знанє руского языка в письмі і слові урядники, котрі доси не мали спроможности руского языка научати ся.

Взиває ся Виділ краєвий, щоби євентуально де будуть практичні курси науки руского языка для урядників устроєні, поручив урядникам автономічним учацати на ті практичні курси і щоби визначив речинєць, до якого автономічні урядники мають присвоїти собі знанє руского языка в письмі і слові“.

II. Внесенє пос. Вахилевича о руских паралельках при гімназії станіславівській:

„Зваживши, що основою розросту і сил кождого народу єсть національне образованє; зваживши, що національнє образованє даєть ся осягнути лиш посередством інституцій, в котрих наука подаєть в язичі матернім; — з огляду на те, що майже триміліоновий нарід руский в Галичині для образованя молодежи своєї посідає лиш дві повні гімназії і одну неповну; — по причині що число учеників народности рускої зросло в посліднім році шкільнім до поважної суми 2.263, а що з того числа ледви 900 учеників побирає науку в язичі матернім; — зваживши дальше, що з посеред гімназій, існуючих у західній Галичині, гімназія польска в Станіславові єсть найчисленнішою (609 учеників) а в ній число учеників Русинів від пять послідних літ

доходить до 150; — зваживши вкінці, що в гімназії станіславській треба було за для численности молодіжи побіч осьми клас головних відкрити вже сім клас паралельних — вносять підписані:

Високий Соїм зволить ухвалити: Взиває ся ц. к. Правительство до починення відповідних кроків, щоби з шкільним роком 1896/7 при польській гімназії в Станіславові відкрито поступовно класи паралельні з руским язиком викладовим⁴.

III. Внесеня пос. Барвіньського що-до обовязкової науки обох краєвих язиків в середніх школах:

„Зваживши, що відносини краєві, як і практичні потреби в житю вимагають знаня обидвох язиків краєвих; — зваживши, що й просьвітні взгляди промавляють за тим, щоби шкільна молодіж в нашім краю знала обидва краєві язики, вносять підписані:

Вис. Соїм ухвалить: Взиває ся ц. к. Правительство, щоби в школах середніх в королівстві Галичини і Володимирії завело обовязкову науку обидвох язиків краєвих руского і польского.

В комісії шкільній соїму краєвого виїс посол Целецкий референт в справі підвишеня плат учителів, щоби замість пропонованого виділом краєвим підвишеня плати дати учителям другий морі ґрунту, який би мав бути закуплений з фондів краєвих. Ту справу передано субкомітетові: правдоподібне буде сей внесок вказівкою на будуче, а теперішні обряди будуть вести ся тільки на підставі внесків Виділу краєвого.

Комісія шк. ухвалила слідуєчі резолюції: 1) щоби історія краю родного була предметом обовязковим, 2) щоби правительство піднесло платню деяким школам середнім, 3) щоби зложено школи реальні в Стрию, Ярославі і Тарнові. Посол Ротер поставив в соїмі внесок, щоби заведено одноцілну школу середню, котра би приготовлювала так до студіїв університетских як і до заводів технічних.

З Руского товариства педагогічного.

Високий Соїме!

Руске Товариство педагогічне поставило собі за задачу, дбати перше о потреби народного шкільництва і піддержувати всякі справи вихованя публичного і народної просьвіти. Одним з найважйіших заступників сих змагань буде все народний учитель, бо в его руках спочиває остаточний вислід праці і жертв, поношених нашою суспільністю. Для того то особа учителя, его становище в суспільности, его положенє материяльне були все для Тов. Педаг. предметом особливших старань. Виразом сих заходів було кілька петицій о полішенє биту материяльного народних учителів, виошених до Високого Соїму, до сеї правної репрезентації народа.

Виошенєм тих петицій сповняв Головний виділ товариства обовязок горожанський, бо звертав ними увагу Високого Соїму на незавидне материяльне положенє учителів, котре все було і є великою перепоною в правильнім розвою народної просьвіти.

Що так дійсно є, доказують сього наглядно урядові справоздана Високої Ради шк. краєвої о стані виховання публичного а літ послідних. Сотки тисяч дітей не користають з науки шкільної; сотки шкіл а'організованих а не чинних; сотки учителів без жадної кваліфікації, занятих при школах; тисячі учителів перетяжених надмірною працею — отсе сумний стан теперішних шкіл народних.

Лихе вивіноване стану учительського, не тільки що не манить молодих людей до сего стану, але навіть від него відтигає, так що неоди з кваліфікованих учителів покидає по кількालтній службі сей стан і вступає до иншого уряду, де знаходить користійші услівя для свого істнованя.

Загальні збори Руского тов. педаг., що відбули ся минушого року у Львові, поручили Гол. виділови внести петицію до Високого Союму, а'ображаючи прикре і незavidне положенє народних учителів і виказуючу konieczність поправи їх долі.

Високий Союме! Сповняючи повисше порученє, вносимо в імени Рус. тов. пед. петицію о получшенє бити материяльного учителів в тім переконаню, що Члени Високої Палати, жиючи в краю серед народу і знаючи аж надто добре незavidне положенє сих важних робітників на ниві просьвіти, увагляднять нашу смирну просьбу і порішать поправити їх долю.

Маємо проте повну надію що Високий Союм в інтересі розвою краєвого шкільництва зволить рішити:

I. Поправити долю учителів відповідним підвищенням їх платні у всіх категорях шкіл народних;

II. знизити літа їх служби з 40 на 35 літ;

III. поправити дуже сумне положенє материяльне адів і сиріт по учителях.

У Львові дня 21. с'чня 1896.

Головний Виділ Руского товариства педагогічного.

На двох послідних засіданях головного виділу Руского товариства педагогічного дня 12. н. ст. грудня 1895 р. і дня 20. с'чня 1896 р. під проводом директора Е. Харкевича полагоджено отєї важайші справи:

1) Принято до відомости справозданє касєра, котрий подає в числах кошти видавництва „Учителя“ і „Дзвінка“ і стан касє товариства з кінцем року 1895.

2) Рішено видавати бодай ще один рік „Дзвінок“ мимо дуже малог числа передплатників і знизити передилату его з 4 на 3 алр. Редакцію „Дзвінка“ передано проф. В. Білецькому, членови виділу, на заявлену ним готовість, що сей труд на себе цілком безінтересно переняти хоче.

3) Принято до відомости, що товариство наше напечатало доси своїм коштом 47 книжок а то: ілюстрованих для дітей 17, неілюстрованих 19, для молодіжи шкільної 4, иньших видань 7.

4) Тернопільська філія товариства подала до відомости головного виділу склад свого виділу і предложила спис своїх членів, числом 45, котрих всіх принято до товариства.

В цілі розбудження філій товариства до успішійшої діяльності рішено вислати до них письмо з відповідною заохотою і зазивом.

6) Рішено в засаді дати наклад на виданє латиньского автора Корнелія Непоса з рускими поясненнями і словарцем, читаного по гімназиях в III. класі, наколи Рада шкільна краєва дотичну рукопись, зладжену проф. Сальом з Коломиї, апробує.

7) Рішено внести просьбу до Ради шк. краєвої о порученє „Учителя“ і „Дзвінка“ школам народним, так як поручає аналогічні видавництва польскі.

8) До Союму краєвого рішено внести петицію о поліпшенє долї учителів народних. (Петиція передрукована ціла в „Учителя“).

9) Рішено спросити загальні збори товариства дня 1 марта (в неділю) о 2. год. пополудни в сали VI кл. акад. гімназії.

10) Пороблено кроки, щоби філій товариства могло основатись більше на провінції. В першій лінії звернув ся виділ до одного з поважних педагогів в Коломиї, щоби в тій столиці Покутя, краю цілком руским, основалась філія руского товар. педагогічного.

11) Провірено, чи всі внесення членів ухвалені минувшого року на загальних зборах, полагоджено.

12) Упрошено п. Петришина, щоби мав відчит на сегорічних загальних зборах на тему: „Охоронки і читальні“, яко конечні співчинники в просвіті народа“.

Загальні Збори. Руского товариства педагогічного відбудуть ся в неділю дня 1. н. ст. марта с. р. о 2 годині пополудни в комнаті VI. кл. академічної (рускої) гімназії у Львові.

Порядок денний:

1) Отворєне Загальних Зборів промовою заступника голови дир. гімназ. Е. Харкевича.

2) Справоздання: секретарське і касиєрське і дискусія над справозданнями.

3) Удїленє абсолюторії уступаючому виділові і вибір нового виділу.

4) Внесення членів і інтерпеляції.

5) Відчит учит. п. І. Петришина: „Охоронки і читальні, яко конечні співчинники в просвіті народа“.

Е. Харкевич заступник голови. О. Макарушка за секретаря.

Ю о н ю р с и.

— Окружна Рада шкільна в Тернополи розписує конкурє, в цім сталого обсаджєня слїдуючих посад учительських:

1) На управителя при ново отворєній 4-кл. жіночій школі в Тернополи, (700 злр. + 100 злр. і вільне помешканє) і на посаду старшої учительки з платою 700 злр. і 10% на помешканє, евентуальну на посаду котра би могла при тій нагоді опорожнити ся.

Вимагає ся іспиту на школи виділові.

2) На посаду управителя а) при 3-кл. школі народній в Ладичині; б) при 2-кл. шк. народ. в Баворові.

3) При школах 1-класових: в Білоскірці, Чорторії, Чернилові руским, Чернихіві, Домаморичі, Грабівцї, Глядках, Городицї, Івачеві гор, Юзиївцї, Кіпачцї, Курниках, Людвиківцї, Лучцї, Косвіцях, Пишківцях, Пронятиїв, Смолянцї, Ступках, Стехниківцях, Воли мазовецкій, Забійках, Застінцї.

Рєчєнєць подань до 25. лютого 1896.

Курс для учителів шкіл вечірніх промислових. Ц. к. Рада шк. краєва проектує новий курс для учителів в часі сегорічних викацій, під 1. липня до кінця серпня, який мав би відбути ся при Львівській державній школі промисловій. Сей курс мав би на цілі познакомити учителів доповнюючих шкіл промислових з рисунками з моделю, заводовими з ділу промислу артистичного, з ділу слюсарства, будівництва і т. п. На сей курс покликані будуть тільки ті учителі, заняті при доповнюючих школах промислових, що відбули вже курс математично-технічний. Рада шк. краєва хоче тим способом подати учителям можливість вищого образования ся в рисунках заводових, так потрібних при нинішнім розвою доповнюючих шкіл промислових в нашім краю.

„РУСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПЕДАГОГІЧНЕ“

подає до відомости Сьвітл. Рад Шкільних, Виш. сьвященників, катехитів, учителів і родителів, що книжки накладу Товариства, призволені Радою шкільною кр. на премії для учеників, *красно оправлені*, можна купити в канцелярії Товариства при ул. Академічній ч. 8. по слідуєчій ціні:

Видання „Руского Товариства педагогичного“:

Образкові видання.

Зьвіринець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерія	10 „
Робінзон	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Кобзар Тараса Шевченка	20 „
Ієте-Франко: Лис Микита	50 „
Мірон: Пригода Дон Кіхота	40 „

Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправи	10 „
Визанка желаній	10 „
Ів. Франко: Абу наземоні Капці	20 „
Учитель на р. 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 по	2 „
Давінок на р. 1892, 1893, 1894, 1895 по	4 „
Ів. Левицький: Попались, Різдвинні сценки	10 кр.
Воз. Шухевич: Заняски школяря	20 „
Від Бескида до Андів	10 „
О. Нижанковський: Батько і мати, двослівя для дітей з фортеп.	10 „
Леопіда Глібона: Байки	5 „
В. Чайченко: Олесь; Байки; Два оповідання по	5 „
Дума про книжницю Кобзаря	5 „
Дитячові Чайки; Калка про сонце та що сина; Півсанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода в під явора. Двослівя з фортеп.	10 „
Мапа етнографічна України-Руси	20 „
Гордієнко: Карпати і Рамляни	20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землі	60 „
Барановський. Приписи до ієнітів	20 „
Молитвенник народний, в полотни оправлений	20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогіки	60 „

Всякі замовлення висплавляють ся скоро і точно.

Передилата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.Адміністрация
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
кламації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Школа народна Ч. III і IV.

Замітки Як. Миколаєвича.

(Дальше).

Зовсім на лад Szkółki cz. IV. зладжено Школу нар. часть IV. Вийшла она з друку в серпни 1895 р. і містить в части першій 57, в другій 135 уступів, між ними єсть 53 стихів. Тут добір стихів випав щасливіше, бо з винятком семи, всі інші суть зовсім добрі, читає ся їх плавно, гадки виступають ясно, порівняння не суть натягнені, а попри тім зважано ще і на умственный розвій дітей, котрі користують ся сею читанкою.

Хочете з діворою посьміятись і байкою науку закінчити, то перечитайте уступ 48. Заяць і черепаха, 30. Дуб і лозина, 34. Огонь і гай, 86. Вовк та кінь, 96. Мірошник; — бажаєте образків епічних, то переведіть з нею уступ 9. Поворот тата, 13. Сирота, 18. Осінь, 26. Оден сніг біліє, 36. Весна, 44. Вечер, 54. У жнива, 7. Вечіря, 13. Буря на Чорному морі, 21. Обжинки, 39. Степова рожка, 70. Соловейко, 126. О заході сонця; — треба часами запукати до чувств дітей, то заадоблять ся до сего уст. 5. Три цвіти, 15. Шматок хліба, 46. Хлопець сирота, 50. Бог заплатив, 52. Туга, 2. Поворот з чужини, 66. Воробчик, 92. Хоче ся жити, 101. Надія.

З черги вкажу на стрічувані невластивости в декотрих вершах. Стихови Фр. Карпінського „Kiedy ranne wstają zorge“ не поталанилось в рускім перекладі. Яке вражінє робить сей перевід звольте читателі самі осудити.

3. Рання молитва.

Строфка 2. тек. польского.

A człowiek, który bez miary
Obsypany Twymi dary,
Coś go stworzył i ocalił,
A czemużby Cię nie chwalił?

Перевід руский.

Чоловік, що сотворений
І так щедро обдарений,
Чиж не мав би Тя хвалити,
За спасеніє славити?

Тут мабуть ходило не так о зміст, як о поставленє протинок, крапок і знаку питання на волос там, де они суть в тексті польскім, і се — признає всякий — вдалось.

Уст. 11. „Рускій дитині“ написав — если тямлю добре — Волод. Масляк для „Дзвінка“. Читавсь він досить тяжко, особливо строфа перша і четверта вийшла в формі догматичній і для дитини неприступній. Ось перша строфа.

Учав ся дитинко, бо вчити ся треба!
Учи ся, голубко, най розум не спить,
Най серце і воля і дух росте в силу,
Для життя, для світа треба ся учить.

Щоби се діти зрозуміли, треба пояснити, що розумієсь тут через серце, що значить воля і дух, а в додатку лишаєсь ще трудна справа з тою наукою „для життя, для світа“, бож до тепер знає дитина, що если ся добре вчить, то тим собі робить добре; если але, то їй буде з тим эле. На пояснене користи посередної, яку може мати світ з науки дитини, треба чимало часу, а ще й успіх сумнівний. Бути може, що труднощі, які мені сей уступ при переведенню представляє, суть прибільшені, але мимо приготування лекція практична не пішла мені гладко. — Тут замічу, що добре би було в „Учителі“ подавати також спосіб методичного трактування вершів, бо на них до тепер якось не зверталось уваги. До методичних лекцій порадио вибирати стихи трудніші, щоби показати, як маєсь переводити верші взагалі, і як брати ся до поясненя стрічуваних трудніших порівнянь і слів.

Стих 20. „Два приятелі“ єсть переводом скороченої байки Міцкевича поміщеного в читанці польській п. з. Przyjaciiele. — Байка, а особливо в формі поетичній подава, полягає на умілїм дібраню акцій, котра послужити має до виснованя якоїсь правди. Тут не лиш треба вдало вибрати предмети, котрі площати мають дані прикмети, але і стилізація підлягає правилам, з котрих найголовніше: наданє події локального кольориту. Поясню се на примірі. Коли-б поет сказав: Було двох приятелів, але як надійшов медвідь, то оден з них дбав лише про себе, не квапив ся друга ратувати, — то се ще байкою назвати не можна. В байці ходить о як найбільше вишнєцїалїзованє опису предметів і осіб, описанє події з такими подробицями, щоби они перед нами різко виступали, щоби сьмо з представленого факту доходили до абстракції, до правди загальної.

В 48. уступі „Заяць і черепаха“ описує поет формальний заклад зі свідком комахою. При кінці стишка поет маючи до вибору: Заяць ще й комасї заплатив, або ще й комасї дав на почесне, або ще й комасї дав на пиво, — вибирає се послїднє яко найдалше ідучий опис чинности заяця. І тому то Міцкевич зачинаючи свою байку, вказує топографічне місце події с. е. Ошмянський повіт, відтак описує пригоду двох приятелів в лісі і додає ради спеціалїзації факту:

Więc mruknawszy ze wzgardą, odwraca się w knieje,
Bo niedźwiedz Litwin mięs nieświeżych nie je.

Зі заглядів дидактичних опустил укладчик книжка польскої 4 стрічки з сеї байки і сей скорочений текст був взірцем при переводї на руске. При тім однак не віддано добре всіх властивостей тексту польского. В тексті польскім сказано, що приятелі розмовляли о своїй приязни в тінистїй дуброві, при тім чули они куканє зазуль і краканє гайворона, в рускїм сего нема; алишиною єсть замітка, що медвідь (в польскім сего нема) неживих ніколи не тисає, тай ще кепкованє приятеля схоронившого ся на дерево віддано яко серйозні

слова співчуття, — і задля того байка ся в рускім перекладі робить слабе вражінє.

Хиби, які в уст. 56. „Як старий господар сина навчає“ стрічаєсь, суть того рода, що уступу сего не радив бим в школі переводити. — Старий умираючий батько оставляє синові чимале господарство і промавляючи може в останнє до него, дає ему розличні ради. Сподіватись було можна, що ради ті будуть зібранєм з досвіду виснуваних засад етичних, після котрих не лиш сини сей але кожний чоловік поступати повинен. Тимчасом видимо декуди хибний суд, песимізм, ба навіть захвалюване нещирости. Кажє ему радити батьківщиною так, щоби ему „завиділи всі, всі люди.“ — Розбогатіє хто легким способом через крутарство, лихву, через кривду і несправедливість, то такому завидує більша часть людий. Але хто тяжкою працею доробить ся майна і чесно ним орудує, тому не завидують люди, але єго шанують, ставлять за примір. — В четвертій стрічці кажє ся: „Лудий богато в світі, найбільше злих“, — що се неоправдане, доказувати злишно, длячого-ж мають діти песимістично глядіти на світ? Чи се причинить ся до їх щастя? — А вжеж ніяк згодити ся не можу з висказом: „Що думаєш — не горлай на весь світ.... Язык за Юду май, а не за брата“. Догадуюсь, що автор хотів тим сказати; іменню щоби не все всім людям казати, алеж се вкаже дозрілому чоловікови єго природний розсудок; в школі мавсь дитина вчити правдомовности і отвертости, а не скритости і нещирости. — Пишучи щось треба мати на тямці, для кого ся пише.

Порівняне висказанє при кінци, впрочім зовсім доброго стиха 9. „Зима та весна“ між людьми, котрі духом зеленіють, а зеленію весни, вийшло неясно. Розбірати єго не буду, але наведу частину ту в цілости, нехай кожний сам осудить, чи гадки сї для дітей не за тяжкі і не за абстракційні.

Лиш для того нема весни,
Хто духом змаріє!
За те люди, котрі духом
Як крин зеленіють,
Кріпнуть думами своїми,

В ділах добрих сьпіють;
Такі люди духовою
Вік цвітуть красою,
Молодіють, зеленіють
Як явір весною.

В уст. 35. „Злий кінь“ сказано, що сусід хотів на коня уздечку напнути. Бєть то провінціоналізм, кажє ся: наложити або насадити уздечку (обротку); нагнузати, коли вудило давсь коневі в писок, але се річ малої ваги. При кінци сказано, що Петро Деркач їде і здалека чуприною махає. Рудавський в сьнівомовці „Засідатель“ написав: „(жид) пейсами потряс“ і так говорить нарід; кажє ся також кучерами, бороною, патлами потрясти, можна махати рукою, хусткою, палицею, але головою а тим менше чуприною махати не можна, тай ще так, щоб „здалека“ було видно.

„Куди нам іти?“ так питаєсь мабуть поет друга свого в уст. 74, а вказавши, що одні йдуть „я дорогу добру, а другі — манівцем“, ставить те саме питає опять. Друг показує ему на зірку блискучу і відповідає, що она звизнає їх до правди, чесноти і краси. Відповідь то плоха, — він повинен не вказувати на красну зірку, але або повісти ему так: если ти вже на стілько набрав досвіду, що розрізняєш дорогу добру від манівця, то і питати ся не потребуєш, але йди (або йдїм) тою доброю дорогою; еслиж знаючи се добре, питаєш ся ще мене о се, то ділаєш як облудний фарисей; — або умотивувати длячого повинно ся йти тою доброю дорогою.

Уст. 128. „Ніч“ взято з давнішої читанки для кл. III., але пропущено 4 стрічки і зроблено слідуєчі зміни :

Текст давний.	Теперішній.
1) Яскраво сіяють	Миготять, сіяють
.	
2)	А на небі чистім
.	Мов зове до Бога
	Уже забіліла
	Молочна дорога.
	
3) А місяць як сторож	А уся природа
На світ поглядає,	Мов книга святає,
Тішить ся сердечний,	Чия душа чиста —
Що все спочиває.	Сей у ній читає.

Перша і друга з наведених змін не зла, але не так випала поправка третя. Вже пояснене слова природа не піде гладко, а як порадити собі з тим читанем в книзі природи і що сказати о тих душах чистих, сего не знаю. Тай що за змісл сего закінчення? Чи чоловік грішний, ба навіть злочинець, не відчуває краси природи і всемогучости Творця в ній виявляючої ся.

Прозаїчних уступів в часті першій єсть 59, а між ними два видруковані азбукою церковною, щоби діти обряду руского призначились читати книжки церковні; в першім подано текст і переклад притчі о сівачи, в другім молебень (параклис) до Пресв. Діви. До ліпших уступів з сеї часті належать слідуєчі: 8. Лист до сина, 10. Добрий син, 12. Два брати, 14. Хороший жарт, 21. Нероба, 29. У ремісника золота рука. 31. Коваль, 33. Брехун, 43. Милостиня, 47. Ощадний і скупар, 49. Рибарі, 51. Добрий чоловік, 53. Бабські ліки. Прочі не визначають ся ані фабулою ані викінченням, — в кількох суть навіть хиби.

Длячого ангелови в уст. 4. „Ангели і перли“ милійші суть слези матери, котра плакала над хорою дитиною, від перел дійстних? Чи смутон і плач людей єсть для ангелів милий і они ся ним тішать?

Уст. 19. „Два сусіди“ ілюструє гарно наші відносини; зачинає ся життєвою філософією, а кінчать рускою байдужністю. Ось его зміст. Жияє двох сусідів побіч себе, они журять ся, бо родина на случай їх смерти незабезпечена перед нуждою. Один заспокоює ся скорше, а другий аж тогди, коли побачив, як одна птичка кормить осиротілі діти другої пташки. Чи се успішна рада, если батько хоче забезпечити судьбу родині по своїй смерти? Таке безділляє і грішне здаване ся на провидінє божє виганяє вже тисячки наших родин за далекі моря, на очевидну погибель. А ми, обнимаючі взором ширший видокруг, наслідки близші і дальші, таку раду маємо дати батькови родині, котру він з праці рук живить. Чи не ліпше тут вказати на асекурацію і спасенні наслідки обезпеченя житя? — Форма також введена нестаранно. Гітити можна хліб в печи, а тут ужите се слово в значіню: догарати, доскульовати, гризти. „А коли оден з тих батьків — сказано в книжці — побачив, що яструб пірвав матір малих птичок, то сумовав задля того цілу днину і ніч провів безсонно“. Чи така чутливість природна і можлива?

На безрибію — кажуть — і рак риба, і тому уст. 23. „Чоловік та жінка“ мимо за мало ядренистої стилізації ще уйде. Але тут хотів би я звернути на се увагу, що такого способу писаня: „Ну, каже князь, тепер про-

щайге (стор. 24)...", — „Пу — слава Богу (стр. 29)...", — „Ну, що бачиш на ліво (стр. 53)...\" треба ся вистерігати. Початкуючих школярів відучуємо відповідати словами: ага, — або, — ая, — га, — бо-що, — а тут навіть князь каже: ну. Українські писателі останніми часами остентаційно уживають ще кількох інших неестетичних слів як: еге, — та егеж, — ба-як, — ух, котрих пора було-б понехати.

Яку ціль має уст. 39. „Лучше не обіцати, як слова не держати\" сего дійти годі. Коли ходило о познакомленя дівчорі з формальним боком при знайомім, то надавав ся добре до того уст. 32. Ukazana nierzetelność. Коли ж ходило о представленя покараня ложі, то суд повинен був калитку задержати і по трех літах дати єї враз з грішми робітничови на власність, бо з сего уступу чи скорше чи пізнійше дійдуть діти до такого заключеня: вдасть ся крутити, то добре, а не вдасть ся, то вже зроблю як обіцяв.

„Wenn der Meister baut, da haben die Kärntner zu schaffen\", сесї слова пригадують мені уст. 40. „Рідка щирість\". В російській мові появилася перед кількома роками новелька „Червоний сигнал\", небавом подано єї переклад в додатку до „Крају\", на тім засновку зладжено ще повістку в „Niedzieli\", польській читанці, а тепер і в рускій. Признати треба, що ся послїдна з наслідовань тих ще найщасливійша задля зручного переведеня фабули. Огонь хати вартового єсть щасливим помислом, в єго умі повстає борба: чи ратувати своє майно, чи сповнити обовязок, — Мірошниченко не нагадуючись полишає перше, а повинить другий.

Уст. 45. „Правдиве щастє\" може і добрий, але я був би за єго пропущенем, бо брак сорочки має не дуже естетичних товаришів, котрі стають нам: мимохіть перед очі.

„Страшенно ридати\" (стор. 49) не мусїла родина митаря, коли не наполохала людей на березі, а ще збудила в них милосердіє; оден з присутних жертвує 200 червінців за єї виратованє, а другий не задля зиску але з християнської любви ближнього єї ратує. Все страшне викликає: страх, боязнь, ляк, а той плач був може проймаючий, жалісний, ревний. — Молодого героя погібшого на розглядці (не на чатах стр. 42) треба таки поховати по людски, а могилу можна цвітами обєнцати. — Зуби до борони забиває ся але не „вставляєсь\" (стр. 32), кажуть також: побий менї зуби до борони. — Кажесь очунав а не „очунав\", блискавка хати не запалює, не „проникливий\" свист машини але різкий свист (стр. 39) — зсїдає ся молоко, сїно, сир..., але ремінь, скіра на руках і ногах „сїдає ся\" с. в. пукає або репаєсь і се справляє у людини діймаючий біль (стр. 45). Замість уст. 23. Чоловік та жінка, 25. Дуб і потік, 27. Архиповий млин, рад би я видїти уступи такого змієту як польські: 34. Kto pożyczyl, niech pamięta o oddaniu, 9. Odważny chłopiec, 16. Stary płaszcz, 47. Zły pasterz, 51. Kosarze.

Частина друга єсть совістним перекладом уступів читанки польської; уступів самостійно написаних єсть всєго кілька, іменно: 3. Говорячий шпак, 12. Упадок самостійности Велик. Новгорода, 55. Унія люблинська, 57. Князь Василь Острожский, 61. Святий Йосафат, 73. Станіслав Жовківський, 78. Водна область Дніпра, 94. Пригода Яна Собєского на ловах і 114. Шведи у Львові.

Уступів історичних єсть 25, в них представляєсь події з історії нашого краю, деякі моменти з іст. австрійської, а в двох розказано про винайденє пороху і штуки друкарської. Часи від 16—18 віка представлені обережно

за книжкою польською, в уст. 55. Унія люблинська представлено завойоване Руси яко великодушне добродійство безкористне, сказано там: „Литва і Польща допомогли Руси освободитись спід того (татарського) ярма“, а з цілого побуту за 300 послідних лїт під панованєм Польщі знайшло ся матеріялу історичного ледви до чотирох уступів, коли в читанцї польській про одного Баторого находимо три уступи. Навіть читанка польська згадує про війну домашню за Богдана Хмельницького, а в рускій „страха Юдейского ради“ мовчить ся про все.

Декотрі уступи географічні суть злишні, пр. 32. Оповіданє сплавника, 44. Прага, 47. Відень, 48. Околиці Відня, 90. Будапешт, за те здало би ся обширнійше написати о частях світа іменню Азїю, Африку, Америку і Австралїю, про плоди їх і мешканців, а також про Палестину яко місце проживаня нашого Спасителя. Додана при кінци мапка послужити має до утраваленя науки о краях австро-угорської монархії.

Уступів з наук природних і господарства єсть 46 і подають они для дїтвори селської достаточне приготованє до селського господарства, бо на дальші фахові відомости і часу нема і — що важнійше — ум дїтвори не багне ще їх в тім віці. Відомости ті в своїм часі доповнити повинна лектура домашня, але тепер ще наші селяни в практичність відомостей книжкових не вірять і їх слухати навівь, не то читати, не хочуть. Даєть Бог змінить ся се колись, коли лишень — не за пізно.

Але вернім ся ще на хвилю до книжки. В початках середнивіча глибоко вчені люди, щоб дізнати ся, чи олива мерзне на морозї, не ставили єї на мороз, але випали по дїлах Аристотеля і Плінія за тим, що они в тім заглядї написали. Так само зробив перекладчик уст. 41. „Млн“. Замість поспитати людий, як зовуть на Руси всїлякі часті водяного млина, він вписав до рускої книжки польську термінольоїю, а ще до того не народну але в половинї ковану, і такого чудовища має ся вчити руска дїтворя. А коли вже не хотїв потрудитись до млина, то міг заглянути до числа 24. Зорі з 1893 р. і був би довідав ся, що на колесї єсть скриньки — а не ящики, снози — а не шуфлі, кажуть: коречне колесо — а не надсебїйне, цїви — не ганок, кадка — не лубня.

Взагалї порівнюючи читанки рускі для шкіл народних з читанками польськими з жалем признати треба, що они зістали далеко поза тамтими, мимохіть сказати треба: які ті Русини бідні, они такі нищі духом, що не спроможуть ся на зладженє добрих читанок навівь тогди, коли мають скопювати незгірший взір. — А нарід сей від коси і плуга так багне науки для дїтий своїх, тягне ся з послїдного на книжку, чомуж не єсть она такою, якою могла, якою повинна бути?!

Справозданє головного видїлу руского товариства педагогічного за час від 25. марта 1895 до 1. марта 1896.

На торічних загальних зборах товариства вибрано видїл, що складає ся з отсих членів:

Ви. пос. Олександр Барвіньський, голова.

„ Едвард Харкевич, директор ц. к. акад. гімназії у Львові.

- Вп. Василь Білецький, ц. к. професор акад. гімназії у Львові.
„ Іван Матієв, ц. к. директор семінарії учит. в Сокалі.
„ Григорій Врецьона, ц. к. професор учит. семін. у Львові.
„ Кость Паньківський, настоятель Інституту сьв. о. Николая у Львові.
„ Ольга Барвіньська, учителька школи виділової корол. Ядвиги у Львові.
„ Марія Вояковська, як висше.
„ Володимир Вітошинський, ц. к. інспектор окружний в Перемишлянах.
„ Павло Банах, учитель народний.
„ Ілля Чиж, як висше.

Заступниками виділу були:

- Вп. Василь Тисовський, ц. к. професор семін. учит. у Львові.
„ Остап Макарушка, заступник учителя гімназ. у Львові.
„ Іван Петришин, учитель народний.

До комісії контрольної вибрано: Вп. Ізидора Громницького, ц. к. професора акад. гімназ. у Львові, Антона Хойнацького, управителя книгарні Інституту Ставропигійського і Рихвицького, учителя народного.

Уконституування вибраного виділу відбуло ся на першій засіданню дня 18. Мая 1895 р. По письменній заяві п. Олекса Барвіньського, зложеної на руки заступника голови дир. Е. Харкевича, що задля численних занять проводити товариству не може, упрощено п. Харкевича, щоби яко заступник голови проводив товариству аж до скликання нових загальних зборів. Секретарем товариства вибрано п. Ів. Матієва, касвером п. Костя Паньківського, а магазинером проф. В. Білецького. Однак в так уконститууванні виділі зайшли в році деякі зміни в наслідок перенесення виділових зі Львова. На їх місце покликав виділ заступників виділових, іменню п. Петришина і Макарушку, котрий від 14. вересня 1896 р. заступав секретаря виділу п. Матієва.

За час свого урядованя відбув виділ 8 засідань і справи, що входили в обем его ділання, полагоджував, на скільки позволяли ему на се средства моральні і материяльні та поміч зі сторони членів місцевих і замісцевих. Завданєм товариства є, як відомо, „промишляти над потребами руського народа на поли шкіл народних, середних і висших, займати ся оснóвуванєм руских шкіл і піддержувати всякі справи вихованя публичного і домашнього на основі матернього язика, вкінци подавати членам поміч так моральну як і материяльну.“ Старанєм виділу було средствами, ему прислужуючими, бодай в часті виконати згадану ціль і проте робив заходи для розбудження житя в своїх 5 філіях, старав ся, хоч безуспішно, засновати нову філію Коломиї, відносив ся до Вис. Ради шкільної кравевої в справах, дотикаючих народного шкільництва, до Високого Сейму о поліпшенє долі учителів народних, зложив анкету для видаваня книжок, пригідних для домашньої лектури учеників шкіл середних, дав початок видавництву клясиків з рускими поясненнями і словарцями для гімназій, а вже найбільшу свою живненість показав в видаваню своїх двох органів: „Учителя“ і „Дзвінка“ та книжочок для молодіжи, яких досі виділо товариство 47.

Отсе була би ціла діяльність головного виділу, котрий був обмежений з конечности на поміч власну, бо ані з філій ані від поодиноких членів з дуже малими виїмками не дізнав ані поради ані заохоти, не довідав ся про дійстві потреби нашого учительства так моральні як і материяльні, котрому ніхто з замісцевих не подавав ініціативи до успішного ділання. Виділ сам чув, що більша часть роботи, яку можна би виконати при співучасті членів, є досі

невиконана, але вини собі приписувати не може, а закиди про заслічене товариства, оспалість і байдужність виділу, з якими так часто стрічалися попередні виділи на загальних зборах, буде мусів звертати на властиву адресу. — Але як з одної сторони виділ може відчувати жаль до членів байдужних, так з другої в незмірно вдячний тим членам товариства, що ділом і словом прислужилися товариству або помагали виділові в його роботі, хоч членами виділу не були. І так виділ сердечно дякує основателям філії товариства в Тернополі, а проф. Д-ру В. Коцовському у Львові за те, що подав ініціативу до зложення анкети для видавництва книжок пригідних до домашньої лектури ученикам шкіл середніх. Анкета ся розпочала вже свої роботи а тепер приладжує до печати вибір творів Антона Люб. Могильницького. Треба тут згадати, що такий сам вибір творів Шевченка і „Чорну Раду“ Куліша предложено ще давніше до апробати В. Раді шкільній краєвій з проською о субвенцію. Таку саму подяку складає проф. Сальови, що приладив для нашої молодіжки коментованого Корнелія Непоса зі словарцем. Манускрипт предложено також до апробати В. Раді шкільній краєвій. Дальше дякує виділ проф. Шухевичови за постійне ведення редакції „Учителя“ і „Дзвінка“ до кінця року 1895 і підносить з призванням труди проф. Білецького, що редагує Дзвінок від початку сего року цілком безінтересовно. Виділ відійс ся симпатично до проєкту п. Осипа Кокуревича з Плазова про засноване видавництва педагогічно-дидактичних книжок, але виконати його досі не міг з причини недостатчі відповідних праць і фондів. П. Кокуревич прислав був на засноване фонду 60 примірників своєї книжки „Podręcznik do prowadzenia kancelaryi szkolnej“, котрі товариство може продавати, а гроші з розпродажі ужити після волі Добродія на вище згадану ціль.

Хотяй товариство наше дбати має про справи шкіл народних, середніх а навіть і висших, то однак займалося найжирніше справами школи народної і її учителів і внесло до В. Ради шкільної краєвої і до Союзу кілька петицій: 1) о заведення внутрішнього діловодства руского в школах, де руский язык викладовий; 2) о призволеня збиратись членам філії в комнатах шкільних; 3) о поручення „Учителя“ і „Дзвінка“ школам народним; 4) о заведення охоронок по селах і видання поручення, щоби народні учителі для успішнішого ширення просвіти людської трудилися по читальнях. До Союзу внесено знова прошене о поліпшеня долі народних учителів і зниженя літ служби з 40 на 35.

Годить ся тут згадати, що наше товариство удержувало все приязні зносини з иншими товариствами народно-руськими, особливо з Науковим товариством імени Шевченка і взяло разом з иншими товариствами участь в складанню желань Є. Ем. Кардиналови по його іменованню через трох відпорчників. Товариство брало участь разом з иншими в устроєнню вечерка в паміть Т. Шевченка.

Відчитів ані конференцій в місци головний Виділ не уряджував ніяких ані не вислав в тій цілі своїх відпорчників по філіях. На перші загальні збори філії в Тернополі їздив відпоручником від головного виділу проф. В. Білецький, за що ему тутки складає Виділ подяку.

Вже згадано було, що найбільшу свою жизнєність показало товариство видаванем книжок, котрі однак на жаль дуже мало розходять ся, хоч виділ дає значний рабат, особливо учителям народним. Ціну Читанок В. Ільницького знижено на половину, учителям дає ся при закупіві всіх инших книжок 20% рабату, а нововступачим членам-учителям даром „Приписи до іспитів“.

Трохи нижше подамо спис всіх 47 книжочок, які товариство видало досі. Тут викажемо лише ті, які надруковано в році минушнім:

- 1) два орґани товариства: „Учитель“ і „Дзвінок“ під редакцією проф. Волод. Шухевича. („Дзвінок“ від 1. січня 1896 під редакцією проф. В. Білецького).
- 2) Історія педагогії Кельнера в перекладі проф. Т. Грушківського.
- 3) Огород шкільний. Часть I. о. А. Глодзвиського.
- 4) Лис Микита (2 виданє).
- 5) З під Бескида до Андів за Амічісом В. Шухевич.
- 6) Абу-Каземові капці. Ів. Франка.
- 7) Китиця желань (2 виданє значно розширеної „Вязанки желань“ — друкує ся.)

Крім того Раді шкільній краввій предложено до апробати „Кобзаря“ Т. Шевченка для молодіжи шкіл середних, „Чорну Раду“ Куліша, коментованого Корнелія Непоса зі словарцем латинсько-руським а в рецензії у проф. І. Кокорудза в Станіславові остає манускрипт Нечуя-Левицького: „Блиняські типи“.

Інші книжки видані доси товариством, з котрих деякі суть поручені до бібліотек шкільних, суть отті:

Бібліотека для дітей ілюстрована:

1) 2) 3) 4) Звіринець (1, 2, 3, 4, роз-	11) Забавки.
продані).	12) Звіринець.
5) 6) Звірята (1, 2, розпродані).	13) Менажерія.
7) Для забави, (розпроданє).	14) Гостинець.
8) Робінзон.	15) Пригоди дон Кіхота.
9) Квіточка.	16) Лис Микита.
10) Віночок.	17) Дзвінок.

Бібліотека для дітей неілюстрована:

1) Олеся, Чайченка.	10) Кобзар Шевченка.
2) Байки, Глібова.	11) Грицько, що страшиїше.
3) Комар, Чайченка.	12) Молитвеник народний.
4) Писанки, Чайки.	13) Від Бескида до Андів.
5) Вязанка желаній.	14) Василь Іль. Читанка 1.
6) Дума про княгиню.	15) „ „ 2.
7) Казка про сонце.	16) „ „ 3.
8) Попались, Нечуя.	17) „ „ 4.
9) Записки школяра.	18) Абу-Каземові капці.

Бібліотека для молодіжи шкільної:

1) Картагенці і Римляни.	3) Хемія Роско'єго.
2) Подорож доокола землі.	4) Мапа України-Руси.

Інші виданя:

1) Принципи до існитів.	5) Історія педагогії.
2) Розбишаки на ріці Місісіпі.	6) Огород шкільний.
3) Тече вода. (ноти)	7) Учитель.
4) Батько і діти. (ноти)	

Скінчивши таким чином справоздаве а діяльности Головного Виділу товариства у Львові, згадаємо ще коротко о діяльності наших філій в Щирци, Калуші, Миколаєві, Гривбовичах і Тернополи.

В Щирці філія не відбула в році шкільнім 1895/6 загальних зборів, в Калуші від перших загальних зборів, що відбулись дня 20. липня 1894 р. других не було; взагалі та філія не дає про себе об'явів життя; в Миколаєві над Дністром відбулись загальні збори дня 31. січня с. р. при численній участі членів, де рішено дбати про піднесенє добробиту учителів і в тій цілі з'організувати філію на подобу товариств добродійних запомогових, тим більше, що підвалину до сего рода товариства філія вже має. Рішено вислати відпоручника на загальні збори, щоби поставив такі три внесення: 1) щоби день перед Богоявленем був вільний від науки шкільної; 2) щоби підперти ухвалою загальних зборів внесенє в Соїмі п. Барвіньського в справі обовязкової науки язика руского; 3) щоби старатись основати руске товариство на взір польської Szkół-и людовой для закладання руских шкіл.

В Тернополи перші загальні збори відбулись дня 1. грудня 1895 р. Філія тернопільська засновує при собі читальню і бібліотеку для членів а по знаній діяльности тамошних педагогів можна сподіватись, що ся філія гарно розвиватись буде.

Загальні збори філії в Грибовичах відбулись дня 14. лютого 1896. Справозданє з них буде осібно поміщенє в „Учителю“.

Для розбудження діяльности по філіях вислав був Виділ головний письма осібно до голов виділів, та на жаль не дістав навіть ні з-відки відповіди. Так само безуспішними були єго заходи в цілі основаня філії в Коломиї.

Е. Харкевич
заступник голови.

Остан Махарушка
заст. секретаря.

Справозданє касове і видавництва товариства

з днем 30. грудня 1895.

1) Приходи і розходи товариства.

Приходи:

	гр.	кр.
1) З вкладок членських до 30. н. ст. грудня 1895	106	25
2) Позісталиєть каси з року 1894	34	37
3) З продажі книжок в р. 1895	310	55
Разом	451	17

Розходи:

1) Друкарни за друк книжок	391	90
2) Оправа книжочок і історії педагогії	51	56
3) Дрібні видатки	17	00
Разом	460	46

Відтягнувши недобір в касі	9	29
Разом	451	17

2) Приходи і розходи „Учителя“ з 31. грудня 1895.

Приходи:

1) Передилата	197	05
2) Запомога Високого Соїму	500	00
4) Надвишка з року 1894	697	05
Разом	1394	10

Розходи :

	зр.	кр.
1) Недобір з року 1895	14	80
2) Редакція	180	00
3) Друк „Учителя“	250	00
4) Адміністрація і експедиція	78	00
5) Податок	9	73
6) Марки і коректа	66	00
7) Дрібні видатки	51	80
Разом	650	33
Готівка в касі з кінцем 1895	46	72
Разом	697	05

3) Стан маєтку газети „Учитель“ з 31. грудня 1895.

Активи :

1) Надвишка каси з 31. грудня 1895	46	72
2) За предплату винні	194	00
Разом	240	72

Пасиви :

1) Довг до друкарні	912	75
-------------------------------	-----	----

Отжеж активи менші о 700 зр.

Передплатників мав „Учитель“ 280.

4) Приходи і розходи „Дзвінка“ з 31. грудня 1895.

Приходи :

1) Передплата до 31. грудня 1895	91	70
2) Запомога Високого Союму	100	00
3) З року 1894 осталося	124	30
Разом	316	00

Розходи :

1) Друкарні за друк	100	00
2) За редакцію	20	00
3) За марки, експедицію і адміністрацію	76	30
4) Коректа, брошурованє і редакційні видатки	30	00
5) Податок	9	72
6) Дрібні видатки	5	92
Разом	241	94
Додавши надвишку касову	74	06
	316	00

5) Стан маєтку газети „Дзвінок“ з 31. грудня 1895.

Пасиви :

1) Довг до друкарні	956	00
-------------------------------	-----	----

Активи :

1) Залегла передплата	215	00
2) Надвишка каси	74	06
Разом	289	06

Отжеж активи суть менші о 700 зр. від пасивів.

6) Стан маєтку товариства з 31. грудня 1895.

1) Вартість книжок на складі (пів ціни)	3650	00
2) Вартість претенсій за книжки, взяті в коміс	622	00
3) Вартість залеглих вкладок членських (половина)	220	00
4) Готівка в касі з кінцем 1895	111	49
Разом	4603	49
Відтягнувши дефіцит „Дзвінка“ і „Учителя“ в сумі	1400	00
Зістає вартість маєтку	3203	49

Справозданє з руху книжок в році 1895.

Число	ТИТУЛ КНИЖКИ	Ціна кр.	Друко- вано	Повістано з кінцем 1893 р.	Продано	Даровано	Дано в коміс	Разом	Зістає на річ 1896
1	Молитвенник народний	20	—	9700	100	—	500	600	9100
2	Історія педагогії	60	986	—	2	17	10	29	957
3	Вязанка желаній	10	—	8	3	1	—	4	4
4	Читанка ч. 1, 2, 3, 4	10	—	1414	22	4	100	126	1288
5	Олеся Чайченка	5	—	1001	—	10	50	60	941
6	Писанка Дніпрової Чайки	5	—	109	—	2	50	52	57
7	Дума про княгиню Кобзаря	5	—	160	—	2	20	22	138
8	Казка про сонце та його сина	5	—	175	16	2	40	58	117
9	Грицько, Що страшніше	5	—	1000	10	11	—	21	979
10	Байки Глєбова	5	—	1000	—	11	50	61	939
11	Могутний Комар В. Чайченко	5	—	1000	—	7	100	107	893
12	Попались, Івана Нечуя	10	—	295	3	2	—	5	290
13	Записки школяра, В. Шухевич	20	—	282	24	1	—	25	257
14	Лисенко Тече вода з під явора	10	—	37	—	11	—	11	26
15	О. Нижанков. Батько і мати	10	—	107	—	17	—	17	90
16	М. Пачов. Про билини і думи	20	—	55	—	8	—	8	47
17	Учитель з р. 1890	200	—	146	—	1	—	1	145
18	Учитель з р. 1891	200	—	101	—	1	—	1	100
19	Учитель з р. 1892	200	—	89	—	1	—	1	88
20	Учитель з р. 1893	200	126	—	—	1	5	6	120
21	Учитель з р. 1894	200	—	85	—	8	5	13	72
22	Учитель з р. 1895	400	61	—	—	—	5	5	56
23	Дзвінок з р. 1892	400	—	19	—	2	—	2	17
24	Дзвінок з р. 1893	400	—	12	—	2	3	5	7
25	Дзвінок з р. 1894	400	65	—	—	8	5	13	52
26	Дзвінок з р. 1895	400	136	—	—	1	5	6	130
27	Горд. Картагенці та Римляни	20	—	897	17	2	—	19	878
28	Приписи до іспитів кваліфік.	20	—	365	—	7	—	7	358
29	Верне. Подорож довкола землі	60	—	940	20	2	—	22	916
30	Робінзон	40	—	360	11	1	50	62	298
31	Квіточка	20	—	362	21	2	50	73	289
32	Віночок	20	—	394	11	2	50	63	331
33	Кобзар Шевченка	20	—	1452	10	1	—	11	1441
34	Забавки	10	—	1467	6	1	—	7	1460
35	Звіринець	10	—	1694	6	1	—	7	1687
36	Менажерія	10	—	1701	6	1	—	7	1694
37	Гостинець	10	—	1441	6	1	—	7	1435
38	Пригоди Дон Кіхота	40	—	148	1	1	—	2	146
39	Лис Микита Гетого	50	—	24	17	1	—	18	6
40	Мапа Руси-України	20	—	1475	10	85	—	95	1380
41	Розбишаки на річці Місісіпі	80	1000	—	5	11	35	51	949
42	Від Бескида до Андів	10	500	—	—	11	20	31	469
43	Абу-Каземові капці	20	500	—	—	—	66	66	434

Вартість книжок, взятих в коміс, представляє суму 622 зр. Вартість книжок в магазині (пів ціни) представляє суму 3650 зр. Разом маєток товариства в книжках представляє суму 4272 зр. а. в.

Кость Панківський, касиєр.

З СОЙМУ КРАЄВОГО.

Комісія шкільна, здаючи справу з предложеня Виділу краєвого що-до подіпшення бити учителів шкіл народних, — предложила проєкт закона зі зміною артикулів 4, 11 і 16 закона з дня 15. червня 1892 року. Комісія прийняла майже без зміни всі внесеня Виділу краєвого.

В зміні артикулів 4-ім устанавляє ся, в який спосіб окружна рада шкільна має поступати при укладаню лісти компетентів на посади.

В арт. 11-ім постановляє ся :

А) Річні платні сталих учителів народних ділять ся на слідуючі класи : а) в школах звичайних : I. класа у Львові і Кракові в половині посад 900 зр., в другій 800 зр. — II. класа в Бялій, Дрогобичи, Ярославі, Коломиї, Новім Санчі, Перемишлі, Ряшеві, Самборі, Станіславові, Тернополі, Тарнові 700 зр. — III. класа в Бохні, Бродах, Бережанах, Бучачи, Горлицях, Городку, Яслі, Яворові, Коросні, Подтуржу, Сяноці, Сятині, Сокалі, Стрию, Теревовлі, Вадовицях, Величці, Золочеві, Жовкві 600 зр. — IV. класа в прочих містах і містечках для 25 прц. посад 600 зр., для 35 прц. посад 500 зр., для 40 прц. посад 450 зр. — V. класа в громадах сільських для 25 прц. посад кожного повіту 400 зр., для 75 прц. посад 350 зр. — б) в школах виділових окремих і в поодиноких класах шкіл виділових получених зі звичайними : I. класа 900 зр., II. класа 800 зр., III. 700 зр., IV. у всіх иньших школах виділових 600 зр.

Б) До найвисшої платні 600 зр. в четвертій класі шкіл звичайних можуть бути посунені лиш учителі управляючі школами о пяти або більше класах, також такі учителі тих шкіл, котрі мають іспит кваліфікаційний для шкіл виділових.

В) Платня сталого молодшого учителя в першій і другій класі платень шкіл звичайних, також в перших трех класах платень шкіл виділових виносить 60 прц. платні старшого учителя школи, при котрій молодший учитель повинь службу. Платня молодшого учителя в третій і четвертій класі платні шкіл виділових виносить 400 зр.; в пятій класі платні шкіл звичайних 300 зр. річно. За основу до обчислення платні молодшого учителя в школах звичайних першої класи платні приймає ся платню старшого учителя в квоті 800 зр.

Г) Винагороду учителів, тимчасово установлених, означає краєва Рада шкільна, однак она не може виносити менше як 250 зр. річно ані перевищати платні учителя сталого, котрого місце учитель тимчасовий заступає.

В арт. 16-тім каже ся о мешканю. Кождому директорови, управителеви школи і учителеви, котрий сам один в школі учить, належить ся безплатне мешканє, по можности в будинку шкільнім. Коли нема мешканя, то належить ся винагорода з шкільного фонду місцевого. Всі иньші учителі сталі, а в містах і містечках також тимчасові побирають додаток на мешканє, у ви-

соті 10 проц. їх платні. — Постанови що-до обов'язку доставлення учителям сільським одного морґа рілі остали незмінні.

Крім того предложила комісія шкільна до ухвали такі резолюції: Взивав ся правительство і краєву Раду шкільну предложити статистичні дані що-до законного доставлення учителям одного морґа рілі — подати причини, длячого не можна було сего виконати і вказати средства заради, — розсудити на скільки можна би було, додати в поодиноких школах ще другий морґ рілі і кільки би се коштувало.

Ухвалено цілий проєкт закона та резолюцію предложену комісією з виїмкою уступу дотикаючого другого морґа ґрунту, котрий то уступ виконано на внесенє пос. Крамарчика.

Чесне, книжки і мундури в середніх школах галицьких. Руский посол Заячківский поставив в соймі внесенє, щоби: 1) належитість за чесне знижено до половини, 2) щоби книжок не змінювано так часто і 3) щоби умундування молодіжи в середніх школах не було примусовим. Отже шкільна комісія рішила відкинути єї внесенє, з таких причин: Виравді міністерство рішило розпорядженєм з 1886 р. підвищення чесного на 20 зр. за один піврік, але полишило на дальше приписи що-до увільнення від него пильних і бідних учеників. До увільнення суть жаданя дуже мірні: свідoctво убожества і шкільне свідoctво з минушого півроку зі степенем 1-ої класи та добрими обичаями. На підставі так легких умов до увільнення було в 1894/5 році на 13.089 класифікованих учеників увільнених цілком 8.098 учеників, значить 61.87%, напів увільнених 15, т. є. 0.11%, а неувільнених тільки 4.976 учеників, т. є. 38.02%. До сих послідних не належать самі бідні, а у великій мірі засібніші ученики, або такі, котрих мала пильність не заслугоє на уважєнє їх прикрого материяльного положєня. Обов'язок подавати молодіжи безплатну науку сягає лише так далеко, як примус науки. Коли-ж ученик, котрий до науки в середніх школах не є обов'язаний, ані своєю біднотою ані пильністю не заслугоє на увільненє від чесного, то жаданє чесного цілком оправданє. Навіть ученикам першої класи середніх шкіл подано від 1890 р. можливість увільнення від чесного, коли ученик лише в першій півроці відповість вимогам для того увільнення. З уваги на так легкі вимоги для увільнення від чесного, мусить більше чесне статись для бідних учеників лише одною причиною більше до пильности. — Що-до частого змінюваня книжок в середніх школах, то краєва рада шкільна свої дотичні праці майже скінчила, отже від тепер будуть книжки змінювати ся хіба задля поступу науки. — Мундури запроваджено по двох резолюціях сойму, ухвалях товариства учителів і конференціях директорів. Щоби улєкшити бідним ученикам справленє мундурів, котре аж сего року стає ся примусовим, заложено фонди, при деяких школах досить значні. Зрештою мундури досить дешєві, для молодших 24 зр., а для старших 32 зр. Бідніші ученики купували виравді доси убрания зношені, але се зможе за кілька літ стати ся також з новими мундурами. Вкінці зискає молодіж через умундуванє в загальнім вихованю, бо примушена до поправного захованя; заразом устає болісна пераз конкуренція з заможнішими товаришами що-до вишнього вигляду, а виробить ся тепліший дух товариський і певна єдність і братерство, котра тепер вже зачала уставати.

В дискусії забирали голос пос. Гольдман ставляючи внесенє, щоби бодай в чотирох нижніх класах шкіл середніх зменшено чесне до половини,

пос. Вуйцік против цілого внесення комісії шкільної, — пос. Ротер ставляв резолюцію, щоби не змінювано так часто книжок шкільних, — пос. Заячківський, виказував нестійність мотивів комісії і заявив ся за внесеннями попередних бесідників, — пос. Йордан величав чесне і мундурки, — пос. Новаковский назвав підвишене чесного і умундуроване дальшим кроком до стиснення селянству шкіл і вишого образования. — Почім внесення комісії прийнято.

Комісія шкільна, здаючи справу о стані шкіл народних і семінарій учительських, предложила такі внесення: Взиває ся виділ краєвий, щоби в порозуміню з краєвою радою шкільною звернув увагу на недогідности, які поважають для місцевих рад шкільних з причини залежностей в оплаті додатків шкільних і на слідуєчій сесії поставив відповідні внесення і — взиває ся правительство, щоби в найближшій часі зрівняло число окружних інспекторів шкільних з кількістю округів та доставило окружним радам шкільним відповідної сили канцелярійні; — звертає ся увагу виділу краєвого на справу поступенного закладання інтернатів при учительських семінаріях і поручає ся предложити відповідні внесення. — В дискусії поставив пос. Вуйцік внесення, щоби наука в школах народних була подільна. — Внесення комісії і п. Вуйціка прийнято.

Комісія шкільна, здаючи справу з внесення п. Барвіньского в справі обовязкової науки обох язиків краєвих в школах середних, предложила до ухвали: Внесення п. Барвіньского передає ся ц. к. Правительству, взглядно ц. к. краєвої Раді шкільній до розсліду. В мотивах сказано, що комісія не може просто дораджувати прийняти се внесення, бо оно вимагає ближшого розсліду. — Внесення комісії прийнято без дискусії.

Комісія шкільна, здаючи справу з внесення пос. Вахнянина що-до поступенного заведення руских паралельок при станиславській гімназії предложила до ухвали: Внесення п. Вахнянина відступає ся краєвій раді шкільній до розсліду. — Внесення комісії прийнято без дискусії.

Рух в руских товариствах педагогічних.

Загальні збори філії Руского товариства педагогічного в Миколаєві над Дуїстром відбули ся — як пишуть звідтам до „Дѣла“ — дня 31. січня с. р. в школі миколаївській при численній участі членів.

Збори ухвалили, щоби виділ — з причини, що теперішні плани наукові і інструкції припоручають учительству строго тримати ся підручників шкільних, отже в наслідок того всякі дискусії педагогічні суть злишніми — дбав о стан материяльний членів-учителів і в тій цілі щоби приступив до організування філії на подобу товариств добродійних, запомогових, тим більше, що підвалину до сего рода товариства філія вже має. Відпоручникови філії припоручено піднести на загальних зборах товариства у Львові такі внесення: 1) щоби день перед Богоявленням був вільний від науки шкільної; 2) щоби ухвалою зборів, маючою ся внести до союму, підперти внесення поставлене там з рускої сторони в справі обовязкової науки язика руского; 3) щоби старатись о заснованя руского товариства на лад Szkół-i polsk-oї в цілі основуваня на Руси шкіл руских. На зборах заявив о. катихит з Миколаєва, що коли він

прийде до школи, то всі діти вітають его словами „Pochwalony Jezus Chrystus!“
хотай в тій школі вєть 8% латинників разом з жидами, а рєшта Русини!
Сей спосіб витаня мав наказати інспектор шкільний... Учасник.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на своїм засіданю з дня 3. лютого с. р.: 1) Затвердити вибори на представителів учительства до ц. к. окружних рад шкільних: Ант. Роттера управителя 3-класової школи в Зубрі до окружної Ради шкільної у Львові; Мих. Заяця учителя народної школи в Соколівці до окружної Ради шкільної в Чорткові; Йос. Биджебовського учителя в Воли заричкій до окружної Ради шкільної в Ланьцуті; 2) іменувати Север. Волянського суплентом при гімназії в Золочеві; 3) затвердити в учительстві учителя Адольфа Гавалевича при гімназії в Тернополі і о. Йос. Сінкевича при гімназії в Коломиї; 4) перемінити від 1. вересня 1896 школи народні: однокласові в Воютичах, Липнику і Підмихайлю на двокласові; 5) приймати до відомости справозданя ц. к. краєвих інспекторів шкільних з люстрації гімназій в Бережанах і Бучачи, гімназії сьв. Яцка в Кракові, гімназії в Дрогобичі і учительської мужескої семінарії в Самборі, женської учительської семінарії в Перемишлі, народних шкіл міських у Львові, народних шкіл в окрузі богородчанським, надвірнянським і станіславівським та доповняючого курсу рільничого в Маріянолі; 6) приймати до відомости справозданя о науці сільського господарства в учительських семінаріях в рр. 1892 до 1895.

Ю о н ю р с и.

— Окружна Рада шкільна у Львові розписує конкурси в цілі сталої обсади місць учительських:

I. Посади управителів: а) в 4-кл. школі в Винниках і Засєннію; б) в 3-кл. школі в Семенівці; в) в 2-кл. школах в Давидові, Кротешині, Пісках і Пустомитат.

II. Посади учителів старших: а) в 5 кл. школі в Щирці (для кандидатів з іспитом виділовим або курсом рисовничим); б) в 4-кл. школі в Замирєтиніві; в) в 3-кл. школах в Білці шляхоцкій, Ланах, Миклашеві і Зубрі.

III. Посади самотїйних учителів в однокласових школах в Білці королївській, в Борках домініканських і янівських, Чорношовичах, Черепаню, Чижикові, Дмитровичах, Глинній, Глуховичах к. Гаїя, Гумениці, Яричові старім, Каменюполи, Милатичах, Пасіках зубрицких, Підайсках малих, Полянці, Попєханах, Рудні, Середиці, Сєлєсках, Толщєві, Винниках, Вульці гамулєцкій, Загірїю і Зарудцях.

IV. Посади молодших учителів: а) в 4 кл. школі в Засєннію; б) в 3 кл. школі в Миклашеві; в) в 2 кл. школах в Рєсєній польській, Борщєвичах, Давидові, Дмитрію, Дублянах, Годовичах, Наварні, Пікуловичах, Підборцях і Прусах.

Рєчєницє поданє до кінця лютого.

— Окружна Рада шкільна в Грєбові розписує конкурси, в цілі сталої обсади слїдуючих посад учительських:

I. при 5-кл. школах мішаних в Грєбові і Тяжковичах посади учит. мол.

II. Посади уч. молод. в 2-кл. школах з виклад лємком польським в Бруєнику, Бєбові, Яєструбї, Пташковій і Зборовичах.

III. В 1-кл. школах єтатових в Білї вєжжї, Цїяєві, Корїнній, Могальнї, Польнї, Струнї, Войнарові, Ваниці, Берєстї, Бінчаровї, Флєоранці, Королєвій рускій, Полянїх і Вавжцю. — Рєчєницє поданє до 1. марта 1896.

— Окружна Рада шкільна в Калуші розписує конкурси в цілі обсади слїдуючих посад учительських при школах 1 кл.: в Долгїй Войназївскій (обшар двірєкий), Берєжинї шляхотскій, Голїню, Каменю Копанїках, Мисловї, Небїловї, Петранї, Підгїрках, Піалї, Перєвізї, Слєвках, Угрїнові старім, Угрїнові сєрдєнім, Верхнї, Завою. — Рєчєницє по кєнєць лютого 1896.

— Окружна Рада шкільна в Бучачи оголошує сєм конкурси в цілі обсадження посад учителів (або учительки) управителів при 6-кл. школі женськїй в Бучачи. — Рєчєницє поданє до 15. марта 1896.

Виданє „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповїдає Володимир Шухєвич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, від зарїдом К. Бєднарського.

Передилата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Чарнецького
ч. 26.Адміністрація
ул. Академічна
8.Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

О самозвуках і співзвуках
НА СТЕПЕНИ І.

ЛЕКЦІЯ І.

Пізнання самозвука (samogłoski).

З уваги, що слово „самозвук“ є для дітей незрозуміле особливо через той „звук“, проте добре би було постарати ся о якісь давнікі річи н. пр. о дзвіночок, о склянку і т. и.

Учитель ударить ложечкою о склянку і питає: „Если ми ударимо в склянку, що тоді почуємо?“

Діти певно відповідать: „Голос чуємо“.

А що чути, як чоловік говорить, співав або плаче?

Діти знов відповідать: „Чути голос“.

Чи склянка або дзвінок можуть так говорити, співати або плакати, як чоловік?

Чому ні? — Діти на се розмаїто відповідать, але учитель скаже: „Тому не потрафить, бо склянка або дзвін не мають такого голосу, як чоловік.

Той голос склянки і дзвінка називає ся: „звук“. — (Повторити). —

А чули ви, як скрипка грає? — а як бас?

Чи они видають „голос“ чи „звук“?

А чи чули ви, як пєс бреше? А як ворона краче? Чи пєс видає „голос“ чи „звук“? Отже пєс видає „голос“ і ворона видає „голос“. Уважайте: Всьо, що живе — видає „голос“ — всьо, що не живе — видає „звук“.

(Тут можна запатати: Чи дзвінок живе, чи скрипка живе — а чоловік живе? а пєс, а ворона? — По чім пізнати, що склянка не живе? Правда, як она тихонько стоїть, не рухає ся, не кричить, не їсть...)

А німого чоловіка ви виділи? Хто видів? Ту в Н. є який німий?

Чи „німий“ видає „виразний“ голос?

Нї, він калїка, він нещастний, его треба жалувати, бо він не може говорити. Він видає лише якийсь „невиразний“ голос. Що він видає? Ми можемо голосно і виразно вимовити н. пр. о, а, е, у, и, і, а він того не може,

Ану вимовіть ви всі голосно а, е, у, і, о!

Уважайте! — Коли ми говоримо, то з нашої губи виходять різні голоси, але не всі голоси можна голосно вимовити.

Повторене: Що виходить з нашої губи, коли говоримо? Чи всі голоси можна голосно вимовити?

Памятайте: Ті голоси, що можна голосно вимовити називають ся „самозвуки“.

Повтори: Як називають ся і т. д.?

Тепер вийміть таблички!

Напишіть собі: о, а, е, у, и, і, то самозвуки. Котрі то є самозвуки? Скажи ще Н! Що-ж є о, що є а і т. д. (перепитати).

(На другу лекцію слідує повторене).

ЛЕКЦІЯ II.

Співзвуки. (Spółgłoski.)

Учитель пише на таблиці: Пес стереже хати.

Заложіть руки! Уважайте!

Що є на таблиці написано? Скаже Н!

Котре є перше слово? — Скаже Н!

Який звук чуємо на початку слова: „пес“? — Скаже Н!

А який звук чуємо на кінці слова; „пес“? — Скаже Н!

Вимовіть всі разом звук: „п“!

Вимовіть той звук голоснійше!

А який є другий звук в слові: „пес“? — Скаже Н!

Вимовіть голосно звук: „е“!

Вимовіть ще голоснійше!

Що можна вимовити голоснійше, чи: „п“ чи: „е“?

Отже звук: „е“ можна вимовити голосно, а звука: „п“ не можна вимовити голосно.

Як називає ся такий звук, що сам дасть ся вимовити голосно? — Скаже Н!

Отже такий звук, що сам дасть ся голосно вимовити називає ся „самозвук“. Повтори се Н! А ще Н!

Які є самозвуки? — Скаже Н! А ще Н!

Уважайте! Звук: „п“ не дасть ся голосно вимовити.

Але крикніть всі голосно: пе! па! по!

Правда, що: „п“ дасть ся голосно вимовити разом з: „е, о, а“?

А який звук чуємо на кінці слова: „пес“? — Скаже Н!

Ану вимовіть голосно есс!

Правда, що „с“ не дасть ся голосно вимовити?

А вимовіть голосно: „си“!

З чим ви тепер вимовили голосно: „с“? — Скаже Н!

Отже наспів з: „и“ можна „с“ вимовити голосно. А що-ж є: „и“?

Слухайте-ж: Такий звук, що сам не дасть ся голосно вимовити, іно разом з самозвуком називає ся „співзвук“.

Чи сам співзвук дасть ся голосно вимовити? — скаже Н!

А з чим дасть ся він голосно вимовити?

Отже дасть ся вимовити голосно тільки з самозвуком.

Який звук чуємо на кінці слова: „брат“? — Н.!

Чи звук „т“ можна голосно вимовити? — Н.!

То як називаєся звук: „т“? — Скаже Н.!

А який звук чуємо на початку слова: „хрущ“? — Скаже Н.!

Чи: „х“ можна голосно вимовити? Н.!

Як-же називаєся звук: „х“? — Скаже Н.!

Якій звук чуємо на кінці слова: „хрущ“?

Чи звук: „щ“ можна голосно вимовити?

Як-же називаєся звук: „щ“? — Скаже Н.!

А скажіть всі голосно: „що“!

Як ви тепер вимовили: „щ“ наспів з: „о“?

Що-ж називаєся „співзвук“? Скаже Н.! — а ще Н.! повтори то Н.!

Тепер я напишу вам на таблиці ще кілька самих співзвуків: „б, в, г,

д, ж, з, к, л, м, н, р, ф.“

Перечитай ті співзвуки Н.!

Що ту є на таблиці написано? — Скаже Н.!

Тепер вийміть таблички і напишіть собі ті співзвуки!

Що ви маєте написати на табличках? Костю! Ганю!

Ну пишіть!

(По написаню) Що ти написав на табличці — Івасю? А ти Фесю що писала? А ти Миханю?

Таблички сховати! Заспіваймо собі!

„Ой там на горі

Забавлялись школярі!

Забавлялись школярі

То великі, то малі.

А одного школяря

Посадили на коня;

А школярку до візка

Гетьга, вісьга, віо! з горбка!“

Іван Петришин.

Перегляд часописий.

„Rodzina i Szkoła. Dwutygodnik poświęcony sprawom wychowania domowego i szkolnego“. Під редакцією Мечислава Барановського і Дра Францішка Майхровича.

Під сим заголовком стало від нового року виходити у Львові нове польське письмо, котрого два перші числа маємо перед собою. В статі програмівій виносять редактори своє становище. Виходячи з погляду, що одною з головних програмових точок праці народної єсть: виховати молодіж здорову морально і фізично приспособити її до розуміння найважливіших питань (zagadnień) новочасних суспільностей, розбудити і утравляти в серцях її любов до віри батьків і справ народних, — заповідають редактори, що і они будуть прямувати до здійснення тої цілі і в статях коротких свободно а предметово написаних будуть порушати і обговорювати всякі важніші питання з обсягу виховання домашнього і шкільного (елементарного і середнього). А що тільки

через згідне, на взаємній жичливості і довірію оперте веспіділане школи і дому дасть ся виховане молодежи спровадити на раціональні дороги, тож редакция хоче до дискусії в повисше згаданих справах витягнути ширші верстви інтелігенції; при тім буде старати ся представляти в своїм письмі вірний і докладний образ руху педагогічного в краю і за границею.

Перші два числа добре представляють ся.

В статі „Przyniósł sobie chorobę ze szkoły“ повстає Др. К. Залеский против гадки загально розширеної, що школа єсть часто безпосередною причиною розширюваня ся хоріб заказних, а вказує на те, що частійше устрій одиниці був в данім разі до того успособлений, і наводить, чого держати ся належить, аби не допустити у дїтній успособленя до хороби. Др. Леґежинський хоче подати родичам і учителям способи охорони дїтній здорових, коли одно з них підпало вже якій заразливій хоробі.

В статі „Opieka nad młodzieżą pozbawioną opieki rodzicielskiej“ представлено, що робить ся за границею, щоб забезпечити опіку молодежи позбавленій надзору домового.

Ф. Гротова обговорює значіне огороджиків дитячих для родини, дитина самої і школи.

В статі „Szkolnictwo ludowe galicyjskie w r. 1894/5“ автор на питанє, що спостерігаємо з дат справоздання ради шкільної краєвої, так відповідає: „Найперше дуже значне число громад без шкіл, значне число шкіл і клас замкнених для браку учителів, дальше значне число учителів і учительок без кваліфікації, опісля значне число дїтній без науки, будинки лихі, школи зле вивіновані, фреквенцію неправильну. Шукаючи остаточної причини тих умвних обявів, прийдемо до переконаня, що лежить она в лихім вивінованю учителів і в дуже скудних (szczupłych) фондах на цілі просвіти“.

В статі „Sprawa polepszenia bytu nauczycieli ludowych w Sejmie“ — висказує редакция гадку, що нова устава поліпшить бат учителів по селах і місточках і що резолюція комісії шкільної в справі морфа ґрунту повинна мати успішний наслідок.

Крім тих, суть там ще і иньші статі, як пр. „Pestalozzi“, „Rodzina i Szkoła“ і н. а також богата часть інформаційна, іменню перегляд шкільництва краєвого і заграничного, перегляд літератури педагогічної (рецензії і бібліоґрафія), перегляд літератури для молодежи (рецензії і бібліоґрафія) і відомости поточні.

Кілька замітних статей знаходимо також і в часописі „Szkoła“, котрої редакцію по М. Барановскім обійняв в сім році Др. М. Варський. З поміж статей педагогічного змісту визначають ся в перших чотирох числах такі, як „Rodzina i szkoła“, „Wychowanie Dydusia“ і „Zmęczenie umysłowe“. В сім останній на підставі статі Дра Ріхтера поміщеної в 45. зошиті „Lehrproben und Lehrgänge“ обговорює автор досвідди Краепеліна, Бурґерштейна і Нюpfner-а а також Дра Кolesch-а і Koetschau-а роблені в цілі статистичного означеня змученя умислового у дїтній. Краепелін, котрий казав студентам додавати ради чисел дійшов до такого вислідку: шибкість праці зразу росла (и наслідок набутої вправи), потім слїдувала рівновага через довший час, якінци праця скоро і постійно звільняла ся. Бурґерштейн і Нюpfner, (котрі задавали до виробу задачі рахункові), дійшли до такого результату: в I. квадранці було 3% блудів (процент той має ся розуміти зі взгляду на скількість обчислених цифр), в II. 4%, в III. 5-7% а в IV. 6%. Ві всіх разях оказало ся, що при кінци

кожної години наступає умучення і то тим сильніше, чим діти суть молодші. Для браку місця не можемо тут розводити ся над дальшими поглядами і внесками Дра Richter-а і автора згаданої статі в „Szkol-ŷ“, замітимо лиш те, що досвідди подібні робили також Sikorsky, Laser, Zimmermann і Dr. Spitzner і доходили (іменно сей послідний) в дечім до відмінних результатів. Тим котрі-б ся тою справою інтересували, поручаємо до прочитання розвідку Дра Spitzner-а: „Geistige Überanstrengung in den Schulen. Nervosität“ уміщену в 4. зошиті місячника „Paedagogium“. Розвідку ту подамо небавом в „Учителю“.

П. Б. Квятковский в статейці „Nauczyciel ludowy, jako nauczyciel gospodarstwa wiejskiego“ подає учителям всказівки, яких они при уділюваню науки господарства держати ся повинні. Учитель повинен після него мати потрібні відомости, пізнати як загал господарів в данім селі господарує, если зде то взяти ся до взірцевої господарки; а що о удержаню коний на 2 моргах не може бути мови, то учитель купує собі (після п. К.) дві корови, призначаює їх до потягу, потім підкладає ними стернище плитко (що триває кілька днів, бо корова довше як 6 годин денно не може робити), потім, коли ріля зазеленить ся, оре, екстирпаторує, сіє, волочить і т. д. Сусіди приглядають ся, критикують, висмівають. Але помалу побачать, що то добре і тогді треба приступити до научаня молодших а навертаня старших.

Сеї роботи повинен би учитель сам виконувати, бо автор каже: „Nie przyniesie to zupełnie ujmy nauczycielowi, jeżeli sam do wszystkiego ręki przyłoży, owszem, podniesie wartość jego w oczach wszystkich sąsiadów, bo poznają, że tej szlachetnej pracy się nie wstydzi, że pracować umie....“ На пізнійше лишаємо собі обширне обговорення сеї справи, тут лиш одно замітимо і піддамо під розвагу так пв. авторови, як і самим читателям, іменно: Учитель, яко такий, єсть в школї щоденно занятий що найменше від 8—12 і від 2—4; що більше: если возьмемо на увагу ріжні години надобовязкові, науку доповняючу, slōjd, то можемо на певно прийняти, що учителеви від 8. рано до 4. а зглядно 5. пополудню майже не можливо опустити будинку шкільного. Питанє, чи в такім разі обовязки учителя елементарного дадут ся погодити з обовязками учителя господарства, якого нам п. К. представляє? Нам здаєть ся, що на се можна лиш одну дати відповідь...

В статі „Nędza szkolna w Galicyi“ наводить п. Гарвот деякі цифри статистичні відносячі ся до нашого шкільництва, а деякі з них порівнує з цифрами відносячими ся до шкільництва иньших країв. Позволимо собі дещо з тої статї навести: В повіті турчаньскім на 62000 м. не вміє читати ані писати 60.000 м.!: В повіті тернопільскім, що ще найліпше під тим зглядом представляєсь між 120.000 м. єсть 47.000 анальфабетів! В Шлеску нема ані одного повіту такого (що до просвіти) як тернопільський, а в Буковині ані одного такого, як турчаньський, богородчаньський, ліський і борщівський. В цілій Галичині на 6,600.000 людности, по відчисленю дітний в віці передшкільнім єсть 3,765.702 анальфабетів.

Шкіл 8-класових єсть:

в Чехах 173, на Шлеску 10, в Галичині 13.

Шкіл 4-класових єсть:

в Чехах 409, на Шлеску 31, в Галичині 179.

Шкіл 2-класових єсть:

в Чехах 1547, на Шлеску 124, в Галичині 382.

Шкіл 1-класових єсть:

в Чехах 1173, на Шлеску 262, в Галичині 3011.

Всіх шкіл єсть:

в Чехах 5034, на Шлеску 488, в Галичині 3707.

Всіх клас в тих школах єсть:

в Чехах 14.747, на Шлеску 979, в Галичині 5.905.

Дітей в віці шкільнім єсть:

в Чехах і на Шлеску разом 1,168.876, в Галичині 1,381.000. (Чехи і Шлеск мають разом тільки мешканців, що Галичина.)

Загальний наклад на цілі шкільництва народного виносить разом: в Чехах 10½ мільйонів злр., на Шлеску ¾ міль. злр., в Галичині 2¼ міль. злр.; на голову: в Чехах 1.95 злр., на Шлеску 1.25 злр., в Галичині 0.45 злр.!!

В статті п. з. „Skuteczność pracy nauczycielskiej“ автор укрившайся під буквами „х. х.“ обговорює наслідки арт. 13. уст. з д. 1. січня 1889 (признаване додатків п'ятилітніх за кождих 5 літ „niezapaganej i skutecznej“ праці) і між иньшим так каже: Чи такі відносини повинні дальше тривати? Єсть певною річю, що коли-б Pestalozzi прийшов тепер в 150 річницю своїх уродин, вдруге на світ, і коли-б в его шляхотних змаганнях так само єму не поводилося, як перед 150 роками, то на підставі нашого арт. 13. не дістав би додатку п'ятилітнього...

Політична часопись Now-a Reform-a в ч. 35. з дня 12. лютого с. р. подає замітну статтю „O potrzebie wprowadzenia ekonomii społecznej w program nauk szkół średnich i uzupełniających szkół ludowych“. Автор єї, п. Б. Тшаєковський виходить з засади, що не для школи, але для життя учить належить, і думає, що школа, сповняючи ту власне засаду, повинна дати молодези широку підставу, на котрій всяке спеціальне образование єї могло-б ся оперти, с. є. повинна дати молодези образование загальне (в більшій, або меншій мірі). З теперішнім програмом наук автор не зовсім годить ся. „Знане Бога, природи, чоловіка з минувшости — все те єсть вельми важне і необхідне до загального образования, але без знання чоловіка теперішнього, без знаємости тої суспільности, серед котрої ученик має колись жити і дійснювати, без знаємости умов, об'явів і потреб тої суспільности, не буде то образованием повним. — Тимчасом в віці, де в наслідок нечуваних поступів на полі розслідів природи змінює ся до ґрунту цілий світ людський і всякі умови его життя і быту, панує в школі педагогія, котра під окликами хибно понятими, виховує молодіж до якогось життя, котре хіба тільки в фантазії існує...“ (Важайші місця познаємо собі підчеркнути). Дальше нарікає, що нинішня молодіж не виносить зі школи знання о тім, що то єсть есконт, дисконт, гандель вільний, для охорони, біржа, каси хорих, систем монетарний, справа робітничая, справа жіноча, справа ремісничая і т. н. і жадає впровадження тих наук до шкіл. Автор не вірить, щоб річи ті переходили понятя ученика (чи то в школах людowych, чи середних) а що до перетяження молодеза, то автор єсть гадки, що если перетяжене існує, то причиною его не єсть скількість предметів, але невідповідна їх розтяглість, зля метода научаня і лихі підручники...

Юрій Любарт.

Рух в руских товариствах педагогічних.

Справозданє з діяльности філії Руского Товариства педагогічного в Тернополі від часу основаня до тепер.

З огляду на зближаючі ся загальні збори Товариства, прислав виділ згаданої філії головному виділови товариства у Львові отсе справозданє :

Філія тернопільська повстала заходами Веч. о. Глодзиньского, професора при тутешній ц. к. семинарії.

Дня 1. грудня 1895. відбули ся І. загальні збори членів філії під проводом Веч. о. Чайковского. Збори були численні : репрезентована була інтелігенція місцева, як не менше і замісцева. На зборах промавляли: Веч. о. В. Громницький, відкриваючи збори; пр. Білецький, відпоручник Головного Виділу; п. Левицкий о програмі діяльности товариства, о. Глодзиньский о співучасті женщин, п-ї Солтисова, п. Дмитерко і о. Цурковский. До виділу вибрано о. сов. В. Громницкого головою, п-ю Стахевичеву і Чайковску, о. Глодзиньского і пп. Ловицкого, Рибчука і Целевича. Тогож дня нововибраний виділ уконституував ся, вибираючи о. Глодзиньского заступником голови, п-ю Стахевичеву каснеркою, п-ю Чайковску контрольною, а п. Ловицкого секретарем.

Виділ уважав за потрібне розвинути свою діяльність в тім напрямку, щоб до товариства притягнути не лиш учителів, але й не-учителів, виходячи з того погляду, що справи вихованя повинні обходити всі верстви народу, і що впрочім товариство, котрого доходи складають ся з 1-коронових вкладок, може мати будучність лиш тоді, коли обійме як найширші круги. Заходи наші увінчались досить добрим успіхом: філія наша числить тепер 70 членів. Між тими членами єсть 18 сьвящеників (з поміж них 4 катихити а 1 професор), 19 женщин (між ними 1 учителька), 17 учителів (між ними 13 народних) і 16 урядників та інших.

Для оживленя діяльности філії а також для запевненя тій діяльности успіхів потворив виділ з членів товариства кружки. Передовсім значне число пань до товариства записаних спонукало нас утворити при товаристві кружок жіночий. Кружок той розвиває ся хорошо. На перших засіданях своїх порішив зайнятись на разі уділюванем науки робіт в жіночій робітні, котра в Тернополі повстає заходами пароха о. Громницкого. До праці тої зголосило ся 10 пань. Крім того ухвалено збирати помалу фонди на інститут дівочий, котрий з часом хотіли би ми тут заложити. Кружок жіночий устроїв вже навіть в тій цілі вечерок, котрий приніс чистого зиску 46 злр. Виділ порішив полишити ті гроші до розпорядимости Кружкови жіночому.

Виділ утворив також кружок науковий. Задачею єго єсть достарчити відчитів, викладів і розправ на конференції, котрі хотіли-б ми що місяця уряджувати, а також предкладати виділови на жаданє реферати в справах дотикаючих шкільництва і вихованя. На разі принесло тому коряєсть, що маємо запевнених 7 відчитів (о Pestalozzi-м, про шкільництво на Україні, про вихованє дівчат, про практичний напрям народних шкіл, про науки природні в школі народній і п.). Щоб в тім напрямку до праці заохотити і ширші круги справами вихованя і шкільництва заінтересувати, постановив виділ книжки, прислані Головним Виділом, оправити і віддати до ужитку членам а також запремерувати на разі: Paedagogium, Вѣстникъ воспитанія і Чтальню народної школи.

Засідань відбув виділ 5. Важливіші ухвали на перших 4 засіданнях були подані вже в сегорічній Учителю. На останнім засіданню (11/2 1896) полагджено справи формальні, ухвалено книжки прислани Сьвітлим Виділом оправити, закупити видань Товариства на разі за 10 злр., скликати кружок жіночий на нараду і заперенумерувати часописи.

Стан каси представлявся так: дохід 59 злр., розхід 22 злр. В рахунок сей не втягаємо 46 злр. доходу з вечерка устроєного кружком жіночим.

Виділ удавав ся до цк. Ради шкіль. красної о призволені в повіті тернопільськім саль шкільних на конференції. Рада шкіль. красна рескриптом з дня 18. січня 1896. ч. 428. призвонила на те лиш салі в Тернополі і Микулинцях.

В Тернополі дня 16. лютого 1896.

За Виділ філіяльний Руского Товариства педагогічного.

О. Вол. Громицкий

голова.

Юліян Лосицкий

секретар.

Справозданє з загальних зборів грибовицької філії Руского Товариства педагогічного.

Для 14. лютого с. р. відбули ся в селі Клепарові загальні збори сєї філії педагогічного Товариства. Згадати треба, що грибовицька філія, завязана тому рік на Знесію, не заявляла через цілий рік найменшого житя а то з причини, що голова тої-ж філії, п. Вітошницький, зіставши шкільним інспектором, переїс ся до Перемишля, а заступник голови, п. Чиж, в наслідок довготривалої хвороби своєї жєни також не був годен займатися ділами філії.

Доперва, як сказано, 14. лютого скликав п. Чиж членів філії на загальні збори, та як на нещастє випала того дня така студія і заметізь, що на збори явило ся мінімальне число, вимагане статутами.

П. Чиж привитав зібраних членів відповідною промовою, а подавши ріжні причини, задля яких грибовицька філія доси не розвивала своєї діяльности, предложив на голову зборів п. Гр. Врецьону, на що зібрані згодили ся. П. Врецьона, запросивши на секретаря зборів п. Ів. Петрашина і сконстатувавши присутність потрібного числа членів, отворив збори теплим словом, заохочуючи зібраних до ревної праці на полі шкільництва.

Відтак слідував відчит п. Строньского під заг. „На черк праці народного учителя поза школу“. Головною основою сего відчиту буза гадка, що народний учитель повинен працювати не лише над поіреною ему шкільною молодіжню, але нести походню сьвітла і науки межі всіх незрячих своїх братів а іменно розвиваючи живу діяльність у всіх напругах, як прим. в читальнях, крамницях, позичкових касах, огневих сторожах, та при всіляких народних okazиях. Над згаданим відчитом взяли участь в дискусії всі члєни зборів і заявляючи подяку п. Строньскому за єго гарний відчит, розвинули так багато красних гадок, що дискусія виийшла незвичайно займающею і поучающею.

Вкінці приступлено до вибору нового Виділу, в котрого склад увійшли пп. Ілья Чиж з Клепарова, яко голова, Іван Петрашин, яко заступник голови, п. Іван Строньский зі Стронятина, яко секретар, Андрій Яворский, яко касиєр

і Максим Зелений, яко виділовий, а заступниками виділових вибрано пп. Тому Милевича з Грибович і Созонта Левицького з Миклашева.

Збори розпочали ся о годині 2¹/₂, а скінчили ся о 7. годині вечером.

Іван Петришин.
секретар зборів.

Загальні збори Руського Товариства педагогічного

розпочались дня 1. марта відчитом пр. Шухевича: „О поминости памяти“. Відчит сей буде поданий в Учителю.

Заступник голови дир. Харкевич витаючи зібраних отворив збори відповідною промовою і візвав присутних ушановати память померших членів: Василя Ільницького, Дра В. Дідошака, Михайла Киришака, Антона Дягдалевича і Антона Рибачека.

Секретар виділу пр. Макарушка відчитав справозданє з послїдних загальних зборів. Над сим вивязалась дискусія: О. Стефанович запитав виділ, чи припоручене дане виділови на послїдних зборах, в справі „введення діловодства в рускій мові в руских народних школах“ виконано, і з яким результатом?

Дир. Харкевич відповідає, що відповідну просьбу внесено, але до сего часу відповіді на то з Ради шк. краєвої нема.

Дальше питає о. Стеф.: чи внесено до Ради шк. краєвої просьбу, щоби закладанє читалень почитувано учителям за заслугу. Дир. Харкевич відповідає на се так як на першу інтерпеляцію.

П. Стронський питає, які заходи робив виділ до розбудженя життя поміж філіями, — кілька нових членів прибуло до товариства, — і що зробив виділ, щоби вкладки правильно впливали і як їх стягано?

Дир. Харкевич відповідає, що члени мимо візвань вкладок не хотять складати, — що в році 1895 приступило до руського тов. педагогічного 108 нових членів, — і що в цілі розбудженя життя вислано просторе письмо до 3 філій в Калуші, Миколаєві і Щирці, а надто до емер. дирек. Кульчицького в Коломиї о заснованє філії в Коломиї. На ніяке з тих письм не наспіла відповідь, через що виділ дальших кроків в повисшій цілі робити не міг.

П. Струсевиц питає: які петиції зістали внесені до Р. краєвої, коли їх внесено і як они полагождені?

П. Банах висказує свої погляди про завязанє філій і бачить {хибу в тім, що нема ініціативи зі сторони центр. виділу.

П. Струсевиц жадає в справозданнях більше фактів, дат близьких; надто, щоби оголошувати се все публично, чим заінтересує ся ціла суспільність більше, що теж принесе користи великі для товариства а надто признанє зі сторони загалу Русинів. Жадає поясненя про відповідь Ради шк. краєвої, яка мала наспіти в справі уживаня локалів шкільних на збори філії руського тов. пед.

П. К. Паньківський пояснює длячого петиції порушені на загальних зборах пізно внесено до Ради шк. кр. в наслідок чого не могла відповідь до тепер наспіти.

П. Дмитерко критикує діяльність виділу тов. педаг. і висказує, будьто

він бажане загальних зборів не виконував, — що справоздане уложене дуже ляконічно, а навіть з резервою против критики діяльності виділу; бажав би отже бачити справоздане з розвою товариства і его філії, а не сузі дати про діяльність самого виділу.

П. Загайкевич жадає відповіді на питанє п. Струсевича.

П. Макарушка відповідає, що петицію згадану внесено 29 падолиста 1895 р. — і що відповідь відмовна власне учора (29 лютого с. р.) прийшла.

П. Білецький відповідає на заміти роблені виділови п. Струсевичем, що іменню виділ подав стан фактичний, що дійсно сталось, а не се, щоби було бажанєм нашим.

П. Петришин підносить, що діяльність виділу зачала ся доперва від вересня, отже супротив того его діяльність можна уважати яко велику, тим більше, що виділ мусів в наслідок уступленя деяких виділових засідно доповнюватись.

П. Зелений ставить внесенє на замкненє дискусії над справозданєм.

О. Стефанович виказує свої погляди про справу руского шкільництва і єї поводженє, а надто, що виділ, складаючий ся з людей зависячих, не може теж багато зробити. Однаковож ми не можемо відказуватись від обовязків, ложених на руску суспільність. Треба отже загірвати учительство з центрального виділу і подавати бодай коротко справозданя з діяльності виділу до відомости загалу. Треба отже обширищі справозданя з діяльності і в коротці зміст петицій подавати і загірвати філії і людий для справ руского шкільництва в наслідок чого петиції будуть голосом загалу, а чим мусіли би числити ся і власти шкільні.

П. Серкес подає причини слабого розвою філії в Щирци, і оборонює се передовсім тим, що Рада шк. кр. відмовила саль на збори філії а позволенє на засіданє виділу прийшло доперва по засіданю, яке треба було в власних хатах малих відбути, в наслідок чого більше засідань виділу філії не було.

П. Струсевич жадає, щоби будучий виділ усеї петиції бодай в скороченю поміщував в „Учителю“ і ставляє резолюцію: „Збори уважають ненідповідним слідуючий уступ поміщений в справозданю: „вини собі приписати виділ не може аж до слів: звертає на властиву адресу“.

П. Макарушка оборонює сей уступ, бо з поза виділу ніхто ніякої справи не попірав і виділови не помагав, і що словами: на властиву адресу виділ зазначити хотів ту обоятнісь членів р. тов. пед.

О. Стефанович вносить, щоби виділови уділити абсолюторію, тим більше, що не всі бажаня заг. зборів були можливі до виконаня.

Внесенє п. Струсевича упало, потім прийнято внесенє о. Стефановича.

П. Хойнацкий здає іменем контр. комісії справозданє з руху касового товариства і вносить уділити уступаючому виділови абсолюторію, що загальні збори прийняли.

Почім приступлено до вибору виділу. Головою товариства вибрано: Дир. Харкевича Едварда, а до виділу увійшли: Білецький Василь, Борковский Олександр, Чиж Ілья, Д-р Коцовский Володимир, о. Лежегубский Теодозій Макарушка Остап, Огоновский Іларій, Паньковский Коєсть, Петришин Іван, Вояковска Марія, а на заступників: Барвіньська Ольга, Літинська Варвара, і Танчаковский Йосиф. До контрольної комісії вибрано: Сид. Громницького, Ант. Хойнацкого і Мих. Рихвицкого.

Почім відбулась коротка дискусія а взглядно інформації про інститут св. Николая у Львові; в чім брали участь пп. Стронський, Струсевич і настоятель інститута п. К. Паньківський, котрий вказав у відповідь на інтерпеляції на справозданя, які про розвій Інститута що року в місяцю липні подають ся в Учителю. На інтерпеляції, які заходи робив інститут, щоби придбати фондів на удержанє бідних учеників, відповідає п. Паньківський, що се не є цілею інститута, що се належить до бурс, але мимо того роблять ся значні пільги для бідних учеників, бо аж 7 учеників дістає там безплатне поміщенє і їх удержанє покриває ся з чистого зиску з приходу загального.

Збори постановили, щоби на слідуєчий рік в справозданю виділу було поданє і справозданє з розвою інститута св. Николая. Дальшою точкою нарад була зміна статутів.

П. Стронський порушує зміст §. 4. і уважав, що належало би єго доповнити ось як: Члени відділів філіяльних можуть без осібних донесень властям засновувати кружки педагогічні.

П. Петришин годить ся з внесенєм п-а Стронського, але не пропонує зміни сеї при §. 4-ім, але яко першу точку §. 40, тим більше, що до кружків належати можуть тільки учителі, отже і в своїм напрямі образовуватись можуть, чого веї, що належать до філії не потребують, бо там є багато людей з поза кружків учительських. Надто питає п. Петришин, чи для оминення всяких сепаратистичних підозрів не було би пожаданим змінити назву руского тов. пед. пропускаючи слово „руске“. Дальше радить п. Петришин додати до §. 2. точку: засновувати філії товариства в цілїм краю, а в §. 3. по словах „материяльна поміч в уділюваню запомог“ додати єще: „як також правної поради“.

Значне число членів мусіло вже виїхати зі Львова, тож з причини браку достаточного числа членів, яких до правосильности рішень загальних зборів вимагає §. 23. статутів руского тов. педаг. замкнув предсідатель дир. Е. Харкевич збори.

Почім розпочалась поговорка на темат бажань і гадок членів і поручено виділови взяти їх за точку обрад своїх на засіданях виділу.

Між иньшими піддав О. Стефанович до розсуду і порішення будучого виділу, чи не належало би внести відповідну петицію о заснованє рускої осьмикласової школи виділової у Львові, а взглядно доповнити теперішню руску школу вирав засновану при тутешній жіночій семінарії учительській, а п. Струсевич, щоби будучий виділ в „Учителю“ і иньшими дорогами порушив справу зміни статутів, взивав інтересуючих ся розвитком руского шкільництва, щоби свої гадки в тім напрямі висказували, і на слідуєчі збори прийшов з готовим рефератом про зміну статутів.

Відчит п. Петришина, котрий задля опізненої пори віднав з порядку дневного, буде поміщений в „Учителю“.

Постанови властей шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 17 лютого с. р.: 1) Затвердити вибір о. Ів. Залуцкого на заступника предсідателя ц. к. окружної Ради шкільної в Терехови; 2) іменувати учителями в школах народних:

Вас. Гнаткова старшим учителем 4-кл. школи в Рожитові, о. Брон. Гоцького греко-католицьким при 6-кл. школі мужській в Ярославі, Ів. Богданського учителем в Невістці, Брон. Скибову молодшою учителькою 2-кл. школи в Старім-сесі, Ольгу Насальську учителькою в Залужі, Мар. Гусятинич учителькою в Садзіві, Вас. Герчановського учителем в Станимирі, Ігн. Бірна в Гайбоничах свирських, Ів. Вертипороха управителем 2-кл. школи в Ляшках корошівських, Ів. Буцманюка учителем в Уневі, Мих. Зелізка молодшим учителем 2-кл. школи в Гологорах, Ант. Барнасева молодшою учителькою 2-кл. школи в Мізуні, Стан. Нижинка молодшим учителем 5-кл. школи мужської в Болехові; 3) іменувати Юл. Левницького суспендом при академічній гімназії у Львові; 4) прийняти до відомости справозданню ц. к. краевого інспектора шкіл з люстрації IV-ої гімназії у Львові; 5) прийняти до відомости справозданню ц. к. краевого інспектора шкіл з люстрації женьської семінарії учительської у Львові.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 24. лютого с. р.: 1) Визначити Тому Заборняка, управителя 5-класової школи в Калуші на другого представителя учительського звання до ц. к. окружної Ради шкільної в Калуші; 2) іменувати учителями в школах народних Іянок. Захарієва при 6-кл. школі в Дулибах, Сев. Кривду старшим учителем при 5-кл. школі мужській в Ів. личі, Як. Войнара учителем в Гуті коморівській, Мих. Головача управителем 2-кл. школи в Задвір'ю, Алоїс. Лискованського учителем в Боровій горі, 3) перемістити трикласову школу в Стрілеських нових на чотирьокласову, почавши від 4 вересня 1896; 4) прийняти до відомости справозданню краевого інспектора шкіл з люстрації II-ої гімназії в Перемишлі.

— Курс для учителів шкіл вечірніх промислових. Ц. к. Рада шк. краєва проєктует новий курс для учителів в часі сегорічних канікул, від 1. липня до кінця серпня, який мав би відбутися при Львівській державній школі промисловій. Сей курс мав би на цілі познакомити учителів доповнюючих шкіл промислових з рисунками з моделю, заводними з ділу промислу артистичного, з ділу слюсарства, будівництва і т. н. На сей курс покликані будуть тільки ті учителі, заняті при доповнюючих школах промислових, що відбули вже курс математично-технічний. Рада шк. краєва хоче тим способом подати учителям можливість вишого образования ся в рисунках заводних, так потрібних при вищих розвою доповнюючих шкіл промислових в нашій країні.

— Ц. к. краєва Рада шкільна намірає в найближчих літах шкільних урядити курси для учителів, які хотіли би приготуватися до іспитів кваліфікаційних до шкіл вищих. Учителі прийняті на курс одержать урлоу і будуть їм признані на час тривання курсу платні учителів молодших того міста, в яким курс буде відбуватися ся і карта подорожі.

На ті курси будуть прийняті передовсім учителі, що в протягу послідних трьох років зложили іспит кваліфікаційний до шкіл народних з відзначенням і узискали свідоцтво уособлення до навчання новим німецької або предмету обовязкового в школах народних більшекласових, а надто відзначають ся дуже доброю аналізациєю в школі.

Окружна Рада шкільна повідомить о тім учителям свого округу і буде збирати поданя їх до дня 1. цвітня с. р.

Кожде подане має в собі містити декларацію, котрою петент свідчає, що на случай прийнята на курс зобовязує ся по его укінченню піддати ся іспитови кваліфікаційному до шкіл вищих а надто на кожде візнане ц. к. Радою шк. краєвою удасть ся до сповнення обовязків учительських до кождей 5-ти або 6-ти класової школи, яка єму буде вказана.

Не менше має петент виразно подати, яку групу вищогоу намірає собі вибрати.

1) Свідоцтво зрілості; 2) патент кваліфікаційний до шкіл народних; 3) таблицю кваліфікаційну належить виконувати у всіх рубриках яка би містила теж докладні подробиці що до обставин родинних і що до перебігу дотеперішньої служби учительської.

У Львові дня 20. лютого 1896.

За ц. к. Намістника
Гобжинський с. р.

К О Н К У Р С.

Ч. 3.202.

Сим оголошує ся конкурс на слідуєчі посади учительські в ц. к. семінаріях учительських:

1. На посаду старшого учителя при ц. к. семінарії учительській мужескій в Ряшеві з кваліфікацією до шкіл середних або що найменше виділових, з предметів групи язиково-історичної, а головню до уділювання науки мови німецької, з мовою викладовою польскою;

2. На посаду старшого учителя при ц. к. семінарії учительській мужескій в Самборі з кваліфікацією до шкіл рілничих середних а взглядно низших, і то до уділювання науки господарства і наук природних в мові викладовій польській і рускій;

3. і 4. На дві посади старших учителів в ц. к. семінарії учительській мужескій в Коросні, з кваліфікацією до шкіл середних або найменше виділових з мовою викладовою польскою, а іменно: на одну до уділювання науки предметів групи математично-природничої, а на другу до уділювання науки предметів групи язиково-історичної, головню ж мови німецької і рускої;

5. На посаду старшого учителя при ц. к. семінарії учительській мужескій в Сокалі, з кваліфікацією до шкіл середних або бодай виділових з мовою викладовою польскою і рускою, з предметів групи язиково історичної, головню-ж до уділювання науки мови польської і німецької.

6. На посаду старшого учителя при ц. к. семінарії учительській мужескій в Тарнові з кваліфікацією до шкіл середних або бодай виділових з мовою викладовою польскою, з предметів групи математично-природничої;

7. 8. На дві посади учителів шкіл вправ при ц. к. семінарії учительській мужескій в Самборі, з кваліфікацією до шкіл виділових, а іменно на одну з мовою викладовою польскою, а на другу з мовою викладовою польскою і рускою.

9. На посаду провізоричного учителя школи вправ при ц. к. семінарії учительській мужескій в Тарнові з кваліфікацією до шкіл виділових з мовою викладовою польскою, до уділювання науки предметів групи язиково-історичної.

До кожної з посад наведених під 1—6 привязана є річна платня 1000 зр., додаток активальний після IX. класи ранія і право побираня додатків п'ятилітніх в річній квоті 200 зр., а до посад наведених під 7. 8. 9. річна плата по 800 зр., додаток активальний після X. класи ранія і право побираня додатків п'ятилітніх по 100 зр. річно.

Компетуючі о котру небудь з повисших посад, або о другі тим подібні, які евентуально могли би опорожнити ся, мають свої подання як слід задокументовані, внести за посередством овоїх зверхних властей до Президні ц. к. краєвої Ради шкільної найпізнійше до дня 15. марта 1896.

Убігаючі ся о ті посади, що повинні обовязки в публичних школах народних, а котрі бажають, щоби роки дотеперішної служби були їм вчислені до посади, о котру компетують, і то не тільки до загальної скількості літ служби, але те-ж до признання додатків п'ятилітніх по мысли §§. 2. і 8. закона державного з дня 19. марта 1872 (Дн. з. д. Ч. 29), а взглядно по мысли §§. 2. і 5. закона державного з дня 19. марта 1872 (Дн. з. д. Ч. 28) мають в своїх поданнях виразно влявити, чи і в яким zakresі на случай іменованя роблять претенсію до користий, які допускають ся по мысли наведених повисше постанов в справі признання додатків п'ятилітніх.

З ц. к. Ради шкільної краєвої.

У Львові дня 11. лютого 1896

За ц. к. Намістника

Бобржинський в. р.

Ч. 3.201.

Сим оголошує ся конкурс на посаду гр. к. учителя реалії при ц. к. семінарії учительській мужескій в Тернополі і при ц. к. семінарії учит. жіночій в Перемишлі.

До кожної з тих посад прив'язана є по мысли §. 36. державного закона шкільного з дня 2. мая 1883 (Дн. з. д. Ч. 53.) річна плата в квоті 1000 зр. з додатком активальним для IX. класи ранги і правом побирання додатків платіжних.

Кандидати, що убігають ся о ті посади, мають внести подання свої, заосмотрені в потрібні документи, за посередництвом своїх зверхних властей, до Президиї ц. к. краювої Ради шкільної, найпізнійше до 15. марта 1896.

З ц. к. Ради шкільної краювої.

У Львові дня 11. лютого 1896.

За ц. к. Намістника

Бобржинський в. р.

— Окружна Рада шкільна в Долині розписує конкурсу для обсаджень сих місць:

I. Посади старших учителів а) в 5-клас. школі в Долині; б) 4-кл. школі в Рожнівці.

II. Посади самот. учителів в одно-кл. школах в Човганах, Гузіві, Кальній, Пацикові, Рахнині, Ракові, Сласі, Тростянці, Витвиці і Воли задеревациї.

III. Учителів молодших в 6-кл. школі муж. в Долині.

Речинець подань до 30 марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Турці розписує конкурсу на слїдуючі опорожнені посади.

I. Посаду старшого учит. в Турці.

II. Дві посади молодших учит. в Турці.

III. Посади самотїйних учителів в однокласових школах: в Боберці, Борині, Хашеві, Глинику, Яблїнці, Вишній, Ясениці замковій, Яворі, Комарниках, Красній, Лімній, Лозинці, Маткові, Михайцї, Мохнатім, Розлучі, і Жукотині.

Речинець до 31 марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Жовкві розписує конкурсу на слїдуючі опорожнені посади.

I. На посади учит. молодших: а) в 5 кл. школі муж. в Жовкві, б) 4 кл. школі в Мостах Великих, в) 2 кл. школах: в Батитичах, Дзїбулах, Колодні і Жовтанцях Середсїю.

II. На посади самотїйних учителів при 1 клас. школах: в Боровім, Бутинах, Честині, Дворцях, Куляві, Купічволи, Любелі, Мервиці, Мокротині солі, Мокротині кол., Нагірцях, Печихвостах, Перемивіках, Пристані, Реклинці, Окваряві Новій, Уднові, Воли Жовтанецької, Жовтанцях-Загаю і Жовтанцях-Заставою.

Речинець до 30 марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Підгайцях розписує конкурсу на обсаду посад.

I. Посади гр. кат. катехита в 5 кл. школі в Підгайцях.

II. Посади учит. старших: при 5 кл. школі в Підгайцях і стар. учительки при 5 кл. шк. жен. в Підгайцях.

III. Посаду мол. учителя при 5 кл. школі муж. і посаду мол. учительки при 5 кл. школі жен. в Підгайцях.

IV. Самотїйних учителів при 1 клас. школах: в Біянів, Богатнівцях, Іщкові, Котузові, Литвиніві, Носові, Пановцях, Раківці, Славентині, Соснові, Старомістю, Увсю, Бекердорфі, Білокриниці, Маловодах, Росохватці і Семиківцях.

Речинець по конєць марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Ярославі розписує конкурсу на ті посади.

I. Посади учителів молодших: при 6 кл. школі муж. в Ярославі, 4 кл. школах в Радивній і Порохнику, 3 кл. школі в Павлусові, 2 кл. школах в Майдані Сівявскім і Тучах.

II. Старшого учителя при школі в Павлусові

III. Учителів самостійних при школах 1 клас.: в Хлоницях, Хорові, Теплицях дол., Червоній Воли, Дубровиці, Грабівці, Молодичі, Нішновичах, Писковичах, Радаю, Реніні, Ришківській Воли, Буховській Воли, Угорській Воли, Виліві, Заболотцях, Замікові, Зарічі.

— Окружна Рада шкільна в Ниску розписує конкурс на сліду-ючі посади.

I Посади старших учителів: а) при 5 кл. школі в Руднику, б) при 4 кл. школі Ісцовім і Камени.

II. Посади молодших учителів: а) при 5 кл. школі в Рудники, б) при 4 кл. школах в Ісцовім, Камени, Улянові, в) при 2 кл. школах в Копках, Пришові камеральнім, Станах.

III. Посади самостійних учителів: в Борках, Гольцях, Греблях, Гвіздці, Яці, Клисові, Ловиску, Нарті Новім, Вульці Танівській, Зарічу.

Речинець 15 марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Жидачеві розписує конкурс в цілі сталої обсади посад учительських.

I. На посаду учителя релігії р. кат. при школі 4 клас. в Журавні.

II. На посади молодших учителів при 2 клас. школах в Чертежі, Демни, Розвадові, Рудниках і Стільску.

VI. На посади учителів при школах 1 класових в Боличах Подорожних, Боянові, Деменці піддністрянській, Дубровці, Ганівцях, Ілові, Іванівцях, Юсептичах, Кіевці, Корчівці. Которинах, Ляховицях подорожних, Любши, Лютивці, Лискові, Малехові, Межиріках, Мельничу, Млинисках, Облазниці, Протесах, Тарнавці, Волиці гніздичівській, Заболотівцях, Журавкові.

Речинець подань до дня 20 марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Бережанах розписує конкурс на слі-дуючі посади.

I. Учителів мол. а) при 3 клас. школі в Козовій, б) при 2 кл. школах в Козлові, Нараєві і Таврові.

II. Самостійних учителів при 1 клас. школах: в Августівці, Бишках, Цевеві, Дубці, Глинній, Геленкові, Гинювичах, Кальнім, Каплинцях, Комарівці, Козівці, Краснім, Кривім, Куропатниках, Литятині, Плугові, Плавці Великій, Поручині, Рогачині міст., Рогачині сел., Слободі, Слобідці, Шумлянах, Теофіпольці, Вербові, Вульці, Вибудові, Вижислові, Золочівці і Жукові.

Речинець 31 марта с. р.

— Окружна рада шкільна в Надвірній розписує конкурс на ті посади:

I. На посади мол. учителів а) при 5-кл. школі муж. в Надвірній, б) 2-кл. школі в Делятині.

II. На посади самостійних учителів при 1-кл. школах: в Добротіві, Фитькові, Глибокім к. Голоска, Гвозді, Яблоніці, Лойовій, Лузі, Майдані Горішнім, Молодихові, Назавизові, Ославах Чорних, Потоці Чорній, Церерослі, Саджавці, Скупівці, Струпкові, Зеленій.

Речинець до 10 цвітня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Камінці Стр. розписує конкурс на сліду-ючі опоружнені посади.

I. На посаду учителя управителя при 5-кл. школі в Камінці Стр. і Буску.

II. На посади старших учителів при 5 кл. школах в Камінці Стр. і Буску і при 4-кл. школі в Стоянові.

III. На посади учителів молодших при 5-кл. школах в Камінці Струм. і Буску.

IV. На посади самостійних учителів: в Адамах, Бербеках Гуті Поло-нецькій, Ягоні, Обидові, Дернові, Яблонівці, Кудерявцях, Монастарку, Мукани, Нагірцях, Ордові, Побужанах, Ракобовтах, Спасі, Середопільцях, Стриганці, Те-тевичках, Убині, Таданях, Волиці Баризовій, Волиці Деревлянській.

Речинець 15 цвітня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Стрию оголошує конкурс на сліду-ючі посади.

I. Посаду старшого учителя при 4-кл. школі в Сколім.

II. Посади учителів молодших при 2-кл. школах в Гірниім, Діаушичах Великих, Синовідску Вижнім.

III. Посади учителів управителів при 1-кл. школах: в Долгім, Хащованю, Ходовичах, Кальнім, Яленьковатім, Крушельниці, Лукавиці Вижній, Олексичах, Ораві, Оравчику, Плавю, Плавю-Вадравіці Рожанці Вижній, Рожанці Нижній, Тарнавці, Тухольці, Підгірцях, Хромогорбі, Феліциентах.

Речинець до 31 марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Самборі розписує конкурсу на слідуєчі посади.

I. Посаду учителя управителя при 2-кл. школі в Калинові.

II. Посади молодших учителів при 2 кл. школах в Калинові і Сусідівцях.

III. Посади самост. учителів при 1-кл. школах: в Бережницях, Віллиці Малій, Биківі, Бурчичах, Биличах, Чаплях, Гуменці, Ковеничах, Містковичах, Морозовичах, Ортиничах, Озимині, Пляновичах, Рогізіні, Сирині, Стуїниці, Сідім, Торгановичах, Вановичах, Вацковичах, Волоща, Зворі, Дубрівці, Дублянах II, Корналовичах, Лановичах.

Речинець по конець марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Лісську розписує конкурсу в цілі обсадження сих посад учителів самостійних: в Бальниці, Липкові, Маневі, Вільшаницях, Середницях, Телешницях Ошваровій, Телешницях Савній, Загочевю, Зубеньську, Лещоватім, Лобозві, Скороднім, Станьковій, Завадці.

Речинець по конець марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Товмачі розписує конкурсу на слідуєчі посади.

I. На посаду старшого учителя в Тарнавиці Пільній.

II. На посади молодших учителів: а) при 5 кл. школі в Товмачі; б) при 3-кл. школі в Оттині; в) при 2-кл. школах в Нижнові, Бортниках, Чорнолізках, Гостові, Озерянах, Ляцкім шляхотскім, Олеші, Вільшаницях, Піднечарах, Тарновиці Пільній.

III. На посади самостійних учителів: в Хомяківці, Делані, Долині, Грабичу, Гориглядах, Колинцях, Королівці, Кутисках, Марківцях, Петрилові, Пшемичинцях, Рошневі, Торговиці, Винограді, Вороні.

Речинець до 31 марта с. р.

Окружна Рада шкільна в Добромилі оголошує конкурсу на слідуєчі учительські посади.

I. На посаду учителя управителя при 4-кл. школі в Бірчі.

II. На посади старших учителів при 5-кл. школі в Добромилі і при 4-кл. школі в Бірчі.

III. На посади молодших учителів при 5-кл. школі в Добромилі і при 4-кл. школі в Бірчі.

IV. На посади самостійних учителів: в Брушці, Боровницях, Грязові, Яворнику Рускім, Юречковій, Крецові, Ляні Лісковиці, Малаві, Пятковій, Пятницях, Посаді Новомійській, Передільницях, Розпутю, Сучині, Троїці, Трістанці, Войтковій, Жогатиню.

Речинець по конець марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Гусятині розписує конкурсу на слідуєчі посади.

I. Посаду старшого учителя при 3 кл. школі в Городницях.

II. Посади молодших учителів: а) при 5-кл. школі в Коничинцях; б) при 2-кл. школах в Чернокіньцях Великих, Яблоніві, Кругицьцях, Личківцях, Васильківцях.

III. Посади самостійних учителів: в Босирах, Ціликові, Хлопчині, Вільхівчику, Сокиринцях, Суходолі, Товстенік, Трибухівцях і Вали Чорноковецькій.

Речинець по конець марта с. р.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Миколай
ч. 18.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подает: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Живоплоти. Найкращим а при тім дуже практичним і тривалим обгородженням єсть живопліт. В нашім краю ще за мало оцінено вартість живоплотів, може і для того, що не уміють їх закладати і провадити. Обов'язкомъ проте школи єсть і в тім напрямі подати школярам можливість з роботами коло живоплотів заініціати ся.

Живопліт, як вказує назва, єсть то обгородження з живих рослин так проваджених і з собою посплітаних що творять непроходиму заперу для всяких шкідників більших а навіть і менших. Від доброго живоплоту вимагаємо, щоби він був всюди від верху до самого долу густий і не пробитий. Найлучше на живоплоти надають ся рослини з острым тернем (колюками) а передовсім гліг.

Найпростішою форми живопліт є з вербових колів, більше вже штудерний живопліт буде з лозини, котрої галузи суть з собою як в правдивім пліті посплітані.

Живопліт з вербових колів. Колики довгі на 1-м, грубі на 3—5 ст. з верби білої¹⁾ або ще лучше з зотоверби²⁾ (*salix vitellina*) засаджує ся скісно на вхрест. Коли поприймають ся, притинає ся їх галузи що року раз на весні, другий раз в липні. Висше як два метри не випускає ся такого живоплота.

¹⁾ Вербя біла (*Salix alba*), Silberweide. Дерево 10—15 м. високе. Листки ланцетоваті, дрібно по берегах пізчасті, по обох боках а особливо під сподом білявими шовковими волосками опущені. Кора на пни сіра попукана, на молодих галузках жовтава і гладка. Однорічні галузи суть гнучкі. З дерева єї вирабляють оглоблі, кората і обручі; галузи до городження плотів.

²⁾ Зотоверба (*Salix vitellina*) Gelbe Weide. Роще або яко горі або яко дерево. Подібна до попередньої, але відзначає ся від попередньої довгими топкими галузками барви зотожовтої. Відсає єї назва „зотоверба“. В зимі галузки ті стають червоно-жовтими, а в марті барв тих галузок стає найяскравішою. Галузки зотоверби звисають в долину і длитого зачисають зотовербу до дерев плачучих.

Живопліт з лозиний. Довгі на 20 ст. прутики витви ¹⁾ (*salix viminalis*) або злотоверби засаджує ся густо на пасі поля призначенім під живопліт, добре погноєнім і старанно скопанім. Прутики всаджує ся в землю скісно так, щоби лише три верхні очка стояли над землею. З тих очок виростуть до осени 3 галузки; одну з них найсильнішу лишаємо, прочі слабші можна відтяти. Галузки ті однолітні сплітаємо зараз в осени з собою і буде то найнижший перший поверх живоплота. Другого року підростуть в гору нові галузки, котрі знов в осени посплітаємо і дістанемо тим способом другий висший поверх живоплота. Так само робимо третого і четвертого року і дістанемо по 4 літах густо сплетений живопліт на 1.20 м. високий.

На ґрунтах глинястих і глинкаватих найчастійше закладає ся живопліт з глогу (*Crataegus oxycantha*, Weissdorn) ²⁾, бо ся рстина надає ся до живоплотів лучше як яка небудь инша.

На землях пісковатих, на котрих ґліг не хоче добре рости роблять живоплоти з акації, ялівцю з рожі косматої (*Rosa villosa*) ³⁾ з саклаку (*Rhamnus cathartica*) ⁴⁾ і з вишні антипки (*Prunus Mahaleb*) ⁵⁾. Можна також подібати живоплоти грабові і смерекові, з оздобного а колючого деревця *Hippophae vhamnoides* (Розмариновець, Sanddorn) ⁶⁾ і звичайної груші дикої.

Понеже приписи закладання і провадження живоплотів суть менше більше однакові, чи ми того чи иншого ґатунку рстини на живопліт ужиємо, про те опишемо тут на глозі всі чинности коло живоплотів. То що буде сказане о живоплотах з глогу буде можна застосувати до живоплотів з инших рстин. ⁷⁾

Щоби доховати ся живоплота треба найперше 1) виплекати собі з насіння в шкілці сїянки; 2) виплекані сїянки засадити на місце під живопліт призначене; 3) рстинки засаджені в живоплоті відповідно притинати.

Насінє глогу назбиране в осени садить ся в шкілці так само як насінє вишень, черешень і т. д. Понеже оно зараз не сходить, а сходить аж по 1—2 літах по засадженю, проте не садить ся его впрост в ґрунт але складає ся

¹⁾ Лоза витва (*Salix viminalis*) Korbweide Росте корчиковато найраднійше по над берегами вод; корчі на 2—4 м. високі живуть 20—30 літ. Прути однорочні найдовші з поміж всіх вербових; галузки однорочні суть дрібно омшені; барва кори синява або зелєнява. Лист витви дуже довгий (в літі доростає 10—15 ст. довготи); єсть він найдовший поміж всіма вербовими листами. Листки суть рівновузкі — лянцєваті берегами цілєкрай з верха гладкі темно-зелені, сподом блискучо білими шовковатими волосками омшені.

²⁾ Не треба мішати глогу з дикою рожею або свербиузом, котру декуди називають також глогом. Ґліг виростає у нас на невеличке деревце 6—10 м. високе. Ґліг цвите в маю а цвіт его подібний до яблоні з котрою ґліг єсть посвоячений. Овочем суть маленькі червоні яблочка з 3—1 зернятками дуже твердими.

³⁾ Єсть то відміна рожі дикої, котра не видає відростий корєневих.

⁴⁾ Саклак, Kreuzdorn. Деревце на 3 м. високе з галузками острыми тернями закінченими. Ягоди чорні з 1—5 кістяками.

⁵⁾ Вишня пахуча або антипка Корч або деревце на 4 м. високе, о тозких в долину звисаючих галузках. Кора і дерево пахучі, задля чого уживають єї до вирєбу турецких цибухів званих антипками.

⁶⁾ Розмариновець Sanddorn, деревце оздобне котрого вітчиною єсть Сибєрия. Галузки сєребрино сїрі закінчені тернем. Листки подовговаті подібні до розмаринових сиво-сєребрані сподом а з верха сєребрино-зелєняві. Найлучші з него живоплоти на землях піскових. Розмножує ся з насіннєм, з відростів корєневих, котрих видає много і з всаднів (штурбів).

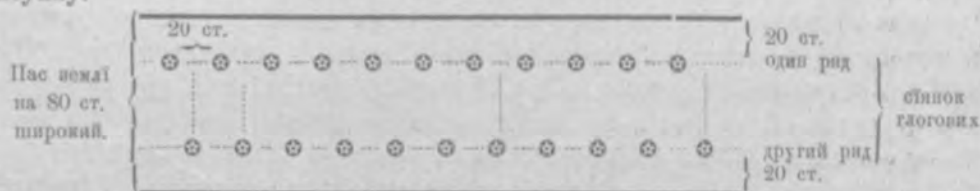
⁷⁾ Помічними при писаню сеї статї були отєї два цінні жєрєла: J. Kaczyński. Warzywa w gruncie. Warszawa 1881. E. Jankowski. Sad i ogród owocowy. Warszawa 1893.

в вогкїм піску до вазонка, бочини від москалів і т. д. і закопує в тїни в замлю на цїлий рік, через лїто підливає ся, а доперва по році садить ся на весні в шкїлці, де зараз сходить. Насїне таке (оно називає ся тогди стра-тифіковане) садить ся в рядах що 15 см. від себе відлеглих що 4 ст. зернятка від зернятка.

Сїянки з зернят підростають на добрій землі через одно лїто до осєни так великі, що можна би їх зараз в осєни вибрати і засадити на місци під живопліт призначєним. Можна також і почекати з ними аж до другої осєни, та аж тогди їх зі шкїлки вибирати. В шкїлці треба сїянки все чєсто сполоти, обсіпати і підливати гноївкою або добре погноїти, щоби скоро росли.

Добрий живопліт дістанемо тогди, коли деревця єго будуть скоро і буйно рости. Для того як будь і на несправнїм місци не будемо єго закла-дати; чим поволїйше ростуть молоді деревця, тим лєкше можуть они бути ушкоджені. Місце призначєне під живопліт відділяємо за шнуром на 80—100 ст. широке. Той пас землі треба зрізулювати до глибокоєти $\frac{3}{4}$ м. а верхню верєтву добре згноїти. Підчас рігулюваня складаємо сїїдну верєтву землі вздовж одного боку паска, а верхню верєтву вздовж другого боку паска. Так вибрана земля має постояти 3 тиждї, щоби на повітри звїтріла, єї доправля-ємо оборником і засищуємо нею вибраний рів до $\frac{2}{3}$ глибоини. Там она по 2 тижднях поєєде ся і в таку поєєдену землю садимо молоді сїянки при-криваючи корінці остатком тої землі добре згноєної, котра ще нам була ли-пила ся.

Садити можна сїянки в однїм рядї або в двох рядах. На кождий спосіб треба їх садити рівно за шнуром і в рівних відєтупах, бо тогди і плїт буде рівний. Коли садимо в однїм рядї то витягаємо шнур по серединї паска і садимо рослини що 15 ст. Корєнь головний сїянок притинає ся троха, так само, як у сїянок дерев овочєвих. Садити треба старанно, корєні рівно роз-правити і присипати їх з верха оставшою гнїєвою землею. Коли садимо рослинки в двох рядах то садимо їх на 20 ст. від обох границь пасків; садимо в лїнії в відєтупах що 20 ст., в обох лїїях на перємїну, як се видно на рисунку.

Засадженїм ростинкам треба зладити невеличкі штахети, котрі мають охоронити ті рослинки від ушкодженя і улєкшити провадженє живоплєта. До жердок і лат штахетів привязувати будемо молоді галузки. Штахети ті зроби-ть ся з колїків на 1—1½ м. довгих; вбиває ся їх в землю що три метри. До тих колїків прибиває ся поперечні жердки одні на 25 ст. над землею а другі аж під верхом колїків.

(Дальше вихованє живоплєту). Чим бїльше стараннє будемо прикладати ся до випровадженя живоплєту, тим лучшу дістанемо охорону перєд шкїдниками. Живопліт можна випровадити двоєким спосєбом.

При першїм спосєбі пускаємо, щоби засаджені деревця росли через цїле лїто; з кождої рослинки виростуть галузки по ½—1 м. довгі. Га-лузки ті пригинаємо зараз слїдуєчої весни до землі і припинаємо їх дере-

в'яними кінцями до землі вздовж засадженої лінії. В місцях нагнених до землі присипаємо галузки ті землею. Кінців галузок не треба присипати, їх треба звернути до гори, бо з очок кінцевих виростуть молоді галузки. Часть галузок пригнана до землі прийме ся і випустить корінь. На весні третього року по засадженю притинаємо кінці всіх галузок (о одну третину) і галузками тими обплітаємо найнижшу жердку закладаючи одну галузку з правого а другу з лівого боку (подібно як стропини в паркані). Коли галузи підоймуть ся так в гору, що переростуть і жердку другу висшу переплітаємо ними ту жердку так само як се зроблено було пониже. П'ятого року по засадженю маємо вже звичайно добрий живопліт, особливо вели постаралисьмо ся б то, щоби деревця скоро росли.

Другий спосіб провадження живоплотів уживаний єсть до таких деревць, котрі сподом за мало розгалужують ся. Можна тим способом провадити і живоплоти глогові. Засаджені деревця (н. пр. вже старші) або сіянки пригинає ся зараз першої весни низько при землі. З коротких пен'ків виросте через літо по кілька галузок. Галузки ті сплітаємо слідуячою весни з галузками сусідніми в той спосіб, що обкручуємо галузки першого деревця доokoла галузок деревця третього, другого з четвертим і т. д. В місцях, де суть галузки доokoла себе обкручені зв'язуємо їх ще льком. З часом галузки так з собою зв'язані зростуть ся. Галузки найнижші прив'язуємо кінцями до найнижшої латі так, щоби з них утворити густу стіну. — За два роки посплітаємо ті галузки з собою так само, як було зроблено перед двома роками в долині. Позв'язувані з собою галузки прив'язуємо до латі. — Як видимо а того штахетки і латі суть при провадженю живоплотів дуже потрібні і без них обійти ся не можна.

(Притинанє живоплота). Перший раз притинаємо молодий живопліт, коли він вже достаточо підріс. Галузки з собою або доokoла латі посплітані суть якби руштованєм, з котрого виходять галузки бічні. Чим більше і густійше буде таких галузок, тим лінійший пліт. Такий густий пліт дістаємо тогди, коли будемо галузки по обох боках стіни плоту і з верха притинати. Через притинанє змушуємо надтати галузки до тим сальнійшого розгалуженя. Притинає ся галузи рівно за шнуром або до латі довгими ножицями умісне до живоплотів робленими. Ножиці такі мають вістря по 30—50 ст. довгі. Такими ножицями тне ся рівно два рази до року раз на весні другий раз на початку літня. Бєли би ся занедбало притинанє в літі, то галузки до осені так би стверділи, що ножиці з трудом би їх чіпали ся. Молодий живопліт притинати треба так, щоби він робив ся ще раз ширшим і висшим. Коли вже широкість плоту дійде до 50 ст. а навіть до 86 ст. а високість до 1'20 м. тогди живопліт єсть цілковито викінчений, і від тепер треба все лише що року на однаковій мірі удержати. Не треба плота пускати висше по над 1'50 м. бо инакше сподом обнажить ся.

Шпари в живоплоті латає ся в той спосіб, що на тім місці досаджує ся молоді рослини. Можна також нагнути сусідні галузки і закінчувати їх в землю, щоби ся вкоренили. За кілька літ діра заросте.

Старі живоплоти треба що кілька літ радикально притати так в горі як і з боків. Притинаємо галузи о кілька цілів, через що пліт зробить ся вузким і низшим. Потім знов его підносимо і розширяємо аж дійде до давньої міри. Добре заложені і старанно проваджені живоплоти виглядають дуже красно. Що кілька років можна зацепити на таким глозі зрази глогу

повного о цвітї рожевім і білім (*Crataegus oxycantha flore pleno rubro vel albo*). Защеплений повний гліг випроваджує ся в корону понад верхню стіну живоплота а повно цвітучі глоги рожеві і білі на переміну дуже украсять нам пліт і город. Зрази глогу повного можна набути в кождім городничім заведеню.

(Гноєня і управа). Землю під живоплотом треба що року на весні заспати, в літі від хопт сполоти, а що другий або третій рік згноїти. В осени треба старанно живопліт пересмотрити, і гнізда гусениць вибрати та спалити, бо инакше можемо мати великі шкоди в садї. На глогах любять гніздити ся гусениці мотиля Неряса гл о д и н ц я (*Agrotia crataegi*), котрі змнують цілими стадами укриті в сухих позвиваних листах. Гнізда такі легко вияйти і треба їх попалити.

Відновленє цілком старого і вже нездалого живоплоту робить ся в той спосіб, що на весні стинаємо старі корчі на 1 стопу над землею. Землю треба пересипати і згноїти та поливати гноївкою а відростаючі з пеньків гадузи провадить ся так само як з молодих сїянок.

Живоплоти на землях піскових. Понеже гліг росте на землях піскових дуже тупо, для того треба его тут заступити иншими ростинами. До таких рослин належить саклак, вишня антипка та розмариновець а вкінці яловець.

Саклак росте у нас дико і з него можна подібно як з граба або кленів (*acer campestre*) ладити живоплоти і довільно притинати.

Розмариновець так як і саклак вєть колючим деревом, на живоплоти в землях піскових дуже добрий але зі споду скоро обнажує ся. За одно вєть розмариновець дуже добрий, іменно, що легко дає ся множити; він випускає з кореня много відростів, котрі пересаджені скоро приймають ся; молоді гадузки всаджені на холодї в вогку землю також легко приймають ся. Тим способом можна все мати подостатком молодих рослин до латаня живоплоту. Живопліт такий провадить ся так само як з глогу.

Вишня антипка удає ся також добре на пісках; до живоплотів она тим добра, що видає много гадузий, котрі дають ся добре з собою сплїтати. Розмножує ся в шкільці з насїня і з кореневих відростів.

Ялівцеві живоплоти виглядають дуже красно. В гірських околицях де росте яловець дико, можна накопати корчиків молодого ялівцю подостатком. Можна собі виховати також яловець з насїня в шкільці.

Смерекові живоплоти можна бачити декуди при залїзницях. Они виглядають красно, але удають ся лише на землях тяжших і достаточно вогких. Молоді смерічки треба собі виховати з насїня. В шкільці їх плекаємо (а так само плекає ся і яловець) поки не підростуть на 1 стопу. Потім розсаджуємо уважно що $\frac{1}{2}$ метра, де они ростуть 2 - 3 літа. Звідтам засаджує ся їх в живоплоті в відступах що 60 ст. Перших кілька років не тне ся гадузий нічого. Доперва як підростуть тнемо гадузи о стілько, щоби пліт був на 1 м. широкий; верхки притинаємо доперва в високости 1.20—1.50 м. Старі живоплоти смерекові сподом обнажують.

(Дальше буде).

Як Шліман вивчився 12-ти чужих мов.

Знаменитий відкривця звалися Трої, неструджений слідатель, що в очах сівчасних з материяльних решток в цілій дійсности відтворив те, що до тепер тільки в виобразни рисували нам Іліада і Одисея.

Генрик Шліман був одним з тих людей, про яких Англичани говорять, що: „самі зробили ся великими“. І справді, усьо, ціле майно, поводжене і славу завдячує він власним способностям, а ще більше тій силі, з якою цілї свого життя полюбив, — великій витривалости, з якою до тої цілі прямував, — незвичайній праці — і, як звичайно буває в таких случаях, кільком щасливим случаям.

Уроджений р. 1822 в Мекленбургів сину убогого пастора, застановляв ся вже будучи ще учеником над тим, чи існує тота Троя, о котрій читав в Гомері, і тоді вже з товаришкою забав дитинних, 8-літню Мінію Мейнке, почав сновати плани, де тото старинне місто могло находити ся. Задля не достачі средств мусів він в 14 році життя покинути гімназію і вступив яко „хлопець“ до малої торгівлі корінної на провінції. Продаючи там оселедці, перець, і т. п. занятий був Шліман без перерви майже від 5-ої год. рано до 11-ої в почи, немав і одної хвилі вільної для себе, забув і те чого ся навчав в школі, мимо того замиловане до наук і тепер не опускало его. Бачучи, що з теперішного положення нічого надіятись не може, постановив змінити его і щасливо найшов собі нинше користійше занятє, при котрім міг трохи часу посвятити науці. Так для поправленя биту материяльного, як в виду будучих праць своїх, о котрих не перестав думати, узяв він найпотрібнішим для себе, вивчити ся деяких мов чужих, а надто латини і греки. На се мав він за мало часу і мало средств, з того powodu винайшов він особну методу, котра мала ему знаменито улегчити ціле его завданє.

З тою власне методою Шлімана хочемо запізнати наших читачів в переконанню, що она оперта на цілковито психологічних підставах в неоднім случаю може віддати услуги особливо тим, що, як Шліман в віку пізнішим приступають до научаня ся чужих мов. Метода тота, є впрочім близькою тій, яка тепер під назвою „натуральної“ що раз більше єдиє собі признанє в Німеччині і Англії.

„Метода моя, — пише Шліман в своїх споминках, — котрої я насамперед випробував при науці мови англійської, поділяє по просту на тім, що ученик багато читає в голос, не робить ніяких переводів, лекцію відбуває що-день, пише задачі об тім, що его найбільше обходить, завданя ті поправляє сам під проводом учителя, вивчує ся їх на пам'ять і другого дня рецитує те, що на попередній лекції було поправляване. Я користав з учень ся кождої вільної хвилі і при кождій нагоді. Що неділі ходив я два рази до костела англійського, там слухав я уважно проповідий виголошуваних в англійській мові, а кождий вираз повтаряв я собі по тихо. Пам'ять моя, якої я ніколи не вправляв, була з дитинства слабою, тепер звільна поправляла ся. Бігаючи з посилками мав я завжди при собі книжку, з якої я учив ся на пам'ять, а чекаючи на почті, користав я те-ж з часу. Так вже по трех місяцях зміг я що-день на лекції вирецитовати дословно перед учителем 20 сторін англійської прози, пречитавши їх заведи три рази. В той спосіб вивчив ся я цілого

„Сотрудника з Вакефельд“ Гольдшмідта і Вальтер Скотта „Івангоє“. В наслідок сильного напруження умислу спав я мало, а з годин безсонних в ночі користав я, щоби повтаряти в мисли те, чого вивчив ся я вечером. Ті нічні повтарювання були мені дуже позиточними. В наслідок того, познакомив ся я в протягу пів року ґрунтовно з мовою англійською.

Тої самої методи уживав я зараз в науці мови французкої, якої я вивчив ся в протягу другого пів року. З французких творів вивчив ся я на память „Пригоди Телемака“ Фенельона, і „Павла і Вірґінію“ Бернардіна де С П'єрре. Завдяки тій моїй праці память моя по році змогла ся так, що я вивчив ся з незвичайною легкостію мов: голландської, іспанської, італійської і португальської, — на кожду з тих мов посв'ячував я не більше як шість неділь; я володів тими мовами так, що кожною з них міг я свобідно читати і писати“.

В тім часі переніс ся Шліман до Амстердаму, де дістав дуже користне місце в одним з більших торговельних заведень. Щоби стати тут ще більше ужиточним фірмі, що провадила інтереси зі всіми краями Європи, постановив Шліман вивчити ся мови великорускої, в чім але натрапив на великі перепони.

„Одинокі великорускі книжки, — пише Шліман, — яких я міг дістати, були якась граматика, словар і лихий переклад „Телемака“. Хоч як я старав ся, однак не удалось мені найти в Амстердамі учителя тої мови, бо крім російського відеконзуля, котрий не хотів підняти ся лекції, не було в місті нікого, хтоби бодай одно слово розумів по великоруски. Я став учитись без учителя; за кілька днів вбив я собі в память букви рускі і їх виговор. Потім вивчив ся я на память Телемака і зачав писати короткі вирази, які, позаяк ніхто їх не поправляв, мусіли бути страшні. Мені здавало ся, що я скорішче поступив буду робити, скоро буду мав когось, кому би я голосно зміг оповідати пригоди „Телемака“, в тій ціли винайшов я собі бідного жидка, що за 4 франки тижнево приходив до мене кожного вечера на дві години і слухав моїх деклямацій з яких не розумів він ні словечка.

Доми в Голандії суть по більшій часті так збудовані, що через підлоги, складаючі ся звичайно з одної дошки, мож в партері почути те, що говорять ся на третім поверсі. В наслідок того голосні мої розправи наприкрили ся скоро другим льокаторам, через що я підчас моїх студій великорускої мови мусів два рази помешканє змінити. Однаковож мене нічого не могло відстрашити від мого постановленя і вже по шести тижнях написав я перший лист по великоруски до Василя Плотникова, лондонського агента одної з великих фірм англійських; що більше, коли з нагоди ярмарку на індію прибули до Амстердаму два російські купці, я з ними цілком добре зміг розговоритись в їх рідній мові. Вивчивши ся мови великорускої, став я познакомлятись з літературою пізнаних до тепер мов“.

Знанє великорускої мови оплатило ся Шліманови вскорі, бо завдяки тому вислав его принципал до Петербурґа, яко головного агента для Росії. Се було початком сьвітлої его материяльної кар'єри. Запізнавши ся тут з обставинами місцевими отворив Шліман на власну руку гуртовну торгівлю індієм, на чім доробив ся в кількаваяцяти роках мільйонного майна. Заявний торговельними справами мало він міг над собою працювати, мимо того вивчив ся в тім часі добре по польски і шведски. Скоро по війні кримській в наслідок доброго розвою фірми, він частє праці міг здати на других.

забрав ся він в 34 р. життя до науки грецької мови. Він розпочав від ново-грецької методою давище уживаною. Постарав ся о переклад новогрецький „Павла і Віргінії“, відчитав цілий і порівнював притім кожне слово грецке з словом оригіналу французкого.

„Прочитавши перший раз, каже Шліман, умів я вже половину слів, які містились в книжці, а по другім прочитаню я вже знав усі, не стративши ані мінути часу на те, щоби якого слова шукати в словари. Так удало ся мені при помочи учителя в шести неділях вивчити ся новогрецької мови, почім забрав ся я до старогрецької мови; тоту пізнав я в протягу трех місяців о стілько, що я зміг зрозуміти деяких клясиків, а особливо Гомера, котрого прочитував я багато разів.

В протягу слідующих двох років посвятив ся я виключно студіюваню старинної грецької літератури; я прочитав майже усіх клясиків, а Іліяду і Одисею по кілька разів. З граматики грецької навчив ся я тільки відмін правильних, а на науку правил граматики не стратив ані хвили часу. Я бачив, що з великого числа хлопців, що вісім літ або й більше мучили ся над наукою нудних правил граматики, ані один не довів до того, щоби зміг звичайний лист по грецьки написати без цілої сотки грубих похибок. Після моєї гадки мож навчити ся ґрунтовно по грецьки тільки з практики, значить через уважне читане клясиків і вивчене ся на память взірцевих уступів. Після тої методи, вивчив ся я по старогрецьки так як попередше иньших живучих мов. Я пишу в тій мові свобідно і можу мовити о кождім предметі цілком поправно і плавно. Усі правила граматики присвоїв я собі цілковито, хоч не можу сказати, чи они находить ся видруковані в якій граматиці чи ні. Часом лучавсь, що мені дехто хоче яку похибку справити в моім стилі грецьким; я зараз доведу ему, що моє вираженє є добре, цитуючи в доказ відповідний уступ з клясиків, в яких такий зворот находить ся“.

Невдовзі потім забрав ся Шліман до латинської мови, а в подорожи до Єгипту і Палестини вивчив ся він мови арабської і деяких східних диялектів.

По році 1863 покинув Шліман цілковито торгівлю і віддав ся виконаню своїх плянів. „Бо, пише він, посеред гамору і крику підприємств торговельних ані на хвилю не залишав я гадки о Трої і о тім щоби, як се колись з Мінною я постановив, найти єї останки. Правда, що я цілком зайнятий був робленєм гроша, але се уважав я тільки за средство до здійсненя великої ціли мого життя“.

Ціль тоту, як звісно, досягнув Шліман вповні. Рідко бачимо життя, котре би було так однолите, так з одною гадки від початку аж до кінця заанежане і так увіччане цілковитим поведженєм, як Шліманове.

Галицкі школи народні в 1895 році.

Із справоздання кр. ради шкільної про школи народні і семинарії учительські в р. шк. 1895 винимаємо декотрі числа. Народних шкіл в цілїм краю було 4.098, і то з руским язиком викладовим 2.070, з польським 1.905, з руским і польським 92, з німецьким 31. Клас в тих усіх школах було 6.896; учи-

телів і учительок з іспитом зрілості 5.263, без іспиту зрілості 1.024, отже разом 6.287, — значить, що бракувало 609 сил учительських і через те тількиж клас мусіло бути замкнених. Шкіл замкнених задля недостатку учителів було 453, і то: в шкільнім окрузі вадовицькім 14, велицькім 13, роппицькім 15, новоторгськім 13, горлицькім, сяніцькім 24, лоськім 14, перемиськім 11, яворівськім 7, городецькім 8, рудецькім 8, самбірськім 11, староміськім 19, турчаньськім 10, дрогобицькім 8, жидачівськім 8, товмацькім 8, станіславівськім 10 брідськім 11, золочівськім 17, бережаньськім 11, збаражськім 12 і т. д. Дітей, обов'язаних до побирання науки шкільної, було у всіх громадах, де були школи, 1,055.984; з того числа ходило до школи 666.116 (в тім о яких 8.000 менше дівчат ніж хлопців); значить, що 389.868 дітей не побирано науки. Семинарий учительських було 9 мужеских і 3 женьських; в мужеских вибуло до кінця року 1653 учеників, в женьських 626 учениць. Іспит зрілості здало 142 учеників публичних і 72 екстерністів, в 138 учениць і 64 екстерністок. — разом 416 кандидатів і кандидаток учительських. З роком шкільним 1895/6 отворено дві нові семинарії в Кросні і в Сокалі, а разом до всіх семинарий записалося на сей рік о 185 учеників і учениць більше ніж торік. При таких стані річий рада шкільна висказує надію, що за кілька літ устане брак учителів, а разом з тим устане також потреба приймати учителів неіспитованих та замикати школи.

П р о ж а б и.

Препарация до 136 уступу читанки „Школа народна“ Ч. III. стор. 167.

Написав *Ант. Глодзінський*.

А. Окази.*) Учитель приносить до класу запані дня попереднього на екскурсії зроблені з учениками дотичного відділу жаби і пуголовиці. Жабу зелену¹⁾ умістить в слоїку склянім наповненім до половини водою; до слоїка вкине галузку з листками, по котрій жаба буде могла дістатися на верх води. В другім слоїку — без води — сидить ропуха²⁾, уважно запану³⁾ і так само уважно до слоїка вшпущена: слоїк накритий папером. В третім слоїку плавають налапані в воді пуголовиці; о скільки мож треба старатися налапати старші і молодші пуголовиці, щоби мож показати поступенний їх розвій. В четвертім слоїку сидить рахавка зелена.⁴⁾

*) Інструкція жадає демонструвати кождий предмет з історії натуральної okazaми о скільки можна правдивими. До збирання оказів разом з школярами має нагоду учитель на екскурзіях.

¹⁾ Жаба зелена. В шкільній зоології Верхратского она зовеся жаба водная = *zaba zielona*, *Wasserfrosch* (*Rana esculenta*).

²⁾ Ропавка, в многих сторонах зовуть її ропухою; по-польски *Ropucha*; *nereczkówka*, нім. *die gemiene Kröte*. (*Bufo cinereus*).

³⁾ Ропавки до рук брати не можна, і взагалі треба з нею уважно обходитися бо подразнена випускає з своїх бородавок наскірних острый сок, котрий діставшись до ока, носа, викликає запаленє. Ропавка виходить на жир вечером і тоді найскорше мож її запати сіткою.

⁴⁾ Рахавка зелена (така назва в зоол. Верхр.), польск. *Rzegotka zielona*, нім. *der grüne Laubfrosch*, (*Hyla arborea*) пересиджує на деревах.

Б. Матеріяли до вступного обговорення лекції.*) Вчора ходилисьмо в поле; по над потік по берегах вигрівали ся на сонці жаби. Куди утікла жаба як ти хотів її злапати? Чим і як утікає жаба? Она скаче задніми ногами. Як далеко потрапить жаба за оден раз скочити? На $\frac{1}{2}$ метра або 1 крок малого хлопця. Осьде маєте ту саму жабу, що ми її вчора злапали. Ти видів, яким способом я її злавав? Чому в зеленій траві не так легко доглянути жабу, як она там скрив ся? Бо она сама зелена а при тім невеличка. От придивіть ся їй лише добре. Отота жаба, котру я в руках тримаю має зверха шкіру зелену і для того називають її *жабою зеленою*. Вчора ми бачили ще инакші жаби, а навіть зловилисьмо собі одну *ропавку*, котру в нашім селі називають *ропухою* а також зловилисьмо собі в корчах одну *рахкавку зелену*. Як видите кожда з них инакше виглядає і для того також инакше називає ся. Як називає ся отота жаба, котру в руках тримаю? Тота жаба називає ся жаба зелена. А отота жаба в слоїку? Ропавка. А тота трета? Рахкавка зелена.¹⁾

Тепер придивимо ся отей жабі зеленій. Знаєте вже чому она має зелену зверха шкіру? Щоби могла лекше скрити ся в траві перед ворогами (якими в. пр.?). Возьми но ти Н. Н. тоту зелену жабу до рук. -- Лише не бій ся, видиш що я сам її тримав в руках і она мене не вкусила, лише тримай добре в руках бо утече. Скажиж- яку шкіру має ся жаба зелена? Наперед діткни ся пальцем, що чуєш? Єсть гладка, вогка і холодна. А єсть она покрита шерстю як у миши, або лусками як у риби? Ні. Шкіра така називає ся на гою, бо она нічим не єсть покрита. А тепер приступи ти ближе до Н. Н. і скажеш нам всім які барви видиш на шкірі тої жаби зеленої. Зачинай зверха. Де єсть верх? який він? Зелений. А не видиш там ще чорних плямок по шкірі? А видиш ще ті чорні паски вздовж хребта? Почисли кілько їх єсть? Ті дрібні плямки на шкірі називаємо цятками, а таку шкіру називають „цяткованою“.²⁾ Пороби дрібні кропки на чвертці білого паперу. Якої барви буде тепер той папір? Він буде білий чорно „цяткований“. (Так само „таблиця чорна біло „цяткована“). Ті паски, що видите на хребті назовемо „пружками“. Нарисуй на таблиці 2 білі „пружки“. Які „пружки“ видиш на моїх споднях? Скажи-ж мені Х. що то значить: „жаба зелена єсть чорно цяткована з пружками на хребті? Скажи ще якої барви єсть сеся жаба „під сподом“?

Возьми ти Б. Б. до рук сесю жабу і придивиш ся її голові. Кажуть, що жаба має велику голову, ану подивіть ся, чи то правда. Покажи, котре то „голова“? На тій голові видиш пащу?³⁾ Яка она вузка чи широка? У котрої то пташки видів ти широку пащу? У ластівки; она літає в повітрі

*) Інструкція жадає, щоби учитель перед читанем кожного уступу природничого обробив зі школярами матеріал науковий там уміщений за помічю розмов і демонстрацій так докладно, щоби потім мож було приступити до читання без ніяких дальших обяснень. Всі пояснення слів незрозумілих або нових повятій, виражень і т. д. мають бути про те зручно вплетені до розмови і в розмові тій сильно замарковані. Слова такі подаємо тут буквами розстріленими.

¹⁾ В тексті читаємо назву „рахкавка“; наукова її назва єсть однак рахкавка зелена, а походить від примітного її голосу, котрий зове ся рахканем. Она кричить найголоснійше з поміж всіх краєвих жаб.

²⁾ Виражене „цяткована“ не єсть ту зовсім щасливо дібране. Лучше було би его заступити словом „чорно плямиста“; в польській читанці ужите єсть виражене: „czarnoplamista“.

³⁾ В тексті ужите єсть слово „рот“. Гадаю, що „паща“ було би лучше.

і ланає мухи. Чи добре би було качці, если би она не мала так широкого дзьоба? Що качка робить своїм широким дзьобом? Виланує в воді жир.

Здає ся, що і жабі вигідно з таким широким ротом — зараз будемо видіти. Я ставлю жабу назад до води до слоїка, а ти Г. Г. пошукай для неї що їсти. Она ще від вчора нічого не їла. Она сиділа тут в слоїку на тій галузці, але ані галузки ані листя того не рушала. Що би ти дав їй їсти? Но спробуймо чи буде їсти хліб. Видите я кинув дробутку хліба, але она на то і не дивить ся. Може буде їсти муху? Видите я кинув на воду неживу муху, муха плаває по воді, але жаба єї не рушає. Ану злапай мені ти К. К. живу муху. Я тимчасом закрию слоїк папером і в папери зроблю малу дірку, щоби там пустити живу муху. Тепер добре хлопці дивіть ся що буде жаба робити. Видите, як она витріщила очі і раз в раз дивить ся за мухою, куди она літає. Муха і не сподіває ся, що на ню вже ворог чатує. Ага! нема вже мухи; виділісьте як жаба нагло підскочила, роззявила пащу, викинула з пащі язик і захопила ним муху до рота.

(Далі буде).

З повіта жовківського.

Дня 2. лютого с. р. відбув ся Загальний збір членів „Товариства взаємної помочи учителів і учительок пов. жовківського“. Товариство се завязало ся 29/X 1892 р. с. в. перед трома роками, а цілюю єго: подаване учителям, їх вдовам і дітям запомог грошових, безплатної помочи лікарської, ліків, пожичок і всякої иньшої можливої помочи. Вписове виносить 1 зр., вкладка чл. нежонатого 20, а жонатого 30 кр., — приймавсь також членів спмагаючих і всякі дари добровільні. — Зараз в першім році узбирано 103 зр. на фонд зелізний, тепер виносить він 323 зр., — оборотовий 223 зр., а з тих крейцарових вкладок членів звичайних (в повіті учителів всего 84) прийшло за час трилітний 380 зр. Инші показніші позиції приходу то чистий зиск з рік-річно даваного вечерка в честь Міцкевича, вкладки, членів спмагаючих, субвенция ради повітової і рад міських. Загальна сума приходу за 1895 р. виносила 612 зр., на що дали члени 170 зр. — Членів було зразу 46, тепер 80.

Діловодство ведєсь безплатно і тому розходи незначні; найбільше видає товариство на оплату станції для сиріт по учителях, бо пересічно по 120 зр., а відтак на запомоги для занедужавших членів від 40—97 зр. річно. Всякі инші видатки разом взяті не перевишають 30 зр. річно.

Призбиравши трохи гроша взялось товариство: 1. до обезпеченя своїх членів на жить, 2. до заложеня відділу пожичкового. Товариство розвинуло агітацію, щоби члени асекуровались в Крак. тов. вз обезпечень зробивши вперед з ним умову, що оно жертвує 1% з суми обезпеченої і 4% з річних вкладок премійних для товариства. Прихід з сего виносив прим. за оден квартал 43 зр. — Тепер порішено заложити для членів відділ пожичковий. Член асекурований зложивши полїсу пожичити може без всяких короводів і поруки суму рівнаючу ся єго місячній платні на 6%. Член необезпечений потребує поруки, а при всяких посылках грошових єсть та вигода, що тов. будучи членом щадниці поштової заощаджує учителям видатки на порто.

За хорошии розвій сего товариства учительство подякувати мусить чоловікови одсторонь від его інтересів стоячому, іменню нотареву Йосифову Гейді, котрий безінтересовно служить ему фаховою порадою, та ще й вишукує різні жерела приходу.

По повітових містах суть і учителі тямучі і виші люди доброї волі; — чи не порадо було-б взятись і нам до завязування таких товариств. А вжеж сьвятим обовязком єсть взятись за се діло існуючим філіям руского тов. педагогічного. На жаданє готов я подати кождої хвилі близші поясненя листовно.

Як. Миколаєвич.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

Проект основаня видавництва: „Руска бібліотека педагогічна“.

П. Осип Кокуревич, управитель школи в Плазові, присилаючи рускому товариству педагогічному в дарі 100 примірників „Підручника до веденя канцелярії шкільної“ (Podręcznik do prowadzenia kancelaryi szkolnej) висказав в своїм писемі до головного Виділу товариства кілька многоважних думок, з якими поділитись з читателями „Учителя“ уважаємо за річ відповіду. Може не один з членів товариства схоче в тій важній справі забрати голос і раду успішну подати головному виділові. — П. Кокуревич пише, що слідує:

„Русини не мають ніякої літератури педагогічної і дидактичної. Крім порозкидуваних по різних часописах статей та виданої Товариством педагогічним „Історії педагогії“ та підручника до науки геометрії А. Юзефчика і ще педагогіки д-ра Бартошевекого нема ні одного діла трактующего о педагогії, дидактиці та психології. А прецінь поле то дуже важне і не повинно стояти відлогом. Учителі не маючи питомої літератури фахової, читають виданя педагогічні на иньших языках, через що не може виробити ся питома номенклатура фахова, а в слід за тим учителі руских шкіл знають лучше чужі терміни і на зібранях не уживають свого языка, бо задля браку технічних виразів боять ся наразити на сьміх.

Певно не брак авторів, що мали би охоту писати по руски фахові педагогічні книжки, в причину такого невідрадного стану. Таж наші професори гімназійальні зможуть написати хочби сотки розправ, — біда здаєсь в тім, що нема накладчиків, а тих знов нема задля того, що нема певности чи наклад розійде ся. Але-ж годі дальше ждати з заложеними руками, поки хтось не змилосердить ся над нами і не залле нас книжками в нашої питомій мові і для того час послідний вже раз взятись до діла. Комуж належить ся до того взяти, як не Рускому Товариству педагогічному? Таж то его задача. Так, але де гроші? Гроший нема у одного, але гроші є у всіх, а по крайній мірі повинні бути.

Ото я рішив ся зробити початок і не маючи гроший, хочу дати Товариству річ вартноєстну, за котру мож мати перший гріш.

Если Сьвітлий Виділ на низше подані услівя згодить ся, подарую і власним коштом відошлю Сьвітлому Виділові шістьдесять (60^{*)}) примірників

*) Місто обідняих 60 прислав П. Кокуревич 100 примірників.

брошури п. з. „Podręcznik do prowadzenia kancelaryi szkolnej“, котра вийшла моїм накладом, а котру кравза Рада шкільна обіжником з 5. цвітня 1892 Ч. 223 поручила. Брошура ся удостоїлась також прихильної оцінки в „Учителю“ в 1892 р.

Услівя такі:

1. Сьвітлий Виділ видасть в часописах відозву до учителів з просьбою о закупленє тої брошури примірник по 50 кр. і подасть ціль, на котру гроші будуть обернені.*)

2. За гроші осягнені з розпродажі згаданої брошури видрукує Виділ першу розправку педагогічну, дидактичну або психольогічну.

3. Цілу з розпродажі тої розправи осягнену суму оберне Виділ на печатанє другої, третьої і т. д. книжки змісту педагогічного з початку меньшого, а коли стан того фонду ся побільшить, більшого обему.

4. Суми осягненої з розпродажі книжок не можна уживати на иньшу ціль, а лиш тільки на печатанє дальших книжок.

5. Сьвітлий Виділ видасть відозву до Вп. професорів і учителів з просьбою о присиланє праць з початку меньших а опісля більших в міру фондів. В відозві, — котра має бути в патріотичнім дусі зредатована — належить піднести лихий материяльний стан фонду і просити о надсиланє неремунерованих праць.

6. Книжки, з того фонду видані, мають на заголовнім листі носити назву „Руска бібліотека педагогічна“ і мають видавати ся правописно фонетичною.

7. Книжки мають бути укладані так, щоби могли отримати апробату властий шкільних і поки бодай двацять книжок не вийде, увзглядняти головню народне шкільництво.

8. По виданю кождої книжки віднесе ся Виділ до учителів з зазивом до купованя виданої книжки. Зазив буде уміщений в усіх руских часописах.

9. Позаяк менї розходить ся о забезпеченє фонду, не буду ніколи мішав ся до внутрішніх справ видавництва, раджу тільки вибрати комітет редакційний, котрий обовязав би ся безплатно вести видавництво“.

Головний виділ товариства подякував за дар, заявляючи, що на всі услівя годить ся. Наколи-ж наше учительство народне в добре зрозумілім інтересї попре чином проєкт п. Кокуревича і розкупить як найскорше згаданих 100 примірників, тоді проєкт в житє перевести дасть ся. Тодї і оголошенє відозви до наших педагогів о присиланє праць буде мати свої успіхи.

Жаданя головного виділу Руского Товариства педагогічного до виділів філіяльних і до народного учительства.

Виділ руского Товариства педагогічного перекоаний, що Товариство лише тогди зможе відповісти своїм задачам, коли не тільки у Львові, але також і на провінції члени а іменно філії Товариства розвинуть як найживійшу, статутами начеркнену діяльність, звернув ся свого часу до виділів філіяльних з зазивом, щоби:

*) Читателі „Учителя“ схотять уважати оповіщення сего цілого проєкту вже і за відозву.

1. Виділи філійні повідомляли о кождім своїм засіданню, о нарадах і рішеннях, о числі членів, стані фондів і т. п. періодично виділ центральний;

2. щоби виділи в справах Товариства брали частіше ініціативу і предкладали центральному виділові самостійні внесення, котрі могли би бути почином до енергічних кроків того виділу до хосенійшого розвою і успішнійшої діяльності Товариства.

Таким чином стала би тіснішою звязь філій з центральним зарядом, живійшою виміна гадок в справі потреб нашого учительства, шкільництва і розвою народної просвіти а ціли Товариства дали би ся поступенно осягнути.

Центральному виділові не ходить о те, щоби лиш „на папері“ міг публично або на загальних зборах виказувати: „Ось маємо тільки а тільки членів і тільки філій“, а противно залежить центральному виділові виключно на тім, аби Товариство піднесло ся спільною роботою всіх его членів, зацвило живою, хосенною діяльністю і тим доказало, що має сили животні і що оно необходимо потрібне для народного шкільництва, а посередно для добра темного і бідного нашого люду. Щоби розширити діяльність Товариства на цілу західну Галичину головний виділ не перестане відносити ся до людей на провінції, званих зі своєї педагогічної діяльності з заохотою, щоби основували в своїх округах філії товариства. Неможлива бо се річ, щоби народне учительство на провінції не відчувало потреби сполученя в Товариства, котрі би справами шкільництва щиро занимались, дбали про заспокоюваня моральних потреб народного учительства і ві всіх спільних справах і потребах школи і єї учителів через виділ центральний піднимали кроки до властей шкільних в цілі поліпшення і піднесеня народної школи.

Щоби уможливити заснованя філій, готов виділ центральний уділяти всяких потрібних інформацій безпроволочно.

Всякі письма просять ся адресувати до Виділу руск. Тов. педаг. на руки голови Товариства Е. Харкевича, директора рускої гімназії у Львові.

До членів Руского товариства педагогічного.

Загальні Збори товариства дня 1. марта с. р. поручили нововибраному виділові зібрати від членів гадки в справі зміни статуту товариства і зладити дотичний проєкт на слідуючі загальні збори. Головний виділ звертаєсь отже сим до всіх членів товариства з просьбою, щоби дотичні свої гадки подавали до відомости головному виділові. Адресувати просять ся на руки голови товариства Е. Харкевича, директора ц. к. академічної (рускої) гімназії у Львові.

З огляду на те, що по наших, а в слід за нашими, і по чужих часописах дали ся чути сатирично-гумористичні uwagi до касової і маґазинерської части справозданя нашого за рік минувший, уважаємо тут за відповідне, звернути увагу всіх інтересованих, що згадане справозданє не обіймало протягу цілого року с. с. від одних загальних зборів аж до других, але обіймало лише час від 25. марта до 31. грудня 1895 року. Наколи-б справозданє обияло було два перші місяці р. 1896, отже такі два місяці, в котрих приходи касові бувають по товариствах і редакциях наших відповідно найбільші, то дотичні позиції в справозданю були би цілком инакше виглядали. Виділ постановив на будуче обіймати в своїм справозданю цілі роки адміністраційні від 1. січня до 31. грудня. В останнім справозданю очевидно не міг ще сего перевести, бо попереднє справозданє обияло вже собою три перші місяці

1895 р. Редакція „Буковини“ зволить звернути увагу своїх читателів на се пояснене справи.

На першій засіданню головного відділу Руского товариства педагогічного дня 7. марта 1896 під проводом директора Е. Харкевича, голови товариства, уконституував ся віділ в отсей спосіб: заступником голови вибрано проф. Г. Огоновського, секретарем п. Макарушку Остапа, касиром товариства і адміністратором „Учителя“ ем. дир. Олександра Борковського, контрольором дра В. Коцовського, маґазинером п. К. Паньківського. До безпосередньої управи Інститутом товариства під покровом о. Николая упрощено: о. сов. Ал. Тороньського, на директора економічного, проф. С. Громницького, на директора наукового, о. Дорожинського Діоніза, яко сьвященника, дра Хомина, яко лікаря і дра Стеф. Федака, яко дорадника в справах правних. Настоятелем Інституту остає п. Паньківський Кость. По уконститууванню полагоджено всі важніші справи, що були на порядку деннім. Рішено внести до Міністерства віроісповідань і просьвіти прошенє о заложенє рускої женської школи виділової, взглядно о розширенє рускої школи вирав до осьми клас. Для запевненя фреквенції пятої класи, яка би мала отворитись вже з слідуючим роком шкільним, має обдумати средства окремиї комітет.

Комітет сей має застановитись над справою заложеня інституту для дівчат під управою товариства. До того інституту приймати буде ся бідійших дівчат руских по низькій ціні, а скілько на те фонди товариства вистарчать.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иншими на засіданню з дня 2. марта с. р.: 1) Затвердити вибір Ів. Пайгєрта на заступника предсідателя ц. к. окружної Ради шкільної в Камінці струмиловій; 2) іменувати учителями: ко. Фр. Гута римо-кат. катихитом в 6-кл. школі женській в Стрию, Мар. Бзюраньску учителькою в Улицку Середкевич, Ант. Бжіхачка і Казим. Злогницького молодшими учителями мужеских шкіл в Самборі, Ром Таблянковського управителем 4-кл. школи в Римакові, Вас. Волошина учителем в Гуштині, Ів. Десеницького в Залинцях, Павл. Вернерову старшою учителькою 4-кл. школи в Озерянах, Мих. Кречковського учителем в Вербівці, Мод. Щепаньску в Библі, Стан. Цьвонкальського в Бірках жалих, Йос. Вачкова в Ковюхах-Кут, Лавр. Давцевича управителем 2-кл. школи в Карлові, Кар. Микитюка управителем 2-кл. школи в Стецевій; 3) іменувати Ів. Гельфера суплентом при учительській семінарії в Станіславові; 4) прийняти до відомости справозданя ц. к. краєвих інспекторів шкільних з люстрації гімназій в Ясній, семінарії учительської в Ряшеві і народних шкіл в округі ланцутській.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иншими на засіданню з дня 9 с. м.: 1) Затвердити вибір Йосифа Сковроньського, управителя мужескої школи в Бучачі, на представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Бучачі; 2) іменувати учителями народних шкіл: Сав. Яворовську старшою учителькою 5-класової школи женської в Надвірній, Мар. Блотницьку молодшою учителькою 5-кл. школи женської в Снятині, Ник. Лободича старшим учителем 4-кл. школи в Берездівцях, Йос. Фельзагт учителькою народної школи в Хотимлях, Ант. Равфа старшим учителем 4-кл. школи в Наролі місточку; 3) прийняти до відомости справозданя ц. к. краєвих інспекторів шкільних з люстрації гімназій в Сяноці і в Бродях.

— Єго Ексц. п. Міністер просьвіти іменував проф. гім. в Бучачі Омеліана Пелікана, провізоричним інспектором округа шкільного в Бялій.

К о н ю р с и.

— Окружна Рада шкільна в Косові розписує конкурси на слідуєчі посади учительські.

I. На посаду учителя гр. кат. релігії в Кутах.

II. На посаду старших учителів при 3-кл. школі в Пістиню.

III. На посади учительок молодших: а) в 5-кл. школі в Кутах, б) 3-кл. школі в Пістиню.

IV. На посади самостійних учителів при школах: в Брустурах, Хомчині, Микитинцях, Прокураві, Рибні, Шешорах, Тудові, Жабю Слупейці.

Речинець по кінець марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Яслі розписує конкурси на:

I. Посади учителів молодших в 2 клас. школах: в Черній, Дубівці, Ольринах, Осібниці, Осіку, Святинах, Тростяниці.

II. Посади самостійних учителів: в Дешниці, Грабю, Котани, Святковій, Свирівій.

Речинець 31 марта с. р.

— Окружна рада шкільна в Раві розписує конкурси на:

I. Посаду учителя гр. кат. релігії при 5-кл. школі в Раві.

II. На посади молодших учителів при 2 клас. школах в Магерові, Потілиці, Васильові, Вулиці мазовецькій.

III. На посади самостійних учителів при 1-кл. школах: в Белзці, Брукенталю, Домашові, Девятарю Гребеннім, Камінці Пулиці, Корчові, Любичи Князю, Любичи селі, Лаврикові, Річках, Смолині, Верхраті, Вербиці, Улиці Середкевич.

Речинець до 10 цвітня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Богородчанах розписує конкурси на:

I. Посади молодших учителів: а) при 5-кл. школі в Богородчанах, б) при 2-кл. школі в Богородчанах Старих.

II. Посади самостійних учителів при 1-кл. школах: в Бабчу, Биткові, Хмельниці, Глибокім, Грабівці, Глебівці, Яблонці, Космачу, Кричці, Маняві, Монастирцях, Марковій, Молоткові, Невочині, Похівці Раківці, Саджаві, Жураках.

Речинець до 10 цвітня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Сокалі розписує конкурси на:

I. Посади учителів управителів при школі в Кристиніполі і при 2-кл. школі в Угринові.

II. Посаду старшого учителя при 4-кл. школі в Сокалі.

III. Посаду молодших учителів при 2-кл. школах: в Угринові, Тартаковій і Острові.

IV. Посади самостійних учителів: Бобятин, Безеїв, Будинія, Хоробрів, Хлонятин, Теляж, Довжнів, Городловиці, Горбків, Копитів, Лучаці, Мянюваці, Опільсько, Первятині, Перемишлів, Радванці, Савчин, Старогород, Шарпанці, Торки, Тудорковичі, Тишиця, Ванів, Вербіж, Волиця комарова, Волянці, Гатовині, Костяшин, Лешків, Ліски, Сулимів, Житин.

Речинець по кінець липня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Старім місті розписує конкурси на:

I. Посаду старшого учителя при 5-кл. школі в Старім місті.

II. Посаду мол. учителя при 2-кл. школі в Старій роні і Старій солі.

III. Посади самостійних учителів в при 1-кл. школах в Білиці, Блзіві горішній, Бусовисках, Городовицях, Коблї старім, Коневі, Либуховій, Мшанцю, Незільній, Полянї, Росохах, Спасї, Стрільбицях, Стрїлках, Сушиці Риковій, Терлі, Терешкові, Турім, Тисовиці, Воли Коблянський, Воли долішній.

Речинець по кінець марта с. р.

— Окружна Рада шкільна в Дрогобичі розписує конкурси на слідуєчі посади:

I. Посади молодших учителів при 2-кл. школах: в Грушові і Меденицях.

II. На посади самостійних учителів в Білчу, Бистриці, Кропивнику старім, Медведю, Онарах, Попелцях, Раделичу, Рибнику, Тивові, Уличній, Урожу, Винниках, Воли Якововій і Заліттю.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.Адміністрація
ул. Миколаї
ч. 18.Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

П р о ж а б и.

Препарація до 136 уступу читанки „Школа народна“ Ч. III. стор. 167.

Написав *Ант. Глодзінський*.

Може з вас не кождий ще видів добре, як жаба ловить і поликає свою добич, то я вам ще раз покажу то само. Оту маю великого павука. Я его ще вчера злапав для тої жаби, щобисьте виділи, як жаба его буде ловити і поликати. Будете зараз видіти, як я пущу того паука до слоїка, то жаба его зловить так само як муху і буде его поликати. Але павук великий, а жаба зубів не має, щоби его покусала на кавалки, тож она буде мусіла его полкнути цілого. Чим же она попхав собі его в горло? Зараз зобачите самі, лише добре давть ся, що она буде робити з своїми очима, як зачне поликати отсего павука. От вже і злапала его вже і поликає. Диви ся, як очі западають в голову і роблять ся глибокі ямки, там де перше виділисьмо витріщені очі. Очима своїми — як видите — жаба і видить і попхав добичу до горла.

Скажи Л. Л. як ся називають такі очі, що сидять на верха? — „Витріщені“. Чи жабі добре з такими витріщеними очима? Она лучше видить і більше може видіти. Яку пашу має жаба? Широку. Подивім ся ще, чи в пащі жаби суть зуби і язык? Ото беру жабу назад до рук і розтвираю їй пером пашу. В пащі зубів не видко¹⁾ — язык у жаби єсть прирослий на переді пащі переднім кінцем. Дивіть ся, як я витягнув пером задний кінець языка. Так само викидає жаба той задний кінець языка, коли ловить ним мухи.

Видів ти коли, як пее злапав муху? Чим він її злапав? Писком. А чим лапає жаба? Она розтвирає пашу і ловить языком. Котрий кінець языка викидає жаба, як хоче зловити муху? Задний. А у коня, вола, пса, котрий кінець языка висуває ся. Передний, бо задний кінець єсть прирослий.

Скажи нам П. П. котрі звірята уміють добре скакати? Заяць, миш, польний кінь (травокінь зелений), блоха. Чи придивив ся ти, що всі ті звірята мають задні ноги довші від передних? Якими ногами висше можна

¹⁾ Лаше в щоді горішній і на піднебіню суть дрібні зубки, але о тім не треба споминати, бо того нема в читанці, і ті зуби не служать до гризєня лише до притриманя жру.

підскочити довгими чи короткими? Добрі ноги до скоку суть довгі. (Ти далеко потрапиш скочити?) Задніми ногами помагає собі жаба і в воді тогди, як плаває. Придивіть ся, що пальці задних ніг спяті суть полотенцем так само як у качки або у гуски.

Де ми зловили вчера отсю жабу зелену? Може би ти сказав, чому то зелена жаба тримає ся близько води, а як хто її наполошить, то она зараз ховає ся під воду? Бо она там чує ся найбільше безпечною і там жирує. Що дїє ся з жабами в зимі, чи видко їх тогдї де? Они заривають ся в мул і переспляють там цілу зиму аж поки не надїйде весна. Чи мухи літають в зимі? Прийде весна, то мухи вилазять з поміж шпар в стїнах. А деж они були через цілу зиму? Они спали цілу зиму. В такий сон зимовий западають не лише мухи але і жаби, ящірки, котрі мухами живлять ся. Котра риба западає в сон зимовий? Короп. (Чит. III. Стор. 129).

На весні, коли вже почнуть літати мушки в повітрі, а в воді плавають також всякі наєїкомці (комахи) та дрібні слимачки, тогди вилазять і жаби зі своїх криювок, бо мають вже що їсти. Перша їх робота — нанести багато яєць. Яйця свої складає жаба в болотах і потоках і они називають ся „жабориня“. Такого „жабориня“ мож видіти дуже много в потоках на весї. Хто з вас ще не видів як виглядає „жабориня“. В такім жабориню єсть дуже много яєчок, з котрих вигрівають ся оттакі пуголовиці. Що то плаває в отєм тут слоїку, котрий в руках тримаю? Плавають „пуголовиці“. Такі „пуголовиці“ називають ся також „головачами“. Ану ти Р. Р. придиви ся пуголовиці і скажеш нам, що ти на ній цікавого видиш. „Виджу велику голову¹⁾ і довгий хвостик, котрим она, раз в раз воді вертить.“ А ноги має пуголовиця? Не має.

Видите хлопці, що з яйця жаби не родить ся відразу маленька і молоденька жабка, тільки родить ся пуголовиця, котра єсть більше подібна до рибки, як до жабки.

Ви памятаєте, як читалисьмо о рибках,²⁾ що я показував вам ікру рибачу. Памятаєте, що я вам тогди казав о тій ікрі: суть то яєчка риби, з котрих вигрівають ся молоді рибки. Чи у жаб так само? Ні, — вигрівають ся пуголовиці. Пуголовиці мають довгий хвостик, котрим они веслюють при плаваню. Чи робив ти коли веслом на човні? Як виглядає весло? При кінці широке і плоске. Чи можна би плавати човном без весла? Таке весло має і пуголовиця, єсть ним хвостик її.

Пуголовиця живе в воді і їсть не мухи як стара жаба, але їсть дрібні водні ростинки, н. пр. ряску. Чи видів ти коли пуголовиці на берегах на сухій землі? Їх там нема. Нераз можна видіти, як болотні калужі висхнуть, повно здохлих пуголовиць. Хто з вас то видів? А знаєш чого они здохли? Бо не стало води; пуголовицям треба води так як риbam, бо лише в воді можуть диxати. Чим ти віддихаєш Легкими. А нес, кінь, гуска, птахи? Також легкими. Що втягаємо і випускаємо з наших легких? Воздух. А риба і пуголовиця не мають легких, і они в воздуху не живють. Они мають „заяви“, а вже

¹⁾ Учитель може пояснити, що часть названа учеником головою єсть то голова і туловищ разом; але що они не суть перегороджені шквою, тож нам здає ся, що то так велика єсть голова, а звідси і назва „пуголовиця“, głowacz.

²⁾ В уступі о рибках стор. 128 „Риби в наших ріках і ставах“ згадує ся о ікрі лише мимоходом, так як би о річї вже добре знавїй.

вам у риби „з'яви“¹⁾ показував, а тепер вам ще покажу маленькі „з'яви“ у пуголовиці, они висять по обох боках позаду голови мов галузки. Що то є? То є з'яви у пуголовиці. З'яви у риби суть закриті вічком по обох боках позаду голови, але у пуголовиці они на верха. Тай рак, о котрім недавно училисьмо ся,²⁾ і котрого я вам тут приносив жив в воді і має „з'яви“, але они суть також сховані.

Риби, пуголовиці, раки полочуть свої з'яви свіжою водою і то їм стане за віддихань. Кінь, пес, птахи, ящірка, мають легкі і віддихають воздухом.

Що буде з пуголовиці як виросте велика? Буде жаба. А робить ся жаба з пуголовиці так: найперше виростають їй задні ноги. Осьде видите таку пуголовицю. Она ще ніг передних не має. Потім виростають ноги передні, хвіст корчить ся, робить ся чим раз менший а на остаток відпадає. З'яви за-сихають а на їх місце у жабки виростають легкі, і она тогди починає відди-хати ними на воздуху та вилазить з води на беріг. Що жаба, коли вже ви-росте, не може довго під водою сидіти зараз вам покажу. Отут в слоїку, де сидить жаба зелена в воді лише троха. Але наливаю води мало не повний слоїк. В воді стоїть галузка. Видите як жаба підлазить на верх води, щоби зачерпнути воздуху. Так само і в потоці жаба довго під водою сидіти не може. Она все вилазить верх води, бо потребує дихати. Чи чув ти як жаби „рах-кають“? Як називаємо голос жаби? „Рахканєм“. Коли жаби „рахкають“? Найбільше вечерами.

Ви видите, що я ту на столику маю ще два слоїки з жабами. Я вам всі покажу, бо в кождім з них є инакша жаба. Отсе єсть знана вже вам добре жаба зелена або водяна. Она живе в водах і по над води, ловить мухи, мушки, ловить з води дрібні слимачки, а як попаде на рибячу ікру, то і тоту з'їсть. Она єсть пожиточна, лише там робить шкоду, де годуємо з ікри молоді рибки. З тої жаби можна їсти уда, бо на них єсть досить мяса і оно смачне. Ану покажи ти С. С. котре то називають уда у жаби.

Осьде маєте другу жабу. Она з верха ясно зелена, (сподом жовто-біла) називає ся она рахкавка зелена, бо дуже голосно рахкає. Она не сидить в воді, але лазить по деревах і лапає комашки. Она також дуже пожиточна.

А осьде маєте ропавку (ропуху). Она вже єсть масти сірої, як земля. Її до рук брати не можна, бо она виприскає зі своїх шкірних бородавочок острый сок, котрий як би дістав ся до ока, мігби дуже пошкодити. Ропуха в день криє ся, а вечером виходить на жир і ловить хрущі, мухи та инші комахи. З пасіки треба ропуху викидати, бо она їсть і пчоли. Ропуха є дуже пожиточна, она радо пересиджує вгородах і там поїдає всяке хробацтво.

Скажи нам Т. Т. чи може жаба їсти траву? А чи правда то, що жаба їсть колося? Скажи чи всі жаби суть пожиточні. Що они їдять? Чи годить ся жаби убивати? Чи красно то мучити і збиткувати ся над бідними звіря-тками? Котрі то хлопці мучать і збиткують звірята? Котрі не ходять до школи та не слухають своїх родичів, лише збирають ся на пусті забави.

¹⁾ О з'явах у риби не говорять ся нічого, а о з'явах у пуголовиці говорять ся ине о річчї знаній. Для того учитель мусить пересвідчити ся, чи річ та єсть дітям зрозуміла. Ужи-ваємо за Верхратским терміну „з'яви, а не „з'ява“.

²⁾ „Рак“ уступ 132 стор. 164.

По тій вступній розмові уложеній в мисль інструкції до плянів (часть I.) стор. 78 γ) і по перепитанню приступить учитель до читання статаричного даного уступу о жабах.

Уступ читати будуть школярі відступами; по перчитанню кожного з тих 5 відступів відпитує учитель коротенько найважнійші з кожного відступу точки.

Так н. пр. з відступу першого питаємо ся: 1. Як ся називає. 2. Яка шкіра і якої барви? 3. Части голови: паща, язик, очі? Які они і до чого служать? 4. Ноги які і до чого служать?

З відступу другого питаємо ся: 5) Де перебуває? 6) Чим живить ся? 7. Пожитки і шкоди.

З відступу третого питаємо (особливші прикмети). Де жаба зимує? Який видає голос.

З відступу четвертого питаємо: Що то єсть жаборине? Яка єсть, де живе і як росте пугловиця? Чим дихає пугловиця, чим жаба?

Відступ пятій: коротенько о рахкавці і ропусі.

По перчитанню цілого уступу учитель виписе на таблиці шемат опису (Instrukcja do planów cz. I. стор. 147) змодифікований до понятій учеників III-го степеня науки в той спосіб:

1. Назва	Жаба зелена.
2. Опис жаби	Місто писати „опис будови тіла“ лучше в кождім конкретнім случаю подати „опис тіла“ або „опис“
а) як велика	того в книжці нема отже та точка відпадає.
б) чим покрита	шкіра нага, вогка, барви
в) голова	ту належить описати всі части голови і їх прикмети.
г) ноги	о иньших членах тіла як о тулуві, шиї, не говорить ся, лишають ся отже самі ноги. Ту треба описати які они і до чого служать?
3. Де перебуває?	
4. Що їсть?	
5. Пожитки або шкоди?	
6. Особливші прикмети?	Скаче. Рахкає. Поликає очима. Ловить я-звком жаборине, пугловиці.

На питава поставлені по правій стороні можна жадати від учеників відповіди устної. Можна їх також зужитковати до виробів письменних.

УМУЧЕННЯ.

Застосування методу досвідів до психологічних розслідувань становить епоху в історії тої науки. Як довго самообсервація була одинокою метою психологічних розслідувань, доти наука та не могла бути наукою самостійною. Самообсервація ніколи не дає певности, що факти обсервовані суть справді правдиві. Дотерва ограничене тої методи в психології і доповнене її розслідування предметним дозволило надати одержаним результатам таке пятно докладности і певности, які мають досвіди інших галузей знання людського. Дотерва в наслідок розслідувань опертих на досвідах, можемо після волі змінити умови і усувати всякі другорядні впливи.

Для того досвід подав нераз результати цілком різні від тих, які попередше уважано одинокою стислими; до таких належить теж новий погляд на фізичне і умислове умучення

Заким перейдемо до справоздання результатів, які отримав І. Беттманн в своїй праці: *Psychologische Arbeiten*, Leipzig 1895, над впливом умислового і фізичного умучення на діяльність умислову, мусимо ще кількома словами описати методу досвідів.

Методу більшости досвідів психофізичних опирає ся дотепер на сконстатованю як довго триває так звана реакція. Реакцію на якийсь сигнал, можна уважати за одну з менше зложених діяльностей психологічних, она має притім ще такі прикмети, що мож єї до схочу повтаряти, і що єї притім мож докладно вимірити. Скоро сего потреба, можна реакцію учинити більше зложеною через добір, значить в тім случаю реагує ся не на кожний сигнал, тільки на деякі, або реагує ся на кожний сигнал иншим пальцем.

Щоби розслідувати вплив умучення, уживав Беттманн слідууючої методи: Розслідувши вперед, як довго тривала реакція з добром по цілковитім нічнім спочинку, розслідував він як змінє ся час реакції під впливом праці умислової як пр. цілогодинного додання, або під впливом праці фізичної як пр. дво-годинного проходу.

Зіставмо цифри з досвідів нормальних (Н. Д.) і досвідів, яких попереджувало умислове умучення (У. У.) або фізичне умучення (Ф. У.). Понизші табелі дадуть нам пересічні цифри, кожда з 60-и реакцій виражених в 0'001 сек

I.

(Н. Д.) 900 реакцій з добром. Кожда цифра є пересічною на 60 досвідів.

День	1	2	3	4	5
21/X	308	270	276	298	294
31/X	312	286	274	277	302
7/XI	315	291	293	293	302
Пересічно	312	282	284	289	299

II.

(У. У.) 900 реакцій з добором. Кожда цифра є пересічною на 60 досвідів.

День	1	2	3	4	5
20/X	371	407	430	422	401
30/X	379	353	345	345	321
6/XI	378	412	381	398	398
Пересічно	376	391	386	388	377

Порівняймо пересічний час тривання реакцій нормальних з реакціями попередженими умученем, а зауважаємо легко, що ті послідні суть значно довші, умучене умислове зменшає скорість діяльності психічної. Досвід ствердив звичайний факт щоденного життя. Сей факт обсервовує кожний врешті, хто учився сам або учив других. По якімсь часі енергія учения зменшає ся, ученик стає ся менше уважним, а навіть при зібраній цілій увазі починає слабше.

Цікавішими суть і на більшу увагу заслуговують впливи умучення фізичного. Скоро результати розслідів зіставимо з собою отримаємо:

III.

(Ф. У.) 900 реакцій з добором. Кожда цифра є пересічною на 60 досвідів.

День	1	2	3	4	5
22/X	309	249	250	244	256
1/XI	315	298	273	258	301
8/XI	264	214	214	199	206
Пересічно	296	254	246	234	254

Перше порівнянє наказує припустити, що вплив фізичного умучення є корисний. Сей здогад цілковито упадає, скоро будемо розсліджувати пересічні не з кожних 60 реакцій, але пересічні з менших скількоостей або навіть з поодиноких реакцій. Тоді зауважаємо легко факт, що умисел наш дуже недокладко сповняє порученє йому завдане. Та недокладність оказує ся передовсім з значної скількості мильних реакцій, котрих скількість виносить від 24—35%, підчас коли звичайна скількість мильних реакцій виносить найбільше 2%. Скоро зважимо поодинокі цифри і узгляднимо притім поясненя, які дає реагуючий, одержимо ось який результат. В тих случаях, коли добір відбувся з цілою певністю і докладністю, час тривання реакцій є завжди довший від нормального і наколи порівняємо цифри тільки таких реакцій то винесуть они пересічно:

IV.

(Ф. У.) пересічні з 50 досвідів.

День	Час
22/X	368
1/XI	380
8/XI	349
Пересічно	364

Як з сего бачимо пересічні сї суть значно довші від нормальних.

Однаковож при всяких реакциях коротше триваючих, реагуючий ніколи не є певний чи реагував добре; велике число похибок вказує, що дуже часто реагував він зле.

Злий вплив умучення фізичного на діяльність умислову дав ся обсервувати безпосередно, наколи місто уживання реакцій послугувати ся будемо додаванем яко методом розслїдів і порівнаємо скількість доданих цифр в умовах нормальних і по умученю фізичнім або умученю умисловім. Понисша табеля пояснить одержані результати. Додаване завсїгди тривало пів години; під рубрикою I. уміщені суть результати перших п'ятнадцяти минут, під рубрикою II. слїдуючих 15 минут.

У. У. означає як і попередше результати отримані по умученю умисловім; Ф. У. — по умученю фізичнім; Н. Д. — результати нормальні, яким не попереджувало умученє.

V.

У. У.

Н. Д.

Ф. У.

День	I	II	День	I	II	День	I	II
			5/X	848	814			
6/X	719	713	7/X	915	857	8/X	779	729
10/X	769	763	11/X	919	859	12/X	752	735
13/X	779	752	14/X	929	1032	15/X	808	783
17/X	909	848	18/X	923	850	19/X	862	842
Пересічно	794	778		911	882		800	771

Повисші цифри табелї поясняють усе докладно. Они показують, що скількість виконаної праці єсть значно меншою, скоро заберемо ся до неї умучені. Они показують надто, що праця слїдуючих 15 минут єсть завсїгди меншою, як праця перших 15 минут. Тут наведемо ще оден факт. Одного

разу був Беттманн приневолений працювати цілу ніч. Мимо доброго сну рано і сполудня того дня, зменшилися зараз скількості dokonаної праці значно; слідуєчюї ночи спав він цілком нормально а в день потім хоч не чув він ні найменшого умучення, скількості виконаної праці були нижчі від норми, так само і третого дня. Як показує ся, умученє в наслідок неспрочної ночи дало ся відчути єще третого дня.

Отже внески, які можемо одержати з поданих повисше результатів, будуть ось які:

Під впливом умучення умисл наш ділає значно повольнійше, як в стані нормальнім, а то зарівно під впливом умучення фізичного як і умислового. Отримані результати показують, що вправи гімнастичні не суть для учеників відпочинком але також працею рівноважною з кождою иншою умисловою працею.

Повисший результат єсть незвичайно важним, скоро возьмемо під розвагу теперішній напрям педагогічний, який переводить всюда засаду, що вправи гімнастичні належить уважати за відпочинок по праці умисловій. Та засада оказує ся цілковито мильною. Праця фізична мучить так само як і умислова. Се висказав вже давнійше проф. Моссо в Турині, а тепер стверджують се досєвїди.

Стверджує те і практика. Неоден учитель зауважав певно, що діти, повернувши з проходу, менше уважні при науці, більше рухливі, більше охочі до розговорів.

Єще слово о методі Шлімана.

В методі, після якої Шліман учив ся мов, міститься єдна вказівка важна, котра даєть легко застосовати ся, се іменно потреба голосного читання і частого повторюваня одного і того самого тексту. Сам Шліман не згадує о частім повторюваню, бо в коротшім часі умів те на память, що прочитав, але для тих, що не суть в силі так скоро запам'ятати читані тексти, веде до ціли тільки часте повторюванє.

Зрозуміня чужої мови не є синтезою спеціальних відомостей, а тільки певною однолитою функцією умислу, яку мож набути тільки вправою і наслідованєм. Найстараннійші розсліди, рисованє і аналізованє якогось зручного руху не доведе нас до легкого виконаня того руху, коли не будемо пробовати єго виконати. Ходячи, учимо ся ходити, танцюючи, танцювати і тільки говорячи можна научити ся говорити. Коли-ж нема учителя і нема з ким говорити, тоді найпростійшим способом заступити розговор єсть голосне читанє легкого тексту. Повтаряючи часто, доходимо до того, що розузіємо без перекладу, а тоді набулисьмо нової спосібности, яка не полягає на знаню певного числа слів і правил граматичних, але є цілком відрубною однолитою спосібністю, яка дає нам можливість розуміти інтуїційно навіть багато зворотів, яких передше не чулисьмо.

Та однолітність і відрубність спосібности розуміти чужу мову, не залежно від перекладу або знаня правил граматичних, на жалє записана при науці класичних мов, і з того powodu молодіж по 8 роках тяжкої праці над

старинними мовами не знаходить найменшої приємності в читанню Платона або Сенеки. Знаючи на пам'ять цілий грецький словар і уміючи на пам'ять цілу грецьку граматику, не буде той хто не набув вправи в читанню Платона, багато з него розуміти. Натомість читаючи тільки добре коментовані тексти і повтаряючи їх можна довести до докладного розуміння навіть найтрудніших авторів. Треба тільки старати ся зрозуміти чужий текст, а не переклад того тексту зіштовкуваний з виразів оригіналу. До сего доводить тільки одна дорога, іменно вправа. Набуте нової мови се не єсть позисканєм засобу нового знання, а тільки вправлене ся в нову діяльність, розвій нової спосібности. Той, що хоче на граматиці і словари опирати знане чужої мови, поступає так як той, що бажаючи пізнати столярство читавби спеціальні діла о гиблях, пилах, сверликах, стали, о положеню і руху мушкулів при гиблюваню або пильованю, і т. п. Такий чоловік мав би усі відомости о столярстві, однаковож не умів би згиблювати найпростійшої дошки. Коже знане що тичить ся практичних відомостей, потрібне тільки тому, що має ту спосібність, і з того powodu наука граматики буває дуже інтересною а навіть позитивною для тих, що знають мову — але за підставу спосібности поняти або володіти якоюсь мовою служити не може. Шліман се відчув добре і з того powodu прямував він при науці чужих мов до практичної вправи. Але способи через него уживані суть вельми недоступні для загалу і маємо вже нині методи далеко легчі до вивчення елементарного знання мови чужої, от як пр. системою Туссен-Лангеншеїдта.

Регуляція платні.

На засіданню палати послів дня 26. марта с. р. внесло правительство слідуєчі проекти до закона о регуляції платні шкіл середних, семінарій учительських і шкіл промислових:

Проект закона о регуляції платні учителів в державних школах середних.

Постанови сего проекту такі:

1) Головна платня (основна) буде значно підвищена; висший ступень платні 1400 зр. (доси 1200 зр.) не буде від тепер обмежений на Відень, лиш буде розтягати ся на всі столиці країв і на місто Краків. В наслідок того висший ступень платні дотикає 292 директорів і учителів у Відні та 849 директорів та учителів в столицях країв, отже разом 1151 директорів і учителів; низший на будуче ступень платні у висоті 1.200 зр. (доси 1.000 зр.) буде для 1598 директорів і учителів. — 2) Три послідні додатки п'ятилітні будуть піднесені на 300 зр.; додатки п'ятилітні будуть числити ся на будуче від хвилі правосильности іменованя. — 3) Додатки службові директорів будуть вносити 500 зр. в місцевостях висшого ступеня платні, а 400 зр. в прочих місцевостях. — 4) Учителі релігій, котрі не учать у всіх класах, дістануть: платню 800 зр., два додатки п'ятилітні по 100 зр., три додатки п'ятилітні по 200 зр. — 5) Становище дійсних учителів гімнастики буде правно означене і час їх служби в характері помічних учителів аж до 5 літ буде зачислений до дійсної служби і до п'ятилітній. 6) Осьма ранга буде признана по 10 літах (доси по 15 літах) а у виїмкових случаях і ранше. — 7) Суплєнти на будуче

будуть діставати ремунерацию після числа годин, а то: іспитовані від години по 60 зр. для фізйольогії, по 50 зр. для нйньшх предметів, по 40 зр. для науки рисунків і гімнастики, неіспитовані: після повнйшої пропорції по 48 40 і 32 зр. Три роки служби суплента від часу осягнення додатку службового старшини будуть вчислені до стабілізації і додатків пнтілїтнх; ся постанова дотикає і тих суплентів котрі дістали додаток старшини перед сам проєктом. — 8) При збільшеніи занятю по-за нормальним числом годин, накопи се буде тревати довше як два місяцї, кожда година буде так ремунерована як години суплентів. — 9) Асистенти дістануть на будуче за годину тижнево річну ремунерацию в квоті 30 зр. — 10) Замість дотеперішних додатків за спеціальні заслуги, котрі поступенно будуть відпадати, будуть удїляти ся на будуче за-помогн до висоти 500 зр. за заслуги науковї і дидактично-педагогічні.

Видатки збільшать ся, по відчисленю додатків субсистенційних, о 978.067 зр., відтак на школи мореплавби 7.300 зр., разом 985.367 зр.

Проект закона упорядкюючий додатки активальні учителїв державних шкіл промислових.

Після постанов проєкту, всі групи шкіл промислових будуть підтягнені під одноцїльну систему. Учителї фахових шкіл будуть прилучені до учителїв державних шкіл промислових і ремісничих, та будуть побирати платню після тої самої норми. Учителї, а взгядно директори шкіл промислових можуть бути іменовані в X, IX, VIII і VII рангї, а навіть в деяких случаях і в VI-тій рангї. Основні платнї будуть: в X рангї 1.100 зр., в IX-тій 1.400 зр., в VIII-мїй 1.800 зр., в VII-мїй 2.300 зр. а в VI-тій 2.800 зр. Учителї X-тої ранги мають право до 5 квїнквенїй (перші два по 100, а дальші по 150 зр.), в прочих класах рангів ті квїквенїї виносять по 200 і 300 зр.

Видатки збільшають ся річно о 212.000 зр.

Проект закона о платнї учителїв в семінаріях учительських і школах вправ.

Платня старших учителїв в семінаріях учительських у Відні і прочих столицях країв буде виносити 1.400 зр., а в нйньшх місцевостях 1.200 зр. (доси було для Відні 1.000 зр. а для нйньшх місцевостей 800 зр.) Додатки пнтілїтні будуть два по 200 зр. а три по 300 зр.

Пенсії учителїв школи вправ будуть установлені по 1.100 зр. для Відні і нйньшх столиць, а по 1.000 зр. для прочих місцевостей. Додатки пнтілїтні: два по 100 зр. а три по 150 зр. — Пенсія молодшого учителя при школї вправ буде піднесена до 700 зр. (о 100 зр. більше як тепер).

Видатки збільшать ся о 229.000 зр.

В „пояснюючих замітках“ до тих всіх проєктів сказано, що проєкти аж тогди будуть предложені до санкції цісарської, коли парламент ухвалить проєктоване підвишенє податку біржевого і податків від горівки і шива.

Відозва до руских родичів.

Руске товариство педагогічне порішило (по мисли ухвали загальних зборів) звернутись до Високого ц. к. правительства з просьбою, щобн зволило чотиро-класову руску школу женьську при львівській женьській семінарії у Львові доповнити поступенно до осьмо-класової ви-

ділової школи. Міністерство просвіти дозволило було вже давнійше на отворення п'ятої і шостої класи при тогдшній мішаній школі рускій, а п'ята класа була вже навіть через один рік шкільний введена в жите. Тому можна надіятись, що правительство прихилить ся до просьби товариства педагогічного і численних руских родичів, та що вже в слідуючій році шкільним наступить поновне отворення п'ятої класи.

Однак отворення сеї класи буде залежати в великій мірі і від числа учениць, що до запису зголосять ся. Ми не сумніваємо ся, що у нас єсть достаточне число руских дівчат, котрі бажали би з такої школи користати. Значне число найде ся в самім Львові, а ще більше буде їх на провінції, бо бачимо, як що року записуєсь велике число учениць покінчивши дома чотири класи в ріднім язичі, по неволі до польських виділових шкіл, в котрих мусять (зі шкодою для науки) поборювати яzikові труднощі, а також позбавленими бути того, що кождому Русинowi мусить бути дорогим, — науки руского язика і рускої літератури.

Отже о достаточнім числі учениць, котрі хотіли би по вакаціях зголоситись до V-ої класи рускої, нема сумніву. Однак руске товариство педагогічне бажало би вже тепер знати се число на-певно, аби могло тим сильнійше підперти свою просьбу у правительства.

Щоби ж уможливити се порозуміння з родичами і допомогти до отворення загально бажаної виділової школи рускої, завязав ся у Львові (за ініціативою виділу того-ж товариства) комітет з Русинів і Русинок, що близше займають ся женськими школами рускими. В імені того комітету звертаємо ся ми до всіх руских родичів у Львові а особливо на провінції, котрі хотіли би по вакаціях записати свої доньки до V-ої рускої класи, щоби зволили нас о тім повідомити найдалше до кінця цьвітія.

Знаючи також, як то тяжко приходить нераз руским родичам найти у Львові відповідне мешкання для своїх доньок, рішив наш комітет вказувати дотичним родичам ті дома, де для дівчат могли би найти відповідне і не дороге уміщенє. — Може бути, що згодом, коли зголосить ся більше число дівчат з провінції, зможе виділ товариства педагогічного приступити й до отворення руского інститута дівочого, до котрого приймались би дівчата за мірною оплатою, — а се з причини, що теперішній інститут женський в монастири Василянск, при найліпшій волі, далі не буде в силі вистати для всеї напливаючої молодежи.

Вижидаємо від інтересованих родичів скорих вістей. Існуюча від кількох років чотири-класова женська школа руска при ц. к. семінарії женській здобула собі між всіми школами львівськими як найліпшу славу — отже рускі родичі можуть мати повну надію, що і висші класи будуть вестя ся так само.

Возьмим ся разом, а діло напевно удасть ся!

У Львові 20 н. ст. марта 1896.

О. Александер Стефанович, гр.-кат. катихит в женській учит. семінарії.
— Германа Шухевичева. — Варвара Литинська, учителька рускої школи вярав.
— О. Теодозий Лежогубский.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

Петиція о поліпшенє положеня материяльного і знизженя лѣт служби учителям народним була свого часу в „Учителю“ подана до відомости в повнім змістї. Головний виділ товариства дістав симя днями відповідь на згадану петицію „що Соєм в наведеній справі жадної ухвали не порішив.“

Ділимо ся відрадною вістїю з нашими членами, що в одній філії нашого товариства побіч філії тернопільської обявляєсь яке таке житє. Ї се філія в Николаєві над Дністром. Справозданє з загальних зборів, що відбулись там дня 31. січня 1896, поданє вже було в коротці до прилюдної відомости в „Учителю“. З ширшого справоздання, присланого до головного виділу, довідуємо ся, що філія тамозна має крім фонду оборотового фонд корінний в сумі 40 злр., котрі дістались товариству по розвязаню касина николаївського. Рішено відбувати конференції бодай що квартал. На найближшій конференції буде займаючий відчит п. Шуховского: „Наука сьпіву в школах народних, єї значіня і як сей предмет уділяти лїтям?“ Перше засіданє виділу філії тамозної відбуло ся дня 27. лютого 1896. Справозданє з него прислано також головному виділові.

Головний виділ нічого не знає, що дїє ся з філією калускою. Та філія не дає про себе від довшого часу знаку житя.

На другім засіданю головного виділу Руского товариства педагогічного дня 28. марта с. р. позагрожено слїдуючі справи:

1) Принято до відомости, що друге значно змінєне виданє „Льса Микити“ вже печатає ся. Папір буде лїпший нїж в першім виданю, ціна та сама.

2) Рішено ужити обі субвенції соймові, 500 злр. на „Учителя“ а 200 злр. на „Дзвінок“ на сплаченє довгів товариства в друкарні Наукового товариства імени Шевченка.

3) Задля улекшеня членам присиланя вкладок рішено розсилати чеки, а для місцевих членів заложити книжку юкстову.

4) Упрошено п. І. Чижя, щоби поїхав відпоручником головного виділу на загальні збори щирецкої філії, що відбудуть ся дня 1. цвѣтня.

5) Рішено робити передрук „Учених розмов Николця з татуськом“ з „Дзвінка“, а „Відозву до руских родичів“ задля запевненя фреквенції для V. класи рускої женської школи виділової, напечатану окремо, розсилати з часописями.

6) В членн приняті: о. Іван Туркевич, катехит гімн. у Львові, д-р К. Левицкий, адвокат, Школа в Половім, Антін Гуесак, учитель в Горайци коло Жукова, о. Діоніз Дорожинський, кат. гімн. у Львові, Михайло Вашкевич, Василь Винар, Софрон Матвіяс, Юліян Левицкий — учителі гімназ. у Львові, Юлія і Марія Цебраньскі, учительки в Прусах, Марія Стараківна, учителька в Миклашеві, Юлій Келлер, учитель в Чижикові, Андрій Яворский, управитель школи в Миклашові.

Головний виділ Руского товариства педагогічного вніс сими днями отаку петицію до Міністерства Віроісповідань і Просьвіти о розширенє 4-класової рускої школи вправ при ц. к. женській семінарії у Львові до осьми клас:

Високе ц. к. Міністерство Віроісповідань і Просьвіти!

В цілій Галичині нема доси ані одної рускої женської виділової школи, хотяй вже від довшого часу дає відчувати ся між Русинами львівськими і залівськими пекуча потреба такої школи. Єсть, правда, руска приватна 8-класова школа женська з характером публичним при монастири СС. Василіанок в Яворові; однак Яворів — се місто мале, де фреквенция сеї 8-класової школи обмежавсь на учениці поміщені в невеликім монастирскім інституті, для котрого ся школа була отворена.

Коли-ж взагалі рідна мова в освіті має велику вагу, то в освіті Русинок є она конечна, скоро зважити деякі важні моменти, що промавляють за образом Русинок в їх рідній мові.

1) Переважна часть Русинок кінчить ціле своє образование на VIII. класі виділовій, проте результати тої науки, яка подає ся в школі виділовій можуть бути успішні лише тоді, наколи їм буде подавати ся сесю науку в мові для них найприступнійшій, т. є. в мові рускій

2) Доси існують у Львові дві 4-класові школи, де дівчата побірають науку в рускій азиці: 4-класова школа вправ при женській семінарії учительській і мішана школа міська ім. Маркіана Пашкевича. Родичі тих дітей, що ходять до згаданих шкіл не мають можности образовати свої діти й далше в рідній мові, бо вже V. класи рускої нема.

Взагалі виказують статистичні дані, що всіх учениць Русинок в школах женських чотири- і більше класових у Львові є 680, а з тих до 200 учениць ходить до висших клас шкіл виділових, с. є. від класи V. до VIII. Те поважне число старших учениць Русинок ходить переважно лише з конечности до шкіл польських у Львові, не маючи ані одної рускої. А навіть на найнижших степенях науки волять львівські Русини часто посилати свої діти до закладів з польським язиком викладовим, щоб по скінченю IV. класу в школі рускій не мали в V. класі школи польської до побороування язикових трудностей.

Крім того, отворенє висших чотирьох клас школи виділової женської є дуже пожадане і з огляду на потреби краю. Учениці-Русинки, що кінчили би сю школу виділову, мали би вже тут нагоду при подаваню ріжнородних предметів рідною мовою присвоїти собі так добре всі важнійші прикмети тої мови, що могли-б по евентуальнім скінченю семінарії учительської женської бути знаменитими учительками в школах народних всхідної Галичини, де в переважній части руска мова єсть викладовою.

Високе ц. к. Міністерство Віроісповідань і Просьвіти, провірявши вже в р. 1879. дійстну потребу висших клас женських виділових з руским язиком викладовим, призволило в році шкільнім 1879/80. отворити п'яту і шесту класу женську при мішаній тоді школі вправ учительської мужескої семінарії у Львові.

В році шкільнім 1879/80. згадана класа була отворена, пізнійше однак закрита головню з тої причини, що та женська школа була получена з мужескою школою, а родичі неродо посилали свої дівчата до V. і VI. класи такої мішаної школи. Та тепер, в виду сего, що женська школа вправ розділена від мужескої і в виду чим раз то більше ростучої потреби висших клас женських виділових з руским язиком викладовим, отворенє тих клас є ко-

нечним так з огляду на Русинів львівських, як особливо на замісцевих, котрі свої діти з різних сторін висилають до Львова на образоване звичайно до перва від V. класи.

Тому то Руске товариство педагогічне зі своїми філіями, що має на цілі між иньшим заступати інтереси рускої мови у всіх категоріях шкіл всхідної Галичини, просить через свій Головний віділ о ласкаве відновлене висше згаданого рескрипту з тим розширенням, щоби 4 класи в женській школі вправ учительської женської семінарії у Львові доповнювано, почавши вже від року шкільного 1896/7. поступенно до осьми клас, взгядно о отворене чотирьох висших клас женської школи віділової з руским язиком викладовим.

Головний Віділ Руского товариства педагогічного має непохитну надію, що Високе ц. к. Міністерство прихилить ся ласкаво до єго просьби і тим дасть вираз, що вдовольє дійстно пекучій потребі руского народу в Галичині.

У Львові, дня 29. марта 1896.

За Головний Віділ Руского товариства педагогічного:

Едвард Харкевич
голова.

Остан Махаришка
секретар.

В С Я Ч И Н А.

— Рілляничі вандрівні учителі. Міністерство рілляництва видало справозданє з діяльности рілляничих вандрівних учителів за рік 1894. Після того справозданя мали 28 сталих вандрівних учителів і 285 иньших осіб разом 4376 викладів, на котрих було 313 000 осіб. Сего року було менше викладів як минувшого тому, бо вандрівні учителі в Далматії і Побережю провадили борбу против філюксери і тому не могли пильнувати викладів. Предмети викладів сугь дуже ріжнородні, бо всюди треба увагу звернути на краєві або навіть місцеві відносини і інтереси, але все-ж таки видно, що всі учителі старали ся селян поучити про найважнійші і жиєннєві питання рілляничі, так що-до провадження господарства як також про всякі заходи поліпшеня материяльного биту селян. І так найчастійше обговорювано в тих викладах рілляничі сієлки, банки та кривниці, каси Райфайзена, коммасыцію ґрунтів і проекти законів в справах рілляничих. Але й поодинокі віти господарства обговорювано, і так рілляництво, меліорації і головню плеканє домашньої худоби та дозир єї в слабости і т. п. Виклади краєвих ветеринарів впоряджено в Зальцбурзі і Крайні; коли зважити, що годівля худоби взагалі збільшає ся, то треба би більше уваги звернути на виклади про плеканє і слабости худоби. Міністерство рілляництва підиярає всіми способами розвиток науки вандрівними учителями, бо лише таким чином можна в краях, де селяни не можуть науки господарства учити ся в школі, приучити господарів сіельских до ліпшого і користнійшого господарства.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на засіданю з дня 16 с. м.: 1) Іменувати учителями шкіл народних: Вас. Храпавого в Лисівцях. Фр. Сулятицкого в Гинківцях, Льва Блехара в Воливи Кунег. Ксаньску старшою учителькою 6-кл. школи женської в Перемишли; 2) перемінити школи

народні: трикласову мішану на передмісті микулинецькій в Тернополі на 4-кл. мужеску і двокласову в Хоросткові на 4-класову від 1 вересня 1896; 3) виключити громаду Мокре зі зв'язи шкільної в Засові і зорганізувати окрему школу народну в Мокрім, почавши від 1 вересня 1896; 4) зорганізувати 1-класову школу народну в Ожаниці, ланецького повіта, від 1 вересня 1896.

— Доповняючий курс науки рільництва розпочне ся на основі рішення крайової Ради шкільної з днем 1. вересня с. р. при 2-кл. народній школі в Хлопах, рудецького повіта. Розходи, які з того виникнуть, покрийть по часті конкуруючі сторони, обов'язані дати і удержувати одну шкільну комнату і необхідні господарські будинки, а по часті крайовий фонд, з котрого буде покрита платня управляючого курсом учителя, як також 50 зр. річно яко павшале на ведене господарства. До практичної науки на згаданім курсі буде ужитий ґрунт, який має винаймити ся за 30 зр. річно. Ту суму обіцяв давати виділ ради повітової в Рудках. Господарство буде ведене на основі інструкції, котру видасть крайова Рада шкільна. Коли б з того господарства були які доходи, то они будуть належати до управителя того курсу, але не будуть ему вчислені в платню.

КОНКУРСИ.

З початком нового шкільного року 1896/7 буде отворена низша німецька гімназія з одною рускою паралелькою в Чернівцях. Буковинська крайова Рада шкільна виписала конкурси на посади: 1) одного директора; 2) трьох сталих професорів для класичної філології яко головного, а німецької мови яко побічного фаху з німецькою мовою викладовою; 3) одного сталого професора для класичної філології яко головного, а рускої мови яко побічного фаху з рускою і німецькою викладовою мовою; 4) одного сталого професора натуральної історії яко головного, математики і фізики яко побічного фаху з рускою і німецькою викладовою мовою. Речинець до 20-го цвітня с. р.

З ц. к. крайової Ради шкільної.

Ч. 5191.

Комітет товариства управи тютюну в Святині довів письмом своїм з дня 21. лютого с. р. до Ч. 21 що в часі сегорічних великих ферій шкільних уряджені зістануть два чотирнадцятиденні курси управи тютюну, іменно в школі рільничій в Городенці в часі від 15. до 31. липня а в школі рільничій в Ягольниці в часі від 1. до 15. серпня с. р.

На кожний з обох тих курсів може учащати 15 учителів шкіл народних, для котрих визначає ся стипендії по 40 зр., отже разом для учасників обох курсів 30 стипендій по 40 зр., які видані зістануть з фондів товариства управи тютюну на руки Дирекції відповідної школи в ціли виплати.

Від учасників курсу вимагає ся того, щоби піддали ся по укінченю курсу іспитови з відбutoї науки.

Позаяк з огляду на ціли шкільництва народного пожаданим є, щоби в околицях, в яких управа тютюну може розвивати ся, учителі могли власним прикладом і відповідними поученнями причинити ся до піднясеня сеї галузи господарства крайового проте приняла ц. к. крайова Рада шкільна з признанем те осьвідчене комітету товариства управи тютюну.

В наслідок того оголошує ся конкурс на повнші стипендії з терміном до 15 цвітня с. р. Подання мають компетенти вносити до окружних рад шкільних.

О ті стипендії можуть убігати ся учителі, що відзначають ся запобігливою працею і похвальним захованем. До подання має бути залучена табеля кваліфікаційна, відповідно виписана, потверджена і заосмотрена урядовою конкумітацією.

При предложеню своїх внесків має окружна рада шкільна звертати свою увагу поперед на учителів уміщених стало в таких місцевостях в яких вже тютюн управляє ся або в котрих з огляду на клімат і землю має она користні условия до розвою, а в своїй конкумітації має окружна рада шкільна виразно зазначити, чи учитель працює з заможованем в городі шкільнім, чи займає ся господарством, не

занадбує школи і чи старає ся о добрий стан науки доповняючої. Тільки винятково можна узглядити учителів тимчасових, котрі мають патент кваліфікаційний, а в свідощті зрілості найменше задовольяючу ноту з наука господарства.

У Львові 14 марта 1896.

Божинський в. р.

— Окружна Рада шкільна в Станиславові оголошує конкурс на слідуєчі посади учителів:

1) На посаду катехита науки релігії рим-к. при 6-кл. школі мішаній ім. Міцкевича, з обовязком уділяти науки релігії в 4-кл. школі мужескій ім. Чацкого.

2) На дві посади старших учителів при 4-класовій школі мішаній в селі Княгинині.

Кандидати мають виказатись іспитом языка німецкого.

3) На посаду учителя старшого при 3-кл. школі мішаній в Марьянполи.

4) На посади учителів-управителів при школах в Делієві, Медусі, Радчи.

5) На посади молодших учителів-учительок при 2-класових школах мішаних в Делієві, Медусі, Опришівцах, Побережу, Радчи, Волянці, Загвізду.

6) На посаду учителя молодшого при 5-класовій школі мужескій і учительки молодшої при 4-класовій школі женській в Галичи. Кандидати мають виказатись іспитом з языка німецкого.

7) На посади учителів при 1-кл. школах мішаних: в Боднаріві, Братківцях, Бриню, Хриплині, Хомякові, Хоросткові, Тяжові, Добровлянах, Дорогові, Дорогомирянах, Ганусівцях, Колодіві, Козині, Криміві, Колодівці, Криосі, Кінчаках старих, Кінчаках нових, Межигірцях, Майдані, Острові, Пацикові, Курінові, Сільці, Сапогові, Тумирі, Узині, Водниках, Забережу.

Речинець до кінця цвітня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Мостисках розписує сим конкурс на слідуєчі посади учителів:

1) На посаду учителя старшого при 5-кл. школі мужескій в Мостисках.

2) На посаду учительки старшої при 5-кл. школі женській в Мостисках.

3) На посаду учителя молодшого при 5-класовій школі мужескій в Мостисках і такої самої посади при 5-кл. школі мішаній в Судовій Вишні; а учительки молодшої при 5-класовій школі женській в Мостисках.

4) На посаду учителя старшого і молодшого при 3-класовій школі народній в Черняві.

5) На посаду учителя а взгядно учительки молодшої при 2-класовій школі в Крученицах і Старяві.

6) На посади учителів при 1-класових школах в Арламівській Воли, Гединях, Кальникові, Малнівській Воли, Містицах, Підлісках і Золотковицах.

Речинець до 15. цвітня 1896.

— Окружна Рада шкільна в Борщеві розписує сим конкурс на посади учительські:

1) При 5-класовій школі в Скалі на дві посади молодших учителів.

2) При 3-класових школах мішаних на посаду учителя молодшого в Королівці і Іванкові.

3) При 2-класових школах мішаних посади молодших учителів: в Білчу золотім, Филиківцях, Гермаківці, Глубочку, Циганах, Кудриньцях, Мельниці, Мушкатівці, Шупцарці, Устю єпископскім.

4) При школах 1-класових мішаних: в Кривчу, Біловцях, Боришківцях, Худиківцях, Звенигороді, Юриямполи, Капустинцях, Михалівці, Окопах, Олеквиньцях, Трубині, Верхняківцях.

Речинець до 20. цвітня с. р.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Миколая
ч. 18.Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Перетяжене ума в школах і нервовість.

Референтом повисшого темату на конгресї для гігієни і демографії в Липску був д-р Альфред Шпітцнер, котрого відчит порушающий квестію і у нас на порядку деннім стоячу, подаю в скороченю:

В тім заложеню „Перетяжене ума в школах і нервовість“ виджу головну задачу розібрати питанє: о скілько причиною нервовости у дітїй шкільних є перетяжене їх ума в школах.

„Щоби те питанє зі сторони педагогічної розібрати, виджу потребу вислідити найважйїші точки єго. І так найперше насуває ся питанє:

I. О скілько нервовий стан і відносини появляючі ся між учениками і ученицями суть виною школи?

В медичних фахових кругах пробиває ся сильно перекованє, що нервовість яко хвороба змагає ся дуже поміж молодїжню, і що причиною сєго є перетяжене ума дітїй не тільки в висших але і в низших школах, бо як кажуть: „жадания школи особливо по містах підконують здоровлє дітїй“, — „кожда третя дитина, що ходить до школи є недокровна“, — „в Европі 30% дітїй шкільних стало ся через школу нервовими“, — „а гістерия, хореа і др. хвороби у дітїй суть наслідком шкільних трудів.“

Правдивий педагог, котрому звістні суть обставини, в яких діти висших і низших шкіл живуть, мусить заперечити тим поглядам так зі становиска свого досєвїду як і психольогїчних взглядів. Се запереченє опирає ся наперед на тім, що материал статистичний, котрий служить за підставу до повисшого лікарского висказу, не може бути узнаний за достаточний і переконуючий, бо докладні, державою організовані вислїди повстаня і істнованя нервовости між дітьми шкільними, нїгде не були переведені.

Надто заперечити сему мож і на тій підставі, що се є просто неможливим в многих случаях вислідити чи виною нервовости дитини є дійсно школа, чи нї, хоч часто біль голови, битє серця, зле травленє і др. хворобливі прояви уважані бувають яко симптомати „нервовости шкільної“.

Щоби можна мати основний суд в тій мірі, мусить педагог звернути увагу на часті соматичні блуди, які дитина або вже з уродження має, або пізнійше собі придбала, — далше мусить він зважити, що форми нервовості мають теж причину в шкідливих впливах публичного життя, або в відносинах домашніх, посеред яких діти ховають ся.

Мусимо особливо з притиском заявити, що велике число подібних хороб походить з вини родини, в якій нервово-хора дитина виховує ся. Виправді се є дуже на руку, вину подібних прояв складати на „перетяжене в школі“, однак учитель, що добре знає дитий, вкаже, що причина того не лежить в школі. І так він добре знає дивачні неконсеквенції і нерозумні засади деяких родичів, що пересадною амбіцією і строгостію мучать дитий, він знає о скороченю відпочинку для дитий через безцільні часто лекції музики і других додаткових предметів, знає о за скоро появляючім ся потягу до забав, о небезпечно фантазю дразнячій лектурі і о надмірних випах в деяких спортах і розривках. Зв'язь нервовості, яка в школі проявляє ся, з такими обставинами можна легко пізнати і виказати.

Що до дитий бідних родичів, то і ту за нервовість дитий школу ніяк винити не можна; бо зважмо тільки на але відживленя, на нужденне мешканє, а спізнаємо легко причину нервових проявів їх дитий.

Виною нервовості яка панує між молодіжню, єсть також шкідливий вплив публичного життя; хто ввійшов в тайни життя великоміського, того не здивує зовсім що раз більше зростаюча тілесна і духова дезорганізація молодіжи.

З повншого слідує, що, наколи би в відповідний спосіб увзглядиено досвіді психологічно-педагогічні, то процент слабостей приписуваних школі, значно би зменшив ся. Тому психологічна педагогія мусить ужалюватись на те, що так легко приписуєть школі вини випадів неврози. І вже саме слово „перетяжене“ ставєть причиною виночинку для молодіжи, оправданєм для безсовісних родичів, і оружієм, якого вороги школи протав неї уживають; в тім власне лежить велике небезпеченство для школи зі взгляду на її велике значінє для народу і культури. Тому зазначити мусимо, що протав приманкам життя домашнього і публичного, лише поважне і точне сповнюванє обовязку, праця умова, якої школа від молодіжи вимагає, має найбільше духово-гігієнічне значінє, котре не повинно бути зворушуванє неясними і неузасадненими мріями.

Далше скаже дехто, що школа тому причиняє ся до нервовості у дитий, бо она сприяє розвиткови нервовості.

В деяких случаях оно дійсно так єсть, бо лучає ся, що діти менше спосібні лише з найбільшим виспеленєм можуть жаданням школи вдоволити, а суть і такі діти, що через вади тіла як: падачку, битє серця і др. нераз дійсно запрацьовують ся.

Тут мусимо сказати, що взгляд школи публичної на конституцію фізичну дитини має свої границі, і школа не може ані ціли своєї до котрої стремить, ані нормально розвинених дитий посвятиати для дитий слабих і уломних; она не може підпорядковувати своїх планів і уряджень психічним властивостям одиниці; зі взгляду на ню не може школа стіснити свого великого і широкого круга ділани. І в тім взгляді, особливо що до висших шкіл, одвічальність спадає на родичів, котрі жадають висшого образования для дитий, що ані відповідних спосібностей ані таланту не мають. Тому порадно би було

при прийма́нню дїтй до школи людової більшу увагу звертати на слабосильні і хоробливі діти, і через закладане шкіл для слабоумних запобігти злу, яке в школу вкрадаєсь через такі діти.

Скоро отже педаго́гія заперечує тому, будьто би нервовість у дїтй з перетяжена в школі походила, то не заперечить она однако тому, що новочасна школа потребує розвою практичної сторони зі взгляду на нервовість і зріст її між доростаючою молодіжню. Дальше узнає она потребу того, щоби так наукова як і виховавча практика більше увагля́днйала дійсний стан і відносини дїтй, так що до їх тілесного як і умового стану розвою успосібнення. Також є она того мнїя, що ті відносини і стан дїтй повинні бути предметом докладної медично-педаго́гічної обсервації і дослїдів, щоби тою дорогою дійти до певних підставних засад шкільної гігієни.

II. Приходимо тепер до другої точки. Де лежить в теперішній нормальній практиці шкільній причина напруження ума дїтй, в наслідок чого они стають ся нервовими?

На се каже коротко д-р Пельманн: „Дитина працює за вчасно, працює за багато і працює зле, с. є.: в некористних для здоровля обставинах.“ Се мнїє вказує на велике переповненє плянів шкільних, на поспіх в курсах наукових, на довго триванє годинної, денної і тижневої науки, на безцільно уложені пляни лекційні і др.

Що до того, то можна на певно ствердити, що медицина не на підставі власних, ґрунтовних і властивих студиях практики шкільної сей суд витворила, але на підставі таких нервових прояв у дїтй, яких в иньший спосіб, як тільки походячих з перетяження ума, витолковати собі не могла.

Ту мусимо запримітити, що так зі взгляду на дефініцію, як і на дія́ностичне застосованє понятя: „нервовість“ заходять певні неточности, іменно в психі́чнім значі́ню. Се має свою причину в тім, що в наслідок занедбаня психоло́гії повстали неясности в усталеню психі́чного комплексу симптоматів мнймих нервовостей і в їх дія́ностичнім застосованю. Сей брак поясненя ся з материялістичної тенденції з якою психі́атрія — з малими ви́ймками — таке твердженє ставить: „Вади слабости ума є мозково-нервові вади і слабости“. На се твердженє не можна однак згодитись зі становища тої психоло́гії, котра опирає ся на дійсно прийатій з мозком взаїмню на себе віддїлюва́ючий, одній, нематерияльній душі, яко представителі́ці умислового житя. Хороби ума не суть хоробами і блудами мозку, так само як і здоровий стан ума не приписує ся здоровлю мозку. Ми можемо лише сказати, що вади ума повставати можуть через вплив соматичних перешкод і слабостей на психі́чне діланє в душі, як знову противно мозкові і нервові хороби в наслідок психі́чних случаїв.

З того видимо, що при понятю і поясненю певних случаїв, перешкод, вад в людєкїм органі́змі за мало бувають увагля́днені, співчи́нні а часами правдиво причинові психі́чні чинники; з чого повстають сумні́ві і фалшиві суди що до звязи психі́чних браків і вад зі станами тіла і що до їх причин у дїтй. Послухаймо, що про те говорить повага в свѣті науковим медичним професор Адольф Штрї́мнелъ в Ерля́нген: Нїяке понятє о змінах стану нашого тіла не єсть більше одностороннє і недокладнє як се, що в кожній зміні́ видить ся лише наслідок ви́шнього материяльного впливу. Вже обсервація самого себе поучає нас, як великий вплив має стан нашої самосвѣдомости на наше тіло, але якого роду і який єсть той стан самосвѣдомости, знати того не

знаємо; ми тільки пізнаємо, що сего нігде в неорганічному світі не знаходимо і що ту суть такі права чинні, яких з механічного ділання вивести ніяк не можна. Однак прояви сеї самосвідомості суть приступні для нашого спостереження, они суть одиноко певні, ми знаємо, що з них вироблює ся погляд на натуру річй і вже хвилима обсервація поучає нас, як безконечно різнородним є відгомон, який відчують зміни нашої самосвідомості в нашій тілі.

Скоро отже педагогія не може годитись на підставу повніше висказаних медичних тверджень що до психічних і фізіологічних прояв, то має она ще задачу поставити ясно психологічну патологію і психічно-педагогічну гігієну, щоби дійсности натури ума і розвою дитини представити в правдивім значінню педагогічного спостереження. Се передовсім тому потрібне, бо деякі властивості дітей, котрі зі становиска виховавчого за блуди уважають ся і педагогічних средств вимагають, зі сторони односторонньої матеріялістично судячої медицини фалшиво за хоробливі стани уважають ся і приписують ся або існуючим урядженням шкільним, або для котрих нових уряджень жадають. Ту належать: психічні противности, несталість і слабість характеру, ограничена психічна чинність, котрі то прояви яко симптомати мозкової або нервової хороби уважані бувають — Психічна слабість і несталість дитини і з сего повстаючі психічні і фізичні блуди можуть бути часами хоробливим ослабленем нервів, і тогди вимагають поради лікарської, але в звичайних случаях суть то нормальні прояви дитинного розвою і вимагають педагога, котрий науковими і виховавчими средствами піднесе і розвине тілесні і умислові спосібности дитини і через се усуне блуди.

Зі взгляду на повніше мусимо отже відперти закид, будьто би школа причиняла ся до нервовости фізично і умислово нормально розвинених дітей. Признати ще мусимо великий поступ шкільництва в нашій століттю, в котрім заєдно звертаєсь увагу на улєкшенє в праці ума дітей. Учительство від часів Русса і Пестальоцого старає ся невпинно ввести відповідні реформи і улїпшенє в шкільництві: натуральний вибір і упорядкованє предметів і матеріялу наукового, натуральне поставленє ціли, психологічно і фізіологічно умотивовані улїпшенє метод і средств научних, характер виховавчий школи — ото задача, яку поставило собі учительство нашого часу. При тім старає ся оно і о відповідну зміну через лученє погляду з мисленєм, праці сидячої з сьпівом і гімнастикою і т. и. так що чинність ума, змислів і цілого тіла є по можности узглядна.

Оціняючи вповні поступ педагогії запитаємо ся, в яким напрямі належало би практику шкільну з гігієнічного пункту дальше розвинути і улїпшити?

На тім поли заслуговує на увагу дослїди експериментальної гігієни. При тих дослїдах достарчувано до тепер тільки чисельний виказ знаного прояву, що інтензивна наука по певнім часі ум учеників мучить. Початок до експериментальних дослїдів умученя ума дітей дали Сікорський і Бурґерштайн, особливо послїдний. Відтак появили ся в тій справі розправи Крепелїна, Лазера, Гепфнера і Ціммерманна.

Сікорський опирав свої дослїди на 1500 диктатах = 40.000 букв. Бурґерштайн казав в 4 клєсах одинадцяти- і дванадцятилітнім дітям робити більше число задач з додаваня і множеня; що 10 мінут давав він 5 мінут перерви, так що година розпадала ся на 4 части, а то в тій ціли, щоби вислїдити прояви умученя яко функції часу праці. — Слїдячи збільшенє і зменшенє чинности ума узглядняв Крепелїн чинник, яким є вирава. — Лазер

обсервував, чи при п'ятигодинній науці ранній наступає умучення у учеників; в тій цілі давав на початку кожної години розв'язувати дітям четвертого і п'ятого року шкільного подібні задачі як Бурґерштайн, на що призначав 10 минут. Гепфнер казав девятилітнім хлопцям писати диктат через дві години і слідив відтак скалю блудів. — Ціммерманн навчає від 2 літ своїх учеників в лекціях півгодинних, так що в 3 передполудневих годинах 5 до 6 різних лекцій дає. Він робить при тім се спостереження, що в шести півгодинних лекціях рахунків ліпші результати досягне, як в 4 цілих годинах в тиждні.

Результати тих дослідів були слідуєчі: Сікорський находити головну різницю межі добутками праці рано а такої по 3 або 4 годинній науці на 33%. Бурґерштайн твердить, що діти в третій чверти години зробили найменше рахунків з найбільшими блудами; в четвертій чверти наступило по скінченім умученю користне збільшенє. — Крепелін доходить до висеску, що по зроблених дослїдах неоспоримим є факт, що жаданя школи суть за високі. Лазер твердить: 1. Вислїдки праці суть найменші в першій годинї. 2. Они збільшають ся до 3 або 4 години, відтак в 5 годинї слабнуть. 3. Число блудів збільшавсь до четвертої години, зменшав ся в п'ятій. 5. Хлопці менше чисел вираховали як дівчата. 6. Число блудів є однакове у хлопців як і дівчат. 7. Число тих, що без блуду рахували опадає від першої до п'ятої години.

Практичні висески зі своїх спостережень виводить лише Бурґерштайн, Крепелін і Ціммерманн. Перший жадає, щоби лекція трївала лише три чверти години; — другий виступає против вимогам школи; — третій вносить, щоби удїляти півгодинні лекції. Ціммерманн зложив навіть відповідну реформу плану годин яка звернула на себе особливо увагу проф. Праєра; той жадає, щоби діти до 14 або 16 року лише 10, 15, 20 а вже найвисше 25 минут в однім тягу заняті були.

Спостереження і дослїди психічної діяльности, вправи дітний, впливу при звичаєня, станів, трїваня і повороту змученя, зміни напруженя і розпруженя і др. суть певно високої гігієнічної вартости. Питанє: „Що може здоровий мозок дитини витримати“ заслуговує на вислїдженє. Однако повисші вислїди і спостереження нічого певного в тім взглядї не подають. Бо цілком природною єсть річ, що подібні одностайні, механічні, довший час трїваючі занятя мучать дітний, і жадна нормальна школа подібного образу не представляє. З того слїдує лише, щоби вистерігатись в школї подібних монотонних праць, якими були Бурґерштайна задачі рахунків і Гепфнера диктати. В чім я головну вагу тих дослїдів бачу і на що хотїв бим звернути головну увагу, се є можливість дослїдів, певного поставленя і осудженя дійсних прояв умученя. Докладне знанє підстав будучих психологічних і фізіологічних станів і прояв в їх віддїлюваню і оказованю ся є для наукової практики дуже важне, особливо зі взгляду на поступованє, занятє і осудженє поодинокі дитини. Той індивідуальний момент єсть далеко важнійший, як висески що до шкільної практики взагалї. Тому цїнні суть в тім напрямі дослїди Крепелїна, Лазера а особливо Гепфнера, котрого мїня для психології науки є. є. ту що до диктату суть далеко важнійші, як що до трїваня науки.

Віддїльно від пожаданих загальних дослїдів що до прояв умученя у дітний, єсть також дуже потрібним слїдити хід і різницю діяльности ума дітний поодинокі і загально. В тій цілі треба би предприняти в більшій мірі проби експериментів Бурґерштайна, бо дотеперішні результати не мають загального значіння.

Я в своїй класі зробив троякі досліди: а) після Бурґерштайна, б) Лазера, в) з цілою і півгодинною наукою; і з сих проб слідує твердження на-сують ся мені: 1. Чотири рази повторена проба не дала доказу, щоби від-ношене праці зменшило ся в третій чверті години, се лише раз зауважав я, а в інших случаях чинність слабла в другій, підносила ся в третій і четвертій чверті години стояла на рівні. 2. Чинність найбільша проявила ся в третій і п'ятій годині науки по 20 взглядно 10 мінутах. 3. Наука в повній годині була лучша як півгодинна.

Більшу вагу від розв'язання питання що до обтяження ума мало би для гігієни наукової винайти на підставі спостережень натурального розвою огля-дового і інтересного круга дитини, як також обсервації розвою его мислення і мови, винайти певну міру для вибору упорядкування і перероблення матеріалу наукового.

До тих педагогічних мір і праць на полі гігієни належать ще розвій педагогічної патології. І ту через докладні, дослідові відповідні спостереження і досліди духового розвою дитини можемо заглянути в світ доростаючого роду, через що мислячий і совісний педагог учує ся спонуканим слідити за услі-вками, під якими він в своїм званні через свою працю що-раз то більше здо-ровлю ума як і тіла молодіжи, а через се і своїй вітчизні дійсно в найліпший спосіб служити може. Задача на с'ім полі, іменно, означати блуди ума дитини, класифікувати їх після їх психічного значіння, вишукувати їх причини, означити понятя здоровля ума молодіжи і его ліками і омином блудів плекати; задача ся запрашає до пильної педагогічної праці. Її розв'язка оперта на досвіді як і на ґрунтовнім знаню психологічних і фізіологічних відомостей досягне під-ставу спасительної педагогічної гігієни шкільної.

В. Літинська.

О С Е Т.

Матеріали до методичного оброблення 142 уступу читанки „Школа народна“
часть III.

подав *Антоній Глодзінський.*

З уступу п. т. „Осет“ мають школярі довідати ся:

1. Що осет єсть прикрою хоптою;
2. що у нас росте кілька родів бодаків, а між ними бодак „осет по-льовий“ єсть найбільше шкідливий;
3. як виглядає осет польовий: а) его цвіти, б) лист, в) підземні біла;
4. де і як розростає ся і розмножує ся осет польовий: а) де найлучше любить рости; б) як довго живе, в) біла підземні розростають ся і видають парістки, котрі вирастають на верх землі; г) опірене насінє розносить вітер.
5. як рілник вигублює сесю хопту;
6. що губленє остів єсть наказанє законом.

До кожної з цих 6 точок подаємо ще подрібні. Декотрі з них суть подані більше як інформація для учителя а не для школярів. Не єсть бо се „практична лекція“, — ту розходить ся передовсім о вияснене всіх тих точок, котрі мають переведене сего дуже важного уступу улєкшити.

Точки 1—2 суть лише коротким вступом; головний зміст уступу знайдемо в точках 3—6.

Точка 1. Осет єсть прикрою хоптою.¹⁾ На початку розмови треба поставити натиск на вираженє хопта (хабуз). Учитель принесе до класу окрім потрібних до лекції оказів бодаків зібраних після понизше поданих вказівок єще знані добре школярям шкідні рослини як кукуль, бодак, стоколосу, покаже їм їх, скаже „отсе кукуль, отсе бодак а отсе стоколоса“. До чого они придатні? „Они не придатні до нічого, се хопта“. Чи єсь їх хто? Самі насївають ся і трудно їх вигубити. Великі хопти з великими листами як н. пр. бодаки, лопухи називають „хабузами“.

По тім вибираємо самі бодаки. Добре єсть день перед тим зробити зі школярами своїми малу екскурзію, щоби собі всі потрібні до лекції оказі разом з учениками назбирати. Бодаки мають бути старанно з корінєм викопані. На тих бодаках показуємо насамперед „колюки“, бо від сего і уступ починає ся. Дрібні „ости“ суть у ячменю, у риби, а і назва „осет“ виводить ся з того, що на тій рослині подибуємо ости. Твердші і грубші ости називають ся також колюками „кольцями“,²⁾ бо ними можна у-колоти ся. Так н. пр. колючів у їжака не назвемо уже остями. Всі бодаки мають острі колючі, котрими ся боронять. Чим корова бодє? Чим бодак бодє?

Точка 2. У нас ростє кілька родів бодаків, найшкідлившим між ними єсть осет польовий.³⁾

Всі у нас ростучі роди бодаків і осотіїв, а осотій до бодака трохи подібний, суть коротко описані в ботаніці (давнійше по школах уживаній) Гікля-Верхратского. Бодаки належать до ряду зложених. Один з них бодак колючник (*Cirsium oleraceum*), що ростє по мочарах, між вільхами, має цвіти жовті, прочі а між ними і осет польовий мають головки з цвітами рожевими або блідо-фіолетовими. То, що читаємо в читанці польській а за нею і в рускій, що осет польний має головки цвітові (а не головки „цвіту“) жовтаві, не знаходить потвердження в жадних підручниках наукових і мусить ся уважати як помилка, котра лише учителя може в блуд впровадити. Осет польовий знаходить ся часом з білим цвітом, але з жовтим ніколи.

Точку сю другу перепровадимо зі школярями в той спосіб, що покажемо їм 2—3 роди бодаків, які нам удасть ся знайти як н. пр. бодак ланцетистий або бодак болотний (ростє по мочарах і ровах) і не затримуючи ся при жаднім з них покажемо їм на остаток гніздо осту польного. В гнізді таким можна розрізнити грубі і довгі біла підземні з сидячими на них ще не

¹⁾ В тексті нема вираженя хопта, тільки „хабуз“. В польській читанці єсть вираженє „chwast“, а тому вираженю лучше відповідає хопта як хабуз. Хабуз єсть вправді також хоптою, але хоптою особливого рода н. пр. ein gröberes Unkraut (пор. словар Е. Желєхівского).

²⁾ Польському „kolec“ не відповідає по руски кілець, бо кілець = kielek.

³⁾ В тексті читаємо: „Осет буває всілякий“, та сама мєль в польській оригіналі звучить: „Jest wiele gatunków ostów. Osset польовий = *Cirsium arvense*, Ackerdistel, Osset polny, Sierpik rolowy.

розвиненими пучками або розвиненими вже паростками; декотрі з них се вже високі на 1 метр або більше з головками цвітливими. Цілий той отже корч осту поставимо (очевидно очищений з глини) перед очі школярів і скажемо: „Се також бодак, називає ся він осет польовий, і про сю рослину будемо нині читати. Які шкоди приносить осет? Осет калічить худобі пшенику і робить на язичі рани звані кордюками. На пасовиську худоба його не їсть але в сіні і соломі нераз мусить з'їдати. Осет калічить жінцям руки і т. д.

Точка 3. Подрібний опис рослини зачнемо в тім самім порядку як в книжці отже від головок цвітливих. Покажемо, що називає ся головою, що тих головок на корчі буває много, що в тих головках містять ся цвіти (барва їх?) а число їх єсть велике. Подамо школярам до рук головки одним менше розвинені а другим вже майже дозрілі, і скажемо їм самим розбирати головки та придивити ся опіреному насінню в головках дозрілих. Так само подамо до рук школярам листки і скажемо відповідати на слідуєчі питання: лист довгий чи короткий, — вузкий чи широкий. Береги листа рівні чи втиснені? Що ще видимо на берегах листків? Кольці, о котрих вже була бесіда вище. Рівночасно з відповідями учеників рисує учитель лист на таблиці.

Била підземні, о котрих згадує ся в уступі, можна легко вишукати з землі, коли ідучи за головним корчем осту станем уважно відгрібати землю, аж до яких 15—20 цм. глибоко. В тій глибині розходять ся ті біла мов батог пирию поземно на всі боки, займаючи простору 10—15 м. Бил підземних не треба брати за одно з коренем. У осту подибаємо під землею і корінь і біла підземні. Одно від другого треба уміти відрізнити. Біла підземні ростуть в землі поземно так само як н. пр. батог пирию, тільки глибоше. З тих бил підземних, нераз кілька ліктів довгих, виходять на верх землі паростки, по кілька — кільканайцять; крім того виростають з тих бил корені на 2 м. глибоко. Єслибисьмо хотіли добути з землі цілу рослину зі всіма частинами її, то треба задати собі досить праці і терпеливості, щоби ціле гніздо зі всіма до него приналежними паростами (зеленими білами), білами підземними і корінням викопати. Але єсли се зробить ся, не пожалуємо заходу, бо і старий з так приготованого, а добре від глини очищеного оказу, може багато научити ся.

На такім оказі маємо нагоду пізнати, як великим апаратом розпоряджає ся рослина; побачивши його, аж тогди зрозуміємо длячого так тяжко сю рослину вигубити. Вирве ся било, — рослині се байдуже, она має десять других; вирве ся всіх десять бил то і тогди ще не смерть рослині: Она випустить тогди зі своїх бил підземних нові паріетки а бодай під осінь дадуть їм газди спокій. Переріже плуг або лопата гніздо остів, не зашкодить се, бо зроблять ся два гнізда окремі і т. д.

Точка 4. Де і як розрастає ся та розмножує ся осет польовий? а) Де живе? Для глибокого кореня треба глибокого ґрунту, як для великої риби глибокої води. Ґрунт той мусить бути і добрий, бо инакше не було би на чім так розкішно вигувати ся. Осет подибаємо на добрих ґрунтах і там найбільше треба пильнувати ся перед сею хонтою.

б) Як довго живе осет? Вправді в читанці ся квестія виразно не єсть поставлена, але з току опису виходить ясно, що осет живе довше як рік і то власне через ті свої підземні біла. Осет польовий живе кілька і кілька-

найцять лѣт і если би ся его не губило, хто знає як далеко і широко розріс би ся. На зиму усихають лише его части надземні; части підземні живуть і відростають що весни. (Другі гатунки бодаків суть ростинами дволітними і для того легше їх губити не допускаючи до видання насіння).

в) З бил підземних вирастають численні паростки. Річ ся вже була повніше достаточо вияснена.

г) Як кожда друга ростина, так само і осет розмножує ся також з насіння. Насінє бодаків єсть опірене; оно лїтає в воздуху а сильний вітер розносить его далеко по полях цілого села а може занесе і в сусідні села.

Точка 5. Осет і всі бодаки треба губити двояким способом. Раз не допустити до видання насіння і для того треба що року перед жнивими в часі сїнокосів викосити бодаки по межах, ровах, дорогах, пасовищах і т. д. Осет польний треба крім того з гніздом его виполоти. Робить ся то в маю або червни по дощі, коли добре і глибоко земля розмокла. Борбу з остом так довго треба вести, аж поки цілком его не вигубить ся.

Точка 6. Губленє осту польового єсть наказане законом. Хто на своїм полі або на межах „плекає“ осет і позіставляє его аж по за час 1-го липня то єсть до часу видання насіння той підпадає карі грошовій або арештові. Так само обовязаний єсть господар вигублювати бодаки, що ростуть при дорогах до его поля припирायчих.

Музей імени Дідушицких у Львові.

Минувшого місяця подали краєві часописи звістку, що музей імени Дідушицких став з днем 22. марта с. р. відданий до публичного ужитку.

Щоби заохотити так львівських, як і приїзжих Русинів до звиджуваня сего музея, подаю ось тут в коротці малий образець его устрою і богацтв, які він в собі містить.

Музей ім. Дідушицких поміщений в просторій двоповерховій камениці при ул. Театральній, близь „Народного Дому“. Хоч в тім музею містять ся тільки окази зібрані в краю, все-ж він числить таке множество незвичайно цінних предметів, що ему не дорівнює під тим взглядом ніякий музей світа, а скоро додам, що ціла збірка — се праця одного чоловіка — Володимира гр. Дідушицкого, то просто зачудуватись мусимо не тільки зелізній витривалости в праці і постановленю, але і над жертволюбивостию сего сираваді незрівняного любителя рідного краю.

Музей обнимає такі діли: 1) зоологічний, 2) палеонтологічний, 3) мінералогічний, 4) геологічний, 5) ботанічний, 6) передісторичний, 7) етнографічний.

Підсіє музеальне містить в собі такі окази, що будь-то тягарем своїм, будьто своїми розмірами не надавали ся до поміщення на поверххах. Між иньшими звертають тут на себе увагу ось-які предмети: 75 цм. грубий а 4 м. високий пень ялівця з Мошкова під Сокалем; пень дуба грубий о промірі 2 м.; пень кидрини 412-літної; велика осклена шафа з кристалом соли 16

остигарів тяжкого, а побіч шафи драбинка, покрита кристалами соли (якийсь гірник мусів драбинку дерев'яну поставити в кут копальні і она перестояла віки, а скапуюча зі стін ропа сільна затримувалась на драбинці і скристалізувала ся); далше окази воєку земного з Борислава; величезні брили вугли камінного з Яворжна і брунатного в Новоселядці під Снятином; величезний, 2.04 м. високий пенъ дерева скамінйлого, найдений коло Винник під Львовом і т. п.

Перший поверх о чотирнадцяти просторих комнатах, містить в собі діл зоологічний і палеонтологічний, значить: побіч живучих у нас нині звірят і через наш край у вирей перелітаючих птахів, ще й останки звірят, які у нас з землі викопують ся. Оказів звірят ссучих єсть там 405, птахів 2108 (побіч них в осібній комнаті множество гнізд натуральних з покладками різнородних птахів, а журливі матери бережуть їх задумчиво над ними сидючи або стоячи), гадів 95, плазунів 168, риб 377. Крім хребовців єсть там ще 31.152 оказів комах, гнізда їх, натуральні частини шкід, які они роблять в лісах, огородах, полях і пр.; павуківців 1.280, скорупників 30, м'якунів 2.542, губок 39, а хробаків 29 оказів.

Здавалось би, що музей імонує передовсім числом оказів, бо ось на 8.328 родів звірят числить він 38.225 оказів, в наслідок чого, бачимо пераз по кілька або й кільканацять оказів того самого роду, — але пригляньмо ся ближе поодиноким оказам а побачимо, з яким знавством они зібрані, випхані і уставлені. Ось приміром заяців єсть там 11, але кождий з них різнить ся чимсь від другого: сей чорний, той білий, иньший лисий, той знов з-під тіла чорний, а знов иньший на причуд великий, другий ще маленький, а один з них має аж 8 ніг, 4 у споду а 4 з гори на хребті. Або ластівки — там їх ціла турма, а кожда иньша; єсть там і цілком нагі, ледви світ Божий побачили, є і в пушок приодіті, і старі й молоді, білі, чорні, з дивовижними клювами, ногами, крилами — і пр. і пр.

Або рисі — є їх там штук 12 (більше ніж в музею британскім) кождий з них хоч мало різнить ся барвою від сусіда, за те инакше випханий і уставлений: той притулившись до пня, немов чатує на добычу; другий знов вискакує з добычою з гил'яки на гил'яку; иньший знов оглядаєсь позад себе, здаєть ся звітрив жертву своєї пажерливости або яку небезпеку, а той знов дре ся на пенъ, щоби укритись між гил'ями і листем; иньший похожає ся поволи, розважаючи, де би добычу яку ухопити, і т. п. Або пригляньмо ся рогам серн, — є їх там ціла сотка, але годі найти одної пари схожої на другу.

Всі звірята випхані так вірно, що здаєть ся бачиш їх живих; кожде немов само говорить про себе, що оно загадує. Не без великого старання удалось властителям уложити все те так природно. Крім студий властивих треба було ще віддатись і осібному слідженю та помічуваню життя звірят, а сего доконав фундатор не без ціли великої і не без значіння, бо ось познакомляючи нас в той спосіб з богатствами землі, поучає і о обичаях і звичаях звірят а тим самим заохочує особливо молоді душі до замилювання в науках природи, а спеціалістови подає незвичайну нагоду до студий порівнюючих.

Порозвіщувані по стінах музею картини, представляючі анатомічну будову звірят, ідеальні краєвиди життя рослин і звірят передцотопових, імовірні форми їх і багато иньших картин доповняють тую незвичайно поучающую цілість.

Годі тут вдавати ся в близше вичислюванє і опис хоч-би цікавіших родів звірят, — заняло-б се спору книжку і ще не еказав би-м усього; випрочім я не поставив собі сеї ціли, тим певніше, що цікавих поучать осібні назви,

уміщені на поодиноких предметах, особливо-ж помічним їм буде „Провідник“ виданий накладом музею; він вкаже не тільки назви поодиноких okazів, але і властивості кожного з них; надто покаже докладно час і місце, з-відки кожний предмет походить; зверне увагу й на те, що на нїм є особливого, чи він собі звичайний, чи рідкий — і пр.

Ціль отих кількох стрічок є — звернути особливу увагу учителів і родичів на сей музей, щоб они не тільки загощували самі до того музею, але і вказували учащій ся молодежи се місце, де она з великою користю для себе і без найменших видатків може провести час, тим більше, що і фундатор посьвящує свою звижь 50-літню працю молодїжи, з горячим бажанєм, щоби звиджуванем богатств природи нашої землі, виробів праці та спосібностей нашого люду і відвічних в землі загребаних памяток по наших прародичах — закрівала ся молодїж до любови рідного краю, его люду, і до невтомимой праці над слїдженем сеї спадщини по предках наших.

В. III.

Вага мозку в віку молодечім.

Що помежи розвитком умисловим чоловіка а величиною его черепа і ваги мозку заходить звязь стисла, доказує д-р Бішоф на власних розслідах які робив. З сего оказує ся, що:

Пересїчна вага мозку в окр. років 1—3 виносить 955 гр.

„	„	„	„	„	4—6	„	1093	„
„	„	„	„	„	7—9	„	1123	„
„	„	„	„	„	10—12	„	1256	„
„	„	„	„	„	13—15	„	1418	„

З сих і подібних розслідів виходить, що вага мозку противно до ваги других органів тіла вже в дитинстві дуже велика, так, що в перших трех роках досягає она половини ваги мозку дорослого чоловіка. В протягу цілої молодости вага мозку не збільшає ся пропорціонально до зросту тіла; відношенє тото однаковож зменшає ся з кожним роком аж до окр. років 18—21, коли стає вже стійною і позістає такою через ціле дальше житє. З того виходить наука для педагогів, щоби в перших роках, в часі скорого зросту мозку, не вимагали від него за багато, щоби не ослабляли его сил.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

Філія Руского товариства педагогічного в Щирци відбула свої VIII. загальні збори в Щирци дня 1. цвѣтня с. р.

Відпоручником Головного Видїлу товариства на сих загальних зборах був п. Ілля Чиж учитель з Клепарова. Важийших справ не порушувано ніяких. Нововибраному видїлови поручено справу зміни статутів. До видїлу

увійшли: о. Богдан Елїяшевский, голова, Іван Долинка, Кирилó Малицкий, Іван Сенік і Тома Серкес, виділові, Людвик Аслер і Теодор Миханцьо заступники виділових. Справозданє з діяльности виділу сеї філії подає ся окремо. Замітити годить ся, що філія щирецка прислала головному виділові 50% членських вкладок разом 22 злр. після вимог статуту.

Справозданє з діяльности Виділу філії Руского товариства педагогічного в Щирці за час від 1 січня 1895 до 31. марта 1896 р.

В тім часі устроєно заходом Виділу поминальне богослуженє за бл. п. Омеляна Огоновского. Виділ відбув чотири засідання, на котрих обговорювано життєнні справи філії, а надто виїс петицію до Високого Соїму в справі поліпшеня платні учительської.

Виділ скликав дві конференції, з котрих одна відбула ся дня 12. мая 1895 в Щирці а друга 19. жовтня 1895 в Ланах. На конференциях тих мав п. К. Малицкий відчит: „О задачах шкільних“, а п. Л. Аслер відчитав: „Чого учити на науці доповнюючій?“

Членів числить філія 24.

Більшою діяльности годї було розвинути а то з причини слабости Голови і Секретаря виділу, для браку власної хати і иньших причин розвоєви філії несприяючих.

Щирець 1. цвітня 1896.

Кирилó Малицкий
за секретари.

Свящ. Елїяшевский
голова.

В С Я Ч И Н А.

— Іспити зрілости у всіх гімназиях і школах реальних в Галичині розічнуть ся: Письменні дня 11 мая с. р. а устні: а) в гімназиях: в Божни дня 13 червня, в Бродах дня 10 липня, в Бережанах дня 12 червня, в Хирові дня 22 червня, в Дрогобичи дня 25 червня, в Ярославі дня 26 мая, в Яслі дня 15 червня, в Коломиї дня 5 липня, сьв. Анни в Кракові дня 26 мая, сьв. Яцка в Кракові дня 1. червня, ІІ. в Кракові дня 26 мая, рускій у Львові дня 17 червня, ІІ. у Львові дня 8 червня, Франц Йосифа у Львові дня 8 червня, ІV. у Львові дня 5 червня, в Новім Санчи дня 18 червня, польскій в Перемишлі дня 28 мая, рускій в Перемишлі дня 5 червня, в Ряшеві дня 26 мая, в Самборі дня 1 липня, в Сапоці дня 2 липня, в Станіславові дня 27 червня, в Стрию дня 20 червня, в Тернополі дня 22 червня, в Тарнові дня 8 червня, в Вадовицях дня 8 червня, в Золочеві дня 12 липня; б) в школах реальних: в Кракові дня 18 червня, у Львові дня 8 червня, в Станіславові дня 30 червня.

— Новий наклад шкільних книжок. Родичі котрі посилають сві діти до середних шкіл, відчували все дуже гірко надто часту зміну шкільних книжок. Лучало ся таке, що в однім році треба було якусь книжку купити нову, а вже слідуєчого року вийшов „новий наклад“ і знов мусіли родичі купувати нову книжку. Коли додамо, що „новий наклад“ часто ріжнив ся від попереднього накладу маловажащими дрібницями, котрі не становили для науки майже жадної

перешкоди, то треба жалі родичів на такі кривди признати справедливими. Се підніс в галицькій соймі руский посол Заячківський. Отже тепер видало Міністерство шкільництва розпоряджене, в котрім наказує ся дирекціям середніх шкіл змінити шкільні книжки лише задля важних причин, котрі мусить ся ще особно подати до відомости Міністерства. Коли хоче ся запровадити новий наклад якоїсь книжки, то має ся завчасу подати ту зміну до затвердження Міністерства. Сим запобіжить ся частим змінам шкільних книжок, за що певно всі будуть вдячні Міністерству, хиба може автори книжок ві...

— На приготавляючий курс до рускої гімназії в Чернівцях зголо-сило ся 24 марта 83 учеників охочих записати ся до рускої гімназії в Чернівцях. Дня 24 марта почав ся курс. Черновецька „Буковина“ пише про сю справу: Чуємо, що то ще не всі зголосили ся і що число їх перейде і сто. Нехай би з них і половина перенала при іспиті або рішила ся не ходити до гімназії, то перша класа все таки буде велика, бо і на провінції приготавляють ся також хлопці до нашої гімназії. З Галичини дістанемо певно також значний контингент учеників з околиць близше Чернівців. Тепер тільки аби добру бурсу заложити в Народнім Домі. Ми маємо велику надію на жертволюбність буковинських Русинів, котрі все памятають, що най громада зложить ся лише по виточці, а для бідного буде сорочка.

— З Равщини пишуть: В короткім часі вийде з друку „Тижневий і годинний плян лекційний Школи народної ч. II.“ для шкіл народних одно- і дво-класових з язиком викладовим руским, як з заняттями голосними, так і тихими на кождо годину в році шкільнім. Плян виготовив п. Роман Юринський, народний учитель в Камінці волоській, почта Камінька-Липник. Рівночасно повідомляє ся, що небавом вийде з друку такий сам плян „Школи народної ч. III. і IV.“ разом з заняттями голосними і тихими на поодинокі години в році. Хто з Вп. пп. учителів бажав би мати той плян, зволить ласкаво удати ся листом до автора сего плану. Весь дохід призначений на заложене позичкової каси для народних учителів округи Рава-руска.

— В справі науки співу в школі оголосив сими днями виділ лікарський в Берліні своє оречене, яке може зацікавити не лише педагогів, але й ширші круги. Після того оречення співане висшх тонів дуже шкідно впливає на наряди голосові 6—8 літніх дітей; се потверджує досвід учителів і лікарів. В тім віці вирази в співі повинні обмежити ся на співаню тонів середніх. На се повинні родичі уважати, а устережуть дітей від хронічних недуг горла. Також співане високих тонів дівчатами межи 12 а 17 роком життя впливає некористно на їх розвій фізичний.

— Вистава у Відні що готується на р. 1898 в 50-ті роковини на-нованя цесаря, має задачу, зобразити поступ який Австрія зробила на всіх полях промислового житя за минувших 50 літ. Віденське товариство промислове, що дало товчок до уладження тої вистави, виготовило поки-що такий загальний начерк, котрий очевидно в міру дальшого обговорюваня в не однім ще може змінити ся. Вистава має обняти всім частий а кожда з них буде становити наче окрему самостійну виставу. Перші три часті мають обіймати штучний промисел, ремесло і великий промисел, але не, як се доси бувало в звичаю, після окремих галузей промислу, тільки щоби наглядно показати поступенний розвій промислу. І так пр. ремесло має показати, як оно дбало і дбає про одіж, поживу і мешканє чоловіка, як зміняв ся спосіб роботи по робітнях, як давніше роблено а як можна і треба робити тепер. Великий промисел, буде зображений не після сирих матеріалів, а після технічних підстав і технічного знадбля в 50-літнім розвитку на поли господарскім і суспільно-політичнім. Четверта часть обійме працю жіночу, і то не тільки працю домашню та в робітнях і фабриках, але також і теперішні дороги жіночого образованя, занятя, котрих жінки тепер можуть віддавати ся, та успіхи праці жіночої по урядях, в учительстві і т. д. Пята часть має показати промислові і технічні успіхи управи державної разом з технічним шкільництвом. В шестій часті буде зображений 50-літній розвиток Відня так що-до простору міста як і що-до комунікації, шкільництва і т. д. Дальші часті принаде розвиток освітлення від давних марних початків аж до теперішних винайдень і уліщень. Вкінці

осьма часть обійме етнографію австрійських народів з їх звичаїми, обичаями, одягом і культурним розвитком.

— Число учеників в школах середніх Долитавщини збільшило ся в біжучім році шкільнім о 1556 в гімназіях, а о 1121 в школах реальних; приріст за послідних 10 лѣт виносить 3600 учеників в гімназіях а 3006 в школах реальних. Найбільший приріст оказує ся в галицких гімназіях (730 учеників). Сей наплив молодіжи до шкіл середніх спонукав Міністерство до видання розпорядження, щоби на будуче ще оглядвійше (значить острійше) поступати при іспитах вступних до першої класи. Крім того Міністерство просьвітні постановило утворити 120 нових місць учительських, з котрих 30 вже в червні або липні т. р. має бути заміщених. Кілько з того припадає на Галичину і Буковину, поки-що не знати.

— Австро-Угорщина числить після найновійшої статистики 43,680.000 мешканців. На те припадає Німців 10,900.000, Чехів, Моравян і Словаків 7,777 000 Мадяр 7,508.000, Хорватів і Сербів 4,879.000, Поляків 3,900 000, Русинів 3,668.000 Румунів 2,949 000, Словінців 1,325.000, а Італійців 729.000. Долитавщина сама має 24,580 000 мешканців, а на них 1,170 000 жидів. Угорщина-ж має на 15,315.000 мешканців 723.000 жидів; решта 3 791.000 мешканців припадає на Хорватію і Славонію.

— Нові проби з промінем Рєнтгена. Лондонська часопись медична The Lancet доносить о такім припадку в лікарській практиці, де послужено ся відкритєм проф. Рєнтгена. В однім лондонським шпиталі лежав від кількох місяців якийсь моряк з цілком задеревілими ногами і руками. Не міг ні стояти, ні ходити, ні взяти нічого в руки. Перед кількома місяцями доставлено его до шпиталю пияного, а при лікарських оглядинах побачено, що на хребті коло хребетного стовпа є у него мала рана; з рани текла кров. По кількох дних рана загоїла ся, однак недужий не міг від того часу рушити ні ногами ні руками. Всі лікарські средства показали ся безуспішні. Д-р Віліямсон, оператор на хірургічним відділі того шпиталю вичитавши в часописях о досьвідах проф. Рєнтгена, почав на гадку відфотографувати в кількох місцях хребет недужого. І дійсно рєнтгєнівська фотографія принесла успіх. На образі, між послідною хребетною костию а першою костию стовпа був кусник якогось предмету, котрого не можна було з фотографії розпізнати. Отже д-р Віліямсон розрізав в згаданім місці тіло і найшов між кістками хребетного стовпа вістре ножа, так сильно вбите, що треба було его аж вирізати. На другий день по операції міг вже недужий ходити. З того видно, як велике значінє має для хірургії відкрите проф. Рєнтгена.

— Професор Берінг, звістний з винайдення антидотеричної сировиці, винайшов — як доносить з Берліна — подібне средство против холери і туберкульози. Близші подробиці про то своє відкрите має проф. Берінг оголосити вже в найближшій часі.

— На класичні мови многі люди в нинішніх часах глядять як на пережиток педагогічний, що зуживає велику масу енергії ума молодіжи без відповідної міри користи. Погляд той опановує що-раз ширші круги в Європі, навіть в Росії. Там радить тепер окрема комісія над тою справою — і кажуть, що, міркуючи по всьму, она мабуть обкроїть класицизм в школах. Слід тої тенденції показав ся в зміні проекту що-до вступних іспитів женщин кандидаток до маючого отворити ся в Петербурзі жіночого інституту медичного. З першу було запроєктовано, що кандидатки мають складати іспит з класичних язиків в обсягу цілої гімназії; тепер же, як довідують ся „Новости“, мають жадати від кандидаток іспиту з класичних язиків лише в обсягу чотирох клас гімназії. Вість о такій зміні прийнято загалом прихильно, бо кандидаткам дуже значно полегшено би, а женщина-доктор при знаню латини в обсягу чотирох клас гімназії — кажуть — не лише напише добре реценту, але потрафить писати і наукові розвідки, а сьвіт не провалить ся, як замість *stagnatio* напише „загнїй“, а замість *dexter et sinister* — „правий і лівий“.

— З друкарні Наукового товариства імени Шевченка вийшла книжка поважного змісту під заг. „Опис географічно-статистичний повіта ка-

Мянецького. Написав Як. Миколаєвич уч. нар. в Половім". (Сторін VIII + 120 великої вісілки). До текету додані чотири карти: а) геологічна, б) води і джерел водний, в) місцевості повіта кам'янецького і г) два пляни хат. Ця монографія довіту кам'янецького (Камінки струмислової), оброблена старанно, приносить честь авторови — і бажати би, щоби подібних монографій діждали ся чим скорше й другі повіти.

— Миколи Лисенка, славно-звісного композитора нашого, вийшли два нові утвори: VI-ий великий збірник українських народних пісень і на-ново виправлена діточа оперетка „Козз-дережа“.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 13 с. м.: 1) Затвердити вибори о. декана Конст. Строцького на відпоручника Ради повітової до ц. к. окружної Раду шкільної в Жидачеві, Едв. Дашкевича управителя народної школи в Крученичах на представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Мостисках; 2) затвердити іменоване о. Конст. Грицакевича гр. кат. пароха в Потоці великим на духовного члена ц. к. окружної Ради шкільної в Старім місті; 3) іменувати учителями народних шкіл: Ів. Куниша в Конюхах, Марк. Охендушку старшим учителем 5-кл. школи в Ліську, Йос. Трушківну учителькою в Целни, Леон. Гелчинську управителькою 2-кл. школи в Іланцях, Ант. Кшиштана учителем в Залужи, Ів. Ріпецького в Новосілах, кс. Ром. Мишковця римо-кат. катихитом в 5-кл. школі мужескій в Збаражи, Стан. Лукашкевича учителем в Кимарі, Ем. Майдані'ого в Волкові, Мар. Гербутивну молодшою учителькою 2-кл. школи в Могилянах, Мар. Серницького учителем в Киселеві, о. Ів. Туркевича греко кат. катихитом в народній школі ім. св. Мартина у Львові, о. Юр. Стеткевича гр.-кат. катихитом в народній школі ім. Конарського у Львові, Ванду Бачинську старшою учителькою 4-кл. школи в Тисмениці, Тад. Кравця управителем 2-кл. школи в Маркові; 4) затвердити в учительскім званю учителя Фр. Фоґля при гімназії в Ярославі; 5) перемінити однокласову школу народну в Лівчицах на двокласову від 1. вересня 1896; 6) приймати до відомости справоздане ц. к. краєвого інспектора шкільного о ставі доповнюючих курсів різних при народних школах чотирокласових в Стоянові і Мостах великих.

КОНКУРСИ.

— Окружна Рада шкільна в Снятині розписує сим конкурс на посади учителів:

1) В школах 1-класових: в Белелуї, Будиліві, Красноставках, Лубківцях, Олешкові, Орельці, Потічку, Тростянці, Тулаві, Устю (над Прутом), Відинові, Задубровцях.

2) В школі 2-класовій в Завалю посади учителя управляючого.

3) Посади учителів молодших: в Карлові, Джурові, Ілинцях, Стецеві, Рожнові, Підвисокий, Вовчківцях і Завалю, і в школі передміській в Снятині на Балках.

У всіх школах язык викладовий руский.

Речинець до кінця цвітня.

— Окружна Рада шкільна в Скалаті розписує конкурсу на дві посади учителів старших при 4-класовій школі в Грималові з платнею 450 згр. і 10% на помешкане.

Речинець до кінця цвітня.

— Окружна Рада шкільна в Сяноці розписує конкурсу на посади учителів:

1) На посаду учителя молодшого при школі 5-класовій в Сяноці.

2) На посаду учителя при 4-класовій школі мужескій в Ріманові.

3) На посаду учительки молодшої при 3-класовій школі в Яцьмежу.

4) На посади учителів молодших при 3-класовій школі мішаній в Загір'ю, Боську і Команчі.

5) На посади учителів при школах 1-класових:

а) з языком викладовим руским: в Черемші, Чертежи, Чистогорбі, Далисвій, Дубріві Рускій, Дидинцях, Куляшнім, Лялині, Межибродю, Моцяниця, Полянах Сировичних, Радошнях, Раковій, Сяночку, Сеньковій Воли, Сіняві, Сторожах Великих, Сторожах Малих, Шклярах, Сировиці, Щавні, Тараві сілянй, Туряньску, Вислоку Великім Горішнім, Вислочку, Воли Низшій, Воли Висшій, Загутиню.

б) з языком викладовим польським: в Важанівці, Дубній, Глубокім, Лодняї, Мільчій, Пакошівці, Писорівцях, Побіднім, Посаді яслицькій.

Речинець до 25. цвітня.

— Окружна Рада шкільна в Рудках розписує конкурсу на посади учителів:

1) Посади при школах 1-класових з языком викладовим руским в Беньковій Вишні, Хишевичах, Хлопчихах, Голодівці, Коронужі, Новосілянх Опарських, Дівчихах, Підзвіринцю, Розділовичах, Ричихові, Татариніві, Ваньковичах, Ляшках Завязаних, Болозві Долішній, Вербіжи.

2) При школах 1-класових з языком викладовим польським в Андриянові, Миличах, Тулиголовах.

3) При 2-класових школах посади молодших учителів в Горожаній Великій з языком руским і в Грімні з языком польським.

Речинець по конєць цвітня.

— Окружна Рада шкільна в Вібрці розписує сам конкурсу на посади учителів:

1) При 5-класовій школі мужескій і женській посади катихита гр.-кат. і катихита рим.-кат.

2) На посади учителя старшого і молодшого при 4-класовій школі мішаній в Стрілських Нових.

3) На посади учителів молодших при 2-класових школах: в Вибранівці, Миколаєві, Бариничах, Хлібовичах Великих, Городиславичах, Ланах, Підгородищу, Підяркові, Старім селі, Суходолі.

4) При школах 1-класових: в Бертешові, Бородичах, Дроговиці, Городищу Сотнарскім, Юшківцях, Киселі, Любешці, Лопушнім, Мільбаху, Молодичах, Новосільцях, Оттяневичах, Вільхівці, Оршківцях, Пятничанах, Підгірках, Піддїстрянах, Ренехові, Серниках, Станківцях, Стоках, Стрілках, Сухрові, Трибухівцях, Водниках, Волчатичах, Вербиці, Вол'нім, Залісцях і Жабєкруах.

Речинець до 30. цвітня.

— Окружна Рада шкільна в Яворові розписує сам конкурсу на сталу посаду справнього учителя при однокласовій школі з языком викладовим польським в Брухналі з платнею річною 300 згр. з вільним мешканєм в будинку шкільнім.

Речинець до кінця цвітня 1896.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Миколая
ч. 18.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Садівництво в школі народній.

Плян науки в школах народних вкладає на учителя обов'язок за-
ложити і удержувати на поли шкільнім шкільку сїянок (зернівок) виплека-
них з насїня, шкільку щеп і невеличкий сад з дерев і корчиків ово-
чевих. Особливо важними будуть тоті відділи в народних школах рільничих,
де они мусять бути проваджені на ширші розміри, як в школах народних
звичайних. Садівництвом опікує ся цілий край; а як велику вагу кладуть
власти шкільні на практичну науку садівництва можна пізнати з уступів умі-
щених в читанках для школи народної, де знаходимо як найдокладніші ін-
струкції до заложення шкільки і саду. Ще більше уступів о садівництві єсть
в книжках для науки доповняючої особливо в читанці польській.

Уступи ті уміщені в читанці „Школа народна Ч. IV.“ єсть:

- 1) „Сад“, уступ 14. де описує ся плян розміщення овочевих дерев
в садї;
- 2) „Шкілька сївок“, уступ 15, в котрім подана єсть докладна ін-
струкція заложення шкільки з зернят;
- 3) „Шкілька дерев“, уступ 33, в котрім описане єсть далше про-
ваджене молодих, з насїня вихованих, деревець;
- 4) „Ублагородненє дерев овочевих“, уступ 89, ту єсть опи-
сані деякі способи щеплення;
- 5) „Ужиток з овочів“ уступ 16.

В читанці для науки доповняючої Ч. I. знаходимо о садівництві уступ
68; уступ той складаєсь з трех частий а то а) як одержимо дички, б) будова
деревця, в) ублагородненє дерев. Уступ 69 тоїж читанки трактує „О шкодли-
вих і позиточних звїрятах в садах і огородах“, а уступ 70 говорить о
„ужитках з садовини.“

О много докладнійшою як в читанці для науки доповняючої рускій
єсть наука садівництва уміщена в читанці „Książka do czytania dla nauki do-“

pełniającej w szkołach ludowych. Część I.^a Там містять ся на 13-ти картках друку (від стор 238 до 264) важні відомости з садівництва а совістне оброблене тих уступів в школі народній принесло би не малий пожиток для культури краюї.

Если би однак в шкільнім огороді були запроваджені сад і шкілька лише для того, щоби вдоволити існуючим приписам, то справа розвою садівництва не много би зискала. Нам не треба яких будь дерев, але треба дерев здорових, добре розвинених і проваджених. На щасте учитель має і особистий інтерес в стараннім провадженню шкільки дерев і саду, бо оно може вму приспорити досить поважну суму доходів. В шкільці обіймаючій $\frac{1}{8}$ часть морга можна що року випродувати щеп вартости 100 зр., з півморгового саду можна числити доходу на рік найменше 150 зр. а цифри ті суть радше скромні як пересадні. Добра яблінка потрафить зародити 5 кірців, а з грушок особливо стоячих самотно збирають навіть 6 і більше кірців (по 100 кл.). Старі 40—50 літні черешні зародять ще около $1\frac{1}{2}$ кірця овочів. В Віртембергії, вітчизні німецького садівництва, оціняють дохід з яблінки або грушки середно-доброї в слідующий спосіб:

Від року 10—15	привносить дерево доходу річно	по 60 кр. за 5 літ	3 зр.
" " 15—30	" " " "	по 2 зр. 60 кр.	15 " 54 зр.
" " 30—50	" " " "	5 " 40 " "	20 " 108 "
" " 50—60	" " " "	4 " 50 " "	10 " 45 "

Разом принесє отже одна яблінка через 50 літ доходу . . 210 зр. або пересічно що року 4 зр. 20 кр.; одна яблінка репрезентує про те капітал майже около 100 зр. Треба пам'ятати при тім, що яблінка живе і родить при добрім плеканю значно довше як 60 літ.

Від закладаня садів відстрашує загальною мисль, що на овочі треба довго чекати. Гадка ся єсть найменше оправданою, правдою єсть лиш одно; а то, що тяжко зробити початок, тяжко забрати ся до заложеня шкільки. Коли однак заложить ся шкільку, так тогди йде все скоро одно за другим. З деревець карлових можна мати овочі в 3—4 роки по защеПЛєнню. Деревя високопенні родять вправді пізнійше але за те живуть довго. Черешня родить в 6 літ по засадженю 1— $1\frac{1}{2}$ чвертки (8—12 гарців) ягід; вишні і сливи родять в 7 або 8 році по четвертці або і більше овочів. Грушки починають родити в 8—10 році по засадженю і родять по четвертці. Яблінки родять між 10—12 роком по засадженю і видають також по четвертці овочів. Навіть така непоказна деревина як орїх лісковий в кілька літ по защеПЛєнню видає по кілька гарців орїхів.

Дуже великою заохотою до закладаня садів і умітного їх плеканя може бути добра книжка о садівництві, котра змалює перед очима читателя красу тої науки і заінтересує его до справ доси ним може легковажених. Задачею отсеї смирної праці єсть також причинити ся до розвою садівництва. Однак мусимо зазначити, що ми навіть не ставимо собі за мету обробити докладно в отсій розвідці всі справи садівництва дотикаючі. Предмет то заподати обємистий, щоби его можна в рамках „Огорода шкільного“ вичерпати. Тут мусимо обмежити ся на поданю головних найважнійших точок, віденяючих заєкавих читателів по докладнійшій інформації до книжок спеціально о садівництві трактующих.

До таких інформаційних дїл садівничих зачисляємо:

1. „Садъ при хатѣ.“ Ед. Янковського. Видане тов. „Просвѣта“ Ч. 178—179, переклад з польского, коштує 15 кр. Бєть то знаменита і досить вичерпуюча праця о садівництві; цїна книжочки дуже приступна. Учителі могли би при наудї доповняючій уживати тої книжочки яко підручника з дуже великим пожитком (устава на то позволяє, тїлько на початку року треба предложити плян науки окружній Радї шкільній до затвердження). Автором книжочки „Садъ при хатѣ“ єсть європейскої слави і многозаслужений помісльот Едмунд Янковскій.

2. Edmund Jankowski. Sad i ogród owocowy. Видане III. Warszawa 1893. Обширна і вичерпуюча наука о садівництві і плеканю корчиків овочевих; книжка обіймає 710 стор. друку і коштує 4 рубл. 40 коп. т. є. около 6 злр. Книжку сю поручаємо, яко найдокладнїйшу о садівництві до окружних бібліотек, а також аматорам садівництва.

3. Józefa Strumilly: Ogrody północne, wydanie VII. przerebione i pomnożone przez Władysława Tynickiego. Tom I-szy Sadownictwo. Wilno 1880. Коштує 1 рубл. 50 коп. Добра ся книжка, дуже практично написана обіймає 272 стор. друку; дуже поручаємо до бібліотек.

4. N. Gaucher: Praktischer Obstbau. Berlin 1891. Книжка ся має на 400 сторонах друку 366 дуже поучаючих і добре виконаних рисунків і тим єсть для практики цїнною. Особливо гарно і інструктивно єсть оброблена партия о щепленю. Коштує 8 марок.

Молодник (шкілка) дерев овочевих.

Найприроднїйшим а zarazом найбільше відповідним способом розмножуваня дерев і корчиків овочевих єсть розмножуванє з насїня. Суть декотрі рослини, котрі можна множити і иньшими способами н. пр. малини через дїленє корчиків, виниці з вєднїв (штубрів), але найбільшу часть наших рослин овочевих множимо з насїня. І так яблїнок, грушок, вишень, черешень, сливок, бросквинь, морель, орїхів волоских, лїскових і т. д. доховуємо ся з насїня. Виховані з насїня молоді рослинки називають ся „сїянками“ (siewki) або „зернївками“. Виховані з насїня зернївки суть найлучшим материялом на щепи. Лише декотрі роди рослин овочевих (а буде о них бесїда понизше) можна множити і способами иньшими.

При закладаню шкілки сїянок треба передовєім постаратись о добре сьвіже насїня. Насїня можна збирати або самому або також при помочи школярїв.

Яблїнки щепить ся на зернївках вихованих з насїня яблїнки дикої або зі здорових яблук щеплених. Насїня яблук узбирати легко. Яблїнки карлові щепить ся на яблїнцї райскій*) (Jabl. rajska, Paradiesapfel, Pirus malus paradisica), котра єсть низьким колючим корчиком і родить цурпуровожовті, солодкі овочі величини доброї вишнї. Корчик родить що року обильно, отже о насїня не тяжко, лише треба мати у себе один корчик материний, для продукції насїня. Бєть єще одна відміна яблїнки, на котрій щепимо яблосєві зрази, коли хочемо мати дерева карлові. Бєть то яблїнка солодка

*) У нас фалшиво зовуть райскими яблуками овочі з яблїни високо вєрстаючої, котрої назва Pirus baccata cerasiformis = яблїна ягоди́ва вишне́ва. Червоно-жовті єї дрібні яблочка дають дуже добрі конфїтури і компоти.

(Splittapfel, Doucin [чит. дусе́н] jabl. słodka, *Pirus malus praesox*); она росте слабше від яблїнки дички, надає ся особливо на ґрунти сухіші, і розмножує ся не так з насіння, бо овочі мало коли дозрівають, але передовсім з обсапани корча. Обгорнений як бараболі високо землею корч видає з землі много паростий, котрі нагнені яко відклади вкореняють ся а тогди пересаджує ся їх до шкїлки.

Грушки насїня добуває ся з угниличених грушок звичайних. На таких зернівках защеПЛЕНІ зрази виростають в великі, довговічні дерева; їх зовемо деревами високопенними. Коли хочемо дістати щепи маленькі карлові то єсть такі, щоби через ціле житє тримали ся яко невеличкі деревця, то щепимо грушку на орябинуї (*jarzębina*), глосї звичайнім або на піґві. Орябина і глїг ростуть у нас всюди дико, а насїня отже не тяжко. Глїг єсть навіть дуже добрим підкладом під грушки карлові хотий декотрі твердять, що овочі, на глосах щеплених грушок дістають терпкий смак. Дятого побіч орябини найрадійше щепить ся грушки карлові на піґві (*Cydonia vulgaris, Quitte*). Грушки на піґві удають ся дуже добре, лише треба зрази низенько щепити, бо піґва легко мерзє. При низькім щепленю можна пень дички-піґви обсапати на зиму землею і листєм або оборником обложити. Піґви розмножують ся з насїня, котре треба спровадити, бо у нас піґви не дозрівають; піґви розмножує ся також з обсапуваня корчиків землею, бо тогди виростає з корча много літоростий, котрі викопані з корінєм пересаджує ся до шкїлки, де они добре вкореняють ся; врештї розмножують ся піґви і зі штубрів.

Сливи розмножують ся з насїня. З відростів кореневих можна а стілько користати, що виконає ся їх і засаджує в шкїлці, щоби добре вкоренили ся.¹⁾ Насїня сливок округлих²⁾ (любички [в декотрих сторонах зовуть ся они „терносливи“] *Prunus insititia, St. Julienpflaume*) єсть дуже для шкїлки придатне. На зернівках з сливок округлих можна щепити всякі татунки сливок, бросквини і морелї. На зернівках з сливок угорських можна лише щепити татунки угорекі. З насїня сливок шляхотних можна доховати ся добрих дерев і без щепленя. Сливи, бросквини і морелї можна щепити і на тернинуї (*Prunus spinosa*), і они дуже добре удають ся на тернинуї, одна лише з нею недогода, що випускає з кореня много відростий, котрі треба старанно витинати. Деревця карлові одержимо у слив тогди, коли їх щепимо на дрібній сливці округлій або на сливці мірабельковій (*Prunus mirabolana*) або вкінци на тернинуї. Декотрі огородники навіть дуже поручають щепленя сливок, бросквин і морель на тернинуї; такі щепи виростають в невеличкі деревця. Можна їх садити густо і проте на малім кавалку можна мати много татунків.

Вишні і черешні розмножують з насїня. На сїянках черешневих щепимо вишні тогди, коли хочемо мати великі і розкішного зросту дерева. На вишневих підкладах защеПЛЕНІ черешні вправді приймають ся, але ростуть але. Вишні можна розмножувати і з відростів кореневих, котрих так много показує ся. Відрости ті треба викопати і пересадити до шкїлки, щоби дістали

¹⁾ Декотрі огородники ганиють однак сей спосіб множення сливок і твердять, що єди-о добрі дерева можна дістати з насїня.

²⁾ Терносливи ростуть у нас в двох відмінках: 1) овочі великі на великих деревах 2) овочі дрібні, на дрібних деревах.

добрі корені. Вишні на вишнях щеплені виростають в низькі дерева. Черешневі і вишневі зрази звичайно щепить ся на дичках черешневих високо, в раменах мужчини; найлучше удає ся кожуховане. Очковане удає ся лише на вишнях. Вишні або черешні карлові виховує ся в той спосіб, що зрази щепимо на антипці (*Prunus Mahaleb*, *Weichselkirsche*) котра єсть дрібним корчиком, вишні карлові можна крім того щепити на вишенці [*Prunus Chamaecerasus*, *Zwergkirsche*]. З насіння добрих черешень і вишень виховані дерева дають часто так само шляхотні сорти і без щеплення.

Бросквини і морелі найлучше виховати з насіння добрих сорт на нашу зиму менше вразливих. Дерев виховані з такого насіння дають часто добрі овочі і без щеплення. Можна їх однак щепити а то на сливках всякого роду угорських, округлих, мірабельках і на тернині. Бросквина (*Pfirsichbaum*, *Amygdalus persica*) єсть деревом, котре без окриття соломою в зимі змерзло би, а овочі лише в тепліших сторонах або під муром дозрівають. Мореля (*Armenica vulgaris*, *Apricosenbaum*) вже скорше у нас удає ся, а в околицях За-ліщик годують морель дуже много і з великим зиском.

Оріх волоский ховає ся з насіння, его не щепить ся.

Оріхи лісові розмножуємо кількома способами. Щепити можна сїянки виховані з оріха простого; можна садити насіння сорт шляхотних і ховати з него дерева без щеплення; можна викопати з ліса відрости кореневі, засадити в шкільці і потім нащепити; можна врешті множити оріх лісовий з відкладів галузок, котрих вже не треба щепити, если они походять з сорт шляхотних.

Дерень (*Cornus mascula*) розмножує ся з насіння або з відкладів галузий, его не щепить ся. Єсть то також дуже пожиточна а при тім довго-літна деревина.

О винограді не будемо тут споминати. Управа винограду єсть у нас в декотрих сторонах можливою, але любовників тої рослини мусимо відослати до основної праці для нашого клімату застосованої п. т. *Krzew winny* Ed. Jankowski. Warszawa (коштує 1 рубль). Також докладно оброблена єсть управа винограду в праці вже цитованій тогож автора п. т. „*Sad i ogród owosowy*“.

Веприни, винницї, малини і оживи можна також множити з насіння сорт шляхотних. Щеплене веприн і винницї належить до досить трудних операцій і для того множимо сї рослини иньшими способами; винницї множать ся досконало з всаднів (штубрів) а веприни множать ся з відкладів галузок, а також і з всаднів (о чім пізнійше). Малини і оживи множать ся легко з ділення корчиків.

Дерев лісові. До шкільки дерев овочевих потреба долучити шкільку дерев лісових. Хто обізнаний з читанками для шкіл народних, в котрих описане єсть майже кожде важнійше дерево лісове, той зрозуміє, що дальша і остаточна ціль сих уступів розбудити замиловане до плескання і охорони дерев даєть ся досягнути не через сухе прочитанє сих уступів, але через читанє поперте практикою в шкільці. Не жадаємо того, щоб учитель закладав шкільку берези, верби і т. п. але шкілька на малу скалю з дерев найпожиточнійших: столярських на меблі як оріх чорний американський, медоносних як липа і жовта акація, шпилькових як яловець, кедр-лімба і иньших оздобних єсть в огороді шкільнім не менше важна від шкільки дерев овочевих.

Що більше, шкілка дерев лісових не дає нам тільки роботи, як дерева овочеві. Диким деревам дозволяємо рости вільно; они і много місця не займають, бо дерева шпилькові н. пр. найкраще ростуть собі в шкілці щеп під їх тінею. На сїянках диких дерев можна щепити потім відміни того татунку огородинчі: н. пр. на глозі щепить ся зразв глогу з повним цвітком, на ліустрі боз, на липах липа заграничні і т. д. Шкілка лози кошикарської веть також потрібна. Деревя виплекані в шкілці не пропадуть марно; їх купить громада до обсадження доріг; купить господар, щоби посадити на межі, дістане пильніший ученик на пам'ятку.

(Дальше буде).

„ПРИТУЛОВИЩА“ і „ЧИТАЛЬНІ“

яко конечні співчинники народної школи.

Де лиш з ким зійдеш ся, де лиш з ким заговориш про народні школи, сейчас кождий виступить з критикою, що наші народні школи не приносять майже ніякого хісна. І критиків сих та песимістів намножилась така безліч, що оптиміст учитель не годен собі з ними дати ради. Обганяє ся він від них ріжнородними аргументами і представляє їм, що оно так зле не є, що наші школи будь-що-будь таки сповняють приписану собі задачу, та дарма, нічого се не помагає.

Пригляньмо-ж ся сим критикам; що то таке їм не подобає ся в теперішнім шкільництві?

Ось насамперед священик-консерватист або і селянин того самого сорта так вам скажуть: Е, до чого то наші школи? Давнійше навчали ся хлопець „апостола“ читати, в церкві співати а нині що? Навіть молитви не зміє. — А знов патриот заяне вам нарікати на польонізацію шкіл, на „krakowiaka“, на безхосенне мучення дітей відомостями, котрі нині чують а завтра забувають. Практичний поступовець бажає знов, щоби на місце теоретичних наук заведено науки практичні. Він аж тогди зрадів би, коли би, вступивши до класу, побачив, що ось хлопець один в кутику латає чоботи, другий товче зелізо на ковалі, третій ліпить горшки, четвертий стругає на столярськм верстаті, пятий шие свитину і т. д. і т. д.; а дівчата перуть, варять, масло роблять, мережать, сорочки швють, прядуть і т. п. А тимчасом всевідучий учитель лише походить по класі та показує тут хлопцям, там дівчатам, що, як і до чого йде. В літї, в натурально, діти ходять за плугом, беруть скиби рівно глибоко, потім сїють, волочать а всею машинами, ще до того англійськими. Про дівчата вже і не кажи, де їм місце! Ті мають досить роботи в городі коло ярини, коло лону, полотна і т. п. Образець справді принагідний; на що до того книжки?

Ба, але і така наука не кождому буде до вподоби. — „Про-біг! — закричить статистик — таж Галичина має найбільше число анальфебетів! Змудуйте ся, з нас Європа сьміє ся, вчить же читати, писати!..“

Та ще, коби вас не знудити, наведу голос строгого мораліста. Той знов питає вас: А що ж зробили народні школи під взглядом уморальнення люду? Дивіть ся, кілька край видає на суди, на кримінали, на доми поправи, на волоцюгів!

Ось таких критиків можна би навести цілу галерію, але шкода паперу. І що-ж на ті закиди відповісти? Ото хибя заслонити ся приповідкою: Бже ся той не вродив, щоби всім догодив.

Народний учитель повинен лише завсїгди тямити, що він в своїй роботї має прямувати до сих двох цілей: 1) до релігійно-морального вихованя повіреної собі молодїжи, і 2) до єї просвїти. — Се є головна задача народної школи і єю задачу всі тямущі учителї, всі щирі просвїтителї народа, завсїгди совістно сповняли.

Правда, що таких щирих робітників нема багато на просвїтній нивї, правда також, що і ті учителї, котрі спершу взяли ся до працї з горячковою охотою, опісля знеохочені неповідженем, прибиті нуждою, швидко опустили руки; винна тому наша суспільність, що вкладаючи на плечі народного учителя великаньску працю, не звільнила єго від журби про хлїб насущний.

Однакож, маючи на оцї згадані дві цілі народної школи с. є. вихованє і образованє молодїжи, розважмо, чи в сїм напрямі осягнула народна школа бажані результати? — На жаль досвїд учить, що не осягнула, і під тим взглядом закиди критиків суть оправдані. Не говоримо вже про ті села, де школи раз мали учителїв а раз стояли пустою, не говоримо і про такі, де за-для лихих обставин що року учителї змінiali ся, але навіть там, де були постійні учителї, і там по більшій частині, хотяй при ревії праці тихже, уровень моральности і образованя майже зовсїм не підїс ся. — Хто-ж сему лиху винен, чи систем науки, чи учитель?

Після моєї гадки — ані один ані другий — але складають ся на се дві дуже важкі причини, котрі просто паралїжують працю учителя а іменно:

1. Дуже лихе а властиво ніяке вихованє дїтвори в домі родиннім.

2. Занеханє дальшого образованя по скінченю обовязуючої науки в народній школі.

Пригляньмо ся першій причинї, се-б то вихованю домашньому дїтній нашого люду. Ось вам кілька образцїв з житя:

Нг. 1. Весна. Господиня понесла чоловікови їсти на поле. Десяти-літний синок поганяє. Нинї вже до школи не пїйде — нема коли. Старша о рік дївчина пігнала худобу — ще досвїта — як напасе, то деє так коло 9-ої пїйде до школи. Лишило ся ще дома троє: Шестилїтний Івась пасе на вигонї гуси. Таких пастухів є там більше. Доки гуси спокійно пасуть ся — гаразд! хлопцї крутять сопівки з верби а присьпівують при тім такі піснї, що не при кождім аудиторіум можна їх повторити. Опісля зчіпили ся кілька їх за чуби — пішло їм о ножик — та один другому як закине — брр! затикай уши і втікай!... Двоє дїток лишило ся дома: 1½-річний Гринь і єго нянька півпятилітня Маруся. Мамуня казали сидїти в хатї, але в хатї нудно. Маруся бере малого братчика наперед себе і таскає на дорогу, там веселїйше, але пошпорталась на порозї, геннула дитина з дитиною на землю. Ну, єї ще нічо, але Гриньо таки добре страє собі мозок, буде мати добру память до науки!...

№. 2. Діто. Се райска пора для сільської дїтвори. Ось вже дозрівають всілякі овочі на корчах і деревах, вже доходить горох на поли а ярини в огороді, вже птички висиділи молоді по сіножатах, полях і садах. — Ось і розпочали сільські збиточники свої спустошення по садах, полях, огородах та сіножатах. Перед ними не устоїть ся ні овоч, ні ярина ні птиче гніздо. — Хто-ж спинить тоту сваволю? Батьки і матери працюють далеко по-за домом а діти полишені без найменшого догляду і опіки. Перейдім ся через село; — що-ж побачимо? Ось одна купка пацькає ся у болоті, друга качає ся в поросі; там знов почуєть з хати крик дитини, котра аж охрипла з плачу, бо мама замкнула єї саму поміж чотирма стїнами. В иньшій знов хаті спить дитина мертвецким сном, то мати напоїла єї маківками в молоці; — а пам'ятливости і повмности науки буде колись учитель мати з такої дитини також потїху!...

Міг би я ще подібних образків і більше подати, та вистарчать либонь єї два для характеристики виховання дїтей у нашого люду. Але ще мусимо придивити ся наслідкам сего виховання, а спізнаємо їх вже при записах малих рекрутів до народної школи. Сей запис — справді дуже добра нагода до цікавих студій для психолога. Ось стоїть перед нами ціла юрба маленьких адептів науки: Одно сховало ся за мамину спідницю — мало єго що видно; друге видерає ся з руки матери і хоче втікати; третє тремтить на цілїм тілі і тихо схлипує; четверте ще з сїний кричить: „я не хочу!“ — „я не піду!“ — п'яте знов лише з-під ока дивить ся на ціле окруженє; шесте противно вертить ся на всі боки. Словом всі ті дїточки представляють типи ріжних домашніх і диких звїраток а лише дуже малий процент похожих на людей.

Над такими дїтьми працювати, се чиста розпука. Они за час свого коротенького життя придбали собі вже таку скількість хиб, що годі їх викоренити, а з другої знов сторони так мало розвинулись під вглядом поиятливости, що годі їх чого навчити. Тому зовсім дивувати ся не можна, що школа особливо при неправильній фреквенції або і при надмірній фреквенції, де на одного учителя випадає 150—200 дїтей, не може досягнути бажаних успіхів.

Що-ж належало би вчинити, щоби сему лиху зарадити, щоби діти сільські і маломійські внакше виховати? Як зарадити тому, щоби діти не дичили морально і умислово перед вступленєм їх до школи?

Єсть на се лише один спосіб, одна рада, то є: Треба коньче заводити по селах і місточках притуловища для дїтей до 6. року життя.

Ся спасенна гадка не є моя; ся гадка виринула вже тому три роки на зборах руских женщин в Стрию в р. 1893 і дивувати ся треба, чому така хосенна мисль не найшла доси апробати ширших кругів рускої суспільности.

Скаже може хто: на се треба уставу, котра би наказувала родичам там дїтей віддавати, або, що се все красне в теорії, але в практиці не дасть ся перевести. На се відповідаю:

Адже ми знаємо, що наша світла інтелїгенція впровадила в житє багато хосенних інституцій в тій цілі, щоби наш люд двигнути з морального і материяльного унадку. Чи здвигненє „Народного Дому“ з єго величавою церквою не видало ся перед літами декому теорією тоді, коли рускі патриоти взивали бідний руский люд до складання крейцарів на єю будову? Чи на заснованє читалень по селах треба було аж уставу, котра би зневолювала людей там належати? І чому-ж притуловища для дїтей мали би бути теорією? Чи

они не суть потрібні на рівні з читаннями? Почисліть лише, кілька дітей через недогляд родичів марно гине! Тут одні топлять ся, бувають злучаї, що не лише в ріцї, але навіть в цєбрику, тут знов другі гинуть під колесами та кінськими копитами, иньші же крутять собі вязи або стають ся кайїками на цїле житя. Чи матерї наших дітей не волїли би віддати їх до притуловища, нїж лишати на Боже провидїне? Чи нашій селянцї при роботї в поли не крає ся серце на згадку, що там єї дитина дома порабляє?

А знов ночисліть, кілька то огнїв повстало в нашім краю лише череа малї діти? Чи ті мільони знищенї рікрївно огнями не вартї заходу, щобн теорїю притуловищ зреалїзувати?

Тай зреалїзоване се є не так тяжке, як оно на око здає ся. Ось згадане товариство „Руских Женщн“ уложило вже навіть відповідні статутн, на основї котрих можна в кожній громаді при добрій воли народолобцїв завести дешевим коштом згаданї притуловища.

Обовязком же Товариства педагогічного — вже не лиш з самої філантропії, але в інтересї народного шкільництва — є: старати ся всіми силами, щобн для введеня в житє притуловищ придбати як найбільше прихильникїв.

Учителї і сьвященники з своїми народолобними жінками можуть в тім напрямї найбільше ділати, а за те буде їх наш бідний люд благословити!

Другим конечним співчинником народної школи є безперечно читальня. Про важність читальнї в селї і місточку не треба мабуть довго розводити ся. Коротко лише скажу: Там, де нема читальнї, вся тяжка праця учителя, вся наука і вся поправа обичаїв іде марно. Читальня — се властива наука доповняюча, се сїльска академія, котра дійсно може наш люд двигнути материяльно і морально.

І вже ті кількасот читалень, що доси засновано в ріжних місцевостях всхідної Галичини, дають сьвідєцтво, що провідники нашого люду поняли вагу читалень. Одно лише біда, що між заснованєм читальнї а єї життєним розвитком є так велика пропасть — як між небом а землею. Читальнї заснують ся дуже шумно, при їх отвореню говорить ся множество гарних бесїд, на „скромних“ перекусах вносять ся одушевляючі тоасти, сьпївають ся велегласні „многая лїта“ — тай звичайно на тім і кінчить ся.

Чому? Бо основателї читалень, сотворивши тіло з великою головою і многочисленними членами, не годні в нею вдунути душу і тому се тіло без душї вже від самого початку зачинає розкладати і псовати ся. Перед всім отже повинні основателї читальнї застановити ся, чи те тіло буде мати душу і хто буде сею душею?

Безперечно душею читальнї може бути лише сьвященик або учитель. Один з них мусить неустанно єї оживляти, нею щиро займати ся і без загляду на яку-небудь вдячність уважати працю в читальни яко свій моральний обовязок. Де такої щирої душї нема, там шкода навіть заходу на заснованє читальнї.

Найкрасше розвиває ся читальня там, де оба просьвітителї люду, с. є. сьвященик і учитель, подадуть собі руки до спільної а безупинної працї в читальни. І тоді буває так, що сьвященик є головою а учитель серцем читальнї, оба разом становлять тоді єї душу. — Наші учителї народні по більшій частн не усувають ся від працї по читальнях а наколи зважимо, що вже сама праця в школї нищить їх сили і єдоровле, то щира їх робота в чи-

тальних заслугує на всяке признанє! — Однакож дивним дивом стрічає тих ревних учителів як раз щось противного а іменно невдоволенє ба навіть докори зі сторони властей шкільних. Я не можу поняти, длячого се так дїє ся, але що се факт, то я сам можу кождому невіруючому послужити яко живий оказ сеї сумної правди. Що таке поступованє шкільних властей відстрашує багато слабодухів від праці в читальнях не треба і казати.

З вдоволенєм підношу на сім місци, що Виділ руского педагогічного Товариства, сповняючи порученє загальних зборів з минушого року, відіис ся в сій справі з пропам'ятним письмом до краєвої Ради шкільної, в котрім то письмі основно представив велику вагу читалень взагалі а діяльности народних учителів тамже в особенности та просив, щоби працю їх по читальнях вчислювано учителям за заслугу.

Маю непохитну надію, що краєва Рада шкільна признаєть справедливість виводів Виділу руского педагогічного Товариства і сама заохотить учителів до живої діяльности в читальнях а тоді доперва можемо бути певними, що праця учителів в школах народних принесе бажані плоди.

Кому отже добро нашого темного і бідного люду на серци лежить, хто хоче, щоби народні школи принесли реальну користь, той нехай всіми силами старає ся:

1. заводити по селах і місточках притуловища чи там охоронки для маленької дїтвори, а

2. зайняти ся щиро розвитком читалень.

Се найконечніші співчинники народної школи, се альфа і омега в народній просвіті!

Іван Петришин.

О образованію і вихованію дівчат.*)

Стань сильна свідомка прав людина
В твоїх руках твоє і всей родини
Добро і воля і неший щастя рай.

У. Краєвська.

Поміж членами філії руского товариства педагогічного в Тернополі, піднесена зістала гадка основати в Тернополі, сім головнім місті Поділля, руский дівочий інститут. Позаяк та гадка лежить всім на серци, то можна мати надію, що она переведе ся скоро в дійстність. Не від річи проте буде заадалегідь застановитись над будучим образованєм і вихованєм дівчат в тім інституті. Всі позначки теперішних часів позваляють судити, що соціальні наші обставини мусять небавом дізнати властивого переображеня; а з ними змінить ся особливо і становиско женщин в суспільности, они досягнуть коли вже не у всіх напрямках рівних прав з мущинам, так певно стануть високо по над той позем, на яким тепер стоять. Той час близькій, він не може нас заскочити, він не може нас застати несприготованими на зміни, які він нам принесе. Але они

*) Відчит читаний на конференції філії тов. пед. в Тернополі.

вплинуть тільки тогди спасительно для нас, если теперішнє вихованє дівчат буде відповідати будучому становиску жєнщини.

В ріжних краях як в Росії, Швайцарії, Німеччинії, Англії і Франції напрям теперішних часів викликав вже ріжні зміни і проби виховуваня і образованя дівчат. В краях сих поступило образованє жєнщини так далеко, що они мають позволенє учащати на виклади університетскі. В Цуриху прислухують ся жєнщини викладам медичним, в Берліні філѳозофічним, на виділі правничім є те-ж одна. В факультеті філѳозофічним в Гріфії (кн. Поморскє над морєм) слухав шість учительок викладів спеціальних. На університетах в Галлії (Halle в Саксонії) і в Гетінген (в Гєсії) уряджєно академічні курси для жєнщин, на котрих профєсори викладають ріжні предмети научні пр. педагогіку, психологію, історію культури і т. п. В Росії єсть уже кілька докторок медицини і т. п.

У нас не дозволено єще жєнщинам учащати на університети, а образованє дівчат не сягає так далеко, щоби они поступали на академію; вправді єтьє случай, що якась одиниця здаєть матуру, однак і єє рідко графляє ся. Найвищим можливим образованєм єсть укінченє жєнської семінарії.

Правда, що коли поглянемо на напрям давнійшого образованя дівчат і порівнаємо єго з теперішним побачимо вже значну ріжницю і великий поступ; за для того можемо сміло надіятись, що за кількадесят років поступ єєй окажє ся єще о много значнійшим, вирівнає заграничному. Погляньмож на становиско жєнщини в єуспільности і спитаймо чи потрібнє їм вишого образованя. Між сєльнянами і маломіщанами, де образованє мужчин і жєнщин стоїть на рівні, є жінка не тільки товаришкою мужа, газдинєю, виховавчиною дїтий, але заразом і помічницею в єго працях. Чи він займає ся рільництвом, чи ремєслом, чи промислом і т. п. завсїгди жінка працює на рівні з мужем. Він ділить ся з нею з кождою гадкою, радить ся з нею у всїх справах і пр., словом уважєє єї за рівну собі людину а хоть часом і відозвє ся: „Є, що там баба знає“, не говорять він сєго з переконаня.

Відносини мужчин і жєнщин поміж інтелігенцією представляють ся меншє корисно. Муж майжє заєдно занятий поза домом; він вєдє справи, о котрих жінка не має докладних відомостей. Жінка заряджувє вправді домом, виховувє теж дїтий, але і в тих занятях не має она певного пляну змїряючого до ціли не має і євідомости, для чого і по що она тє робить. Домом заряджувє она з дня на день; дїти виховувє без знаня педагогічного, психологічного; без яких небудь засад і певного напряму. Для того то часами панувє в бюджеті домашнім недобір а на дїти безнастанні наріканя за їх непослух і злі привички. При тім всїм не видить жєнщина ніякої ціли житя а замкнувши ся нїби задля праць домашних перестає жити для євіта, а євіт не ієстнує для неї; она відчувєє невдоволенє з сєбе, з сєвого посланництва і обовязків, єеохочо їх єповняє і єтаєсь поводом непорозумінь домашних. Причиною сєго є: недостатчєє вихованє і образованє дівчат, котрє не дорівнює далеко образованю мужчин. Єє є і поводом, що мужчини єеохочують ся до жєнитьби, а коли рїшають ся до того, шукають передовсїм посагу, щоби бодай зробити зносини обєтавини материяльні. Правильно заклєчають єупружєства тільки мужчини такого єтану, де жінки поділяють працю мужів і скоро муж має більшє занятий дома, як поза ним, пр. рільника. Не однаковє образованє єпопнуєє і тє, що муж шукає розривки по за домом, бо загостивши до дому не єзайдє єподіваного в нїм духового відпочинку; а досить часто наріканє і за-

види і сего він уникає, відчуваючи, що несправедливо дістались они йому, шукає спокою, якого йому дім не дає, деінде і найде певно людей собі рівних образоуванем і теж невдоволених. Він хотів би, щоби его дім, его огнище родинне було для него тим раєм, в котрім би міг забути все зло, якого дізнав в світі вишнім, в котрім би міг свободно, але з занятєм перебувати і відпочати по трудах, а жінка его щоби була тою другою братною душею, котра би зрозуміла его цілковито, та поділяла его стремлєня, ідеї і мрії! А скоро дістане жінку, котра з причин недостаточного виховання не єсть в силі жити родинне урядити так яким оно повинно бути, щож позістає йому, як не шукати в иншій товаристві розради.

Коли-ж в теперішніх часах що раз більше мужчини волять жити безженно, а в наслідок того що раз більше дівчат шукає незалежного становиска, повинно вихованє і образоуванє жєнщини таким бути, щоби оно успособляло жєнщину на відповідну товаришку життя, на господиню, жінку-матір, щоби она уміла надати житю домашньому ціль его внеслу; надто повинно вихованє і образоуванє успособляти жєнщину до розумного виховання дітей а заразом в разї потреби і запевнити жєнщинї незалежнє становище в єуспільности. Хоч би вихованє і образоуванє мало практичний напрям, більше мало ціли а в наслідок того належало би єще више підносити науку, все-ж і тоді більша частъ дівчат не потребовала би лишатись свого призначєня і оно могло би бути в властивім понятю розширене. До тепер занадто єще ограничаєм призначєнє жєнщини до старання около дітей в їх перших літах; жєнщина повинна бути для них завше учителькою і провідницею. В минулих віках було більше гармонії між дітьми а властиво між синами і мамами як в теперішнім. Скарб науки не був так багатий як тепер і ріжниця образоування не була те-ж так великою. Засади традиційні переходили з уст до уст і просьвічували наслідникам; становиско, повага, незвичайно моральнє житє матерї становили части науки і знання для синів. Нині задача материй о много труднїйша; образоуванє сина значно відбігає від образоування матерї; оказуєсь коначна потреба реформи образоування жіноцтва, щоби сини познимо висших наук видів в мамі все той взір для себе, яким яєїла єму та сама мама в дитинних літах, коли его понятя були вузкі, обмежались на виднокруг домашній; потреба щоби мати загальним образоуванєм своїм і високоюстю мислїй, піднесєними стремліннями і розсудком відповідала всім потребам розвиваючого ся умислу єї сина. Образоуванєм своїм повинні матерї так впливати на дітей, щоби будучі генєрації єміло сказали: „Все, що посїдаєм, винїєсьмо матерям нашим“. — До того нам стреміти належить, бо час того вимагає; а коли хочемо користати з его змін, виборім собі належнє нам становиско правдивою наукою, інтерєсуєм ся всім, що дотикає нинішнього часу, не єтієм позад наших мужїв, глядїм щоби у нас і в голові було а не лише на голові; нині настав той час, що жінки ріжняться є тільки образоуванєм а не убранєм; звїєна бо є річ, що так звану паню зо світа інтелїгенції від куховарки по єї єстрою не виїзнаєш.

Перегляньмо-ж тепер важнїйші точки, коначні до виховання і образоування наших дівчат. В вихованю наших дівчат відгравает важну ролю характер і сила духа. Не гадаю ту тоту силу духа, що побуджує до героєвских діл, тільки о тій, яка небезпечєнствам і противности єміло глядять в очі, зносить нещастя вправді з жалєм, але не даєть єя ними єломати; яка неспраємности, противности і неповоджєня житя уважає яко коначности.

Плач у жінщини уважаний єсть виправді за знак нїжного чувства, але лише тогди, коли походить з неминучих нещастє єї і других людей; кількож то жінщин, але плаче з причин найменшої неприємности, неповідження і навіть і то дуже часто зі злости. Як тогди представляє ся нам сей єї плач?

Щоби такій фалшивій нїжности не дати розвинутись, треба образувати у дївчат силу духа, через просьвіщенє розуму і серця, через досьвід.

Також і певна боязливість у дївчат уважана буває за знак нїжности. Она єсть радше ознакою слабости і для того треба старатись єї усунути. Нераз лучає ся, що дївчинка узрівши паука, жабу або гусеницю наробить крику, або і зомлєє; або підчас їзди за найменшим-більшим захитанєм починає кричати, а вже як почує громи, побачить блискавиці дрозить тоді на цілім тілі і не знає де сховатись. Все се єсть наслідком злого вихованя. Страх перед ріжними животинами, а навіть обридженє до них треба усувати научанєм з історії натуральної, котра від літ дитинних повинна спочивати в руках матері. Також на підставі наук природних треба усувати у дїтий страх перед громами і лискавицями. А если ту боязливість уже в малім степени усунемо, не виростуть нервові жінщини; — се може одиноко зробити мати, а до того мусить і сама мати знанє відповідне. Другим важним чинником вихованя єсть вироблюванє осуду. Приповідка каже: „не суди, а не будеш суджений“. Сьвіт посуджує жінчину, що она замиловані в обмовах і сплетнях; тому вже від наймолодших літ не треба допускати до того, щоби дїти єуду свого о других не висказували а особливо некористно. Взагалї треба у дївчат виробляти ту прикмету так, щоби они більше судили свої поступки, як дїла других. При тім ніколи не можна допускати, щоби дївчинка доносила якісь сплетні на других дїтий або на слуги.

Третім важним чинником вихованя єсть замилованє до порядку і чистости. Велику увагу належить звернути на те, чи дївчата все суть чистенько помиті і старанно учесані. Одїж все повинна на них бути старанна і чиста. Річи свої і забавки мають они складати порядно і не лишати їх порозкиданими. Коли-ж підростуть, треба звертати їх увагу на лад і чистість по комнатах і по всіх приладах. Бачну увагу треба би звернути на поведєнє дївчат до других молодших і старших осіб а також до слуг; поведєнє се мусить все відзначувати ся лагідностєю і терпеливостєю. Належить ганити всяку різкість вираженє і уношенє ся гнївом а тогди лагідність і миле поведєнє вкорінить ся в житє. Головним також дїлом буде впоїти у дївчата старанє о здоровлє. — О скілько виїшність єсть виразом внутреннього стану, так здоровлє внутреннє надає сьвіжости і красоти виїшности; лише така краса єсть правдива і принадна. Веї штучні средства для викликаня краси суть шкідливі для дївчат. Они не тільки шкодять тілу самому, з'огиджують тіло, вироджують і самолюбство, найбільший блуд жінщини. Зо всіх средств служачих до сохрєненя краси повиннисьмо впоїти нашим дївчатам найважнїйше, то єсть: красоту душі. Невисказано милою єсть краса, яка з краси душі через тіло блищить, через красоту душі стають ся навіть нехороші з лица жінщини милими, любими; противно же жінщини найбільшої краси тіла через невиобразовану і некрасну душу тратять на красї. При тих всіх средствах вихованя найважнїйшим є вихованє дївчат в дуєї релїгійнім яко вступ до того образованя, яке розвине ся на підставі наук.

Образованє ціле мусить починатись на пізнаню матерної мови, яко підставі до дальших наук. Докладнє знанє тої мови виціплює любов до ріднї,

до народу свого. Крім матернього язика повинні дівчата учитись також ґрунтовно і інших язиків особливо таких, котрих знання вимагають вже суспільні обставини, у нас прим. мови польської і німецької. Знання докладне мови улегчить вже науку інших предметів, яких нині по школах учать.

Неменше потрібними суть до образовання жєнщини музика, сьпів і танець. При музиці і сьпіві головною цїлею науки повинно бути образованє слуху і голосу а також чувства, котре впливає убагородняючи на характер.

І танець потрібний; він виробляє легкі і приятні рухи і також уложєнє тїла. Рисунки образовують знов змісл зрїня, око і естетичні понятя. Рисунки, сьпів, музика суть конечним і милим занятєм в вільних хвилях і то не тільки для тих дівчат у котрих до того розвинєна спосібність, але і для окруженя їх. Рисунки спеціально суть дуже потрібні при роботах ручних, красота робіт залежить все від доброго рисунку; роботи ручні повинні вєсти ся після доброго плану і не ограничати ся на красивих люксовєвих робітках, але більше звернені на поле практичне а наука шитя і крою повинна заняти в них перше місце.

Добре би також було, наколи би в жіночих інститутах об'учувано практично господарства домашнього, через що, дівчата не відчужували би ся в праці коло дому а до того і рух причинив би ся вельми до їх здоровля.

На тім кінчу мої погляди о конечности висшого образованя жєнщини і перегляд теперішнього вихованя і образованя дівчат. Плани подібних наук суть у нас подекуди переведені в інституті під проводом черниць Василянок у Львові, Яворові і в інституті для дівчат в Перемишлях. Здалибись конче такі інститути в Тернополі і Станіславові, з котрих виходили би добрі і чесні рускі жєни і матери, котрі би виховували своїх дітїй в вірі, чесноті і патріотизмі; і о них сказала би Русь: „Все добро, яке посїдаємо винїсємьо жєнщинам нашим“.

Марія з Рибачків Солтисова.

В С Я Ч И Н А.

— Рідкі печери. На послїднім засїданю польского товариства природознавців ім. Копєрника у Львові здавав проф. Лємницький справу з своєї прогульки в околицю Товмача, щоби там розслїдити печери, відкриті при домашю каміня днє 21 лютого с. р. в селї Локітках, положєнім 3 км. від Товмача. Ті печери лєжать на західних склонах подільської високорівні відтатої дїєстровим яром від гіпсових подільських покладів. Они складають ся з трєх головних і двох менших печер, а тягнуть ся 35 метрів в глєб гори. Ширина найбільшої з них вносить около 10 метрів, а висота звиз 5 м. Стїни і дно їх сухі. Теплота печери найбільше віддалєної вносить $+9^{\circ}$ Ц. Стєлю тих всїх печер творить сїрий вапняк, одноцїльний, що лєжить бєзпосередню на гіпсах, а над ним до 4 м. завглубшки

розвинув ся трет'юрядний сивий цілець. Цілу стелю прикрашують густо зависаючі пречудні жовтаві вапняні капляниці, а против них вистають з землі такі самі в найрізноморідніших формах. Більшу часть найгарнійших капляниць, довгих на 1—3 м. знищили робітники зараз при відкритті печери і заки власти дізнали ся о тім, попродали они кусняки розбитих капляниць ріжним людям в околиці. Як каже проф. Ломницький, належать нововідкриті печери до найгарнійших в нашім краю і пригадують, очевидно лише в дрібних розмірах, славні на цілий світ печери в Постойні в Країні. Гарнійші окази капляниць, які удало ся добути з Ради повітової в Товмачі та з приватних рук зложено в музею ім. Дідушицьких у Львові.

— Незвичайний годинник Найоригінальнійший мабуть годинник, який сконструовано, має находити ся в посіданю одного індійского князя. Коло циферблату зовсім подібного до звичайних годинників, находить ся м'ясенький столик на металевих ніжках, під котрим видніють порозкидувані людські кости. Находять ся там кости і чашки на 12 людських кістаків. Коли вказівка показує 1 у годину сходять ся кости потрібні до утвореня одного кістяка; кістяк, порушуваний майстерским приладом, підносить ся, бере в руки молоток і ударяє ним раз в столик. О 2-ій годині підносять ся так само два кістяки і бють в столик, а о 12-ій годині лучать ся всі кости в дванадцять кістаків і ударяють дванадцять разів в столик, котрий уд'речи* видзвонює години. Ударивши дванадцять разів, кістяки розпадають ся.

Постанови властей шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 27 цвітня с. р.: 1) Затвердити іменоване о. декана Фел. Сьверчанського на духовного члена ц. к. окружної Ради шкільної в Ярославі; 2) затвердити вибір д-ра Як. Шенкера на представителя мойсеевої релігії до ц. к. окружної Ради шкільної в Перемишлянах і вибір Юр. Михаловского управителя народної школи в Мизуни на представителя учительства до ц. к. окружної Ради шкільної в Долині; 3) іменувати учителями народних шкіл: Соф. Лясевицьку в Чанижі, Войт. Куця в Витківцях, Петра Ключа в Білобоках, Фел. Пихурского управителем 5-кл. школи в Борщеві, Стеф. Поперівку управителем 5-кл. школи женьської в Золочеві Ізид. Тарнавского учителем в Коросенку; 4) іменувати Фр. Антоша сусупентом при реальній школі в Станіславові; 5) затвердити в учительстві о. Ів. Савчина катихита при рускій гімназії в Перемишлях; 6) приймати до відомости справоздання ц. к. краєвих інспекторів з люстрацій: гімназій в Коломиї, семінарії учительської в Тернополи, народних шкіл в округах: городецькім, тернопільськім, брідськім, горлицькім і сніцькім.

КОНКУРСИ.

— Окружна Рада шкільна в Збаражі розписує конкурс на слідуєчі посади:

I. При школі мужескій і женьській в Збаражі учителя релігії гр.-кат.

II. При школах 1-кл.: в Гниличках, Язівцях, Медині, Тернопільці, Воробівцях, Березовиці малій, Доброводах, Климківцях, Козярах, Лозівцях, Лубінках вижних, Скороках і Збаражі старім.

Речинець подань по конець мая с. р.

— Окружна Рада шкільна в Перемишлянах розписує конкурси:

I. На дві посади молодших учителів при школі 5-кл. в Перемишлянах, одну при 4-кл. школі в Глинцях і одну при 2-кл. школах в Свиржу і Дунаєві.

II. На одну посаду молодшого учителя при школах 2-кл. в Яичині, Куровичах, Лашках королівських і Задвірю.

III. При школах 1-клас. в Бачеві, Бізці, Болотній, Брюховичах, Білім, Добраниці, Ганачові, Ганачівці, Кривцях, Лагодні, Ладанцях, Майдані Липовецьким, Нелісках, Новосільці, Остаповичах, Печені, Пленикові, Плетеничах, Подусильні, Подусові, Погорільцях, Полюхові великим, Розвранах, Солові, Тучнім, Туркотині, Войтїховичах, Зеневі.

Речинець подань по конець мая с. р.

— Окружна Рада шкільна в Городенці розписує конкурси на посади:

I. при 1-кл. школах в Дзешеві, Глушкові, Копачинцях, Кунишівцях, Луді, Незвисках, Олшіві, Королівці, Пізвербцях, Семенівці, Тишківцях, Джуркові, Михальчу, Семаківцях, Живачові і Якубівці.

2. при школах 2-кл. в Чортівці посади управителя і молодшого учителя в Чернятині, Чортівці, Раківці, Серафимівцях, Чернелиці і Обертині.

3. при школі 4-кл. в Обертині посада учителя старшого.

Речинець до 15 мая с. р.

— Окружна Рада шкільна в Самборі розписує конкурси:

I. на посаду управителя 2-кл. школи народної в Воютичах,

II. на посаду учителя при 1-кл. школі в Крайцберзі,

III. на посаду молодшого учителя при 2-кл. школі народній в Стрілковичах.

Речинець подань до кінця мая с. р.

— Окружна Рада шкільна міська у Львові оголошує конкурс на посаду управителя при мішаній 4-кл. школі ім. М. Шашкевича з мовою викладовою рускою; річна платня 800 зр., додаток за управу 10 зр., а на помешканє 360 зр.

Рівночасно розписує Рада конкурс на посаду яка би могла есентуально опорожнитись, наколи би один з львівських учителів зівстав управителем школи ім. М. Шашкевича.

Речинець подань до 31. мая с. р.

ОПОВІЩЕНЕ.

Іспит з жіночих робіт ручних відбуде ся перед комісією іспитуючою в Сокалі дня 15 червня с. р. Кандидатки, що повинять обовязки учительські в школах публичних, мають вносити свої подання через окружні Ради шкільні, а ті, що не займають жадних посад, впрост до дирекції ц. к. семінарії учительської в Сокалі, найдальше до 1. червня с. р. До подань треба залучити: 1. метрику хресту в доказ, що кандидатка укінчила 18 рік життя, 2. свідоцтво здоровля, 3. свідоцтво з укінченої VIII. класи школи виділової, або науки приватної, 4. свідоцтво моральности, наколи кандидатка не остал в службі при школі публичній, 5. виказ переробленого до іспиту наукового материялу, 6. жіночі роботи ручні довершені кандидаткою власноручно, належить предложити комісії при устнім іспиті.

Передилата :

на пів року і ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарвєцкогo
ч. 26.
Адміністрация
ул. Миколан
ч. 18.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Насіння дерев овочевих і лісових єсть окрите звичайно твердою і грубою лупиною, через що оно не так зараз кідьчить ся і сходить, н. пр. насіння вишні, оріха, глогу кедралімби и т. п. засаджені на весні сходят аж другої весни а декотрі сидять в землі ще довше. Лише у декотрих родів дерев насіння мають тоншу лупину і такі сходят скорше, хотяй знов не так скоро як н. пр. горох, а потребують — як до рода дерева — лежати 2—10 тижнів в землі, заки посходят. До таких належить н. пр. насіння яблук, грушок, смереки, сосни, ясени, жолудь и т. д. Чим насіння свіжіше тим скорше і тим більше єго сходить, старе насіння сходить пізнійше а значна часть єго тратить раз на все здібність кильченя.

Найвідповіднійшою порою до садження насіння дерев єсть осінь; в осени посажене насіння сходить зараз на весні. Єсть однак одна велика перешкода до садження осіннього а тою єуть миши, котрі в насінню осінною порою засадженим роблять великі спустошеня. В читанці „Школа народна часть IV“ в уступі 16 п. т. „Шкілка сівок“ описане єсть докладне саджене насіння порою осінною і єсли де можна єго докладно так виконати як там описано, т. є. де можна дістати досить четня з дерев шпилькових або дрібно насічених галузок ялівцю, щоби ними добре насіння перед мишами забезпечити, там добре єсть садити всяке насіння в осени.

Засів весняний практикує ся по шкілках дуже часто; єсть він з многих причин навіть вигіднійший від засіву насінь порою осінною і ми єго тут опишемо. Хто хоче сіяти насіння дерев на весні мусить єго найперше наکیلчитьи і лише таке наکیلчене насіння оплатить ся на весні садити; инакше оно полежало би собі аж до весни другої. З садженем наکیلченого насіння єсть однак та вигода, що оно сходить зараз, і що можна у него надломити конець кильця, що у дерев овочевих, як побачимо дальше, єсть річю дуже важною. Як треба поступати з насіннем через час зими, щоби оно наکیلчилось, описано єсть в книжочці, на котру вже покликувалисьмо ся, п. т.

„Садъ при хатѣ“, а котру кождому початкуючому в садівництві щиро поручаємо. Учитель почне сам збирати або скаже приносити школярям насіння дерев овочевих очищених від мясівки зачинаючи від вишень і черешень. Насіння кісткові як то вишні, черешні, сливи, бросквини, морелі, а також оріхи ліскові і волоські, насіння веприн, винниці, малин і ожин дальше насіння дерев лісових з твердшою лупиною як то каштана, глогу, розі польної, ясеня, ялівцю, тиса, липи, дуба, кленів треба вже в осени засипати піском мірно вогким і поукладати в тонких верствах на палець грубих між верствами піску на 2 пальці грубими. Кождий ґатунок насіння укладаємо окремо. Насіння то стоїть до осени засипане вогким а не мокрим піском. В осени треба бочілку з засипаним насінням добре підолати і закопати на 1 метер глибоко або і глубше в землю і землю назад засипати. Там насіння до весни накілчить ся а на весні дуже вчасно відкопує ся бочілку і садить ся насіння, кождий ґатунок з окрема, в ґрядки шкільки ще з осени приготовані. Насіння яблук, грушок і більшої части дерев лісових таких, котрі мають тонку лупину не потреба засипувати на цілу зиму в піску і закривувати, їх вистарчить засипати вогким піском так само як було описано, але десь аж по новім році і тримати в холодній комнаті або в пивниці. До весни то насіння всьо накілчить ся, особливо коли на 2—3 тижні на перед підлинемо пісок водою і поставимо на тепліїшій місци.

Місця під засів зерняток не треба много; звичайно навіть садять насіння на вузких ґабатах, звідки за 1—1½ місяця уступають ся посходивші сіянки до шкільки рости пікованих. Насіння садить ся в рядах поперечних бо звичайно не маємо і не садимо стілько насіння одного ґатунку, щоби на цілий ряд довгої ґрядки змістило ся. Коли садить ся в осени, то треба садити густо бо і так зараз на весні будемо мусіли посходивші сіянки розсадити в шкільці рідше; садимо отже в рядах що 3 цм. одно зернятко, а ради присуваємо на 20—25 цм. оден від другого.

Коли садимо на весні а ще до того маємо в руках вже накілчене насіння, тогди можна від разу садити насіння до шкільки рідко. Ряд від ряду робимо що 25 цм., в рядах робимо борідки на 4—8 цм. глибокі, як до величини насіння; на дрібне насіння [яблока] 4 цм., на грубе насіння [оріхи] 8 цм. В ті борідки всаджуємо насіння в відступах що 15 цм. кожде накілчене зернятко з окрема, при чім надломлюємо у кожного кінець кільця в тім місци, де він з грубшого переходить в тонший.

Надломане кільця могло би адавати ся для будучої ростинки шкідним. Практика виказала однак, що дерева, котрі з натури своєї мають корінь глибокий т. зв. пальовий або веретенистий, як н. пр. у дикої грушки, за молоду в той спосіб ховані, що їм притинає ся корінь головний, дістають на місце одного пальового кореня много коренів бічних т. зв. волокинистих. Деревя овочеві з таким добре розвиненим дрібним корінем удають ся далеко лучше, як дерева з одним глибоким коренем, котрий не всюди трапляє в споді на так добру землю, щоби могла дерево добре вижити. Притинає ся корінь головний середний тогди, коли деревце пересаджує ся; звіден то пересадження деревця єсть річю конечною і его скорше чи пізнійше треба зробити. Деревя за молоду 2 або і 3 рази пересаджені дістають много дрібного кореня, з чим їм дуже потім добре. Звичайно по шкільках пересаджує ся деревину 3 рази, перший раз пересаджує ся молоді густо засіяні сіянки зараз першої весни; їх розсаджує ся в шкільці значно рідше, а сю чинність називаємо пікова-вем: другий раз пересаджує ся деревця ще рідше до шкільки щен, третій

ра з пересаджує ся вже велику щепу до саду на місце стале. Піковані зернівки стоять в рядах що 20—25 см. а в відступах в ряді по 15 см. Щепи садимо в двох рядах на грядці (60—70 см. від себе віддалених а що 50 см. в ряді). Виховані вже щепи садимо в садах що 5—10 м. Спосіб той провадження деревець в шкілці єсть описаний дуже докладно в читанках польській і рускій часті IV, і про те ми єго тут повтаряти не будемо.

Дуже добре ховають ся зернівки піковані зараз першої весни. І так: коли посходять зернівки і кожда з них дістане по 2—3 листки не вчисляючи до того прозябців, тогди вибираємо їх з землі, притинаємо кождий головний корінець і пересаджуємо до шкілки в ряди що 25 см. а в кождім ряді що 15 см. по одній рослині. Чинність та відбуває в місяци червни. Молоденькі зернівки приймають ся дуже легко навіть і в літній порі подібно як капуста.

Можна вкінци садити наکیلчене насінє від разу до шкілки — рідко, так як повиєше описано, але треба надломити кінець кільця, бо таке надломане кільця заступить по часті піковане.

Кождий з тих трех способів може бути практикований в шкілці: можна надломити кінець кільця наکیلчених зернят; можна пікувати в червни зелені зернівки [засаджені в осени або на весні]; можна розсадити зернівки аж в осени або аж слідуючої весни а у всіх тих случаях притинає ся їм головні корені.

В шкілці треба зернівки дуже плекати; треба їх полоти, землю між рядами кілька раз спульхнити, в часі посухи підливати водою з гноївкою. Навіть добре єсть підливати шкілку відходами людськими в воді розпученими. Чим більше будемо дбати о скорий зрість деревець в шкілці, тим скорше дочекаємо ся з них садовини. Там де зернівки знайдуть користні услівя зросту, там они до серпня вже можуть так вибуяти, що їх можна буде очкувати а бодай на весні другого року лучити. В некористних услівях без опіки будуть рости зернівки тупо і їх аж за 2—3 роки буде можна щепити.

На шкілку вибираємо грядки добре погноєні, глибоко скопані і не надто сухі. Розміри шкілки будуть залежати від потреб школи, громади, услівій місцевих а також і від замилування учителя до садівництва. На шкілку треба визначити 9—10 рівних грядок на 1·20 м. широких а довільно довгих. Що року засаджуємо на одній грядці зернівки, так само що року сходять з одноі грядки щепи, котрі викопуємо на продаж або до саду. Всіх 10 грядок не займають щепи; три грядки що року будуть стояти під яриною, на котру добре гноїть ся н. пр. під капустою, огірками, салатою, каляфіорами; решта 6 або 7 буде під деревцями ріжнього віку від 1—7 року. Кожда грядка, на котрій стояли через 7 літ деревця, іде на 3 роки під гноєну ярину а потім вертає знов під сіянки.

БІБЛІОТЕКА
Міського товариства
в Києві

Повисше нашкіцовані грядки, числом 10, можуть нам представити стан шкілки вже цілком загосподарованої.

На грядці I. стоять сегорічні зернівки; та сама грядка була минулого року під яриною (на X.). На другий рік (в р. 1897) прийде грядка X. під зернівки а грядка VII. під ярину і т. д.

На тій грядці першій з зернівками можна вже при кінці літа найгрубші дички очкувати або зараз слідуючої весни лучити.^{*)} В літі треба цілу шкілку сапати, полоти і поливати кілька раз гноівкою. Бели гноівки нема то треба з весни цілу шкілку посипати попелом і добре вкрити обірником.

Другого року [у нас на грядці II] щепимо решту дичок а то сильніші лучимо на весні, на слабші чекаємо, щоби підросли і очкуємо їх в серпні і так само старанно ходимо коло землі. В осени або слідуючої весни викопуємо всі щепки котрі прийняли ся і розсаджуємо їх рідко до т. зв. шкілки щеп. [у нас до грядки III-ої]. Викопані молоденькі щепки сортують ся перед їх посадженням на 3 або 4 класи а то на такі що мають: 1) дуже добре коріне і ті садимо разом, окремо від інших слабших; 2) добре коріне, і ті знов садимо разом одну коло другої; 3) ті з найслабшим корінем всаджуємо назад на своє місце, де они ще ростуть через рік, щоби добре вкоренили ся.

На грядках III - VII ростуть щепи, котрі провадимо в корону в своєіб пони́ше описаний, а коли котра з них дістане вже добру корону і доросте приписаної величини, можна її викопати наніть і з грядки V т. є по чотирох роках від часу защеПЛЕННЯ. Що однак не всі дерева рівно ростуть, для того декотрі щепи будуть потребувати ще один і два роки позістати в шкілці.

Поміж деревцями щепленими треба землю старанно зрушати, але при тім уважав ся дуже, щоби не скалчити підчас роботи кори на щепках, бо то дуже би їм шкодило. Землю найлучше накрити солом'яним обірником, а тогди земля під обірником так не висихає а з гною по кождім дощі щось дістане ся в землю. Також добре єсть що року на весні посипати цілу шкілку попелом.

Віддаленя рости в шкілці було вже подане, тут єго ще раз повторюємо: 1) в шкілці зернівок у деревець одно і дволітних ряд що 20—25 см. а в ряді що 15 см. одна рости́на; 2) в шкілці щеп у деревець 3-літних і старших ряд від ряду по 60—70 см., в ряді що 50 см. рости́на.

Поміж щепами можна повнасаджувати молоді рівночасно з зернівками виховувані з насіння дерева лісові. Они люблять рости в тіни, ростуть поволі отже щепам не роблять жадної конкуренції. Особливо добре ростуть між щепами дерева шпилькові; они украшують навіть кожду шкілку в надзвичайний спосіб. До таких дуже ефектовних дерев шпилькових належить яловець звичайний і яловець віртинський — особливо молодий; тис, кедр — лімба (*Pinus cembra*), яліня *Nordmana* (*Abies Nordmanniana*), сосна американська (*Pinus strobus*). При пересаджуваню дерев шпилькових не можна ушкоджувати їм коріня.

Для практики подаємо ще слідуючі обчислення:

1. Кілько щеп змістить ся на одній грядці 120 м. широкій а 10 м. довгій?

*) Зернівки можна очкувати або лучити тогди, коли они вже дослабї грубоїсти ручки до писаня або гуслячого пера.

2. Кілько зернівок поміститься ся на так само великій грядці?
3. Який дохід можна мати зі шкільки на просторі одного ара?

Відповідь на 1. Щепи стоять на грядці в двох рядах що 50 см. в ряді; в 1 ряді на 10 м. довгім стоять буде 20 щеп, в двох рядах стане 40 щеп, а крім того ще можна там умістити кільканайцять дерев лісових н. пр. шпилькових.

Відповідь на 2. Приймаємо що ряди стоять що 25 см. (може бути і на 20 см.) На грядці 120 м. широкій стане таких рядів п'ять. В кождім ряді на 10 м. довгім стане 66 рослин що 15 см. [$\frac{1000}{15} = 66$]. На грядці зміститься ся про то $66 \times 5 = 330$ рослин. Щоби помістити всі ті рослини в шкільці щеп треба би на то 8 грядок. Для того можемо зернівки бракувати, якусь часть їх роздарувати а врешті не треба аж цілу грядку ними засаджувати. До наших потреб вистарчить що року засїяти $\frac{1}{4}$ часть грядки.

Відповідь на 3. Як видно з 1., виховаємо на просторі 12 м² 40 штук щеп. Добрі 3—4-літні щепи мають вартість 30 - 50 кр.; ми приймім по 30 кр. тим більше, що шкілька не закладає ся виключно для зиску. — На одній грядці виросте отже 40 щеп вартости 12 злр. за 6—7 літ або иншими словами 6—7 грядок шкільки займаючих 72—84 м² принесуть нам річного доходу 12 злр. Оден ар принесе доходу brutto 14.30—16.60. Шкілька обіймаюча $\frac{1}{8}$ часть морґа [= 7 арів] могла би привести над 100 зр. доходу річно.

Увага. В кварті насіння вишень або чершень єсть 1500 кісточок, з чого сходить ледво $\frac{2}{3}$; в фунті кісточок сливових єсть 300—400 штук; в фунті насіння грушок або яблук буде 8—10 тисяч, з чого не сходить більше як половина, а як свіже насіння: дві третини.

(Дальше буде).

Вплив средств фізіологічних на систем нервовий і душу.

Подає Яків Миколаєвич.

О всяких чинностях душі дізнатись можемо лише з руху тіла. Чоловік, що сидить непорушно, може уметвенно працювати або бути нечинним, як то кажуть думку думати; але того не пізнаємо з єго вишности а хотяи би він обдумував і найтеніальнійше діло, а коли з причини пр. наступившої напрасно смерти не міг о тім розказати иньшим людям, в такім разі не дізнали би ми ся про єго теніальну думку, а то тому, позаяк єго гадка не обявилась рухом т. в. бесідою, ділом або письмом. Так о душі як і єї чинностях заключати можемо лише на підставі руху.

Душа впливає на тіло за посредством нїжного і до тепер лиш недовкладно вислідженого систему нервового. Систем сей розгалужений по цілім тілі, нагромаджений в великій скількості в чашці голови і стовпі хребетнім; розсліджено єго лиш поверховно при помочи мікроскопа і хемії. Способи дослідження єго нїжного устрою до тепер занадто ще недокладні. Висліджено однак, що найпростійшою формою нерву єсть кліточка нервова, а також се, що кліточки нервові викликати можуть: рух, відживленє, чутє фізичне і чутє

психічне с. в. свідомість, вражіння, виображення, розумованя і волю. Задля того, що нерви можуть бути причиною тих об'явів, розрізняють фізіологічні систем руху, вегетативний (відживляння), чутя і психічний; — системи ті суть так ніжні, а декуди знов сходять і лучать ся разом так, що їх відрубне сліджене єсть до тепер вельми трудне; до тепер з'уміли розріжнити і розпізнати лише деякі нерви чутя від нервів руху; перетяли пр. коневі на шиї нерва, а він колений в ухо зовсім ним не рухав, отже болю не чув, отже перетято нерв чутя; перетято з другої сторони нивший нерва, кінь ухом не міг рушити, хоть оказував цілим тілом, що чує біль, наколи єго в ухо уколєно, отже перетято нерв руху уха.

Систем нервовий складає ся з матерії, а та підлягає правам фізіологічним с. в. потребує відживлятись, підлягає ушкодженню, затровню, утомляє ся і т. д. Що ненормальний стан систему нервового впливає на чинности душі, потребуємо тільки приглянути ся розличним станам систему нервового і наслідкам сего стану.

Слідуючі функції і зміни фізичні можуть впливати на систем нервовий: обіг крови, віддиханє, відживленє, температура, вік, хвороба, сон, електричність, отруї.

I. Обіг крови. У всіх звірят кліточка (Zelle, kotnórka) жєє лише тогди, коли єї відживляє кров киснем відсвіжєна. Фізіологи робили много досвідів, а ті ствердили сей факт у всіх звірят, а найзапримітїйше у хребетовців. Если виймемо жаби серце здержуючи тим способом обіг крови, то она через якієсь час буде учувати біль, утікати, буде живити ся, в перших хвилях стане неспокоїна, а по кількох мінутах руху єї будуть отяжілі і рідші; вкінці не рухавсь она зовсім, хоч нерви руху і мускули суть здорові. Житє психічне у жаби трєває якієсь час і по втриманню обігу крови поки ще жєє систем нервовий, але по замертю систему нервового з причини довшого браку крови викнуть всі чинности психічні.

Так психічний систем нервовий гине скорше від нервів руху і м'єснів і єго життєвність не трєває довго, скоро обіг крови застановить ся. У звірят, висших, як птахів і ссучих, не трєває житє психічне по втриманню обігу крови і так довго як у жаби, оно трєває кілька мінут, а у чоловіка, наколи обіг крови в мозку з яких небудь причини устане н. пр. в наслідок аневризму серця, відрубаня голови, впровадженє воздуха або порошків в артерії мозкові, — устане психічне житє сейчас.

Дивний се факт. Він доказує, що єсть зв'язь душі з тілом. Душа никєє, стаєєсь для нас незамітною, наколи кров не відживляє кліточок нервових, а наступає се незвичайно скоро.

Наколи гілїотина відрубав голову від кадовба, наступає в наслідок обильного відпливу крови з мозку через отворєне жил і артерий і в наслідок неможливости припливу свїжої крови з серця, сейчас смєрть систему нервового отже і житя психічного. Деякі фантазовали та розписовали ся широко о тім, що дїє ся зі свідомостію відрубаної голови; їх гадки не мають для науки ніякої ваги. Особи, котрі мліли, розказують, що тратили свідомість зовсім; що діяло ся за той час в округ них і в їх умі того зовсім они не знали; час омлілости єсть для їх житя психічного цілком пропавшим. А що підчас зімліня відплив крови з мозку не єсть так напрасний і цілковитий як при гілїотинованю, тож заключаючи на підставі аналогії приняти треба, що при гілїотинованю устане зараз житя психічне.

Та нїжність життя-систему нервів єсть особлившою появою, она доказує, що кліточка нервова потребує ненастанного допливу крови полученної з киснем, а кількесекундова перерва напливу укисненої крови здержує вже життя психічне. Бєли по кількох секундах знов почне напливати укиснена кров до мозку, то наперед появлять ся рухи від нашої волї независимі, відтак рухи довільні, а вконець і умствєнна чинність.

Сей досьвід вказує нам, що життя психічне тїсно звязане з життям систему нервового, а знов з другої сторони видимо, що життя систему нервового зависить від непереривного напливу укисненої крови. Чому кліточка нервова умирає так скоро? Чи бракує їй кєсня хємічно полученого з червоними тїлками крови, чи якої иньшої субстанції? Се до тепер не зовсїм звїстє. Знаємо лише, що непереривний налив червоної крови єсть условїєм непереривности обявів життя душі; а так обїг крови єсть головним условїєм життя нервів, а тим самим і життя психічного.

II. Віддиханє. Як обїг крови так і віддиханє єсть до життя нервового систему конєчним. Для звїрят о низшїм устрою треба кєсня менше як для звїрят висших; але для всїх єсть він конєчно потрібний.

На чоловіці можна докладно слїдити наслїдки при удушеню. При кінци першої мїнути настає неспокій, в протягу мїнути другої сильний біль, страшноє душенє і конвульсійні рухи. Мимо так страшного забурєня в тїлі свїдомість ще не нарушена, чоловік має ще всї єності душі. В недовзї не може однак вже єностєрігати предметів, сила взору никне, очи стають мутні, свїдомість никне, так що при кінци трєтої мїнути о житю душевнїм і мови нема. Ще через цїлу мїнуту оказують ся конвульсійні рухи, однак они стають все рїдшї а вкінци зникають. Мимо того бє ще якийсь час серце; оно досилає мозкови кров чорну, без кєсня, котра маючи премного квасу угляного неспосібна до удержаня життя систему нервового а тим самим і чинностей душевних. Утвори, з яких нерви зіставлені, живуть так довго, як довго їм кров кєсня достарчує.*)

III. Відживленє. Корм, який чоловік споживає, служить лише до двох цїлей: с. є. до удержаня тепла звїринного і до відновнї тканок. Температура тїла людєского виносить майже все $+36.5^{\circ}$ Ц., а що она єсть звичайно висшою від окружаючого воздуха, то теплота тїла людєского зрівнала би ся з теплотою окружаючого воздуха, наколи би тепло все на ново в нашїм тїлі не витворювало ся. Але позаяк в легких при хємічнїм полученю угля, який находить ся в крови, з киснем вдиханого воздуха повстає багато тепла, то оно удержує тїло все в рівномірній теплотї. Щоби в легких повставало все тепло, мусить кров мїстити в собі уголь, а щоби в нїй був уголь, треба їсти страви богатї в уголь. Найбільше угля мїстять в собі всїякі товщі, тому то мешканці країв зимних їдять багато товщу і мяса, щоби теплота їх тїла мимо окружаючого презимного воздуха позїстала незмінною.

Відновнє тканок (відживленє) довершує ся через кров. Кров мїстить ті складові частинки, котрі єнотребовують ся при єпалєню тканок. Страти тканок доповнити має корм, тому дізнаємо голоду, наколи склад крови змінєний. Мимо того, що до життя тїла треба все відновнє тканок отже і відживленє, то

*) З сєго находить, що чоловік, котрого вішалоють, довше терпить, від того, котрого єтинають. Час муки першого трїває більше одної мїнути, другий не терпить мабуть і 3 секунди.

до життя психічного потреба та не єсть так наглою. Життя психічного систему нервового триває вколи довго, навіть дуже довго без відживлення організму. Навіть у вищих звірят настає смерть доперва по 4—6 тижнях голодування. В таких разях неточність функцій ума і непритомність появляє ся доперва в кінцевім періоді голодування, тоді коли вже тіло ворухнути ся не може. Так видимо, що життя психічне триває і без відживлення, отже до його існування непотрібні поживні частинки корму лише кисень. Клітки нервові психічні живуть і функціонують ще й тогді, коли кров не містить таких частинок що відживляють тіло, бо до життя кліток нервових потрібний мабуть головню кисень.

IV. Температура. Появи чинностей систему нервового і психічного зависять від степеня тепла. Найнижшою температурою, при котрій психічне життя костних звірят зимнокрових ще проявляє ся, єсть температура 0° , хотий теплота їх тіла мало що перевищає 0° , всего лише о кілька десятків степенів понад zero.

Границю температури найвищої трудійше вже означити. Декотрі галяпаси і наїкомці, проживаючи в жолудку, живуть навіть в температурі по вище $+42^{\circ}$ Ц., коли тим часом для костних звірят зимнокрових (жаб, риб, черепах) найвище температура доходить до $+35^{\circ}$. Жаба вложена до води о темпер. $+36^{\circ}$ остає непорушно хотий серце єї бє і мускули остають вражливі.

Звірята костні виші, як птахи і ссучі, мають кров о сталій температурі, независимій від окружаючого їх елементу; вже і не дуже значна зміна впливає смертоносно на їх організм; проте на тих звірятах не можна впливу температури на життя психічне докладно слідити. І справді в міру підвищення температури у зимнокрового звіряти запримечаемо правильне збільшенє чинности психічної. При темпер. 0° єсть оно майже невражливе. рухи єго повільні і отяжілі, само неначе заспає. В темпер. $+10^{\circ}$ ставєсь жвавійше. При $+20^{\circ}$ рухливість єго добре замітна; оно стає ся дуже вражливе на біль і на всякі побудження. Наконець при темпер. $+30^{\circ}$ порушає ся ненастанно, що єсть цілковитим контрастом з отяжілостію і оспалостію, яку оказовало в часі зима.

Підвишенє температури прискорює спалєня тканок і чинність психічну, отже мусить бути якась звязь межи тими трома проявами. Скорієть і напруженє кожної акції (процесу) хемічної ростє з підвишенєм температури. А що підвишенє темпер. прискорює рух членів тіла, котрий полягає на спалєню тканок (отже на хемічнім процесі) заключати з того треба, що якась хемічна сила єсть причиною руху і чинностей нервових.

У звірят теплокрових і у чоловіка температура тіла єсть сталою, а узгляднивши денні зміни прийняти єї можемо від $35.6 - 38.6^{\circ}$. Поза тими границями єсть вже темпер. патологічна (хороблива).

Які наслідки на наш ум наводить горячка знаємо се бодай з власної обсервації. Уже коли темпер. піднесе ся о півтора степенів понад нормальну, мішають ся наші виображіня, они стають недокладні і неупорядковані, не можемо звертати довший час уваги на одєи предмет; часто чіпляє ся нас рід манії, котра спинає всяку умственну працю, мена стає уриваною і оживленою, а чоловік такий ділає все скорше, ч-рез що і всяку несистематичну і неупорядковану чинність почали звати горячковою.

Наколи теплота піднесе ся в хоробі ще о пів степеня т. в. до 39.5° , то слідує надмір виображень, гіперідеация, непритомність, при чім оказує ся неспосібність правлення собою і неувага. Чим більше змагає ся температура, тим замітнійшими стають ся ті неправильности. При температурі $+41^{\circ}$ настає брак свідомости, опановує нас неастанний неспокій, а инколи цілковита задеревілість. Свідомість никне, нема ніякої психологічної прояви. Тепло забиває систем нервовий, бо при темпер. $+42^{\circ}$ тужавіє білко нервів, а з ним устає і інтелектуальне житє.

Наколи велике зимно зможе обнизити темпер. тіла, нищить оно також чинність ума. Засипані снігом люди запримічали, що на них находить якась утома, цілковитий брак виображень і уваги, а память стає неспосібною до праці. Так зимно параліжує чинність психічну, а тепло її підвисає; але діє ся се лиш в означених границях; если тепло їх переступить, нищить оно систем нервовий і можна би сказати, що при температурі вище 45° і низше 0° нема ніяких прояв психічних.

V. Вік. Веї тканки улягають одному спільному праву: веї родять ся, старіють і умирають. Відомости наші суть ще за скупі, щоби означити, чим ріжнить ся мозок дитини, молодця, чоловіка дозрілого і старця зі взгляду на внутрішню будову; але якіє ріжницї мусять істнувати, а душа употребляючи мозку яко свого орґану прибирає в своїх проявах его власности. Вже в щоденнім житю уживав ся фраза: „его молодечий ум“ для означеня свіжих і вражливих сил ума, або „він вже здитнів зовсім“ с. в. гадає на лад малої дитини.

VI. Хороба. О хоробах взагалі і їх впливі на ум знають майже веї. Но коли і чому повстають хороби ума, як їх лічити, сего до тепер ніхто не знає. Приряди до слідження кліточок і тканок, суть ще до тепер так несовершенні, що не викривають ріжницї між кліточкою здоровою і хорою, а як довго буде се неможливим, так довго несвідомі будемо місця і причини хороби умственої.

VII. Сон. Одним з умов істнованя систему нервового єсть перерва в его чинностях. Під тим взглядом нема жадного винятку. Жадне зв'єря, котре спосібне об'являти хотїи би і як найменче житя психічного, не може все без перерви бути чинним. Звичайно досить правильно в менших або більших відступах часу чинність его здержує ся і по якімсь часї розпочинає ся опять.

Чи чинність душевна в сні устає зовсім, чи слабіє тільки, того трудно сказати, бо на доказ одного і другого твердження навести можна факти. В глибокім сні нема ані рухів самовільних ані інстинктових, а по пробудженю свідомість не може вказати ніякої зміни, яка в часї сну зайти би могла. Инші факти вказують, що чинність душевна в сні лише ослабляє ся, і може статись активною — в случаю потреби. Мельник засне мимо стукоту коліс, але пробудить ся, скоро лиш млині стане. Матери, що спить при хоріи дитинї, не пробудить гуркіт возів улицею проїзджаючих, але пробудить її вже і тихий плач дитини. Спосібність збудити ся в докладно означеній годинї — хотїи не веї се зділати можуть — посвідчає також, що житє психічне триває і підчас сну.

Сонні привиди, мрії, суть також доказом тривалости житя психічного і підчас сну. Досвід стверджує, що бувають сни, при котрих сплячий заховує цілковиту непорушимість; буває знов, що сплячий говорить, кричить,

сцьіває, кидає ся, а запитаний що єму снило ся відповідає: мені нічого не снило ся. Бувають отже сні, котрих не тямить ся і сні, при котрих нема ніякого руху. З повнших фактів заключити можна, що ум є чинним і в часі сну, але єго чинність єсть бодай в часті неприсутню для сьвідомости. Праця умствєнна в часі сну була би для нас безкористною, наколиб ми вже не пробудили ся, або сказавши се иншими словами, лиш тоді будем знати, що ум в часі сну був чинний, наколи пробудивши ся узнаємо зміну наших понятій і постановлєнь. Що і зьвірата сніть часами, переконатись о тім можемо на псах, котрі брешуть через сон.

Причини сну до тепер не пояснено зовсім. Творено гіпотези і дїлано досьвіди, але результатів о стійній вартости поки-що нема. Одні кажуть, що єсть се часткова анемія (відплив крови) мозкова, инші старають ся доказати, що мозкови треба в часі сну сильнішого напливу крови як звичайно, отже що сон — се конгєстия. Дехто знов, опираючи ся на звістнім факті, що опієм, хлєораль і инші наводять сон, сказав, що нерви наші в часі чинности втворюють усепляючу матерію, скоро она нагромаджує ся в тілі в достаточній скількості, ставсь тоді причиною сну. Дотепне се поясненє вимагало би доказу, а такого власне нема. Найскорше ще прийняти можна би сю теорію: як сила мускулів при праці жужує ся, они стають що раз більше неспосібними корчити ся, а до привєрнення їм тої властивости треба відпочинку, таку саму прикмету мають і нерви с. є. що праця умствєнна обезсилює їх, а сон вертає їм сьвіжість і спосібність до дальшої праці. Се також лише здогад як і попередні.

Суть різні роди снів: сон природний, гіпногичний, сомнабулїчний і сон викликаний труючими матеріями. Як кліточка нервова заховує ся в кождім з тих снів і які єуть різниці між ними, се відай не скоро буде звістне.

VIII. Електричність (гровина). Вплив електричности на житє психічне не єсть звістний. Сильні удари громовини паралїжують чинність мозку, хотяй ще не відбирають житя с. є. сильні удари електричні єуть причиною утрати сьвідомости але не нищать і не спинають функцій серця і віддиханя. Ся послїдня проява даєть ся бодай в теорії пояснати. Нерви єуть неначє дровами (електродами), по котрих переходять вражїня з виїшого сьвіта до мозку. Так як дуже сильні токи громовини нищать електрода коли они єуть за тонкі (бо коли получимо бігуни сильної батерії тонким, зелїним або мідяним дротом, то він розігріє ся до червона і стоїть ся), так само мабуть і за сильні токи електричні дїлають на нерви систему психічного с. є. нищать їх. На чім те знищенє полягає, чи на механічнім порваню нерву на кусні, чи на хемічній зміні, сего до сегодня не знаємо, як заразом не знаємо причини, длячого душа по знищеню нервів опускає тіло. До знищеня нервів систему психічного вистарчать і слабші удари електричні, до нищеня прочих системів нервових треба далеко сильніших ударів, — видко з того, що устрій психічного систему нервового єсть найніжайший.

IX. Отруї. Всі отруї психічного систему нервового впливають шкідно на цілий систем нервовий, хотяй прочим снєгемам шкодять не в такій мірі як системови психічному, що стверджує внєше наведений здогад. І так хлєороформ, алкоголь, морфіна єуть отруями психічними, хотяй шкодять они всім нервам. Суть они отруями систему нервового, котрий єслужить так мисленю як і системови руху і чутя. Факт сєй доказує, що єсли систем пси-

хічний не єсть тотожний (ідентичний) з системою нервовим руху, то єсть бо-дай до него дуже подібний зі взгляду на устрій і чинности. Щоби поді-лати на систем психічний, яко на орган душі, треба о много менших скіль-коостей алкоголю або морфіну, чим тогди, коли хотіли би ми поділати на інші чинности нервового систему. Один міліграм морфіну поділав на чоловіка вже досить помітно, если лиш сей уміє себе обсервувати, але та сама скількість морфіну не буде ще мати ніякого впливу на інші чинности нервового систему (на рух, відживлене, віддихане).

Отже нервовий систем психічний зближав ся будовою своєю до інших частин систему нервового, а ріжнить ся тим, що єсть ніжнійший і вражливій-ший, а при тім менше витрималий на перерване обігу крови і єї укиснюване як і на ділане многих отруй.

Отруї систему нервового ділять ся на: 1) отруї психічні або мозку, 2) отруї поводячі судороги (дрощі) або отруї осередка хребетного і 3) отруї ділаючі на наряди обігу крови або отруї продовженого осередка хребетного. Але одні і другі суть отруями для всіх трех системів с. в. мозкового, хре-бетного і продовженого осередка хребетного, наколи зачне ся їх в більший скількості.

І так морфіна, отруя психічна, єсть заразом отруєю ділаючою на органи обігу крови, віддихання і на нерви осередка хребетного. Вератрина єсть отруєю продовження хребетного осередка, але она буває причиною судорогів, коли єї більше зачне ся. Проте отруями психічними звати будемо ті отруї, котрі ділають найскорше і найсильнійше на систем психічний; бо всі отруї зажиті в більшій скількості, нищать чи то посередно чи безпо-середно систем психічний. Отруями психічними суть: алкоголь, етери, мор-фіна, екстракти, кофеїна, а відай хініна і атропіна.

Три каплі есенції абсенту можуть в одній хвили перемінити інтеле-ктуальне житє одиниці. Під їх впливом перетворюють ся виображіння, фанта-зия ставєть блискотливою, склонною до поривів, пригадки тиснуть ся до ума, сили видають ся здвоєними, одним словом нове я заступило давню особистість, Вистарчає мала скількість отруї, котра не впливаючи на всі орудия, дійшла до середини, аж до тканок нервових і стрясла найбільше кліточки діла-ючі при вироблюваню гадок. Зміну сю в житю духовім уможливив і викли-кав якісь процес хемічний.

Хотий отруї психічні суть ріжні, а їх вплив єсть також ріжнородний, однак о всіх сказати можна, що зажиті в малій скількості дразнять кліт-очку, а коли того подражнене надто зросте, то забивають єї.

Таке штучне зложене чинности душевної зовуть похмілем або ша-лом. Подражнене нервів алкоголем, гашишом, морфіною, белядоною оказує ся з початку збільшеною чинністю умственною, а відтак, коли те подражнене переступить певні границі, смертною. У всіх разях появи умственні суть до себе подібні без взгляду на твір затроюючий нерви. То роздратоване єсть по-хмілем або шалом. При кождім похмілю єсть гіперідеация, манія великості, а часами замішане виображінь. Виображіння множать ся, появляють ся непра-вильно, без порядку і в нерівних відступах часу, увага тратить спосібність завяти ся одним предметом. В случаях похміля кожде вражінє тілесне ставєть пересадним; кожде чувство, любов чи ненависть, радість чи смуток, зарозу-мілієть чи несмілієть появляють ся в вишнім степені як звичайно, ідеация розвиває ся у всіх напрямх неприродно. Отруя побуджає з початку, а від-

так наводить несприятливості і смерть. Але кілька то відмін і які степенювання достереігаємо межі сильною горячкою а шалом, заподіяним надмірним питтям абсенту, межі чудесними мріями, коли ся заживе опієм або гашишу а прехорошим гумором взявши одну давку морфіни. При помочи тих отруй можна дійти до важних заміток психологічних, при їх помочи робимо неспаче вівісекцію психологічну.

Цікавим фактом в історії отруй єсть те, що отруї психічні як: гашиш, морфіна, атропіна суть о много небезпечніші для чоловіка як для звірят. Мала скількість тих отруй заподіє в чоловіці значні зміни, а тим часом та сама скількість дана псови не вдіє єму нічого. Сотна часть грама атропіни єсть вже для чоловіка дозою небезпечною, коли цілий грам (отже 190 рази більше) атропіни псови нічого не шкодить. Таке саме діло з гашишем і морфіною, они забивають звірята доперва тогди, коли їм задасть ся їх в превеликих скількостях. То здає ся вказовати на се, що в чоловіці єсть дуже ніжний наряд психічний, а у звірят єсть він несовершений.

Як видимо, жите духове зависить від своїх орґанів с. є. від систему нервового, а що на сей систем впливають фізико-хемічні чинники як: кров, кисень, квас углевий, отруї, температура, громовина, тому оправдане буде заключене, накопи скажемо, що наше жите психічне зависить від згаданих чинників.

*

*

*

Скаже дехто: по що нам сего? Наука психології починає ся від дефініцій: що єсть вражінє, пам'ять, понятє, чувство, — по що нам знати які суть роди нервів і условія їх чинности. Ось на що: Як при науці о електричности починаємо від пізнаваня условій при яких она витворює ся, так при науці психології зачати треба від ознайомленя ся з обставинами впливаючими або втримуючими жите психічне. А що лиш наука і досвід подати нам можуть відомости з того обсягу пєнні і в практиці стійність маючі, тож не залишаймо одного і другого с. є. набирати досвіду на підставі власних помічень, а при тім стараймо ся познайомити ся, як на справи психологічні задивляються ся люди науки, тягучі психологи.

Картки з педагогії і дидактики.

Метода Жаби.*) Є се метода мнемонічна, застосована до хронології. Учень має перед собою аркуш паперу пократкованого на роки і столітє; в відповідні кратки вписує знаки: пацьорки ріжкоколіорові служать за такі знаки: прим. пацьорки червоні означають супружество, сталеві війну, жовті смерть і т. п. Кождий рік є поділений на 9 малих квадратиків (3 ряди по

*) Відповідь,

з квадратики), а се дозволяє 1-е помістити більше число випадків і 2-е надавати тому самому знакові різнорodne значінє, залежне від того, чи знак стоїть в горішнім чи в долішнім квадратику. Крім того пацьорки ріжні не тільки барвою але і величиною, а навіть формою. Ті подробиці може собі кождий учитель змодифікувати після власної волі. На другій таблиці суть такі самі кратки, але з помальованими відповідно кратками; они вказують де і які пацьорки належить класти; вкінці особна брошура обіймає дати хронологічно списані, відповідаючі таблиці повисчій.

З сего легко виробити собі осуд о вартости методи Жаби. Она вельми добра для тих, що мають велику пам'ять зорову і пам'ять кілька разів виконаних рухів. Ті, що мають більшу пам'ять слухову певно менше часу стратять, скоро кілька разів прочитають голосно устуні завдані на пам'ять; а ті у котрих вироблена пам'ять комбінаційна найлегче утрівалась собі дати в пам'яті, скоро ті будуть получені викладом дат попереджаючих і слідуючих, і скоро найдуть в цілости історії дати аналогічні.

Дитина, що має спосібности до рисунку, малярства і робіт ручних, може з користню уживати методи Жаби, але будучого музика, математика, правника, філософа умучить она і нічого не навчить.

Розеліди над карами. Педагог американський проф. Еарль Барнес оголошує результати цікавої анкети, яка мала на цілі пізнати погляд дїтний на кари, на них накладані. Значній скількості хлопців і дівчат в віці 7—16 дїт завдано рід виробі: 1) описати кари їм задані, які они уважають за неоправдані, і описати для чого они не признають їм слушности. 2) описати кари оправдані і длятого они уважають їх такими. Зібрано 2000 описів кар оправданих і тільки неоправданих. Посеред дїтвий мусіла бути велика часть дуже добрих, бо 568 не пригадувало собі, щоби були карані. Провини, за які карано дїтний, можна в слідуючий спосіб уложити: непорядок в 542 случаях (на 4000), непослух в 379, самовільне виходженє з дому в 353, бійка і сварня в 348, неутє і нищенє річий в 379, вини не досить ясно означені в 274, сваволя в 250, кілька провин рівночасно в 217, опізнєнє ся в 188, ібуроватість в 96, крадіж в 90, неправда в 45. Тут належить сконстатовати, що до крадіжи і неправди дїти найтруднїше признають ся, і правдоподібно длятого згадують дїти їх в своїх задачах. Сваволя була частїйше карана у дівчат, як у хлопців, через ню терпіло 134 дівчат (з них признає кару за оправдану 61), хлопців 116 (74 признає кару за оправдану). Протино за бійку і сварню бували хлопці частїше карані, як дівчата; до тої провини признаєсь їх 198, а дівчат 150. Що до рода уживаних кар, то можна на підставі праць уложити з них ось яку статистику: битє в 1174 случаях (на 4000 кар), кара неозначена в 631, замкненє в 622, нагани словом в 270, штурханці в 240, піст (одна справа) в 113, запакованє до ліжка в 100, ріжнородні кари рівночасно в 93, злі степені або арешт шкільний в 69, додаткова праця за кару в 50, піст (цілий обід) в 36, винагородженє (направка) шкоди в 15 случаях.

Нова школа. Американець Др Байард Гольмес виступає з оригінальним проєктом, котрий, скоро не є американською блягою, становить дуже остру критику нинїшного вихованя. Д-р Гольмес каже, що правильний розвій фізичний і умисловий дїтний зістає спинений через штучні условини житя, які викликала цивілізація. Щоби певне число хлопців і дівчат забезпечити від злих впливів, пропонує утворити род колонії дїточої, якій дає назву школи

поратунку. Вже сего місяця має бути така школа отворена і першого транспорту дітей має достарчити Чикаго. До тої школи зістануть прийяті тільки такі діти, що числять понизше 10 літ життя і попередше не були в ніякій школі. Вибрано на сю школу місце на устороні 60 миль відлегле від залізниць, а 18 від всяких доріг учащаних. Три хати, призначені на мешкане для дітей і їх опікунів, стоять над берегом озера від сторони північно-східної, досить високі гори окружують вибрану місцевість. В озері цовно рыб; недалеко мешкає старий рибак і мисливець; в кожній хаті находить ся коливорітка, а в одній з них находить ся добрий варстат ткацкий. Їджене і питє має бути приготуване спільними силами дітей і їх опікунів. Курс чотиролітної науки полягає головно на свободнім розвою і розрості дітей. Кожда хата буде заосмотрена в добрі книжки, які опікуни будуть читати дітям в часі осінних і зимових місяців. На стінах кожної хати порозвішувані будуть копії образів давних малярів артистів. Діти зістануть заохочувані не тільки до праці ручної і самодільного спорядження собі забавок, але і до естетичного украшеня нарядів, човнів, одіжи і помешканя. Они будуть мати також нагоду вирабляти з глини предмети, які бачать і які їх интересують. В більшій хаті будуть поміщені фортеп'яні і орґани, а в кожній скрині, але тільки ті діти будуть учити ся музики, що окажуть до неї талант і замиловане. Як бачимо, грають в тім повороті до природи (на взір Руссо) велику ролю література і штука, найшляхотніші чинники цивілізаційні.

В С Я Ч И Н А.

— Виша гімназія женська в Кракові. Краса рада шкільна уділила проф. Цибульському спільно з проф. Буйвідом і радником шкільним Тшасковским позволене на отворене приватної школи середної для женщин в Кракові з обсягом науки висшої гімназії мужескої. Школа обійме 4 роки науки і буде мати на цілі підготовити до іспиту зрілости в гімназії і до іспиту кваліфікаційного на учительки висших шкіл видільових, які заповіла на слідуєчий рік рада шкільна. З днем 1 вересня с. р. буде отворений перший курс. Условія прийняті: 14 літ життя, свідощтво укінчення з добрим успіхом школи видільової а в браку такого свідощтва треба скласти іспит. Директором сеї школи буде радник шкільний п. Бр. Тшасковский.

— Гімназія для сліпих. Дирекція берлінського заведеія для сліпих задумала заснувати в Лиску гімназію для сліпих. Гімназія має підготовляти сліпих до студій університетських; она буде устроєна після взірца істнуючої від довгих літ Royal Normal College в Лондоні, котра остає під управою рівнож сліпного професора, Американця д-ра Кампбеля. Найбільша трудність в поданю сліпим гімназійного образованя лежить в тім, що сліпий потребує цілком спеціального трактованя своєї індивідуальности після відмінних педагогічно-методичних засад. З лискою гімназією був би получений заразом інтернат, а курс науки кінчив би ся складанем іспиту зрілости в публичній гімназії.

— Новий ужиток з фонографу. Філозофи сперечають ся, чи давні греки і римляни так само вимавляли слова, як ми вимавляємо в школах, і ми не можемо ніяк довідати ся, як давно вимавляли ся слова. На будуче, завдяки фонографови, таких суперечок не буде; слідуєчі покоління будуть докладно знати ви-

мову тих народів, що жили разом з нами, але вже були на вимертю. До таких народів належить Куантїлі, племя індіан на півночи-заходї північної Америки. Професор Воас вибрав ся поміж них з фонографом, казав їм говорити в него і вже тепер дванадцять фонографічних налків, повних їх мови, з котрих по сотках лїт, коли племя вже вигине, можна буде почути его мову.

— Телефон на Сагарі. Інженер Bayolle з міста Біскри в Альжирі поставив телефон поміж Біскрию а оазою Tugurd на пустинї Сагарі, віддаленою о 250 кілометрів. На тім мабуть не скінчить ся, бо лїнїю телефонїчну мають повести аж у саму глибоку Сагару. На що людям того телефону? Трудно зрозуміти; але мабуть оплата річна за уживанє телефону на пустинї мусить бути значно нижша від нинїшньої, а підприїмцї мусять певно числити і на таких сагарських абонентів, як льви, тигри пантери і струсь африканський.

— Найбільшим містом н. Лондонї вже не єсть Париж. тільки Новий Йорк. Американцї завидували Європейцям, що у себе мають два найбільші міста у світі, отже долучили передмістя до Нового Йорку і тепер се місто числять 3,195,000 мешканців, отже по Лондонї єсть другим з ряду. Тепер Американцї оглядають ся довкола, як би до так побільшеного міста прилучити ще які два мільйони і показати світові, що стара Європа в жадній справі не може видержати конкуренції зі Сполученими Державами.

— Платня народних учителів в Прусах. Від 15 с. м. радить пруский сейм. Трєсна річ при отвореню сейму заповіла між иньшими реформу платнї учителів народних. Після проєкту правительства платня сталого учителя не може бути нижша як 900 марок (540 зр.), а учительки 700 м. (420 зр.). Платня учителів і учительок несистемізованих або таких, що не мають ще 4 лїт служби, має бути менша о 21% (432 і 336 зр.). Додаток активальний має для учителів виносити що найменше 80 м. (48 зр.), для учительок 60 м. (36 зр.) і що три роки має збільшати ся о 80 чи 60 м. аж до висоти 720, взгядно 510 м. Учитель на селі має дістати безплатне мешканє, складаюче ся для жонатого з 3 до 4 убїкацій ogrіваних і обїймаючи 65 до 85 метрів квадр. і кухнї. Крім того учитель сільський має дістати будинки господарські, як стаїню, возівню і т. д.

— Як скоро ростуть рослини. Не можемо виправді чути, як трава росте, але видїти зріст рослин справді можна. Особливо на бамбусовій рослині можна се цілком добре бачити. Пише о тім проф. Григорій Кравс в записках ботанїчного города в Buitenzorg. Один парїст бамбусовий за 58 днів обсервації виростає щодня о 23 центиметри, а иньший за 60 днів обсервації приростає що дня о 20 цтм. Найвищі прирости денні доходили 42 $\frac{1}{2}$ цтм., а одного дня молода лїторість піднесла ся за 24 години о 57 цтм., отже більше як о пів метра, а на год. о 2 цтм. Коли на той ріст дивити ся через побільшаюче скло, то можна его бачити, як прибуває.

— Флюороскоп. На першу вістку про відкрите Рентгена Едісон мав сказати: „Єсть то випадок найважнїйший з всіх тих, які лучили ся в 19. столїтї“. Тому, що перша вістка о промінях Рентгена була випадкова то Едісон міг смїло назвати се відкрите випадковим, а що правду казав о вартості сего відкритя, видно з того, що щораз більше его улішшують; можна сказати, кождий день приносить в тім взгядї якусь новину. І так здажено недавно флюороскоп, прилад такий, що без фотографованя можна крізь него бачити кістак власнїх або чужої руки, „зміст“ нулареса, деревляної скринки і т. п. Флюороскоп може дуже прислужити ся і науцї, а також може мати велике практичне значінє. Переконали ся, що н. пр. вино, як его піддати діланню промінїв Рентгена, показує на яву ріжні тайни, які до недавня міг лише хемик оглядати. У фалшованім винї показали ся якісь темні плями. Хемічний розбір виявив, що ті плями походять з фуксини уживаної до закрашуваня червоних вин, і з кислот: амільової і гліцеринової. В чистім винї не було жадних плям. Для „фабрикантів“ вина се відкрите не дуже вигідне, хоч потїшають ся надїєю, що не зараз настануть часи, коли любителї вина будуть приходити до реставрації з маленьким „флюороскопом“ в кишенї від камізецьки. Але вино і его любителї обходять нас мало; фактом єсть, що флюороскоп може мати велике значінє в хїрургїї і поведе ся науку на новий шлях, а бодай улекнїть єї розвій і так уже великий в остатних часах.

Кожний знає, що хірургія значно випереджала медицину. Багато недуг, які давнійше уважали за невилічні, хірургія лічить нині зовсім. Медицина чимсь подібним не може похвалити ся, хіба тим, що за ostatnich 100 літ винайшла щиплене віспи, котре справді допомагає против віспи. Іменно сего року в маю минає сто літ як уживають щиплення против віспи. На нинішні недуги винаходили за той час різні лікарства, але жадне дотепер не показало ся радикальним.

Постанови властей шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иншими на засіданю з дня 4 с. м. 1) Затвердити вибір п. Мих. Гараїха з Цєброва на відпоручника ради шкільної в Тернополі; 2) іменувати учителями народних шкіл: Й.с. Хорошого управителем 2-кл. школи в Залішанах, Ант. Ковальського управителем 4-кл. школи в Рожнівті, Вільг. Дроздовського управителем 3-кл. школи в Іжовім, Мат. Козяка управителем 2-кл. школи в Опришівцях, Теоф. Рожаньську старшою учителькою 5-кл. школи в Товмачі; 3) перемінити однокласову школу народну в Довгій на двокласову від 1 січня 1897; 4) приймати до відомости справозданя ц. к. інспекторів краєвих з візитацій II-ої гімназії у Львові і I-ої в Перемишлі.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иншими на засіданю з дня 11 мая: 1) Затвердити вибір о. Йос. Лопатинського на заступника предсідателя ц. к. окружної ради шкільної в Долині; 2) іменувати Петра Стецькова управителем 2-кл. школи народної в Топоріві; 3) перемінити школи народні від 1 січня 1897: однокласову в Девятниках на двокласову і трикласову в Бзуполі на чотирокласову; 4) приймати до відомости справозданя о доновияючих різних курсах на основі переведених візитацій тих курсів.

— Устні іспити зрілости в ц. к. семінарних учительських різнічуть ся: а) в мужеских: в Тарнові дня 27 мая, в Ряшені дня 2 червня, в Кракові дня 8 червня, в Тернополі дня 15 червня, в Самборі дня 22 червня, у Львові дня 2 липня, в Станіславові дня 3 липня; б) в женських: у Львові дня 9 червня, в Кракові дня 16 червня, в Перемишлі дня 3 липня.

КОНКУРСИ.

— Окружна Рада шкільна в Калуші оголошує конкурс:

1) на посаду учителя молодшого при школі 5-кл. мужескій в Калуші; 2) на посаду учительки старшої при школі 6-клас. жіночій в Калуші; 3) на посаду учителя при 1-кл. школі народній в Підгірках.

На посаду при школі жіночій будуть мати першєнство кандидати з іспитом виділовим.

Речинєць подань до 15 червня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Заліщиках розписує конкурс:

1) на посаду учительки старшої і 2) на посаду учительки молодшої при школі 5-кл. жіночій в Заліщиках.

О посаду під 1) можуть старати ся учительки з іспитом виділовим.

Речинєць подань по конець мая с. р.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Миколая
ч. 18.Неопечатані ре-
кламації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

О щепленю.

Повніше було зазначено, що не кождий род дерев овочевих дасть ся виховати з насія а без щеплення. Лише через щепленє можна собі виховати деревину з точно такими самими свойствами, які мало дерево, з котрого бра-
лисьмо зраз. Для того вибір зразів до щеплення єсть річею дуже важною і ми маємо брати до щеплення зрази або з сорт нам добре знаних а добрих, або з сорт фаховими помольогами за добрі для наших умовій як то клімату і землі узнаних. Спис такий подаємо понизше.

Способів щеплення єсть надзвичайно много, ми їх тут подрібно опису-
вати не потребуємо, найважнійші з них знайде читатель в книжках садівничих. Щепити можна від початку весни аж майже до кінця серпня, в кождій порі
иным способом. На весні лучимо, щепимо на приставку, або в клин;
в маю можна кожухувати т. є. щепити за кору а пізнійше ще можна
очкувати.

На весні починає ся щепленє від вишень і черешень, по них ідуть
грушки, сливи а на остаток яблінки. В літі очкують ся найперше грушки,
потім слива, вишні і черешні, бросквині і морелі а на остаток яблінки. Який
вибрати спосіб щеплення в кождім данім случаю се можна осудити з понизше
сказаного.

1) Лученє практикує ся у всіх тих случаях, коли пеньок (підклад)
дички єсть рівно грубий або мало що грубший як зраз. Лученє удає ся добре
у яблінок, грушок, сливок, черешень, вишень, оріхів ліскових. Не удає ся лу-
ченє на рожах, вепринах і вишницях.

2) Приставка єсть то також лученє але зраза з пеньком троха
грубшим від зраза; зраз треба допасувати до пенька з боку.

3) Щепленє бочне (Einspitzen) а особливо щепленє в клин
(Gaisfussehnitt, sarnia półka) до котрого єсть умисно споряджені ножки,

єсть добре для більших дичок яблїнок і грушок, котрих пенє єсть значно грубший від зраза. Оно єсть о много лучше як щепленє в розлуп (шпару), котрим дерево дуже калїчить ся.

4) Щепленє за кору (кожухованє) можна виконати аж тогди, коли на пни дички добре відетанє кора т. є. в маю. До того часу треба старанно зрази переховати закопані в холодній пивниці, або — єсли де єсть — в ледівни. Спосіб той єсть дуже добрий, удає ся майже завсїгди, тїлько єго можна ужити там де пенє дички єсть бодай троха грубший від зраза.

5) До найважїйших способів щеплення належить єще очкованє. Очкує ся дерева в пізній порі лїтній і очкованє таке називаємо очкованєм спячого очка для того, що таке очко защепленє на дичцї випускає аж слїдуєчої весни. Єсть єще і очкованє живого очка; єго робить ся при кінци місяця червня, але тїлько у одних рож, котрі тим способом защеплені ще того самого року випускають.

Очкованє спячим очком удає ся почавши від липня так довго, як довго ще кора на дичцї відстає. Сим способом защеплені дерева приймають ся майже правильно, а декотрі деревця, як рожі лише через заочкованє дадуть ся нащепити. (На одних черешнях очка не хотять приймати ся добре.) З важним сим способом щеплення повинен кождий практик добре ся ознакомити, щоби єго розширити і між народом. Селяни о очкованю не мають і виображеня. У нас найчастїйше уживають таких способів щеплення, котрі дичку найбільше калїчать (розлуп) а способів для здоровя будучої щепи найкористїйших, як очкованя, лученя, кожухованя уживає ся мало або зовсїм ні. Понеже очкованє єсть докладно описанє в книжцї „Садї при хатї“ (стор. 20—22) і поясненє єсть рисунками, то ми покликуючи ся на той опис додамо єще кілька уваг потрібних для початкуючих.

Зрази до очкованя мусять бути цїлком сьвіжі, а єсли хочемо їх 2—3 дни переховати, то треба уятї галузки переховати в вогкості (вогкий мох) і холодї. Зрази до очкованя можна би собі сировадити і з дальших сторін поштою, але мусять они бути умїтно і старанно опаковані, щоби не висхли, — а се потрафить тїлько фаховий огородняк. — В часї дощу звичайно не очкує ся. — Очкувати можна дичку, коли єсть груба як гусяче перо; на надто грубих галузях старших як 3—4 лїтні очка вже не приймають ся. — Найлучші очка до щеплення єуть ті, котрі знаходять ся на серединї галузки лїторости. Галузка з котрої хочемо здоймати очка, має мати на своїм кінци вже витворене здорове очко. — Здоймленого очка не можна нічим обмастити навіть не треба єго спідної часті дотикати ся пальцями. Для більшої безпечности можна заложити на дичку і два очка, на випадок що одно з них може не приймати ся. Єсли оба приймуть ся, можна на високїй дичцї і оба лишити, на низькїм щепленю одно з них слабше усуває ся. — Закладає ся очка шляхотні звичайно понизше галузочки, бо тогди соки, що тягнуть повід кору до тої галузки дістануть ся по дорожї до очка і оно тим лекше прийме ся. — Яблїнки, грушки і пїви очкує ся на пни висїнько, 5—10 цм. понад землею. Сливки і вишні очкуємо найрадїйше в високості корони. — Щоби школярї набули вправу в очкованю найлучше буде казати їм закладати очка з верби на вербах котрих в кождїм селї єсть подостатком. — Коли очкованє не удало ся а ще час на ново заочкувати, то очкуємо в другє; по 2 тижнях можна вже пізнати чи защепленє очко прийме ся чи ні.

На живе очко можна щепити вчасно на весні здоймаючи очка зі зразів в зимі до щеплення стятих а старанно в холоді до того часу перехованих, коли кора на дичках досконало відстане. В тій порі зацеплене очко випускає, если прийме ся, того самого літа. В той спосіб можна очкувати бросквини, морелі і иньші всі дерева овочеві. У дички заочкованої не обтинаємо всіх галузий диких, так як се робить ся при иньших способах щеплення, але лишаємо якусь часть галузи но над зацепленим очком необтятою, а доперва коли зацеплене очко приймало ся, обтинаємо всі дикі галузи.

Зрази до щеплення утинає ся або спроваджує ся в порі зимовій з дерев цілком здорових. Треба старати ся о щепленє дерев передовсім зразами сорта понизше вичислених, яко для нашого клімату і наших відношень господарських найкористийших.

Щепить ся також і старші дерева і перещеплюють ся щеплені вже дерева, на котрих родять ся злі сорти. На таких старших деревах притинаємо в короні що року $\frac{1}{2}$ або $\frac{1}{3}$ часть всіх таких галузий, котрих грубість не переходить 8—6 см. а навіть 4—3 см. в промірі. Таких галузий знайде ся на цілїм дереві 30 до 40. Отже 15—20 галузий зацеплюємо одного року а другу половину або третину другого або ще і третого року. Щепить ся такі дерева найкористийше способом кожухованя. На грубіші галузи треба заложити 2 або і 3 зрази. Дерев а такі щеплені в короні родять звичайно 3 або 4-го року.

До обв'язуваня ран на щеплах найлучшим єсть личко індійске (Raffia-bast) котрого 1 кілограм коштує 30 кр. Нитки і шмати суть до того найменше відповідні, бо в'їдають ся в кору і если за вчасу їх не розпустимо, то може щепна пропасти. Оббандажовану рану засмаровує ся городничою мастію, котрої цілею єсть не допустити води дощової до рани.

Масть городничу можна зладити або тверду або плинну. Тверда масть єсть подібна до масти, котрої часто уживає ся до ран людських — на зимній она твердне а розігріта мякне як віск. Плинна масть по засмарованю нею рани стигне і єсть тим догідна, що її можна в фляшочці носити.

Тверду масть городничу ладити можна на кілька способів: найлучшою єсть мішанина воску (4 части), смоли чистої (2 части) і терпентини (3 части) розтоплена на легкім огні; або ще лучша другим способом споряджена з білої смоли, воску і несоленого смальцю (по рівній части н. пр. по 3 части), по розтопленю тих материй додає ще оливи (1 часть) і троха чистої терпентини ($\frac{1}{2}$ часть).

Плинну масть робимо з чистої смоли, котру на огні легко топить ся і мішає ся поволи зі спірітусом до паленя. На 40 дека смоли треба дати $\frac{1}{2}$ літра спірітусу. (1 літр коштує 27 кр.). Таку плинну масть переховує ся в фляшці добре закоркованій, а рани смарує ся пензлем.

Зрастанє зраза з дичкою обясняє ся науково в той спосіб: між корою а деревном єсть мягка, сочиста веретва, розвинена особливо в часі вегетації, отже від часу, як кора відстає до часу аж на ново пристане, і она зове ся мяскою (miazga, Cambium). З тої веретви витворюють ся наймолодші слої деревні на внутр а часть ликова у кори на внї. Від мяски виходить всяке заблизненє ран, від мяски розпочинає ся також процес зросненя зраза з дичкою. Зраз зростає ся з дичкою в тих місцях, де мяска

вго стикаєся з мяскою дички. Чим докладнійше отже пристане мяса зразу до мяса дички, і чим на довшій лійні они з собою зіткнуться ся, тим певнійше щеплене удасть ся. Найменше калчить ся дерево і найлучше приймають ся щепи очковані, лучені і кожуховані.

(Дальше буде).

РОЗКЛАД МАТЕРІАЛУ НАУКОВОГО для шкіл 1- до 4-класових типу низшого.

Конференції окружні укладають вже від двох літ плани лекційні (в наслідок розпорядження Високої ц. к. краєвої Ради шкільної з дня 7. марця 1893 Ч. 1741).

Робота та була-б до тепер вже укінчена, али-б не то, що в часі, коли конференції відбувались, не були еще викінчені всі книжки для шкіл низшого типу.

Ц. к. краєва Рада шкільна поручила уложенню планів лекційних конференціям окружним виходячи з того заложення, що плани такі повинні бути приноврені до відносин і потреб поодиноких повітів.

Що такий погляд єсть слушний, сему ніхто не заперечить. Не виходить однак з сего, що відносини і потреби поодиноких повітів мають вплинути на загальні а істотні ціли згаданих планів лекційних і витворити між ними надто різязі ріжницї. Скоро всі школи обов'язують одні і ті самі плани наукові, одна і та сама інструкція, то мусять бути і певні загальні засади, котрими належить ся кермувати при укладі планів лекційних.

З другого однакож боку годі заперечити, що дотичні приписи єуть часто так загальні і неясні, що на підставі них дуже часто не можна рішити многих питань насуваючих ся при укладанню планів лекційних. До таких питань належить пр.: Чи в 1- 2-класових школах належить переробляти на III. і IV. ст. уступи річеві в 1 році чи розділяти їх на два роки? Бєли повинно би ся їх розділити на 2 роки, то як се зробити з уступами географічними і історичними? Чи в школах 1-, і 2-класових маємо вичерпати цілу книжку (Школа народна ч. III. і ч. IV.) чи можна деякі уступи випускати? На такі і подібні питання інструкція не дає відповіди.

Першим наслідком такої неясности інструкції було то, що кожда конференція окружна при укладанню планів лекційних иньшими засадами руководилась.

В однім окрузі шкільнім переведено на конференції слїдуючу ухвалу:

„Зваживши, що Szkółka cz. III. містить в собі 265 уступів а Szkółka cz. IV. 204 уст., з огляду на що жадна з них не дасть ся вичерпати в однім році, — зваживши, що плани наукові кожду з тих книжок на 2 літа науки призначають, через що допускають розділ книжки на дві половини, — зваживши вкінці, що інструкція під тим взглядом не говорить инакше, — належить поділити кожду зі згаданих читанок в той спосіб, щоб в однім

році випала до перероблення одна половина, а в другім році друга половина читанки. На рік 1894/5 (в тім році та конференція відбувалась) припала би отже перша половина читанки, т. є. з читанки III. з партії повісткової уст. 1—40 а з річевої 1—83; з читанки IV. з части повісткової уст. 1—31 а з річевої 1—72.“

Сей розклад призначений для шкіл 1—4 класових типу низшого з язиком викладовим польським, а маючий служити яко взір і для шкіл з язиком викладовим руским кінчить ся замітними словами: „Taki podział czytanek nie spowoduje dla szkoły skutku ujemnego, ale przeciwnie może tylko dodatnio na rozwój szkoły wpłynąć.“

Тимчасом такий розклад дав би ся перепровадити хіба лиш в школах 3- і 4-класових, в котрих степені III. і IV. мають окремих учителів, і суть поділені — кождий з них — на два відділи по 1 рокови науки обіймаючи. Однак в школі 1—2 класовій III. і IV. степені побирають науку разом, так, що $\frac{1}{2}$ години голосної науки припадає на III. степені (3 і 4 рік науки) а $\frac{1}{2}$ год. на IV. степені (5 і 6 рік науки). Ділити-ж степені ті еще на окремі відділи єсть неможливо, бо тогди треба-б хіба і годину науки голосної ділити на $\frac{1}{4}$ години! Маючи той стан річи на оці, возьмім для прикладу ст. III. Ото в році шкільнім 1894/5 після повисшого розкладу переробити мав степені той з части річевої уступів від 1. до 83. В році шкільнім 1895/6 ученики дотеперішного 4. року переходять на степені IV, де наука уділяє ся на підставі читанки ч. IV. Питанє, коли ті ученики перероблять другу половину читанки ч. III.?! На степені III. зістануть в р. 1895/6 ученики дотеперішного року 3. і будуть становити 4. рік науки. Сї без жадної перешкоди можуть дальше переробляти уступів річеві почавши від уст. 84. Алеж на III. степені переходять в р. 1895/6 ученики з укінченим III. роком науки. Чи-ж і сї мають зачинати науку географії від уст. 84. „Tkacze z Ostruszy“, 87. „Mazury“, 91. „San“ і т. п. а науку історії від уст. 92. „Nawrócenie pomorza“, 105. „Księstwa ruskie na Rusi Czerwonej“ і т. п.?! Розклад такий єсть просто — неможливий.

Подібно неможливі суть до перепровадження ради п. Дмитерка подані в Учителю з 1894 в статі під загол.: „Розклад материялу Szkółki cz. III. і IV.“

На нинішій конференції шкільній поставлено яко засаду, що дотичні читанки мають бути в однім році вичерпані. Нехай однакож читателі ласкаві спробують зробити маленьке обчисленє маючи на взгляді число уступів книжки і число годни в році — а побачуть, що се єсть річею безусловно неможливою.

Знов ниніша конференція старала ся запобігти злому в сей спосіб, що значну часть уступів річевих призначала до читаня курсоричного, так, як би вирава в читаню без зрозуміння річи була цілию школи людової.

П. Миколаєвич в ч. 2. Учителя з 1895 подає плян лекційний, в котрім на читанє курсоричне призначає переважно уступів вже перероблєні, натомість багато уступів річевих випускає зовсім. Не дуже-б я сему противив ся, коли-б не те, що між пропущеними уступами знаходимо такі, як 23. Воздух, 38. Тепло, 76. Узгірє львівско-томашівське, 84. Сян, 89. Роман Метиславич, 106. Внуки Рудольфа I, 122. Завіщанє королевої, і п.

Наведені погляди на справу уложеня розкладу материялу євидчать о тім, в як ріжнородний спосіб дотичні приписи поодинокі люди розуміли.

З огляду на те радо повитати належить рескрипт Високої ц. к. краєвої Ради шкільної з 16. марта 1896 ч. 5533 котрого зміст єсть слідуєчий:

„Розглядаючись в протоколах і еляборатах конференцій окружних, що відбувались в остатних двох літах, переконала ся ц. к. краєва Рада шкільна, що що-до способу з'ужиткованя і упорядкованя матеріялу наукового з обсягу „Відомостей з дїїв і природи“, уміщеного в підручниках „Школа народна ч. III. і IV.“ (польских і руских) межі поодинокими округами заходять значні ріжницї. Ріжницї ті суть о стілько оправдані, о скілько уґрупованє матеріялу наукового приворовлене єсть до умовій місцевих школи і округу. Під тим взглядом ц. к. краєва Рада шкільна не тільки не бажає ріжнородности тої усувати, але навіть противно, рада би, аби конференції окружні дійшли до повної сьвідомости що до того, що для шкіл певної околиці єсть найпаче важним, і аби таке арозуміє зазначили укладаючи програми для кожної категорії шкіл. З другого однакож боку необхідна єсть одноцільність (jednotlivosť) що до головних точок витичних маючих загальне значенє. Під тим взглядом подає ц. к. краєва Рада шкільна до відомости пп. інспекторів окружних яко директиву їх участи в тій справі вєказівки інструктивні.“

В тих вєказівках до укладаня плянів лекційних для III. і IV. степеня науки шкіл 1—4 класових типу низшого читаємо:

„1. За підставу до уґрупованя матеріялу річевого приймає ся артикули географічні і історичні поміщені в II. дїлї згаданих підручників.

2. Позаяк так III. як і IV. стєпень має курс дволітний, проте належить річеві артикули того дїлу подїлити на три класи:

а) артикули перворядні, котрі повинні бути перероблювані рік в рік так, що кожда дитина переходячи стєпень III. (взглядно IV.) переробить їх два рази;

б) артикули другорядні, котрі повинні бути перероблені конечно що другий рік так, аби жадна дитина не перейшла стєпеня III. (взглядно IV.) не переробивши їх бодай раз;

с) артикули треторядні, котрі мають бути перероблені в школі при умовіях користних, а котрі при некористних обставинах (пр. на випадок довших перерв в науці з причини хоріб епідемічних, некомплетного стану персоналу учительского, переповнення клас і т. и.) без страти для цілости можна поминути, або котрих переробити можна зіставити домовій пильности дїтий.

3. Котрі артикули належить зачислити до категорії а), б) або с), то означить конференція окружна зазначуючи виразно ріжницю між школами А) 1-класовими, В) 2-класовими і С) 3- і 4-класовими. (Між школами 3- і 4-класовими не треба під тим взглядом робити ріжницї). Розуміє ся, що категорія а) і б) будуть найчисленіиші в школах 3- і 4 класових а категорія с) в школах 1-класових.

4. З географічних артикулів будуть навіть в школах 1-класових належати до категорії а):

А. На степені III.

На початку року шкільного :

- N. 3. Szkoła w Dobromyślu.
- 4. Plan szkoły w Dobromyślu.
- 11. Obejście szkoły w Dobromyślu.
- 11. Wycieczka.
- 18. Powrót z lasu.
- 21. Wieś.
- 23. Naczelnik gminy.
- 26. Widok z wieży kościelnej.

Перед кінцем року шкільного :

- N. 172. Galicya i jej mieszkańcy.
- 174. Góry, podgórze i równiny w Galicyi.
- 176. Rzeki w Galicyi.
- 178. Plody ziemi naszej.
- 180. Koleje żelazne w Galicyi.
- 181. Monarchia austro-węgierska.

(В школах з викладовим язиком руским анальоґічні артикули з „Школи народної ч. III.) Артикули N. 3. 4. 6. 11. 18. 21. 23. 26. 36. мусять бути перероблені в місяцях вересню і жовтню. Від читання і перероблювання в школі арт. N. 3. 4. і 6. може ц. к. інспектор звільнити ті школи 1-класові, в котрих учитель з цілою стислостію ознакомляє молодіж з положенєм, пляном і обійстєм власної школи після вказівок находячих ся в інструкції і унагляднених прикладом в змісті тих трох артикулів, рисуєчи дотичні шкіци на таблиці і зневолюєчи всіх учеників до виготовлювання відповідних шкіцив на гладких зошитах картоґрафічних.

В. На степені IV.

На початку року шкільного :

- N. 5. Gospodarz w gminie.
- 6. Kościół.
- 17. Naczelnik gminy w mieście powiatowem.
- 18. Pierwsze posiedzenie sejmu krajowego.
- 18. Jakie drogi żelazne prowadzi z Galicyi...

Перед кінцем року шкільного :

- N. 102. Góry, doliny, wyżyny i równiny monarchii austro-węgierskiej...
- 106. Rzeki i jeziora monarchii...
- 109. Ludność monarchii...
- 111. Gdzie mieszkają Polacy i Rusini.
- 114. Europa.
- 130. Ziemia.
- 132. Palestyna.
- 134. Słońce.
- 137. Księżyc i gwiazdy.
- 141. Urządzenie monarchii austro-węgierskiej.

5. Котрі геотрафічні артикули крім wymienionych під 4. належить еще зачислити до категорії а), то означить конференция окружна опираючи ся на вислідах дотеперішних спостережень і маючи взгляд на число клас. Рівнож означить конференция окружна на степені III. порядок, в яким мають бути уложені артикули посередні межі початковими а кінцевими.

6. З історичних артикулів будуть належати до категорії а) в школах всіляких, отже навіть в 1-класових:

А. На степені III.

N. 42. Chrzest Polski.	122. Władysław Łokietek
45. Chrzest Rusi.	138. Król gospodarz.
47. Św. Wojciech.	142. Jadwiga i Jagiello.
70. Bolesław III...	173. Elżbieta z Habsburgów...
109. Tatarzy.	182. Pobyt cesarza w Galicyi...
116. Pobożny hrabia Rudolf
z Habsburga.	184. Cesarzowa Elżbieta...

(В школах з руским язиком викладовим відповідаючі повисшим артикулам нумера з Школи народної ч. III.: 45. 46. 91. 96. 107. 117. 144. 150. 152. 154. а надто — розуміє ся в властивій порі — 53. Ярослав Мудрий. 100. Руский князь Лев. 134. Митрополит Ізидор).

На степені IV.

N. 12. Jan Długosz.	125. Marya Teresa.
53. Bitwa pod Mohaczem.	131. Cesarz Franciszek I.
61. Ostatni Jagiellończyk...	135. Sypanie mogiły...
73. Stefan Batory.	139. Wstąpienie na tron Franciszka Józefa I.
80. Unia kościelna.	140. Custozza i Lissa.
103. Obrona Częstochowy.	
122. Oblężenie Wiednia...	

(В школах з язиком викладовим руским відповідаючі повисшим уступам нумера з Школи народної часть IV.: 53. 55. 61. 106. 117. 123. 129. 130. а надто в властивій порі 42. Князь Константин Острожский, 114. Шведи у Львові. 134. Похід львівських дітей перед цісарем Франц Йосифом I.). Інші артикули історичні належать в школах 1-клас. до категорії б) т. є. випаді їх перерабляти побіч висше вичислених так, аби кождий був що другий рік читаний. Чим більше клас школа має, тим більше артикулів зачислить ся до категорії а).

Природничі і господарські артикули будуть в переважній части належати до категорії б). Однак конференция вибере серед них ті, котрі зі взгляду на відносини економічні околиці повинні бути конечно зачислені до категорії а), маючи на оці також артикули найважнійші зі взглядів календарових. Рівнож означить конференция окружна зпосеред них ті, котрі не суть необхідні для цілого округа, тільки важні для певних місцевостей. Що до сих уступів належить учителеви лишити свободу зі взгляду на відносини місцеві школи і зачислити їх враз з уступами меншої досяглости до категорії с).

8. Цілий діл I. (моральний) належить в школах 1-клас. і 2-клас. до категорії б) а взгляду с). В школах більшекласових належить однаком і в тім відділі вимінити такі уступи, котрі повинні бути повторювані що року, іменно вірші до задаваня на память.

9. Така сама увага дотичить віршів і декотрих уступів прозових, котрі з огляду на внутрішню звязь гадок і для оживленя науки уміщено в відділі річевім.

В школах, в котрих наука другого язика краєвого єсть предметом обовязковим, буде удержана стало засада, що уступи річеві всякого змісту, перероблені на годині „Відомостей з дів і природи“ в язичі викладовім,

мають бути опісля на годині другого язика краєвого трактовані яко материял до лектури, если тільки в підручнику другого язика краєвого находить ся аналогічний уступ.^а

В слідуючим числі позволимо собі подати з нашої сторони кілька заміток в тій справі.

Юрій Любарт.

Троякий початок фізики.

В часі, коли фізика розпочинала ся, мав вже чоловік без сумніву значний засіб відомостей фізичних. Були се спостереження первісні доконані вже тоді, коли чоловік ледви що силою свого духа почав спинати ся понад природу окружаючу его і коли він мусів вести з природою заєдні боротьби о своє існуванє; були се винайденя прості, які дали початок ремеслам і штукам, знаряди, оружія, вози, яких зображення переходили нам написи і рисунки споконвічні, асирійські, єгипетські, яких рештки знаходимо нині еще в гробах давних, в печерах, в викопалисках. Се все суть сліди первісної цивілізації. Фізика поветала доперва тоді, коли чоловік високо вже в цивілізації поступив і відчув потребу упорядкувати пізнані факти, коли в спостережених явищах почав добачувати звязь, коли забажав він ті явища природи прояснити і о причини тих явищ спитав.

Фізика старинна єсть майже виключно фізикою грецкою. Инди, Халдейці, Єгиптяне мали без сумніву певне знанє явищ природи, однак умисли народів східних, заняті заєдно грозою борби, розпливали ся в спекуляциях теологічно-містичних і не були в силі взвести ся до понятя правильности в природі. Доперва свободний дух грецький зумів доглянути в явищах світа его окружаючого звязи причинової, незалежної від впливів надприродних в наслідок чого могла доперва в Греції поветати наука природи — фізика. В фізиці грецькій находять ся безсумнівно зароди всіх нинішних частий науки; Грекам були вже звісні навіть найпростійші явища магнетичні і електричні, одчак властивого знаня природи они здобути еще не могли. Причиною сего єсть те, що народи старинні не відкрили властивої дороги, яка до розуміння природи вести може, они не мали властивої методи слідження.

Фізика грецка була первісно філософією природи. Се був молодечий вік в розвою фізики, і з тою молодечею битою і певністю, що не зважає на перешкоди і не любить поступенно поступати, але волить взвести ся відразу в гору і соколиним зором обняти світ від кінця до кінця, — забажала фізика грецка з деяких заложень довільних, з загальних з гори принятих поглядів, виснувати правильність природи і кинувши одну мысль розвязати загадку цілого світа. — Першим з тих мудрців грецьких єсть Талес, найдавніший фізик грецький. Головною засадою всего єсть для него вода: все єсть з води і все обертає ся назад в воду. Погляд такий Талеса опирає ся може правдоподібно на тім, що жерела его відомостей походять з Єгипту, який

життєвність свою одиноким водам Нілю завдячує. Щасливішим у своїх спекуляціях був Пітагорає; сей опирає ся не так на засадничий субстанцій, але вже на порядок в природі, на числі і мірі єї явищ; хоч число мало для него містичне значінє, все-ж оно могло довести єго припадково до пізнання правильности явищ, як о тім свідчать відкриті через него чисельні відношеня тонів музичних. Анаксагорає виводить ріжнородність тіл з нескінченної ріжнородности частиць незвичайно дрібних, а вєспічасно з ним живучий Емпедоклєє спроваджує субстанцій засадничі до чотирох елементів: землі, води, воздуха і огня. Лейцип і ученик єго Демокритос звівєні суть з того, що суть творцями науки о атомах, які мають ріжнитися між собою не якостію, як се учить Анаксагорає, але тільки постатію, положенєм і порядком, причім они заєдно порушають ся.

Дух грецький мав спеціальну спосібність творити гіпотези; він розвивав ся так сильно, що всі гіпотези науки новочасної дадуть повязати ся з урєвнями старинними. З буйним розвитком тих гіпотез ішла в парі і погорда спостережінь, а Платон, що одушевляє ся тільки математикою чистою, легко-важлив навіть астрономію практичну. Астрономів зачисляє він до мудреців, але відкидує рівночасно тих астрономів, що займають ся обсервацією вєходу і заходу звїзд, або иньших подібних явищ; справдішними астрономами єуть у него тільки ті, що застанаєвають ся над осьмома частями небес і над великою гармонією свїта, бо се єсть одиноким гідним духа чоловіка, якого боги розяснили.

Найвищої точки своєї досягає грецька філософія Арістотеля. Він без сумніву перевиєшає всіх своїх попередників великим знанєм і більше як они числить ся з фактами достереженими, але до розслїдів прав природи уживає він тої самої методи філософоваєня, а спекуляція доводить єго заєдно до мильних результатів. В просторі пустім, який єсть одиноким негатиєєм матерії, нема ріжнородности місця, а тим самим рух в нїм неможливий, бо з рухом вяже ся понятє ріжнородности в просторі. Слїдячи за засадами річєй эмислових, подибуємо тільки чотири антітези первієні, які дають ся розріжнити чутєм, се єсть тепло і змєно, сухість і вєхкість; се єуть елементарні влаєтивности матерії. А позаяк суперечности вязатись з собою не можуть, проте комбінації тих влаєтивностей витворювати можуть тільки чотири субстанції елементарні, затім — горячий і сухий вогонь, горячий і вєхий воздух, змєну і вєхку воду, змєну і суху землю. Сї субстанції се елементи, з яких творять ся всі тіла. Земля, се елемент безважлядно тяжкий, огонь безважлядно легкий, воздух і вода єуть тяжкі і легкі, відповідно до того з яким елементом они єуть получені. Тому то і всі тіла мають влаєтивний тягар або легкість, змєряють або в долину або в гору. Се єуть рухи природні, які трєвають так довго, поки насильно не зістануть здержані; они однак не єуть одностайними, а тим самим не єуть досконалими. Досконалим єсть тільки рух коловий і вічний, а щоби той рух здійснити ієстнує пятий елемент, етер, з якого зложене небо, „quinta essentia“, сфера звїзд єталєх; планети єуть вже змієшані з субстанціями землі, бо они не порушають ся одностайно. Земля, яко елемент найтяжкий, не може порушати ся, длятого спочиває в самій сєредині свїта. О спаданю тіл думає Арістотелєє, що скорість спадеу єсть пропорціональною до їх тягару, що затім тіло два рази тяжше, спадає два рази скорієше. Більше трудноєтий має він з рухами насильними; він дивує ся, що рух тіла киненого трєває єще, хоч оно вже не находить ся в руці; в наслїдок того думає він, що оно позієставляє по за собою просторонь пусту,

а впадаючий в ню воздух надає тілу заєдно нового натиску через що оно порушає ся дальше. Ціла механіка Арістотелеса утикає на нещасливо добраним заложенню о тілах безвзглядно і взглядно тяжких і легких; з сего виходить, що вода не єсть тяжкою взглядом землі, ані воздух взглядом води, а в наслідок того не може вона тиснути на землю, ані воздух на воду. Щоби пр. пояснити, чому вода підноситься в повітрі, мусить він поставити нове заложення, після якого природа лякає ся порожні, звисне „hotter vacui“, хоч знає, що воздух єсть тяжкий і пробує навіть важити єго.

Сих кілька прикладів з фізики Арістотелеса вказують досадно на блуди єї. Найбільший філософ природник часів старинних полишив наслідникам самі тільки неправди фізичні. Причиною такого великого неповодження не брак достаточної фактичної підстави, але зла метода. Арістотелес не відвертав ся вправді від дійсности, він збирав засіб відомости фактичної, він прямував заєдно до вишуканя засад загальних, які би могли довести до пояснення цілости. Ціль, витолковати права природи льогічними выводами з певних засад чільних, перевів він в спосіб так консеквентний, що діло єго мусить нас дивувати; мимо того фізика єго провалилась так, що не остав по ній і камінь на камені.

Праця мудрців грецких не зістала страченою цілковито, бо она зложила рішуче свідощтво, що знання природи чоловік з умислу свого висувати не може. Єще в найновіших часах манили себе філософи, що встигнуть в дорозі розумованя філософічного правди природи відкрити; з того поводу заслугує Арістотелес тим менше на закид, бо в єго часах не було єще підставних поводів до сумніву, будьто би обрана ним дорога не могла довести до ціли.

(Конець буде).

ВІДЗВА.

На пам'ятник Івана Котляревського в Полтаві зложили в Науковім товаристві імени Шевченка: Товариство ім. Шевченка 50 зр., товариство „Просвіта“ 25 зр., о. Ем. Менциньскій з Ходнович 50 кр., п. Филип Баранецкий господар з Ходнович 25 кр., товариство „Руска Бесіда“ у Львові 10 зр., проф. Мих. Грушевскій у Львові 1 зр., Іван Белей редактор „Діла“ 1 зр., разом 96 зр. 75 кр.

Як відомо вже нашим Ви. читателям — правительство російське дозволило минушого року збирати складки на здвигненє пам'ятника Іванови Котляревському в Полтаві. Факт сей замітний з різних поглядів. Шанує ся пам'ять батька нової української літератури, що своєю „Енеїдою“ і „Паталкою-Полтавкою“ вивів українську громаду на дорогу своєнародну, до вироблення власної літератури і служення народним ідеалам. Як нї оцінювати важність діяльности Івана Котляревського в порівнянню з попередніми фактами, давнішими пробами і змаганнями в тім напрямі, як нї глядіти на свідомість тих кроків у самого Котляревського, поява „Енеїди“, що власне дождає своїх столітніх роковин (видає 1798 року), зістане ся все фактом вікопам'ятним, великоважним в історії розвою нашого життя культурно-громадського, вартим

як найбільшого памятаня. Друга важна сторона — се, що вперше на Україні офіційно за дозволом уряду, віддає ся честь за заслуги для української літератури, в перше так публично можна віддати почесь нашому українському народному діячеві.

З огляду на се кождий свідомий син українсько-руського народу повинен по спроможі взяти участь в сій патріотичній справі. Важно — по перше те, щоби пашановане найстаршого з українських письменників народних випало величаво і відповідно гідности нашого народу; — по друге, аби як найбільше число осіб показало своє почуте до свого народу, а з того погляду утішним об'явом стають численні дрібні, копійкові датки, що впливають від селян і козаків полтавських на сю ціль. Україна-Русь австрійська, поставлена історичними подіями в ліпші обставини до розвою свого національного почуття, ніж Україна-Русь російська, повинна прийняти живу участь; було би пожадано, аби і в круги селянські прийшла та вість; тут важна не великість складки, а широкість круга учасників. Складки збирає виділ ради міської в Полтаві („в г. Полтаву, Городской Управѣ“), але можуть вони з Галичини пересилатись і через адміністрацію Наукового товариства імени Шевченка — адресувати в друкарню товариства, Львів, ул. Академічна ч. 8.

В С Я Ч И Н А.

— О. ставрофор Ісидор Воробкевич (Данило Млака) обходив дня 27. мая с. р. свої шістьдесяті іменини. Родив ся 5-го мая 1836 р., отже недавно минуло ему 60 літ. Він по Кулішу, Гайч Барвінок, Гушалевичу, Щоголеви і Мордовцеві найстарший наш письменник, а на Буковині одинокий представитель літературного руху 60-их років, товариш по перу незабутнього Федьковича; а притім одинокий руський композитор на Буковині. Вже тому дев'ять літ (17 мая 1887) обходив 25-літній ювілей своєї літературної діяльности; не було майже видавництва, в котрім би він не поміщав своїх творів, а й тепер нераз стрічаємо ся з его писаннями. Коли буде мова про відроджене буковинської Руси, імя І. Воробкевича буде все згадувати ся на однім з перших місць; а історія розвою нашого театру в Галичині і музики мусять також визначити ему у себе почетне місце. Заслуги о. І. Воробкевича вся Русь вміє цінити, дарма, що заплата за щоденними турботами виглядає нераз так, як би забувала своїх давних труженників. Суспільність живе тим, що діє ся тепер, і не нахдить часу сягати в минувшину. Але люди ті, що на розвій народу дивлять ся як на нину, на котрій без посіву не може зародити хліб, — котрі з минувшини черпають для себе і приклади і заохоту до праці, — ті люди цінять і будуть цінити високо о. Ісидора Воробкевича за его старання для піднесення значіння буковинської Руси. В свідомості тій, що ужив свого віку на користь свого народу і що найшов за се признаня і поважане у всіх тамучих Русинів, може о. ставрофор І. Воробкевич шукати і найти осолоду на свої старші літа, яких судив ему Бог діждати ся. Дай Боже діждати ся ему ще тих часів, коли роботу, ним почату, будуть вести сотки свідомих Русинів на Буковині!

— Іспити зрілості для женщин в гімназіях. Міністерство просвіти видало в справі допущення женщин до іспитів зрілості в гімназіях таке розпоряджене з дня 9-го марта 1896 р. ч. 1966: Розпоряджене міністерства з дня 21-го вересня 1878 ч. 1551 в справі іспитів зрілості для женщин о стілько

зміняє ся, що на будуче можна буде допускати жінщин до іспитів зрілості в гімназіях, коли: 1) покінчили 18 рік життя, або кінчать єго в тім році календарскім, в котрім хотять складати іспит; 2) коли викажуть, що покінчили гімназію приватну або яко записані приватистки гімназію публичну, або пропозають посьвідчене, що під відповідним проводом побирали науку гімназійну в приписанім обсягу. Кандидатки мають внести подане до краєвої Ради шкільної о допущені до іспиту зрілості в першім місяці другого півроку того року, в котрім хотять складати іспит. Против рішеня краєвої Ради шкільної прислугує кандидаткам право відклику до Міністерства просвіти. В случаях заслугуючих на увазляденіє, а іменно коли кандидатка була приневолена перервати іспит, розпочатий в речинці літній, можна призволити на продовженіє сего іспиту в речинці осінній. На письменний і устний іспит кандидаток визначить ся окремих речинець, о скілько буде того вимагати більше число зголосивших ся. Іспит зрілості в Галичині будуть могли складати жінщини: в гімназії сьв. Анни в Кракові і в гімназії Франц-Йосифа у Львові в язиці польскім, в академічній гімназії у Львові в язиці рускім, в гімназії ІІ-її у Львові в язиці німецкім. Іспит з кандидатками буде переводити ся після обовязуючих приписів з тою лише різницею, що іспит устний має обняти всі предмети з виїмкою науки релігії, історії природної і пропедевтики філософічної. З тих трех предметів має кандидатка зложити іспит перед письменним іспитом зрілості перед комісією, зложеною з директора яко предсідателя, учителя фахов го і ще одного учителя. Протокол з ходу і результату сего іспиту треба долучити до протоколу іспиту зрілості. Коли при тім іспиті кандидатка не відповість вимогам з двох предметів, то не може бути допущена до іспиту письменного. Коли лиш в однім предметі викаже успіх недостаточний, то комісія іспитова може визначити їй новий речинець до іспиту поправчого. Некористний результат іспиту поправчого виключає кандидатку від складання іспиту зрілості в найближшій речинці. В случаю допущеня по раз другий до іспиту зрілості не потребує кандидатка складати з тих трех предметів іспиту, коли одержала з них перед тим добру кваліфікацію. Увільнення при устнім іспиті зрілості виключені у всіх предметах. Устний іспит зрілості мусить відбутися ся під проводом краєвого інспектора шкільного. Кандидатки по зложеню іспиту одержать свідчення зрілості на формулярі приписанім для гімназій, однак без ключулі о зрілості до впису на університет. Така за іспит з релігії, історії природної і пропедевтики філософічної виносить 6 зр., за іспит зрілості 18 зр.

— Нові шкільні книжки рускі. Міністерство просвіти апробувало „ІІІ. руску читанку для 5. і 6 року шкіл народних“, уложену Омеляном Поповичем і поручило єї сейчас видрукувати, так що з початком нового року шкільного буде вже в руках учеників — „Рускої Граматики“ часті третю для 5. і 6. року науки предложив той сам автор до апробати і є надія, що й она вийде ще вчасно перед початком нового року шкільного. — Кінчить ся вже також друк 3. і послідної часті „Німецкого учебника для шкіл руских“, уложеного за Ротом також Ом. Поповичем. Таким чином мати муть рускі школи народні з новим роком шкільним всі учебники, а то: читанки, граматики, книжки рахункові, сьвітанники і учебники німецкі, уложені чистою мовою народною з повою правописою. Є також надія, що й прав. учебники релігійні вийдуть небагом в зрозумілій мові рускій, на що консисторія вже згодилась. Все те й чим раз то ревіційша праця двигнуть безперечно руске шкільництво на Буковині, що дай Боже!

— Кілько людей на землі. Після найновіших обчислень виносить число людности земної кулі 3.000 мільонів мешканців з 1000 ріжними вірами і 3.064 мовами. Кожного року умирає не менше як 333,333,333 осіб, або 91,954 осіб дежно, 3.730 на годину, 60 на мінуту, і один чоловік на секунду. Пересічно же чоловік 33 літ, однак четверта часть умираючих не доживає і 7 літ, а половина 17 літ. На 10.000 людей припадає один, котрий живе сто літ, на 500 один 80-літній, а на 100 припадає один 60-літній. На увагу заслугує обставина, що жонаті люди живуть довше як кавацери і що люди високого росту рівнож живуть довше, як люди низького росту. Жінщини, котрих число на землі перевищує значно число мужчин, взагалі живуть довше як мужчин і мають все вигляди жити ще найменше 50 літ; по тих літах є смертельність у жінци і мужчин вже однакова. В Европі на сто людей досягає 70 року життя: з духовних осіб 42,

рільників 40, купців і торговельників 33, військових 32, урядників 32, адвокатів 29, артистів 28, професорів 27, лікарів 24, а редакторів 12. Бідні редактори! У Русинів они ще коротше живуть, бо нема з чого. Безперечно мають тут свій вплив також різниці расові; між Європейцями живуть найдовше Славяни, що показує ся найліпше в Австрії, де процент столітніх старців є значно більший в славянських провінціях, як в німецьких і угорських. Найбільше сприяє довголітності жите на гірських островах і півостровах, котрі мають чисте морське повітря. До таких місцевостей належить зачислити: Норвегію, Грецію, Піренеї, гірські місцевости Англії і Шкоції.

— Лякер на таблиці шкільній, споряджує ся в той спосіб: На пів літри міцного спіритусу, бере ся 70 грамів шеляку, 8 грамів доброї сажі (кін-тусу) і 3 грами товченої, шлямованої креди. Щоби мати лякер на червоні лінії і точки на таблиці додати треба до шеляку, спіритусу і креди, трохи мінї або цянобру.

— Чорнило до шкільного ужитку: Бере ся на вагу 30 частин пі-грозини (анілінова краска, котру купує ся в торгівлі матеріалів), 920 частин води і 50 частин оцту з дерева і то все мішає ся разом.

Постанови властий шкільних.

— Краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню дня 18 мая с. р.: За-твердити вибір г-р. Альберта Цетнера на заступника председателя окружної Ради шкільної в Бродах і Йос. Добка на відпоручника Ради повітової до окружної Ради шкільної в Сиятині; — іменувати Зд. Бабку учителем школи народної в Старім-містї, а кс. Марк. Козака катихетою 6-класової школи женьської в Ярославі; — зорганізувати дві нові школи чотиро-класові мужеску і женьску в Ярославі від вересня 1896 р.; — переіменувати 1 кл. школу в Пархачах на 2-класову; — апро-бувати до ужитку в школах середних підручник п. заг.: „Читанка руска для першої класи шкіл середніх“, ціна 1 зр.

Оголошене конкурсу.

Ч. 10927.

Сим оголошує ся конкурс на учителя музики з правами і обовязками учи-теля школи вирав при ц. к. учительській семінарії мужескій у Львові.

До тої посади привязані суть річна плата 800 злр. і додаток активальний після X. класи равнї, надто право побирати додатки пяталітній в річний квоті по 100 зр. — Компетенти, що убігають ся о ту посаду мають виказати ся квалі-фікацією на учителя співу і гри на скрипцях в семінаріях учительських. Пер-шеньство будуть мати ті компетенти, що викажуть ся кваліфікацією до уділюваня гри на фортеп'яній, або кваліфікацією до шкіл народних.

Подання відповідей удокументовані належить вносити за посередством зверхних властий до Президії ц. к. краєвої Ради шкільної найпізнійше до 15. червня с. р.

Компетенти, котрі сповняють обовязки в публичних школах народних, і що бажать, щоби їм переведені до тепер в службі почислені їм зістали до посади, о котру компетують не тільки до загального числа літ служби, але також до при-знання п'ятилітних додатків по мисли § 2. і 8. закона державного з дня 19. марта 1872 (Дн. р. ч. 20), ваглядно по мисли §. 2. і 5. закона державного з дня 19. марта 1872 (Д. р. ч. 28) мають в своїх поданнях виразно осявідчити, чи і в якім

обемі в разі заіменованя ставлять претенсії до користей допускаємих по мысли повисше наведених постанов що до признаваня п'ятилітних додатків.

З ц. к. краюї Ради шкільної

У Львові дня 16. мая 1896.

Божинський в. р.

КОНКУРСИ.

— Окружна Рада шкільна в Скалаті розписує конкурс:

1) на посаду старшого учителя при школі 5 кл. в Підволочисках;

2) на посади учителів при школах однокласових в Мислові, Калагарівцї, Саджівках, Оріхівці, Чернишівцї, Лежанівцї Сороці, Новосілецї Скалатській, Панаєвцї, Луцї малій.

Речинець подань до 15. червня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Калуші розписує конкурс:

1) на посаду учителя молодшого при 5-кл. школі мужескій в Калуші;

2) на посаду учительки старшої при 6-кл. жіночій школі в Калуші;

3) на посаду учителя при 1-кл. школі в Підгірцях.

Речинець подань до 15. червня с. р.

Набути можна через усі книгарні:

DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE MONARCHIE

географічно-статистичний підручник

для читачів усяких заводів

Проф. Д-ра ФРИДРИХА УМЛЯУФТА.

Третій перероблений і розширений наклад.

200 ілюстрацій і 15 вшитих мап.

Комплет в 25 випусках по 30 кр., 50 фен., 70 сент., 30 коп.

Сьогодні не існує більш друтий підручник, який би географію і статистику Австро-Угорщини, відповідно до найновішого становища відомостей, в так великій наглядній упередженості і так легко зрозумілою мовою представив. Ці прикмети з'єднали підручником Умляуфта велике розширення і загальне признає. З того powodu, при цілковитім переробленні підручника, кінченого з причини поступу великого, а не менше в наслідок нових статистичних даних, задержано його дотеперішній характер. Читач знайде і в третім виданні чисто наукову точність сполучену з приналежною формою. Ілюстрації майже всі відновлені, а їх число значно збільшене. Новим єсть додаток 15 мап, які творять цілковитий фізично-політичний атлас австрійско-угорської монархії знаменито виконаний.

Накладом А. ГАРТЛСБЕНА у Відні.

„Руске Товариство Педагогічне“

подає до відомости Сьвітл. Рад Шкільних, Виш. священиків, катихитів, учителів і родителів, що книжки накладу Товариства, призволені Радою шкільною кр. на премії для учеників, *красно оправлені*, можна купити в канцелярії Товариства при ул. Академічній ч. 8. по слідуячій ціні:

Образкові видання.

Звіринець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерія	10 „
Робінзон	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Кобзар Тараса Шевченка	20 „
Ієте-Франко: Лис Микита 2 цілком перероблене видання	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота	40 „

Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV, оправні 20 кр., без оправи	10 „
Визанка желаній 2 розширене видання	20 „
Ів. Франко: Абу каземові Капці	20 „
Учитель на р. 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 по	2 зр.
Давінок на р. 1892, 1893, 1894, 1895 по	3 зр.
Ів. Левицький: Попались, Різдвині сценки	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяра	20 „
Від Бескида до Андів	10 „
О. Нижанковський: Батько і мати, двосміл для дітей з фортеп.	10 „
Леоніда Глібова: Байки	5 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Комарь; Два оповідання по	5 „
Дума про княгиню Кобляри	5 „
Дніпрової Чайки; Казка про сонце та его сина; Писанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосміл з фортеп.	10 „
Мапа етнографічна України-Руси	20 „
Гордієнко: Бартагенці і Римляни	20 „
Юлій Верне: Подорож довкола землі	60 „
Барановський: Приписи до іспитів	20 „
Молявничин народний, в полотно оправлений	20 „
Др. Л. Кельнер: Коротка історія педагогії	60 „

Всякі замовлення висилають ся скоро і точно.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіжи.

Передплата 3 зр., і зр. 50 кр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опаяване і оплату поштову премію: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетка на фортеп'яні до співу.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові уліця Академічна ч. 8.

Визна „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передилата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.
Адміністрация
ул. Миколая
ч. 18.Неопечатані ре-
кламації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Вихованє щеп високопенних.

Защеплений на дичці зраз або очко розростає ся вже за кілька літ в велике дерево. Коли хочемо, щоби з молоденької щепки виросло здорове і спосібне до як найдовшого життя дерево, треба тою щепкою опікувати ся еще через кілька літ в шкільці, а кілька дальших літ в садї.

Високопенними деревами назвемо в протиставленю до дерев карлових такі дерева, котрі виростають на кілька до кільканайцять метрів високо. У таких дерев розрізняємо пень головний і конарі з галузями і галузяками, котрі всі разом зібрані зовемо короною дерева. Пень головний кінчить ся там, де він розділює ся на конарі корони. У дерев високопенних пень їх буває на 1-50 м. до 1-70 м. довгий; довгий не потребує бути, а сли буде коротіший то буде то вже не високопенне а середно- або низькопенне дерево. У дерев високопенних пень розділює ся на конарі корони в високости 1-50 до 1-70 м. отже менше більше в високости рамен дорослого мужчини. Дерев такі суть для наших відношень господарских найвідповіднійші, таких дерев треба нам як найбільше, тож і ми передовсім вихованєм дерев високопенних займемо ся.

Плеканє деревець карлових вимагає старанного і умітного їх прити-
наня. Оно єсть вдячною роботою для аматорів, або там де мало єсть місця а на нїм хочемо много деревець в многих сортах розмістити, такі карлові де-
ревця можуть в незвичайний спосіб огород прикрасити, однак з уваги на по-
треби нашого краю тримаймо ся передовсім дерев високопенних.

Вихованє щепи в шкільці тягне ся звичайно через 4 у слабших
через 5 літ. Коли щепи дістануть в шкільці перші головні галузи будучої ко-
рони, тогди виконує ся їх вже зі шкільки а садить ся на місци стало для них
призначенім, або віддає ся їх до рук купуючого.

Першого року позволяємо рости щепі зовсім свободно. Защеплений
зраз має звичайно три очка; вели всі три очка випустять і виростають з них

галузи, то в серпни треба відтяти 2 слабші галузи а лишити одну найсильнішу галузку і старати ся щоби она росла в гору. Та головна галузка, з котрої має вирости пень називає ся провідником.

Заочковані щепи притинаємо, коли вже бачимо, що з очка починає виростати галузка в високости 20 цм. по-над защеПЛеним очком. Та часта дичка єсть нам потрібна, щоби до неї прив'язати галузку з очка вирастаючу; єї можна навіть цілком обкорити і она називає ся паликом; до того палика прив'язує ся галузку, коли підросте на 10—15 цм. довга, в двох місцях так, щоби она росла просто в гору. Через літо підросте галузка на добрім ґрунті при стараннім обробленю і погноєнню досить значно, а навіть може дістати пару бічних галузок; ті галузки, коли підросли би довші як на 20 цм. треба на їх кінцях прищипнути, щоби не переросли провідника. Галузки бічні вирастаючі з провідника називають ся галузками зміцнюючими. В осени відтинає ся палик так, щоби рана могла зарости.

Тої самої осені треба також щепки пересадити зі шкілки зернівок, де було би їм на другий рік за тісно до шкілки щеп в два ряди на грядці що 50 цм. в ряді. Єсли сего не зробило ся в осени, треба се зробити наступуючої весни.

Другого року притинає ся зараз вчасно на весні всі бічні (зміцнюючі) галузки коротко і лишаємо у них тільки по 4 очка на нижніх а по 2—3 очка на висніх галузках. Занадто сильні галузи бічні треба відтяти цілком, бо могли би взяти перевагу над провідником. Галузки бічні служать до того, щоби пень головний чим скорше згуб; величесьмо н. пр. відтали відразу всі галузи зміцнюючі, (а так давно робило ся) тогди дерево виросло би вправді високе але за надто тонке і ослаблене. Галузки бічні суть про те потрібні до зміцнення пня, а тільки не треба допускати до того, щоби котра з них брала перевагу над самим провідником. В місяці червни відтинаємо цілковито ті бічні галузки, котрі ростуть цілком близько самого кінця провідника, скоро они переростуть по за 10—15 цм. Галузки бічні нижні на довготі 30 цм. від кінця притинаємо до 10 цм. довготи. Ще нижше ростучі галузки лишаємо без притинання аж до серпня, коли то кожду з них притинаємо, щоби не була довша над 10—15 цм. З таких галузок можна брати вже і зрази, і в таких случаю лишаємо їх аж до зими і в зимі ті зрази збираємо.

Третого року провадимо щепи, котрі ще не виросли на 1.50—1.70 високости, так само, як попереднього. При стараннім однак плеканню шкілки можуть найліпше розвинені щепи вирости на 1.5 м. високо або і вище. У таких щеп треба брати ся до випровадження корони. У щеп котрі не переросли 1.70 високости робить ся корону з тих бічних галузей, котрі ростуть при самім кінці провідника. У щеп довгих над 1.70 м. притинаємо провідник о 20 цм. повисше того очка, з котрого хочемо мати першу галузь корони.

Бічні зміцнюючі галузи єще лишають ся; тільки найсильніші з них можна цілком відтяти. В серпни притинаємо знову всі галузи зміцнюючі на довгість 10—15 цм. Галузок призначених на корону не тне ся зовсім; шість до вісім найсильніших вибираємо з поміж них і лишаємо на рік будучий, прочі найслабші відтинає ся.

Четвертого року провадимо деревця, котрі вже доросли високости 1.50—1.70 м. так само як проваджені були року минушого ті найкращі зі щеп, котрим не далисьмо корону. Ще слабші щепи, котрі ще не доросли своєї

приписаної високості можна ужити, вели впрочім суть цілком здорові на дерева середньо-пенні або карлові а найслабші і хоровиті найлучше відразу вирубати, най не заваджають. Щепи ті, котрі дістали минулого року перші галузи корони можна вже сеї весни „підкресати“ т. є. з бічних зміцнюючих галузей очистити; очищуємо з бічних галузей передовсім таку щепу, котра вже досить весть груба і мірена в високості 1 м. по над землею має 3 см. в промірі або 9—10 см. в обв'їді. У такої щепи обтинає ся всі бічні зміцнюючі галузи острым ножом при пни без задавання дереву тяжких ран.

Такі щепи, котрі ще до тої міри не згрубли лишавмо ще сего року не підчищеними, у них скорочуємо галузи так, щоби були у них тільки 2—3 очка, а вдоволяємо ся відотненем самих вайгрубших кількох галузей.

В серпни тогож року треба вже остаточно відтяти у всіх щеп достаточнo грубих всі галузи бічні зміцнюючі. В той спосіб можемо дістати по 4 літах з защепленої дички щепу, котра вже має перших 6 галузей корони а таку щепу можна вже викопати в осени того року або вчасно на весні слідуєчого року зі шкілки і віддати до рук купцєви або засадити в саді, бо в шкілці дальше рости було би їй навіть за тісно.

Ми лишили вправді на вихованє щепи високопенної аж 5—6 літ часу, але памятаймо о тім, що чим скорше виховаємо щепу, тим користнійше для нас і для дерева. Для того не треба щадити праці, оборнику а в сухих землях піддіваня в шкілці.

О дальшій плеканю корони щепи пересадженої о єї цілковитім випровадженю поговоримо докладно в дальшій уступі. Спосіб той провадження щеп в шкілці відноєсь ся передовсім до грушок і яблїнок. В подібний спосіб даєть ся провадити і сливи. Вишні і черешні за ними і морелї щепити найкористнійше відразу в високості корони, бо они притинаня галузей не зноєсь і від него дуже гумують. Так само і сливки можна високо щепити. Оріх волоский притинаня не зноєсь, а оріх лісковий можна провадити яко корч о кількох галузях з землі виходячих або яко дерево з одним пнем і короною подібно як прочі щепи.

Викопуванє щеп зі шкілки. В осени треба брати ся до тої роботи не скорше, як від 1. жовтня. На весні треба се робити як найвчаснійше, скоро земля розмерзне ся і ще очка не випускають; коли вже настануть теплі дні і посуха, тогди вже час до садженя весть менше догідний. До садженя весняного треба отже приладити ся ще в осени, щоби на весні було все готове, і щоби на викопаню зі шкілки та законаню в саді або огороді все скінчило ся. Найдогіднійше іде викопуванє дерев зі шкілки, вели вибирає ся з цілої градки ряд за рядом. Коли треба викопати одну щепу з поміж других, котрі ще на градці лишають ся, треба уважати, щоби при тім не ушкодити і чужої сусїдної деревини кореня. Добуваємо щепу так, що найперше відгортає ся уважно землю на 50 см. доколя щепи, щоби відерити корені, всі бічні корені стараємо ся добути як найдовшими. Потім шукаємо за коренями в глїб ідучими; хитаючи деревцем в сю і ту сторону, міркуємо куди ті корені ідуть і стараємо ся добути їх як найдовшими. За довгі корені, котрих не мож добути луче утати як урвати. До добуваня щепи беремо ся від сто-

рони борозди і з противного боку, бо туди найбільше місця. Добре закорінене дерево має мати як найбільше коренів волокнистих бічних, коренів другорядних і треторядних.

(Дальше буде).

РОЗКЛАД МАТЕРІАЛУ НАУКОВОГО

для шкіл 1- до 4-класових типу низшого.

(Продовження.)

Після 4. точки наведеної інструкції може інспектор звільнити від читання і перероблювання уступів 3. 4. і 6. з Школи народної ч. III. (про школу в Добромишлі) ті школи, котрі з цілою стислостію обізнакомляють молодіж з положенням, пляном і обійством власної школи. Сему уступови розпорядження ц. к. крайової Ради шкільної мусимо закинути що найменше — неясність стилізації. Бо-ж будь-що-будь — виходить з того, що науку географії можна зачинати або від обізнакомлення дітей з положенням, пляном і обійством власної школи, або від „читання і перероблення“ трох уступів відносячихся до школи в Добромишлі!... Така інформація, як висше наведена, розчарує всіх тих, котрі думали, що уступи відносячі ся до школи в Добромишлі мають служити учителеви лиш яко взір до перероблення аналогічного матеріалу о власній школі! На нашу гадку як з одної сторони обізнакомлюване молодіж з „положенням, пляном і обійством“ власної школи єсть безусловно konieczним і не дасть ся заступити читанням і перероблюванням уступів, так знов з другої сторони читання уступів відносячихся до школи в Добромишлі і перероблювання їх єсть в кождім разі непотрібним баластом. При тім всім дивно нам також, длячого та постановка ц. к. крайової Ради шкільної відноситься лиш до шкіл 1-класових?

Після точки III. в школах з обовязковою наукою другого языка крайового має бути удержана засада, що уступи річєві перероблені на годині відомостей з дії і природи в язиці викладовім мають бути опісля трактовані яко матеріал до лектури на годині другого языка крайового. Самій засаді нічо закинути не маємо, за те однакж мусимо знов підвести неясність стилізації. Чи маємо перероблені уступи річєві (на годині відомостей з дії і природи) уважати дійсно лиш яко „матеріал“, з котрого можемо собі нести в с л о уступів ви б р а т и до лектури в школі, чи в с і уступи річєві належить призначити до „лектури“ в другім язиці крайовім? Чи під словом „лектури“ маємо розуміти лиш лектуру в школі чи і лектуру домову? Чи вілньо часть уступів пропустити, если побачимо, що з огляду на мале число годин на науку другого языка призначене, не можемо всіх переробити, і если ті уступи до домашної лектури не надають ся? Чи на годині другого языка крайового не належить переробляти уступів моральних? — На такі питання не знаходимо ніякої відповіди.

Сумніви які нас огортають стають ся ще більшими, коли сю точку наведеного розпорядження порівнаємо з вимаганнями „Instrukcy-ї“. Читаємо там між иньшим :

„В школах, в котрих діти учать ся другого языка краєвого, не належить в науці того языка поминати уступів історичних, поміщених в книжках до читання“. Читанє тих уступів „буде знаменитим повторенєм і утраваленєм відомостей, набутих на підставі уступів з книжки до читання в язиці викладовім.“ (Сторона 97.)

„... На годинах другого языка краєвого можна рівнож з пожитком читати уступи природничі, перероблені вже попередньо в язиці викладовім. Читанє тих уступів буде доброю вправою языковою а разом і повторенєм відомостей о природі, так важних в житю практичним.“

Після „Instrukcy-ї“ отже, уступів історичних в другім язиці краєвім (ідевичних з уступами в язиці викладовім) не належить оминати; аналогічні уступи природничі можна читати. Тимчасом після наведеного розпорядження всі уступи річеві в другім язиці краєвім (аналогічні з такими-ж уступами в викладовім язиці) мають бути уважані з засади яко материял до читання. Єсть отже певна різниця між Instrukcy-єю а наведеним розпорядженєм. Додаймо до того ще і сю немаловажну обставину, що се найновіше розпорядженє не пояснює того жадання Instrukcy-ї, після котрого уступи „котрі представляють особи і випадки дїєві, не знаходячі ся в книжці до читання в язиці викладовім, належить безумовно читати для доповненя і заокругленя відомости“.

Чи не за багато сего всего на тих 2—4 годин тижнево призначених на науку другого языка краєвого в школах типу низшого?!

В кождім однак разі Високі Власти саме в перу видали згаданє розпорядженє: оно вияснить лїпше погляди властей, і усе не дивовижні часом погляди продиноких осіб чи конференцій та впровадить більшу одностайність.

Юрій Любарт.

Троякий початок фізики.

(К о н е ц ь).

Рівночасно з перенесенєм науки грецької з Атен до Александрії зміняв ся також характер фізики, розпочинає ся новий окрес її історії, она стає ся з філософської математичною. Як попередній її напрям звязаний з особою Арістотелеса, так найзнаменитшим представителем нового напрямку є Архімедєс, найбільший математик старинного віку, о котрім сказав Цицеро, що він мав умисл вищий, як се може бути у чоловіка. Він вправді тільки два відкрити зробив, тільки два пізнані права передав він наслідникам, іменно право рівноваги підойми (друка) і право тіл заглублених в течах, але ті засади не-ретрівали до тепер непохитно і позістануть без зміни і в будучности.

В обох своїх ділах фізичних, о рівновазі площин і о тілах плаваючих, придержуєсь Архімедес методи математичної від початку аж до кінця, він опирає ся на заложення з гори прийнятих, немов би на певниках, які суть видні і ясні самі з себе, а з сею дорогою внесків математичних виводить він що раз новійші твердження. — В теорії підйому (друка) заложення ті приймають, що части тіла однаково тяжкі позістають в рівновазі в однакових відлеглостях від точки підпори, скоро але припадають в неоднакових відлеглостях, не удержують ся в рівновазі, тогди часть тіла, яка находит ся в віддаленю значнійшій від точки підпори, опадає до долу. — Наука о тілах плаваючих полягає на засадах, що теч у всіх своїх частих єсть одностайною і тяглою, що в кожній течі часть менше утискана усувана зістає через часть більше утискану і що кожда часть єсть утисканою через теч, яка над нею находит ся.

Новійші письменники називають Архімедеса першим фізиком. Скоро маємо на мисли здобуті Архімедесом результати, треба на се згодити ся, однаковож ся гадка буде неслухною, скоро зважимо на методу фізичну, значить на виведеня прав на підставі обсервацій і досвідів. Розслідуваннми і математичними займає ся Архімедес тільки зі взглядів математичних; він уважав їх тільки за застосованє математики. Вибрані через него засади єуть вже результатами спостережінь, виправді дуже простих і звичайних, які мають характер очевидних певників. Старинні мудрці не провадили дослідів, длятого то побіч механіки, а радше тільки статики, могла в старинности розвинути ся еще одиноко оптика, а що найменше певні єї діла, які теж з простих і безпосередних спостережінь виходять. Однаковож подібно як філософія так і математика не може сама з себе витворити фізики, бо она мусить до своїх виводів мати передовсім матеріал відповідний. — „Математика, — сказав Фарадай, — се млин, що меле знаменито, але віддає тільки те, що ся в него вложило.“ — Затім з точки фізики новочасної зарівню Аристотелєс як і Архімедес не єуть фізиками; позаяк але математика поступає дорогою певною, підчас коли філософія на кождім кроці наражена на помилки, толкує ся тим суперечністю помежи результатами праць Аристотелєса і Архімедеса.

Початок фізики новочасної починаєсь донерва введенєм методи досвідчальної, а першим і справжнім єї представителем єсть Галілей. В досвідах єго над спаданєм тіл перебиває ся дух науки новочасної, який усуває на плян дальший питає, длячого тіла спадають, а натомість старає ся викрити, як тіла спадають. На се питає може відповісти тільки досвід, який від тепер стає ся початком кожного розсліду. Зворот до досвідів, сировадив фізику на поле реальне, ретельне, дав єї зміст істинний.

Показуєсь з сего, що фізика в історії свого розвитку мала троякий початок. Умисл чоловіка домагав ся вишенєня природи то від філософії, то від математики, то від досвідів, а представителями тих трех напрямів єуть Аристотелєс, Архімедес і Галілей. Тоті три чинники складають ся і на нинішню фізику, але в відворотнім порядку, бо кождий розслід розпочинає ся досвідом, а матеріал досвідом зібраний укладає математика в права загальні, а з сих дорогою дедукції випроваджує нові внески, підчас коли філософія науки обявляє ся в загальних теоріях, в далекосягдних гіпотезах, які обнимають щораз більший обшар з'явищ. В той спосіб прямує наука певним кроком до

своєї цілі, яка полягає на обмежуванні кількості річей незвісних і на спрощенню їх до що-раз меншого числа питань невияснених. Враз з розвитком фізики сполучився троякий її початок в цілість гармонійну і єдину.

В. III.

Золоті слова Пестальюццого.

Про завдання учителя. Хоч би сили мої були ще менші, а труднощі більші, позіставив би до послідньої хвилі вірним цілі мого життя. Досвід научив мене, що веде до неї тяжка і довга дорога. Але хочби вона була ще довша, ще тяжша, рвала би ся до неї моя душа з тугою. Описати сего годі, яка се розкіш дивитись на хлопців і дівчат, котрих вік дитячий був переповнений терпіннями, як они ростуть і розвиваються, бачити спокій і вдоволення на їх ликах, уособити їх руки до пожиточної праці, вносити серце до гори, бачити сльози в невинних очах дітей молячих ся і жити надією на відроджене чesнот в існуванні суспільності. Годі описати ту розкіш і щастя якого дізнає ся слідаючи в людях за образом і подобою Божим, які проявляють ся в різноманітних постатях і скоро против власного очікування відкривають і уратають ся від загибелі, укриваючи в опущеній дитині найбіднішого зарібника.

Навіть в найбіднійшій, найбільше занедбаній дитині зложив Бог великі засоби сили фізичної, умислової і моральної; треба її відкрити, розбудити, очистити з гнилизни дикости; а тоді засвітить она ясним сявом і покаже ся яко почуте і спосібність до усього, що образує умисел і ушляхотить серце. Розбуджене і розвій всіх тих сил єсть єдиноким средством, яке навіть найбіднішому дозволяє здійснити в собі ідеал правдивого чоловіка.

Всякий талант, всякий дар, який дав Бог чоловікові, повинен найти в житті застосування, в якому небудь положенню він находити ся. Всякий дар, який дав Бог чоловікові, лежить в нім немов скарб укривий; учитель повинен його відкрити і старатись видобути його на денне світло з глибини духа так, як видобуває ся золото з глибини землі.

Про підставу морального виховання. Тільки серцем можна впливати на серце.

Очі дитини, пригаслі від нищизни, ясніють радістю і здивуванням, скоро по довгих роках неволі побачать лагідну, приязну руку, яка протягає ся з поміччю до дитини; а скоро раз позискаємо серце дитини, тоді безмірно багато можемо вчинити для її розвитку і морального характеру.

Ціле елементарне виховання моральне ґрунтує ся взагалі на трьох точках: на вихованні морального настрою при помочі чистих чувств, на вихованні учеників панувати над собою і витримувати в добрі і правді, а вкінці на виробленні моральних понять розумінням і порівнюванням правих і моральних відносин, в яких дитина позістає під впливом обставин.

Старай ся передовсім розширити співчуття у дітей тим, що заспокоїть їх щоденні потреби; старай ся розбудити в них любов і милосердя; ті чувства

вчини підставою їх настрою, досвіду і поступків; ті чувства зміцняй в них і виховуй. Потім научи їх деяких способів вишніх, щоби дитина могла свобідно свої добрі заміри в ділі застосовати в своїм оточенню. Вкінці доперва можна виступити з тим небезпечним знаком доброго і злого — зі словом. Слово твоє вяжи завжди з щоденними случаями; опирай его на тім і поясняй тим, що діє ся на виї і внутрі дитини; в той спосіб розвинеш в учениках правдивий і моральний погляд на жите і обставини. Наколибсь мав недосипати для того, щоби сказати ученикам в двох словах те, до чого другі потребують слів двацять, не жалуй тих недоспаних ночей.

Учитель розказує дітям о многих красних і взнеслих річах, але слова ті мають в его устах менше вартости, як в устах доброї матері і доброго батька. Учитель каже в класі: будь набожний, слухай віця і матір, бо так велить Бог. Дитина багато з тих слів не розуміє і забуває на них часто, занім поверне до дому. Але скоро побачить, як батько тяжко на хліб для неї працює, як мати готує страву, і ділить ся з дітьми кожним кусником хліба, тогди спостерегає дитина, она відчуває і розуміє, що послухенство супротив родичів єсть наказом Бога і не забуває слів батька, доказаних чином, так скоро, як пустих слів учителя. Учитель каже в школі: будь милосердний, люби ближнього; дитина слухає тої взнеслої науки, яка вливає на ню кілька днів, а потім ті слова никнуть з пам'яті. Скоро але дома побачить біду терпячу сусідку, як она матері скаржить ся на голод, недостаток, хворобу, скоро побачить перед собою конкретний образ терпіння, тогди серце дитини бє, очі стають вохкими; она підносєть їх до матері, немов би сама була голодна. Мати біжить і шукає за тим, чим би могла посилити голодну, — скоро поверне, бє серце дитини знов, в очах єї покажуть ся сльози, она почує голос подяки, побачить дрожачу руку, яка висвідчила добродійство і знов дрожає другої руки, що его дізнала. Се єсть сама річ, що ілюструє науку правди, се єсть для всіх зрозуміле і ясєє слово, яким Бог промавляє до людей за часів Абрагама.

Не праця регулярна повздержує розвій багато дітей бідних, але їх життя непорядне і повне непокою, нужда, яку они терплять з одного боку, а з другої надужитя, яким они від часу до часу віддають ся, дикі намістности рідко повздержувані і отчаяние положєє, якого офірою они часто стають ся. Діти, які в наслідок життя пустого, яко волоцюги втратили здоров'є, сили і гумор, запряжені до регулярної праці, відзискують скоро здоров'є і веселють і починають скоро рости.

Про методу научаня. Скоро заставляю ся і считаю ся, що я властиво зробив для научаня? — наїду відповідь: я усталив підставу і основу всякої науки з погляду, я шукав істини в научаню і єї первісної форми, котру прийняти для свого розвою рід-человіческий зістав вже природою призначений.

Дефініції єє найкоротший і найчистіший вираз докладного понятя, але они висказують дитині лише о стілько певну правду, о скільки она єсть євїдома змислових і конкретних підстав понятя; де дитина не має ясєєх понятя о дійсних предметах, учить ся она тільки словами бавити ся, ошукує саму себе, вірить на слїво звукам, які в нїї ніякої мисли не витворюють, або навіть викликає щось цілком відмінного, як подана дефініція висказує.

Наколи уділить ся дітем за багато відомостей в словах і їх голови заповняє ся виразами, заким їх чувство і розум розвинути ся досвідом прав-

дивим, тоді їх найліпша склонність зістане випачена, умисл їх і серце ослабляється і через то нищить ся найважнійшу підставу їх будучого щастя.

Науку слів повинна випередити наука річий.

Силу умислову дитин не належить випроводжувати на далекі дороги, заким ся їй не зміцнить через вправи на річах найблизших.

На кождім степені научаю, повинні діти затриматись так довго, щоби заїм перейдуть на ступень висший, набрали такої біглости, щоби могли того, що уміють, вже молодших товаришів научити.

Учитель повинен зарівно вистерігатись запізнення спосібностей своїх учеників, як і штучного і хробливого їх вибуяня. Ні, ні! Він не буде так вести дитин, щоби они знали багато, він не буде їх кормити надмірним і неужиточним знанем, але він буде старати ся, щоби они знали і уміли все, чого їм потреба і що єсть для них конечним. Він буде їх учив не фантазовати і говорити на вітер, але жити і ділати.

Висказ дитини: „я сего не можу і не умію“, єсть для дитини більшою нагородою і радостю, як усі штучні средства, вигадані людьми в тій цілі, щоби дитин спонукати до науки.

В. III.

З'їдомі і їдовиті губи.

Губи дуже добрі на страву, бо й смачні і дуже поживні й тільки з ними заходу, що їх призбирати. Они для богачів великим присмаком, для бідних мясом, бо мають в собі майже тільки білковини, що мясо. На сто частий (н. пр. іранів) мяса єсть в нїм 23 частий білковини; в пшениці єсть 12 частий, в горосї бобі й фасолі до 24 а в сушених губах аж 25 до 30 частий білковини. Найбільше білковини мають в собі сморжі і труфлі. Крім того суть ще в губах і иньші поживні творива, головню цукор, котрі розпускають ся у воді і длятого смажені губи суть поживайіші, як варені. Все було би добре, як би не то, що єсть багато їдовитих губ, котрими можна легко затроїти сї, а навіть і згинуть від них; длятого треба добре знати, котра губа придатна на страву, а котра ні. Доси ще не винайдено способу, яким би можна пізнати їдовиті губи і длятого треба збирати лиш ті, о котрих знає ся на певно, що они добрі; иньших не треба тикати. До з'їдомих губ належать: гриб правдивий або щирий (росте від мая до жовтня); гриб маслюк (від серпня до жовтня); гриб червоняк (від мая до жовтня); яєчник (від червня до жовтня); рижка (від червня до жовтня); печериця (від червня до жовтня); піструк (як де: в цвітню і маю, або від серпня до жовтня); баранячі ріжки (від червня до жовтня); підпенька (від серпня до жовтня); сморж від цвітня до червня. До менше уживаних належать: голубінки, козарі, білії і підвербки. Щоби ті губи відріжнити від подібних їм їдовитих, на то, як кажемо, нема певних познач і длятого лиш загально треба на то зважати: 1) З'їдомі губи мають мясо повне, густе, набите; їдовиті мають мясо більше рідке, надуте. — 2) З'їдомі губи, коли їх розломити або розкроїти, не змінюють своєї барви;

Їдовиті змінюють дуже борзо, найчастіше синіють. Т. зв. чортів гриб, дуже їдовитий, стає по розломаню зараз червоний а відтак синій. — 3) По яскравій барві шапки можна пізнати хіба лиш один моримух, губу дуже їдовиту котра не має ані відразливого смаку ані запаху, а красно помаранчевою барвою шапки з білими бородавками вабить око. — 4) Печериці мають зпід споду в шапці рожеваві платинки, а їх кови (пеньок) єсть цілий майже рівню грубий; то відріжняє їх від дуже їдовитої губи, котрої платинки не єсть рожеві, а пеньок при споді єсть грубший і круглавий як цибулька. — 5) Хто не знає ся добре на голубінках, нехай їх не збирає, бо їх єсть багато родів, з котрих деякі єсть їдовиті. Такої голубіаки, в котрій мясо на шапці покаже ся червонаве, не треба брати. — 6) Підпеньки ростуть купками, єсть ясно-брунатно-жовті зпід споду брунатнаві. Подібні до них підвербки ростуть по лугах і між вербами. Хто не знає ся добре на одних і других, може дуже легко назбирати губ, котрі ростуть так само купками і на перший погляд подібні до підпеньків: бувають брунатнаві, частіше жовтаві, до 10 сантиметрів високі, а шапочки мають малі, круглаві, з білозеленими платинками під сподом. Тими губами троють ся у нас люди найчастіше в пізній осени, бо они ростуть аж до падоліста і мають досить приятний запах а тим зраджують людей; смак їх єсть гіркавий. — 7) Молочко не завжди єсть ознакою їдовитости губи. Рижка (назва від того, що та губа єсть рижка т. є. „руда“) пускає жовте молочко, білій — біле і гіркаве, а мимо того їх їдять; а все-ж таки ліпше не брати тих, що пускають молочко, коли їх добре не знає ся, або не уміє ся відповідно приладити. — 8) Навіть декотрі з'їдомі губи, як н. пр. деякі роди сморжа і білій, можуть бути недобрі на страву, коли їх добре не вичмочить ся у воді, котра вибирає з них їдовиті творива. Сушені сморжі і квашені білій єсть зовсім здорові. — 9) Мазкі і липкі губи єсть непевні, хоч то не завжди єсть ознакою їдовитости. — 10) Що цибуля або срібна ложка від їдовитих губ чорніє, не може ся також уважати за ознаку їдовитости, бо н. пр. моримух і другі зовсім не чорніють.

Затроєне їдовитими губами показує ся в 4 до 5 а навіть в 12 до 24 годин по спожитю. Затроєного насамперед пре під грудьми (в животу), відтак дістає різання, его берєсь якийсь страх, єму робить ся не добре, дістає блювоти і розвільнення; опісля стають болі що раз більші, в кишках аж ніби палить, недужому хоче ся страшно пити, з відходами пускає ся нинді кров. Відтак приходить сильне битьє серця, недужий малє, дістає корчів, говорить з горячки; наконєць слабне. живчик бе що-раз слабше, чоловік ніби засипляє, на тіло виступає студений піт і настає смерть. — Затроєного треба ратувати в той спосіб: насамперед старати ся вигнати з него отрую (ті губи, що їх наїв ся): пальцем поскоботати в горлі до блювоти, дати на прочищення ложку рициєвого оліюку. По прочищеню треба недужого натирати міцним оцтом на цілїм тілі, особливо же на животі, дати єму рідкого кліюку, зварити 2 дуги дубової або соснової кори і давати недужому що 5 минут того вару напiti ся, а тим-часом післати по лікаря.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

Головний виділ товариства виїс дня 19. лютого с. р. до Високої Ради шкільної краєвої петицію а радше меморіял, де просив о се, щоби працю учителів народних по читальнях вміняла їм в заслугу, щоби дозволила комнат шкільних на сходини читальників та щоби взяла під опіку найменшу дїтвору сїльску загіріванем до закладаня шкілок фреблївських та захоронок.

Головний виділ дістав на своє письмо відповідь краєвої Ради шкільної з датою 16. мая с. р. ч. 5349, котру поміщаємо тут дословно, щоби загал учителів народних мав спроможність пізнати погляди і інтенції краєвої Ради шкільної і умів відповідно припорозитись в дотичних випадках.

Відповідь ся звучить так:

І. Ц. к. краєва Рада шкільна лишає те учителям народним до волї, чи хотять належати до якого товариства, маючого за цїль ширеня просьвіти межи народом, брати удїл в єго трудах і займати ся читальнями. Заохочувати до того учителів народних ц. к. краєва Рада шкільна не може і не може що до того видавати жадного загального приказу окружним Радам шкільним, понеже уже самі обовязки, які припадають учителям взглядом школи і взглядом дальшого власного образования суть досить тяжкі, а крім того майже більшість учителів народних трудять ся дуже над тим, як себе і свою родину удержати. Мимо того звісно, що много учителів трудить ся в читальнях, товариствах наукових, рілїничих і зарібкових, а власти шкільні не ставляють їм до того жадної перепони, як довго задли тих занятій не занедбують обовязків шкільних і заховують границї указані їм §§. 32., 33. і 37. регуляміну шкільного.

Се становище заняла ц. к. краєва Рада шкільна єще в письмі з дня 18. серпня 1882 до ч. 7432, відповідаючи на поданє краківєского товариства просьвіти народної, в котрім случаю також не видано жадного приказу до окружних Рад шкільних, лишаючи учителям свободу що до їх удїлу в трудах того товариства.

II. Краєва Рада шкільна позволяє на уживанє шкільних саль в годинах вільних від науки на читальні, але під слїдуючими уелївими:

1) Ц. к. краєва Рада шкільна вимагає, щоби поданє о таке позволенє вносило яєсьє товариство, зложене з членів поважних через свій центральний виділ, котрого склад єсть звістний краєвій Радї шкільній і котрий може взяти відвїчалїність за порядок читальні. Натомїєть не може краєва Рада шкільна дати позволенє, єсли прошенє виходить від осіб незнаних, не могучих дати певности, що позволенє не буде використанє в цїлях противних порядкови шкільному.

2) Кожде поданє мусить бути поєрте через окружні Ради шкільні, котрі перед начальними властями суть відвїчалїні за добрий лад в школі і котрі знають обставини, в яких ся школа знаходить, і особи, котрі справами читальні на місци ся займають.

3) В читальни можуть бути лиш книжки і письма, одобренї властями шкільними і не маючі напряду противного властям державним, єусїльному порядкови і згодї межи народностями.

4) Ц. к. окружні інспектори шкільні мають право і обов'язок переконувати ся, чи читальня поміщена в будинку шкільнім заховує уелівя, під якими дозволено на єї поміщенє, а заряд читальні обов'язаний піддати ся тій контролі.

5) Крім того краєва Рада шкільна задержує собі свободу зарядити після свого розуміння ревізію кожної читальні, як то на примір зроблено в р. 1891 у всіх школах, в котрих тогди були поміщені читальні.

III. Що до шкілок фребльєвских і охоронок по селах, звертає ся увагу Честного Виділу на се, що закони державні лишають справу оснoваня і удержуваня охоронок і шкілок фребльєвских органам місцевим і усилям доброї волі людей і товариств, маючих ціль народолюбну. Де потреба такої інституції виступила дуже на яв, там власти шкільні радо усилия вспомагають. Се становище впливає з нормального оголошеня В. ц. к. Міністерства Просвіти з дня 22. червня 1872 до ч. 4711 поміщеного в Дневнику законів державних з р. 1872 (ч. 108) і збірнику законів (Handbuch der Reichsgesetze und Ministerialverordnungen über das Volksschulwesen.) Ц. к. краєва Рада шкільна мусить ініціативу що до оснoваня таких охоронок лишити товариствам приватним і громадам, повеже оснoванє їх мусіло би вкладати нові тягарі на громади на забудованє кімнат і на оплачуванє осіб адібних до занимаия ся такими дітьми.

У Львові дня 16. мая 1896.

Санеушко.

Головний виділ товариства відбув своє засіданє дня 6. червня під проводом голови Е. Харкевича. Принято до відомости справозданя з філій в Миколаєві над Дністром і в Грибовичах; висланє 2 петицій до краєвих Рад шкільних, львівскої і чернивецької, о порученя „Дзвінка“ бібліотекам шкіл народних та ще окремої петиції до краєвої Ради шкільної у Львові о предплачуванє з фонду наукового якоїсь скількості „Учителя“, так як польскої часописи „Szkoła“, для шкіл народних: висланє чотирьох писем до визначнійших мужів-педагогів в Коломиї, Станіславові, Черемисли і Стрию, щоби старались в згаданих округах засновати філії нашого товариства. Вквiвци принято до відомости, що „Китиця желань“ вже єсть в розпродажі і порішено випечатати вісім ріжних книжочок ілюстрованих для дітей в роді таких, як Звіринець, Менажерия, що їх товариство наше видавало минувшими літами.

В С Я Ч И Н А.

— Зреформована гімназія В Німеччині засновані кілька т. зв. зреформованих гімназій (Reformgymnasium), котрими задумують Німці заступити теперішній політ шкiл на вишчові, гімназійні і реальні і інтєририти тии діїсної „школи середнєї“. В тих зреформованих гімназіях курс науки девятилітній. Діти приймають ся по скінченю 9 року житя. В низших тр-х класах нева науки латинської мови, а натомість прикладає ся більшу вагу на науку рідної мови, географії, математики і наук природних. В другій класі починає ся наука французької мови, бо, після гадки педагогів, о много декше приходить вивчити ся 10—12

літнім дітям граматики французького языка як латини. Загальне правило педагогів в тих гімназіях — поступати від дійсних (наглядних) річ до абстрактних, від легкого до трудного. Перші три класи суть немов першим етапом науки, бо з переходом до 4-тої класи мають родичі порішити kwestію загальну, чи їх син має кінчити цілу „середню школу“ чи ні. Kвестія, чи з сина має стати „класик“ чи „реаліст“, ще не рішає ся. В 4 і 5 класі починає ся наука вже й латинської мови, але лиш в такому обемі, в яким подає ся она в німецьких гімназіях реалістич. Вкінці в 6-тій класі класики і реалісти розходять ся; одні ходять на класичний відділ, де учать ся вже й по грецьки, а другі на реалістичний, де вчать ся по французки і англійски. Kвестію на котрий відділ перейти, рішають родичі і студенти разом, що приходить тим легше, бо 14—15 літній хлопець вже й сам може виробити собі суд, які науки має вибрати.

— Учитель а ученик. Новий італіянський міністер шкільництва Гіантурко був когди в Турині, а університетські професори давали в его честь великий бенкет. Але на той бенкет не прийшов оди з найвизначніших професорів; чому? Він свого часу, коли теперішній міністер старав ся о професуру в Неаполі, яко предсідатель ієнитової комісії его „перепалив“.

— Заборона цілюваня рук. Розновсюднений звичай цілюваня рук старших осіб, учителів і учительок дітьми, єсть дуже небезпечний. Ріжні недуги, особливо лям устної і горла, як нежити, дифтерія і т. ин. можуть легко уділяти ся в той спосіб дітям здоровим, коли цілюють руку старшої особи, котру перед тим поцілувала дитина недужа. Длятого розумні люди забороняють дітям цілювати руки. Недавно рада міста Праги ухвалила візвати заряд шкіль, аби пригадав дирекції шкіль заборону, видану вже давніше, щоби діти не цілували учителів і учительки в руки.

— Важне відкриття. Канітан артилерії французької Белльон, в наслідок довгих розсаджувань над телефоном полученим з дротом телеграфічним, винайшов азбуку для денеш, пересланих апаратом Морзе, котрий дозволяє розуміти денеші без дотикання дроту. Сей винахід дуже важний на случай війни. Він познать передолювати телеграфічні денеші неприятели в такий спосіб, що станції навіть не будуть могли догадати ся зради тайни.

— Фабрики паперу. Число фабрик паперу на цілій землі має виносити після обчислення одної американської газети до 4.000, а всі они вирабляють около 7.900 міліонів риз паперу. Половину всього виробленого паперу зуживають друкарні, а на самі газети іде річно 600 міліонів риз. Найбільше паперу зуживають Англіяці, бо 12½ міліонів риз пересічно в році. По них ідуть Американці з 10½ міл. риз, відтак Німці 8 міліонів риз, Французи 7½ міл. риз, Австро-Угорщина і Італія по 3½ міл. риз. Найменше паперу спотрібовують: Мехіко 2 міл. риз, Росія 1½-і Іспанія 1¼ міл. риз на рік.

— Поклади крейди відкрито в окрестности Білого каменя, золочівського повіта. Експльоатація тих покладів має вскорі розпочати ся, а материял буде головню ужитий до виробу содової води. З причини, що згадані поклади находять ся в близькости стаций залізничних в Золочеві і Ожидові, то віщують підприємству красну будущність.

— Суніці і полуниці (лускані, або з польска „трускавки“) на грядках треба на кілька неділь перед тим, коли овоч має доснівати, обсіпати докола четинням соси ним або смерековим, так, щоби оно закрило землю докола них. Овоч тогди не буде прилигати до землі і не буде гнити а в часі дощів не обгалеє ся землею. Четиння схне, борзо з верха а під сподом держить вогкість; до того ще й здержує слизани від суніць.

— Червоний барвник анігмак, який походить з Хін і уживає ся до барвлення материялів покармових, вирабляє ся ось в який особливий спосіб: Він єсть витвором бактерій, які добре розвивають ся на всяких субстанціях мучних і через Хіянчиків умисно суть годовані на виваренім і розтертім рижу. Такий свіжий риж вицілює ся явленною кількістю бактерій вже годованих, а по шести днях розвиває ся бурий вегетация барвних бактерій. Они розвивають ся

найлекше в місцях холодних і притемнених, мусять але туди діставатись багато воздуха. Лучаєсь нераз, що замість червоних бактерій розвивають ся і инші безбарвні. Щоб остерегти ся перед тим, додають Хінчики до рижу трохи арсеніку, який не шкодить червоним бактериям, а за те нищать цілковито другі. — Сей промисл цвите вже від давна у Хінчиків, які випередили Европу в штучній годівлі бактерій, однаковож не вміють собі з сего науково пояснити.

— Білизна паперова. Японеці жовіри уживали в часі послідної війни паперової білизни. Кілька штук такої білизни отримано в Берліні і піддано єї пробі, яка не випала користоно; оказало ся, що сорочка паперова, в яку убрано улана гвардійского, огріває дуже тіло, через те не можна єї літом носити. Зрештою відомо, що папір навіть тонкий добре хоронить тіло огріте від охолоди; до того з'ужили ся ті сорочки вже по 3 днях.

— Сон зимовий лиликів. Задеревілий зимою лилик не порушаєсь скоро его в руку возьмемо. Приблизивши его до уха, чує обсерватор дрожання, які з початку суть дуже повільні і нерегулярні, а віддільні втрясення слідуєть по собі що секунди. То дрожанє змагає ся звільня, а втрясення стають ся врешті так сильні, що їх вже почислити не можна. В тій хвилі підносить ся велика температура тіла, а звіря починає в очах дрожати. Тіло дрожить безнастанно і стаєсь теплим. По якімсь часі але нагло устає дрожанє, і не дає ся чути. Лилик за-кашляє або цихне, удареє зубами і зачинає порушати ся, шукаючи поживи.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданю з дня 1 червня с. р.: 1) Видати обіжник в справі друкування прензаций і коментарів до лектури авторів грецких і латинських в гімназиях; 2) затвердити набір Стан. Пшибиловского з Криворівні і кс. Як. Мешори вірменського пароха з Кут на відіоручників ради повітової до окружної ради шкільної в Косові; 3) іменувати учителями народних шкіл: Март. Гоцка в Попівцах, Казим. Загаєвского управителем і Герм. Загаєвску молодшою учителькою 4-кл. школи народної в Книгинині селі, Бл. Стинжовску молодшою учителькою 5-кл. школи ж-ньскої в Местисках, Йос. Оржеховску старшою учителькою 5-кл. школи женьскої в Мостисках, Кар. Стоцького старшим учителем 3-кл. школи в Павлосеві; 4) переіменити народні школи: 1-кл. в Красичині і Підгайчаках на 2-класові від 1 січня 1897, двокласову в Устю єпископскім на трикласову від 1-го вересня 1897; 5) зорганізувати 1-кл. школу народну в Святині.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на засіданю з дня 8 с. ж.: 1) Розпорядженє о платині провізоричних учителів народних шкіл; 2) іменувати учителями народних шкіл: Ів. Худзівку в Звенигороді, Фр. Штрайта в Ковалівці, Берн. Лопушанського в Нисколязах, Йос. Стясного в Стінці, Мар. Бузатівну молодшою учителькою 5-кл. школи женьскої в Кутах, о. Мих. Жу-клиньского римо-кат. катихитом в 5-класовій школі в Судовій Вишині, Володислава Ко-ціолку молодшим учителем при 2-класовій школі в Крушечках, Волод. Гудая управителем і Вікт. Кулика старшим учителем 4 кл. школи в Барчи. Теклю Івор-ску старшою учителькою і Апол. Богданьску молодшою при 5-кл. школі женьскій в Добромили, Йос. Бобра в Посаді Новоміській, Тед. Ваца в Липі, Теофілю Кліні молодшою учителькою 2-кл. школи в Лячку, Рих. Ціммерман молодшою учителькою 4-кл. школи народної полученої з виділовою женьскою в Бродах, Ант. Свид-ницького в Розгадові і Цец. Кропивнячку молодшою учителькою 2-кл. школи в Білім Камені; 3) прийняти до відомости справозданє ц. к. краєвого інспектора шкільного з лустрації гімназії в Ярославі.

ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА“

при зближаючих ся іспитах в школах народних подає до відомости Сьвітл. Рад Шкільних, Внов. священиків, катихитів, учителів і родичів, що книжки накладу товариства, призволені кравцою Радою шкільною на премії для учеників, красно оправлені з позолоченими берегами, можна купити **в канцелярії товариства Ринок ч. 10.** по слідуячій ціні:

Роскази про сили природи	20 кр.
Оповідання о житю св. Бориса и Гліба	20 „
Повістки для дітей	27 „
Сестра	15 „
Байки	22 „
Історія Руси ч. I	25 „
Історія Руси ч. II.	23 „
Ленъ и коноплѣ	24 „
Рогата худоба	45 „
Про живоцоты и лѣсм	20 „
Веняминъ Франклінъ	16 „
На досвіткахъ	22 „
Середъ ледового моря	25 „
Жите св. велькомученика и лѣкаря Пантелеймона	20 „
Дрѣбна птиця господарска, а великій грошѣ	20 „
Вѣдкрыте Америки	22 „
Звѣрята шибдлий и пожаточий	42 „
Перекопицѣ	18 „
Кирилъ и Методій	22 „
Молитвеникъ народный (и звичайній оправі)	20 „

в лучшій оправі:

а) хребет полотняний і золочений хрест з переду	25 „
б) ціла оправа полотняна, береги золочені і золочений хрест з переду	35 „
Молитвеникъ народный (великий по ціні 90 кр 1-10, 1-30, 1-60, 1-8) зр.	

Всякі замовлення висилають ся скоро і точно.

„Руске Товариство Педагогічне“

подає до відомости Сьвітл. Рад Шкільних, Виов. сьвященників, катихитів, учителів і родителів, що книжки накладу Товариства, призволені Радюю шкільною кр. на премії для учеників, *красно оправлені*, можна купити в канцелярії Товариства при ул. Академічній ч. 8. по слідууючій ціні:

Образкові видання.

Зьвірінець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забави	10 „
Менажерія	10 „
Робінзон	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Кобзар Тараса Шевченка	20 „
Гете-Франко: Лес Миката 2 цілком перероблене видання	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота	40 „

Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправлні 20 кр., без оправлні	10 „
Визанка жезний 2 розширене видане	20 „
Ів. Франко: Абу каземоу Капці	20 „
Учитель на р. 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 по	2 ар.
Дзвінок на р. 1892, 1893, 1894, 1895 по	3 ар.
Ів. Левицький: Попапись, Різдвині сценки	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяря	20 „
Від Бескида до Андів	10 „
О. Ничаіковський: Батько і мати, десьціп для дітей з фортен.	10 „
Леоніда Гаїбона: Байки	5 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Коварь; Два описання по	5 „
Дума про княгиню Кобзаря	5 „
Дипрової Чайки; Казка про сонна та его сына; Писанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двоєспів з фортен.	10 „
Мапа етнографічна України-Руси	20 „
Гордієнко Картагенці і Римляни	20 „
Юлії Верне. Подорож довкола землі	60 „
Барановський. Приписи до іспитів	20 „
Молитвення народний, в полотни оправленний	20 „
Др. А. Кельнер. Коротка історія педагогії	60 „

Всікі замовлення висилають ся скоро і точно.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітний і молодежи.

Передплата 3 ар., 1 ар. 50 кр.

Цілорічні передплатники отримають за доплатою 25 кр. на опазоване і оплату поштову премію: Лисенка: Коза-дереза — пом. ошеретка на фортеняні до саліву.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові уліця Академічна ч. 8.

Передплата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Миколая
ч. 18.

Неопечатані ре-
кламації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подас: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Садженє дерев овочевих.

Приладити для дерева добре і богате в поживу місце та порядно то дерево засадити значить забезпечити єму добрий бит на многі літа. Як треба копати доли і заправляти їх під овочеві дерева о тім знайде ласкавий чита-тель докладно в просвітній книжочці „Садъ при хатъ“ на стор. 31—41, тут про те сего не повтаряємо. При гноєнню ям (долів) не жалуймо оборинку; дерева на піснім місци а ще до того недбало посажені не ростуть, пора-стають мохом, перед часом старіють ся а не родять. При садженю треба всі корені розмістити в землі рівно на всі сторони; не треба їх загинати або зби-вати по кілька в купу. Рани на коренях зарівнують ся острым ножиком, бо такі заглажені рани легко гоять ся, підчас коли рани негладкі не хотять гоїти ся.

Віддаленє взаїмне дерев овочевих.

При садженю молодих щеп треба памятати, що з них мають вирости дерева великі і широкі в галузях і коронї. Віддаленя мають бути визначені не такі, яких їм тепер треба, але такі, яких она за 20 або і за 50 літ будуть потребувати. Инакше, т. є. коли посадимо щепи за густо, галузи їх будуть одна другій забирати місце і світло, а корінь одного дерева влізе в виссану землю корінем другого дерева.

Подані тут віддаленя для поодиноких родів дерев овочевих відносять ся до дерев високопечних і суть слїдуючі:

волоскі оріхи	садимо в відступах що	12—15 метрів
яблінки	” ” ”	10—12 ”
грушки і черешні	” ” ”	8—10 ”
сливки, морелі, бросквини і вишні	} ” ” ”	5—6 ”
оріхи ліскові	” ” ”	4—5 ”
корчики веприн і винниця	” ” ”	2—3 ”

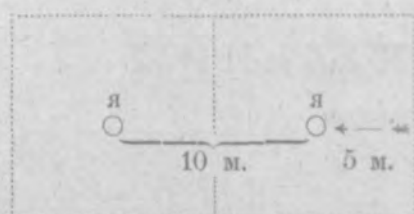
В практиці садимо звичайно по садах яблунки, грушки і черешні в відступах що 10 м., сливки, вишні і лускові оріхи що 5 м. На землях буйних ростуть і дерева буйніше; там отже садимо їх в відступах більших (н. пр. що 12 і 6 м.), на землях ялових убогих садимо густіше. Яблунки озимі і грушки озимі можна садити ближше, як буйно ростучі латунки ярі. Сливи угорські менше потребують місця (до 4 м.) як відміни прочі.

Віддалення на полі дуже легко мірити кроками: крок дорослого чоловіка має $\frac{3}{4}$ м., 7 кроків буде отже 5 метрів.

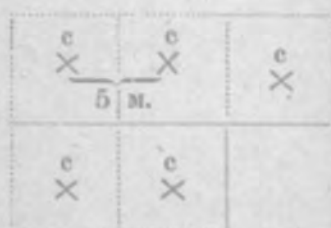
З повисших даних можна зробити деякі обчислення важні для практики а також і для науки шкільної.

І. Яблунки стоять в рядах що 10 м. а сливки що 5 м. Кілько під кожду з них призначено єсть простору?

Відповідь (об'яснена рисунком): 100 м.² під одну яблунку а 25 м.² під одну сливку.

Засаджені що 10 м. яблунки;
квадрати по 100 м.²

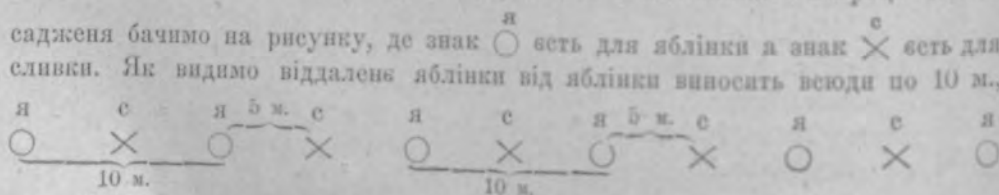
Засаджені що 5 м. сливки;
квадрати по 25 м.²

ІІ. Кілько яблунк, сливок або вишень змістять ся на 1 м., коли посадимо їх в рядах що 10 вглядно що 5 м.²

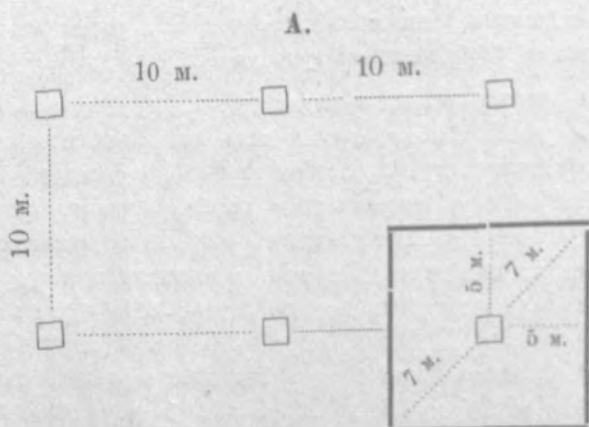
Відповідь. Один морг має 57 $\frac{1}{2}$ арів; під одну яблунку треба 100 м.² а під сливку або вишню 25 м.² Яблунк про те змістилось би 57 а сливок або вишень 230 штук.

Розміщення дерев овочевих в садах і огородах.

Пізналисьмо, що яблунки, грушки і черешні садить ся в два рази більшим віддаленню, як сливки і вишні. Яблунка, поки ще молода, не потребує однак від разу всего її призначеного місця; корони яблунк в таких віддаленнях засаджених сходять ся з собою доперва по яких 40 літах життя деревини і доперва тогди займе і корінь тих дерев все для них призначене місце. Сливка і вишня потребує значно менше місця, а при тім живе і родить не довше як 25—30 літ. Виходить з того, що між молоді яблунки та грушки посажені в нормальних відступах (що 10 м.) можна сміло садити вишні і сливки, через що на данім куснику поля помістимо 4 раз більше дерев мішаних, як колибисьмо садили лише самі н. пр. яблунки. Вишні згоджують ся особливо добре з грушками, сливки з яблунками. Взорець такого

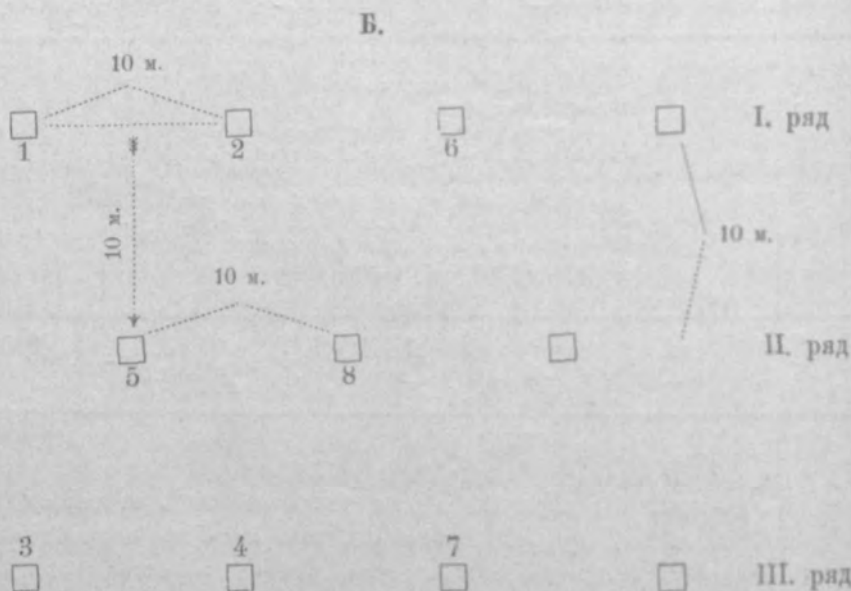

гідне, бо вони мають тогди в одну сторону за багато а в другу сторону за мало місця. Садження на переміну в п'ятку (5) загально проте уживає ся.

Садження на против або в квадрат.

Дерева ті засаджені що 10 м. мають в одну сторону по 5 м. в другу по 6 м. місця.

Садження на переміну або в п'ятку; при тім способі садження годить ся ряд I-ий з III, V II-ий з IV, VI, і т. д. т. є. непаристі з непаристими, а паристі з паристими.

Так будуть стояти дерева в старім саді яблони і т. д. по вирубанню дерев вспіврядно засаджених.

Колисьмо вже визначили всі ряди і місця під дерева головні (ябл., гр., чер.) тогди розміщуємо між тими деревами в половині віддалення (отже що 5 м. від кождої яблінки і т. д.) дерева вспіврядні (вишні, сливи, оріхи). Таким способом дістанемо ряди що 10 м. віддалені а в рядках будуть стояти що 5 м. раз яблінка, раз сливка і т. д. Видно се на рисунку В.

В.

Розміщені дерева в трьох рядах
вспіврядно засаджених; ○ = дерева
головні; × = дерева вспіврядні.
Кожде дерево єсть о 5 м. від межі
віддалене.

Можна однак піти ще далі і ще в друге тільки, дерев помістити як
се представлене на рисунку В.; діє ся то в той спосіб, що поміж рядами го-
ловними садимо самі вишні, сливи і оріхи в відступах що 5 м. і на переміну
з деревами рядів сусідніх. Рисунок Г.

Г.

Поміж рядами головними єуть
ще ряди з самими сливками вишня-
ми і т. д. всі дерева стоять що 5 м.

Бєлибєсьмо на такім заса-
дженю щєп як єсть представле-
не на В. перєстали, тогди ма-
либєсьмо черєз довгий час між
рядами грядки під ярину, осо-
бливо коли нормальне віддалєне
рядів і дерев головних поста-
вимо на 12 м. а дерев менших
на 6 м.

При такім способі садженя
містять ся можливо найбільше
число дерев; яблїнок і грушок
мусить ту бути лише $\frac{1}{4}$ часть
сливок і вишень три рази біль-
ше. Коли дерева головні розро-
стуть ся а сливки і вишні по-
старіють ся, що наєстає по 30
до 40 або і 50 роках, тогди де-
рева співрядні витинає ся, а самі
головні дерева лишають ся а
такий старий сад виглядає, як
єсть представлено на рисунку Б.

В кождім садї молодім чи старім можна управляти корчки вишниць
і вєприн. Корчки ті зносять добре огінєне дерев, а ягоди їх бувають в тіни
навіть більші як на сонци. Корчки ті садимо в відступах що 2—3 м. Таким
способом можна би поміж деревами головними і поміж рядами головними на-
садити велике число корчків вєприн і вишниць.

(Дальше бєде).

Сніг чорний і червоний.

Кожному з нас знамі довгі тоненькі зелені ниточки, що заповнюють води по ровах і берегах рік; деякі з тих ниточок помотані між собою так, що видають ся немов кляча зелене. Се рослини; промір деяких з них виносить ледви $\frac{1}{1000}$ мм. грубости а довгі деякі і на 100 м. Находимо їх усюда по водах: в глибині моря, на ледниках, в тихих альпейских озерах, в зимній воді ледників і в горячій Гейзірів ісландских, в якій всяке нинше жите утає. З вигляду они вельми ріжнородні.

До сих рослин належать і ті, що суть причиною т. зв. чорного і червоного снігу. Перші відомости о водорості, що красить сніг на червоно, званім перворослею сніжною, *Protococcus nivalis*, о маленьких завбільшкі $\frac{1}{200}$ мм. червоних кульочках, домішаних до снігу, находимо у Сосіра; він бачив їх на кількох верхах альпейских і длятого говорить про себе, що ось то він відкрив червоний сніг. На всякий случай він був перший, що заявив, що „la terre rouge de la neige“ завдячує своє походжене рослинам. De Candolle однаково-ж прийняв з сарказмом гадку Лямонта, ігумена монастиря сьв. Бернарда, котрий сказав, що „сніг чорний“ єсть животиною. В р. 1803, Вошер, природник з Женевы, добачив, що водорости вод солодких витворюють розродені порушаючі ся в воді, плавинки; але їх уважано тоді за зьвірята, іменно за наливочки. Дперва Тірс і Унгер переконали ся в р. 1843, що ті рухливі тіла витворюють ся з доспілих водоростів, в які они по якімсь часі і заміняють ся. Те саме досліджено пізнійше і о водоростах „снігу червоного“. Вправді найдено в ній і наливочки, але тільки яко незначну домішку.

В Альпах лучає ся „сніг червоний“ досить часто, звичайно в горішній границі ледників, межи ледняком а снігом. Здає ся, що та ростинка розвиває ся найліпше в воді снігу такого, яка ночью заміняє ся на лід зернистий ледників. Она находить ся також і низше; не ограничає ся на самі Альпи. Находжено „червоний сніг“ і в Піренеях і в Норвегії. В Альпах творить він пасма на 1—2 м. широкі, а під бігуном найдено єго на просторі кількох миль. Славно звісні із „червоного снігу“ були т. з. „скали кармазинові“ на північнім березі заливу Бафіна; назвав їх так капітан Росс, бо ті горбки були на просторі 8-и миль вкриті „червоним снігом“.

Не кожного року появляє ся „сніг червоний“ на тім самім місци; часто показує ся він на місцях, на яких ніколи не був і на яких ніколи не видно було якого небудь житя ростинного. Як пояснити се? Ростинки ті, („червоний сніг“), повстають з дрібосеньких розроденів, які витворюють ся в доспілій рослині а вітер розносить їх по цілім світі. Де найдуть ся відповідні умовини до розвою тих розроденів, там покаже ся і „червоний сніг“, значить доспілий водорост. Вправді один учений французкий казав, що „червоний сніг“ походить з Сагари і що вітри приносять єго на Альпи, але се чиста фантазія.

Посеред червоних водоростів „снігу червоного“ находимо завсїгди також трохи водоростів зелених; в Альпах нема їх однак ніколи так багато, щоби могли сніг закрасити на зелено.

„Сніг чорний“ находимо далеко частіше і в більшій кількості, як „сніг червоний“, і також в тім самім місці, значить де сніг переходить у ледняк; кажуть, що се звичайний сніг запечений бурею. Скоро але докладно его розберемо, покаже ся, що він єсть мішаниною :

- 1) дрібного неорганічного пилу,
- 2) найдрібніших частиць зв'язаних і ростиливих наошених вітрами, і
- 3) м'яких, слизоватих, брунатних або чорних дрібнісеньких зерняток, вельми подібних до кульок „червоного снігу“.

Пригляньмо ся ближше тим кулькам.

Скоро сліди́мо за ними в самім снігу, не бачимо в них життя, ані руху, але їх вигляд слизоватий, надто те, що они по спаленю воняють амоніаком, наводить нас до в'иску, що они мусять бути творами органічними. Налі́ймо води на ту темну масу і по 1-ім або 2-ох днях возьмі́м каплю того плинну від мікроскоп. Побачимо там множество наливок живих і рухливих, а посеред них округлі кульочки рожеві, темно-червоні або помаранчеві, з прозорим безбарвним перстеном: се водорості „снігу червоного“. Они зникають цілковито посеред нечислимого множества тіл зелено-жовтих, або жовтавих з двома темними плямками, що суть маленькими ядрами розвиваючих ся доперва клі́точок водоросту „снігу червоного“. Крім них плавають в тім плинні ще инші ріжних видів тіла зелено-жовті, полові, брунатні і чорні, з поверхнею сітковою: се суть також водорості „снігу червоного“.

Які-ж відносини заходять поміж обома водоростами? Чи се два відрубні роди, чи тільки два степені розвою одного і того самого рода? Історія їх розвою подасть нам відповідь на се питанє. Слі́дячи за розвитком одного з тих дрібних тіл, бачимо, що ви́шній безбарвна поволока поволи в воді набрівіє, через що тіло те приймає цілком округлий вид, рівночасно отримує поволока сітковатий рисунок, що походить від крем'янки, яку рости́на побирає з води. Се перший степе́нь розвою.

Тут насуває ся питанє, на яке відповісти вельми трудно, бо не розслі́джувано дотепер усього відпові́дно: яке значі́ня для рости́ни має та крем'я́нна поволочка з рисунками? Рости́нка доперва розвиває ся і можна припустити, що крем'я́нка становить охоронний ві́ панцир, який відповідає поволоці́ охоронних пучечків, зерен і др. ви́сших рости́н. Кремі́нь, яко злий провідник тепла, може хоронити водорост від непотрі́бного зимна. А тепла потребує молоді рости́нки, бо она лежить на сипкі́м снігу, ві́тер заносить ві́ з сні́гом азот не раз аж на гори 3800 м. високі; там лежить она замерзла ці́лу зиму. Скоро лі́том під теплим промі́нем сонця сні́г трохи відтає, замерзає вода по кількох годинах знова, а такі змі́ни не повинні шкодити водоростови.

Кожний пучечок ко́жде зеренце має запаси поживи для молодого життя, яке вия́вляє ся з него; через охоронну поволоку водорост не може черпати поживи, але ві́ поволока мі́стить в собі: крем'я́нку, слі́ди вапна і залі́за, а в насі́док внутрі́шнього розвою рости́ни, стає ся та поволочка що раз тоншою.

Пригляньмо ся дальшому розвитку рости́нки. Ядро сильно напучиває́, а поживлі́не потрі́бне підчас пучива́ння черпає з поволоки ви́шньої. Рівночасно змінює ся барва рости́нки: ядро робить ся бі́ло-синим, потому зелено-жовтим, жовтавим, червоно-помаранчевим, а під кі́нець кроваво-червоним; то́гди оно до́ходить до остаточного розвою і виповняє майже ці́лу клі́точку. В черво́ній ма́ї находимо вже зачатки́ будучих розроді́в водоросту. На́конець, скоро

кліточка цілком доспіє, пукає виїсна її болонка а з неї виходить маса галеретовата з молодими розроденнями.

Тепер починає ся новий розвій ростинки а старі болонки кліточок морщать ся і гинуть. В температурі комнатній цілий той окрес життя водоросту триває 8—10 днів, в воді снігу альпейского триває він цілі роки. Часто в часі того розвою тратить ядро на якийсь час силу дальшого розвою, виїшна поволочка стає ся непрозорою, косматою, зернистою, закрашає ся на брунатно-зелено, брунатно, накінець на чорно, се „чорний сніг“ підчас коли „червоний сніг“ се добре розвинені кліточки з прозорою виїшною поволочкою. Сила розвитку кліточок чорних „снігу чорного“ може пробудити ся і по кількох роках, але-нераз гинуть они цілком в тяжкій боротьбі з некорисними обставинами життя. Тому і сніг „червоний“ єсть рідший як „чорний“.

Яке значінє в природі має та зміна барви у ростини, якої вільним оком добачити не можна? Знаємо, що зелень ростини єсть конечною для асиміляції, і що та зелень, хочби барва червона над нею перемагала, завше існує в кліточці. Можемо припустити до чого служить барвник червоний. Барви цвітів суть принукою для комах, отже і тут може заходити той сам случай. Водорості молоденькі суть инакше забарвлені, ніж тоті, що суть доспілі або вже близькі смерті. Там де єсть „сніг чорний“ і „червоний“ живуть животини, що не находять иньшої поживи, крім сего водоросту. Чи би отже барва водоростів не мала бути вказівкою для тих животин?

Повише згадані збірні єстества живуть в тих самих условинах, що і водорості снігу. Швайцарський природник Десор, відкрив, що так звана блоха ледівцева, *Desoria glacialis*, (1½ мм. величини) відживляє ся переважно водоростами сніговими. Она вельми пажерлива, має дуже добрі наряди життя і травлення, она в завідім руху; на жаль она так чорна, що не можна було розслідити мікроскопом що взагалі в її жолудку находить ся, але нахеджено в ній водорості. Норденскільд найшов в воді з північних снігів і ледяків кілька иньших родів животин, що заведіи живуть посеред снігових водоростів.

Поверім еще раз до розроденів водоростів снігових. При їх розсліджуваню звертає се на себе увагу, що они опадають на дно води, коли тим часом розвинені водорості плавають по верху. Причиною сего мабуть крем'янка, через ню они тяжші води. Острий кінець розроденя має немов дві жовтаві парости а з них виходять дві нитці (гзєсу); при помочи їх порушає ся розроденє (плавинка) у воді. Скоро розроденє виросте, втягає він обі ті ниточки в себе і тогди він готов розмножувати ся.

Цікавим єсть житє водороста снігового. І Брун, директор городу ботанічного в Женеві, що слідив довго за сніговим водоростом, пише о тім ось що: „Щасливі години перебув я над розслідженєм „чорного снігу“, ту саму радість найде кождий, хто ті розсліди дальше вести буде. Труді єго не будуть даремними.“

В. III.

Про средства вихованя жіночої молодіжки на селах.

Відчит на окружній учительській конференції в Кіцмани, дня 4, Липня 1895 р.

Если народна школа велику свою задачу, котра має на оці моральне, інтелектуальне і фізичне вихованє народу, хоче виповнити правильно, то мусить учитель не лиш законом приписану ціль мати перед очима, але він мусить також знати обставини людей; мусить знати, які перешкоди стоять ему до досягненя тої ціли в дорозі, і мусить думати про средства до усуненя тих перепоп.

Що до перепоп, котрі нераз і найпильнішого учителя зражають, мучать, ба й до незадоволення припроваджують, то суть ті, котрі ему в домі его учеників справляють ся, найбільші і найгірші, і їх усуненє, если се може бути можливим, взялам собі за тему.

Найславийші педагоґи годять ся в тій точці, що тяжке званє учителя може їм із сторони родичів учеників бути злекшеним, але й ще гірше обтяженим, ба навіть весь постуц може статись неможливим, если родичі дїтїй кождїй наудї противні. З жалем мушу признати, що по наших селах стоїть більшість по сторонї неуцтва, і стараєсь не допустити своїх дїтїй до знаня, збиваючи їм все те, чого воно в школі учились, словами: „давно сего не було, а люди лїпше жили як тепер; мій дїд і мій тато не знали, що земля крутить ся, а були про те господарями, тай ти не потребуєш сего знати. На що читаєш книжки, чи будеш з них хлїба їсти?“ Богато говорилося вже про се, і деякі педагоґи радили, щоби учителї не ограничались на дїланю в школі, но щоби старались з'єднати собі довіре народа і таким чином на него впливати, щоби нарід не відвертав своїх дїтїй від просвіти, і їх відомостей, придбаних в школі, не марнував. Се — правда — дуже добра рада, але єї лекше сказати, як виконати, бо то не є дуже легкою річю, з'єднати собі довіре нашого простолюдина. Друга річ лежить в тім, що така праця вимагає великого самопожертвованя, бо їй треба свої вільні години посвятити. По третім потрібно до такої праці дуже великого такту і любови до народу, щоби его, понеже він ще до тепер видить в учителю свого ворога, до себе призвичаяти і собі его довіре з'єднати. Отже таке поступованє удалобись може з кількома родинами в громаді і не остало би без успіху, але взагалї оно не дасть ся в практиці перевести.

Що тут робити?

Найбільше впливу на дїти має мати, а власне вихованє дївчат є найгірше занедбане, хоч від них залежить ціла моральна будучність народу, бо „які матери, такі й їх дїти“, каже пословиця. В ній містить ся велика правда, бо від вихованя, яке матери вщепить своїй дитині, від звичаїв, які тота дитина видить в домі своїх родичів, залежить і єї моральний характер. До сего часу мали селянські дїти мало нагоди подивляти добрі, моральні прикмети своїх материй; від них учились они лиш лайки, лїнивства та пиянства, бо се правда річ, що по наших селах, пиянство більше розповсюджене між жінками-мужичками, як між мущинами-мужиками. Нераз чоловік працює в полі, а жінка взявши міру збіжжя, посилає те дитиною до коршми по горівку. Потім

божитись і кленесь перед мужем, що вона не брала. Через таке поступоване защеплюєсь в молоду душу дитини зародок до брехії і індеферентизму в релігії, бо в школі їй казали, що се гріх божитись за дурно, а тут мати, котру їй в школі поважати наказували, говорить неправду й божить ся за ню. Отже й дитина, котра до сего часу говорила правду, если зробить щось злого, починає брехати, а видячи, що вдалось уйти кари, пробує сего другий і третій раз. Тут вже суть і товариші, що намовляють красти яйця і виносити за цукорки та тютюн. Дитина думає собі: „Крада мама збіже від тата, то возьму й я кілька яєць; она того не пізнасть, а як пізнасть, то а забожуєсь, що нічо о них не знаю; от мама божилась за дурно й нічо їй не сталось“. Отже так приходить до першої крадіжки, а потім іде поступовно злою дорогою, на яку вї сама мати звела. Тяжко, дуже тяжко учителеви завернути таку дитину з мильного шляху.

До сего злого виховання дїтний причиняєсь ще й пануючий межі нашим народом звичай, віддавати дївчат в 14 літ. Тому то шкільні дївчата ходять вже на танці, на вечерниці; а що сї забави не причиняють ся до їх морального розвою, можна собі подумати. Всї персвазії в тім взглядї не помагають нічого, родичі суть на них глухі і висилають 10-літні дївчата на публичні забави, де вони навчають ся всего доброму протівного. Що такі обставини не можуть причинитись до морального виховання дївчат, і що з таких самими родичами поцсованих дївчат не можуть бути ні добрі матери, ні путящі господинї, се надто річ ясна. Тому треба сему лиху конче зарадити, бо мати як вже сказано, має найбільший вплив на дїтний, наколи батько, зайнятий пильною чи там иншою роботою лиш гостем дому, і тому не може так на вихованє дїтний впливати, як мати.

Коли отже жінкам припадає таке велике й сьвяте діло, яким є вихованє дїтний, то повинні они посідати потрібне до сего знанє, котре лиш в отсей спосіб осятнути зможуть:

1. Мусить кожда селяньска дївчина ходити до школи, і через цілий час своєї науки не сьміє ходити на ніякі забави з танцями, на вечерниці, на клаки і т. д. Если би родичі сего заказу не хотїли слухати, то треба, щоби означена була на них кара, котра би їх до сего примушувала.

2. При повторительній науці, котра тревала би від 14. до 16. року дївчини, треба найбільшу увагу звертати на се, щоби викоренити пануючі межі народом забобони, котрі не мало до его темноти причиняють ся. Се можна так зробити, если їх будесь пильно вчити природної історії, і если їм всі з'явища природи об'яснюватись буде в легкий, поучаючий спосіб. Також добре було би подавати їм початки педагогії, щоби они знали, як з дїтьми обходитись, аби тіж не псувались морально і фізично, а дальше де-що з гігієни, бо дуже много дїтний і старших пропадає через недогляд і нехлюйство; тож треба їм пояснювати, що чистота є першою точкою здоров'я. Дуже добре було би заводити для селяньських дївчат господарські кухні, де вони навчались добре варити; бо се кождий менї признаєть, що наш нарід дуже лихो живить ся, а се часто не з причини недостатку, але тому, що мало є таких селянок, котрі вміють добре й смачно варити, но дуже багато таких, що не вміють навіть хлїба впечи. Отже по таких заводах навчились би селські дївчата варення та хатного господарства, щоби їм певно на але не вишло. В Чехах існують такі господиньські кухні, а нарід не може нахвалитись, які пильні і оцдавні господинї звідтам виходять.

3. В кождім селї повинна бути бібліотека, з котрої вийшовші вже зі школи дівчата, могли би собі брати добрі, пожиточні книжки, котрих читане робило би на них моральний вплив і заохочувало би їх до дальшої просвіти та до чесного життя.

4. Щоби вийшов такий закон, після котрого жадна селяньска дівчина не сьміла би вийти замож, доки не скінчить повторительної з добрим успіхом науки. Сей закон мав би ще тоту добру прикмету, що затамував би той звичай, віддавати дівчат в 14 літ, котрий то провадить не лиш до фізичної дегенерації але й до економічної руїни селяньства.

Если би високий уряд схотів займитись сими реформами, яких вже виховане селяньскої жіночої молодіжи потребує, то з часом пізнав би наш нарід, що й ему треба раз наперед поступати; пізнав би, що ціле его добро лежить в просвіті, дістав би понятє о чести, праві, добрі, покинув би свої старі звичаї й горнув би ся до світла, бо просвічені матери не лишали би своїх дітей в темноті. Тогди завитав би чей той щасливий час, що селяський учитель на Буковині не нарікав би на противности, які ему родичі учеників в его так тяжким звано ставлять, но разом з ними дбав би, працював би над вихованєм дитини, вад їй моральним розвитком.

Евгенія Ярошинська
учителька-помічниця в Брідку.

О Г О Л О Ш Е Н Ї.

Комітет інтернату для учеників ц. к. Семінарії учительскої в Самборі розписує нинішнім конкурсу в ціли приміщення в нїм учеників в році 1896/7 під слїдуючими услівями:

1. Комітет бурси прийме 90 кандидатів найбільшїх за місячною доплатою 5 зр. в готівці з гори і забезпечує їм мешканє, харч, услугу, світло, пранє і книжки шкільні а також стараний надзїр родительський.

2. Крім того прийме комітет 10 учеників за повною оплатою по 12 зр. місячно з гори. Добровільне виступленє або видаленє з інтернату потягає за собою утрату стипендії.

Поданя о принятє до бурси треба вносити на руки Дирекції ц. к. Семінарії в Самборі найдальше до кінця ливня н. с. с. р., до котрих треба долучити: а) свідoctво убожества, б) послїднє свідoctво шкільне, що найменше з добрим успіхом, в) метрику родження, г) декларацию на протяг цілого року шкільного в слїдствіє котрої обовязані будуть родителі платити точно що місяця з гори повнеше сказану оплату і дати синам 1 молитвослов, 4 пари біля, 4 простирала, 4 пішви, 6 хустинок до носа, 4 ручки, 2 пари чобіт цілком нових, вкінци сїнник і прикривало.

Кождий з принятих учеників має зложити 1 зр. з гори на цілий рік за знищенє інвентаря а 5 зр. на прибори научні на руки настоятеля бурси, котрий буде вести рахунки видатків молодежи з зложених 5 зр.

Ученики курсу приготавливаючого приняті зістануть на разї провізорично аж до зложєня іспиту вступного і виказаня добрими поступами в науці в про-

тягу місяця, чи суть відповідно пристосовані до користання з наук їм преподаваних.

Наколи-б оказало ся по першій місяці, що ученики курсу приготівельного суть невідповідно пристосовані і не роблять поступів, будуть видалені з інтернату а на їх місце прийме комітет гідніших.

З комітету інтернату для кандидатів ц. к. Семінарії учительської.

В Самборі дня 25. червня 1896.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

(Філія тернопільська).

За час від 16. лютого до 10. червня с. р. відбули ся 3 засідання виділу філії, 1 конференція членів і 1 засідання кружка жіночого, не вчисляючи в то засідань Заряду того-ж кружка в справі комерсу устроенного по вечерку Шевченківським.

Конференція членів філії відбула ся дня 1. марта с. р. На порядку деннім був відчит п. Солтисової „Про виховане і образоване дівчат“. Відчит той був недавно поміщений в Учителю. П-ї С. представила в ній наперед вагу і значенє вихованя дівчат, опісля обговорила подрібно, в якім напрямі належало-б виховане попровадити і яких відомостей в школі уділяти. В живій і довшій дискусії над тою справою забирали голос о. Глодзинський, о. Вадиц, п. Ловицкий і н. Бесідники признавали важність порушеної прелєгенткою справи і трафість єї думок, а крім того розвивали ширше деякі гадки висказані п. Солтисовою. Так пр. о. Глодзинський вказав на важність науки о вихованю, яко осібною предмету в клясах висших, потім обясняв далекосягле значінє наук природних та взагалі вихованя практичного і науки релігії.

На прочих засіданнях виділу а також і заряду кружка жіночого обговорювано обширно справи дотикаючі розвою філії взагалі а в особенності розвою кружка жіночого, котрий поставив собі цілю оснувати інститут дівочий. Порішено вже по вакациях наняти хату і отворити інститут. Дівчата мали-б тут за оплатою ціле удержанє і опіку. Вишній порядок взяли-б на себе Сестри Служебниць а провадженє і надзір під взглядом педагогічним і моральним члени філії до того приділені.

Порішено також урядити в Тернополи вечерок в память Т. Шевченка, получений з комерсом.

Вечерок відбув ся дійсно дня 11. мая 1896 і випав, як не можна ліпше. Програма вечерка виконана ві всіх точках без закиду одушевила численну публику, що битком наповнила велику салю Сокола.

Виділ складає на сїм місци сердечну подяку всім тим, що до звеличання памяти нашого кобзаря причинили ся. І так на подяку з нашої сторони заслужили передовсім пп. артисти рускої сцени, котрі не лиш причинились найбільше до виконання вельми богатої програми але і в урядженю вечерка (пр. в урядженю сцени, уложеню чудового образу з живих осіб при звуках

величавого „Завіщання“) своєї помічної руки не відмовили. А хоч на с'м місці годі нам кожному з окрема подяку складати, то все-ж не можемо оминати сеї нагоди не подякувавши особно пп. артисткам: Біберовичевій і Слободівній за їх чудово-гарні деклямації, і пп. Фіцнерівній та Радкевичівній за їх прегарний спів. Далше мусимо також подякувати Вив. п-ї Марковській, жені місцевого катихита, за вї умілу і хорошу гру на фортепяні, Вив. п. проф. Вагилевичеви за вго з чувством висказане і глибоко обдумане вступне слово і Вив. пп. Стахевичевій, Кручковській і ин. за труди і старання при уряджуванню комерсу і заосмотренню буфету. А вже-ж годі нам не піднести окремо заслуг Вив. п. Кручкової, жени емерит. учителя, котра не зважаючи на свої старі літа не щадила ні труду, ні заходу і з подиву достойним посвяченем, заходилась около урядження комерсу. Честь їй за то! Як довго такі жінщини між нашими желящинами знаходять ся, сьміло можемо глядіти в будучність.

Мусимо тут піднести, що молоде наше товариство з'єднало собі між тернопільськими Русинами щирю симпатію, чого власне найліпшим доказом єсть сей вечерок. Не підносимо сего, яко заслугу Виділу, лиш яко красну і відрадну черту успособлення нашої громади. — На комерсі було около 100 осіб, котрі серед веселої і свобідної виміни гадок забавлялись до пізної ночі.

В с'м році загадуємо ще устроїти в дохід Кружка жіночого представлення аматорске, а для розбудження і удержання в товаристві нашім жити уряджуємо сими днями другу конференцію для членів, з котрої предложимо окреме справозданє.

До бібліотеки нашої прибуло за той час 2 книжки, дар п-ї Тененбавмової, за що їй сердечно дякуємо.

Виділ закупив майже за 50 злр. книжок виданих Товариством педагогічним (по зниженій ціні). Дохід призначено в користь Кружка жіночого.

Членів нових прибуло за той час 4; всіх отже членів чсєить філія тепер 74.

Від Виділу філії Руского товариства педагогічного.

В Тернополи дня 10. червня 1896.

Свящ. Вол. Громницький
голова.

А. Глодзинський
за секретаря.

В С Я Ч И Н А.

— Нова руска гімназія в Чернівцях має вже свого директора. Урядова Wiener Zeitung оголосила іменованє професора Вінцента Фавстмана директором пизшої німецкої гімназії з рускими паралельками. Директор Фавстман родив ся в Кімполонгу на Буковині 1853 р., ходив до гімназії з початку в Сучаві, овів ся в Чернівцях, а 1871 р. пішов на віденьський університет, де учив ся математики і фізики. 1875 р. став сунлентом при низшій реальній школі в Сереті, 1877 дійсним професором при гр. пр. висшій реальній школі в Чернівцях. Відтам перейшов він 1882 р. до черновецкої гімназії, а сего року іменовано его інспектором народних шкіл в місті Чернівцях. Новоіменований директор — як инше „Буковина“ — належить до найздібвійших педагогів на Буковині; его строга справедливість і безсторонність з одної сторони, а ревність в сповнюванню своїх

обов'язків з другої здобули йому загальне поважане, котре скріпило си ще за короткий час его урядованя яко інспектора. Директор Фавстман знає руску мову в слові і письмі добре, а се знане ему конечно потрібне для веденя 1-ої класи будучої рускої гімназії. Вої наведені его прикмети кажуть надіятись, що також рускі діти перейдуть під добру і щир управу.

— Учительська конференція черновецького міського округу відбула ся в днях 11-го і 12-го с. м. Предсідатель інспектор Фавстман повитав зібраних, обяснив ціль конференції і виїс здоровле цісаря. На свого заступника покликав директора Фляша. На внесене надуч. Каміньського рішено повитати бувшого інспектора Рейту з нагоди его іменованя генеральним вікарієм. Приступлено до порядку денного. Передовсім обговорено нормальний розклад годин для міських шкіл народних, котрий би відповідав законам і педагогічним вимогам. Принято вправді предложений проєкт, але zarazом піднесено, що годї буде его ввести в жите задля малого числа учительських сил і браку відповідних комнат шкільних. Принято внесене надуч. Продана: пресяти красву раду шкільну, аби знижила обов'язкове число годин науки для учителів з 30 на 25 годин. Яко послідний темат першого дня конференції обговорено ще поділ і спосіб науки природничої історії. Другого дня конференції вела ся розправа над ручними роботами в передміських школах і висказано жаданя, що для ручних робіт треба би покликати осібні учительки, а увільнити від тої науки настоятельки клас; однак відкинуто резолюцію уч. Мановарди, щоби для ручних робіт іменувати осібних інспекторок. Далі говорено про книжочки для науки співу, видані Прошком і Маєром. Рішено дальше уживати книжочки Прошка, але учти також з книжочок, апробованих кр. радою шкільною. Ще обговорювано, о скілько повинна школа завадати ученикам роботи домашні, а опісля прийнято кілька вільних внесень, між ними і таке: просить ся міську раду шкільну, постарати ся о доповнене неповних 6-класових шкіл і відлучене паралельних клас яко осібних шкіл. До заряду повітової бібліотеки учительської вибрано уч. Дубинського, Фляша, Кайндля мол., Крунгу і Руснака, а до постійного відділу покликано панї Крель і Бевку і уч. Восняка, Кантимира, Галера і Салабана. Іменем учителів подякував уч. Соколян інспекторови Фавстманови за безсторонне проваджене нарад.

— Дуже хосенне рішене ухвалено на всіх учительських конференціях у Відні. В кожій класі найде ся один або й кілька учеників, котрі не мають вихованя або суть просто зісовані, а они несують дальше своїх товаришів. Отже піднесено гадку, що треба би їх відлучити від решти учеників і заложити для них „карні класи“. Се внесене прийняли учительські конференції у всіх дільницях Відні. Уважаємо се рішене дуже користним для морального вихованя дітей в школі і поручаємо нашим учителям сю гадку до совісного обдуманя, чи не можна би таке завести також у нас, очевидно відповідно до наших обставин.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на засіданю з дня 22. с. м.: 1) Провізоричний регуляцій і план науки для доповняючих курсів різних при народних школах; 2) іменувати учителями: О. Дам. Лопатинського катихитом при женській п'ятикласній школі ім. Ядвиги у Львові, Володисл. Мосочого учителем в Кривчи, Брон. Вайнера молодшим учителем при 6 кл. школі мужескій в Перемишлях, Брон. Гилевску старшою учителькою 4-кл. школи в Нароли, Як. Скибу управителем 2-кл. школи в Старій солі, Людов. Кляза старшим учителем 4 кл. школи в Маріямполі, Алекс. Тараса учителем в Двірцях, Мих. Арендта в Любени, Мих. Густовича в Волощи, Казим. Голendra і Володим. Сьвйонткевича старшими учителями 4-кл. школи мужескої в Станиславові, Руд. Остановича і Мар. Якимовського молодшими учителями 6 кл. школи мужескої в Ста-

нйславові, Ів. Левицького в Ришківій волі, Ольгу Назаревич молодшого учительською 4-кл школи женьської в Болахові; 3) перемінити народні школи: 5-кл. мужеску в Бучачи на 6-класову від 1. вересня 1896, однокласові в Яблоніві, Бучкові, Смільнику, Балинцях, Воли миговій на 2-класові від 1. січня 1897; 4) вилучити громаду Базаринців з округа народної школи в Збаражї і зорганізувати в Базаринцях окрему школу народну від 1 вересня 1896; 5) вилучити громаду Ропки з округа народної школи в Ганчовій від 1 вересня 1896; 6) приймати до відомости справозданє ц. к. краєвого інспектора шкільного з люстрації учительської семінарії в Станиславові і народних шкіл в округу станиславівськїм.

К О Н К У Р С И.

— Виділ краєвий розписує конкурє на дві посади учителїв до наук елементарних загально образовуючих в краєвих низших школах рільнячих в Кобірницях і в Бережницях

До кожної з тих посад, котрі на разї будуть обсажені на оден рік, привязана єсть річна етатова платня в квотї 500 зр., додаток активальний 50 зр. річно, а по упливі кожного з пяти по собі слїдуючих пятилітїй додатки пятилітні по 50 зр. річно, надто одержує учитель мешканє службове

Загальні права і обовязки учителїв краєвих шкіл рільнячих означає установа служби краєвої і статут емеритальний; подрібний же нарис прав і обовязків тих учителїв містить ся в статутї кожної з тих шкіл і в регулямінах надто осібних інструкциях, які Виділ краєвий на підставі статуту видає.

Компетуючі о ті посади мають найдалше до 15. липня с. р. внести до Виділу краєвого остемпльовані поданя і долучити:

1) Свїдоцтва, доказуючі квалїфікацію кандидата, а іменно:

а) свїдоцтво зрілости з відбутих наук в семінарії учит.;

б) патент квалїфікаційний;

в) свїдоцтво знаня мови німецької, для Бережниць також мови рускої;

2) метрику уродженя;

3) докладну житєпись оперту на документах;

4) свїдоцтво з повненя дотеперішних обовязків учительських, взглядно листу службову.

Першєнство будуть мати кандидати з патентом на школи виділові, або такі, що вже при школах рільнячих обовязки учителя сповнювали.

— Окружна Рада шкільна в Жидачеві розписує конкурє:

1) на посаду старшого учителя при школі 4 кл. мішаній в Миколаєві і 4 кл. мужескій в Журавні;

2) на посаду учителя реалїї обр. гр. кат. при 4-кл. школі мужескій і жіночій в Журавні;

3) на посаду учителя при школі 1-кл. в Новім селї;

4) на посаду молодшого учителя при 4-кл. мужескій школі в Журавні і молодшої учительки при 4-кл. жіночій школі в Журавні.

Речєницє подань до 10 липня с. р.

— Окружна Рада шкільна в Рудках розписує конкурє:

1) на посаду старшого учителя при 2-кл. школі в Хлопах;

2) на посаду старшого учителя евант. учительки при 5-кл. школі мішаній в Рудках.

Речєницє подань до кінця липня с. р.

„Руске Товариство Педагогічне“

подає до відомости Сьвітл. Рад Шкільних, Виш. сьвящеників, катихитів, учителів і родителів, що книжки накладу Товариства, призволені Радою шкільною кр. на премії для учеників, *красно оправлені*, можна купити в канцелярії Товариства при ул. Академічній ч. 8. по слідуючій ціні:

Образкові видання.

Зьвірянець	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерія	10 „
Робінзон	40 „
Квіточка	20 „
Віночок	20 „
Кобзар Тараса Шевченка	20 „
Ієте-Франко: Лас Мякита 2 цілком перероблене видання	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота	40 „

Видання без образків.

Читанка ч. I, II, III, IV. оправні 20 кр., без оправ	10 „
Визанка желаній 2 розширене видання	20 „
Ів. Франко: Абу каземові Капці	20 „
Учитель на р. 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 по	2 зр.
Дзвінок на р. 1892, 1893, 1894, 1895 по	3 зр.
Ів. Левицький: Попалиць, Рідвинні сценки	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяра	20 „
Від Бескида до Андів	10 „
О. Нижанковський: Батько і мати, двосьпів для дітей з фортеп.	10 „
Леоніда Глубова: Байки	5 „
В. Чайченка: Олеся; Байки; Комарь; Два оповідання по	5 „
Дума про княгиню Кобзаря	5 „
Діпрової Чайки; Казка про сонце та его сина; Писання по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двосьпів з фортеп.	10 „
Мапа етнографічна України-Руси	20 „
Гордієнко Картагенці і Римляни	20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землі	60 „
Барановський. Приписи до іспитів	20 „
Молитвенник народний, в полотни оправлений	20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогії	60 „

Всякі замовлення висилають ся скоро і точно.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіжи.

Передплата 3 зр., 1 зр. 50 кр.

Цілорічні передплатники отримують за доплатою 25 кр. на опакowania і оплату поштову премію: Лисенка: Коза-дереза — ком. оперетка на фортепійні до співу.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улица Академічна ч. 8.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

→#←

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакція
ул. Чарнецького
ч. 26.

Адміністрація
ул. Миколая
ч. 18.

→#←

Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подает: Ант. Глодзинський.

(Дальше).

Вибір сорт овочів, котрі варто плекати і розмножувати.

Для нашого клімату уложений був спис сорт найвідповідніших до плекання в році 1881 підчас вистави помольоїчної в Коломиї. Спис той поданий був в часописи „Bartnik postępowy“ г. 1881 а єсть також поданий в підручнику „Ogród szkolny“ Langauer-Woloszczak. В списі тім єсть поданих 31 сорт яблук, 29 сорт грушок, 13 сорт сливок, 16 сорт черешень і вишень. Скорочений спис сорт овочів укладу комісії коломиїської знаходить ся також в польській читанці для науки доповняючої Ч. I. уст. 116 п. т. „Dobór szlachetnych odmian owocowych, zasługujących na pielęgnowanie.“

Не менше важним єсть спис сорт уміщених в книжочці „Садъ при хатѣ“. Спис той уложений знаменитим помольоом єсть надто вибраний зі спису більшого уложеного овочевою комісеєю городничого товариства в Варшаві, а над випробованем вартости того спису працювано цілих кільканайцять лѣт. До спису того уміщеного в книжочці „Садъ при хатѣ“, в котрій єсть zarazом поданий опис кождої сорти додамо лише для лучшої інформації назви польскі і німецкі, щоби тим способом улукшити спровадження зразів з закладів городничих. Зрази найдогіднїше буде спроваджувати — замовляти треба в лютім — з краєвої школи городничої в Тарнові або з ц. к. інституту помольоїчного в Klosterneuburg (під Віднем).

В повизше поданім списі сорт овочів мають скороченя слїдуючі значеня :

* = овоч столовий

*† = добрий овоч столовий

*†† = дуже добрий овоч столовий (десертовий)

Овочами столовими називають ся овочі придатні до їдженя сирими.

† = овоч господарский

†† = добрий овоч господарский

††† = дуже добрий овоч господарский

Овочами господарскими називають ся такі сорги, котрі придають ся на вироби господарскі як то повила, конфітури, компоти, соки, яблочник, вина овочеві, до сущеня і т. п.

Бєли н. пр. коло якої сорти єсть знак *†† то се означає, що сорта єсть дуже доброю господарською а при тїм і мїрною сортою столовою; знак ** означати буде, що є сорта єсть передовїм добрим овочем столовим; знак **†† = дуже добра сорта столова а при тїм добра господарєка і т. д.

Місяцї подані при поодиноких сортах вказують, коли она дозрїває і як довго тримає ся. Докладний опис тих сорт знайде читатель в книжцї Ed. Jan-kowski, Sad i ogród owocowy.

І. Яблока.

1. Антонівка (Antonówka, Possart's Nalivia) *†† вересень — падолист.
2. Харламівка (Charłamowska, jesienna papierówka) *†† вересень — жовтень.
3. Горохівка велика (Grochówka w., Grosser Bohnapfel) **†† від сїчня аж до нових.
4. Кантівка їданьєка (Kantówka gd., graniatka gd., Danziger Kantapfel) **†† жовтень — сїчень.
5. Коштеля **†† грудень — червень.
6. Бурачки, кузинки (Purpurrother Cousinot) **†† падолист — до нових.
7. Оливка біла (Oliwka b., Weisser Astrachan) ** серпень.
8. Оливка червона (Ol. cz. Rother Astrachan) **†† серпень — вересень.
9. Раєвєке (Rajewskie) **†† жовтень — сїчень. Красний той овоч походить з Раю під Бережанами. Яблоко велике, крухе, сочисте. Дерево росте скоро, а галузи звисають так в долину, що майже стелять ся по землі.
10. Пєпіна Рїбєтона (Ribston Pippin) **†† грудень — марець.
11. Рєнєта Бавмана (Baumann's Reinete) **†† грудень — марець.
12. Рєнєта Гарбєрєта (Harbert's R.) **†† грудень — марець.
13. Рєнєта касєльєка (R. Casseler grosse) **†† лютий — до нових, смачна доперва на веснї.
14. Рєнєта лянєсбєрґєка (Landsberger R.) **†† падолист — лютий.
15. Рєнєта шампаньєка (Reinette de Champagne, Loskrieger) *†† лютий — до нових.
16. Рожанка віргїнїєка (Virginischer Rosenapfel) **†† вересень; (подібна до паперівки).
17. Штєтїна червона (Rother Stettliner) *†† Через цїлу зиму до весни або і до нових.
18. Тїтовка або Тульєке, походить з Росїї *†† вересень.
19. Зелїзняк (Żeleźniak, Rother Eisenapfel) **†† сїчень до весни.

Після пори дозрївання упорядковані сорти наєтуають по собі як слїдує:

Серпень: Оливка біла (7).

Серпень — вересень: Оливка червона (8), Рожанка вірг. (16).

Вересень: Тїтівка (18).

Вересень — сїчень: Антонівка (1).

Жовтень — грудень: Кантівка їданьєка (4); Раєвєке (9).

Падолист — до весни: Горохівка (3); Кузинки (6); Рєнєта лянєсб. (14).

Грудень до весни: Коштеля (5); Пєпіна Рїбєт. (10); Рєнєта Бавмана (11);

Р. Гарбєрєта (12); Штєтїна червона (17).

Сїчень до весни: Зелїзняк (19).

Лютий до нових: Рєнєта касєльєка (13); Рєнєта шампаньєка (15).

Яблінка удає ся найлучше в землях глинястих і чорноземах. В землях пісковатих і торфястих росте слабо. В землях марілистих лише декотрі менше вимагаючі відміни удають ся (кузинки).

З літних яблук Оливки і Тітівки заслугоють на найбільше розповсюднене.

З осіннях яблук одною з найважійших єсть антонівка. Яблоко то не дає ся вправді довго переховати, але мимо того представляє велику вартість господарську і заслугоє на велике розповсюднене.

Найкористнійше буде мати в саді багато озимих. На ґрунтах ліпших удають ся добре штетини червоні, горохівка велика, кантівка їд, пепіна Рибстона, ренета касельська, ренета Гарберта, ренета лянцберська, а на ґрунтах менше добрих коштелі. Ренета Бавмана і р. шампанська за молоду часом змерзають, впрочім суть се дуже добрі сорти.

Окрім тих повисше поданих сорт для кожного сільського саду найвідповідайших можна в догіднійших для садівництва місцевостях плекати ще слідуєчі добрі сорти:

1. Яблоко цитриннове (Winter Citronenapfel) **†† падолист — січень.
2. Гльогерівка (литовська пепінка) **†† жовтень — до марта. Галузки що 2—3 роки треба притинати а дерево добре ґноїти.
3. Золота пармена (Królowa renet, Winter Gold Pearmain) **†† грудень — до весни. Родить обильно майже що року; потребує ґрунту поживного, вогкого і вогкості в воздуху; за молоду часом мерзне.
4. Бурштівка стирийська (Steierischer Borsdorfer або St. Marschankzer) **†† Озиме аж до весни. У нас управляють сю сорту особливо німецькі колонієсти.
5. Синохвостик (Sinogonek, Blauschwanz або kleiner Langstiel) *†† се невелике але цінне яблоко стоїть від грудня до весни. Оно єсть подібне до бурштівки (4) але має значно довший хвостик від чого назва „Langstiel“. Овоч дуже добрий до сушеня і на яблочник. Дерево росте стіжковато, так як грушка; з тої причини надає ся оно до садженя по межах і при дорогах.
6. Апорт (Kaiser Alexander) *†† жовтень — падолист. Удає ся передовсім добре в околицях підгірських. В Чехах годують ті яблука в дуже великім числі.
7. Яблоко ґравенетейнське (Grafsztynek, Gravensteiner) **†† жовтень — грудень. Яблука дуже красні і пахучі. Дерева молоді треба хоронити від морозів. Удає ся в околицях підгірських.

На підкладах карлових, в місцях затишних і землі досконало управній можна ще плекати деякі особлившої краси і смаку сорти т. зв. аматорські. До таких для нашого клімату найбільше відповідних зачисляє Ed. Jankowski між иньшими:

- а) Сива ренета французька (szara r. fr., graue Herbst-R.) **†† жовтень — грудень; скоро гниє.
- б) Ренета Дамасона (Styryjskie słynne jabłko skórzane, Lederapfel.)
- в) Пеніна Линея (Pepina Lineusza, gelber Bellefleur) **†† падолист — марець.
- г) Кальвіла рожана (Ostogate) **†† Стоїть через цілу зиму.

- д) Оливка кронсельська (Transparente de Croncelles) **†† осічне дуже смачне яблуко.
 е) Кальвіля малинова (Edelkönig) **†† осічна.

II. Грушки.

Грушка удає ся найлучше на глибоких ґрунтах глинясто-глинякватих з доброю не мокрою підпочвою. Зі всіх родів дерев овочевих має грушка найглубше корінь а пересаджуване молодих сїянок з притинанєм головного кореня єсть для грушки дуже важне, бо она дістає тогди много коренїв бічних і через то може і на ґрунті менше для неї відповідним екзистувати. Найбільшу вартість господарську мають для нас грушки високопенні. Грушки щеплені на карлових деревцях можуть мати там значенє, бо хочемо мати багато сорт, бо тогди можна їх густо побіч себе насадити. На такі підклади під грушки карлові надає ся між иньшими і наш гліґ так само, як добрим підкладом під веїх родів сливи, бросквинї і морелї єсть наша звичайна тернина (терен).

Сорти грушок найпоплатнійші єуть озимі. З вчасних лише грушки найвчаснійші а передовеїм липнева „винівка французка“ може добре оплатити ся. Спис добрих сорт поданий за Яковским:

1. Бера (Маслівка) Амалїса (Beurré d' Amanlis) **† вересень. Смачна і сочиста грушка літна.
2. Бера Ліґля (Liegels-Butterbirne або Koperetsche) **† В Чехах єсть она дуже розповсюджена. Падолист — грудень. Овоч сочистий мушкатового смаку.
3. Бера озима Нелїса (Kolmar Nelis, Winter-Nelis) ** падолист.
4. Берґамота червона осічна **††! (Bergamotte) жовтень. Дуже добра від XV. столїтя знаєа сорта.
5. Винівка французка (fr. winówka, grüne Magdalene) **† найвчаснійша, дозріває в липни, дерево плідне родить що року.
6. Добра сїра (Dobra szara, szara pyszna, gute graue) **††! вересень. Грушка дуже добра, дерево плідне.
7. Дюшеса вчасна (Duchesse precosse) **† вересень.
8. Есперинка (Espérine) ** жовтень — падолист.
9. Калібаса плоцка (Grumkover Winterbirne) **†† падолист.
10. Пасівка¹⁾ озима або кольмарска (Passe Colmar, die Regentin) **† від грудня до марта особливо перехована в зимній пивниці.
11. Помаранчівка (Doyenne d'oré) **† кінець серпня і початок вересня. Смачний овоч, дерево надзвичайно плідне.
12. Парохівка (Plebanka або proboszczówka, Pastorenbirne) **†† грудень а добре перехована навіть до лютого; родить обильно, а за то вимагає доброго ґрунту.
13. Петругівка (Pstragówka, Forellenbirne) **† Від падолиста до сїчня; мала, дуже смачна, але троха за дрібна. Шкіра єї убарвлена червоними плямками як у петруга, — відси і назва.

¹⁾ Не треба мішати назви пасівка зі „спасівкою“, як се раз одіючу кратикови сїї назви притрифало ся. Спасівка знов се грушка вчасна літна (= Eragne).

14. Топка пуката (Topka p. kata, Holzfarbige Butterbirne) жовтень — падолист, **†
15. Урбаністка (Colomas Herbstbutterbirne) **† жовтень — падолист.
16. Вілліамса (Bonchretien Williams) **† вересень. Одна з найделікатніших сорт десерових; весняні морози ушкоджують її, проте лише в тепліших місцевостях або на карлових підкладах можна її плекати.
17. Знаменита (Hochfeine Butterbirne) **† жовтень — падолист. Дерево також терпить часом поки молоде від морозів.
18. Зефіринка (Zephirin Gregoire) **† грудень — січень а часом аж до весни. Древа мороз не ушкоджує.

Після пори дозрівання поділимо грушки ті на 1) вчасні, 2) середні осінні і 3) озимі.

- 1) Липень або серпень: Винівка французка (5).

Серпень — вересень: Помаранчівка (11).

- 2) Вересень: Добра сіра (6), Бера Аманліса (1).

Вересень — жовтень: Дюшеса вчасна (7), Вілліамса (16).

Жовтень: Бергамота червона (4), Бергамота Гансея.

Жовтень — падолист: Топка пуката (14), Урбаністка (15), Знаменита (17).

- 3) Падолист: Есперинка (8) Калібаса пл. (9).

Падолист — грудень: Неліса бера озима (3) Александер Люкас.

Грудень — січень: Парохівка (12).

Січень — і довше: Бера Ліля (12); Пасівка Кольмарска (10);

Дуанна озим (Winter-Dechantsbirne) **†.

З поміж грушок осінніх на розповсюджене заслугують Бера Атанліса, Бергамота Ганеля, Топка пуката і Урбаністка. Найбільше поплатними будуть однак найвчасніша винівка французка (5) і озимі сорти: Знаменита (маслівка) 17; Калібаса пл. (9); Бера Ліля (2); бера Ал. Люкаса і Зефіринка (18).

(Дальше буде.)

Перегляд часописий.

C. Schöller в статті п. з. „Повстаєння числа і головні засади елементарної науки рахунків“ поміщений в 6. зошиті німецького місячника „Pädagogium“ з с. р. доходить до замітних результатів.

В статті тій застанає ся автор з правдивою німецькою педантерією над тим, як в душі нашої повстає виображене многости, яке значенє мають для нас слова служачі до означеня многости (числівники), дальше над істотою числа, вкінці над численєм. В ветуні тім виводить автор дальше, що належите, докладне понятє числа, можна собі лиш через численє виробити. Дальше каже, як з численя вивизує ся опісля властивий рахунок: додаванє (дочислюванє), відниманє (відчислюванє), множенє (скорочене додаванє), діленє (скоро-

чене віднімане). Однакж понятя числа знекує на ясности, ели дане число з меншими числами порівнуємо (коли, приміром, знаємо що мільон складає ся з тисячи тисячий, що тисяч єсть тисячною частію мільона і т. д.). Тому то не відмавляє вартости таблицям представляючим числа в образах. Такий однак образ чисельний даєть ся лиш тогди ужити до утрєвалєня даних вислїдків при рахунку, коли они уже на численних примірах були унагляднені, а нїяк не може служити яко одиноке до того средство.

Хід науки (tok nauki) рахунків повинен після єго гадки бути слїдуючий :

Перший крок — то зазнакомленє з рядом чисел (Zahlenreihe). Се може стати ся лиш через численє на найрізнородїйших предметах. Як далеко дійти маємо в радї чисельнім се залежить від того, яких маємо учеників під взглядом сили пониманя (Fassungskraft). З дїтьми 6—7-лїтними годї доходити за далеко, але-ж і на відворот: ряд чисел не може бути за короткий, ели хочемо щоб ученики поняли число, ряд чисельний і численє. Численя учимо зразу лиш через дочислюванє одиниць. Хто-ж схоче учити взад ходити дитину, котра перші кроки наперед починає робити? Дочислюванє провадить до додаваня, котре від звичайного дочислюваня ріжнить ся лиш тим, що при нїм для скорочєня рахунку уживаємо запам'ятаних вже вислїдків дочислюваня.*) При відніманю уживаємо вислїдів додаваня, бо-ж оно єсть лиш відворотним діланєм. Лиш тогди зможем добре віднімати, коли будемо мати належиту вправу в додаваню. Далеко більші труднощи, як при відніманю, подибуємо при множеню, котре впрочім також на вислїдках додаваня опирає ся. При дїленю уживаємо вислїдків множеня і відніманя. Кожде отже слїдуюче з наведених дїлань вимагає яко конечного условия: основного знаня і вправи в попереднім дїланю.

Метода Grube-го, котра тепер майже всюди єсть в уживаню єсть неприродна. По перше: тому, що она від разу переходить до рахунку (до дїлань рахункових) замість запізнати вперед дїти з певним рядом чисел. По друге: тому, що она 4 дїланя головні рівнобіжно побіч себе трактує, т. є. мішає найлекше з найтруднїйшим. Метода та, мішаючи поміж собою те, що з природи по собі одно по другім слїдувати має, приносить в результатї лиш замішанє і непевнїсть. Аби осягнути добрі наслїдки, змушені єсьмо вертати ся безустанно до численя, що знов утрудняє виробленє належитого понятя о істотї 4 головних дїлань. Се так само, як би пр. майстер показував своєму хлопцеви відразу всякі роботи свого заводу: найлекші з найтруднїйшими рівночасно. По третє: тому ще метода Grube-го зла, що она найбільших труднощій шукає не в числі але в дїланю, в операції. Звідти то і походить то боязливе, майже сьмішне обмежуванє поодиноких степенїв науки на тісно означений обсяг чисел. Дїтий 6—7-лїтних уважає она за достаточно приспособлєних, щоб могли перепроваджувати найтруднїйші внески і уживати на перемїну всіх дїлань головних, однак не вважає їх спосібними до переступленя обсягу чисел 10 а зглядно 20. Методу Grube-го сотворила спекуляція. Практика еврокидує єї безумовно.

*) Н. пр. $4 + 3 =$ Дитина зразу рахує: $4 + 1 = 5$; $5 + 1 = 6$; $6 + 1 = 7$; а радше 4, 5, 6, 7. Так само доходить що $7 + 3 = 10$ Через довшу вправу повнїші вислїдки (7, 10, і т. д.) задержує дитина в пам'яті і пізнїйше єсть в стані без численя сказати, що $4 + 3 = 7$; $7 + 3 = 10$ і т. д.

Що до мене, признаю ся, що зовсім годжу ся з наведеними поглядами С. Schöler-a. На жаль ми учителі звязані вельми під тим взглядом приписами інструкції і підручниками після тої інструкції уложеними. Ми мусимо при кождім числі перероблювати всі чотири головні ділянки (а взглядно п'ять, бо-ж ділення розпадає ся на помір і поділ). Кілько то муки і дурно страченого часу для дітей і для учителя при освоюванню дітвори вже з самого початку науки з всіма родами рахунку?! Остаточо доходимо до якихсь результатів, але я певний, що дійшли-б ми і легше і скорше і до ліпших результатів, коли-б початкову науку рахунків перепроводжували пр. в обсягу числа 10 в такому порядку: числене, додаване, віднімане, ділене. — кожде з тих ділянок поступово в обсягу чисел: 2, 3, 4, 5, . . . 10. В кождім разі цікаво-б було почути думку ширших кругів учительства о тій справі.

В тім самім місячнику, в статті п. з.: „Die zweite Prüfung der Candidaten für das Lehramt an Volksschulen. Von einem Seminarlehrer.“ Paedagogium. XVIII. Jahrgang. 5. Heft. Februar 1896.) знаходимо так цікаві та замітні вискази про образоване учителів в семінаріях німецьких, що не можемо здержатись, щоб не подати їх до відомости нашим читателям.

Всюди — каже автор тої статті — чуємо скарги і нарікання на дуже слабкі результати іспитів, через котрі зискують кандидати стану учительського право до сталого заіменования.*) Статистичні справоздання зі всіх частин держави вповні оправдують ті скарги; пересічні воти молодих людей піддаючих ся тому іспитови суть по більшій часті нижчі як при іспиті зрілості при відході з семінара, міриота сильнійше репрезентована, число відпавших застрашаючо велике. Звичайно роблять з тої причини закиди учителям семінарій, тим більше, що они не боронять ся, що мовчать. „Однак німецькі учителі семінарій мовчать, бо мусять; сли-б они свободно і отверто хотіли своєю гадку виразити, то викликали-б бурю і незадоволене не лиш зі сторони властей але і між учительством і в прасі педагогічній.“ Мусіли-б они висказати не одну гірку правду, котра-б стерла той ввісний блеск досконалости наших відносин шкільних. А однак єсть се конечним, щоб учителі семінарій забрали голос в сій справі. Тому спробуємо виказати безсторонно і вірно, в чім лежать причини лиха і як єму зарадити.

Приписувати в тім взгляді вину учителям семінарій — се було-б крайною несправедливістю. Протівно, належить з цілою рішучістю зазначити, що в жадній иньшій категорії закладів наукових не працюють з більшою точностю, ревністю і вправою, ніж іменно в семінаріях; так само рішучо мусимо заявити, що загал учителів семінарій вповні доріє до своєї задачі. Де так не єсть, то обовязком властей єсть лиху зарадити. Вправді від часу до часу, навіть з поміж кругів учительських, дають ся чути голоси, що для поправи відносин шкільних належить місця учителів при семінаріях обсаджувати людьми з академічним образованем, полишаючи учителям з семінарійським образованем затруднені при семінаріях єдино проваджене і надзорване вправ в практичнім научаню. З тим поглядом безусловно годі згодитись. До служби при семінаріях призначають преці з поміж учителів людських людей найздібнійших, котрі дали довід, що потрафлять своєю задачу сповнити. Сли так не всюди може єсть — вина се властей. При тім учителі

*) „Die zweite Prüfung...“ відповідає нашому іспитови кваліфікаційному.

здібні з семінарицьким образованием о много перевишають учителів з образованием академічним вправою і певністю під виглядом методичним. Більш глибоко переконаний, що чисто академічне тіло учительське відносно шкільних не поправить.

Де отже шукати причини того, що при другім іспиті так сумні okazують ся результати? Тих причин єсть багато.

Передовсім матеріал, який учителі семінарії дістають, єсть зовсім невідповідний (маючи на взгляді здібність і пильність). Становище урядове, матеріальне і суспільне учителя не єсть зовсім приманливе. Заможніші молодці воліють кінчити яку небудь иньшу школу середню, або хоч би лише кілька класів, знаючи, що се їм ліпше оплатить ся. До семінарії ідуть сини селян, ремісників, слуг і н.; рідко заблукає ся тут молодець з освіченою родиною, а і зпоміж тих лиш такі, котрі в иньших школах звихнули свою кар'єру. З учителів хто лиш є в силі і діти его не присіли, дасть свого сина всюди инде, лиш не до семінарії. Що ученики семінарії рекрутують ся з низших верств — в тім нема нічо злого; але то зле, що они приносять з собою дуже малі засоби відомостей. Чимало є і таких молодців, що вступають до семінарії лиш на те, щоб могли користати з признаних семінаристам улегчень військових. Много єсть таких, котрих єдино надія одержання стипендії до семінарії завела. Удільоване стипендії єсть річю похвальною, если цілю єсть помочи бідним а здібним хлопцям укінчити семінарію. Але-ж у нас стипендії мають ціль иньшу: ото ходить о зараджене бракови учителів; так понятє роздільоване стипендій оказує ся в своїх наслідках дуже погубним. Оно вводить до семінарії чимало людей, котрі лиш з причини чисто виїшних завід учительський вибирають. Они, не беручи справи поважно, будуть все старати ся, як найменшим коштом, як найлегшим трудом перебитись через семінар. — Так отже знаходить ся між учениками багато, котрі оказують великі браки в пильности, в поважній моральній волі, в витривалости і в здібности. Они суть для учителя на кождім кроці запорою, тим баястом, з котрим учитель мусить числити ся зі шкодою для учеників здібніших і охотніших. По що-ж таких учеників приймають? Чому-б нездібних не виключити? На ті і подібні питання одна відповідь: „Брак учителів!“

Но ідім дальше. Наші семінарії суть докладами для загального образования фахового; они мають еще в додатку достарчити церкві добрих співаків і орґаністів, ба — ще і многим иньшим практичним цілям служити, як пр. подавати відомости з садівництва, сільського господарства, і т. н.; приєпо-соблювати до научаня дітий уломних, до провадження писарки в громаді і т. д. Відси походить, що пляни наукові семінарії суть надто обемисті. Всего того ученик, в часі, котрим розпоряджати може, не годен собі основно присвоїти. При кінці кожного року шкільного назбирає ся тих різнородних відомостей тільки, що в голові ученика поветає ирравдива замішанина. Коли-ж такий ученик щасливо перейде через огонь іспиту зрілости — тогда, в почуті свого учительського достоїнства, забуває, які разячі браки его знаня в очах строгого професора оказало-б! При тім его завід вводить его значайно в зносини з людьми, що о много нижше стоять від него під взглядом образования; чи-ж дивниця, що в таких обставинах то первістне чувство радості з щасливого поборення труднощій переходить в нуху, зарозумілість, і молодий чоловік поволи забуває, що все те, чого він учив ся, сли-б навіть і добре то вмів, представляє

лиш мікроскопічно маленьку частину того, що він. якщо учитель, уміти повинен би!

По сїм виводить автор жалї над тим, що много молодих людей фалшиво розуміючи вільність, яку їм дає суспільне становище, котре займають на посадї впрост з шкільної лавки вийшовши, збувають час на картах, кругах, білярдах а новїйшими часами навіть на їздї вельоципедами забуваючи о тїм, що таким поведенєм, в виду скарг на нужду учительську, дають собі самї свїдоцтво легководности. Коли-ж прийде пора до їспиту квалїфікаційного, то приступають до него зовсїм неприготовані і лиш брак учителїв єсть причиною, що много таких при їспитї переходить.

Що-б одвак бути справедливим — каже дальше автор — треба признати, що молоді учителї суть урядовими чинностями перетяжені. Они мусять до поодиноких годин приготувитись, старатись о средства унаглядияючи (окази, збори, таблицї і н.), поправляти надто численні вироби письменні, вироблювати конференційні темати, вповняти обовязки орґанїсти та дяка а часами і писаря громадского; ели учитель єхоче все те совістно вповнити, не може навіть і стати єму часу на власне образованє.

Дальше нарікає автор, що до семінарій приймають (а радше з konieczности мусять приймати) учеників з дуже ріжнородним, найчастїйше злим, недостаточним підготовленєм. Учеників тих нужди ради перепускає ся з року на рік, хотяй не відповідають і не можуть відновісти вимогам плану наукового.

І в орґанїзації семінарій суть великі браки. Передовсїм кляс єсть переповнені: містять звичайно 30—40 учеників а се єсть за багато; треба-б знизити се число до 20—25. Ученики єсть дуже перетяжені. Вже число самих годин шкільних на звичайні предмети єсть за велике. Додаймо до того час потрібний на вправи музичні, до приготування з лекцій, виробу задач домових. Совістний ученик мусить бути від раня до пізної ночі в безустаннім духовім напруженю, а се найшкідливішого і найревнїйшого мусить учинити тупим і знемічїлим. Дальше: число предметів єсть за велике, їх обсяг за обширний. Треба держати ся засади „Non multa, sed multum!“ З наукою єсть так, як з водою, о котрій поет єпіває: „Es rauscht hinein, es rauscht hinaus — ist keine Spur geblieben.“ Навал нових безустанно напливаючих відомостей затемняє або й випирає поперед набуті і вже по кількох тижнях забуває ученик то, чого недавно учив ся.

І самі їспити квалїфікаційні, що до їх урядження, належало-б поправити. Суть они їспитами, при котрих жадає ся від кандидатів всего того, чого они в семінарії учили ся. В жаднім иньшїм заводї того не видимо. Весуди другі їспити упрямляючі до стабілізації єсть чисто практичними. Дальше кладе ся часто за великий натиск на імена, числа, формулки, системи і н. такі річи, котрі для загального образованя дуже мале або і ніякого значеня не мають. Часто за велике значінє надає ся тому, або єєму предметови. Вкінци час визначений на уетний і письменний їспит єсть безусловно за короткий, що-б кандидата справедливо оцінити можна.

Що-ж робити — питає на остатку автор — щоб лиху зарадити?

На то дає на разї лиш одну відповідь: треба учителя народного під взглядом службовим, материяльним і товаришеским поставити так, що-б до стану учительского горнулись і молоді люди з верств заможнїйших і образованих. Тогда найде ся більше кандидатів а з них можна буде вибирати лише лїпших. Поки-ж то наступить, проч з людьми, котрі вступают до семінарій не з прав-

дивото покликания але для виїшних користий, проч з пільгами в військовій службі, обмежім роздаванє стипендій, знесім школи до семінарій приготовляючі, або заміїм їх в просемінарії, котрі-б часть бодай матеріалу наукового переняли на себе, обмежім число учеників одної класи, число предметів і їх обсяг, другим іспитам надаймо практичний напрям, недокладно приготованих не перепускаймо...

Окінчаючи річ свою звертаєсь автор до тих, що на учителїв семінарій складають вину, і каже: „Ходїть до нас, працюйте разом з нами над нашими учениками; я всьм твердо переконаний, що дуже скоро перестанете робити нам закиди, котрі нї в однім взглядї не суть оправдані.“

Статю сю навели ми в скороченю, раз тому, що представляє она цікавий образ німецьких семінарій, а по друге і тому, що становить она вдячний матеріал до порівняня відносин наших семінарій з німецькими. Варта-б, щоби учителї наших семінарій забрали в тій справі голос.

Юрій Любарт.

Як старатись о прибори наукові?

Подає Яків Миколаевич.

Коли діти ходять правильно до школи і мають все потрібне до науки с. є. книжки і прибори наукові, в такім разї успіх в науцї зависить виключно і тільки від працювистости і спосібности учителя. — Учителеви стають дві річи на заваді: або діти неправильно до школи ходять, або не мають приборів до науки потрібних; і перша і друга обставина сама про себе єсть в силї вилинути дуже шкідно на успіх праці учителя, а коли діти заглядають лиш часами до школи і то без всяких приборів, робота учителя стаєсь роботою Данаїд, котрі мали черпати воду до кади з діравим дном, — ріжниця тут хіба ся, що тамті заслужили на кару, а учителї ділають се не провинившиєсь нічим.

На тепер справу управилення фреквенції полишу, а відповідаючи на поставлене в горі питанє подам замітки і ради відносячі ся до того, як учитель на селї має взятись до справи заосмотреня дїтий в прибори наукові, щоби наука могла відбуватись без перешкоди, а узвглядию особливо школи сільські, бо єсть їх в краю найбільше — 90%, а ще й тому, що працюючи через довший час на селї призирав я в тім напрямі дещо досвїду і ради понизше висказувані не суть лишень хорошою теорією, котру в практицї перевести годї.

Прибори шкільні подїлім на дві групи: а) прибори дорожні вистарчаючі на цілий рік, як книжки і табличка, і б) прибори дешевші, котрі частїйше купувати треба, як зошити, пера, ручки, оловці, радїрки, писальця і прибори до науки робіт жіночих. Подїл се штучний, але потрібний о стїлько, що справу тим способом лекше буде менї можна представити.

А. Прибори дорожні.

Приборами тими суть книжки дитині потрібні і табличка і їх мусить она мати зараз першого дня приходячи з початком року до школи. Регулямін шкільний в §. 4. каже, що дня 29., 30. і 31. серпня мають відбуватися вписи дитин обов'язаних ходити до школи. Тепер роздають ся повідомлення шкільні, отже діти знають, на котрий степень, чи до котрої класи, ходити будуть від осени, а що і книжки вже тепер не скоро зміняться і родичі — бодай декотрі — суть письменні, задля того найбільше успіху принесе таке заряджене. При кінці року шкільного вкаже учитель поіменно дитин, котрі перейдуть з осенню на науку доповнюючу, і они мають з винятком найбільшійших — для котрих дасть ся книжки шкільні — купити собі книжку для науки доповнюючої за 45 кр. і з нею прийти до запису. Опісля вичислить тих, котрі чи то задля лихого поступу чи то з обов'язку (переходячи з 3. на 4., або з 5. на 6. р. н.) лишаться на тім самім степени і жадних нових книжок не потребують. Вкінці назве поіменно тих, котрі переходять на степень вищий і потребують книжки рускої за ... кр., польської за ... кр., рахункової за ... кр. і катехизму за ... кр. Після скількох книжок призначених для убогих учеників, вказати можна тих, котрі дістануть книжки шкільні, і додати, що дитин без книжок не запише ся до школи, а родичі за се заплатять кару. — Так само оповіщуючи письменно о днях впису, або де єсть звичай, що присяжний се оголошує, треба з притиском зазначити, що діти мають приходити до запису з всіма потрібними книжками. Порадно було-б просити священника, щоби оголосив се в церкві і пояснив людям konieczність сего зарядження.

Все то вплине там, де такої практики не було, що бодай кільканайцять господарів покупить своїм дітям книжки, а прочі постараться о гроші. Першого разу по такім оголошенню прийде до запису ледво кільканайцять дитин з книжками, але пізнійше, коли учитель буде сего консеквентно домагатися, прийде без книжки лиш дитина крайню бідна, котрій зараз таки при вписі треба дати книжки шкільні. Родичам, котрі привезуть дитин без книжок, треба представити, що дитина в школі без книжки, то жнець без серпа, — і не записати, доки книжки не куплять або поки не зложать учителеви всіх на книжки потрібних грошей. З початку багато господарів говорити буде, що грошей не мають, що бідні, що за два тижні куплять, але учитель дійсно бідним повинен дати книжки шкільні або якийсь час зачекати, а прочих не записати, і коли мимо того прийде дитина така до школи, відправити її по книжки, а впертих вказати. Поступаючи справедливо і консеквентно доведеться по якімсь часі до того, що всі маючі ізди приведуть дитин своїх до запису з книжками, або дадуть учителеви гроші з просьбою, щоби книжки сам покупив і дитину до школи записав.

Але ще одна річ до введення такого ладу потрібна, с. в. як найскорше накладане і екзеквоване кар за незаписане дитин до школи. Регулямін в четвертім §. поручає предкладати виказ дитин незаписаних 15. вересня р. місцевій, а 15. жовтня доперва р. окружній; заким она его зреферує мінає місяць, про наложенє кари дізнаєсь засуджений доперва при кінці жовтня або в падолисті і тогди приходить друга партия свіжої дитвори до школи на те, щоби пересидівши в ній час безробітя опустити її з весною зовсім, або лиш заглядати до неї в слоту і тогди як розійдеє чутка про приїзд інспектора. Суть то спеціальної породи галицькі птахи перелетні, котрих на жаль виказує ся між дітьми ходячими до школи, а котрі по кількох літах такої вандрівки

остають такої круглими неукми і анальфабетами. Від 25 літ виказує Р. кра-
вва постійне збільшене фреквенції, — ба, фреквенція за той час змогла ся
з цифри 155.768¹⁾ на 593.972²⁾ — але число неграмотних людей не зменшає
ся завдяки тим безкрилим птицям і двомовності руских шкіл в такім самім
відношеню. Обставини шкільні — як кажуть Німці на підставі обчислень ста-
тистичних — поправляють ся в Галичині лишень на папери.

Коли і далше станем придержувати ся букви параграфу четвертого
рекул. шк., то сим не зробимо ні собі ні дітям нічого доброго. Місто 4 будем
мати в школі 6 відділів, мучитись будемо в двоє так як при нормальних від-
носинах, а дїтвора виходити буде недоуками. Щоби сему безголовю фреквен-
ційному зробити кінець, треба предкладати вкази дїтий незаписаних радї
окр. найдалше до 3. вересня, а до 15. вересня повинні вже родичі бути ука-
рані і то конечно до сего часу, бо 15. вересня треба вказати другий раз ще
тих, котрі мимо першої кари дїтий до школи не записали. Се вдїє, що люди
примусу шкільного легковажити не будуть, дїтий стануть записувати в при-
писаний час, а що без книжок не запише учитель дитини, то і книжки за-
куплять ся на час, науку буде можна зачати все точно і без перешкоди з пер-
шим днем місяця вересня.

Але над справою фреквенції задержав ся я може і за довго і тому
вертаю до предмету, іменно до часті другої с. 6. до зошитів, пер, оловців, —
бо через то мають особливо початкуючі учителї досить клопоту.

Б. Прибори дешевші.

До приборів дешевших зачисляю всі прочі прибори потрібні ученикови
в школі крім книжок і таблички. В звичайних відносинах повинен сільський
учитель закуповувати їх сам в потрібній кількості і відпродувати ученикам,
а то тому, бо закуповуючи їх гуртом дістане о много дешевше, і що годї до-
магати ся, щоби селянин, коли дитина згубить писальце, йшов на роком за ним
до міста. Як о книжки і табличку так і о прибори дешевші зараз при за-
писах старатись треба, отець дитини повинен потрібні на ті прибори гроші
учителеви зараз при записі зложити. Сума то невелика, чим вищий відділ,
тим більше треба грошей; однак на підставі практики сказати можу, що для
дитини 4. степеня треба на піврік зошитів за 15 кр., а коли вчислим і всі
інші потреби, як пера ручки, писальця, радїрки, сума тота подвоїть ся. Дів-
чатам треба ще крім того до 10 кр. на прибори до робіт жіночих, если і сего
вчать ся они в школі. Сума то незначна і від багатших можна домагати ся,
щоби зараз з початку ті гроші складали; для біднійших треба бути податливим
і заждати їм, они сплатять по якімсь часі разом або дитина віднесе довг ча-
стями. Щоби мати за що купити зошити і всякі прибори на початку року,
хотий не всі діти на них зложать, вставити треба до прелімінаря після числа
дїтвори шкільної одноразовий видаток 10—20 зр. і з них утворити фонд на
закупно приборів. Фондом тим заряджував би сам учитель, а при переході
на иньшу посаду, обовязаний гроші віддати р. місцевій. А що се дасть ся пе-
ревести легко, бо прелімінарі сталі затверджено на довший протяг літ, а змі-
няти їх задля такої дрібниці непаручно, задля того можна вплинути на власти
шкільні, щоби зізволено сей фонд утворити з кар за неподачу дїтий до школи.

¹⁾ Statistik der allg. Volks- und Bürgerschulen. Wien 1892 p. LXL.

²⁾ Sprawozd. Rady krajowej za rok 1894/5 p. III.

Роздаючи прибори потовати треба за кілька хто взяв і кілька винен, з кінцем року зробити виказ довжників і відіслати окружній Раді, котра ті квоти стягне і передасть учителеви. Сего способу купна приборів — хотай фонду на се не було — придержував ся я на послідній посаді і за час семи літ „пропало“ мені всего може 3—4 зр. Знаю, що були роки, в котрих несплачена сума не виносила навіть 30 кр., — одного лиш року виносила виімково понад 70 кр., а то задля того, бо оден бідак вибираючи ся на весні в службу на третє село завинив був щось 50 кр. Єсть то так дрібна рестація, що я навіть коли-б мав фонд на прибори і міг вїх виєзекцювати, не був бим о нїю упоминав ся; євїдчить се також, що нарід наш сельський не такий ще лукавий, як декому здає ся.

Вирочім се суд мій особистий і стверджений лише в однім селї, але на щастє єсть в Галичинї оден повіт, іменно зам. львівський, в котрім від кількох чи кільканайцяти літ утворено такі фонди і учителї ними орудують. Тож порадио було би, щоби хтось з тамошних учителїв подав до прилюдної відомості: 1. як ним адмініструє ся, 2. чи причиняє ся він і о скілько до успішного полагодженя справи з купном приборів шкільних, а особливо 3. які заходи має учитель при відбираню довгів, чи багато довжників і яку працю завдає се окружній радї.

Згадувати мабуть не треба, що учитель не купець і прибори дїтвори числити буде по ціні закупна. Всяке дочислюванє зиску і видатків не лицює з гідністю учителя, а піднявши ся достарчувати приборів шкільних повинен стреміти не лиш до того, щоби люди мали вигоду і не потребували за тим всім йти до міста, але також, щоби прибори ті були дешеві, тревалі і практичні. Коли учитель стане спроваджувати прибори і продавати, то збудить ся підозріє — а у селян спора порція недовірчивости, — що на тім хоче заробляти. Для добра школи і удержаня поваги учителя суд сей треба опрокинути, а станєсь се, коли учитель все продавати буде по ціні закупна. Пр. пуделко пер (144 штук) коштує після доброти 24 до 30 кр., пачка писальців (понад 80 шт.) 25 кр., тузин каламарів 18 кр.; — то за 1 кр. треба давати 4 пера, 3 писальця, а за каламар жадати 1½ кр. Так само при зошитах і вньших річах числити, щоби лишень свої гроші відобрати, пр. если сотка зошитів коштує 3-20 зр., то за три зошити жадати 10 кр., за два 7 кр. але додати перо або писальце, за оден зошит 4 кр., а додати 2 пера. Селяни з початку дуже часто привезуть дитинї з ярмарку чи перо, чи оловець, чи зошит, але по часї переконають ся, що учитель продає прибори ті і в лїншім фатунку і о много дешевше; пересвїдчать ся особливо купуючи книжки для своїх дїтей, що учитель спроваджує і відпродує всякі прибори не задля свого зиску, але в тій цілі, щоби дїтям було можна справляти всякі прибори без клопотів і заходів в своїм селї, а при тім, щоби дїти діставали їх ще таньше як в місті.

Щоби заосмотруванє дїтей в прибори не стало родичам прикрим і коштовним, заохочувати дїтей треба до шанованя тих річий. Примір, відповідні зарядженя і поученя учителя зможуть зробити в тім — як і в кождім вньшім — нацпрямї дуже багато. Коли буде ся наставати на се, щоби дїтвора книжки свої обложила сильним папером, не дерла і чисто удержувала, коли ся буде зважати на се консеквенчно і пильно, і коли, длятого що дїтвора любить старших ві всім наслідувати, учитель для приміру свої підручні читанки шкільні буде мати все старанно обложєні, то дїтвора се вчинить радо, по роцї чи по

двох відпродати можна їх буде з малою стратою другому ученикови, а родичі втішати ся тим більше чим дарунком кількох ринських, бо побачать, що діти від маленьку заправляють ся в школі до пошановку своїх річий і ощадности, — будуть вдячні учителеви, бо переконують ся, що учитель, де лиш може, дбає про їх кешеню. — Таблички лишати діти повинні в школі, бо лучаєсь, що дитина впаде на дорозі і єї стовче; — так само в тісній хаті селянській нема для неї безпечного місця. Також каламарі можуть ся лишати в школі, бо носити ся з ним дитині дуже не вигідно, а діти сільські і так жадних задач не потребують дома писати. На оловці, ручки, пера і писальця найпрактичнійший єсть круглий, деревляний ящик.

В місті бувають родичі засібніші і відчуваючи сильнійше потребу науки дають дітям своїм радо на всякі прибори шкільні. По містах проте завести такий лад, що діти з початком кожного курсу возносять по кільканих кр. а за них дістануть потрібні зошити шкільні, а також атрамент, ручку, перо оковець і радірку. Але приборів тих брати до дому не вільно, они все лишати ся мусять в класі. Тим робом осягаєм ту користь, що діти не гублять тих приборів по дорозі, не мерзнуть в руки несучи каламар і не валяють одежи атраментом, а при писаню нема гамору і шепоту: позич мені пера, я не маю ручки, або я згубив оловець, — учитель в виду сих фактів безрадий, бо дитини карати не можна, а нелад в класі спиняє науку. Чи сего не можна би по часі і на селі завести, се зависить від учителя.

А вже найменше клопоту буває за прибори до науки робіт жіночих. Довгими зимовими вечерами на селі не мають жінки і дівчата майже жадної ниньшої роботи як тільки одно прядене, а що тепер і по селах розпаношувати ся починає крамцвна, то прядене не забирає всіх вечерів і всіх рук. Та часи тіснійшають, то і по неволи оглядати ся треба за чимсь другим, що дало би рукам роботу, а прибільшило приходи, або що на одно виходить, зменшило видатки. В пригоді тій помічною стає голка; — той кусник блискучої стали в руках охочих а умілих заохочує до ощадности, зменшує видатки, проганяє нуди і скуку, відкриває просторе поле для діяльности, дає тисячам і тисячам заробок...

Важности і потреби науки робіт жіночих не треба селянам доказувати краснорічними словами, єї хосенність видно зараз і мати витягне послідний крейцар схований на самім споді скрині і дасть дочці, щоби могла вчитись шити. Від учительки зависить не обманути матеря сеї і повести науку так, щоби з неї був бажаний хосен. До більше спеціальних уваг в справі робіт жіночих чую ся непокликаним, але подам тут одну увагу загальнішу. Після найновішого звіту Ради краєвої за 1894/5 р. вчить в Галичині робіт жіночих 2.284 осіб, з тих 1.251 то учительки, а 1.033 то особи з поза стану учительського. Учительок в Галичині, по відчисленю учительок вчачих у Львові і Кракові, єсть 2.264, і тільки учительок повинно би вчити шитя; тимчасом просте віднимане покаже, що майже половина, бо 1.013, учительок не почуває ся до того обовязку. — Не дивувати ся длятого громадам, що дуже нераді, коли дістануть місто учителя учительку, дати статистичні вказують чому.

Що можна обняти пам'яттю?

(Обсервації і досвіди над спосібністю сейчасової репродукції.)

Помітність пам'яті в значіно загальнішій: се зміст виображень і понятій, які пам'ять може присвоїти собі і рівночасно переховати не уймаючи набитків давійших, а в значіно стислійшій: се скількість слів чи складів, які хтось може повторити зараз, скоро їх лише один раз почув. Се важна і цікава точка, а мимо того не зважали на ню педагогі і учені, а навіть такі слідачі, як Ебінгаус, що цілу книжку посвятив описови численних досвідів над пам'яттю, яку розсліджував в своїй лабораторії психологічній, досвідами обняв тільки дві ціли: легкість і тривалість пам'яті. Хоч обсервація і досвід, з якими хочу познакомити читачів, представляють багато браків, мимо того подаю їх, бо они кидають світло на цілком нову сторону предмету.

Способність сейчасової репродукції не виступає відразу в цілій силі але розвиває ся звільна і поступенно з початків дуже малих. Дитина 2-3 літня, що починає говорити, рада би зарівно з власної волі як з поручення старших повторити усе, що чує. Можна але легко зауважати, що она не чинить сего докладно, і то не тільки з powodu трудности вимови але і з сего powodu, що не могла обняти пам'яттю рівночасно всіх слів чи складів, які їй велено повторити. Она не тільки не повторить цілого речення але також і довшого слова; таке слово заступає она звичайно двома послідніми складами; кажемо дитині прим. повторити перепелка, она скаже пелка, кониченько — ченько і т. п. Богато імен здрібнїлих повстає в спосіб аналогічний, пр. Івасик — Васик, Леонтина — Тиня і т. п. Родини, в яких тими здрібнїлими іменами кличуть дівчат, поясняють се в той спосіб, будьто би мала дитина так себе сама назвала, або імя її змінив так старший братчик або сестричка. З часом словар дитини зростає, она сама говорить вже цілими реченнями, а мимо того не завжди она способна повторити ціле речення без зміни, найчастійше перестав она на однім або двох словах. Факт сей легко можуть зауважити матері, що учать малих (3—4 літних) дітей вершів або що говорять з ними молитви; мати виголошує звичайно ціле речення, а дитина помимо цілої уваги повтарає за нею деякі тільки слова. Впрочім залежить се від роду речень і слів які кажемо повторити. І так:

1. Дитина повторить більше екладів, наколи поділить їх собі на певні групи, н. пр. слово чотири-складове вєть для неї за довге, она далеко лекше повторить два слова двоскладові; прим. та сама дитина, що замість перепелка каже пелка, повторить цілком докладно тато їде, мама шив і т. п.

2. Далекое лекше повторить дитина ціле речення зложене прим. з 5-и слів, як таке саме число слів відорваних. На пр.: „Рябко бігав заодно по дворі“, повторить дитина 5—6 літня лекше, як слова: рік, весна, літо, осінь, зима.

3. Способність сейчасової репродукції залежить і від сего, що має бути повторене; два речення однаково довгі не можна уважати однаково трудними наколи одно зложене з слів зв'язних і зрозумілих для дитини, друге але з слів, які она чує перший раз.

4. Деколи утрудняє репродукцію мішанина слів добре зв'язаних з такими яких дитина мало або і цілком не знає. Через часте уживане деяких зворотів мови може в уміслі дитини повстати певне злучене помежи двома вираженнями так, що наколи найде їх дитина в реченю, яке їй повторити кажемо, ставляє она їх побіч себе, змінюючи порядок, або наколи тільки одно з них в реченю находить ся, втручає непотрібно друге. Сим поясняємо зміни, які дитина нераз робить в вершах, яких учить ся на пам'ять. Обсервуючи старших дїтний, що вже розпочали науку систематичну, і справдити можна се все, що тут сказано. Для хлопців 7—9 літних суть два вимоги учителя найтруднішими до сповнення: 1) відповідати цілими реченнями на ставляні питання і 2) повторити гладко оповіданє хочби найкоротше. Перша трудність не завжди стоїть в звязи з малою повністю пам'яті, рухливість дитини єсть скорше єму причиною; она уважає се за примус укласти цілі речення тогди, коли вистарчає одно або два слова до порозуміння. Нераз єсть се хобою пам'яті а наколи учитель зіртований (се-б то упором дитини) крикне; „повтори питає“, дитина не може сего ніяк вчинити, бо реченє було за довге або незрозуміле. Остаточно залежить се від індивідуальности дитини і рода предмету; одно однак можна уважати за безсумнівний факт, імено: що питання подвійні, яких багато особливо в катехізмах, суть не тільки для дїтний 8-літних але і для 14-літних за довгі, в наслідок чого поступають з ними дїти так, як з словами 4-складовими, і в відповідях узгадують тільки одну єї половину і то частійше другу. Ось примір: Що то є гріх і які бувають гріхи? або: Де находить ся залізо і які маємо з него користи?

Що до трудности в оповіданю, знає се кождий учитель з практики, що виправу в тім напрямі досягнути можна тільки через степенюване вимагань: дитина (7—8 літня), що починає читати, може обняти пам'ятю заледви уступ зложенний з 7—10 речень; в другім році науки можна скількість їх подвоїти, в слїдуючих роках поступає розвій пам'яті дуже скоро, так, що н. пр. зв'єсні суть факти, що учениця (14 літня) прочитавши уступ з історії (3—4 сторони книжки) повторяла єго зараз майже до слова; она читала кожду завдану лекцію тільки один раз, почім рецитувала єї гладко. І сей факт представляє певного рода аналогію, яка подана була повисше о малих дїтях, котрим лекше повторити зрозуміле реченє, як цілий ряд відорваних слів; так само лекше повторити страшім учениці цілий ряд речень, становлячих цілість оповідання, чим таке саме число речень, з яких кожде становить якусь дефініцію, засаду або правило. Кождий учитель знає се з досвїду, що дїти, котрим приходить ся легко повторити ціле оповіданє, не завжди можуть гладко повторити прим. осьь таку дефініцію: „Реченє є то гадка висказана словами.“ На се впливають кромі пам'яті ще і инші чинники, як: увага, заінтересованє до предмету, зрозумінє річи; чим більше в реченю імен, слів абстрактних, яких дитина не уживає, термінів наукових, які чує по раз перший в житю, тим менше гладко повторить дитина таке реченє.

Се все суть щоденні спостереженя, яких годї виразити з математичною стислостю. До тої цілі потрібні умісні досвїди, роблені з великим числом дїтний і то при однакових условиях. Гадку до таких досвїдів подав І. В. Давид; полягають они на розслідах: як довге реченє (кілько складове) може повторити дитина учувши єго один раз? На підставі того означуємо повність пам'яті для річій зрозумілих; 2) кілько складів без звязи може дитина

повторити зараз, скоро їх почує? Се послужило би до означеня поємности пам'яті для річйй незрозумілих.

Таким досв'ідам піддано перед кількома роками дев'ять учеників і учениць, з яких шість розслідувано що до обох повислих точок, а трех тільки що до першої. Ось результати, уложені після степеня пам'яті:

1. Хлопець $6\frac{1}{2}$ -літний, інтелігентний, повтаряв реченє зложеноє з 10 складів, поміж котрими було 3 незрозумілих.

2. Дівчинка 8-літна, дуже інтелігентна повтаряла реченє 12 складове — незрозумілих складів 3.

3. Дівчинка 16-літна, слабо розвинена, повтаряла реченє 14 складове, — незрозумілих складів 3.

4. Хлопець 10-літний, інтелігентний, повтаряв реченє з 16 складів, — незрозумілих складів 3.

5. Дівчинка $8\frac{1}{2}$ -літна, дуже інтелігентна, повтаряла реченє з 16 складів, — незрозумілих складів 4.

6. Дівчинка 11-літна, дуже інтелігентна, повтаряла реченє 16 складове, — незрозумілих складів 6.

7. Хлопець $8\frac{1}{2}$ -літний, дуже інтелігентний, повтаряв реченє з 18 складів.

8. Дівчинка 10-літна, середно інтелігентна, повтаряла реченє з 18 складів.

9. Дівчинка 15-літна, середно інтелігентна, повтаряла реченє, зложеноє з 20 складів.

Се случаї дуже нечисленні, щоби можна на їх підставі рішати питаєя повисші, але вже з них можна вносити, що:

1) Пам'ять для річйй незрозумілих є пересічно 3—4 рази слабшою від пам'яті для річйй зрозумілих.

2) Вплив віку єсть також безсумнівний, можна прийняти, що при у с л о в и н а х в п р о ч і м р і в н и х д і т и старші обіймають пам'ятєю більше чим молодші; дівчина 15-літна повтаряла реченє два рази довше як те реченє, яке хлопець 7-літний репродуковав.

3) Вплив інтелігенції ділає тут також, що оказує ся найвиразнійше на 16-літній дівчинці слабо розвиненій (3), яку і під тим взглядом попереджають нормально розвинені діти 8—10-літні.

4) Не завжди значна інтелігенція товаришить добрій пам'яті і на відворот; вказує се і повисша табличка: з дітей під 4, 6, 8, майже однолітків, найпоосібнійшою була дівчина під 6; багато бистроті і змислу спостерігавчого при великім розтріпаню находимо у хлопця під 4, а умисл отяжілий, найменше самодільний, не переходячий ніяк середної міри оказувала дівчинка під 8, хоч з поміж тих трех дітей мала она найліпшу пам'ять.

Якою єсть пересічна поємність пам'яті, яке мінімум а яке максімум для кожного окресу спеціально? Дальше, яке дійсне відношенє до інтелігенції? Відповідей на сї питаєя находимо в розслідах Бурдона оголошених в *Revue philosophique*. О тих поговоримо в слідуєчій статі.

Справозданя Дирекцій руских гімназій.

Справозданє дирекцій рускої гімназії львівської за р. шк. 1896 містить ось яку статистику: 3 початком року шкільного вписалося до гімназії 480 учеників публичних і 4 приватних; з них остало до кінця року 412, 34 виступило в 1. півроку і тільки-ж в 2 півроку. Але що в 2. півроку прийнято нових 15 учеників, то з кінцем року класифіковано 427 публичних і 4 приватистів. При класифікації одержало 28 учеників свідоцтво першої класи з відзначенєм, 301 і 2 приват. свідоцтво 1. класи, 34 свідоцтво 2. класи, 17 свід. 3. класи; 45 і 2 приват. можуть по фериях поправити собі класу з одного предмету, 2 з причини недуги призначені до іспиту доповнюючого. На науку польського язика ходило 283; науку співу побирали 126, а гімнастики 191 учеників. Стипендістів було 22; побрали они разом 2952 зр. 50 кр. Зі Львова було учеників 68, з повіту львівського 43, з бобрецкого 20, з городецкого 12, з жовківського 23, з перемишлянського 9, з равського 36, з рудецкого 19, з сокальського 49, з яворівського 10, з інших повітів 139. Обряду гр. кат. було 420, рим. кат. 7. В 1 класі було 13 учеників що мало по 11 літ, 3 мало по 16, 2 по 17 літ, а один мав 18 літ. В 8. класі було 10 учеників, що мали по 18 літ, 3 мало по 24, а 3 по 25 літ. Рівнорядних відділів було 5, а то в класах 1. 2. 3. 4. і 8. В 8. класі було з кінцем року разом 53 учеників. З них приступало до іспиту зрілості лише 36; а здало іспит 30, між ними 3 з відзначенєм, 5 можуть поправити по фериях іспит з одного предмету, а 1 репробовано. Запомог на одіж, харч, ліки та книжки роздало товариство „Руслан“ убогим ученикам 412 зр. 95 кр. Доходи сего товариства вносили 1412 зр. 9 кр. В бібліотеці товариства було 390 книжок шкільних і 15 молитвенників. В інституті руского товариства педагогічного було уміщених 45 учеників, з них цілком безплатно 4; в бурсі інститута Ставропільського 18; в бурсі Народного дому мало 11 учеників харч; в інтернаті Змартвихвстанців було 2 учеників; нарешті Towarzystwo przyjaciół uczącej się młodzieży давало від 1. грудня 1895 до 15. марта 1896 щоденно з виїмкою неділь і свят 30 ученикам безплатні обіди.

Справозданє дирекцій рускої гімназії в Перемишля за р. шк. 1896 містить в часті науковій розправу д-ра Величка: „Влия вітрів на асиметрию долин річних східно-європейської низини“, а в часті урядовій статистику гімназій; подаємо з послідної деякі подробиці: Збір учительский числив 16 учителів обовязкових, а 7 надобовязкових предметів. З початком року шкільного вписалось 318 учеників, серед року прибуло 11, разом 329; серед року виступило 35, осталося з кінцем р. 294 учеників; і так в кл. приготвляючій 40, в кл. I. 54, в II. 38, в III. 36, в IV. 28, в V. 24, в VI. 23, в VII. 28, в VIII. 23. Всі ученики були народности рускої і віри рускої. З кл. приготвляючої мало 6 ученик. по літ 10, 4 по л. 11, 4 по л. 12, 11 по л. 13, 9 по л. 14, 3 по л. 15, а 3 по л. 16; в кл. VIII. було 3 уч. по 18 літ, 5 по 19, 5 по 20, 2 по 21, 1 літ 22, 4 по 23 літ, а 2 учеників по 24 літ. Родом з Перемишля було 50 уч., з повіту перемиского 57 уч. а з других повітів 187.

Синів сьвящеників було 80, урядників від IX. ранги в гору 11, урядників вищих 12, учителів народних 26, міщан і ремісників 41, синів селян 101, слуг публичних 15, зарібників 8. Першу класу з відзначенем отримало 33 уч., першу класу 210, поправку 25 уч., другу класу 18, третю 6, неклассифіковано 2. Цілу оплату шкільну зложило в I. півроці 83 уч. а в II. 54. Оплата шкільна принесла разом 2075 зр. На науку мови польської записалось 247 уч., на спів 151, на гімнастику 178, на історію краю 115, на стенографію 21, на рисунки 61. 22 учеників побирано стипендії разом в квоті 2573 зр. 50 кр. 60 учеників отримало одноразові запомози разом в квоті 106 зр. 90 кр. До іспиту зрілості приступило 20 учеників, з тих здало іспит 16, 2 дозволено поправити іспит з одного предмету по фєриях; 1 зістав репробований на рік, 1 дозволено за-для недуги здавати іспит по фєриях. Бурса ім. сьв. О. Миколая в Перемишли давала приют 32 ученикам рускої гімназії; Брацтво церковне сьв. О. Миколая наділяло убогу молодіж одягом; товариство ім. сьв. Кирила завязане 1896 р. з цілею допомагати убогу молодіж рускої гімназії в Перемишли зібрало від 1. цвітня до кінця липня с. р. квоту 410 зр. на фонд мундуровий для бідних учеників.

Загальні збори польського товариства педагогічного

розпочались в Стрию дня 17. липня. Учасників зібралось в порівняно з давнішими роками — мало. Між ними значне число місцевої інтелігенції і учителів Русинів, котрі на своє товариство мабуть забули.

При вїзді 16. липня повитав учасників інспектор округу стрийського Марвяк; відповів презес тов. князь Юрій Чарториский. Дня 17. відбуло ся богослуженє в костелі і церкві, почім розпочались збори в гімнастичній сали гімназійальній. Перший промовив бурмістр Геттінгер іменем міста, потім гр. К. Дідушицький ім. повіту, а інсп. Марвяк іменем стрийського відділу тов. нед. За повитання подякував презес князь Ю. Чарториский, почім отворив збори.

Зі справоздання головного заряду за час від 10. липня 1895 р. до 10. липня 1896 р. довідуємось, що гр. В. Дідушицький уступив з виділу а на єго місце покликано д-ра Олексе. Скурского; що виконуючи ухвалу загальних зборів в Вадовичах виїє головний заряд: а) прозьбу до краюї Ради шкільної, щоби окружні ради шкільні при розписуваню конкурсів на посади при школах типу вишого вимагали від кандидатів тільки законом приписаної кваліфікації; б) прозьбу до виділу крайового о підвишенє платні учителям народним і зниженє років службових з 40 на 35. Надто виїє заряд прозьбу до ради державної о полішненє бити учителів при семінаріях учительських.

Старанє гол. заряду о узисканє для всіх народних учителів таких самих пільг підчас їзди залізницею, яких дізнають урядники державні, не зістало уважленє. Заряд узискує такі пільги з вагоди загальних зборів.

З признаних в бюджеті на р. 1895 500 зр. роздав головний заряд 465 зр. запомог.

З фонду ім. гр. Стан. Бадєнього роздав заряд в маю с. р. сім запомог по 25 зр.

Найбільшу поміч материяльну отримують члени з фонду бурс товариства. В р. 1895/6 користало 20 учителів з запомог по 50 зр. Стипендії ті виплачувано в ратах двомісячних дітям учителів, учащаючим до шкіл. Фонд резервовий фонду бурс виносив з днем 31 грудня 1895 р. 6.800 зр. Фонд той призибуєсь з добровільних датків, концертів і пр., з чого вплинуло в минушнім році всего 319 зр. 76 кр. З тих пішла $\frac{1}{3}$ часть до фонду резер., осталося 146 зр. 52 кр, значить ледви на 3 стипендия. Щоби покрити недобір постарався заряд о те, що краківске тов. обезпечень признало на ціли бурс 3% провізії від премій обезпечених будинків шкільних в Галичині. Дирекция краківського тов. виплатила вже 2 рати титулом признаної провізії за рік 1894 в квоті 697 зр. 84 кр. а за рік 1895 в квоті 593 зр. 64 кр. Сему і завдячує заряд, що міг оголосити на р. 1896/7 конкурсе на 20 стипендий для дітей учителів членів польского товариства педагогічного.

На підставі контракту з краківським тов. обезпечень посередничить заряд у всіх родах обезпечень на житє. Посередництво заряду дає більші користи обезпечаючим ся членам; заряд обчислює що таке посередництво може принести 5—10.000 зр. річного доходу.

В сім році зросло число передплатників „Szkoly“: помочию в видавництві єсть субвенция краєва і ся обставина, що краєва Рада шкільна пренумерує річно 300 примірників „Szkoly“ по 3 зр. за річник.

Найважівішою діяльністю заряду єсть адміністрация видавництва, яка становить головне жерело доходів товариства.

За час від 10. липня 1895 до 10. липня 1897 видало товариство 11 книжочок.

Кольонія вакаційна хлопців, яка зістає під зарядом і опікою товариства, була субвенціонована соймом, львівською радою міською і львівською касою ощадности, разом квотою 1300 зр. В р. 1895 прийнято на 187 подань 92 учеників, котрі перебули по 3 неділі в Гребенові.

Стан касовий польского тов. педагогічного представляє ся як слідує: фонди резервові виносять 23.937 зр., фонд оборотовий 2.043 зр., залежности відділів тов. 399 зр., залежности в передплаті „Szkoly“ 318 зр., залежности за конкурси і інсерати 418 зр. — запас накладів товариства нетто 26.695 зр., кліші 666 зр. 66 кр., уряджене 640 зр., вартість бібліотеки у Львові 500 зр. разом 55.721 зр.

По уділеню абсолюторії слідував реферат Першхали „О курсах для анальфаетів“. В дискусії яка над тим предметом вивязалась, брало участь багато бесідинків, поміж ними і князь Юр. Чарторийский, котрий висказав ось які, як на презеса товариства педагогічного вельми характеристичні слова: „що єго не затривожує велике число анальфаетів в краю, бо вартість моральна чоловіка не залежить одиноко від знання читаня і писаня, але від засад моральних, характеру і почутя обовязків. Читанє і писанє се знаряд і то дуже потрібний, треба але спитати ся, що з ним зробити...“ Почім ухвалено всі внески тикаючі kwestії анальфаетів відослати до розсмотрєня зарядови головному.

В. Зеньчак відчитав справозданє з ухвал загал. зборів р. 1895 в справі товариства взаїмної помочи членів тов. пед. причім зазначив, що таке товариство відрубне від польского товариства педагогічного не має рації істнованя.

Дир. Пюркевич говорив в справі поліпшення існування учителів порушеним соймом, при чім вивязалась дискусія на темат зміни статуту.

Сполудня розрідилось число учасників дуже; крім виділових та місцевих офіційних людей явилось вельми незначне число членів позамісцевих.

Слідував реферат д-ра Йордана з Кракова: „В справі опіки над термінаторами“. В дискусії забиравало значне число присутніх голос, а уч. Со-леский зажадав введення в плян наук для доповнюючих шкіл промислових науку історії краю род., бо се має бути після гадки п. Сол. знаменитим середством до витворювання характерів і почуття обивательского. Сей внесок прийнято.

З Станіславова наспіла телеграма з запросинами на з'їзд в р. 1897 в Станіславові. Запросини прийнято.

Дир. Пюркевич реферував внесок в справі обниження літ служби з 40 на 35; надто внесок о заведенню прагматики службової, явної табелі кваліфікаційної, признання вдовам і сиротам відповідної плати. Дальші внески дотичили обниження години науки тижневої з 30 на 24. Вкінці п. Свежавский висказав кілька слів гіркої правди на адрес головного заряду.

Слідував вибір нового заряду. Презесом вибрано кн. Ю. Чарторийского, віцепрезесом Йосифа Солеского, котрий однак не прийняв вибору, почім вибрано віцепрезесом Юл. Фонфару. До виділу увійшли: Гофман, Кляпковский, Пюркевич, Прухавіцкий, Скурский, Солеский Іван, Токарекий, Роттер і Урбанек.

О год 4 полон. відбув ся спільний пир на двірці залізної дороги.

Стан шкільництва в Росії.

Давський писатель Юрий Брандес оголосив в N. fr. Presse статю про стан шкільництва в Росії. Статя опирає ся на письмі, надісланім Брандесови з російських кругів ліберальних з виразною прозробою, щоби сю справу порушив в західно-європейських публікаціях, бо лиш тим способом дійде она до відомости російської царі царської, котру держать в несвідомости життєвих справ російських і розмежують недоступним муром від російского народу. Зміст статі Брандеса, а взгядно письма з російських кругів ліберальних, такий:

Від р. р. 1765 існує в Росії „Вольное экономическое общество“ з додатковим титулом „императорское“, бо ще цариця Катерина II. затвердила єго статут і регулямін, а всі слідуючі царі не виключаючи і теперішнього, вступаючи на престол санкціонували привілеї товариства. Товариство поклало немалі заслуги для справи знесення кріпацтва, бо виходило з засади, що доки нарід в неволи і темноті, доти нема що і думати о поступі і єго розвитку. По знесенню кріпацтва 1861 р. звернуло товариство свою увагу на просвіщенє народу, а щоби успішнійше відповісти тій задачі, утворило з поміж себе окрему секцію, т. зв. комісію для справ народного просвіщеня.

Діяльність комісії була велика. Визначала премії за педагогічні розвідки; вдавала популярні брошурки з творами найзнаменитших писателів ро-

сийських, як Пушкін, Гоголь, Толстой, Тургенев; роздарувала по-над пів мільона книжок шкільних сільським школам; устроїла 250 бібліотек шпитальних в часі російсько-турецької війни; заснувала першу учительську семінарію женьєску, котра відтак послужила взірцем для дальших того рода заведень; уняла в систему шкільні бібліотеки по селах; роздавала золоті медалі народним учителям; розписала премію на популярну історію Росії та на розвідки з природних наук; заничала ся представленням стану шкільництва народного в Росії на заграничних виставах, н. пр. в Парижі в 1878 р. — одним словом, комісія уміла сконцентрувати в своїх руках управу справ народного шкільництва. Загал відносив ся до діяльності комісії з признанем а земства уділяли їй моральної і матеріальної помочи.

Однак діяльність комісії народного просвіщення занепокоїла реакційні круги російські і они станули до тихої але завзятої борби. З одної сторони були привілеї товариства, затверджені царями, а заporučаючи ему досить широку автономію і самостійність, а з другої власть і вплив таких людей як прокурор євхатійшого синоду Побідоносцев — Комісія задумала виготовити обширну розвідку о школах народних, оперту на статистичних даних, а що урядові дані були неточні, то комісія уложила квестіонар з питаннями і розіслала по всіх школах народних. Сейчас видано два урядові обіжники, один від Побідоносцева, а другий від міністра просвіти, в котрих „відраджувано“ (заборонено) учителям народним відповідати на квестіонар. На щастє урядові обіжники появилсь трохи припізнено і до комісії наспіло вже до 40.000 квестіонарів з відповідею на питання.

В грудні 1895 р. загадав віцепрезес комісії відчитати на засіданях реферат о загальнім обовязку (примусі) шкільнім, а відтак розвести дискусію на слідуєчих трьох засіданях, щоби ухвалити резолюції. Міністер рільництва, під котрого юрисдикцію підпадає „Вольное экономическое общество“, заборонив відбутти засідання. А тимчасом в рефераті не було нічого такого, що могло би потрясти основами російської імперії і чого би вже не прийнято за засаду в західній Європі. В рефераті було сказано, що вже довше не можна відкладати заведення загального обовязку шкільного, бо не заходять ніякі інші причини, промаваючі за тим відкладанням, хіба лиш брак доброї волі. Дальше зазначено, що як довго населенє буде оставати в темноті без просвіти, так довго не зможе Росія зайати гідного становища між цивілізованими країнами і народами. Вкінці висказано, що теперішні російські школи народні, остаючи під зарядом синоду, не відповідають своїй задачі, бо займають ся лиш православною біогерією, — тож школа народна повинна бути безконфесейна. — Ся послідня точка мабуть спонукала Побідоносцева виступити з цілим напором против комісії.

Субвенціоновані державою, а тим самим реакційні журнали зачали голосно доказувати, що справа загального примусу шкільного не єсть так дуже важною справою та має лиш другорядне значінє, тож і розголос, наданий їй ліберальною прасою, цілком злишний. Міністер просвіти заявив публично, що примус шкільний се дуже дразлива справа та ліпше, щоби нарід спав, аніж щоби був пробуджений до так нездорового життя. Відтак покликано редакторів всіх петербургських газет до уряду цензури а начальний цензор Феоктистов відозвав ся до них тими словами: „Мої панове! Послідніми часами праса занимає ся багато справою публичної науки і вяже єї з іменем царя, кажучи, що він дуже нею інтересує ся. Міністер справ внутрішніх уважає се

лученє справи з іменем царя невідповідним Шкільництво безперечно само про себе нічого злого, але мимо того міністер справ внутрішніх просить вас не вязати сеї справи від тепер з іменем царя."

Дійшло до того, що плян, переведений спільно міністрами і Побідоносцевом, удав ся — інституцію запропащено. Урядово оповіщено сей акт в сей спосіб: „Комісію вилучує ся зі звязи „Вольного економического общества" і підчиняє ся міністерству просвіти". Іншими словами се значить: Комісія розвязана, єї самоуправа і привілеї знесені, а все зависить від тепер від волі міністра просвіти.

„Общество" запротестувало в адресі до царя против такого насильства, але се нічого не помогло, бо цар підписав указ. Члени управи разом з председателем подали ся до димісії а 350 членів товариства заповіли своє виступленє. Веї більше вольнодумні круги російскої суспільности суть обурені тим актом. А треба ще згадати, що комісія вельми заслужила ся при сегорічній виставі новгородській, виготовляючи повний образ народної оśвіти в Росії. Робота станула.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

Справозданє зі зборів грибовицкої філії Товариства педагогічного дня 11. мая 1896.

В неділю о год. 2 відбули ся в селі Миклашові у товариша А. Яворского звичайні збори грибовицкої філії Руского Товариства педагогічного в присутности 12 членів і кількох гостей.

По відчитаню протоколу з попередних зборів уділив голова філії тов. І. Чиж голос А. Яворскому, котрий з причини заборони уживаня молодіжи шкільної до методичних вправ представив устно, як мала би перевести ся лекція 64. уступу п. з. „Нафта і віск земний" з дїтьми на 4. степені науки. Переведенє випало взірцево і після вимогів методики, хотий завжди жалувати треба, що оно обійшло ся без участі шкільної молодіжи, бо все таки було оно більше теоретичне, віж практичне а народним учителям як раз найбільше ходить о практику.

В дискусії над згаданим переведенєм забирали голос участники, котрі признаючи вдалість переведеня, чинили деякі замітки а з тих належить занотувати висесенє тов. Петришина, щоби Виділ філії спровадив з Бориславля сировицю нафти (капачку) і віск земний та обділив нима членів філії для користуваня їх при вишенє згаданий лекції.

Опісля настунав відчит тов. І. Петришина п. з. „Що важнійше: вихованє чи трєсура?" В сїм відчиті представив прелєїнт в наглядних образцях, як многі учителі в цілі попису перед п. інспекторами а через те і для одержаня похвальної лоти за свою діяльність старають ся найбільше о впакованє в голови дїтвори всїляких відомостей а зате мало звертають уваги на моральне та релігійне вихованє сеї дїтвори, що властиво є головною за-

дачею школи. Відчит сей знайшов загальне одобрєнє а на внесенє тов. Зеленого виразив голова тов. прелеїєнтови подяку за єго працю.

Надiproграмово відчитав ще тов. Мілевич свій еляборат п. з. „О скілько може вплинути школа на піднесенє садівництва?“ Тема ся, справді дуже важна, заняла своїми выводами всіх присутних до того степеня, що по відчитї розвинула ся широка і жива дискусія, в котрій визначну участь взяли тов. Стронський, Зелений, Петришин і Чиж. Сей послїдний вчинив присутним правдиву утіху, бо в своїй промові заїмпровізовав осібний виклад про те, яким способом можна найлекше научити діти плекати садовину. Присутні подяковали тов. Чижови грїмкими оплесками.

При кінци зборів повідомив голова членів, що Видїл філії змінив ся в сей спосіб, що заступником голови зістав тепер тов. Стронський а секретарем тов. Петришин, скарбником же лишає ся і на дальше тов. Яворський.

Сходилинї скінчили ся о год. 6. вечером.

ОСЬМЕ СПРАВОВДАНЄ

з діяльности Інституту Руского товариства педагогічного під покровом сьв. О. Николая у Львові.

Комітет, що з порученя видїлу Руского товариства педагогічного управ-
ляв Інститутом, відбував що місяця засїданя, полагаджуючи веї пекучі справи. В склад комітету входили: сов. о. Алексій Торонський яко голова, Ісид. Громницький проф. рускої гімназії, о. Д. Дорожинський катихит рускої гімназії, адвокат д-р Стефан Федак, лікар д-р Антін Хомин і Кость Паньківський яко члени. Сей послїдний був заразом настоятелем Інститута.

По-при релігійно-моральне вихованє мав комітет на оці товариске по-
житє учеників. Домашнє ведєнє унормованє друкованими приписами, що їх кождий питомець дістає при вступленю до Інститута. Помочію при науцї за-
нимались інструктори поодиноких клас. Се ліпші ученики, котрі в Інститутї
остають або за малою дбплатою або безплатно. Домову науку вели пп. ака-
демики: Витовт Рогошевський слухач медицини, Іван Макух слухач прав і Ми-
хайло Крушельницький слухач філософії. Крім корєнетичий предметів шкіль-
них удїлювано ще в Інститутї науки сьпіву.

Образованє шкільне розширювано лектурою домовою під надзором на-
стоятеля. Взагалї не дозволено приписами домовими жадної книжки ані вио-
сити, ані виносити з дому без дозволу настоятеля. Ученики, що на се заслу-
гували, звиджували пригїдні для них представлєня, деякі музеї, мєнажерню
і т. и. В огородї, де в літї перебувають ученики в часї свободнім від науки,
суть бари і рек до гімнастики; майже що недїлі і сьвята відбувано дальші
проходи в околицї львівскї. Комітет мав на оцї, щоби ученикам подавано все
страви як найздоровші і в тім взглядї ішов за радою д-ра Хомина, що без-
користно питомцям удїляв рад лікареких. В навечєрє Рїздва Христового
і праздника Богоявлєньского заставлено ученикам сьпільну вечеру, а в про-
відну недїлю сьвяченє.

Подань о принятє вплинуло багато але за опустами великими а на се
не дозволяли обставини. Принятих було: з III. класи народної 1, з IV. класи
народної 2, з I класи гімн. 4, з II клася 10, з III клася 9, з IV класи 9,

з V класи 6, з VI класи 4, з VII класи 3, з VIII класи 5. Академіків 3. З того було сьвященних дітей 27, учительських 4, селянських 7, урядничих 10, а сиріт 8. Результат загальної класифікації слідуєчий: класу з відзначенем дістало 5 учеників, класу другу 8, поправку 5, иньші класу першу. Сьвідощтво іспиту зрілости дістали 4 ученики; оден здає по фернях. Видалено з інституту учеників двох.

В сїм році памятали на Інститут слідуєчі Р. Т. Добродії: 1) п. Михайло Спозарський зі Львова 5 зр., 2) п. капітан Грозик з Кракова 5 зр., 3) о. Домбчевський з Дарахова 1 зр., 4) о. Апол. Крохмалюк з Млиніск 171 зр. До бібліотеки Інститута дали: Редакція „Діла“ 2 книжки, наукове Товариство імени Шевченка 9 книжок, Товариство „Просьвіта“ 4 книжок, а закуплено Брокгавза лексикон. Всім Добродіям складає Інститут на сїм місці щирю подяку і просить о ласкаву пам'ять на дальше.

Білянс за рік 1895—96-ий.

А) Приходи:

	ар.	кр.
Оплата за учеників	9.243	99
Зворот за меблі, пранє і вписи	374	00
Добровільні датки і проценти	18	12
Разом	9.636	11

Б) Розходи:

Харч	6.528	60
Хата	1.080	00
Опал і сьвітло	642	20
Персонал	743	00
Иньші видатки	699	41
Разом	9.693	21

В) Зіставленє:

Розходи	9.693	21
Приходи	9.636	11
Зістає недобір	57	10

Г) Маеток Інститута:

Вартість інвентаря	141	48
Стан фонду залізного	1.300	00
Стан фонду резервового	400	00
Разом	1.841	48
Відтягнувши недобір касовий в сумі	57	10
Зістає стан	1784	38

У Львові дня 15 н. ст. липня 1896.

Едвард Харкевич голова товариства. О. Алексій Торонський голова комітету.
Кость Паньківський член виділу і комітету.

В С Я Ч И Н А.

— Що то значить нині промисл! Рано о пів до восьмої дерево ще зеленіло ся в лісі, а за несповна півтретя години розійшла ся вже з него в світ газета. Такої штуки доказала фабрика паперу в Айзентау в Німеччині, а щоби хтось не думав, що то неправда, то списано о тім нотаріальний акт, котрий так звучить: „З панами Артуром і Куртом Менцелями, співзасновниками фабрики паперу в Айзентау — каже нотар списавший сей акт — поїхав я насамперед до державного ліса Фравенберґ, що недалеко від фабрики. Там зрубано о 7 год. 35 мін. три дерева і відставлено до фабрики. Тут порізали їх колесові пиляки на кусні по 50 сантиметрів довгі; відтак машина до оббираня обчистила їх з кори, а машина до колена поколола їх на полінці. Так приготівлене дерево витягнуто під носом на поверх, де єсть 5 машин до розтираня дерева і ті розтерли его на масу, котру всипано до машини, званої „голендром“, і там по додаю всіляких інших матеріялів зроблено з неї паперову масу до залізної кадки, що стоїть коло напірної машини та пущено ту машину в рух. О 9 год. 34 мін. перед полуднем вручено п. Артурови Менцелєви перший аркуш паперу з того дерева. Отже ціла робота, почавши від зрубання дерева в лісі аж до зроблення з него першого аркуша паперу, тревала годину і 59 мінут. З тим аркушем паперу поїхав півчетверта кілометра далеко до друкарні п. Морзака в Графенау і віддав ему той папір до друку. О десятій годині мав я вже в руках перший примірник газети „Графенавський вістник“ ч. 32 з дня 18-го цвітня. Отже треба було 2 години і 25 мін. часу, щоби з дерева, що ще о 7 год. 35 мінут росло в лісі, зробити газету.

— За 40 днів навколо землі. Подорож, котру сего часу Філас Фог відбув навколо землі за 80 днів, можна тепер без всяких трудностей відбутися за 70 днів і при тім треба лише шість разів змінити спосіб їзди. В 1900 році можна буде ту саму подорож відбутися за 40 днів. Коли в тім році отворять ся велика сибірська залізниця, то настане велика зміна в світовім руху і подорожах навколо землі. Подібну зміну доси принесло лише отворенє суєського каналу. В 1900 р. дістане ся подорожний, що 1-го вічня виїжджає з Лондону, через Остенду-Берлін по 45 годинний їзді поспішним поїздом до Петербурґа, а відтам за 250 годин через Росію і Сибір до Порт Артур, значить, від Лондону до Порт Артура потребує всего їхати 12 днів і 7 годин. З Порт Артура поїде новим експрес парохом, що має вже сего року курсувати, до Сан Франціско, а відтам через північну Америку і Атлантийський океан назад до Лондону. Разом потреває ціла подорож навколо землі тільки 40 днів.

— Публичні купелі. Рада міста Парижа ухвалила 250 тисяч франків на будову трех нових закладів купелєвих при школах. В Німеччині по більшій часті при школах єуть уряджені заклади купелєві системи Присица; в многих містах як Монахів, Карльсруґе, Ніриберґ, майже кожда школа має купелі для школярів. В Англії видано за час чотирох лїт від 1885—1889 р. 17 міліонів на урядженє публичних купелів. В Лондоні 60 різних заведень дозволяє дітям купати ся під надзором учителів за дуже низьку оплату. Всі нові школи в Ліверпулі мають свої власні купелі. В Пешті видас ся річно до 5 міліонів безплатних білетів до купелів. В королівських лазнях може від разу купати ся до тисячки людей.

— Світло в палатах англійської королевої. Королева Англії, Вікторія, придержує ся чудної установи що-до світла в своїх палатах і мешканях. Іменно не вільно там світити ні газом, ні вогнем, ні електричністю лише виключно старою ріпаквою оливою. Ту оливу сироваджують вже 50 лїт на двір королевої від одної і тої самої фабрики в Шетині в Німеччині. На подвірях, в парку і в інших місцях на дворі може собі горіти що хоче, але в середині, у всіх комнатах королівських не сміє появити ся инше світло як лиш ріпаквовий олій

— Незвичайний вплив мають проміне Рентгена, коли ними хоче ся фотографувати голову чоловіка. Університетський професор в Тенесі в Америці робив такі проби і показало ся, що до 71 днів випадає волосе цілковито і чашка тоді така чиста, як вигладжена плита.

— Сьвітло сонішнє робить дуже приємне вражінє на звівират, котрі через довший час жили під землею. Ї сїм переконали ся в Пенсильванії в складах вугля. Шість ослів працювало в складах під землею через чотири роки і потім їх виведено відразу на сьвіт. Через цілий той час они не бачили иншого сьвітла, як лампочки гірняків. Сонце стояло вже високо на небі, коли ослів виведено на верх. Зпочатку они замкнули очі і так їх повели на толоку з замкненими очима і пустили на волю. Они трясали ся на цілім тілі, мов би бояли ся якогось нещастя. Вкінці отворили трохи очі і здивовано дивили ся навколо себе. Коли вже призвичаїли ся до сонішного сьвітла, стали звівирата пустими, а вже під захід сонця скакали і брикали та ревіли з радости. Они кидали ся на толоку, качали ся і крутили ся навколо себе. Сонце і вільний воздух здавав ся їм тепер ціннішим, як трава, бо навіть не рушали єї.

— Акумулятор сьвітла. Кароль Ненгу предложив академії наук в Парижі проект акумулятора сьвітла, а радше звернув лише увагу на то, що можна збирати сьвітло сонця так, щоби єго можна переховувати і відтак ним в почи сьвітити. Свій проєкт основує він на фосфоресценції, т. є. він хоче уживати тіл таких, котрі, виставлені якийсь час на сонце, потім самі сьвітять в темноті. Фосфоресценцію ще до недавня уважали за з'явище маловажне і знали про неї хіба у фізикальних кабінетах. Але відколи пізнали, що і проміні катодальні (Рентгена) розбуджують також сильну фосфоресценцію, то заняли ся нею пильніше. А що різні тіла, по освітленю сонцем, сьвітять відтак довший або коротший час в темноті, то вже йде лиш о то, аби они могли більше сьвітла втягати в себе і потім довше сьвітити. Ненгу думає, що фосфоризуючі тіла найбільше великим зміном охоронювати від страти нагромадженного сьвітла, отже треба переховувати їх в дуже холодних місцях. На нещастє з тої методи нема дося практичної користі, бо робленє морозу коштує багато. Але з того не виходить ще аби колись в почи не сьвітляли люди дома сьвітлом сонця, назбираним за дня, так як ми, опалюючи свої груби углем, загріваємо ся теплом, котге післало сонце землі в давні а давні часи.

— Кілько часу потреба, щоби написати всі числа від 1 до 1,000,000 і кілько цифер треба написати? — Вимовити „мільон“ і легко написати також не трудно; треба лиш написати одиницю і шість нуль коло неї, значить ся 7 цифер разом. Але мало хто зважає на то, кілько би то треба написати ся, щоби виписати всі числа від 1 до 1,000,000. А бували учителі, що грозили дітям, що кажуть їм писати за кару „від одного до мільон“. Они певно не зважали, якої муки завдали би дітям, бо лиш придивім ся: Від 1 до 9 треба написати девять чисел по одній цифрі, отже 9 цифер. Від 10 до 99 треба вже писати 90 чисел по дві цифри отже 180 цифер; — від 100 до 999 треба писати 900 чисел по три цифри або 2,700 цифер; — від 1,000 до 9,999 треба писати 9,000 чисел по чотири цифри, разом 36,000 цифер; — від 10,000 до 99,999 вже 90,000 чисел по п'ять цифер отже разом 450,000 цифер, а від 100,000 до 999,999 аж 900,000 чисел по шість цифер або 5,400,000 цифер. Наконєць треба ще написати одне число з сїмох цифер. Зрахуймо-ж тепер всі ті цифри разом: $9 + 180 + 2,700 + 36,000 + 450,000 + 5,400,000 + 7$ значить ся 5,888,896 цифер! Тільки цифер не так легко написати і треба на то не мало часу. Поставте годинник перед себе і пишшіть, а переконаете ся. Добрий писар напише на мінугу не більше як сто цифер, бо пишучи числа по дві, три і т. д. цифри мусить добре уважати і відривати перо від перу. На написанє 5,888,896 цифер буде отже потребувати тільки мінут, кілько разів напише по 100 цифер, а то значить 58,889 мінут або 981 годин з половиною, або 40 днів, 21 годин і 29 мінут. Коли б отже хтось хотів виписати всі числа від 1 до 1,000,000, мусів би писати без перерви (день і ніч) майже цілком 41 днів. Тодя записав би числами так велику книгу, що була би півтора разів більша, як біблія, котра після обчислена одного англійського статистика має

3,566,480 букв. Коли-б хтось писав 5 годая на день без перерви, то списав би всі числа від одного до мільон не скорше аж за 6 місяців і 16 днів, рахуючи місяць рівно по 30 днів. Аж не хочесь вірити. Ось що значить мільон!

— Де найстуденійше, а де найтепліше на землі? Звісно загально, що не всюди на землі однакова теплота. Посередині землі на рівниці (тієї лінії, що іде серединою дококола землі) єсть найбільша теплота; але чим далше від рівниці на північ до північного бігуна, або чим далше від рівниці на полудне до полудневого бігуна, тим студенійше. Коло обох бігунів вже вічні сніги і леди. Здавалось би отже, що на обох бігунах найстуденійше. Ну, яка студинь на обох бігунах, того не знаємо, бо ще там ніхто не був; але в тих сторонах, до котрих вже люди могли дійти, а навіть там і проживають, то найстуденійше місце в місточу Верхоянську в Сибірі. Там доходять морози до 68 степенів Цельзія. В сїчні бувають там морози пересічно до 53 степенів і аж в маю зачинає сніг таяти. В червню буває звичайно до 10 степенів тепла, в липню навіть 14, але вже в серпню лиш 6, а у вересню зачинають ся вже знов морози. Такої студени нема вже нігде на знавім доси на землі місці. В Якутску, також в Сибірі, доходять морози до 52 степенів, а в Устьянську 54 степенів. Що значить така студинь, можна легко зміркувати з того: скали з страшним лоскотом розпадають ся, земля розпукує ся глибоко, а коли в такій розколінї покаже ся вода, то з неї піднімає ся густа пара мов дим; старі дерева розтріскують ся, коням пугають копита; коли птах летить воздухом, то за ним тягне ся довга смуга пари. Підчас такої студени їздять люди хіба лиш цілими караванами. Довгий ряд саний вкриває тогди густий туман пари, яка виходить з людей і зьвірат і зноза того туману їх не видно. Щастє лиш, що в часі такої студени нема ні найменшого вітру, а то ані люди ані зьвірата не видержали би. — Так само й теплота не всюди однакова. Здавалось би, що на рівниці найбільша спека, а то ні; найтепліше місце на землі єсть на полуднево-західнім побережю Перзії, над перским заливом. Там в місяцях липню і серпню буває через 40 днів, без перерви, день і ніч, така спека, що доходить до 50 або й до 55 степенів.

— Нова кров. В париских кружках лікарских викликала велике заінтєрсованє нова система лічення, вправді не зовсім незнана, але в посліднім часі поправлена. Фізіологи знають вже від давна, що жабі можна випустити майже всю кров, не убивши єї зовсім, і треба їй лише випустити замість відбраної крові певну скількість розпущеної соли, рід штучної сировиці, а она буде жити далше. Опираючись на тім факті, розпочали професори фізіології в Сорбонї Дастре і єго асистент Лос робити ще перед 1889 р. подібні проби із зьвірятами з теплою кровію і одержали цікавий резульат. Тої самої методи держав ся пізнійше проф. Гаєм в ліченю холєри, а др. Салї з Верна в ліченю тифу. І они дістали вдоволяючі резульати. Мимо того не говорено багато о цілій справі і здавало ся, що о вїй забули, аж в посліднім часі збудили три важні комуїкати знов цікавість до тої справи і то цікавість кружків поважних учених лікарів і природників. В чім отже лежить головна суть того нового лічення? Подумайте собі херого на уремїю (задержанє мочи в організмі людєкїм), з котрої походять страшні корчі. Можна побоюватись кожної хвилї смерті, бо хорий буквально трієть себе смертельно тим ріжними трутинами, котрі організм повинен від себе відділяти, а не може того зробити. До того нещасливого зближає ся лікар, отвирає єму жилу, спускає кров, — розуміє ся по уснаню єго — і выпускає 800 до 1000 грамів 10-процентової розпущеної соли. Херому, що доси лежав без чутя, прабувають сили, око стає ясним, шкіра мягкою. На нїй показують ся каплї поту, а вої везели розпочинають наново свою відділяючу роботу. Хорий повернує таням чином до життя. Як то пояснити? Попросту так, що запущений план з соли пересїкає вої частини організму, втягає в себе отруу і описля враз з нею відділяє ся від людського організму. Кілька лікарів французских, котрі пробували в такій спосіб лічити хорих, одержали добрі резульати. Майже все могли они допровадити херого до цілєковитого здоровя. Лише в кількох випадках наступила смерть, хоч і тоті хорі чули полєкшу і поліпшенє в ставї свого здоровя. Та нова метода практикує ся від давна у воїх париских шпиталях, отже вкортці будуть знаві певні і докладні дані о вартости нової методи лічення.

— Населене Європи обчислено в 1885 р. на 337,526 700 людей, а в 1895 р. вже на 367,449.5000. Значить, за послідних десять лїт збільшило ся населене Європи о більше-менше 30 мільонів. В Росїї прибуло за той час 12¹/₂ мільонів або 1.46 проц. на рік, в Німеччинї 4¹/₂ мільонів або 0.96 проц. річно; найменше побільшене населеня виказує Франція, де річно прибуває 0.17 проц., а найбільший приріст Туреччина з 2.4 проц. річно.

— Від ужаленя пчоли добрі сїдуючі способи: 1) Змочити платок в амоняку і приложити. — 2) Обмити ужалене місце милом або лугом. — 3) Змочити платок в молоці і приложити. — В кождім случаю треба насамперед жало виймити.

Іменованя і перенесеня.

Директор гімназії в Самборі д-р Ігн. Петеленц зїстав іменований директором школи реальної в Кракові, а проф. ІV. гімназії у Львові Стан. Дібровський, директором гімназії в Бродах.

Пров. учит. семінарії учит. в Тернополі Антін Глодзинський зїстав іменований дійсним учителем при тій семінарії.

Інсpectionами окр. в ІХ. класї ранги зїстали іменовані: римо кат. катихит мужескої школи в Городку о. Ігн. Рябицький для шкільного округу Домброва, учитель народної школи в Бялій Ів. Беронський для шкільного округу Хшанів, старший учитель народної школи в Жовкві Лев Квасневський для шкільного округу Підгайці, Ник. Медвецький для шкільного округу Скалат, учитель школи вправ при учительській семінарії в Тернополі Юл. Ловицький для шкільного округу Заліщики.

П. Міністер віроісповідань і просвіти іменував директора женської школи в Перемишлі кс. Стан. Фаленцького катихитом при гімназії в Ясїї, провізоричних учителїв учителями дійсними: Стан. Вилиньського з Ряшева в Золочеві, Людв. Брилинського з Ряшева до школи реальної в Станиславові, Кас. Елїяша з Дрогобича в тамошній гімназії, Фел. Гонткевича з Дрогобича в тамошній гімназії, Франц. Фриза з Ясїї в Стрию, Юл. Іпполита з Тарнова в Перемишлі (гїм. поль.), Ів. Яворського з Тарнова в Бохні, Ів. Єнджейовського зі Львова в Тарнові, Брон. Ковсиновського з Кракова в Бродах, Вол. Левицького з рускої гімназії у Львові в Тернополі, Мих. Новосельського з Перемишля в тамошній гімназії польській, Йос. Петрика з Станиславова до гімназії рускої в Коломиї, Волод. Пухевича з Коломиї в гїм. поль. в Перемишлі, д-ра Ник. Сабата з Коломиї в Станиславові, Андр. Шахновича з Ярослава в Станиславові, Ів. Тирона з Черновцїв для тамошної гімназії.

П. Міністер віроісповідань і просвіти іменував дійсними учителями заступників учителїв при мужеских семінаріях учительських: Ів. Селецького в Самборі там же, Володисл. Петрицького в Ряшеві при тій-же семінарії, Стан. Вільгу і Казим. Антоновича в Коросні при тій самій семінарії і Болесл. Лазарського в Тарнові.

П. Міністер віроісповідань і просвіти іменував професорів австрійської історії при ц. к. університетах у Львові і Кракові д-ра Із Шараневича і д-ра Анат. Левицького членам ц. к. комісії для теоретичних ісцитїв державних відділу правно-історичного.

П. Міністер віроісповідань і просвіти надав титул директорів управителям народних шкіл: Руд. Гарлендерови в Дрогобичі, Ів. Гавротови в Самборі,

Мих. Кочиркевичеви в Перемишлі і Ів. Оришкевичеви в Радехові, Ользі Ланьцутській, управительці женьської школи в Дрогобичі, надав п. Міністер віроісповідань і просвіти титул директорки.

Сталими інспекторами шкіл народних зістали іменовані: К. Добровольський для округу шкільного борщівського, Йос. Добрудський для Надвірної і Богородчан, К. Фалькович для Городка і Рудок, Кс. Людвик Фенферка для Мисленич, Ад. Гартлеб для Збаража, Юл. Лоскович для Сокаля, І. Лешета для Бібрки, Кс. Вал. Мазанка для Ланьцута, Едв. Новотний для Н. Торгу, Ант. Ріпка для Мельця, Ген. Вельфе для Кольбушової і Рончиць.

Учителями шкіл вирав при семінаріях зістали іменовані: К. Полянкевич в Кракові, В. Поляк в Корослі, М. Глявати і Ап. Левицкий в Самборі, Як. Миколаевич в Тернополі і Мих. Кроненберг в Тарноні.

П. Міністер віроісповідань і просвіти переніс: катяхита д-ра Мат. Чопора з гімназії в Делі до Ярославля, професора гімназії в Перемишлі Вник. Франка до гімназії Франц-Йосифа у Львові, проф. гімн. в Станиславові Ілію Кокорудза до гімназії рускої у Львові, проф. рускої гімназії в Перемишлі Ом. Кордасевича до гімназії рускої в Коломиї, учит. гімназ. в Бучачі д-ра Мих. Ладижинського до гімназії в Бродах, проф. гімн. в Дрогобичі Ром. Москву до V-тої гімн. у Львові, проф. гімн. в Бродах Ів. Пенека до гімн. в Чернівцях, проф. гімн. в Тернополі д-ра Ів. Ральского до V-тої гімн. у Львові, проф. гімн. в Стрию Стан. Романського до IV-тої гімн. у Львові, учителів з заведеня Бзуїтів в Хирові: Вол. Служевского і Тэд. Висньовского до гімназій: першого в Бучачі а другого до гімназії в Коломиї.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на згоданю з дня 13 липня с. р.: 1) Затвердити іменования на духовних членів до ц. к. рад шкільних окружних: О. Ореста Чеховича греко-кат. декана і пароха в Боратині до ц. к. окружної ради шкільної в Сокаля, о. Із. Пискорского римо-кат. декана в Прусах до ц. к. окружної ради шкільної заміскої у Львові, о. Юл. Левицкого греко-кат. декана і пароха в Словиті до ц. к. окружної ради шкільної в Перемишлянах; 2) затвердити вибори почтамайстра в Турці Северина Брисевича і бар Ульр. Кінеберга на відпоручників ради повітової до окружної ради шкільної в Турці, а д-ра Арт. Нумгіна до окружної ради шкільної в Станиславові; 3) іменувати учителями народних шкіл: Герн. Бачинського в Писковичах, Мих. Вишневого молодшим учителем 5-кл. мужескої школи в Бучачі, Ів. Ротенберга старшим учителем 5-кл. мужескої школи в Чорткові, Мар. Загурску молодшою учительною 5-кл. женьської школи в Чорткові, Ів. Червинського і Ольгу Янишевську старшими учительками 4 кл. народної школи в Монастирських, Зен. Ганкевича учителем в Журавинцях, Ом. Білашевского в Бишках, Казим. Новотарского в Жукові, Вільг. Галузу в Зарудцях, Мих. Дорика в Миятичах, Мар. Старакину в Пасюках зубрицьких, Ів. Одіжинського в Білій, Володимира Борковского старшим учителем 5-кл. школи мужескої в Бродах, Фр. Богусевича управителем 5-кл. школи мужескої в Мостисках, Юр. Виядіша управителем 2-кл. школи в Калинові, Вас. Кутного учителем в Городищі цетиарським, Стеф. Пихника в Волиці, Ем. Ротатіну в Дроговижі, Сав. Гайльманівну в Стрілках, Ром. Зобкова в Пукові, Алекс. Кулярнича старшим учителем 5 кл. школи мужескої в Бібрці, Мих. Свидницького молодшим учителем 5 кл. школи мужескої в Ковичинцях, Мих. Круля старшим учителем 5-кл. школи народної в Старім місті, Герм. Ольцгавзерівну старшою учителькою 5 кл. школи женьської в Долині, Володим. Калиновича учителем в Ляшках доушних, Єл. Бе-

мівну молодшою учителькою 2-кл. школи в Срятині на Валках, Як. Пенчака учителем в Гадківці, Христ. Фабіяна управителем 2-кл. школи в Воютичах; 4) установити посади катихетів римо- і греко-кат. для народних шкіл в Белзї від 1. вересня 1896 і 5) перемінити народні однокласові школи на двокласові: в Гнилицях, Шегинях від 1 січня 1897, а в Конкольніках від 1 вересня 1897.

К О Н К У Р С.

Виділ Руского товариства педагогічного у Львові, розписує сим конкурсу на прийняте учеників до „Інститута під покровом сьв. о. Николая“ на рік шкільний 1896/7.

Приймати ся будуть ученики середних шкіл, сини членів Руского товариства педагогічного. До подання долучати треба: 1) метрику хрещени ученика; 2) сьвідoctво шкільне з послїдних двох курсів; 3) декларацію що до місячної заплати, котра виносить 20 зр.; 4) 1 зр. на видатки кореспонденційні; 5) хто не єсть членом Руского товариства педагогічного, 1 зр. на вписове і вкладку річну до того товариства.

Всякі подання адресувати треба до видїлу Руского товариства педагогічного у Львові ул. Академічна ч. 8, на руки члена видїлу Костя Паньковського. Остаточна умова заклочить ся по прийнятю кандидата, а причини непринятя видїл не єсть обовязаний подавати.

В склад комітету, займаючого ся веденем дїл Інститута входять: сов. о. Алекс. Торонський яко голова, проф. Ісидор Громницький, д-р Антїн Хомин, д-р Стефан Федак, кат. о. Дорожницький і Кость Паньковський яко настоятель інститута і секретар комітету. Інститут дає своїм вихованкам: а) помешканє, харч, онал, сьвітло, послугу, пранє за доплатою 50 кр. місячно; б) доставляє їм — о скілько на се дозволять фонди — книжок і приборів шкільних; в) управляє їх вихованєм, стараєсь о добре домашнє і товарискє поведєнє; г) улекшує їм науку шкільну і наглядєє єї під доглядом домашних сталих директорів; д) доставляє вихованкам нагоду придбати иньших відомостей, теоретичних і практичних. Час вносити подання о прийнятє визначує ся до дня 10. н. ст. серпня 1896.

Оголошенє конкурсу.

В інститутї СС. Василїянок у Львові може мати приміщенє і правдиво родительську оїку кількадесят панночок, котрі наміряють ходати до шкіл видїлових. Услїви принятя слїдуючі: За ціле удержанє місячно 20 зр. Наука фортепиану платить ся окремо по 5 зр. місячно. Панночки ходять до школи видїлової, а в інститутї учать ся руского языка і ієгорїї Руси, сьїву церковного і сьвітського а також по часті і робіт ручних. Сей інститут з'єднав собі послїдними лїтами пражильнє признанє так зі сторони С. Ем. митрополита кардинала, під котрого покровом стоїть, як також зі сторони загалу руского. Тому і горячо поручаєм Ва. П. Т. Родичам, котрі хотїли би свої дїточки віддати на науку до Львова, щоби приміщували їх в згаданім інститутї. Зголошеня устні або письмєнні, як також всякі поясненя удїляє: Заряд інституту дївочого під управою СС. Василїянок у Львові — ул. Зибликевича ч. 24.

Від Редакції і Адміністрації.

Слідуючі числа 16. і 17. вийдуть разом дня 5. вересня с. р.

Просимо о вирівнанє залеглих передплат і відновленє на II-ий піврік.

Набути можна через усі книгарні:

DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE MONARCHIE

географічно-статистичний підручник

для читачів усяких заводів

Проф. Д-ра ФРИДРИХА УМЛЯУФТА.

Третий перероблений і розширений наклад.

200 ілюстрацій і 15 вшитих мап.

Комплет в 25 випусках по 30 кр., 50 фен., 70 сент., 30 коп.

Сьогодні не існує ніякий другий підручник, який би географію і статистику Австро-Угорщини, відповідно до найновішого становища відомостей, в так величезній наглядній упорядкованій і так легко зрозумілою мовою представляв. Ці прикмети з'єднали підручничкові Умляуфта велике розширення і загальне признание. З того powodu, при цілковитім переробленні підручника, кінцевого з причини поступу великого, а не менше в наслідок нових статистичних даних, задержано его дотеперішній характер. Читач знайде і в третім виданні чисто наукову точність сполучену з приналежною формою. Ілюстрації майже всі відновлені, а їх число значно збільшене. Новий єсть додаток 15 мап, які творять цілковитий фізично-політичний атлас австрійсько-угорської монархії знаменито як-найвищий.

Накладом А. ГАРТЛСБЕНА у Відні.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіжи.

Передплата 3 зр., 1 зр. 50 кр.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові уліця Академічна ч. 8.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під надзором К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Миколаи
ч. 18.Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Огород шкільний.

Подав: Ант. Глодзінський.

(Дальше).

III. Сливи.

Сливи удають ся найлучше на землях глинисто-глинистих. Поріччя, стоки горбів до полудня звернених, і підгірські околиці найлучше їм відповідають. В гірських околицях і на північній Поділю сорти пізно дозрівають не доходять. Сливи люблять місця ослонені і там вони родять найлучше. Для того в садах садимо їх густо (що 5 м.) і в товаристві яблук, котрі їх від вітрів заслоняють. Всі сорти слив можна щепити на терносливах = сливах округлих або на мірабелях, а також на тернині. На дичках слив угорських удають ся лише сорти приналежні до роду слив угорських (Zwetsche). Сливи сорт шляхотних розділено на чотири роди. Поділ той не єсть вправді строго науковий, однак завжди подав виображене о свойствах сорт до одного з тих родів приналежних.

А. Під слив угорських (Zwetschen), галузки гладкі, овоч повадовжний; мясівка відстає від кістки подовгастої, по боках сплющеної і на кінцях острої.

Б. Під слив Ренкльод (Reineclauden або Edelpflaumen); сливи округлі або до округлих зближені; літорости не омшені. Назва ренкльода походить від французького „reine Claude“ = королева Клявдія.

В. Під слив Дамасценських (Damascenen). Дика дамасценська сливка єсть подовгаста, жовта, з мясіркою від кістки не відстаючою. Дамасценські сливи шляхотні мають кістку пукату, заокруглену. Молоді одиолітні галузи єсть звичайно омшені, а листки також мохнаті. Суть ще форми переходові між угорськими а дамасценськими сливами.

Г. Під слив Мірабельок (Mirabellen oder Wachs-pflaumen) виводить ся від дикої мірабельки Prunus mirobolana. Єсть то найменше сливово дерево з дрібними золото-жовтими сливочками дуже доброго смаку; мясівка відстає від кістки. На мірабелях щеплять ся всякі сорти слив призначені на деревця карлові.

А. До слив угорських зачисляють ся слідуєчі добрі сорти:

1. Сливка угорська (Węgierka domowa, Haus-Zwetsche) **††! можна множити і без щеплення.
2. Угорка італійська (Węgierka włoska, Italienische Zwetsche) досягає о 2—3 тиждні вчаснійше і овочі троха більші.
3. Анна Спет (Anna Späth) велика, дозріває по 20 вересня **††.
4. Бельгійська (Bleue de Belgique) **††; велика, темно-шафірова. Кінець серпня.
5. Цісарська червона (Rothe Kaiserpfleume) **††. Дозріває в другій половині серпня.
6. Угорка цукрова (grosse Zucker Zwetsche). Кінець серпня **†.
7. Угорка Ліля (Liegels Frühzwetsche) **††! Початок вересня.

Б. Сливи Ренкльоди (Reineklauden, Edelpflaumen).

8. Ренкльода зелена (Grünegrose R.) **††! округла, зелено-жовтий овоч. Серпень.
9. Ренкльода Альтана (Graf Althans R.) **† На початку вересня, фіолетово-червонява, округла.
10. Ренкльода Улена (R. v. Oulins). Одна з найбільших, біло-зелена, округла. Перша половина серпня.

В. Сливи дамасценські (Damascenen Pflaumen).

11. Декена (Decaisne) **† Велика зелена. Початок вересня.
12. Jefferson ** Джефферсон, зелено-жовта.
13. Яйцева темна (Dunkelblaue Eierpfleume) **† В половині вересня.
14. Яйцева з Бриц (Britzer grosse Eierpfleume) **† Друга половина вересня; жовта, дуже добра.
15. Кірка (Kirke's Pflaume) ** Початок вересня.
16. Колумбія (Columbia) **† Початок вересня.
17. De Montfort (Montfortpfleume) **† Кінець серпня.
18. Єрусалимська (Jerusalemspfleume) (Neatsrinrouge) **† Початок серпня.

Г. Сливи Мірабельки (Mirabellen oder Wachsplaumen).

19. Мірабеля з Мецу (Mirabelle de Metz) **††! Кінець серпня. Невелика, жовта, з рожевими крапками сливочка.
20. Мірабелька жовта (Gelbe Mirabelle). Она єсть невеликим деревцем, котре можна розмножувати впрот з насіння без щеплення. На сіянках мірабелькових щеплені сливи прочих родів виростають в карлові деревця. Карлові сливи виховують ся також на тернині (декуди „терен“ = Prunus spinosa); такі щепи садить ся густо що 2 м і тим способом можна на малім кавалку насадити много сорт сливок. Щеп на тернині випроваджених треба дуже пильнувати і витинати всі з кореня відростаючі відрости, котрі щепу дуже ослаблюють. О тернину не тяжко, її можна всюди наломити і до шкільки насадити.

IV. Вишні і черешні.

Сорти вишень поділені суть на два роди, третій рід то черешні. Кождий з тих трьох родів розпадає ся на два відділи: на чорні, котрих сок плямить і на такі, котрих сок не плямить; крім того розрізняємо черешні м'яккі, сочисті (Herzkirschen) і черешні хруставки (chrzastki, Knorpel-

kirschen). Черешні (Kirschen) суть отже першим родом. Другий і третій рід се вишні. Вишні другого роду можна уважати яко переходові посередні типи між черешнями а вишнями низькими, квасними; їх зовуть пів-вишнями або вишнями високими, słodkie wislanki (Süssweichseln), łutówki, szklanki (Glaskirschen); всі сорти другого роду називають загально: рід вишень великих (der grosse Sauerkirschenbaum) т. є. вирастаючих в високе дерево. Третій рід вишень квасних малих або т. зв. конфітурових (der kleine Sauerkirschenbaum) відзначає ся низьким зростом дерева, на котрім тонкі галузки звисають старшими в долину.

А. Рід черешень (Prunus avium, Süsskirschenbaum). Дерево високе, живе довго. Рід черешень поділений єсть на:

- а) Черешні мягкі (Herzkirschen, овоч має вид серця) з мягкою мясівкою; ту належать найсмачнійші, але до транспорту мало придатні сорти; Черешні чорні, котрих сок плямить і черешні білі, пестрі або червоні з соком неплямистим.
- б) Черешні хруставки (chrząstki, kamionki, Knorpelkirschen), котрих мясівка єсть тверда, менше від попередних сочиста, через що ті черешні суть більше до транспортів здалі.

Спис сорт черешень:

а) Черешні мягкі (Herzkirschen).

1. Черешня чорна пізна **†† о місяць пізнійша від прочих.
2. Чер. Фромма (Fromms Herzkirsche) **†† велика, пізна.
3. Чер. маєва (Miodówka, Frühe Mai-Herzkirsche) **† середно-вчасна.
4. Чер. Пірамідальна (Krügers schwarze Herzkirsche) **†† чорна, середно-пізна.
5. Чер. Вердера вчасна (Werders frühe Herzkirsche) **† чорна, середно-вчасна.
6. Чер. Шрекена (Schrecken-Kirsche) **† чорна, середно-вчасна.
7. Серцева (Elton-Kirsche) **†† червона, середно-пізна.
8. Канаркова або воскова (gelbe Herzenkirsche) **†† сок не плямить.

б) черешні хруставки (Knorpelkirschen).

9. Чорна найпізнійша (Grosse schwarze Knorpelkirsche) **†† дозріває аж в серпні.
10. Лука пізна (Liekies bunte Knorpel) **† дуже пізна 6—7 тиж.
11. Великанська (Grosse Prinzessinkirsche) **†† пізна, барви червоної, сок не плямить.
12. Хруставка серпнева Денисена (Dönissens gelbe Knorpelkirsche) **† Дуже пізна, сок не плямить, барви яєно-жовтої.

Б. Рід вишень високих. Дерево високе, хотяй не так високе як черешні, галузи штивні до гори звернені. Рід той розпадає ся також на 2 відділи а то на:

- а) вишні лутівки (słodkie wiślanki, Süssweichseln); сок їх плямить а овоч барви темно-вишневої.
- б) вишні склянки (szklanki, Glaskirschen), сок їх не плямить, овоч барви яєно червоної з мясівкою як скло прозочною.

Ту належить:

13. Лутівка княжа (May Duke, Rothe Mai-Herzogskirsche) **†† середно-вчасна, овоч дуже подібний черешні, дозріває на дереві не на раз,

але через 2—3 тижні можна з дерева збирати що раз то нові дозріваючі овочі. Сок плямить.

14. Склянка (Gros Gobet і Doppelte Glaskirsche) **† Сок не плямить, овоч великий, квасний, забарвлений ясно-червоно.

В. До третього роду належать вишні властиві, квасні або конфітурові (wiśni kwaśne, Sauerkirschen); дерево у них низьке, гілочки звисаючі, листя дрібні. Одні з них суть майже чорні і сок їх фарбує, другі з них суть ясні і мають сок неплямистий. Сі poslední зовуться амарелями (у нас декуди перекручено їх на „морелі“ або на „марени“).

До вишень належить:

15. Череха клепарівська (Kleparower Süßweichsel) **† пізна. Бать її своя сорта, мішанець вишні і черешні, але більше подібна до вишні, і для того до вишень зачислена. Она походить з околиць під Львовом (Клепарів, Голоско). Шкірка дає ся з овоча легко обірати, овоч єсть барви темної, делікатна мясічка єсть сочиста і квасковата.
16. Вишня іспанська вчасна (Spanische Frühweichsel) ***† Дуже добра на соки і до виробу вишняку. Дає много темного соку.
17. Вишня Ліля (Liegels Frühweichsel) *†† вчасна; сок темний.
18. Вишня морельова (Lutówka, Lothkirsche) (Frühe Morelle) **†† пізна; на молодих деревах овочі великі, на старих дрібніють. Червона, сок не плямить. Доживає віку 40—45 літ.
19. Вишня Остгаймська (Ostheimer Weichsel) *†† пізна. Шкірка на обочі майже чорна; мясічка квасна але смачна, сок дуже темний. Дерево невелике, гілочки звисаючі як у всіх вишень. Дуже плідна, удає ся на землях пісковатих, множить ся з відростів.
20. Амареля цїсарська (goryczka królewska, Königliche Amarelle) **† вчасна. Добра на конфітури.
21. Амареля пізна (goryczka późna, Amarelle späte), **†† середня.
22. Гортензія (Reine Hortense) ** пізна. Найбільший овоч між всіми вишнями, знаменитого смаку, барва коралева.

Вишні і черешні заслугують на як найбільше їх розмноження. З чорних вишень і черешень вирабляється вишняки і черешняки знаменитого смаку і великої вартости. До виробу вишняків найлучші суть вишні остгаймські і іспанські. Дозрілі черешні особливо білі легко усушені, по витисненню кісточки дають знамениті розинки, не гірші від правдивих левантеків.

Вишні властиві суть одним деревом овочевим, котре ще удає ся на землях піскових. Ту треба їх щепити на антиці. На черешневих дичках щепити ся всі роди вишень і черешень. На вишнях не єсть добре щепити черешні, бо підклад росте за поволи. Вишні на вишневих підкладах удають ся. Очківати на дичках черешневих не можна бо заливають. Черешня єсть деревом делікатнішим і більше на морози вразливим як вишня. Для того найлучше поводить ся черешням так само як і слинкам тогди, коли засадимо їх в товаристві інших дерев, або в місцях затішних, де они знаходять в часі цвітіння достаточну опору від вітрів і морозів.

Вичислені сорти вишень і черешень дозрівають перівно; ріжниця, що до пори дозрівання поодиноких сорт доходить 907 тижнів. Найвчасніші і найпізніші сорти звичайно найлучше поспівають.

Найвчасніше приходять: черешня мавва (3), чер. Вердера (5), чер. Шрекена (6); вишня Ліля (17), амареля цїсарська (21).

До найпізнійших належать: черешня чорна пізна (1), чорна хруст. найпізнійша (9), хруст. Ліка пізна (10), хруст. Dönissen'a (12) і инь.

Вишня остгаймська удає ся і на пісках; дуже добра она на вишняк і на соки. Клепарівська череха не уступає попередній, а навіть єсть від неї смачнішою. Вишня іспанська і вишня морельова дають великої вартости овочі десерові.

Лутівка княжа (13) овочі пригадують смаком більше черешні як вишні; єсть то однак овоч десеровий великої вартости. Гортензия єсть смачною а притім імпонує своєю величиною.

Черешні потребують ґрунту глибокого як вишні; на глибоких глинках і марґлистих а не підмоклих они бувають найлучші. Черешні удають ся добре в місцях затишних на вітри і весняні морози менше виставлених. Для того корисно єсть садити черешні подібно як сливки в товаристві других дерев овочевих.

(Дальше буде).

Про науку язика німецького в III. класі школи народної

написав

Осип Кокуревич народний учитель в Плавові.

Подаючи від часу до часу то препарациї до переведення поодиноких уступів, або критичні замітки до обовязуючих учебників, поминають наші рускі часописи педагогічні мовби нароком материял для шкіл більшекласових, неначе-б тоті часописи були виключно призначені до лектури для учителів шкіл найнижшої катеґорії се-б то учителів однокласових шкіл.

Оно може давнійше далось і оправдати тим, що крім двох чотирокласових шкіл руских у Львові, не було ні одної навіть трикласової школи з язиком викладовим руским. Збільшаюча ся тепер раз у раз фреквенция справила, що сегодня багато сільських шкіл з рускою викладовою мовою мають по три або і більше сил учительських, в наслідок чого поминане шкіл більшекласових при обговорюваню материялу научного в „Учителю“ було би зовсім не на місци бо з кривдою для учителів тих шкіл і длятого постановив я написати сю розвідку і викликати охоту до надсилання праць дидактичних, призначених спеціяльно для більшекласових шкіл і тим способом заповнити одну люку в нашої часописи педагогічній. — Зачинаю від язика німецького.

Заким приступлю до властивого темату не можу мовчки поминути одної справи. Ото загальні збори миколаївської філії товариства педагогічного рішили дня 31. січня с. р., що — з причини, що теперішні пляни научні і інструкції приворочають учительству строго держати ся підручників шкільних і інструкцій — венкі дискусії педагогічні єуть злишними.

Я би не згодив ся з тим поглядом більшости зборів миколаївської філії. Оно правда, що учитель мусить строго держати ся інструкцій і порядку в підручниках шкільних, але-ж тота сама обставина повинна спонукати збори

учительські до дискусії, яка мала би на цілі знайти спосіб поборення трудно-
стий викликаних тим приписом інструкції. А трудностей тих дуже много;
дискусії потрібні і на те, щоби власть могла довідатись о погляді учитель-
ства на ті труднощі і усувала такі приписи, які зі взгляду на місцеві об-
ставини не дадуть ся без шкоди для науки виконати.

А що власть числить ся з дискусіями на зборах учительських свід-
чить хочби розпорядження Ради шкільної кравної з дня 16. марта с. р. до
ч. 5533, котрим позваляє конференціям окружним на поділ уступів річевих
на три категорії, а навіть відступає від головного принципу інструкції держати
ся при науці строго порядку в книжці, а учителі місцевостий положених в до-
річчю Сяну не будуть мусіти конче по уступі 36. школи народної Ч. III. п. з.
„Повіт“ читати уступ 39. п. з. „Бескид і Підгірє“, але можуть приступити від
разу до переведення уступу 84. п. з. „Сян“, що єсть не тільки педагогічно
оправданим але і улекшить науку географії в тих місцевостях.

Придивім ся тепер приписам інструкції о науці языка німецького.
Приписи ті, сформуловані дуже коротко, згадують тільки алегка про уклад
книжки а дальше подані тільки загальні приписи методичні. І я не думаю
переводити кожний уступ методично, але обмежу ся на висказанню того, що
до доброго зрозуміння інтенції учебника потрібне і що при науці языка ні-
мецького узгляднити ся мусить. Зачну від припису пляну. Плян нормальний
каже, що остаточна ціль науки языка німецького се: вправляти молодіж до
уживання того языка в розговорі і письмі. — Давний плян ставив такі самі
вимоги, тільки-ж уклад давнього підручника не надавав ся до доброї науки.
Перших шість карток давньої книжки становили словар кількохсот німецьких
слів переведених на руский язык. Дитину намучили, заким затирила собі
тільки слів а хісна ніякого, бо дитина не могла і не уміла використати при-
дбаного наукового матеріалу до розговору німецького. Уклад теперішньої
книжки з р. 1892 зовсім инакший. На підставі нової книжки учить ся ученик
пізнавати язык німецький, давати відповіді німецькі на німецькі питання, питати
по німецьки — словом володіти тим языком в розговорі і письмі.

Пригляньмо ся новому учебникови. Складає ся він з сорок уступів,
з котрих девять перших печатані латинською азбукою, дальших тридцять
і оден печатані письмом іотичним. Три перші уступи учать творення речень
з глаголом „sein“ в часі теперішнім о особових займенниках в трех особах,
о відміні глагола „sein“ в числах одиничнім і многим, уживання приложнико-
вого присудка, пізнання способу приказуючого глагола „sein“ і творення пита-
ючих речень. Дальше приходять речення о особовім підметі, ужуться перечення
„nicht“ при приложниковім присудку, вкінці іменники з узглядненем їх роду,
питання о річевий підмет і о орікаючий присудок.

Вже в другім уступі (лекція пята) приходять речення питаючі і від-
повіді на них, що вказує на те, що від тої лекції повинен учитель на під-
ставі присвоєних виразів вести з дітьми розговор німецький, на що кожної
лекції 20 минут часу присвятити винен. В уступах четвертім і п'ятім пере-
ведено практично час теперішній глаголів слабих і тих міцних, які в другій
і третій особі не змінюють корінного самозвука; уживання перечення „nicht“ при
глаголах і іменника без родівника. Уступи шестий, сьмий, осььмий і дев'ятий
трактують відміну іменників-означеним родівником, а відтак єсть взорець від-
міни того родівника в одиничнім і многим числі. — На тім кінчить ся перша
часть печатава латинськими буквами.

Межи частию першою а другою уміщено малу і велику азбуку німецьку писану.

Уступ десятий починає ся друкованою готичкою азбукою, а відтак подає материял до читання і писання тою азбукою в той спосіб, що на одній стороні уміщено речення писані, а на другій ті самі речення друковані готичкою.

Уступ одинадцятий переводить відміну родівника неозначеного, а уступ дванадцятий глагола „haben“ в теперішнім часі.

В уступах тринадцятім і чотирнадцятім переведена відміна посідательних заіменників і слова „kein“ і відміна особового заіменника в обох числах.

Уступи п'ятнадцятий, шіснадцятий, сімнадцятий і вісімнадцятий трактують відміну глаголів „sein і haben“ і глаголів слабих в часі минувшій недоконаній.

В уступах дев'ятнадцятім і двадцятім переведено відміну тих глаголів в часі будучій на взірцях „sein і machen“. В уступах XXI. до XXVIII. включно виложена практично відміна іменників після дев'ять взірців а то так, що перші два з них трактують відміну слабу на трьох взірцях а прочі шість відміну міцну.

Уступи XXIX. до XXXIV трактують відміну приложників з іменниками, з родівником означеним, неозначеним і без родівника, уступ тридцятий п'ятий о приложниках в трьох степенях а уступ тридцятий шостий о числівнику основнім і рядовім.

Чотири послідні уступи складають ся з сімох чисто німецьких описів, вісьмох повісток і одного утвору поетичного. На самім кінці доданий німецько-руський словарець.

Правила граматичні і взірці уміщені по уступах, а взірці відмін правильно по чотирох лекціях, що дає учителеви до зрозуміння, що перше має перевести практично дотичну відміну, а відтак доперва подати правило і казати навчити ся взорець. Хотай правила граматичні як найточніше в книжці переведені, то при належитій методі не навчить ся ученика сухою наукою, бо уступи уложені так, що дитина учить ся вперед річй близьких, правил легких а відтак дальших і більше скомплікованих. Кожда нова лекція єсть доповненням науки попередньої так, що нема нігде люки утруднюючої.

Кождий уступ поділений на чотири лекції, відповідаючі чотиром годинам призначеним тижнево на науку языка німецького. Материял до кожної лекції становлять речення німецько-руські, відносячі ся до річй, котру має ся перевести а сі речення подані в формі діяльоу. Послідна лекція єсть повторенням науки цілого уступу або взірцем пізнаних практично відмін. Під уступами знаходить ся примітка, котра подає правило до уживання вже пізнаних і переведених зворотів або поясняє той зворот і учить, як его уживати.

Принципіальною гадкою підручника отже єсть:

1. Аби учити языка німецького на підставі цілих і приступних речень.
2. Рівнобіжне розширення відомостей учеників під взглядом граматичним і скількості присвоєних слів.
3. Рівномірний поділ материялу наукового на цілий рік.

Єсть для того річею конечною навчити, на підставі пізнаного німецького речення, творити анальоґічно нові речення з пізнаних слів і форм, щоби дитина уживаючи того языка, пізнавала відразу і правила після котрих того языка уживати ся має. З того слідує, що наука граматики не має бути виключною цілею, але має служити до належитого зрозуміння і до анальоґічного

уживання пізнаної форми або звороту. Належить проте попередчити значення поодиноких слів і потім доперва їх взаємного укладу в реченю. Поділ рівномірний материялу важний вель для учителя для того, що він може себе контролювати, чи не учив за борзо і не перетяжив молодіжи або чи не змарнував дорогого часу. Єслиби-ж не міг в одній лекції або тижни упорати ся з приписаним материялом, ліпше зробить если над труднішим уступом довше ся затримає а натомість скоро прийде до лекшого уступу, нехай поспішить, щоби з кінцем року поступив з наукою так, аби і вичерпав засіб книжки і вдоволів приписови нормального плану наукового.

Як висше примічено має учебник сорок уступів, відповідаючих сорок-тижневій науці шкільній в році. Рік шкільний має сорок і шість тижнів. Відчисливши чотири тижні на свята лишає ся сорок і два тижні на науку язика німецького т. є.: вісім годин на переведення докладніших трудніших уступів або лекцій.

В кожнім тижни припадає чотири години на науку німецького язика. Кожду годину належить поділити на три часті, а то двадцять мінут на кон-верзацію, двадцять мінут на вичення лекції, а двадцять на працю письменну т. є.: диктат або вправи в стилу.

Кожду лекцію належить переробити старанно, бо ж цілею науки не є ввучити дітий німецьких слів, правил або вірців на пам'ять, але навчити їх способу уживання присвоєних виразів і форм, одним словом — аби материял з книжки не тільки став ся духовою власністю пам'яті ученика, але приспособив его до ведення німецького розговору з довільною комбінацією лексикального і граматичного материялу.

Поступованє при науці таке: Належить від першої лекції призначувати дітий до виразного, коректного і голосного читання; до поправного писання і до поправного говорення. При перших чотирох лекціях зачинає учитель від науки читання. В тій цілі відчитає сам голосно і виразно речення німецьке і викаже ріжницю межі виговором букв латинських в приміненію до польського і німецького язика. По відчитаню німецького речення, пояснить значення кожного поодинокого слова, переведе відтак ціле речення на мову руску а описавши поручить одному з ліпших учеників відчитати речення німецьке, каже се еще кільком ученикам зробити, вишним знов пояснювати значення поодиноких слів а иньшим переклад цілого речення з німецького на руске і на відворот. Потому виголосить учитель перероблене речення по руски і велить кільком ученикам сказати те саме по німецьки. Відтак — переконавшись, що діти так поодинокі слова, як ціле речення докладно і зі зрозумінням виголошують — каже одному ученикови написати те речення на таблиці, поправить можливі блуди, каже поправне речення з таблиці відчитувати а описавши ученикам а пам'яті написати речення те на зошитах. Пересвідчивши ся як задача випала зверне увагу на блуди, каже ученикам поправити або написати сам речення на таблиці і зарядить коректу, котрої належить виконання перевірити мусить. Вкінці приступає до вправи усної без книжки т. є.: на підставі перероблених речень утворить нові комбінації з пізнаних слів по руски, зажадає від учеників німецького перекладу, написавши виголошене речення на зошитах і знов приступить в висше поданий спосіб до коректи. Скоро молодіж присвоїла собі таке запас слів німецьких як і біглість в перекладі речень, зверне увагу на властивість складної німецької і пояснить правило граматичне в примітці до дотичного уступу додане. Початок кожної наступуючої лекції присвятити належить від-

питанню лекції попередньої а то в цілі переконання, чи діти присвоїли собі належито науку тамтого дня уділювану.

Від другого уступу (лекція 5) належить безусловно приступити до конверсації німецької. На основі речень в п'ятій лекції поданих, пояснить учитель, що Німець питаючи про присудок, не уживає слова „чи“, але ставить глагол на початку речення а перевірши способом вище наведеним пару речень питає учеників по німецьки, каже відповідати по німецьки, а опісля каже одним ученикам ставити питання німецькі, а другим давати на ті питання німецькі відповіді, розуміє ся з ужитєм засобу пізнаних на попередних лекціях слів. На виправи письменні найліпше давати німецькі питання, на котрі діти мають давати письменні відповіді.

Від трийцятої сестої лекції почавши належить вимагати, щоби діти при виправах письменних уживали німецького письма. Річ то не так легка, бо з уваги на уклад книжки і поділ материялу на сорок тижнів ледви чи може учитель посвятити пару лекцій на вивчення німецького шрифту а з другої сторони не вірю, щоби се дало ся в одній лекції зробити. Насупротив того, я би радив, щоби німецького письма учити на годинах каліграфії зараз першого тижня науки так, щоби діти за дев'ять тижнів знали докладно писану азбуку німецьку і не треба було на се офірувати ні хвилі з часу на науку німецького язика призначеного.

Від уступу шіснайцятого (лекція 61) скоро діти пізнали час мивувший, треба для лучшої виправи казати перетворювати пізнані речення на инший час і то так при конверсації як і завдаванем тематів на домові задачі, бо через тоє вирабляє ся у дітей сила орієнтованя і певність в розговорі.

При читанню уступів належить жадати репродукції перечитаного відповідами на дані питання, а по переробленю і можливо самостійного оповідання змісту.

Не можу поминути ще одної, при науці кожної мови, засадничої kwestії, а то справи виголошуваня слів. Уже перше підніс я, що учитель мусть з цілою рішучістю домагати ся докладного виголошуваня перечитаного, тепер же мушу окремо піднести декотрі німецькому язикови властиві проголошуваня букв, а роблю се для того, що німецька правопись єсть не така дуже трудна, скоро тільки виголошуємо належито кожде слово, а прийде се нам легко, если зараз в початках будемо наставати на належитий виговор і консеквентно поправляти зроблені в тім напрямі похибки.

Не оден може замітити, що німецька правопись трудна, бо єсть аж три „ай“ а то „ei, ai, eu“. Тимчасом кождий з тих знаків в устах Німця звучить инакше. І так ei в Kleid, Seide, reiten, ein виголошує ся зовсім чисто а іменно Klaid, Saide, raiten, ain. Ai в säubern, Räuber, läuten похияє ся легко в ou і виголошує ся майже як Rojber, loiten, soibern. Eu в deutsch, deutlich, deuten, neun виголошує ся еще з більшим нахилєнем в ou а то doitsch, doitlich, doiten, noin.

„Ö і Ä“ виголошує ся повною грудню підчас коли „e“ виголошує ся зовсім чисто.

Так само „i“ вимавляє ся чисто і твердо, підчас коли „ie“ вимавляє ся довше і мягчить попередний співзвук пр. binnen а Biene, Ritt а Riese, rinnen а Riemen — „g“ в gang, Gesang, Klang і т. н. вимавляє ся на кінци мягко — „h“ в середині перед l, m, n і r не виголошує ся перед самозвуками, если зачинає склад виголошує ся німо так, щоби его ледве

чути було пр. в ge-hen, se-hen, Auf-se-her, lei-hen, wei-hen. St і Sp на початку слова або складу виголошує ся як Scht, Schp. „C“ в чужих словах як Controle, Cadaver, Cap виголошує ся як „K“ а „ti“ в чужих словах як „ci“, пр. Dotation, Subvention, Rotation і т. п.

Реасумуючи повисші уваги можна спосіб поступовання при науці німецького языка уняти в слідуючі точки:

1. При науці німецького языка не квапитись і не поступати на перед, поки ученики не пізнали добре попереджаючого уступу.

2. Зі взгляду на добрий уклад учебника учити порядком книжки і не робити змін:

3. Ученики мають научити ся лекції в школі з викладу учителя, а в дома тільки повторити і утравалити набуті в школі відомости.

4. Почавши від пятої лекції належить вести з учениками конверзацію німецьку, а языком викладовим послуговати ся тільки при поясненню незрозумілих річей.

5. Реченя неустанно перерабляти перетворюючи їх в різні часи, способи, падежі, числа і т. п. Учитель мусить длатого на случай, если би до певних вправ граматичних в язичі німецькім не мав відповідно приспособлених учеників, переробити відповідну партію граматичну при науці викладового языка.

6. Давати належить як найбільше вправ письменних, а то з початку диктатами, а відтак яко задачі, в котрих має ся жадати німецьких відповідей на дані німецькі питання.

7. Плавне читанє уступів німецьких, яко наука читаня.

8. Зрозумінє речень німецьких яко переклад.

9. Присвоєнє ученикам як найбільше німецьких слів. Ту поступати належить так: Слова, котрих ученики не знають, мають они винайти в словарци, виписати і вивчити ся. Добре затим если випишуть такі слова на окремих зошитах з доданем значеня по руски (препарация) а відтак вивчать ся дома.

10. Звертати увагу на правила, взірці і їх застосованє.

11. Виказувати при кожній спосібности окремі властивости німецького языка під взглядом форм. Приміром, що не каже ся „nicht ein“ але „kein“, що перечене nicht кладе ся по глаголі, що заіменника зворотного sich не уживає ся всюди там де приходить в рускім язичі пр.: учу ся каже ся ich lerne але не ich lerne sich — що в словах віддільних як zurückkehren, weggehen, übernehmen, vortragen і др. невідмінна часть відділяє ся в декотрих часах і способах від відмінної части глагола і ставить ся при кінци реченя прим. „ich nehme meine Sachen über“ не „ich übernehme“ — що Німець не каже es sind Flüsse, Bären, Äpfel але es giebt Flüsse і т. д. — що не каже ся „wie viel Jahre hat er“ але „wie alt ist er“ — що не говорить ся zweite Stunde в значеню є друга година але zwei Uhr, вкінци щоби часом дитина не перевела реченє „бульба не уродила ся“ на „Kartoffeln sich nicht geboren“ і т. п. кілька разів до того нагода буде.

12. При читаню належить жадати репродукції перечитаного в відповідах на дані питання, а при тім розмавлати о перечитанім.

13. Учити писати німецькими буквами не при переведеню десятого уступу, але від першої лекції каліграфії.

14. Жадати на дані питання скорих німецьких відповідей, аби діти не творили собі в голові відповідей руских, а відтак переводили їх на німецьке, але щоби учили ся при німецькій розмові думати по німецьки.

15. Але найліпшою засадою єсть говорити з дітьми все, а если можна виключно по німецьки.

В Пдазові, в липню 1896 р.

Що можна обняти пам'яттю?

(Обсервації і досєвіди над спосібністю сейчасової репродукції.)

(Конець).

II.

Бурдон рослїдив спосібність сейчасової репродукції (*memoire immediate*) у 100 учеників 8 до 20 літних. Спосіб переведення рослїдів був такий самий, як в наведених вже дослїдах. Бурдон вголошував одного разу ряд звуків, які хлопець обсервований мусїв зараз повтаряти. Материял, ужитий до тої ціли обнимав аж 5 категорій: числа, звуки, слова одно-, два- і три-складові — а взагалї звуки звисні, які але не творили ніякої льогічної цілости, ні-якого реченя. Він розпочинав заєдно від ряду коротшого н. пр. від реченя зложеного з трех слів а поступенно завдавав ряди що раз довші, аж дійшов до такого, якого ученик не міг без блуду повторити, однак для більшої певности досєвіду повтаряв досєвід з кожним рядом 3—4 рази. Він звертав увагу також і на род блудів, які ученики поповнювали повтаряючи почуті звуки. Не все тут можна приписати пам'яті. Молодші діти перекручували почуті слова, чого причиною могло бути те, що ті звуки були надто трудні для них, або що їх не дочули, або що слова якого не зрозуміли і взяли єго за иньше подібно звучне слово.

Посеред старших учеників була такі, що не уміли повторити ряду якогось сейчас скоро єго почули, доперва по хвилі нагадували собі і повтаряли єго цілком докладно; другі знову повторивши ряд блудно, самі відчули, що щось пропустили або блудно сказали. Бурдон уважає ті обяви за рідкі і трудні до поясненя, однак так оно не єсть; се можна справдити на собі самім. Правду каже Бурдон, що чим більше часу минає поміж почутем а повторенем, тим певнійше повинно ся забути; але з другої сторони належить пам'ятати, що поміж отриманим вражінєм а єго спостереженем і усвідомленем минає також протяг часу, котрий не єсть однаковий у різних людей, а навіть у тої самої особи в різних хвилях ріжний; ученики, що не зараз, але доперва по хвилі повтаряли почуті звуки, се були певно такі, що взагалї думають по-води або і такі, у котрих в часі дослїду був умисл змучений або чим иньшим занятий і се впливало виразно на скорість спостеріганя. Єще лекше зрозуміти тих, котрі відчули, що щось забули, але не знали означити складу опущеного. Досить того пригадати собі процес, який відбуває ся в умислі, коли пр. ста-

раємо ся пригадати собі яке назвиско. В нашій пам'яті оно ціле загібане глибоко; то живійше то ближше свідомості нашої лежать деякі єго елементи н. пр. перший звук, або закінченє і число складів, і загальний характер, пр. назвиско звичайне, спільне кільком родинам або нагадуюче назву якогось звіряти і т. п.

Взагалі блуди учеників належали до 2 категорій: они опускали або переставляли склади. Одні з дітей повтаряли замість цілого ряду тільки одну часть єго, другі повтаряли усе, але в иньшій порядку. Перегляньмо ся результатам тих розслїдів:

1. Числа. Дитині велено сказати ряд чисел не в порядку натуральнім (1, 2, 3, 4), числа були одновирозові, пр. три, вісім, дванайцять, а ніколи трийцять п'ять, сто сорок і пр. Ряди ті можуть бути двоякі: або посеред них були числа ріжні пр. 3, 9, 7, 2, 15, або зложені прим. тільки з трех елементів, як: 6, 3, 9, 3, 6, 9. Тільки з винятком одного ученика, котрого учителі узнали одноголосно за умислову упослїдженого, ніхто з них не помиляв ся повтаряючи ряди з 4 чисел (від сего ряду розпочинав Бурдон); п'ять чисел повторило 94% дітей 8—13-літніх, ученики від віку 14 літ не робили блудів в тім случаю; шість чисел повтаряло без блуду 22% вісімлітніх дітей, 65% 9—20-літніх; ряду з 7 чисел не могло ніхто з 8-літніх дітей повторити, а з дітей 9—11-літніх повторило той ряд тільки 15%, а поміж 12—20-літніми було їх тільки 20%. В наслідок того Бурдон не робив вже з довгими рядами досвїдів. Додати належить, що Бурдон заборонив ученикам надавати ритму повторюваним рядам, або творити з них групи по 2 або 3 цифри, щоби їм улекшило було запам'ятати собі ті ряди. З сего виходить, що для більшости дітей молодших (до 14 літ) становить ряд 5, а для більшости старших дітей 6 чисел максимум, яке пам'ять обняти може, котрого отже переступити не можуть.

2. Звуки. Спосіб поступованя був такий самий, як при числах; ученики повтаряли ряди зложені з азбуки, в иньшій порядку як: а, б, в... Проби вказали, що ряд з чотирох звуків повтаряють усі діти легко так як і ряд зложений з 4 чисел; п'ять звуків повтаряло 70% дітей 8—13-літніх і всі старші. При повтореню 6 звуків улягає пам'ять змінам в ріжних окресах жити, подібно як при рядах зложений з 6 чисел; і так посеред 8—10-літніх дітей повтаряло такий ряд 19%, посеред 11—13-літніх процент таких дітей доходив до 37, а посеред 14—20-літніх до 57. Сім звуків не могла повторити ані одна дитина молодша десяти літ; посеред 10—13-літніх повторювало такий ряд 17%, а посеред 14—20-літніх 39%. Вісім звуків не в силі повторити ані одно з дітей понизше 13 літ, посеред 13—16-літніх повторювали такий ряд 17%; тут належить зазначити, що найбільше число, бо 24% випало на дітей 14-літніх, а на 17—20-літніх 35%.

Отже для більшости дітей молодших ряд зложений з п'яти звуків, для старших такий з шести звуків становить максимум, яке може обняти пам'ять; а повторенє ряду зложеного з 7—8 звуків уважати можна за доказ більшої пам'яті як пересічна.

3. Слова односкладові. Велено дітям повторити ряд слів, які не мали ніякої звязи з собою, пр.: кінь, брат, там, пєс, ти — вибрано такі,

яких дитина уживає що день. При ряді зложенім з трьх таких слів не було случаю, щоби котре з дїтйй помилило ся. Ряду з 4 слів повторило 86% дїтйй 8—13-лїтних і всі старші. Ряду зложеного з пяти слів повторило 25% 8-лїтних дїтйй, 66% 9—13-лїтних, а 83% учеників 14—20 лїтних. Ряду з шести слів не повтварило ніодно з дїтйй 8-лїтних, дуже мало, бо 3% дїтйй 8-лїтних, 32% дїтйй 10—13-лїтних, а 57% учеників 14—20-лїтних.

З сего виходить, що для більшости дїтйй молодших становить максимум ряд зложений з 5 слів звїсних однозвучних, яке їх память обняти може. А кїлько то слів незрозумїлих завдаємо їм на одну лекцію!!

4. Слова двоскладові. І тут також ряд зложений з трьх слів звичайних не становив ніякої трудности до повтореня для усіх дїтйй; ряд з 4 слів повторило 86% дїтйй 8—13-лїтних і усі старші. Ряд з 5 двоскладових слів повтаряло 17% дїтйй 8-лїтних, 42% 9—13-лїтних і 72% 13—20-лїтних. Ряд з шести слів встигло повторити тільки 3% дїтйй 8—13-лїтних, а 30% 14—20-лїтних.

Вплив віку проявляє ся тут в такий самий спосіб, як при попереднім досвїді, тільки процент єсть низший; отже побіч скїлькости слів і скїлькїсть складів цілого ряду впливає тут значно.

5. Слова трискладові. Тут показують ся подібні результати, хоч поодинокі числа в процентах єще менше. Ось опи: чотири слова трискладові повтаряло 69% 8—13-лїтних дїтйй і усі старші; 5 слів таких не могли вже повторити діти 8-лїтні, а з 9—12-лїтних повтравє їх 17%, з 13-лїтних 29%, з старших 14—20-лїтних 16%.

Наведені цифри виказують, що числа і звуки лекше дїтям повторити від слів, а зі слів трискладові найтруднїйше повторити. Інших цифр тут напроваджувати не буду; не можу однак поминути цікавих чисел, які ілюструють відношенє памяти до інтелїгенції. Побіч результату дослїду нотував Бурдон не тільки вік ученика, але також і погляди учителїв до інтелїгенції учеників.

За міру інтелїгенції взяв Бурдон суд учителїв, котрі подїлили учеників своїх на слїдуючих VIII скаль: I. дуже інтелїгентні, II. інтелїгентні, III. досить інтелїгентні, IV. середних способностей, V. мірні, VI. слабї, VII. мало інтелїгентні і VIII. слабого умислу.

В нижшїй табелї назначаю ту скалю для скороченя римскими цифрами від I. до VIII.

Ось до яких результатів дійшов Бурдон:

Память		оказало учеників							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
більшу від пересічної для	чисел	9	4	2	18	3		1	1
	звуків	5	7	1	18	1	1	3	1
	слів односкладових	8	6	1	12	2	2	4	1
	слів двоскладових	10	5	1	9	1	1	2	1
	слів трискладових	9	5	1	6	1		2	1
середньої міри для	чисел		9	10				3	1
	звуків	4	5		10	1		2	
	слів односкладових	3	8	1	14			3	1
	слів двоскладових	1	5		19	1	1	3	1
	слів трискладових	1	5		13	1	2		
(слабу) низшу від пересічної для	чисел	2	7		20		1	8	5
	звуків	2	8	1	10	1	1	7	5
	слів односкладових		4		20	1		4	4
	слів двоскладових		10	1	20	1			7
	слів трискладових		2		16			5	2

Бачимо з сего, що помімо численних винятків, вплив інтелігенції є доказаний, більша часть спосібних дітей має також добру память, більша часть неспосібних память слабу. За міру інтелігенції взято осуд учителів і хочби навіть прийняти з гори безсторонність такого суду, признати треба, що він залежить від суб'єктивного успосібнення кожного з учителів і від способу виражіння; для того дитина для одного дуже інтелігентна, може видаватись для другого середньо інтелігентною і т. п. Однак вічною загадкою позістане чи і взагалі яка заходить різниця що до степеня інтелігенції поміж учениками середньо інтелігентними, а досить іателіг. і середньо спосібними, або поміж мірними і слабими. Щоби мати певніші дані, належало би з гори прийняти якісь ясно начертані категорії і їх назви, пояснити їх учителям і тоді питати їх, до котрої з даних категорій они зачисляють ученика сего а до котрої иньшого. Крім зіставлення повности памяти з спосібністю скупляти увагу, нема а ргіогі найменшої квестії, що дитина в тим більше спосібна повторити те, що почула один раз, чим довше уміє она на той самий предмет звертати свою увагу; цікавим отже було би порівнянє повности памяти дітей уважних і не-

уважних. Спосібність знова звернути цілу свою увагу на щось, залежить не тільки від психічних, але і від фізичних умовин організму; з тої причини важним би було порівняти і пам'ять дітей сильних і фізично-слабих. Задля того усі дотеперішні розсліди і проби суть тільки першим кроком на дорозі, яка лежить перед слідачами, а поступ на тій дорозі належить до будучности.

III.

Киньмо тепер оком на одержані результати.

В першій частині цієї статті показалося, що повнота пам'яті зростає з віком. Розсліди Бурдона стверджують се вповні. Спосібність сучасової репродукції збільшався з кожним роком від 8-ого до 14-ого року; по роках 14 зріст її вельми малий, хоч не устає. Порівнюючи усі числа подрібні, які відносять ся до кожного року, побачимо найбільші різниці між дітьми 8-а 9-літніми, 11-а 12-літніми, 13-а 14-літніми, підчас коли між 9-а 10-літніми з одної сторони, а 12- і 13-літніми з другої сторони майже нема ніякої різниці що до повноти пам'яті. Подібний факт доказують спостереження німецького ученого Сіберта, котрий розслідав, що діти розвивають ся в деяких роках дуже скоро, а в інших поволі. Іншим важним результатом наведених дослідів є доказаний вплив змісту на спосібність сучасової репродукції того змісту. Скоро подані розсліди, хоч нечисленні, ілюструють достаточо відношене пам'яті річній зрозумілих до пам'яті звуків або змісту, то з другої сторони порівняне досвідів тих з розслідами Бурдона вказує відношене пам'яті речень до пам'яті слів без зв'язи. При розслідах поданих в першій частині цієї статті, найкоротший вірш, який становив границю пам'яті дитини, містив в собі 10 складів (6 слів), найдовший 20 складів (11 слів), що до цифр, звуків і слів відорваних суть ті границі: від 3—8 чисел, від 4—8 звуків, від 3—6 слів відорваних, отже повнота пам'яті була майже два рази меншою, як в ряді слів сполучених в речення.

Щоби ще ліпше переконати ся о тім, піддано усім тим розслідам тут описаним, троє дітей, котрі заледви розпочинали науку систематичну. Дано їм до повторення зарівно взори спостережень Давіда як і ряди Бурдона.

Ось результати:

1. Дівчинка 6 і $\frac{1}{2}$ літна, спосібна і на свій вік інтелігентна, повторяла речення зложене з 10 складів, (незрозумілих 3), дальше чисел 4, звуків 4, слів односкладових 4, овоскладових 4, трискладових 4.

2. Хлопчик 9-літній, мало інтелігентний, повторяв речення з 10 складів (незрозумілих 3), чисел 3, звуків 4, слів односкладових 4, двоскладових 4, трискладових 4.

3. Хлопець 11-літній, середно інтелігентний, повторяв речення з 10 складів, (незрозумілих 4), чисел 5, звуків 5, слів односкладових 4, двоскладових 4, трискладових 3. (Сей хлопець зрозумів дуже добре поділ ліній на поземі, укісні але тих назв ніяк повторити не міг).

Скоро в цілі зіставлення тих чисел, відносячих ся до дітей слабкої пам'яті додамо, що діти ті, що повторювали тільки речення 10 складове, мають багато труднощі в оповіданню (найбільше хлопець 11-літній), — що середний хлопець, котрий тільки 3 слова міг повторити, мав більше труднощій в рахунках як наймолодша дівчинка, котра повторяла 4 числа, — що наотмість

найстарший хлопець, що тямить ліпше числа від тамтих, оказував спосібності до рахунків, — зрозуміємо практичну вартість таких розслі́дів для учителя.

Наколиби учитель з початком кожного року шкільного розслі́див сумлінно те, що дитина може обняти пам'яттю і до одержаного результату уложив свої вимоги, усунули би з навчання усяке перетяження пам'яті, і не за-недбували-б її вправляти, що уняте в відповідні рами могло би тільки корисно впливати на гармонійний розви́й усе́х сил умислових.

В. III.

Кріптоскоп і флюороскоп.

На конгресі психологів в Монахові представлено при́ряд, за помічю котрого невидимі для ока лучі Рентгена, стають ся видимими і дозволяють прозріти через тіло чоловіка або інші непрозорі предмети, як через скло або воду. При́ряд сей названо кріптоскопом, а винайшов его учений італійський Сальвіні. До того ужив Сальвіні аркуш грубого паперу, прикрив его сіялами сильно флюоризуючими як: платино-цианком бариту або платино-цианком вапна. Скоро на поверхню такого паперу положимо якийсь непрозорий предмет н. пр. руку, і на тоту руку звернемо лучі Рентгена, то они переходять через руку, а діставши ся до верстви флюоризуючої паперу відбивають ся від неї і повертають яко видимі для ока. Тим способом побачимо цілком докладно кости і стегна руки, і можемо їх положення і напрям як найліпше відрисувати.

Як над фотографічними знімками при помочи лучів Рентгена, так і над удліпшенням кріптоскопу працюють учені, особливо славно звісний Едізон, покинув від часу розслі́дів Рентгена всі інші праці і віддав ся виключно розслі́дам нових, невидимих лучів в надії, що удасть ся ему застосовати те винайдене до практичного ужитку.

Едізон пересвідчив ся, що найбільшу власність флюоресценції має туністеніян вапна. Сей рідкий продукт представляє ся в воді дрібонькими кришталіками. Едізон розсипав ті кришталіки на папері і полив їх вертвою колодиюм, а потім виставив на діланє лучів розсиланих з рурки Крокса (рурка з котрої воздух випомповано, через котру лучі світла електричного переходять). Під впливом тих промінів туністеніян вапна флюоризує, а блиск сей спостерігав легко око, скоро оно тільки добре заслонене від доступу до него звичайних лучів. — В тій цілі збудував Едізон флюороскоп, значить при́ряд подібний до стереоскопу, котрого вузші отвори звернені до очей обсерватора, а в ширших противлежних находять ся нашір, покритий туністеніяном. Рурка Крокса, уміщена в деревляній скриньочці, дістає ток електричний з цівки Румкорфа. На стійці тої скриньки уміщує ся руку, якої кости хочемо побачити. Оператор узброєний в флюороскоп, держить его в певнім віддаленію від руки і дивить ся через той при́ряд. По кількох секундах починають кришталі

флюоризовати, а тоді, посеред м'яснів показують ся кости руки, обведені ясними лучами.

Прияду того не бачила ще Европа а Едізон працює заєдно над улїпшенем єго.

В. III.

Герберт Спенсер о початках заводу учительского.

В найновїйшій праці Г. Спенсера під заг.: Інституції заводів, находить ся особний розділ, посвячений еволюції заводу учительского. Подам тут в скороченю погляди Г. Спенсера висказані о тім.

Научанє вимагає знаня предмету якого має ся научати, а так як сьвященник мусить з ріжних поводів визначувати ся знанєм, тож і до него звертають ся люде з запитанями найохотнїйше. Крім того є сьвященник вільний від журби о утриманє і полученю з ним праці, проте має він також і більше часу до того, щоби уділювати молодїжкї науку, і утримувати єї в потрібній до того карности. Єсть ще друга важнїйша причина того первісного получения двох станів: духовного і учительского. Хоч кождий чоловік збирає в дитиннім віці багато відомостей, які до него доходять ріжними дорогами через вражіння, які він відносить від окружаючого сьвіта і в наслідок сходин з людьми, мимо того пожаданим є род знаня чи може псевдознаня, якого молодий чоловік не може собі здобути дорогою щоденного досьвіду. У народів поганьських зарівно в станї дикім як і на перших щєблях цивілізації сьвіт є переповнений богами і духами, котрі впливають на долю чоловіка, спроваджують єму щастє або нещастє, отже річню найбільшої ваги є спізнати способи, які ведуть до отриманя ласки богів або до уникнення їх пімєсти. — Розуміє ся, що чоловік, котрий найбільше знає о тих впливах надиріродних, отже духовний, може уділяти знаня найбільше цїєного. Звідси походить, що в первіснім понятю учителя містило ся конечно уділянє знаня о річах сьвятих. Правдоподібно знаня того набували зразу тільки молоді духовні від старших, а радше єї, що приготовлювали ся до обовязків духовних від тих, що їх вже виконували. Доперва з часом, зі зростом образованої веретви посеред сьвітських людей, могли повстати учителї в тім значіню, як ми їх тепер понимаємо.

Перші хвилї тої еволюції зникають в памороці історії, початки того, як витворював ся завід учительский не суть певні, а приближені понятя о них подати нам можуть нинїшні урядженя у народів диких. Обєм обовязків учителя не є у всіх племен однаковий, але всюди головний зміст єго становлять понятя релїгійні і знанє „тайн“, причім декуди мусить ученик зложити присягу, що не зрадить перед ніким тайни, яка єму зістала повірена. Завдяки сему у народів первісних, у котрих вже вчасно витворила ся сильна каста духовних, а особливо там, де тотя гідність є дідичною, появляє ся і переходує ся рід знаня езотеричного, дотикаючого прояв надиріродних, доступного тільки

для малої горстки ізбраних, звичайно уділяв ві батько синові, скоро той дійде до приписаного законом віку, прим. до двадцяти років. У багато племен дїє ся инакше, функція учителя розширена вже з початку на цілу молодіж мужеску племені. У Австралців відбувався при відданю дїтий опіці учителя релігійна церемонія, підчас котрої кожний молодець мусить піддати ся якій болючій операції, на пр. виривають або виломлюють ему зуб, потім жертвують его богови, якого уважають за духа-опікуна племені. При тім лікарі, якими також звичайно духовні бувають, суть операторами і учителями. У Новозеландців належить до обовязків духовників ознакомити дїтий із сьпівами і традиціями народу, з знанєм о річах сьвятих, яке переховує ся в племені. В Африці прибирають ті обовязки учительські духовних більше означену форму. Після Бастьяна збирав в Конго духовний всіх молодців і закладав wraz з ними в лісі род колонії, в котрій перебувають они пів року під его опікою. В Абіссинії і Мадагаскарі сповняють обовязки учителів вже часом і не духовні. В стариннім Мексикі позіставало кожде научане в стислій звязи з сьвятинею. Богато хлопців висилано туди на науку від четвертого року житя аж до часу, коли мав одружитись. Тут належали сини духовних і такі не духовних, що показували охоту до того стану. До предметів викладаних належали: поділ часу, рахунок років, місяців і днів, наука о сьвятах і церемоніях, виконуванє важнійших обрядів релігійних і т. п. Декуди входить в склад тої науки вже читанє і писанє, а разом деякі правила моральности; та наука є не тільки доступно будучим духовним але і цілій молодіжи красивій.

Докладайші відомости маємо що до народів цивілізованих старинного веходу. В Індиях опирала ся наука головнo на Ведах, і так в давнійших як і пізнійших часах позіставала цілком в руках духовних. Брамінн мешкали при сьвятинях; туди ходила молодіж на науку. Незалежно від того були і поодинокі учителі, що збирали коло себе молодіж з різних сторін краю і творили рід теперішних закладів приватних. Учені Брамінн, котрі на старість усували ся від сьвіта, і провадили житє пустельників по лісах, громадили часто учеників коло себе; багато також вельми оригінальних дїл з сьвітлого часу літератури повстало в тих віддалених охоронних місцях сьвятости і науки. Подібна, хоч менше обдуманна система існувала вже в старинній Персії. Спеціальне приспособленє хлопців до їх будучого заводу ішло там в парі з научанєм релігійним і було застосованє до заводу батька. До звичайних фактів належало також відданє науки і вихованя дїтий духовним, так як в Індиях. В Вавилонї і Асирії находили ся при сьвятинях бібліотеки, при котрих були школи założені. Існував також так зв. дім мужчин, рід закладу монашого, де пробували через якийсь час молодці вже дорослі. Цілком ідентичне урядженє шкільне існувало в стариннім Єгипті, о чім розказують учені: Бруїя, Ерман, Дункер і др.

Іншими дорогами ішла еволюція стану учительського в Греції і Римі; там не було сильної гієрархії єрейскої, звідси і великі різниці під тим виглядом. Вправді огнищами всякого научаня були сьвятині з їх оточенєм, але та форма не розвинула ся в систему, яка би обовязувала всіх членів сьвітскої громади. Такою системою були тут гімназії, о котрих подає Магафен: „Найдавнішим звичаєм було виховувати хлопців стараннійше як ми виховуємо дівчата: хлопці позістають заєдно під оком спеціального опікуна або учителя; они учать ся релігії і важнійших творів літератури; учителі впоюють в хлопців послушенство супротив Бога і родичів. В часах війни вирали фізичні і упрала

тих прикмет моральних і умислових, що суть потрібні на війні, брали верх над иньшим научанем, противно в часах супокою перевагу брали вправи умислові. Стара система виховання публичного, яка наказувала, щоби молодіж атенська в віці 18—20 років позіставала під опікою держави і сповнювала обовязки сторожі в пограничних твердинях Африки, при чім побирала рівночасно науку вправ воєнних, гімнастики і дещо з культури умислової, змінила ся з часом на иньшу, з якої більша часть вправ гімнастичних і військових зістала усуненою. Образоване умислове дістало ся з хвилею свого розросту в руки не єреїв але учителів євітських. Ті філософи, що не погорджували, так як стоїки, научанем молодіж, закладали свої школи побіч гімназій.

В Римі був перебіг еволюції суспільної взагалі змодифікований введенем чужих елементів і впливів, а через те зістав і нормальний розвій заводу учительського спинений. Всюди, де військовість перемагав, бувають здобутки умислові мало цінені і скупо уділювані. Так було і в Римі. Економічні урядження легковажили працю елементарного научання як і кожду иньшу працю і полишали її головню невільникам, чужинцям, словом, в руках Греків і пів-Греків. Сей стан річи є для нас ще більше зрозумілим, скоро собі пригадаємо, що 1) витворенє стану учительського посеред єреїв, завдячувано усюди їх висшности умисловій, їх широкому знаню; 2) висшности сеї не мали ніколи єреї римські, а тільки грецькі; 3) помежи народом підбитим а ціхами характеру витязів заходила деяка схожість, яка відділивала одних на других.

Перейдїм до народів європейських, що мешкали дальше на півночі; і тут побачимо в часах передхристиянських і в перших віках нашої ери ту саму первісну ідентичність учителя і єрея, а описєля роздїл тих двох станів. Вихованє цілком військове у Кельтів мало головню на цілі виробити витревалість, зручність і другі фізичні прикмети. З одної сторони хотїли єреї, котрі бажали народ удержати в залежности, остатись одиницями ученими; з другої-ж — Кельти, котрі вважали всяку працю так фізичну як і умислову, за ушкорєнє, полишали охочо науку друїдам, котрих они уважали не тільки за учених, але також за правдивих чарівників. Наука молодіжї ограничала ся до вичування деяких имнів, котрі містили в собі головні права, основи релїгії, факти історичні, взагалі усе, що було пожаданим, щоби народ знав і умів. Плїній каже, що у Бритів обучували друїди молодіж, і промовляли публично до народу, викладаючи єму головні засади моральности.

Як небудь в перших віках нашої ери просьвіта майже цілком упала, все-ж така, яка задержалась, переходувала ся одиноко в інституциях церковних і звідєн зросла і розцвила на ново. Єпископи і монахи закладали школи і шкільки, одинокі огнища науки, які повстали на звалищах збуреної цивілізації римської. В VI. і в слїдуючих віках научано по школах катедральних семи наук і штук визволених (*trivium* і *quadrivium*), а то в тій цілі, щоби приготувити молодіж до читаня і розуміня книг євєтних, а по школах при монастирях удїляв монахи елементарних наук хлопцям, особливо таким, котрі були призначені до духовного стану. Слїдуючі столїтя довгих війн і євєпільних переворотів спровадили упадок багато тих закладів, але єпископи і монахи робили усе, щоби їх зміцнити; минуло багато часу, заки появилсь євєтєкі учителї, а ще більше, заким євєщенєство пустило з своїх рук провід научаня. В університетах німецьких були всі катедри обсажені євєщенєниками аж до кінца XV. віку. В Гайдельберзі обняв професор євєтєкий по раз перший

в р. 1481 катедру медицини, а доперва в половині XVI. віку показалося на університетах більше світських учителів.

Подібно діялось і в Англії. Переображення ті поступали там поволі, неправильно і нерівномірно. В віках середніх мала кожда катедральна церква, кожний монастир свою школу а найзнаменитші, найбільше учені з посеред духовних посвящали часть свого житя научаю других. Досить вказати на загально звісні назвиска, як Бела, Аткуін, Ателард, Дунс Скот і др. Але вже в XI. віку робили люде світські записи на школи, причім ставляли деякі жаданя що до їх урядженя і програми. Помимо того довго, бо аж до нинішніх часів, переходили ся особливо по університетах деякі рештки звичаїв середньовічних; до тих належить: спільне мешканє професорів нежонатих, спільні молитви і каплиці, а навіть в богато случаях і однакове убранє на пів священиче. Натомість що до змісту самого уляг духовний характер научаня численним змінам в наслідок введеня богато предметів, що не мають нічого спільного з теологією, а далеко ми відбігли від часу, коли вище образованє побирали лише ті, що мали замір статись священиками. В теперішній Англії, де вже більша часть шкіл перейшла в руки учителів світських, находимо богато духовних так посеред учителями як і в дирекціях шкіл публичних і приватних. З того показує ся, що і нині ще не є цілковито завід учительський відділений від духовного.

Не менше сильно проявляє ся бажанє з'організувати учителів як особну класу суспільности. Доказом сего суть численні товариства, комісії і пр., які мають на цілі то з'єдинити учителів, щоби могли тим легше заведово образовати ся і одні другим помагати, то оцінити кандидатів до стану учительского, іспитувати їх, видавати свідоцтва і т. д. Як кожний вищий завід до певного степеня з'організований, мають і нинішні учителі свої часописи, в котрих обговорюють ся справи звязані з їх заводом, в яких борються ся інтереси учителів; часописи ті становлять дуже важну спільню, яка їх між собою вяже.

В. III.

Нічна праця і обезсилене мозку.

Досвід навчає, що неспросана ніч впливає не тільки на результати умислової праці слідуєчого дня, але також і кількох пізніших, хочби чоловік не відчував абеолютно ніякого сліду умученя. То спостереженє спонукало д-ра Ашафенбурга до доконаня спеціальних студій, а результати тих розслідів подав він в рефераті, відчитанім на конгресі німецьких неврологів.

Вже в наслідок того, що цілий день не спимо, притупляє ся навіть при цілком незначній праці наш ум; а скоро ще до того в ночі не спимо, зможе ся значно те умученє; оно зростає ще більше, наколи будемо вечером працювати; а по якімсь часі переступає організм границі звичайного умученя — сили его зістають вичерпані.

Розсліди свої перевів Ашафенбург власне в нічній порі, отже тоді, коли організм доконав вже норму праці звичайної. Зіставмо результати тих розслідів, котрі були переведені в нормальнім стані, значить коли обсервований (той на котрім ті розсліди роблено) по денній праці ішов в пору спати, і в стані аномальнім (вичерпанім), значить тогди, коли обсервований працював ще і ночею, через що сили его вичерпані зістали.

Розслідам систематичним піддано насамперед вражливість.

Наколи поверхню тіла обтяжимо в якім небудь місци дуже незначним тягарем, тоді тягар той відчуємо яко дотик. Зменшаючи тягар можемо дійти до так малого обтяження, що заледви відчуємо его, хочобсьмо звернули на се усю нашу увагу. Розсліди виказали, що вражливість на дотик слабше тим більше, чим пізнійше в ночи будемо робити те досвідчене. Щоби викликати таке саме вражінє делікатного дотику в умовах вичерпання не вистарчить вже так малий тягар, як в умовах нормальних, тягар мусить бути значно збільшений.

Що змагаюче ся обезсиленє впливає не тільки на вражливість дотику, але і на вражливість иньших змислів, переконав ся Ашафенбург також безпосередно, розсліджуючи вражливість зору і слуху. Обсервований розумів все в нормальних умовах і був в силі повторити кождий вираз. В умовах вичерпання (неспаня) доходила скількість незрозумілих виразів, висказаних рівночасно через другого дуже докладно і тим самим голосом до 10⁰%, що значить, що на кождих десять виразів оден зістав незрозумілим.

Друга група розслідів занимала ся вже безпосередно діяльністю умисловою. Обсервований мав додавати однозначні цифри, або учити ся їх на память. Скількість доданих цифр зменшила ся о 14⁰%, учене ся на память зменшило ся о 25⁰%, або четверту часть в порівнянню з скількістю цифр в нормальнім стані обсервованого.

Особливо цікавими єуть результати розслідів над змінами лученя виображінь. В нормальних умовах обсервований говорячи довший час, оповідаючи або виясняючи дещо, уживав виразів однозвучних найбільше в скількості 2⁰%. Під впливом вичерпання скількість однозвучних виражінь зростала до 18⁰%, у иньшої особи до 38⁰%. — Цілковитій зміні уляг зміст бесіди. В умовах нормальних виображіня предметів, о котрих говорить ся, попереджають заведьги слова, які їх описують. Виразінє іде за змістом, а не зміст за виражінєм.

Зовсім иньші були лученя виображінь підчас вичерпання. Зміст зникав, уступаючи місце виражіням, котрі були або стереотиповими зворотами, або словами, що повтаряли ся. Деякі виражіня були повторювані дуже часто, хоч не надавали ся цілком до реченя, в котрім були висказані. В часі найбільшого вичерпання зникав цілковито зміст. Виражіня лучать ся тільки після подобирази звуку або риму.

Розсліди реакції виказали також відповідні зміни, продовженє ся реакцій нормальних і значне число реакцій мильних виказують, що чоловік вичерпаний не тільки не в силі правильно думати але і правильно ділати.

Скількість мильних реакцій виносила 50⁰%.

Подальсьмо тільки результати розслідів. Щоби однаковож вивести з них які небудь практичні внески, треба ті результати оцінити і зрозуміти.

В тій цілі треба нам застановитись над загальною діяльністю системи нервового.

Життя кожного організму складаєся з двох засадничих фаз: з присвоєння средств відживних і з заміни присвоєної енергії на працю. Праця цілого організму, а заразом кожного елемента організму, — клітки (Zelle), — полягає на тім, що субстанція, отримана в поєднанні корму, зістає з'ужита і перемінена на пиншу. В кормі була енергія укрита (утаєна); в наслідок розкладу корму в клітці організмі та укрита потенціоноальна енергія замінилася в енергію динамічну. Рівночасно корм розложився хемічно, замінивсь в субстанцію цілком протилежного характеру. Яко корм був він клітці позитивним, тепер же є шкідливим.

В стані готовим до праці випочав мозок. Клітки систему нервового не тільки не мають тоді субстанцій шкідливих, але протилежно они суть одарені певним запасом корму — певним запасом енергії. З хвилиною пробудження ся чоловіка зістає систем нервовий з усіх сторін також обуджений, — він починає працювати. Праця систему нервового збільшає ся, скоро забираємо ся до заняття чи то фізичного чи умислового.

Запас енергії, в яку наш систем нервовий був заосмотрений, зменшає ся стало але і тягло, а крім того з'ужитий корм не зістає зараз усунений, ділає отже також спиняючо на систем нервовий, — ми чуємо умучення. Ми виправді єсьмо ще спосібні працювати дальше, ще не вичерпалисьмо цілого запасу енергії, яким розпоряджав наш мозок, але той запас змалів значно, а побіч него, як вже зазначилисьмо, ділає некористно корм з'ужитий. Перерва в праці відсвіжує нас, в часі тої перерви процес усунення елементів шкідливих тривав тягло, не достарчував отже нових продуктів розкладу, через що діяльність гамуюча елементів шкідливих зістала усунена. Крім того мозок наш зістав засилений новим матеріалом, доплив той однаков єсть незначний, скоро перерва тривала коротко. З того powodu не можемо по короткім спочинку вже працювати так само довго, як попередно; потреба нових перерв єсть ся щораз частійша, однаков можемо так довго без шкоди для організму працювати, на як довго старчить запас енергії. З хвилиною, коли той запас зістав вичерпаний, потрібний єсть значнійший спочинок і інтензивнійший доплив нових кормів. Перерву таку становить звичайно пора обідова, в котрій довше спочиваємо. Однаков она ніколи не єсть вистарчаюча. Праця пополуднева не дорівнює якостію і кількістю праці передполудневій.

При нормальній праці і у нормального організму максимум умучення наступає вечером. До перва сон усуває усі сліди умучення, подаючи мозкови новий запас енергії живої.

Розсліди виказали, що організм умучений працює менше докладно. Скілкість доданих однозначних цифр, скілкість виучених на пам'ять цифр більшезначущих зменшає ся, реакція єсть довшою. Що діє ся але, скоро наш мозок помімо умучення змушений до дальшої праці?

Придивім ся тому питанню з теоретичного боку. Повише вказаний начерк праці мозку показав нам, що умучення сліди вже тогди, коли ще не зістала уся енергія вичерпаною, але коли певна часть нагромаджених матеріалів з'ужитих здержує діяльність ума. В тих умовах може наш ум працювати ще нормально. Слідує однак хвиля, в котрій цілий запас енергії зістає з'ужитий.

Першим об'явом сего єсть перерване праці через цілковито вичерпані клітки нервові. Вичерпанє се не об'являє ся рівночасно в цілім мозку, бо не

всі його елементи працювали з однаким напруженням, оно єсть з початку частковим. Результатом сего, як показує нам досвідчене, єсть зменшаюча ся вражливість. Чуємо ще деякі вирази, а деяких зовсім ні і не єємо в силі їх повторити. Дальше тратить оповідане на змісті, оно стає ся тільки збором виразів, що повтаряють ся. Рухи перестають бути певними і цільними. Значна їх часть, 50% реакцій, є мильною і не відповідає ціли. Все се показує нам, що маємо ту перед собою діяльність не цілого систему нервового, але що деякі його елементи усунули ся від праці. Діяльність цілого систему нервового обявляє ся завсїгди в формі докладній.

Підім крок дальше, а цілий систем нервовий стає ся цілком вичерпаний, що-ж слїдує тогди? Цілковита неспосібність до праці. Притуплене вражливости зростає до максимум, мислене устає цілковито, енергія і якане-будь охота зникає також. Але ще і тоді можемо змусити організм до праці. Праця та відбуває ся вже коштом не запасової енергії організму, але коштом самого організму.

Систем нервовий починає з'уживати складові части своєї будови, починає з'уживати ткани.

Праця в тих умовах кінчить ся цілковитою руйною мозку, — а навіть смертю. Звичайно трудно довести мозок від разу до того стану вичерпання, щоби міг з'ужити се цілковито. До того результату дійдемо, скоро його сталою працею будемо обтяжувати. В такому случаю він вичерпує ся в темпі вільнішим, але за те з певнішим результом — а результом тим є зник спосібности правильного мислення і ділання. Чоловік здоровий заміняє ся в умислово хорого.

Сей короткий нарис впливу вичерпання на систем нервовий начеркнений для осіб дорослих, стосує ся цілковито до організмів ще не розвинених, а до дитини ще в більшій мірі. Мозок дитини ріжнить ся від мозку старшого чоловіка тільки тим, що працює інтензивніше, мучить ся скоріше, отже в наслідок того потребує більшого і частійшого впочинку.

Скількисть праці виконана легко через дорослого, виконана через дитину з'уживає її організм більше.

Позаяк мозок сповняє передню функцію в діяльності цілого організму, отже стан його впливає також на зміну обігу крови, на травленє і т. п.; дитина працею притяжена стає ся анемічною, блідою, набирає що раз більше вигляд дитини зле відживлюваної. Де отже тільки ті послїдні ціхи починають проказувати ся, там повиннісьмо констатувати, чи ум молодечий не єсть перетяжений працею.

Скоро побіч тих симптомів виступає ще оспалість, трудність приєвоювання нових відомостей, тоді можемо бути певними, що маємо перед собою ум вичерпаний. Тогди також треба ужити усіх средств, щоби еспровадити діяльність ума дитини до стану нормального, відживляючи її відповідно а зменшаючи рівночасно скількисть праці. Наколи в відповідній хвилі средства забезпечуючі не зістануть застосовані, тогди яко дальше наступство вичерпання обявляє ся цілковите з'ужитє мозку, котре обявляє ся в случаях слабших яко обмеженє умислове, а в тяжших случаях яко цілковитий зник інтелігенції.

В. III.

В С Я Ч И Н А.

— Устні іспити зрілости розпочнуть ся у Львові в рускій гімназії (поправки і цілі) дня 21-го вересня, в IV-ій гімназії (поправки) 24-го вересня, в гімназії Франц Йосифа (поправки і цілі) 17-го вересня, в II-ій гімн. (поправки і цілі) 24-го вересня, а в реальній школі у Львові дня 21-го вересня с. р.

— Склад комісії іспитової для учителів шкіл народних. П. міністер віроісповідань і просвіти іменував членами 1) львівської комісії іспитової для учителів шкіл народних на час від 1898/9 до 1899/0 року: Директором комісії краєвого інспектора д-ра Сев. Дієстрианського, заступниками директора: окружного інспектора Том. Токарського, директорів обох учительських семінарій Лук. Татоміра і Меч. Барановського та професора женьської семінарії Тита Словеского; даліше іменував членами комісії д-ра Пл. Дзівинського професора політехніки, професорів гімназійальних Йос. Чернецького, Теоф. Грушкевича, д-ра Альфр. Ягера, Мар. Домницького, д-ра Конст. Лучаковского, Петра Огоновського, Ів. Верхратського, професорів школи реальної Едв. Гжембського, Ант. Стефановича, Волод. Шухевича, Володисл. Збержховського, професора промислової школи Волод. Кланковського, професорів семінарій учительських: д-ра Волод. Коцовського, Ад. Буличковського, д-ра Йос. Олесюкова, Вас. Тисовського, д-ра Йос. Жуляньського, інспектора окружного Фр. Говорку, директора відділової школи Юл. Фонфару, директора Фр. Шпетманського, управителя народних шкіл Фил. Борецького, Йос. Пюркевича, Фел. Парасевича, учительку школи вирав Стеф. Веколарову, учителя школи вирав Мих. Хруновича, Корн. Червинського і Брон. Сокальського, учителя музики при женьській семінарії Меч. Солтиса, д-ра Едв. Мадейського, Кар. Млодницького помічників учителів при семінаріях. Крім того на случай потреби будуть іспитувати: Ів. Амборський лектор університету у Львові і Ром. Васттен директор рілничої школи в Городенці; 2) в Перемишлі: Директор комісії кс. Йос. Фалат, заступник директора кс. Теоф. Ленкавський; члени комісії: Гр. Цеглинський, Ст. Голинський, Стеф. Клім, Ант. Козловський, Вильг. Пшибильський, Лав. Пшибильський, Волод. Релінгер, Вакт. Кшановський, Ант. Жураковский, с. Мако. Кошко, Людв. Діц, Ольга Ціпановська, Вал. Дембовська, Стеф. Таулинський; — 3) в Самборі: директор комісії Йос. Корекирто, заступник кс. Гер. Кулиш; члени комісії: Ед. Бергер, Мако. Криницький, Теод. Віленький, Кар. Кротохидя, Ів. Селецький, Ант. Ума, Конст. Лопушанська, Ів. Гарвот, Яр. Белянський, Ст. Глаговський, Меч. Гляватий, Ан. Левицький, Люд. Рожаловський, Бол. Яницький, Ел. Меклерівна; — 4) в Станіславові: директор комісії: Бол. Барановський, заступник Юл. Турчинський; члени комісії: Ом. Беригард, Евст. Левицький, Леоп. Зайдлер, др. Іван Яхно, Ів. Ябковський, Юл. Латковський, др. Мих. Коцюба, Ст. Костецкий, Ігн. Цибульський, Мих. Девосер, Ів. Голембювський, Руд. Людвіг, Мих. Мороз, Стеф. Скоробогатий, Стеф. Веґер, Ром. Заклинський, Ів. Гелер; — 5) в Тернополі: директор комісії Ом. Михаловський, заступник др. Мавр. Мацишевський; члени комісії: Конст. Дмитрів, Йос. Гейбгард, Ів. Лянг, Кар. Станевич, Марц. Левицький, Мих. Вагилевич, Юл. Зубчевський, Ант. Глодницький, Бр. Хмурович, Ад. Гартлеб, Волод. Сятке, Март. Глива, Ів. Вжезна, Ем. Дмитерко, Сил. Охнич, Фр. Шафран, Войт. Венджинський, Йос. Гожіц; — 6) в Ришіві: на екзамінатора до языка руского визначений учитель Юл. Стефанович.

— З дотації на запомоги для інтернатів при семінаріях учительських мужеских і женьських (ухваленої сеймом) виділ краєвий уділив: по 800 зр. інтернатови женьському в Кракові, а мужеским в Кракові, Самборі і Тарнові; 500 зр. інтернатови мужескому ім. сьв. Йосафата у Львові; 400 зр. інтернатови мужескому в Станіславові; 300 зр. інтернатови женьському у Львові. Крім того з фонду диспозиційного уділено інтернатови мужескому в Сокалі 200 зр. Виділ краєвий, згодивши ся на предложене красної ради шкільної, постановив збільшити в слідуєчій році дотацію на інтернати з 4.400 на 5.000 зр.

з огляду на се, що прибуває ще новий інтернат при новій семінарії учительській в Кросній.

— Університет львівський числив в минушнім півроці літнім 1345 слухачів звичайних, а то 252 богословів, 923 правників, 88 медиків, 82 філософів і 115 надзвичайних. З загального числа 1460 випадків було 1405 уроджених в Галичині а 55 чужинців. Після народности було: 430 Русинів, 1023 Поляків (в тім 283 жидів), 4 Німців, 1 Італієць і 2 Болгари (один слухач прав а один філософ). Після віроісповіданя було: 443 обряду греко-кат., 716 римо кат., 1 гр.-пр., 11 вірменського, 5 євангеліків і 284 жидів. На сліду́ючий рік єсть ректором др. о. Йос. Комарницький, проректором др. Освальд Бальцер, деканом віділу богословського др. Йос. Вільчевський, правничого др. Оскар Фабіян. Віділ медичний, отворений в 1894 р., зорганізує ся доперва в осени.

— З черновецького університету. Після виданого тепер справоздання було в посліднім (літнім) семестрі на черновецькім університеті 369 студентів, а то 189 Німців (між ними 142 жидів), 103 Волохів, 37 Поляків, 33 Русинів, 5 Сербів, 1 Мадяр і 1 Вірменин; після віроісповіданя було 119 гр.-пр., 68 рим.-кат., 22 гр.-кат., 9 протестантів, 6 вірм.-кат., 1 вірм.-прав., 1 без віроісповіданя, 142 жидів. З Русинів були записані на теологічнім факультеті 4, правничім 22, філософічнім 7. — В сім семестрі будуть читати: проф. др. Стефан Смаль-Стоцький: 1) Вибрані глави із рускої граматики; 2) Історія рускої літератури XVI.—XVIII. віка; 3) Мова іпатського списка літописи. Окрім того буде проф. др. Смаль-Стоцький предводити семінаричним виравам. Проф. др. Е. Калужняцький буде читати „старославянську граматику“ і „історію славянського азикословія“. Приватний доцент др. Володимир Милькович заповів виклади про „історію Європи в XIX-ім століттю“ і „історію византийську“. Довідуємо ся ще, що на правничім факультеті задумує проф. др. Гальбан читати історію славянських законодавств.

— Політехні́ка львівська мала в минушнім півроці шкільнім 309 слухачів, з того 296 звичайних. Із звичайних слухало викладів: на відділі інженерії 183, будівництва 23, будови машин 57, на хемічнім і технїчнім 33; а з надзвичайних 6 на першім відділі, 1 на другім, 2 на третім і 2 на четвертім. Після походжени було 248 слухачів з Галичини 1 зі Шлеска австрійського, 3 з познаньського, 52 з Росії, 1 з Туреччини, 2 з Угорщини, 2 з Чехії і 1 з Австрії. Віроісповіданя греко-католицкого було 21 слухачів, римо-католицкого 250, вірменського 3, протестантського 8, православний 1 і жидів 41. До народности рускої признало ся 18 слухачів, до польської 280, один до болгарської а один записав ся жидом мадярским. Не обійшло ся і на політехніці без кількох греко-католиків, що пристали до Поляків, у котрих подибуємо аж 39 з чужої народности. Цікава річ, що на політехніці єсть і 15 „інтернаціоналів“ (бодай годі їх між народностями відшукати). Ректором вибраний на сліду́ючий рік д-р Меч. Лазарський, деканом віділу інженерського Мако. Туліє, будівництва Густ. Бізанц, будови машин Тад. Фідлер, хемічного і технїчного др. Каз. Оларський.

— Клясицизм в школах називає ся... Зміну в системі шкільній, пануючій в Європі, завів сойм норвежский. Комісія, зложена з людей науки і педагогів, піддала гадку реформи, котра передовсім мала на цілі злучене всіх шкіл, починаючи від народної, в одну органічну цілість, а потім рішила усунути з гімназії зовсім лзик французский, греку зробити предметом необовязковим а науку латини обмежити. Тимчасом комісія соймова і сам сойм майже одноголосно (супротив заявлєня міністерства) виключили оба старинні лзики зі школи середної — і від тепер, хто схоче учить ся їх, буде міг учитись на додаткових курсах в університеті. Лише з побоюваня, що король не схоче дати санкції, вставлено до закона таку примітку: „Однак за дозволом короля і сойму виклад латини в декотрих гімназіях буде міг поки-що полишити ся“. Король ухвалу сойму потвердив.

— Нові відкриття археологічні. Дня 15 го серпня відкрито в селі Чехах під Бродами знов чотири могили. В одній з них лежав кістяк женщины, обложений вапном, длатого гірше удержаний; коло неї лежали браззолета бронзова

і заушиницї. В другій могилї кістяк мужчини лежавий горілиць з погами випростованими, а раменами зжогленими; коло голови стояли дві посудини з непаленої глини з їдою і напиком (видко, що вірено в житє за гробом, а на дорогу тудя заосмотрювано мерця в їду і напикти); коло ніг лежав кінець стріли кремінної. В одній з дальших могил подибано коло кістяка амулет кремінний з вирізаними лїніями кабалїстичними; амулет той, а властиво ті лїнії мають велику схожість з головою льва. Дня 19-го с. м. при розкопаню найдено в одній могилї коло кістяка посуду 6½ цтм. високу з проміром черевця на 8½ цтм. виробу ручного з непаленої глини з останками їди, а також бранзолету зелїзну, зложену з двох скрутів сильно заржавілих, взглядно віржавілих, маючих 4 мт. широкости, а 1½ мт. грубости. Вечером же того дня відкрито тут перший коралик з бурштину.

— Женщини на університетах. В Швайцарїї видано сего року паменти з укінчення університетських студій 293 жєнщинам, а іменно: в Цурїху 141, в Женєві 125, в Лозанї 24, в Базилїї 3. В тїм числї було тільки 19 Швайцарок. З Америки було 19 студенток; з Азїї — шість.

— Сербска етнографїчна вистава відбудє ся в Білгородї в р. 1900. Участь в нїй возмуть: Сербїя, Черногора, Далмация, Хорватия, Славонїя, Банат, Боснїя, Герцєговина, Стара Сербїя і Македонїя. Видко, що останний приклад Чєхїв став заохотою і для полудневих Славян.

— Гонорар Ханзєна. Перед виправою до північного бігуна Ханзєн зробив умову з льондонською Daily Chronicle, після якої зобовязав ся прислати дєвняковї першу телеграму в обємі 2000 слів і перше лїстовє сирьовозданє в 4000 стїхах. Гонорар був назначений в сумї 5000 фунтів штерлінгів, на нашї гроші 60.000 зр. І справдї перші телеграфїчні вїсти подала Daily Chronicle в дєнь прибутя Ханзєна до Вардє.

— З житя сїльського учителя в Галичинї. Перед 13 лїтами дїстав посаду учителя в Підгородищу, пов. бобрєцкого, Николай Максимяк. В селї застав він велику нужду і бїду, як матерїяльну так і моральну, а причиною лиха було пїянство. Длєтого і не диво, що панями положєня були жиди лихварї, котрі викупили значну часть ґрунтів селянських за безцїн, та осїли ся на них в 40 родинами, ширячи дальше деморалїзацию. Найбїгші господарі попадали в лихварскї довги, а богато з них сходило на лїдїв, або ємігрувало до Америки. Заставши такий суужий стан в громадї, Н. Максимяк загадав за всяку цїну вирвати селян з кїгтів лихварських. По кількалїтнїй, щирїй працї положєнє селян в Підгородищу змінило ся. За радою Максимяка заложєно в громадї шинхлїр, крамницю християнську і читальню, куди молодїж і старші в недїлї і свята громадно заходили. Коршма стояла порожня. Яка нелика перемїна настала в Підгородищу, досить навести, що в протїгу останних 10 лїт селяни викупили над 100 моргів рїлї з жидівських рук, а як давїйше ємігрували селяни, так нинї ємігрують жиди з Підгородища до Америки. Тєж лихварї і шинкарї старали ся найти якийсь спосіб, щоби лише позбути ся ненавистного учителя і школи, однак се нічо не помагало. В останних часах громада, не маючи де помістити школу, купила від ґр. Потоцкого коршму на школу. Мєсть ворогів доходила до крайности. В ночі 7-го червня підналив хтось стайню учителя і одинока корова в огни згорїла. Згорів також шинхлїр громадский і крамниця, а уратовало тільки школу. За порадою тамошного пароха о. Сїґалєвича громада зложила ся, виставила нову стайню і впровадила до неї корову, віддаючи єї учителєви в доказ свого признаня. Однак вороги не вдовольнили ся одним злочином. В чєтири тижнї по пожарї стайнї вибух огонь в ночи в будинку шкільнім. Не богато вже бракувало, щоби учитель праз з своєю родиною упав жертвою огню. Лише закладки ратункови селян учитель вїдбав ся з горїючої хати, а часть рїчий виратували селяни. Страта як на учителя велика, він тепер не чєє ся безцєним в громадї і задумує перенєсти ся в иньшї сторони. Така то доля учителя сїльського в Галичинї!

— Загалнї збори фїлїї тов. „Руска Школа“. Дня 2. лїт. серпня с. р. відбули ся в Серєтї загалнї збори фїлїї товариства „Руска Школа“. Голова п. Іван Солякої отворив збори красною промовою, в котрій повитав усїх присут-

них, особливо же делегатів виділу центрального, п. Шпойнарівського і п. Ронгуша. Наступило справоздане з діяльності виділу, котре виказало, що виділ сповняв обовязок свій совістно і пильно. В похвалу его треба піднести, що він підтримував передовсім щирі зносини поміж Русинами тутешніми і був живим чинником життя руского. Виділ звернув особливошу увагу на молодіжж доростаючу, закупавав книжки пожиточні і розділяв даром поміж школярів. Він наглядав, щоби мова руска в школах мала рівне право з другими і дбав про діти рускі морально і матеріяльно, а заходами его має навіть відбутись одно представлене руске, котре відіграють хлопці і дівчата рускі. Не малу часть заслуги своєї треба приписати г. л. п. Іванови Солляхови, котрий щиро і цілим серцем займає ся справою рускою. Се признав сам делегат п. Шпойнарівський в своїй гарній бесіді, в котрій загіраючи до дальшої праці, висказав виділові цілковите задоволене. Піднести належить ще з вільних внесень слово п. Бемера, що наглядно виказав кривди Русинів серетеким і просив о усуненне надужить. Коли прийшло до нового вибору, усі присутні ухвалили голосувати аклімацією і одноголосно вибрали дотеперішній виділ. По двох годинах закінчили ся збори подякою голови для присутніх і многолітєм в честь Цісара. Зібрані розійшли ся з милим враженням, котре позістане в їх душі довгий час, а особливо з вдячністю для виділу центрального, що вислав на се торжество так діяльних, щирих і неутомлимих делегатів.

— „Українські монограми для вишивок хрестиками й гафтом“ видали у Львові пп. А. Андрейчин (знапай літограф) і К. Паньковський. Єсть се тека з гарною вінетою і 23 спорими таблицями, на котрих находять ся рускі букви в різних комбінаціях. Рисунок монограмів як і лучене букв в одну гармонійну цілість — прекрасні і незвичайно приємні на око. Ледви чи пайде ся яке ім'я і прізвище, що для них не найдено би монограму на тих таблицях, і то чи в великім чи малім форматі, для гафтів і вишивок хрестиками. Разом з вишивками виданими пп. Андрейчином і Хойнацьким (про них у нас було оголошене) повинні ті монограми находити ся в кожній рускій родині. Монограми ті можна дістати у Костя Паньковського у Львові ул. Театинська ч. 19. Коштують 2 зр. (2 рублї, 8 франків). Для панночок і жінок дарунок знаменитий! Кожда за него подякує дуже солодко!

— Темний матурист. Газета „Кієвляїн“ доносить о такім рідкім випадку, який лучив ся недавно в гімназії в Прилуках. Місцева рада педагогічна признала свідомство зрілости ученикови, що від дитинства отемнів. Помимо того здав той оченик іспит з відзначенем з усіх предметів, крім старинних язиків. Ученик називає ся Щербин, єсть сином священика і вже в третім році життя стратив зір в наслідок нещасного припадку. Его учили два брати: студент університету і ученик гімназії. Щербин незвичайно спосібний, учив ся дуже легко і коли одержав дозволене куратора наукового округа, став ходити до вищих класів гімназійальних і скінчив їх з відзначенем. При письмених іспитах помагав собі машиною до писання, при географії випуклими картами, при геометрії металевою сіткою, на котрій при помочи тонких шнурків зачеркував фігури і т. д. Щербин має 22 роки і тепер по окінченню гімназії має намір вступити на виділ правничий університету.

— Лодкою через океан. Дня 7-го серпня пополудни причалили два моряки до Гавру на малій лодці „Фокс“, котра не мала керми ані вітрил, а тільки єім пар весел. На тій то лодці переїхали моряки Гарбо і Самуельсон океан Атлантичний. Они виїхали з Нового Йорку дня 6-го червня і переїхали в 62 днях 400 миль. Підчас подорожі провадив Гарбо дневник, з котрого можна довідати ся о сьмьлості і відвазі тих моряків, рівначій ся майже лицарекості фантастичних героїв в повістці Верного. Найбільша небезпечність грозила їм з 9-го на 10-го липня, коли зірвала ся буря і перевернула лодку. Чотири години плавали они, держачи ся стін лодки, заки змогли по надлюдськім труді відвернути лодку і поплисти дальше. Однак припаси поживи і води до п'яти пропали, а буря не переставала, але гнала їх на північ, на рафи ново-фунляндскі. На щасте подибали они 15-ого липня норвежскій корабель „Ціто“ і той наділив їх живністю. В дальшій

своїй дорозі стрічали они різні кораблі, а капітани потверджували в дневнику по дорожжю „Фокса“, що та лодка була на морі без керми і вітрил, так, як виплила з Нового Йорку. Флягу американську, що повисла над лодкою, попер вітер на дрібні шматки, руки Гарба покриті ранами з великої напруги в веслованню, а одяг була на них така пошматована, що заки їх відфотографовано, треба було убрати їх в нову. Гарбо і Самуельсон дістали за сю виправу золотий медаль, визначений ново-йоркською „Газетою спортовою“ за найбільший рекорд в спорті веслярським.

— Штучне добуване сепії. Важний артикул для маларства „сепія“ походить від м'якуна тої назви. Сепія має в своїм нутрі мішок, що видає слизу брунатний, котрий викинений нагло мутить воду і в той спосіб забезпечує м'якуна від неприятеля. Сепія пробуває в водах хинських, але може жити і в європейських. Позаяк сепія маларська є продуктом дуже дорогим, dlatego один промисловий Англичанин зложив під Лондоном годівлю сепії і систематичне їх... доєне. Над самим берегом моря знаходиться „ферма“ одинока в своїм роді. Є то великий басейн сполучений рурами з морем. Вода в басейні заносить ся і опадає підчас припливу і відпливу моря, dlatego сепії в басейні не відчують невідгид неволі. Басейн є окружений родом паравана. В мутній, замуленій воді басейну рухає ся тисяч головоногі з котрих кожде тягне за собою великий, як би каліки тузов. Кожда сепія коштує підприємця 6 пенні а приносить доходу 20 шеллінгів. Для поправлення раси підприємця сироваджує сепії з Хин; ті живуть в відділених басейнах і дають туш найліпшого роду. Знов же місцеві сепії доплять на полуднево-всхідних побережах Англії. На вкруги басейну мусить панувати гробова тишина; то річ найважнійша, бо перестрашені сепії зараз викидають з себе струї слизу, а тим чином в одній хвили згинувало би ся за кілька сот сепії. Живлене сепії відбуває ся при помочи особного приладу, також для того, щоб не страшити сепії. Дотепно придуманий механізм сироваджує до басейну кінське м'ясо; сепії кидають ся на м'ясо громадами, а кожда старає ся забрати як найбільший кусник в свої кліщі, і з незвичайною окоростю утікають. Щоденно іде до басейну м'ясо з двох або трьох коней, не числячи здохлих курей і цівів. Щоби сепії відібрати туш, треба єї „догнати“. Доєне відбуває ся в такий спосіб: В однім боці басейну знаходиться десять малих шлюз, з котрих кожда веде до невеликого басейну, відповідаючого своїми розмірами великості сепії. Від часу до часу сепії виходять в шлюзи і тогди за кожною замикає ся затичка. Сепії, не могучи вернути, плаве дальше і входить до малого басейну, з котрого вода в тій хвили відпливає, а сепії опиняєть ся несподівано на мілині. Перестрашена викидає з себе струю слизу (котрий вже не мутить води, бо єї нема), слизу позістає в басейні, а звідси особною руркою спливає до дальших посудин. Малий басейн виповняє ся водою морською, шлюз застиває ся і „видоєна“ сепія вертає знов до великого басейну. „Доєне“ кождої сепії триває близько дві хвили. Ся годівля сепії приносить підприємцеві до 800 фунтів штерлінгів або близько 10.000 зр. річно.

— Машина до виробу сірників. Одним з чудес американського промислу єсть нововинайдена машина до виробу сірників. Винайдено єї перед трема місяцями в Чикаго, а товариство, що має виключний привілей на ту машину, робить величезний маєток. Досить сказати, що акції того товариства, які ще в грудні платили ся по 115 доларів за штуку, тепер платять ся по 218 доларів. В фабриці того товариства єсть доси дванадцять згаданих машин і они вироблюють на день 12.500 великих паків сірників (в кождій паці є по 144 менших пачок). Триста таких машин могло виробити тільки сірників, що вистало би їх до ужитку цілої кулі земної. Тепер уживає фабрика до обслузи 300 хлопців і дівчат, а вироблює тільки сірників, кілько може виробити фабрика, що уживає до помочи 8000 робітників. Презес того товариства Борбер заключив вже контракт з французьким правительством і зобов'язав ся доставити державній фабриці сірників (у Франції єсть монополія на сірники) тільки машин, кілько буде треба за оплатою 100.000 доларів з гори а відтак по 100.000 доларів річно через п'ять літ. Вложений до такої машини відповідно оброблений ців дерев'я і принає м'ясо на головки заміняють ся в машині на сірники уложені вже в коробках. Руки людські потрібні лише до замиканя коробок і наковань їх в скрині.

— Кілько сїрників зуживають в Європі? Ось-яке питання задав собі один статистик і по мозольній праці прийшов до такого вислїдку: Припустив, що один Євросець спотребовує денно сїм сїрників, то в самій Європі зуживають два мільярди денно, а 730 мільярдів річно. На один кїльограм виходить пересїчно 6.000 сїрників, то денно зуживає ся 300.000 кїльограмів — то значить: річно зуживає лише наша часть сьвіта в формі сїрників 400.000 кубїчних метрів дерева. А се вже не аби-що!

— Притчі Соломона до передилатників газет. Одна американська газета подала на початку кварталу для своїх передилатників ось такі притчі Соломона: 1) Розсудний син — велика вірада для вітця, але передилатник, що платить з гори за газету — ще більша вірада для видавця. — 2) Марно-травність є нерозумною забавкою, а недбалий передилатник вводить біду до дому видавця. — 3) Все, що тільки хто робить після власного пересвїдчення, є добре, з винятком пересвїдчення, що за газету не треба заплатити. — 4) Ліпше мати сотки, а добрих, як тисячі, а злих передилатників. — 5) Ліпший чоловік убогий, а справедливий і платячий за газету, як багатий, що говорять: я цїнїйше заплачу. — 6) Котра жінка любить мужа, поступає гарно, а котра любить „газету“, поступає ще гарїйше. — 7) Хто жінку покидає, грїшить, а той ще більше грїшить, хто нашій газетї наніше, що єї не приймає.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засїданю з дня 30-го липня с. р.: 1) Затвердити іменоване кс. Ів. Фішера на духовного члена до ц. к. окружної Ради шкільної в Снятинї і іменована кс. Брон. Стаєцкогo і о. Льва Сембратовича на духовних членів до ц. к. окружної Ради шкільної в Сяноцї; 2) іменувати учителями народних шкіл: Йос. Островського управителем і Соф. Грінбергову молодшою учителькою 4-кл. школи народної на Знесїню, Ів. Казановського в Подїстриях, Йос. Крушинського при школї ім. Марії Магдалини у Львові, Елеон. Віліньську в Тершіві, Ів. Томяка в Бусовисках, Войт. Топольського старшим учителем 4-кл. школи народної в Жмигородї, Фел. Венцлевську старшою учителькою народної школи ім. Ядвиги у Львові, Кат. Антикареку старшою учителькою женьської школи ім. Конарського у Львові, Йос. Писовича учителем в Городовичах, Брон. Лопушанського управителем 2-кл. школи в Медусї; 3) устатувати посади третїх катихетів римо- і греко-кат. для народних шкіл в Коломїї від 1. вересня 1896; 4) приймати до відомости справозданє краєвого інспектора шкільного з люстрації гімназїї в Стрию.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на засїданю з дня 24 липня с. р.: 1) Затвердити вибір д-ра Леон. Пентака і д-ра Стан. Гломбинського на відпоручників ради міста Львова до ц. к. окружної ради міської у Львові; 2) затвердити іменоване о. Март. Августина римо-кат. декана і пароха в Мальчицах на духовного члена ц. к. окружної ради шкільної в Яворові, іменоване Йос. Плошка євангелицького пастора в Гартфельді на духовного члена ц. к. окружної ради шкільної в Городку; 3) висказати признание за довголітню ревну і успішну працю учительську Юст. Новаковському управителеви мужескої школи в Золочені і Алекс. Роскошеви управителеви народної школи в Городниці при нагодї їх переходу на пенсію; 4) іменувати Йос. Швайковського суплєнтом при

учит. семінарії в Тернополі, Кар. Мокшицького заступником учителя школи вирав в Тернополі і Стеф. Гуравського заступником учителя школи вирав при учительській семінарії, в Станиславові.

Іменования і перенесеня.

II. Міністер віроісповідань і просвіти надав опорожнені посади учительські в середніх школах: дійстному учителю гімназії в Коломиї Юл. Кобиллянському посаду в руских паралелях тамже; проф. гімназії в Тарнові Ів. Пельчарови посаду в гімназії сьв. Яцка в Кракові; проф. гімназії в Ярославі Фр. Фоглеви посаду в школі реальній в Тернополі. Дальше іменував дійстними учителями середніх шкіл сулентів: Андр. Алишкевича з II-ої гімназії у Львові для Бродів, Мих. Богущкого з гімназії в Бохні для Тарнова, д-ра Вікт. Гана з гімназії Франц Йосифа у Львові для Коломиї і Андр. Процика з IV-ої гімназії у Львові для школи реальної в Тернополі. Вкінці провізоричним учителем іменував сулента Людв. Млинека з третьої гімназії в Кракові для низшої гімназії в Бучачі.

Ц. к. краєва Рада шкільна іменувала сулентами в школах середніх: Фр. Вальчака і Мих. Рибачка в гімназії в Бохні, Тад. Пельчарського в гімназії в Бродах, Тад. Дрошівського в гімназії в Яслі, д-ра Стан. Толочка, Едварда Левка, Андр. Колодія, Волод. Васунга і Ігн. Корциля в гімназії сьв. Анни в Кракові; д-ра Ів. Розвадовського і Ів. Пачовського в гімназії сьв. Яцка в Кракові; Кар. Бобжинського і д-ра Болесл. Вущинського в III-ій гімназії в Кракові; д-ра Фр. Крчека і Тад. Піня в II-ій гімназії у Львові, Ем. Зарембу, Ів. Кукуча і Ів. Фрідберга в гімназії Франц Йосифа у Львові, Петра Дрошівського в IV-ій гімназії у Львові, Петра Малиновського, Мар. Райтера, Брон. Геберта і Льва Цялинського в V-ій гімназії у Львові, Льва Кереньського в гімназії в Новім Санчі, Мих. Яника в гімназії в Подтуржу, Вільг. Фрідберга в гімназії в Ришеві, Йос. Янева в гімназії в Самборі, Яросл. Вербицького і Ів. Лебецького в гімназії в Тарнові, Йос. Борейка і Мар. Стишковського в гімназії в Вадовицях, Казим. Кочиндика, Ад. Цегака, д-ра Сьв. Ромера, Йос. Мадея, Вікт. Островського в школі реальній у Львові, Тад. Грабовського в школі реальній в Станиславові.

Ц. к. краєва Рада шкільна перенесла сулентів в школах середніх: Ром. Гамчикевича з гімназії сьв. Яцка в Кракові до гімназії в Бохні, Ів. Вавроша з Ярослава до Бродів, Йос. Вебера зі школи реальної у Львові до гімназії в Бучачі, Ем. Снопка з гімназії Франц Йосифа у Львові до Дрогобича, Ник. Лисинського з V-ої гімназії у Львові і Казим. Екля з гімназії Франц Йосифа у Львові до гімназії в Ярославі, Ів. Кочвару з Самбора до Ясла, Стеф. Жидовського з Самбора до V-ої гімназії у Львові, Ів. Кружля з гімназії сьв. Анни в Кракові до Нового Санча, Леоп. Стефковського з гімназії в Тарнові і Ів. Литинського з гімназії в Яслі до Самбора, Тад. Волинського зі школи реальної в Станиславові до школи реальної в Тернополі.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Борщеві розписує конкурс на дві сталі посади молодших учителів при школі 5-класовій мішаній в Скалі.

Речинець подань до кінця вересня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Сяноці розписує конкурс на сталу посаду учителя при школі 5-класовій мужескій в Сяноці.

Речинець подань найдалше до 30. вересня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Городенці розписує конкурс на сталу посаду учителя в Хоцємири.

Речинець подань до 15. вересня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна львівська-заміська розписує конкурс на сталі посади:

I. управителів:

а) в містечку Яричеві новім

б) в дво-класових школах сільських в Лісєновичах і Жиравцї,

в) в три-класових школах сільських в Білці шляхотській і в Ланах.

II. Посади учителів старших: в 4-класовій школі в Сокильниках і в 3-класових школах в Зубрі, Миклашеві і Семенівцї.

III. учителів молодших:

а) в 2-класовій школі міській в Наварї,

б) в 2-класових школах сільських в Борщовичах, Давидові, Дмитрю, Дублянах, Грибовичах, Германові, Годовицї, Кротошинї, Пиколовичах, Підбірцях, Прусах, Пустомитах, Раківцї; в 3-класових в Білці шляхотській, Миклашеві, Семенівцї; в 4-класовій в Сокильниках.

IV. Посади учителів самостійних: в 1-класових школах: в Черешинї, Чижикові, Дмитровичах, Добрянах, Глуховичах ад Гаї, Гуменцї, Яричеві старім, Кугаві, Милошовичах, Містках, Підтемнім, Полянї, Полянцї, Попелянах, Сїдлисках, Сигнівцї, Білці гамулецкій і Загірю.

Речинець найдалше до 15. вересня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Яслі розписує конкурс на сталу посаду учительки в 4-класовій школі женській в Яслі, і на тимчасові посади учительські в 1-класових школах в Дешницї, Котани, Крапнї, Святковій, Сьвіржовій.

Речинець подань до 15. вересня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Самборі розписує конкурс на сталу посаду старшого учителя при 6-класовій школі мужескій в Самборі.

Речинець подань до кінця вересня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Жидачеві розписує конкурс на посаду старшого учителя і старшої учительки в пять-класовій школі мішаній в Жидачеві.

Речинець подань найдалше до кінця вересня 1896.

О Г О Л О Ш Е Н Я .

Іспити кваліфікаційні для учителів шкіл народних і виділових розпочнуть ся перед ц. к. комісією іспитуючою у Львові дня 30. вересня.

Подання заосмотрені в метрику хрещєня, послїдне свїдоцтво з іспиту зрілости, всі декрети іменованя, коротку житєпись, виказ перестудіованих дїл і табєлю кваліфікаційну, належить вносити до дирекції ц. к. комісії іспитуючої (ул. Скарбківська ч. 39) за посередництвом властивої Ради окружної найдалше до дня 20 вересня с. р. Подання незаосмотрені в висше означєні документи, зістануть звєрнені.

Комісія іспитова для учителів шкіл народних посполитих подає нинішнім до відомости, що іспит кваліфікаційний в речинці вересневім 1896 для учителів і учительок розічне ся дня 21. вересня с. р. о 8 годяїу рано.

Поданя заосмотрені в приписані документа, з перебігом житя, виказом перероблених підручників і поданем послідної почти належить вносити через окружну Раду шкільну до комісії іспитової на руки Дирекції ц. к. Семінарії учительської в Самборі найпізнійше до 15. вересня с. р.

З Комісії іспитової для учителів.

В Самборі дня 23. серпня 1896.

Набути можна через усі книгарні:

DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE MONARCHIE

географічно-статистичний підручник

для читачів усяких заводів

Проф. Д-ра ФРИДРИХА УМЛЯУФТА.

Третий перероблений і розширений наклад.

200 ілюстрацій і 15 вишитих мап.

Комплет в 25 випусках по 30 кр., 50 фен., 70 сент., 30 коп.

Сегодня не існує ніякий другий підручник, який би географію і статистику Австро-Угорщини, відносно до найновішого становиска відомостей, в так велики нагляднім упорядкованю і так легко зрозумілою мовою представляв. Сі прикмети з'єднали підручничови Умляуфта велике розширення і загальне признає. З того powodu, при цілковитім переробленю підручника, конечного з причини поступу великого, а не менше в наслідок нових статистичних даних, задержало яго дотеперішній характер. Читач найде і в третім виданю чисто наукову точність сполучену з приналежною формою. Ілюстрації майже всі відновлені, а їх число значно збільшене. Новим єсть додаток 15 мап, які творять цілковитий фізичально-політичний атлас австрійско-угорської монархії знаменито виконаний.

Накладом А. ГАРТЛЄБЕНА у Відни.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодежи.

Передплата 3 зр., 1 зр. 50 кр.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улиця Академічна ч. 8.

Видає „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відомідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарадом К. Бедварского.

Передплата:

на рік року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУССКОГО ТОВАРИШЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Администрация
ул. Миколая
ч. 18.Неопечатані ре-
кламациі без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Загальні збори товариства „Руска Школа“.

Щоби нашим читателям дати образ того, як заходять ся буковинські Русини головню же учителі около розвою руского шкільництва на Буковині подаємо тут справозданє із загальних зборів буковинського товариства „Руска Школа“, котрі відбули ся в Кіцмани дня 27. серпня.

На зборах явило ся значне число учителів і кілька учительок, дальше яко гості кілька осіб з кіцманської інтелігенції і о. катехит Стефанович зі Львова. Належить піднести, що наше учительство прибуло на зазив виділу центрального товариства численню і то з далеких околиць, бо були заступлені всі рускі повіти, а бачилисьмо навіть декого з далеких гуцульських гір. Се є певним знаком, що буковинське учительство добре зрозуміло свою гарну задачу супротив руского народу, радо займає ся просьвітними справами і при кожній нагоді готове з пожертвованєм часу і труду поспішити на нараду над добром рідного народу, особливо-ж над его просьвітою. Нехай же за се буде наше учительство певне, що весь руский нарід буде ему вдячний за его пожертвовань, тямити буде его заслуги і розповість про них на память грядущих поколінь!

Збори повитав іменем виділу голова товариства, проф. Сергій Шпойнаровський, дякуючи учительству за так численне прибутє, та витаючи з радостію нову філію товариства в Кіцмани, що саме того дня зрана завязала ся. На свого заступника покликав голова надуч. з Веренчанки п. Малика.

Першою точкою дневного порядку було перечитанє і справдженє протоколу з послїдних загальних зборів; збори без зміни прийняли відчитаний протокол до відомости. З черги слїдувало справозданє секретаря з діяльности виділу за час від послїдних загальних зборів, т. є. від 28-го липня 1895. Секретар проф. Антін Клим промовив так:

Сьвітлі Збори! Виділ нашого товариства уконституував ся на першім своїм засїданю, яке відбуло ся зараз по загальних зборах, т. є. 28-го липня 1895 р. Головою вибрано проф. Сергія Шпойнаровского, першим заступником голови сов. Вол. Ясеницкого, другим заступником проф. Єр. Пігуляка, секре-

тарем проф. Антона Кліма, каснером уч. Опанаса Руснака, а контрольною проф. Івана Тірона.

Як виділ виповнив свою задачу, осудить хвальний збір із справозаданя, котре власне в імені виділу маю честь предложити. — Обовязком кожного товариства є старанє, аби досягнути ціль, назначену статутами товариства. А нашою цілю є: а) промишляти над потребами руского народу на поли шкіл народних, середних і висших, займати ся основуванєм і розвитком руских шкіл, і піддержувати всякі справи виховання публичного і домашнього на основі рідного язика руского; б) подавати членам поміч, так моральну як і матеріальну. — Ціль красна, а щоби її здійснити, постановив собі теперішній виділ до сего свого ідеалу всіма силами стремити і єму приближувати ся, щоби колінь в будучинні наступила для нашого товариства спроможність, досягнути цілковито свій ідеал, о скільки взагалі се можливо в духовім розвитку поодиноких народів. Виділ товариства пильнував все з напруженєм всіх своїх сил, які лиш мав до розпорядимости, щоби здобувати чим раз ширше поле для рускої мови, сего найважнішого культурного чинника в публичнім життю нашого народу, а передовсім доложив виділ і сего року всіх старань, щоби нашій мові признано по можности всі її приналежні права горожанства в школі і церкві. Особливо рускі послы, проф. нів. др. Ст. Сміль-Стоцкий і проф. Ёр. Пігулак, як і інспектор Ом. Попович, члени виділу нашого товариства, не переставали думати і працювати над поправою сумної долі рускої мови. Хто лиш троха познакомлений з працею тов. „Руска Школа“, як і взагалі всіх наших діяльних товариств в Чернівцях, той знає, як то день в день наші патріоти сходять ся на любе їм місце, щоби порадити ся разом, як би то усунути неодику кривду руского народу. Виділ радив тим чином не лише на своїх формальних засіданнях, яких відбуло ся 10 в ціли обговорення важливіших справ, але майже щодня над жизненними справами руского народу, які лише можуть бути поладжені діяльністю тов. „Руска Школа“. Ми старали ся розбудити живіший інтерес між рускою інтелігенцією, а головне між руским учительством для нашого товариства обговорюванєм ріжних питань, що живо обходять руске шкільництво на Буковині, на що нам радо відступала місце хв. редакції газети „Буковина“, що й сама дуже-часто і ревню займала ся справами руского шкільництва. За се складаєм на сїм місці щирю подяку хв. редакції згаданої часописи. Наші старання не остали ся без пожаданого успіху. Інтерес для нашого товариства росте з кожним днем, наша філія в Сереті розвиває ся красю і сповняє совістно свої обовязки, небавом отворить ся філія нашого тов. в Вижниці, а сьогодні рішило кіцманьске учительство засновати і в Кіцмани філію нашого товариства.

Народне шкільництво розвиває ся чим раз красше завдяки опіці високої ц. к. ради шкільної краювої. Майже всі учебники уложені п. інспектором Омеляном Поповичем. Мова в них чиста, вірцева, а зміст такий здоровий, що можна при звістній добрій волі нашого учительства напевно надіяти ся як найкрасших плодів з теперішньої науки в школах народних. За то справа заснованя хоч би одної рускої школи народної в Чернівцях ще не залагоджена помимо щирих заходів виділу „Рускої Школи“. Се великий встид для столиці нашого краю; що громадска рада в Чернівцях не хоче для більше як 1000 руских дітей заснувати хоч би одної рускої школи. Вже-ж кожда громада руска більше дбає про руске шкільництво, як головне місце краю. Але ми маємо все таки повну надію, що ся справа буде порішена скоро і користю

для нас, як нас о сїм впевняють впливові в сїм дїлі чинники. А коли наші надії не справдять ся, то ми потрафимо ще знайти місця, де инші люди наші жалї в сїм взглядї вислухають і постановлять так, як справедливість вимагає.

Лише що-до учебників релігійних не може наше товариство дочекати ся вже раз успішного порішення наших жадань.

Теперішній Впр. о. митрополит і генеральний вікарій, що є зараз о. інспектором диєцезальним для науку релігії, обіцяли при повитаню їх депутациєю руских товариств, в котрій взяв участь і голова нашого тов., проф. Шпойнаровський, що они сповнять всі оправдані жадання Русинів. Ми не маємо причини, не вірити словам наших найвисших церковних достойників, тож ми вичікуємо тепер нетерпеливо дїл, котрі чей вже наступлять в інтересї самої православної церкви. Що до середних шкіл, то можемо аж при сегорічних головних зборах повеличати ся, що по довгих літах аж тепер прорвано перші леди. Найважнійше домаганє буковинських Русинів здійснене. Дня 28-го падолиста 1895 р. дістали ми з Відня радістну вістку. Міністер просвіти заявив на засіданю бюджетової комісії ради державної дня 28-го падолиста 1895 р., що з роком шкільним 1896/7 буде в Чернівцях основана друга гімназія німецька з рускими класами паралельними. Заслуга остаточного рішення сеї, для Русинів переважної справи, на котрої полагодожене завдяки „зичливості“ наших сусїдів ждали Русини більше як 20 літ, належить ся передовсім членам нашого видїлу, послам буковинського сойму, проф. др. Ст. Смаль-Стоцькому і проф. Ср. Пігулякови, котрі в соймі при всяких нагодах підносили дуже енергїчно справу заснованя гімназії рускої в Чернівцях, як і в клубі послів руских ради державної. Справою сеї заняли ся відтак з всякою ревностю послы до ради державної пп. Барвінський і Вахнянин. Сей послїдний поставив навіть при розправі бюджетовій в радї державній резолюцію (10-го падолиста 1895 р.), котрою завїзвано правительство до відкритя гімназії з слїдуючим шкільним роком, що і стало ся. Буковинська Русь має отже можність, посилати молодїж свою до рускої гімназії, а тим самим може і плекати духа руского в грядущих поколїях. Тї-ж послы рускі, буковинські як і галицькі, що за справою нашої гімназії походили, можуть бути певні, що їм вся буковинська Русь по віки буде вдячна.

Видїл нашого товариства заняв ся зараз всякими приготавленнями до рускої гімназії. Рішено за порозумінєм з видїлом тов. „Народний Дїм“ заснувати в компатах „Народного Дому“ бурсу на 20 учеників задля успішнійшого розвою рускої гімназії. Кілько часу і праці було треба до цілого урядженя бурси, представлять собі легко самі учасники сьвітлих зборів.

Дальше постарав ся видїл о заложенє безплатного приготавляючого курсу до рускої гімназії. Каснер нашого тов., уч. п. Руспак удїлював помімо свого тяжкого занятя безкористно потрібної науки в сїм курсї, за що єму належить ся признанє і подяка від товариства, на котру вносимо. Видїл завизвав часто учительство до підпираня справи курсу приготавляючого і взагалї рускої гімназії, подавав учительству також подрїбнїйше до відомости вимоги до вступного іспиту.

Наше товариство внесло і сего року петицію до сойму буковинського о субвенцію на руки члена видїлового, посла Ср. Пігуляка, на заложенє бурси. Високий сойм прихилив ся по щирих заходах наших послів до нашої просьби, удїливши нам 200 зр. запомоги на згадану цїль, за що складаємо тут Високому Соймови подяку нашого товариства.

Виділ промишляв часто над поліпшенням невідрадної долі нашого учительства і поручив членови виділу, проф. і послови Ст. Стоцькому, упізнати ся в соймі за буковинським учительством, особливо поставити внесення на знижене лїг службових з 40 на 35. Наш вип. посол зробив се дуже радо, а сойм ухвалив его внесення.

Ось Вам, сьвітлі збори образець нашої діяльности. Уступаючий виділ докладав всіх своїх сил, щоби вложений на него загальним збором обов'язок сповнити як найліпше. Ся се ему не удало ся вповні, то вина сего лежить головню в ще дуже слабій нашій силі. Виправді не може виділ виказати великих результатів, але все-ж таки виходить з всего, що розвій товариства поступає наперед. Чим більше помочи з сторони рускої інтелігенції, тим скорше поступить наше діло наперед.

На тепер становить у нас учительство майже цілу нашу інтелігенцію, і оно по своїм силам піддержує руску справу так, як ся належить. Ми гордимо ся тим, що наші учителі порозуміли свою задачу, а іменно, що они яко майже одинока наша інтелігенція мають обов'язок вести перед в народній роботі і робити по части те, що в інших народів роблять інші стани, прим. духовенство, якого ще в нас майже нема, бо й тих кільканайцять сьвященників, що сповняють свою просьвітну задачу, не в силі заступити цілого стану в народній праці. На наших учителях справджує ся факт, що на добродійні цілі складають ся найбільше ті, котрі самі мають дуже мало. Коли сьвященники по руских селах, самі звичайно з роду Русини, на жалі і на шкоду нашу складають ся на все инше, а лиш не на рускі інституції, то учителі наші памятають добре на рускі товариства. Учителі наші повняли скоро значіне нашої бурси і жертвували із своїх скупих доходів значні складки на ню. Се відрадний факт, що наші буковинські учителі стоять на висоті часу своєю солідарністю і патріотизмом. Подяка за сї щирі заходи жеде наших учителів велика від цілого народу руского.

Сим складаємо наші уряди в руки сьвітлих зборів з горячим бажанєм, щоби сьогодні вийшов новий виділ, котрий би міг ще успішнійше провадити наше товариство.

Опісля здавав касиєр товариства, уч. Руснак справу з касового обороту. До 17 звичайних членів тов. з минушого року вступили 35, так що товариство числить тепер 52 звичайних членів, а то: 1 професор вищих шкіл, 4 професори середних шкіл, 1 судовий урядник, 42 учителів народних, 3 учительки і 1 академик. 3 членів виплатили по 1 зр. 7; 12 аложало вступне і вкладку в сумі 1 зр. 50 кр., 25 лише вступне по 50 кр. Фінансовий стан каси представляє ся так: Приходу було 368-41 зр., Розходу 367-22 зр. В касі остає отже всего 1 зр. 19 кр. На внесення уч. Дарія Пігуляка з Лашківки уділено уступаючому виділові односторонню абсолютну і висказано разом подяку за совітне і успішне ведення справ товариства.

Секретар товариства проф. Клим відчитав від виділу два внесення, а іменно 1), щоби нововибраний виділ подав до краевого сойму петицію в справі остаточної регуляції платні учителів народних. Над сим внесенням вивязала ся довша дискусія, в котрій забрав передовсім слово уч. Дарій Пігуляк з Лашківки, замічаючи, що краєвий сойм мабуть задля браку фондів не зможе так скоро приступити до підвищення платні учителів, тож він вносить, щоби виділ виправді домагав ся підвищення платні, але щоби на випадок браку фондів рускі послы старали ся що найменше о підвищення дорожнього додатку, ко-

трий тепер виносить для учителів, що мають помешканє, 50 зр., а для всіх інших 75 зр. Учитель Неді́льський і надучитель Сави́цький були тої гадки, що не треба просити о підви́шенє дорожнього додатку, бо в такім разі сойм готов ним збути учителів, а не приступити зовсім до реґуляції платні. Отже поставили внесенє, щоби в петиції домагати ся лиш остаточної реґуляції платні. Учитель Ілюк підніс, що петиціями учительство ледви чи дійде до ціли, бо вже не раз вношено в сій справі петиції, а не досягнуто ними нічого, то-ж вносив, щоби з отворенєм сойму вислати від виділу товариства депутацію до президента краю та до сойму. Секретар Клим спротивив ся сему внесеню, підносячи, що і президент краввий і сойм прихильні цілій справі, а коли тепер заносить ся на підви́шенє платні урядникам державним і коли о те саме старає ся виділ краввий для своїх урядників, то сойм не зможе відказати сего учителям народним. Розходить ся лиш о те, щоби справу прискіпити, отже секретар підпирає внесенє виділу: обмежити ся в справі реґуляції платні на саму петицію, а коли-б не було надії на успішне залагодженє справи, то нехай члени виділу товариства і послы до сойму краєвого, панове Пігуляк і др. Стоцький приватно своїм впливом старають ся бодай о підви́шенє дорожнього додатку. По поясненю п. Пігуляка, що він і сам не ставив такого внесеня, щоби в самій петиції просити формально о підви́шенє дорожнього додатку, замкнено над сею справою дебат у і прийнято внесенє виділу одноголосно.

Далі предложив секретар товариства зборам отсе внесенє виділу: виділ признаючи великі заслуги около руского шкільництва послам пп. Пігулякови, дру Стоцькому і Вахнянинови, рішив предложити сї їх заслуги світлим зборам до оціненя. Що ті панове для руского шкільництва зробили і роблять, всім нам добре відомо і нема, здає ся, потреби все те тут вчисляти. Також загально звісно, що посол до ради державної п. Вахнянин іменно сего року доложив всіх своїх старань около заснованя рускої гімназії в Чернівцях, як неменьше около піднесеня руского шкільництва на Буковині взагалі. Сей вп. посол боронив сего року честі нашого найбільшого буковинського поета Осипа Федьковича против гідких нападств посла Цуркана так мужно, що ми з радостію новинні пошанувати его діяльність, а то тим більше, що наші противники цілком несправедливо відважили ся запротестувати против его вмішуваня в буковинсько-просвітні справи. Виділ вносить проте: світлі збори звольть іменувати сих трьох вп. панів почесними членами товариства „Руска Школа“. Се внесенє виділу прийнято через аклямацію.

Опісля приступлено до дальшої точки дневного порядку, а то до вільних внесень членів товариства.

Надучитель Сави́цький предложив зборам отсї три внесеня: 1) щоби товариство „Руска Школа“ видавало для руского учительства педагогічний листок; 2) щоби в бібліотеці кожної рускої народної школи находив ся словар Желехівського і 3) щоби в новім накладі „Німецкого учебника“ Рота-Глібо-вицького для шкіл народних ч. I. і II. находили ся при кінці в словарці і ті слова, котрі подібують ся в 1. часті читанки для шкіл народних Омелія Поповича, а яко слова меньше зрозумілі вимагають конечно поясненя.

Над поодиновими сими внесенями вивязала ся ширша дискусія. Учитель Пігуляк виказував, що задля недостатку грошей годї видавати самостійну педагогічну часопись; проте було би добре, щоби учительство від часу до часу посилало свої статї дидактично-педагогічні на руки центрального ви-

дїлу товариства, а сей мав би постарати ся далї о їх видрукування в особній рубриці газети *Буковина*, бо-ж і німецькі черновецькі часописи, як *Buk. Nachrichten* і *Buk. Rundschau* поміщають від часу до часу в такій особній рубриці педагогічні статї. — Гадку п. Пігуляка підпер голова товариства, указуючи на убогі фонди, задля яких товариство мусїло продовженє перших двох випусків педагогічної часопи „Руска Школа“ залишити, що тим більше треба тепер взяти під увагу, позаяк товариство вичерпало майже всі свої фонди в користь рускої бурси в Чернівцях. По замкненю дебати над сею справою прийнято внесенє п. Пігуляка. Друге внесенє п. Савицького одноголосно прийнято, а третє відкинено.

Дальше слїдувало внесенє п. Недїльського: щоби тижневник науковий, протокол чинности, всякі викази дїтїй, квіти на пенсію, переписку урядову з шкільними властями провадити не, як доси, в язичї німецькїм, а в язичї рускїм. П. Савицький підпирав се внесенє, а крім того ще й жадає, щоби на учительских конференциях що найменше один темат конче предкладати в язичї рускїм; до того повинні учителї шкільною властїю в своїм власнім інтересї формально бути обовязані, а не повинно здавати ся сю справу, як се доси бувало, на їх волю. Внесенє п. Недїльського і Савицького, поперте п. Пігуляком і Поничем, прийняли збори одноголосно.

Учит. п. Недїльський вносив дальше, щоби видїл товариства постарав ся для учителїв шкіл народних о зниженє цїни їзди на залїзницю, як вї мають урядники державні. І се внесенє прийнято.

Опісля піднесли збори потребу особної географічної карти Буковини для шкіл народних. На се відповів проф. Клим, що карти майже вже готові і вийдуть небавом в язичї німецькїм і рускїм (взглядно волоскїм). Місцевости Буковини списані в тій картї після вивовору народу.

По вільних внесенях відчитав голова товариства отєї наспівші телеграми: 1) Збір „Рускої Школи“ сердечно поздоровляю. Щастя Боже до успішного дїла. В. Сурушанко з Чернівцїв. 2) Желаеть доброго успіху зборам „Рускої Школи“, Маврер, Омельський, Петрачик, Штробель, Тевтул, Циганюк, Цурканович; (сї панове учителї були підчас фєрий при військових виправах в Станиславіві). 3) Урядово перешкоджений ніяк не можу приїхати. Перепрашаю збори, зібраним сердечний привіт і щире „Помогай Біг!“ Омелян Попович. (*Славно!*)

Опісля приступлено до вибору нового видїлу. В склад его увійшли отєї панове: професори др. Смаль-Стоцький, Єр. Пігуляк, Ом. Попович, С. Шпойнаровський, А. Клим, совітник Вол. Ясеницький, амануєнзіс Ів. Ронтуш, учителї: Атан. Руснак, І. Савицький, Василь Івасюк; заступники: О. Ельсгольд, Н. Іваницький, Ів. Радомський.

Тепер мали ще наступити 2 точки дневного порядку, а то літературний відчит голови товариства і дидактичний відчит проф. Ом. Поповича. Оба сї відчити мусїли відпасти, бо проф. Попович не був присудний, а що-до відчиту літературного, то з огляду на пізний час рішили збори на внесенє п. Пігуляка, его не читати, але за то видрукувати его в *Буковині*.

По сїм закрав збори голова товариства, дякуючи в пращальній своїй бесїдї зібраним учителям за так численну участь (було їх около 100) і завизаючи їх до солідарности і єдности, без котрої руске учительство на Буковині не зможе вповні відповісти високій задачі, до котрої оно покликанє; товариство „Руска Школа“ нехай буде тою точкою єдности, тим їх осередком,

а коли злучать ся всі в тім осередку до високої і благородної цілі, до праці над просвітою народу, то в недалекій будучности певно і учительство і руске шкільництво та просвіта на Буковині стане вище, стане так високо, як оно повинно бути.

Вкінці підніс голова трикратне „Многая літа“ в честь Найяснійшого Монарха, під котрого опікою руский парід має можливість свобідно розвивати ся. Весь збір підніс три рази голосний оклик, а потім заспівав гимн народний і „Многая літа“.

Вечером о 8. годині відбув ся в сали касиновій комере, на котрім промовляли: голова товариства в честь філії кіцманьскої, п. інспектор Стратичук в честь виділу центрального, п. Савицкий в честь гостя зі Львова о. Стефановича, о. Стефанович в честь руского учительства на Буковині і багато других бесідників-учителів. Всі розстались скріплені духом до дальшої праці над просвітою питомого народу і переняті надією на красші часи.

Поворот Нанзена.*)

Кінець XIX. століття може хвалити ся своїм Колумбом. Край північного бігуна нині вже відкритий. Не відкрив він, правда, скарбів Америки, ні родючих ланів, ні дрімучих лісів, ні Канади, ні Каліфорнії. Та сего й ніхто не сподівав ся по вітчині морозів. Відкритє північного бігуна є виключно тріумфом ученого сьвіта. Він може бути гордий; цікавість его заспокоєна; его знанє поєнуло ся один крок дальше на північ. Сучасним Колумбом є Нанзен.

В році 1893, 2 го серпня появил ся в „Hamburger Nachrichten“ останний лист Нанзена, писаний на кораблі „Фрам“, в Хабарові, на Юторекім шляху. З цілого листу пробивав ся крінке пересвідченє Нанзена, що его не в міру важка завдача буде, мусить бути увінчана успіхом. Лист кінчив ся: „Минувши ріку Оленек, будемо поступати вздовж західних берегів новосибірських островів, як далеко лиш дасть ся, по отвертому морю, на північ. Сподію ся, що буду там з початком вересня. Можливе й се, що подиблемо по дорозі незнаний край або острови по північній стороні острова Косткюга і може бути, що й там вздовж берегів буде отверте море. В такім разі я-б старав ся скористати з того як найліпше. Але скоро дальше не буде доріг, нам не лишить ся ніщо більше, як осадити „Фрам“ на леду й пустити ся по північній або північно-західній струї, яка, по моїй думці, там конечно знайде ся. Потім, імовірно, мине скоро часу, заки ми через незнані північні сторони дістанемо ся знову на отверте море, або на яке побереже, з відки-б нам можна повертати домів. В тім часі про нас і чутки не буде. Та по літах, я маю надію, понесе ся одного дня вість, що ми всі повернули здорові...“

*) Передрук з „Буковина“.

Крім Нанзена таку певність в успіх шаленої виправи мала одна лиш Нанзенова жінка, з котрою він, вибираючись в дорогу, взяв формальний розвід, щоб вона, в разі його смерті, без перерви могла колись вийти вдруге замуж. Вона до останньої хвилі не подумала навіть користати з сего; вірала свята в поворот мужа помимо всіх безнадійних вістей. Коли в останнім часі, яких чотири тижні до повороту Нанзена, один його приятель заговорив при ній про ратункову акцію, її лице скривилось лиш нерадо. „Ратункова акція?“ промовила она гордо. „Чи-ж можете мені сказати, де та акція має зачати ся, а де вона скінчить ся? — О, ні! вірте мені, — впевнювала вона твердо й рішучо — він вже й сам потрапить дати собі раду.“ І він дав собі раду справді. Дня 13-го серпня с. р. Нанзен був з поворотом вже в норвежській місцевості Варде, з відки й вислав, після умови з редакцією „Daily Chronicle“, перші телеграфічні вісти до Лондону. Сю історичну й цікаву телеграму — тим більше цікаву, що редакция „Daily Chronicle“ заплатила за неї Нанзену 60.000 зр. — схоже може дехто прочитати. Ось вона в перекладі.

Вардє, Норвегія, 13-го серпня. Поручник Йогансен і я прибули до Вардє. Все благополучно. Виправа богата успіхами.

„Фрам“ опутив Югорский шлях 4-го серпня 1893. Нам приходило ся протискати поміж масою леду вздовж сибірекого побережя і ми відкрили один остров на Карійськім морі і велике число островів повздовж берегів рога Челюскина. На неоднім місці попадали ся нам сліди ледової доби, підчас якої північний Сибір далеко і широко вкритий був, певно, ледом.

Для 15-го серпня ми опинили ся при горлі ріки Оленек, але, по наших думці, за пізно було вже послугувати ся тут ісами, бо нам не хотіло ся ризикувати стратою цілого року. Новосибірські острови лишили ми за собою 18-го вересня. 22-го вересня ми понали ся між ледівцї, а іменно під 78 степенем 50 хвилинами північної ширини і 133 ст. 37 хв. східної довжини. Корабель посуває ся з трудом серед леду.

Як мож було сподівати ся, нас несло поступенно на північ і на північний захід. В протягу осені й зими „Фрам“ безуставно був наражений на тиск ледівцїв, однак, понад наші сподівання, витривав кожний атак. Температура обнижила ся нагло, і з винятком одноразової невеличкої зміни, держала ся постійно низько. Ртуть була цілими тижнями замерала. Найнижша температура виносила 62 ст. під зсром. Однак на кораблі цілий час подорожі були всі зовсім здорові. Електричне світло сповнювало вповни покладані на него надії. На кораблі жило ся незвичайно добре і час сходив дуже весело. Кожний знаходив привісність в сповнюваню своїх обовязків; кращий кружок людей ледви чи де знайшов ся-б.

Море на полудне від 79 ст. було 90° сяжків глибоке, на північ, де воно ще раз глибоке, 1.600 до 1.900 сяжків. Підчас плавання лучала ся мені добра нагода робити наукові спостереження, метеорологічні, магнетичні, астрономічні, біологічні, спостереження дотично температури морських глибин, складу морської соли і т. п. Під ледом відкрив я небагато теплішу й багатшу на сілі воду, по причині гольфійської струї, з температурою 31 до 33 ст. Фаренгейта. Перед нами не було видно ні суші, ні отвертого моря, хіба поодинокі шхили. В зимі і весною несло нас, як ми того і сподівали ся, незвичайно скоро на північний захід, підчас коли літом північні вітри або держали нас на місці, або завертали назад. 18-го червня 1894 ми знаходили ся під 81 ст. 52 хв.

північної ширини, але тоді несло нас лише на полудне. 21-го жовтня ми переступили 82 ст. ширини.

На Різдво 1894 ми дісталися до 83 ст., а в кілька днів потім до 83 ст. 24 мін., себ-то до найвисшої північної ширини, до якої досі хто-ні-будь добився.

4-го і 5-го січня 1895 „Фрам“ був наражений на найсильніший напір ледів, якого ми досвідчили досі. Тепер він, по prostu, замерз в ледах, більше як на 36 стін глибоко. Могучі брили леду тисли ся з негломонною силою до стін корабля і грозили ему роздавленням. Обезпечивши потрібні провізанти і другі припаси та знарядя, ми всі були готові висісти на випадок konieczности з корабля. Кожний заосмотрив ся, щоб в разі небезпеченства поселити ся на ледівці. Але „Фрам“ показав більше витривалости, як можна було по ній сподіватись. Коли натиск досяг кульмінаційної точки і лід горою підняв ся по-над сим забором, корабель підвів ся помалу з свого замерзлого ложнища і що-ж! на ній не було видно найменшого ушкодження. Після сего досвіду я був певний, що „Фрам“ витримає всі напори леду.

Пізнійше ми не мали вже нагоди пережити вдруге таку оказію, та нас без впливу й шалено несло на північ і на північний захід. Коли-ж „Фрам“ справді, згідно з моїми певними обчисленнями, досяг небагато найвисшої, доступної для него ширини по північній стороні землі Франц-Йосифа, я зважив ся покинути корабель і йти далше на північ. Поручник Йогансен заявив охоту товариши ти мені, і справді, я не міг знайти ліпшого під кожним взглядом товариша.

Ведення експедиції на „Фрамі“ я передав Свердрупови. Моє довіре до его спосібностей каже мені сподівати ся, що він, як провідник, всі трудности поборе; не маю найменшої тривоги, — він все збереже в цілости, хіба що „Фрам“, в найгіршім разі, піде під воду, та се ще вельми неімовірно.

3-го марта ми стали під 84 ст. 4 мін. Корабель лишили ми з Йогансеном дня 14-го марта 1895, під 83 ст. 59 мін. ширини і 102 ст. 27 мін. довжини по східнім боці від Гренвіш. Ми мали намір прослідити море в північнім напрямі і дійти до найвищого степеня ширини, а потім через край Франца Йосифа дістатися до Шпіцбергу, де сподівали ся напевно застати якийсь корабель. В нас було 28 осіб, троє санчат і два човни на випадок, коли-б показали ся де отверті води. Їди для осіб було в нас на 30 днів, харчів для себе на 100 днів. Зразу лід вельми сприяв нашій подорожі, ми робили добрі поступки, лід не гнав нас занадто, 22-го марта ми опинили ся під 85 ст. 10 мін. ширини. Хоч пси не показували тої витривалости, яку ми собі обіцували, все таки можна було вдоволити ся ними. Тільки лід ставав тепер вже грудиетий і несло его в противнім напрямі. 25-го марта ми дістали ся лиш до 85 ст. 19 мін. а 29-го марта під 85 ст. 30 мін.

Лід очевидно ніс нас живо на полудне, а наша їзда по нерівнім леду була дуже повільна.

Втомляючою, важкою працею була та подорож і то черешення саней через сніжні сугорбки, що раз в раз творили ся на ледових кригах. Лід був у сильнім руху, а тиск у всіх направах був не менше сильний. Дня 3-го цвітня ми були під 85 ст. 50 мін. і сподівали ся заєдно, що дістанемо ся на гладший лід. Дня 4-го цвітня ми стали під 86 ст. 3 мін. Лід ставав що раз

то більше грудистий, а 7-го цвітня вже був такий злий, що я, рад не рад, признав дальший похід на північ нерозважним. Ми були тоді під 86 ст. 14 мін. Я пустив ся іти на копаницях, все в північній напрямі, щоб пересвідчити ся, чи можливо бодай в той спосіб поступати дальше на північ, але не міг знайти нічого більше, як лиш висше описаний вже лід — нічого більше, як лиш горби за горбами, море замерзлих філь.

Три тижні температура була дуже низька, майже 40 ст. під зером. Дня 1-го цвітня підняла ся о 8 ст., щоб знову обнизити ся до 38 ст. Скоро лиш при такій температурі повіяло вітром, ми дізнавали в своїх тонких одежах немилого чувства — щоб меньше на собі дригати, ми лишили свої чотири одежі на кораблі! Найнижша температура в місяці марті виносила 49 ст., найвисша 24 ст., в цвітні найнижша 38 ст., найвисша 20 ст.

А суші вічно ні сліду. Лід знову шнарко йсе нас на полудне. Дня 8-го цвітня почав ся наш похід до землі Франца-Йосифа. Дня 12-го цвітня поставали нам годинники, в наслідок чого наші денні марші незвичайно продовжили ся. Тепер ми могли мати лиш непевні дати географічного положення, та ми сподівали ся, що наші обчислення навіть без астрономічних спостережень будуть більше-менше правдиві. Численні щілини в леді показали ся великою перепорою в нашій подорожі, тай харчів значно убуло. Ми вбивали одного пса по другім, щоб ними нагодувати решту!

В місяці червня щілини в леді ставали що раз то більші, ба й сніг спиняв нас значно в поході на полудне і робив его прикрим. Лижви саний прорізали тонку скоруну леду і загрузли глибоко в мокрім снігу. Псів стало вже так мало, що дальша подорож була неможлива; ми повменьшували до мінімум порції живности не лиш псам, але і собі. Щодня ми потішали ся надіями, що дістанемось на сушу, та, на жаль, ті надії не сповнювали ся.

(Дальше буде).

Панорама отографічна.

Помислові Американці загадали усеунути цілковито мальовила панорамічні а заступити їх средствами, які дають ся досягнути новітніми прирядами оптичними. Тою метою займає ся Шассе з Чикаго. Він сполучив послідні поступи досягнені при фотографії з освітленням електричним, з прирядами проєкційними, кінетоскопом і кінематографом, що усе разом уможливить представити не тільки краєвиди і будинки але надто дозволить на їх тлі витворити вірні прояви руху і життя.

В тій цілі розпостирає Шассе величезне біле полотно; на се кидає він за помічю прирядів проєкційних образи нерухомі, як улиці, краєвиди і в. (як з звичайної матічної ліхтарі). Приряд сей уміщує ся в самій середній салі високо. До того приряду доходить ток електричний, котрого силу оператор може після потреби збільшити або зменшити, через що і образ представляє

ся раз освітлений немов сонцем полудневим, другий раз вечірним, або нічним. Осібні прилади дозволяють панораму змінити в одній хвилі, так що образи наступають один по другім без перешкоди.

Скоро нерухома панорама є відповідно урегульована, можна на ню при помочи інших приладів кидати образи порушаючих ся хмар, або місяця, що посуває ся на небі, або пароходу, що пливе або і потягу залізниці, що посуває ся по шинах. Скоро крім того приряди були сполучені з кінетоскопом Едісона або кінематографом братів Лумієр, можна оживити улицю переходячою процесією, відділом машеруючого війська, маніфестациями політичними, або яким иньшим образом, який в відповідній хвилі може зацікавити; образи ті представлені в рухах так природних як би се справді дійсно так було. Образи такі мусять також і в тій цілі бути зняті з природи відповідними прирядами фотографічними, що здімають їх багато і скоро одного по другім, щобі відтворити найменші рухи тіла.

При помочи того способу буде можна всякий рух уличний кожного міста, всяку роботу і пр. представити і в далеких сторонах так живо, що дивлячий ся на ті образи буде мав зображене дійсного життя.

В. III.

Учительська конференція в Надвірній.

В днях 21. і 22. серпня с. р. відбула ся в Надвірній замітна з декотрих взглядів конференція окружного учительства.

Окружна рада шкільна помістила була у програмі: 1) Розміщенє матеріалу научного на місяці. 2) Реферат учителя Витвицкого про гігієну шкільну. 3) Вказівки ц. к. інспектора окружного про початки картографії. 4) Справу управильненя фреквенції шкільної без уживаня средств примусових. — Послѣдний (4-ий) предмет був припоручений до обробленя всім учителям в азиці руским.

Точно в часі визначенім на початок конференції явив ся ненадійно віцепрезидент д-р М. Бобжинський в супроводі краєвого радника шкільного М. Залеского, посла і маршалка повітового о. крил. Мандичевского, старости Галецкого, начальника суду Ценефа і бурмістра Мілера. II. віцепрезидент з видним зацікавленєм слѣдив хід нарад, також справу оброблену по руски.

Тут піднести мусимо, що і урядове справозданє виконуючого віділу конференції (референт учитель Луців) предложено і відчитано по руски. В рускій бесѣді велась також жива дискусія в тій справі. Збори висказали пересвідченє, що фреквенцію шкільну можна вподі управильнити без примусу через уміле веденє справи учителем при помочи ради місцевої, церкви і двора. При сій точці поставив учитель Витвицкий три внесеня: 1) За для управильненя фреквенції а здержаня деморалізації — о висднанє заборони, щобі діти шкільні обох полів в часі науки шкільної пасли худобу на громадских сільних толоках, а натомисть щобі заведено пастухів громадских. 2)

За для уможливлення родичам дїтвї шкільних брати участь в „пописах“ — годилося би, щоби торжества закінчення року шкільного могли в поодиноких случаях за згодою священника і, розумієсь, по службі Божій відбувати ся також в дні святачні, бо тепер відбувають ся в порі прикрих робіт у полі.

3) За для піддвиження народу економічно і позискання фреквенції — щоби учителї дїлали більше в напрямі практичнім. Треба стремити до того, щоби при кожній школі без виїмки була шкілька ублагороднених деревець і по змозі бодай кілька пнів пасіки. — Крім внесення що-до пописів, котре припоручено видїлові виконуючому до розсмотру, прочі внесення ухвалено одноголосно.

При кінці засідання інспектор окружний представляв п. віцепрезидентови учасників конференції, а той з кожним розговорював про справи і відносини дотичної школи. П. віцепрезидента попрощало учительство устами управителя школи Гарбяка, а він заявив, що пересвідчив ся як щиро трудить ся учительство тутешного округу, щоби виповнити свою трудну а високу задачу, і попрощав всіх прихильною промовою. Опісля висказав повне признанє інспекторови Добрудському за уміле веденє нарад і окружній раді шкільній, взагалї за управу округу шкільного. Також заявив, що тутешне учительство зробило на него дуже добре вражінє під кожним виглядом.

Допись з Бобреччини.

В Бібрці відбула ся в днях 9 і 10. вересня учительська конференція для учителїв округу Бобрецького, а 10 (вспільна) і 11. для учителїв округу Ходорівського.

Конференцію розпочало богослуженє руске в церкві. Другого дня відбуло ся заупокійне богослуженє за померших товаришів-учителїв в костелі, а опісля в церкві. Відправили безкористно духовні обох обрядів; лат. парох о. Тіль обернув жертвований єму гонорар на школярів Бобрецьких, а руский парох о. Дзєрович на просвітні цілі народні.

Зі справоздання ц. к. інспектора окружного виходить, що тисячки дїтвї учащують до школи в повіті, посади всюди пообсаджувані, нарід побудував і все ще буде школи хороші в цілі розміщення належитого дїтвору, а процент фреквенційний буде туй-туй подібний процентови шкіл поступових країв держави, бо виносить 92%.

З поміж 5 виробів конференційних, згадаю наперед о руских іменно: „Як повинен бути уряджений шкільний огорог, щоби відповідав практичним цілям науковим з узглядненем точок поданих в інструкції для плянїв з р. 1893“. Тема оброблена кружком Глібовицьким, а відчитана уч. Вацуком управителем школи в Глібовичах, відзначала ся ядєрністю і багатством змісту. Другу тему: „Повіт“, методичне переведене уступу кружком Стріліським, відчитав учитель Волод. Квасиньський; і сей виріб відзначав ся удатним змістом і чистою мовою рускою, а походить се з того, що руска мова і слово мають приваљне трактованє в Бобрецькій окрузі шкільній. Прочі 3 теми оброблені в мові польській; они були рівно основні як попередні. Тему: „Ревізія плянїв“ кружка Звенигородського реферував уч. Бурблєш; „О рисунках“ тему кружка

Ходорівського, виголосив учит. Дзенцоловський а „О рахунках“ тему кружка Берездівського, виголосив учит. Шоробура. Надто відчитав надпрограмово один виріб о рисунках п. Габдас, управитель школи в Суходолі, написаний стихом о закрасці гумористичній, котрий всім подобався і збори не трохи убавив. В дискусиях забирали голос майже всі присутні промовляючи по руски і по польски, як кому впадалося.

Надто відбули ся ще дві лекції практичні: „О дробах“, котру перевів п. Домишевський з дїтьми школи Бобрецької а уч. Вітошинський „О повітї“ з дїтьми шкільними з Ланів, яких спровадив о. парох до Бібрки. Конференцію закінчив інспектор п. Лешета, яко предсідатель попрощавши присутних, на що відповів по польски учит. Микелита з Звенигорода а по руски учит. п. Павлинський з Грусятя.

С. III.

В С Я Ч И Н А.

— Іменоване. П. Міністер віроісповідань і просвіти іменував суплента німецької гімназії у Львові Ів. Плишевського, головним учителем мужескої семінарії в Ряшені.

— Окружними інспекторами в IX. класї раніш іменовані: Антін Левак з Жовкви для Бохні, старшій учитель в Рудках Іван Гофман для Жовкви, а старшій учитель в Тухові Франц Лінецький для Ляманової.

— Кваліфікаційні іспити для учителів народних шкіл перед іспитовою комісією в Перемишлі, розпочнуть ся дня 30-го вересня с. р. Подання треба вносити на руки дотичних окружних Рад шкільних найпізнійше до дня 20. вересня.

— Кваліфікаційні іспити для учителів народних шкіл розпочнуть ся перед іспитовою комісією в Тернополі дня 24-го с. м. Подання треба вносити на руки дотичної окружної Ради шкільної до дня 20. с. м.

— Приватна учительська семінарія женська у Львові отвирася сими днями при публичній учительській семінарії женській. До тої семінарії можуть бути прийняті всі ті учениці, котрих по зложеню іспиту вступного не прийнято до публичної семінарії задля обмеження там числа учениць. Поки-що має управляти семінарією приватною теперішній директор женської семінарії, аж з часом перейде она на другу публичну учительську семінарію женську у Львові. Виклади в приватній семінарії будуть відбувати ся за місячною оплатою після плану семінарії публичної, а свідoctво з неї (при сподіваній прихильности галицької кравчої ради шкільної для сеї справи) буде мати вагу свідoctва школи публичної. До тої семінарії вписало ся доси 50 учениць. — Така сама приватна учительська семінарія отвирася в Коломиї. Інститут „Жіночого Кружка“ в Коломиї прийме з сеї причини ще дівчата по дуже приступній ціні. Замітний є сей рух, отворити приватні учительські семінарії женські, коли не стає місця в публичних. Звичайно жалують ся в Галичині на брак учительських сил; тепер мабуть справа піде троха ліше.

— До рускої гімназії в Коломиї записало ся на сей рік шкільний: до пригтовляючої класи 28 учеників, до першої класи гімназійної 60, до другої 47, до третьої 32, до четвертої 32, а до пятої 29 — всіх 229 учеників. З наведених чисел видко, що фреквенція в тій гімназії значна, а коли порівнати сей

рік з попередніми роками то показує ся, що число учеників в поодиноких класах постійно збільшає ся.

— До рускої гімназії в Перемишлі вписало ся на сей рік шкільний: до класи пригтовляючої 40 учеників, до першої класи гімназійної 81, до другої 51, до третьої 41, до четвертої 35 до п'ятої 28, до шостої 26, до сьомої 24 — разом 356 учеників 3 причини, що до першої класи вписало ся 81 учеників, мусить бути та класа поділена на два відділи.

— Про руску паралельку в Чернівцях неше „Буковина“: Наші читателі пригадують собі, що перед фєрїями прийнято до першої рускої паралельної класи 33 учеників і 1 репетента. В днях 1., 2. і 3 с. м. прийнято ще кількох учеників, а іменно: дня 1. с. м. ставило ся до иступного іспиту 17 учеників, а здало 12; дня 2. с. м. ставило ся 9, а перейшло 6; окрім того прийнято ще 2 репетентів. Значить, по фєрїях прийнято до рускої паралельки ще 20 учеників, а разом є їх тепер 54. Коли зважить ся, що на провінції румунізатори увихали ся і агітували против рускої паралельки; що румунізаторські священники иноді навіть не хотїли виставляти метрики для ипсу, бо не хотїли, аби руска паралелька була числом значна; коли ирештї зважить ся і се, що ученики рускої паралельки то в найбільшій часті селянські діти, то треба признати, що число 54 учеників є досить велике. З огляду на се значне число рішив ся видїл „Народного Дому“ прийняти замість 20 хлопців — як первісно було рішано — 30 руских дітей до своєї бурси. Видатки будуть з того очевидно більші, як в прелімінари було передвиджено; однак при знаній жертволюбивости і патріотизмі буковинських Русинів надїє ся видїл „Народного Дому“, що велика часть видатків буде покрита щедрими жертвами зі сторони рускої суспільности, а решта запомагани релігійного фонду і краевого сойму.

— Театральні представлення для студентів. Дирекція львівського театру намірає тої зими завести одну новість в представленнях. Іменно в порозуміню з краєвою Радою шкільною буде давати кожного тижня в суботу популярнє представлення, котрих репертуар буде складати ся з класичних і для молодїжи відповідних штук.

— Заснованє державної школи торговельної у Львові рішило вже в засадї Міністерство просьвіти. Ся школа буде обнимати поки-що висшу школу (академію) торговельну і доповняючі курси для торговельних помічників. Она примістять ся в будинку теперішньої жєньської семінарії учительської при ул. Вірменській, для котрої вибаудє ся новий будинок при ул. Сакраменток. Чи мало трудноости буде з придбанєм і приготовленєм учительських сил, але до того послужать торговельні стипендії, розділювані тепер краєвим Видїлом. Основана тої школи домагали ся Сойм краєвий, громада міста Львова і торговельна промилова палата.

Постанови властїй шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на засіданю з дня 7-го с. м.: 1) Іменувати учителями в народних школах: Генрику Моршані молодшою учителькою 5-кл. школи в Товмачі, Сєг. Валинського і Кароля Зєбровського старшими учителями 4 кл. школи в Киягиняній селї, Юл. Ортиньску старшою учителькою 6-кл. жєньської школи в Синоцї, Мих. Повха учителем в Кривичах, Валєр. Масрановського старшим учителем 5-кл. мужєської школи в Підгайцах, Йос. Кеєрмілера управителем 6-кл. жєньської школи в Бучачі, Йос. Садовського управителем в Бальб. Садовську молодшою учителькою 2-кл. школи в Охотинцї на Явинї, Юл. Рїхтера учителем в Глинїї, Володисл. Галєвича в Рудїї, Бронисл.

Конопкову в Винничках, Йос. Соболевського в Монастирці, Стан. Голинського в Білці королівській, Ант. Саварія в Крушельниці, Альб. Смочкевича в Ліщоватім, Володисл. Пшигодського молод. учителем 5 кл. школи в Жовкві, Ант. Івницького учителем в Скориках, Мих. Турчанського в Новосілі изловецькій, Казим. Стшелецького в Снасі, Павла Гринишака в Князьолуці, Як. Урбана в Мухачі, Герм. Думинівну молод. учителькою 2-кл. школи в Медичках, Мих. Стецева учит. в Медвежі, Мих. Кизимовича в Кідакові, Ант. Качмарського в Воли якубовій, Мих. Дідуха в Потічку, Йос. Демелізу молодшою учителькою 2-кл. школи в Олеську, Стеф. Скрипчука учителем в Волиці комаровій, Володисл. Райса в Опільську, Як. Прихитка в Петричах, Стеф. Зварича в Тетевчичах; 2) іменувати сууплентами в середніх шкєлах: Ів. Пентку в гімназії сьв. Яцка в Кракові, Ант. Бєляка в гімназії сьв. Анни в Кракові, Тад. Лопушанського в шк. реальній в Кракові, Ів. Конча в акад. гімн. у Львові, Кл. Глґбовицького в гімн. в Тернополі; 3) перенести сууплентів: Вас. Виняра з гімназії академічної у Львові і Сев. Волянського з гімназії в Золочеві до І-ї гімназії в Перемишлі, Ів. Мануляка з гімназії в Коломні до II-ї гімназії в Перемишлі, Йос. Буржинського з гімназії в Коломні і Мар. Баранського з гімназії в Самборі до гімназії в Станиславові, Мар. Коцовського з гімназії в Бучачі і Йос. Вержбацького з гімназії в Станиславові до гімназії в Самборі, Вас. Грицевича з гімназії академічної у Львові до гімназії в Бережанах, Володим. Полотницького з гімназії академічної у Львові до гімназії в Ярославі, Домин. Жєляка з гімназії в Золочеві до школи реальної в Станиславові, Конр. Рафаловського зі школи реальної у Львові до гімназії в Тернополі, Мар. Буржинського зі школи реальної в Кракові до гімназії в Тарнові, Фр. Попполка з гімназії в Яслі до гімназії Сяноці; 4) затвердити в учительстві в школах середніх Тад. Цвондзинського учителя гімназії в Бережанах; 5) іменувати: Вас. Вонсовича заступником старшого учителя при мужєській семінарії учительській в Самборі, Володисл. Гіртлера заступником учителя школи вирав при мужєській семінарії учительській у Львові; 6) перемінити від 1. січня 1897 народні школи: однокласові в Гриневі і Водниках на двокласові, трикласову школу в Олєшичах на чотирокласову; 7) апробувати до ужитку в школах середніх підручники: 1) О. Алек. Торонський „Християнсько-католицкий катехизм для І. класи шкіл середніх“. Виданє третє. Львів 1896. Накладом фонду краєвого. Ціна примірника оправного 1 корона. 2) Олександр Барвінський „Виїмки з народної літератури українсько-руської XIX. віку.“ Для висших клас шкіл середніх. Часть II. Львів 1896. Накладом фонду краєвого. Ціна в оправі 2 зр. 20 кр. 3) Др. А. Левицкий-Матїїв „Історія краю родинного для висших клас шкіл середніх“. Львів 1896. Накладом фонду краєвого. Ціна в оправі 1 зр. 20 кр.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшими на засіданню з дня 14. с. ж.: 1) іменувати учителями народних шкіл: Володим. Кузьмова в Убині, Ів. Кухарука в Лубяниках вижних, Болєсл. Соботовського молодшим учителем при 5-кл. школі в Вуску; 2) затвердити в учительстві в школах середніх учителїв: Юл. Добрянського, о. Евг. Громницького, о. д-ра Мих. Курися, Стан. Даница і Коєст. Дмитрова в гімназії в Тернополі, Ів. Голубовича в школі реальній в Кракові, Ів. Хмїолка в гімназії в Дрогобичі, д-ра Мих. Ладивинського в гімназії в Бродах; 3) іменувати Ант. Стрілецького сууплентом при гімназії в Ярославі і Март. Саса в школі реальній в Кракові; 4) перемінити 1-кл. школу народну в Словиті на двокласову від 1. січня 1897; 5) апробувати до ужитку в школах середніх книжку II. з.: „Читанка руска для третьої класи шкіл середніх“. Львів 1896. Накладом фонду краєвого. Ціна оправл. примірника 1 зр. 20 кр.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Надвірній розписує конкурс на посаду учителя в Парищах.

Речянець подань до 30. вересня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Коломиї розписує конкурсу 1) на посаду катехита гр. кат. при II. школі 6-кл. мужескій в Коломиї з обов'язком учити релігій і в других школах народних в Коломиї Платня 700 зр. і 10%. — 2) на слідуєчі посади в школах сільських однокласових: в Березові нижній, Гвіздці малій, Кїйданцях, Молодятині, Сороках, Стопчанові, Виноградї.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Борщеві розписує конкурсу в цілї обсадж. на 2 посад молодших учителїв при школі 5-кл. мішаній в Скалі.

Речинець подань до 30. вересня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Жидачеві розписує конкурсу на посаду учителя старшого, а також учительки старшої при школі мішаній в Жидачеві. Від кандидатів вимагає ся іспиту з групи III, а від кандидаток іспиту квал. для народних шкіл з правом учити языка німецького.

Речинець подань до 30. вересня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Раві розписує конкурсу: А. на посаду учителя при 5-кл. школі муж. в Раві (іспит з групи I); Б. на посаду управителя при 2-кл. школі в Василіві; В. на посади учителїв зглядно учительок молодших при школах 2-кл.: в Магерові, Потиличч, Василеві, Вульці мазовецькій; при однокласових школах: в Більці, Брукенталю, Девятері, Корчеві, Любичи княжій, Любичи селі, Смолині, Верхраті, Вербиці.

Речинець подань до 10. жовтня с. р.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Борщеві розписує конкурсу: I. на посади молодших учителїв при школах: 4 класовій в Озерянах, 3 класовій в Королівці, 2-класових мішаних в Більчі золотій, Кудряницях, Мельниці, Устю Біскупім. II. при школі народній трикласовій в Іванкові на посаду управителя, старшого і молодшого учителя. III. на посаду молодших учителїв при двокласових школах в Пиляківцях, Єрмаківці, Глубочку, Циганах, Мушкатівці, Шупарці. IV. при школах однокласових мішаних посади самостійних учителїв в Білівцях, Боришківцях, Худиківцях, Звенигороді, Юриямполі, Горошені, Канустиницях, Михалівці, Мушкареві, Олексинцях, Трубчині, Верхняківцях.

Речинець подань до 30. вересня с. р.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Ярославі розписує конкурсу на посаду старшого учителя школи шестикласової мужескої в Ярославі. Вимагаєсь кваліфікацію з групи I. Речинець подань до 15. жовтня с. р.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Косові розписує конкурсу: I) на посаду катехита при п'ятикласових школах в Кутах; II. на такі-ж посади в Косові; III. на посаду старшого учителя при 5-кл. школі в Косові; IV. на посаду молодшої учительки при 3-кл. школі в Пістині; V. на посаду молод. учительки при 3 клас. школі мішаній в Кобаках; VI. на посаду управителя при 2-кл. школі в Старих Кутах; VII. на посаду молодшої учительки при 2-кл. школі в Старих Кутах; VIII. на посади в школах однокласових мішаних в Брустурах, Химчині, Микетинцях, Прокураві, Рибні, Шешорах, Тюдєві і Жабю Слунейці.

Речинець подань до 15. жовтня с. р.

О Г О Л О Ш Е Н Е.

Іспит з жіночих робіт ручних відбуде ся перед іспитуючою комісією в Сокалі дня 5. жовтня с. р. Кандидатки, що повинять учительські обов'язки при публичних школах, мають внести подання через окружні Ради шкільні; вишші вирост до Дирекції ц. к. Семінарії учит. в Сокалі, найдалше до 25. вересня с. р. До подання належить долучити: 1) метрику хресту в доказ, що кандидатка скінчила 18. рік жити; 2) свідоцтво здоров'я; 3) свідоцтво з укінченої VIII. кл. школи виділової або приватної науки; 4) свідоцтво моральности, наколи кандидатка не повинить обов'язків в публичній школі; 5) наказ переробленого до іспиту наукового матеріалу; 6) жіночі роботи ручні, довершені кандидаткою власноручно, належить предложити комісії при устнім іспиті.

Сокаль 9. вересня 1896. З Дирекції ц. к. Семінарії учительської.

Визна „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства Івана Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

→#←

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Миколая
ч. 18.

→#←

Неопечатані ре-
клами без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

„О скільки причинна ся сучасна школа до розвитку
усяких хоріб посеред шкільної молодіжи“

написав **Д-р Яків Невестюк** лікар.

I.

„Роля школи в розвиваню нервової дражливости, тупоти розуму
і психоз т. в. хоріб розуму.“

Живемо в віці нервів, тож і не диво, що нервова дражливість і упа-
док сил розумових дуже часто дають ся зустріти й серед учачої ся моло-
діжи. Се сумне спостережене зробили не лиш лікарі але й самі учителі.

Причиною сего невідрадного явища в многих случаях показує ся дуже
вчасне напружуванє дитини наукою.

Обовязкова наука шкільна розпочинає ся у нас з кінцем 6-ого року
житя дитини, а дуже часто з волі родичів ще скорше. Тимчасом фізіологи
(лікарі слїдячі за процесом нормальних чинностей людского організму) стоять
всі против так вчасного учєня дїтий.

Після фізіологів дитина може розпочати науку доперва по скінченім
7-мім році житя, а наука ся не повинна трівати більше, як годину денно.
По 8-мім році житя дитини може наука трівати 2 години, по 9-тім 3 і т. д.,
а ніколи більше, як 5 до 6 годин денно.

Так кажуть фізіологи, але ніхто їх не слухає; їх голос стає ся го-
лосом „воліющого во пустини“, бо ані педагогіи ані самі родичі їх не слу-
хають а давне зло триває дальше.

Справді не всі дїти, котрі після обовязкових приписів розпочинають
науку з кінцем 6-го року житя, проявляють негати́вний вплив школи, всег-
деякім се шкодить.

Тут являєсь велика ошібка сфер законодавчих, що приписуючи термін
розпочинання науки примусової, не узглядняють індивідуальности дїтий. А тим-
часом много дїтий трапляєсь слабше развитих, як їх ровесники. Скоро такі
дїти з 6 р. житя мусять йти в школу, то тим наносить ся велику шкоду їх
здоровлю; сили їх скоро опадають, они стають ся роздражнєними, особливо

тогда, коли або вплив старших, або власна честилюбивість побуджав їх, не оставати в науці позаду своїх товаришів.

Додаймо до того поспіх, з яким часом беруть учителі приписаний матеріал і обтяжують молоді мозки дїточі в короткім часі многими новостями, а будемо бачити, що се всьо разом витворює стан горячкового неспокою, безпереривного побудження, серед котрих учаща ся дитина тратить апетит і сон. Дитина така живе в безнастанній ляхорадезі.

Такий ученик працює якийсь час з меншим або більшим успіхом, часом навіть служить за взір цілій класі; але з часом наступає утомлене: змучений мозок стаєсь безсилим, неспосібним до дальшої роботи, — і нерідко остає ся таким на віки.

Така судьба стрічає часто так званих „чудесних“ дїтей, котрі через самолюбство та щоби догодити нерозумній охоті родичів повеличати ся своїми дїтьми, перетяжають свій мозок і туманіють.

Факти сї суть неоспоримі і всі лікарі признають, що сучасна школа пособляє розвиткови дражливости нервової і тупоти умислови у значній частині учеників.

Тепер перейдемо до психоз т. в. психічних розстроїв або хоріб розуму. Чи школа причиняє ся до розвитку хоріб умислу?

Се питанє поставив був пруский міністер просвіти перед 20 літами пруским лікарям, спеціалїстам хоріб психічних. На 16 запитанях відповіло 14 спеціалїстів, що ні, т. в. що школа не причиняє ся до розвитку хоріб умислу. Ви певно цікаві знати, що спонукало того міністра о се питати? Ось що: Се спонукала загальна публична оцінка і крик дивників, а навіть лікарів, котрі з початком 70 тих років накинулись на школу і кричали, що не будь школи не було-б і домів для вариятів, та що школа те тільки й робить, що вариятів продукує.

Однак статистика хоріб психічних виказує, що взагалі дїти і молодіж шкільна розмірно дуже рідко западають на ті хвороби. На примір Др. Ерлємаєр мав в своїм закладі для психічно хворих на 723 хворих тільки 7 дїтей (5 хлопців і 2 дівчат).

Причиною сих хоріб не єсть ніколи школа, яко така, а головню дїйичне обтяженє т. в. що з родичів або взагалі з родни, де траплялись случаї психоз, родять ся дїти з наклоном до захорюваня на яку психозу.

Зі сказаного бачимо, що закид, мовби то школа помагала розвоєнню хоріб психічних, єсть блудний.

II.

„Вплив школи на розвиток хоріб органічних у дїтей“.

Хвороби органічні, се такі хвороби, котрі витворюють ся через пошковане в організмі того, що було нормальне. Преріжці причини єсуть людський організм, та причиняє ся до того і школа. Она буває причиною двох доволі тяжких і важних хоріб органічних.

Перша з них, се: короткий зір (близорукість) (Myopia). На сю хворобу звернув увагу вже в р. 1812 Др. Варє, що она головню серед учачої молодїжки розвиває ся. До такого-ж результату довели офіціальні дослїди в Баварії і Саксонії в сорокових літах і дослїди Дра Бєєра в р. 1861. За тим

пійшов цілий ряд дослідів, котрі виказали не тільки, що школа єсть причиною близорукости, а й те, що близорукість розвиваєсь поступенно з ходженем до школи.

Др. Кон оглянув 10.060 дітей шкільних і найшов близорукість у 4.000 дітей т. в. у 10%.

Спеціально ствердив він:

в 5 сільських школах	з 1489	учениками	1.4%	коротко	видячих
в 20 міських школах	з 4978	"	6.7%	"	"
в 2 середніх школах	з 426	"	7.7%	"	"
в 2 вищих жіночих	з 834	ученицями	10.3%	"	"
в 2 реальних школах	з 1141	учениками	19.7%	"	"
в 2 гімназіях	з 1195	"	26.2%	"	"
Серед 410 академиків			60%	"	"

В школах реальних і гімназіях близорукість збільшала ся з класу до класу і то не лиш числом близоруких, а й силою близорукости.

Такі самі досліди поробили і другі лікарі.

Крім того стверджено, що діти не учачі ся ще т. в. нижче 6-го р. життя не бувають близорукі. Др. Котельман оглядав більше число 8-літніх учеників і не найшов ані одного близорукого; всі они мали правильний зір.

Що-ж іменно єсть причиною розвитку близорукости?

При сій хворобі око змінє ся в той спосіб, що банька очна видовжує ся в вимірі з задку на перед.

На то видовжене мають вплив 3 фактори: а) давлене очних м'язів (мускулів) на очну баньку, б) збільшене тиснення у внутрі баньки очної і в) надто сильний наплив крові до оболонок очної баньки, через що ті оболонки розмакують і стають ся податливими.

Всі ті фактори ділають тогди, коли дитина довший час мусить аккомодувати т. в. настроювати око до читання або писання, т. в. до дивлення ся на дуже дрібні річі з близька. Крім того недостаточне освітлене шкільного льокалю впливає дуже шкідливо, бо дитина мусить книжку брати ближше до очей і аккомодувати очі до читання з близька. Дятого в темніших класах більше близоруких. Дальше дрібний або блідий друк в книжках шкільних, або писанє рисіком на табличках графітових суть також причиною розвою близорукости. Велике значіне мають також шкільні лавки, котрі повинні бути так устроені, щоби дитина до писання лавку собі висувала а до читання зсувала, бо в першій случаю цеує очі через те, що мусить криво сідати, і витягнувшись поміж сидженем а горішньою половиною лавки дуже з близька смотрити на зошит, в другій через те, що просто „носом по книжці їздить“.

Найголовнішим моментом єсть час науки т. в. сорозмірно довгі лекції і занятя шкільні.

Найліпшим способом відпочинку і гімнастики ока було-б те, наколи-б дитина по школі могла аккомодувати очі до смотрення на далекі предмети, та се на жаль для міських дітей можливе тільки в певних границях.

З всього наведеного можна би думати, що школа єсть одинокою виновницею близорукости. Так однак не є.

Я переконаний, що значна частина вини спадає на домашнє провадження дітей. Хто-ж не знає, що діти залюбки виготовляють свої задачі сумерком, або що їм родичі визначають до науки часто поміщення зовсім лихо освітлені.

(Дальше буде.)

Нові способи в науцаню найменших дітей.

Хочу заізнати читачів з методою, якої два педагогі Французкі, Павло Робін і Кароль Дельон в школі сиріт в Семпуіс (департ. Оази) уживають. Школа тота існує літ десять під цілком винятковими условиями; она відзначає ся тим, що педагоги безнастанно і всіма силами стремлять до того, щоби уліпшити існуючі способи науцання у всіх надрах. Загальною провідною гадкою тих стремлень єсть раціональність і пристосованє ся до цілї умислу дитини, розвиваючих ся поступенно і безнастанно. Педагоги з Семпуіс переняли багато з методи Фребльовської, але се що переняли, розвинули они на власну руку і повязали в льотичну цілість. І так пр. виключив Фребель читанє і писанє з перших років науки, бо не міг ввести тут своїх засад; противно в Семпуіс, наука читавя і писаня починає ся дуже скоро, вже від 5-го року життя, бо зроблено з неї занятя прямиє і маюче цілї.

Забавляючись учить ся дитина розізнавати букви. Заким однак зачне бавити ся буквами, котрі не єсть досить мальовничі, досить живі, щоби звернути на себе ще цілком неуправлену увагу дитини, дає ся їй иньші забавки, котрі учать дитину самої мови. Ось кілька слів о тих забавках „граматичних“. Маємо наперед забаву „іменників“; діти, розуміє ся, називають ту забавку инакше: „забавкою в колісцята“. На круглих кавалках текстури єть наклеєні рисунки, о скілько можливо вірно представляючі найріжнородніші предмети, з якими хочемо дитину докладно заізнати. Ті колісцята витягає ся з мішочка і велить ся дітем несподівано їх розізнавати; хто перший скаже назву, виграв і тягне дальше. Образки можна розложити на столі, тогди ви скаже ся назву одного іменника, а котре з дітей перше икаже відповідний образок, може завдати нову назву. Ту забавку можна дуже уріжнородити; понаклеювати пр. по кільканайцять образків на картках і грати як в льотерійку. Можна також умовити ся з дітьми, що по названю, має те, що виграв, додати якесь близше означенє пр. пес — чорний і пр.; можна потім дітем класифікувати образки, одній звірата, другій рослини, третій предмети, що мають якунебудь иньшу цілу спільну і пр.

Робін найшов і уложив забави подібні і для иньших частин мови; они єть більше зложені, можуть але рівно як і попередні причинити ся до того, щоби дитину навчити спостерігати, розізнавати і мовити. Забава „діє-слова“ зложена з образків, котрі представляють в спосіб ясний і недвозначний якусь чинність пр.: дівчинку, що сходить з сходів, хлопчика, що рисує на папері. По розізнаню і висказаню чинности можна і ту додавати ріжнор-

родні питання, які позволять пізнійше будову речень спізнавати, прим.: хто? як? чим? по що? і пр.

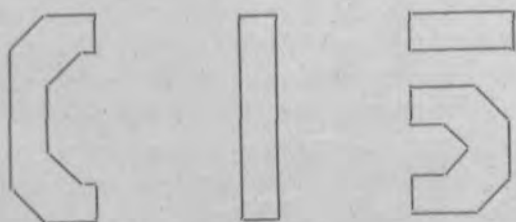
В подібний, але більше вже зложений спосіб єсть уряджена забава „заіменникова“, „прислівникова“ і др. Ті часті мови насувають ся умислови дитини завдяки групам осіб або предметів, їх мініці або обставинам і пр.

Скоро через колісцяти „іменників“ і „дієслова“ привikli вже діти до образків, скоро они вже засмаковали в тих забавах і уміють докладно відрізняти форми і більше напружати увагу, дають їм „забаву в букви“; суть се букви зразу більші, потім доперва малі, виразно зображені на квадратиках. Ті букви служать до науки читання а заразом і писання.

Зразу діти і не знають навіть, що ті рисунки се букви. Учитель показує їх дітем не усї відразу; по дві, по кілька, по кільканайцять, запитує, чи они однакові, стверджує їх різнородність і ріжними способами старає ся ввести в умисли дїтний форму букв. В тій цілі поручає прим. з купки вибрати всі А, або Б, а показуючи прим. на М велить відняти подібний рисунок і пр. Заінтересована дитина запитає по хвилі, що ті цікаві образки означають, тогди учитель назве їх, розумієсь фонетично (бб а не бе, ссс а не ес; він старає ся ту науку уріжнороднити і улекшити запам'ятанє їх порівняннями звуковими: ссс — сиченє гусей, ррр — грім і т. п. Дїтний се зацікавлює і бавить, они повтаряють назви радо бавлячись буквами і не забувають їх. Читанє розпочинає ся зараз, скоро тільки дитина знає кілька або кільканайцять букв. До першої категорії букв, які ученик дістає, належать найпростійші що до вимови, які не приносять вїяких орфографічних труднощій; учитель зачинає укладати з них склади і легкі слова, які ученики без трудности відчитують.

Рівночасно зачинає ся наука другого способу порозуміня — писання. До сего служить та сама забава в рухомі букви. З відчитанєм звуків і складів зачинає ся їх укладанє через ученика. Учитель виголошує найзвичайніші склади, ученик легко їх укладає з знаних єму букв, цілком так, як складає в друкарні. Щоби перейти тепер до властивого писання в спосіб подібно льотичний і для дитини зрозумілий і займаючий, як дійшло ся до укладаня букв і виразів, треба вже тільки навчити писанє тих букв.

Ціле повисше поступованє полягало на розкладаню річій зложених на найпростійші часті складові; в той спосіб також треба і дальше поступати. Треба букви розложити на їх складові часті, а се знов нова забавка для дїтний. До неї служать чотири кавалочки цинкові або тектурові,

з котрих можна всі великі букви зложити. Тих кавалочків дає ся багато дітям і велить ся їм укладати з них якусь букву. Се справжня домиголовка, яка зацікавлює дуже дїтний. Одну і ту саму букву можна збудувати кількома

способами; ученики силять ся на комбінації. Забаву сю можна розпочинати ще перед читанем і укладанем складів, занїм дитина знає ще кілька букв, що становить нове жерело ріжнородности і занятя.

Рівночасно і рівнобіжно іде наука рисунків, крислене найпростійших лїній і кола; в наслідок того зможуть діти з легкостію крислити оловцем або кривою знаки, які відповідають повнєшим частинам складовим букв. Скоро діти за помочию повнєшої забави запам'ятають собі спосіб формовання кожної букви, зможуть они вже написати кожду з них в формі друкованій і то способом дуже простим. На початок сего тільки і треба; калїграфію можна відложити на час пізнійший; школа в Семпуїс взагалї не прив'язує до калїграфії ніякої ваги, бо она уважає калїграфію (причину подам нижше) за позісталисть, яка призначена на вимертє. Пізнійше, коли дитина уміє вже добре рисувати і пам'ятає форми, учить ся она знаків писарських на місце друкованих, але без всяких окрас, закрутасів, штрихів і пр.; букви прості, папір просто положений, просте держанє тіла — се суть засади писаня в Семпуїс оперті на вказівках лікарів. Сим часом маємо той результат, що дитина бавлячись з привмєстністю, майже без висилєня, научила ся читати, писати в найпростійший спосіб і зрозуміла формованє слів з букв і складів.

З сего бачимо, що всі повнєші средства змїряють цілїю до улєкшеня ученикови здобути ключ всіх відомостей, яким єсть читанє і писанє. Мимо того позістають ще великі труднощі, особливо скоро дійдемо до виразів більше зложених, до арканів писовні. Писовня є у всіх мовах великим клопотом для ученика. Она убирає повнєший ключ до знаня в такі еси і фьлореси, що сего не який небудь слюсар з'уміє наслідувати, і так як здавалось би повинні ворота до знаня для всіх стояти отвором, тим часом за посередством писовні ключ до науки немів з'умислу сховано в умисне замкнену скриню, так як би власне залежало на тім, щоби єї не богато людий змогло отворити. З становисєка умислового розвою дитини, в час на науку писаня, потрібну так для читаня, як і для писаня, цілком страчений, а бодай могла би бути она заступлена чимсь позиточнійшим, на що нині в програмах науки місця нема. З того поводу посувають ся деякі до того твердженя, що писовня, обов'язуюча кожного чоловіка від несповна сотки лїт, є просто класовим оружїєм против надто скорому розповсюдженю знаня. В Семпуїс почвєсно рациональну пробу увільнити ся від неї, а то через науку стенографії.

Метода науки читаня і писаня, як бачилисьмо, полягає на розкладаню слів на їх елементи складові і на сполученю відворотним тих елементів в слова. Щоби але ті елементи були зрозумілими для дитини, мусять они бути чисто звуковими (з огляду на слух), длятого зачинаємо від таких складів і слів в яких кождому звукови (слух) відповідає один тільки і заєдно той самий знак (буква), так як знов нема знаку, щоби не відповідав ніякому звукови. Писовня полягає власне на безнастаннїм ломаню тих засад. Крім того самі знаки, самі букви, передані нам розвою історичним, цілком не ідуть в згоді з вимогами як найменшого висилєня для отриманя найбільшого результату: їх крисленє вимагає багато часу, мучить руку, опізнєє мисль. Засади звуковій і вимогови простоти і скорости, ціхам ідеальної графії, вдоволяє власне стенографія, котра полягає на тім, що кождому звукови відповідає один і завше той сам знак, а знаки ті, незвичайно прості, полягають на кількох комбінациях лїній простих і півкол.

Беручи річ льотічно, належало би уживати знаків стенографічних скорше як буква, бо они суть прості і лекші; не могучи однак покидати букв учить школа в Семпуіс обох тих способів рівночасно від наймолодших лїт. Дїтий се зовсїм не перетяжає, приспориє їм тільки о одну забавку більше. Півкола, лїній стенографічні разом числом 6, суть вироблені з дроту а дїти бавлять ся ними цілком так як буквами, пізнійше зачинають їх крислити. Они уміють дуже скоро володіти одним і другим способом писаня. Оно має певне застосованє педагогічне: так пр. при диктатах в цілі науки писовні звичайної. Учитель читає, старші дїти записують скоро вго слова стенографічно, а пізнійше мають їх переписати буквами, або також переписують з книжки який уступ стенографією, а опісля, замкнувши книжку, мусять переписати се буквами. Знаючи о сїм завданю, приглядають ся они словам і запам'ятовують собі їх писовню, а при переписуваню мають час намислити ся.

Одна переміна теперішньої азбуки і заступленє єї стенографією на всїх полях се ще річ далекої будучности. Теперішній учитель має обовязок навчити дитину азбуки, стенографії може уживати яко средства поміничного, але може також і без неї обійти ся.

Розуміє ся, що не все, що тут наведене, може бути застосованим, на всякий случай ті помисли заслугоють на розвагу і випробованє.

В. III.

Поворот Нанзена.

(Конець).

Дня 31-го мая ми обертали ся під 82 ст. 21 мін., дня 4-го червня під 82 ст. 18 мін., а 15-го червня лїд занїс нас знову на північний захід, так що ми опинили ся під 82 ст. 26 мін. Нігде не можна було добачити землі, хоч після карти Паєра, якою ми послуговували ся, під 83 ст. повинен був показати ся край Петермана. Розчарованє пригноблювало нас тим сильнійше, що ми тратили що-раз то більше часу. Дня 22-го червня стало ся останний раз, що ми вбїли морского пса.

Тому, що снїг перешкаджав нам що раз більше, я постановив відпочити, тим більше, що й припасів у нас приспорило ся. Ми вбїли ще й трох медведїв. Цеїв остало ся нам лиш два; їм можна було вже дати доста м'ясної поживи.

Дня 22-го липня дальша подорож серед досить ще можливих снїгів. Дня 24-го липня ми побачили меньше-більше під 82 ст. на півночі незнану сушу, але лїд навкруги був поломаний, вода межі кригами переповнена меньшими куснями леду, так що годї було ужити каяків. Нам прийшло ся перескакувати з одної криги на другу, так що ми дістали ся на сушу доперва 6-го серпня під 81 ст. 38 мін. північної ширини і 63 ст. східної довжини. Ми пустили ся каяками вздовж берегів того острова по отвертому морю на захід.

Дня 12-го серпня відкрила ся нам суша між полудневим виходом а північним заходом. Суша та збаламучувала мене що-раз більше, бо я не міг прийти до згоди з картою Паєра. Мені здавало ся, що ми находимо ся о один степен довжини на схід від Австрійського Сунду, та коли-б се була правда, ми повинні-б були зближати ся тепер до краю Вільчха і Дове-Гляспера, не стрічаючи по дорозі ніякої суші. Нині дня 26-го серпня ми дійшли до пункту під 81 ст. 13 мін. на північ і 56 ст. на схід, отже до місця пригожого на зимівлю. Тому, що за пізно було вже йти до Шніцбергу, я розважив, що наймудрійше буде затримати ся й поробити приготована на зиму. Ми полювали на медведі і морські пси й побудовали дім з каміня і з моху, викриваючи его шкірами морських псів. Тран служив нам до вареня, огріваня і освітлення.

Медвеже мясо й китове сало одинокою нашою поживою через 10 місяців, медвежі шкіри заступали постелю і подушки. Зима минула ся дуже добре, ми оба були зовсім здорові. Весна принесла блиск сонця і отворила перед нами море в полуднево-західнім напрямі. Ми сподівали ся доброї дороги аж до Шніцбергу. Треба було лиш спорудити собі нову одежу з вовняних колдрів, а так само й постарати ся о нові постільки з медвежої шкіри. Про запас ми забрали медвеже мясо і солонину. Дня 19-го мая зачала ся наша подорож, 23-го мая ми дістали ся під 81 ст. 5 мін. північної ширини серед отвертого моря, але бурі затримали нас аж до 3-го червня. Трохи на полудне від 81 ст. ми знайшли сушу, що простягла ся на захід; вільне море простягало ся вздовж північного побережа на північний захід. Та ми воліли звернути ся на полудне, по леду через широкий морський пролив. Дня 12-го червня ми опинили ся на полудневих берегах острова і знову знайшли отверте море, що простягало ся на захід. Ми плили, веслуючи, в тім напрямі, щоб дістати ся до Шніцбергу від заходу. Карта Паєра є хибна.

Опустивши край Франца-Йосифа на „Віндвард“ 7-го серпня, ми відбували коротку і привезну подорож завдяки знаменитому проводови капітана Бровня, що через леди перепровадив корабель до Варде“.

В наведеній телеграмі є найважнійше місце, де Нансен твердить, що карта підбігунових околиць, споруджена австрійським подорожником Паєром, є хибна й недокладна. То саме potwierдив англійський подорожник Джексон, що перезимував в краю Франца-Йосифа й відвіз Нансена до вітчизни. Річ ясна, що в виду того віденські дневники звернули ся до Паєра, щоб полегшити сей факт. Паєр листом, датованим дня 17-го серпня в Боцен, відповів таке:

„Не маючи докладніших вістей про подорожі Джексона і Нансена доперва з телеграмів довідую ся, що Джексон мав нагоду усунути похибки й спорудженої через мене географічної карти краю Франца-Йосифа. Тішить мене, що в той спосіб поправлене моє діло, на яке я, в своїм часі і на місці, не мав багато часу й над яким працював серед непривизних обставин.

Край Франца-Йосифа розбитий на острови, має більше-менше протисторонь Чех. Коли той, що знімає з него карту не може инакше перейти краю, як раз лише з полудня на північ, тогди й его географічна карта може бути лиш виглядно докладна. Скоро-ж він хоче подати щось більше, то на те є тільки одна рада: вийти на кілька гір вдовж або побіч вибраного шляху. З вершин тих гір побачить більше або меньше району площину, одно певне спостереження зазначить на карті, друге, більше віддалене, додасть як комбінацію. Се віддалене становить в кождім разі ще частъ фактичного спостере-

ження. Коли-б его зовсім відкинути, значило-б се позбавити себе вказівки, хоч би неясної і недокладної.

Карта підбігунового краю ніколи ще не вийшла з-під олівця першого подорожника без похибки і все було ділом пізнійших — робити поправки, що їх знову поправляють новіші подорожники, поки наука не одержить кінця образ краю без похибки. Недокладність моєї карти, в наслідок необхідних комбінацій, я сам бачив, тому й виразно назвав її поверховною в ділі, де подано справозданє з австро-угорської виправи до північного бігуна.

За те зовсім не поверховні, але цілковито певні є оригінальні карти (край Франца-Йосифа й північно-східний Гренланд, разом 25 великих карт), які я перед кількома місяцями зложив лично лондонському географічному товариству з просябою, щоб порівняло їх з працями Джексона.

Ті карти подають всі означення ширини і довжини, географічний образ кожної баченої околиці, всі углові обчислення, оцінки віддалі і високости. Кожде непевне спостереженє є на тих картах зазначене. Після тих карт рисівник Пістіц з військового географічного інституту рисував колись звичайну карту і кожного часу можна її відтворити.

Похибки були, розуміє ся, неминучі, особливо там, де спостереженє признані неясними стали основою комбінацій; оминути-ж їх годі було-б навіть тоді, коли-б в мене самого був час на спорудженє карти.

Доперва критичні дослідн над цілим давним і новим материялом карт покажуть нам, що в нїм є добре, а що зле."

І справді годі тут нині говорити що небудь про докладність географічної карти краю північного бігуна. Виправи до північного бігуна по численних, без плану уряджуваних пробах прибрали сьак-так усталену організацію доперва в році 1517 по довершеню перших проб відкриття морського шляху між Америкою й Китаєм через Севастиана Кабота. До року 1621, отже через 100 лїт з окладом, з'організовано значне число експедицій в цілі відкриття північно-східної комунікації. В тім році Фоке і Джеме останний раз шукали безуспішно морського шляху з гудзонського заливу, почім дальші проби урвали ся, дарма що англійське правительство обіцювало 20.000 фунтів штерлінгів нагороди за відкритє нової дороги на північний схід. Найголосійша, хоч як всі попередні безуспішна була подорож в тім напрямі славного моряка Кока, 1778 року.

Тимчасом в Англії замилованє до студий над полярними околицями і до гляданя комунікації на північний схід ожило знову за справою Джона Баррова. Англійське правительство 1816 р. поновило свою обіцянку нагороди в сумі 20.000 ф. шт. за відкритє північно-східної комунікації, обіцюючи крім того 5000 ф. шт. нагороди тому, хто стане під 110 ст. довжини на захід від Гренландії. Ван Ресе і Паррі пустили ся туди 1818 р. на двох кораблях. Паррі, діставши ся аж під 113 ст., взяв другу нагороду. Але бажаної комунікації не вєпів ніхто відкрити.

Нова доба в полярних подорожах починає ся нещасливою виправою Франклїна в 1845 р. В липню того року бачили Франклїна і его товариша Крозієра в останнє на заливі Мельвіль. Коли до 1847 р. не наспіла про них ніяка вістка, зорганізовано цілий ряд нових експедицій, щоб віднайти нещасних. Більшість їх повстала заходами лєди Франклїна.

Всі заходи, хоч і як енергічні, остали ся даремні. Доперва в р. 1859 Клітток відкрив останки експедиції Франклїна і міг сказати на певнє, що

провідник її дня 11-го липня 1837 р. вибрав ся на санках до краю короля Вільгельма й погіб там серед ледів. Потім згинули й останні члени експедиції. В тім самім часі й Келляб, висланий жілкою Франкліна на острів Мельвіль, знайшов там документ, в яким Кльор, що бавив там два роки перед ним, повідомив про відкриття комунікації з північним сходом. Їго вказівки показали ся правдиві, та рівночасно показало ся, що нова дорога була неможлива. Помимо того, коли Кльор 1854 р. вернув ся до Англії, в признанні заслуг виплатили єму половину назначеної нагороди, т. є. 10.000 ф. шт. З той пори почав ся ряд подорожий в цілі відкриття північного бігуна. Останньою є подорож Нанзена. Сей сповнив свою задачу; хоч не відкрив ще самого бігуна, то все таки зайшов під 86 ст. 14 мін. т. є. о 4 ст. дальше на північ, як всі єго попередники. В студнях над полярними країнами зроблений великий крок наперед. Цілий науковий світ вичікує нетерпеливо оголошення наукових здобутків Нанзена. Ті наукові здобутки вже й представив на основі інформацій самого-ж Нанзена директор метеорологічного інститута, проф. Гейнрих Мон. Ось як він їх подає в скороченю:

„Географія. Відкриття нового острова на північній части карського моря і численних островів на побережжі Сибіру. — Геологія. Віднайдено на Сибірським побережжі ерратичних каменів і призбирано доказового матеріалу на те, що Сибірська площина ніколи не була покрита ледівцями. — Біологія. Скопатоване, що в глибинах моря нема слідів по останках зв'язаних організмів. — Астрономія і навітика. Обсервації при помочи Ольсогового апарату в часі, коли ні сонця, ні зір не можна було бачити голим оком. Провіренє географічних довжин через обсервації сателітів Юпітера. Цікаві обсервації земного магнетизму — Океанографія. Вислідженє невідомої досі части океану в північно-західній стороні від новосибірських островів, в глибині 3.800 метрів. Як відомо з телеграмів, ті води мають ту прикмету, що верхні верстви їх мають температуру низшу, а спідні вишу зера. Обсервації морських струй. — Метеорологія. Метеорологічні спостереження в часі подорожи були щоденні; між ними обсервовано тиск повітря і температуру при помочи апаратів Річарда, а вохкість повітря при помочи психометра. Можна було уживати й волоскового гігрометра бо той не ржавів на вохкім морозі. Найнижша спостережена температура виносила 62° Ц. Численні обсервації північної зорі. — Обсервації: Нанзена: залоги „Фрама“, австрійського подорожника Джексона на землі Франца-Йосифа і норвежського моряка Екскролла на Шпіцберґу позвольть уложити цікаві метеорологічні мапи. — Гигієна. Обсервації впливу температури на організм. Електричне освітленє на кораблі, удержуване при помочи акумуляторів, впроваджуванних в рух вітром. Нові погляди на повстанє і ліченє шкорбута. Гигієнічні вказівки для подорожників, що довгий час остаючи на леді, мусять тамже здобувати поживу.“

Дальші результати наукової експедиції Нанзена поки-що невідомі. Та вже й тих вистанє, щоб можна записати імена Нанзена і єго одинайцяти товаришів на світлих картах історії і науки. Нині-ж нагородою за єго труд є те правдиве одушевленє, з яким витає єго цілий учений світ, те одушевленє, яке він стрічає в вітчизні. В Християнії — після слів кореспондента — всі кавярні були переповнені; перед редакціями, де прибивали на стіні найновіші телеграми, нарід тис ся тисячами і трохи що не був сл. По улицях переходили громади одушевлені з національними піснями на устах; тут і там

дувало веселе „урра!“ Рішуча битва в найблагороднійшій безкровній війні — єввітла перемога в боротьбі людського духа!

А Нансен? Він ще з Вардє, посилавши одну телеграму до Лондону, вислав другу до своєї жінки і спішив сам до неї, до Лізакер, де вона з мамою Лів на літо поселила ся. Довга була розлука! Не*трудно вгадати, яка буде стріча. Лист висланий бельгійським корабельним офіцером Адріаном de Gerlache з Пандефюрду до диякона „Independance Belge“ приносить цікаву вість, що Нансен візьме новий шлюб зі своєю жінкою. Він є родом з Християнії, числить літ 35. В Християнії скінчив університет доктором філософії і природних наук. Вже перед 8 роками він вступив у науковий світ тим, що перейшов цілу Гренляндію зі сходу на захід. В останні часі був директором публичного музею в Берген. А естер? Може він вибере ся знову до полудневого бігуна?...

В. Шурат.

З'їзд педагогів в Женеві.

В липню с. р. відбув ся в Женеві незвичайно численний і оживлений з'їзд осіб, що займають ся справами педагогічними. Около 2000 професорів, учителів, учительок, студентів зібрало ся, щоби побачити виставу (о ній подамо в слідуєчій числі) і порозуміти ся при тій нагоді що до деяких kwestій педагогічних; посеред учасниками конгресу було також чимало гостей заграничних, особливо Французів і Німців, а французьке міністерство просвіти вислало навіть особного делегата.

Предметом нарад була kwestія науцання виховавчого і шкіл доповняючих. Першу справу піднесли спільно пр. Гюей з Люзани і Стіклі з Берна. Зміст їх реферату був ось який: Вихованє має на цілі образованє характеру дитини, а се значить єго свідомости і волі. Науцанє є одним із средств вихованя, оно доповняє відомости, які дитина набуває дорогою досвідів власного і в зносинах з людьми. Оно повинно рівночасно приєдосовлювати до життя і впливати на волю дитини; науцанє, котре не стремить до тої цілі не має рації існуваня в школі загальній. Інтерес умисловий є жерелом волі, він побуджує до діла і є підставою науцання виховавчого. Він повстає тогди, скоро новонабуті відомости находять ся в звязи з давнійше здобутими. Звідси оказує ся konieczність, щоби досвід дитини становив точку виходу в науцаню.

Ані читанє, ані писанє, ані рахунок не становлять осередка науцання, але ті відомости, що суть в силі викликати різнородний і тривалий інтерес, а іменно ті, що зміряють до пізнаня природи, чоловіка, суспільности і Бога. Однаковож саме тільки науцанє не є в силі облагородити душу дитини і піднести єї до вижньої ідеалу. Впливи позашкільні і ціліх дідичні унеможливають часто всякі услованя учителя, він однак не повинен тратити надії і не сходити з вигиченої дороги. Великим злом є зматеріялізованє цілий науцання через степені і нагороди; они повинні бути знесеними, бо тільки інтерес натури чисто духової може відділювати виховавчо.

Бесідикам висказувано признане за популярне зібранє і представленє поглядів Гербарта, які дають ся практично перевести; однак кілька бесідників зробило деяке застереженє. Батард з Женєви звернув увагу на значінє нового напрямку психологічно-фізіологічного в вихованю, котрого представителями суть Французі Гуля, Рібо, Бінет; теорії виховавчі існують від віків, однак доперва в хвилі теперішній зискує педагогія трівалу підставу наукову в розслідах фізіологічних і психологічних над дітьми; потім зазначив, що навчанє не може бути завсїгда поглядовим, що поглядовість може бути тільки моментом, осередом, стремлячим до абстракції; вкінці виступив він против органічному сполученю науки релїгії з предметами гуманітарними; релїгія повинна стояти на боці і єї повинен викладати св'ященник дотичного віроісповіданя. Більшість освідчила ся за навчанєм в душі релїгійнім незалежнім від віроісповіданя.

В справі шкіл доповняючих порішено: Школа народна повинна обняти вісім років науки, она є обовязковою для дітей від 6 до 14 літ укілчених. Она є обовязуючою так для хлопців як і для дівчат, котрі не отримують дальшого образования в середних школах, она є безплатною, виклади відбувають ся о скілько можна в день а не вечером. Наука триває років три і обіймає для хлопців: а) рідну мову, б) арифметику і елементарну рахунковість; в) оповіданя відповідно дібрані з історії краю родинного і всемірної; г) відомости з географії і наук природних примінені до рільництва ремесла, промислу і торговлі; д) законодавство краєве і науку о обовязках жителів; е) рисунки і спеціальні предмети в місцевостях фабричних. — Предмети викладані дівчатам суть: а) мова рідна; б) арифметика і елементарна рахунковість, в) відомости з гігієни, господарства домового; г) відомости з наук природних в застосованю до занятя жіночого; д) найпотрібніші роботи голкою. Годин викладових не може бути менше як 80 річно.

В. III.

Пятилітні додатки народних учителів.

Від давна можна почути між учителями народними наріканя на постанови законні що-до пятилітних додатків службових. Пятилітний додаток має служити до поліпшеня матеріяльного учителів народних, а тимчасом він минає ся з своєю задачію, коли зважить ся всі обмеженя і застереженя в признаню тих додатків. Для того то при кожній нагоді домагають ся учителі ревізії і зміни дотичних постанов закона, а на сегорічній з'їзді польского товариства педагогічного в Стрию ухвалено внести до сойму петицію в тій справі. В органі згаданого товариства педагогічного Szkół-і обговорює ся єю справу всесторонню, тож мабуть не від річи буде познакомити ширший загаль з сям постулатом народного учительства.

Арт. 13-тий закона о правних відносинах учителів народних установляє пятилітні додатки службові за кожних пять літ бездоганої і „успішної“

служби. Учителі протестують найперше против того застереження що-до „успішної“ служби, кажучи, що тим способом суть віддані на ласку і неласку люстраторів своєї праці (служби), с. в. інспекторів шкільних. Успішна праця єсть найпершим і найвисшим обов'язком кожного, хто за свою працю бере заплату. Се услів'є єсть так загальне і розуміюче ся само від себе, що не поміщено его в ніякій галузі служби державної, — а лиш що-до учителів народних зроблено винімку. Тимчасом на ділі виходить таке, що як-раз успішність праці народного учительства найтруднїйше оцінити. Звістно, що успішний результат науки в школі не завсїгди єсть заслугою учителя, а знов противно неуспішність не єсть завсїгди виною учителя. З того виходить, що за вину, котру тяжко доказати, а котра опирає ся лиш на ореченю люстратора праці учительської, приходять ся учителям потерпіти кару дуже тяжку: відмовленє додатку п'ятилітнього.

Запереченє додатку п'ятилітнього єсть нічим иньшим як лиш карою грошевою, при чім треба знати ще й се, що закон цілком не означає, як довго та кара має тревати. Кари грошеві суть примінені в приписах дисциплінарних і для всіх иньших урядників, однак не в такій острій формі як для учителів. Учитель дістає кару без слїдства дисциплінарного за провину недоказану, котра може кождому лучити ся, а платить єї аж до кінця служби. Коли одно квінквенієм буде відложено о два або три роки на пізнїйше, як мало би припасти, то і всі дальші квінквенія опізняють ся і учитель терпить що року кару, котра рівнає ся зменшеню платні о дотичних 50 злр.

Додаток п'ятилітній єсть представлений в законі немов нагорода за успішну працю, а тимчасом сей додаток повинен бути заплаатою за звичайну обов'язкову службу. Хто не сповняв єї служби, того повинна стрітити не відмова нагороди, лиш кара, точно означена і справедлива. В законі шкільнім єсть зв'язь між додатками п'ятилітніми а приписами дисциплінарними. Першою карою дисциплінарною для учителів народних єсть нагана, з тим додатком, що кожда удїлена нагана відрочує признание п'ятилітнього додатку о три роки. Отже виходить, що до моральної кари прилучає ся рівночасно і кара грошева, або иньшими словами, що навіть „перша кара“ мусить відбити ся на матеріяльнім стані учителя.

З несправедливого подученя кар дисциплінарних з утратою додатків п'ятилітніх виходять ще многі дальші неконсеквенції. Учитель дістає нагану в п'ятім році сталої служби як-раз перед першим квінквенієм і в наслідок того припізнає ся признание квінквенції в часі цілої его служби учительської за кождим разом о три роки, се значить буде терпіти кару ціле своє житє; противно же иньший учитель, котрий за таку саму провину дістає нагану перед четвертим квінквенієм, потерпить кару значно коротший час, бо скорше вислужить свої літа служби. Виходить з того, що за рівні провини наступає нерівна кара.

З тих причин видає ся домаганє загалу учительства цілком оправданим, щоби сойм піддав ревізії не лиш надзвичайно острі приписи дисциплінарні, але також при відповіднім устаткованю постанов що-до квінквенії поставив засаду, що додатки п'ятилітні не суть нагородою лиш заплаатою за службу.

„Дблo“.

Вісти з Руского товариства педагогічного.

На засіданню головного виділу дня 25. вересня с. р. полагоджено слі-
дуючі справи :

1) Принято до відомости, що буковинська рада шкільна краєва ре-
скриптом з дня 20. липня с. р. ч. 2188 заявила нашому виділові, що пору-
чати буде цілі річники „Дзвінка“ бібліотекам буковинських народних шкіл.

2) В цілі навізання взаємини товариства з „Towarzystw-om pedago-
giczn im“ в тім напрямі, щоби члени обох товариств могли брати взаїмну
участь на конференціях і лекціях практичних відіис ся був наш виділ до го-
ловного виділу згаданого товариства. В відповідь наспіло письмо з датою 14.
липня 1896 ч. 561, котре звучить оттак : „Головний Виділ Товариства педаго-
гічного прийняв письмо Хвального Виділу з дня 5. мая 1896 ч. 19 до відомо-
сти з правдивою приємністю, обіцяючи собі, що згідне співділяння обох спо-
ріднених товариств випаде на користь шкільництву і просвіті в краю. З по-
чатком року шкільного 1896/7 видасть Головний Виділ окружник до Виділів
відділів, з заохотою, щоби запрошені на конференції і відчити, устроювані
Товариством педагогічним руским, брали в них участь, рівнож, щоби на свої
зібраня, на яких мають бути обговорювані квестії наукові і педагогічні членів
Хв. Товариства запрошували. Презес: Ю. Чарторийский. Секретар: К. Яворский.“

3) Рішено поновити прошенє до Ради шк. краєвої о дозвіл уживаня
на конференції наших філій саль шкільних і молодіжи шкільної до практич-
них лекцій.

4) Упрошено дир. А. Борковского, щоби заняв ся приладженєм біль-
шого Робінзона для лектури молодіжи наших.

5) Рішено відвестись поіменно до 9 мужів-педагогів в Перемишли, Сам-
борі, Стрию, Коломиї, Станиславові, Золочеві, Бродах, Камінці струмиловій
і Раві рускій з зазивом і заохотою, щоби занялись завязанєм філій товариства
в згаданих округах. Виділ з прикрьстю акцентує, що з таким зазивом звер-
таєсь він безуспішно до деяких округів вже від року майже і доси не дістав,
винявши один случай, навіть відповіди на свої письма.

6) Книжочки ілюстровані для дітей видасть товариство найнижнійше
в падолисті; всїх книжочок буде 8.

7) На внесенє виділової п. Лутинської порішено устроювати у Львові
відчити заходом виділу. Першого відчиту зволив піднятись директор Борков-
ский і виголосить его в комнатах Рускої Бесіди.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Яворові розписує конкурси на:
I. посаду молодшого учителя при 5-класовій школі мужескій в Яворові;
II. посаду молодшого учителя при 4-класовій школі мішаній в Краківцях;
III. посади молодших учителів при 2-класових школах в Великих Очах,
Курриках і на передмісті Наконечнім ад Янів;

IV. посади учителів при 1-класових школах в Боніві, Брухналі, Цегулі,
Черчику, Грушовичах, Яжеві старім, Кобильниці волоскій, Ляшках, Любінях, Мо-
лошковицах, Моранцях, Порубії, Передбїрю, Селисках і Вільці росніській.

Речинець подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Ярославі розписує конкурси на:

- I. посаду молодшого учителя (учительки) при 4-класовій школі в Порохнику;
- II. посади учителів (учительок) при 3-класових школах в Павлосеві, Сколошіві і при 2-класових школах в Майдані сінявській, Острові, Шівеску і Тучапах;
- III. посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Хлопицях, Хореві, Червоній Воли, Дубровицях, Грабівцях, Молодичу, Радавій, Реплині, Воли Бухівській, Воли Угорській, Заболотцях, Заміхові, Зарчу.

Речиниць подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Жидачеві розписує конкурси на:

I. 2 посади учителів гр.- і рим.-кат. релігії при 4-класовій школі мужеській і женьській в Журавні;

II. посаду старшого учителя при 4-класовій школі мужеській в Журавні;

III. 2 посади учителів (учительок) молодших при 5-класовій школі мішаній в Жидачеві;

IV. посаду учителя молодшого при 4-класовій школі мужеській в Журавні;

V. посади управителів при 2-класових школах в Дроговижу і Лівчичах;

VI. посади молодших учителів (учительок) при 2-класових школах в Чертежні, Демні, Дроговижу, Лівчичах, Розвадові, Рудниках, Стільську;

VII. посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Балічах подорожних, Буянові, Дубравці, Деменці Піддністринській, Глові, Іванівцях, Ізидорівці, Юсентичах, Кійцях, Корчівці, Которинах, Ляховичах п. дорожних, Любші, Лютиці, Лискові, Малехові, Межирічах, Мельничу, Надятичах, Млинісках, Новошинах, Облазницях, Протесах, Тарнавці, Володимирцях, Журавкові.

Речиниць подань до 10. листопада.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Тернополі розписує конкурси на:

I. посаду старшого учителя при 4-класовій школі мужеській і на посаду старшої учительки при II. 4-класовій школі женьській в Тернополі;

II. посади учителів молодших:

а) при 4-класовій школі мішаній в Микулинцях,

б) при 3-класових школах мішаних в Настасові, Ладичині Купчинцях і Ходачківці великій;

III. посади учителів при 1-класових школах в Білоскірці, Чорткові, Чернилові Руській, Домаморичу, Грабівцях, Глядах, Городищу, Івачові горішній, Юзефівці, Киянцях, Куриках, Любчиківці, Лучці, Носівцях, Плевківцях, Пронянінці, Прошеві, Смолянці, Слунках, Стехониківцях, Воли Мазовецькій, Забійках, Застінці.

Речиниць подань до 31. жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Бібрці розписує конкурси на посади учительські:

I. при 5-класовій школі мужеській в Бібрі:

а) посада старшого учителя,

б) посада молодшого учителя,

в) посада гр.-кат. катихети;

II. при 4-класових школах мішаних з доповняючим курсом рільничим:

1) в Стрілеках нових:

а) посада старшого учителя,

б) посада молодшого учителя,

2) в Березівцях посада молодшого учителя (учительки);

III. при 2-класових школах посади молодших учителів (учительок) в Вибранівці, Миколаєві, Боринцях, Гайбівцях великих, Ланах, Підгородищу, Підаркові, Старім селі і Суходолі;

IV. при школах однокласових в Бергешові, Брозницях, Ягвягах, Юшківцях, Любешці, Лонушні, Мільбаху, Молодичі, Оттиневичах, Вільхівці, Оришківцях, Пятиничах, Підгірцях, Рефельді, Репехові, Серниках, Селисках, Станківцях, Стоках, Сухрові, Трибухівцях, Вовчатичах, Вербиці, Воловім, Залісцях і Жабокруках.

Речиниць подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Товмачі розписує конкурси на наступуючі сталі посади:

- I. на посади учителів (учительок) старших при школах міських:
 - а) в 5-класовій школі мішаній в Товмачі,
 - б) в 2-класовій школі мішаній в Нижнєві;
 - II. на посади учителів (учительок) молодших при 2-класових школах сільських в Бортниках, Чернолізцях, Гостові, Озерянах, Ляцкім шляхотським, Олеші, Ольшаниці, Підпечарах, Тарновиці пільній;
 - III. на посаду учителя старшого в Ольшаниці;
 - IV. на посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Хомяківці, Десявій, Долині, Гориглядах, Колинцях, Королівці, Кутисках, Марківцях, Пшенчинках, Торговиці, Винограді, Вороні.
- Речинєць подань до 31. жовтня

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Гусятині розписує конкурси на:

- I. посаду гр.-кат. катихита:
 - а) при 5-класовій школі в Гусятині,
 - б) при 5-класовій школі мужескій в Копичинцях;
 - II. посаду молодшого учителя при 5-клас. школі мужескій в Копичинцях;
 - III. 3 посади старших учителів (учительок) при 4-класовій школі мішаній в Хоросткові, есентуально на одну посаду молодшого учителя (учительки);
 - IV. а) посаду управителя при 3-класовій школі мішаній в Городищі,
б) посаду старшого учителя,
в) посаду молодшого учителя;
 - V. посади молодших учителів (учительок) при 2-класових школах в Чорноківцях великих, Яблуніві, Крогульці, Лишківцях, Васильківцях;
 - VI. посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Босирах, Хлопівці, Ольхівчику, Сокиринцях, Суходолі, Шидлівцях, Тауєнським, Трибухівцях, Воли чорнокоонецкій.
- Речинєць подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Бережанах розписує конкурси на:

- I. посади молодших учителів:
 - а) при 3-класовій школі міській в Козлові
 - б) при 2-класових школах міських в Козлові, Нареві, Таврові;
 - II. посади учителів при 1-класових школах в Августівці, Дубці, Глинній, Геленкові, Глиновичах, Кальнім, Комарівці, Козівці, Кривім, Куропатниках, Любниках, Литятині, Плавці великій, Поручині, Рогачині містечку, Рогачині селі, Слобідці, Шумлянцях, Теофінівці, Вербові, Вілці, Вилендові, Вимислівці, Зелочівці.
- Речинєць подань до 31. жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Ліску розписує конкурс на:

- I. посаду молодшого учителя при 5-класовій школі в Ліску;
 - II. посади учителів при школах 1-класових в Балшаниці, Лушківі, Маневі, Ольшаниці, Середниці, Телешинці ошваровій, Телешинці сьній, Загачеві, Зубеньську, Лобозві, Березці, Скородині, Станьковій, Завадці.
- Речинєць подань до кінця жовтня.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодєжи.

Передплата 3 зр., 1 зр. 50 кр.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улиця Академічна ч. 8.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцією відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.Адміністрація
ул. Миколая
ч. 18.Неопечатані ре-
кламиці без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

„О скільки причиняє ся сучасна школа до розвитку
усяких хоріб посеред шкільної молодіжи“написав **Д-р Яків Невестюк** лікар.

(Дальше).

Другою органічною хворобою, розвій котрої завдячують пацієнти го-
ловню школі, єсть т. зв. сколіоз, або викривлене позвоночника
(стовба хребетного).

Причиною розвивання сеї хвороби є зла будова шкільних лавок; і так
найгірші єть лавки такі, в котрих властива лавка т. є. дошка, на котрій ся
сидить, єсть значно низша від лавки стола, а крім того поміж ними єсть ще
досить великий відступ. Дитина, що в такій лавці сидить, висить при писаню
на правій своїй руці і на правім тузі сидженевім (tuber ossis ischii) при чім
стовб хребетний чи там позвоночник вигинає ся у правий бік часово, а з годом
перегодом позістає тревале викривлене т. є. сколіоз.

Хвороба ся належить до рідкостей у наших сільських дітей, але за те
по містах лучає ся она доволі часто, головню у дівчат. Походить се звідси,
що сільська дитина дуже мало в школі сидить, а по-за школою має много спо-
сібности до гімнастики випадкової, як н. пр. йдучи до школи городами, пе-
релазами і т. д. через що вигинає позвоночник у різних напрямх, чим і рів-
новажить ся шкідливий вплив школи. Вже менше спосібности мають хлопці
у школах міських до відгнієня хворобливо вигненого позвоночника, а вже най-
біднійші тут дівчата. Сам посліднім товчуть від коліски у голову, що дівчина
повинна бути смирна, статочна і т. д. і через те дівчата ані в школі ані по-за
школою не можуть підскочити, перевернути козла або щось подібного а їхний
хребет пеує ся по просту у такій позиції, яку ему надає зла лавка при писаню.

Після дослідів різних лікарів сколіоз се хвороба — шкільна. І так:
Др. Гвільляме оглянув 731 учеників і знайшов між ними 218 сколіотиків
т. є. хорих на сколіоз. Др. Айленбург мав знов в ліченю 300 сколіотиків,
з котрих 225 случаїв відніє до шкідливого впливу школи.

Автори є і інші, котрих я не цитую, бо мусівим писати хіба цілу книгу о сколіозі, мають почасти за собою слушність, а почасти ні, бо они забувають, що шкільна дитина крім того, що сидить при писанні в школі звичайно негигієнічно, також і в дома працює звичайно серед негигієнічних умовин. Я би сказав навіть, що домашнє житє дитини із середних клас міських,*) навіть більше пособляє розвитку сколіоза, як школа. Хто-ж не знає, як то діти люблять виготовляти свої задачі письмени на підвіконниках. А тут є всі умовія до розвитку сколіоза: По перше вузькість підвіконника примушує обертати зошит укосом, а стїна не дає місця на колїна, отже і крісло мусить стояти укосом, щоби для колїн було місце; так і виходить з сего позиція така, як в злій шкільній лавці, а може, відповідно до даного случаю, й гірша; в результатї же дитина став ся сколіотиком.

Подібні наслідки оказують ся у дітей, котрі в дома пишуть на круглих столах, на комодах та на кріслах, при котрих пишучи, сїдають діти на підніжні стільчики.

Всє се можна подибати по наших середних домах частїйше, ніж відповідні для дітей т. в. гігієнічні меблі.

Тут також мушу звернути увагу, що т. зв. „робітки ручні“ дівчат шкільних т. в. шитє, гафтованє, роботи на дротах і т. д. вимагають сталого викривленя позвоночника і пособляють розвоєви сколіоза. Се доказав Др. Маєр в праці своїй п. з.: „Die Mechanik der Scoliose“, а за ним признають се і другі лікарі спеціалїсти.

Поза близорукостию та сколіозом, сими *par excellence* шкільними хворобами, ставлять деякі лікарі ще інші хвороби, які мають по їхній думці бути наслідком школи.

Тут причислюють:

- 1) Нарушенє процесу розвитку і відживлюваня організма.
- 2) Болї голови і носові проливи крови.
- 3) Хвороби органів диханя, а спеціально чахницю т. в. сухоти.

Однак много лікарів, а до сих і я належу, не признають рації сему поглядові.

1) І так, що до першої точки, т. в. чи школа нарушує процес розвитку і відживлюванє організма то факти показують протівно, значить, що занятя шкільні не повздержують росту школярів. Що же до ваги, то правда, що школярі в часі вакацій важать більше, як в часі куреу шкільного, се однак не єсть нічого хворобливого.

2) Болї голови і носові проливи крови єсть знов рідкі у нормальних, здорових дітей, а натомість часті у таких дітей, що походять з родин сухітничих. Крім того не можна промовчати того, що школярі часто говорять про біль голови, хотяй его не мають. Приповідка „болить голівка, се шкільна вимівка“ істнує на всіх языках

3) Чахниця або туберкульоза трапляєсь часто у шкільних дітей, однак причини єї перезажно лежать в т. зв. дідичнім обтяженю, т. в. що діти з родин хорих на єю хворобу пізнїйше також на ню хорують. Деякі лікарі, як Др. Льорінзер, Др. Гівільяуме, Гаст, Др. Ауфрехт, Др. Буль і славний Др. Вірхов єсть тої гадки, що в часі ходженя до школи дуже много дітей одні від других

*) В сих же — так званих середних класах головнє розвиваєть стилїзм. Прим. автора.

Набавляють ся чахниці, однак доказати сего не могли ті лікарі, бо статистика під тим взглядом єсть ще дуже мала. Одно єсть певне, що учитель сухітник, може дитий набавити сухіт, если відпилює на підлогу, бо тогди слина єго, в котрій є бактерії сухітничі, засихає а далі розтирає ся під ногами на порошок і уносить ся у воздух, а при віддиханю попадають частинки єї в органи віддихові дитий, де находять добрий ґрунт до розвою, бо молоді оболонки головно тогди, если єуть катарально заогнені, приймають зародки бактерий і так поволи розвиваєсь чахниця.

Щоби не мати на сумління зараження дитий, повірених до науки, повинен кожди учитель, котрий кашляє, без взгляду на те, чи єму лікар казав, що він має чахницю, чи ні, уставити собі в школі миску з водою і до неї відпилювати, а тогди може мати чисте сумління, що від него ніхто не заразить ся чахницею.

Так представляє ся справа хоріб органічних — викликуваних школою.
(Дальше буде.)

Як дбати про вихованє фізичне дитий.

Написав

Яків Миколаєвич.

В часах пописів рицарських і турніїв дбано о виробленє сили фізичної, — силу і вправу нагороджувано оплесками, о них старалась тогди шляхта заохопливо, а навіть виключаю. Ремесло рицарське було ще поплатне через три століття по понеханю турніїв і задля того напрям вихованя лишив ся той сам, — розвивано сили тілесні а занебдувано сили душі. По революції французькій проголошено і признано засаду: свобода, рівність і братолюбіє всіх верств єсупільности, — ставлено више благородні діла і спосіб мисленя понад благородність крови, — торговлю, промисл і ремесла кинено в опали свободної і нічим необмеженої конкуренції, — до заряду громадою і державою вівано численні верстви єсупільні; а пролом сей політичний з коренем змінив погляди на вихованє, хотяй у Франції зміну поглядів в тім напрямі запримітити було вже можна і давнійше, іменно від половини 18. столітя. Тепер признано наукам безвзглядну вєспієсть, намагано ся подати дїтворі як найбільше відомостей, розвивано і плекано розум і сили душевні, а понехано тіло. З одної скрайности попадено в другу. Тревало се майже ціле столітє, але в напрямі першім брала участь лише шляхта, а напрям другий обхопив майже всі народи і всі верстви західної Європи.

Перед 30 літами виступив против сеї односторонности вихованя знаменитий філософ англійський Герберт Спенсер. В ділах наукових і розвідках написаних популярно піддав острій критиці предмети наукові і методу того часу, а особливо різко накинув ся на морє дитий нерозумною дїстою, єкучо подаваний корм і цілковите понеханє вправ тілесних. Єго країни прийняли ті ради охоче і переведено їх там з косеквенцією і рішучістю тому народови

властивою в заведеннях публичних всякого рода, а навіть в домах приватних. Наслідки були спасенні; иньші краї пішли за приміром Англії і від сего часу слїдно розличні проби і змагання, щоби подати дїтям нагоду розвивати і сили тілесні. Введено slöjd або науку зручності, ладять ся бойща і ставить салї гімнастичні, призволюєть на такі забави, котрі були давнїйше не аби якої ваги провинями. В нас забавою такою була, а у многих бодай чи й досї не єсть — совганка.

В нинїшних часах що-раз тяжше треба працювати на хлїб насущий. Плохо живлена молодїж теряти мусить половину жити над власним обра­зован­ем, набуванем відомостей. Відтак став з підорванням здоровлем до борби за існуванє. Відси то походить, що між верствами інтелїгентними видати так много „молодих старцїв“, замізерованє і брак сил, що потягає за собою хвороби нервові. Але і у населєннї селського стверджено на підставі вислїдів дат статистичних, які подають комісії асентрункові, що розрієт тілесний що-раз слабшій і припадає що-раз то пізнїйше. А що оден чоловік чи нарієд цїлий тим певнїйшим може бути побїди в борбі за існуванє — при рівнїй з другим інтелїгенцієй — чим єсть здоровшій і чим більше має сил фізичних, задля того обовязком родичїв єсть постарати ся о се, щоби діти мали условія конечно потрібні їм в дальшій житю с. в. здоровлє і правильний розвій тілесний, а образованє даєть вже школа. Знаю, що сей подїл працї педагогічної має лиш теоретичне значїнє, бо родичі виховуючи дитину навчають єї мови і много иньших річий, котрі пієля повнєшого подїлу належали би в обєаг школи, але знов з другої сторони школа сповняючи свою задачу засягає в сферу полішену родичам, узглядняє вихованє фізичне, чи то дбаючи про условія гієнічнї в школї, або впрост через гімнастику впливає на розвій тіла.

Узглядняючи обставини, які тепер всюда існують, мусить школа народна заопікувати ся і фізичним вихованєм дїтвори, а чим сильнїйше буде тіло наших вихованків, тим лїпше будуть они приготовані до перемагання перепон в житю практичнім стрїчуваних. Вже Ж. Жак Руссо висказавсь о тїй справі дуже трафіо: „Чим слабше тіло, тим більше розказує, чим сильнїйше, тим більше слухає.“ І справдї; дитинї хорїй або слабовитїй мусить бути на услуги вся челядь, — дитина здорова послужать ще другому.

Повнєші уваги були-б вже мабуть достаточною причиною, щоби учитель зважав і на тіло вихованків, а що і приписи шкільні припоручають то само, задля того пригадати менї лишє випадєє як вести науку гімнастики в школї народній і вчислєти чинаєсть, пру котрих можна користно вплинути на здоровлє дїтнї.

1. Гімнастика. Через сам розрієт тіло ще не добрим слугою душі. Щоби ним стало, треба зацїонадлавної опіки, бо декотрі члєви тіла пр. відніжа без відповїдного руху і вирази змарїли би, иньші знов пр. змєсли і орудїя мови не виобразовали би ся як слїд. Сєму запобїгає гімнастика в значїню обширнїйшій. Слова сєго уживаємо і в значїню вузшій: гімнастикою знем тепер ті вирази тілесні опертї на засадах анатомїї і фізіологїї, котрі виконуємо, щоби виробити силу і гнєбкїєть тіла, або щоби спонукати органам до глєбокого віддиханя і прискорити круженє крови. — Така гімнастика конечно потрібна для шкільної дїтвори і приписана в школах так селських як і мієких. Дїти прийшовши до школи мусять погамувати вроджену їм рухливїєсть, приковуєть їх до визначеного мїєца, всякі чинности мають стало означєний час, — а все то ставєть необходимо потрібним до уснїшного ведєня науки. Задачою нашою

образувати ум, але не треба забувати о тілі, вже бодай для того, що пляни поручають гімнастику яко особний предмет науки і яко успішне средство на втому проявляючи ся в часі науки.

Пляни визначають в школах однокл. для обох висших (3 і 4.) степенів на науку гімнастики дві півгодини тиждево, — в школах дво- і трикласових нема сего предмету лиш на першім степені, — в школах чотирокласових має кожний ступень по дві півгодини, — а в школах 5 і 6 кл. припадає для класу 1 година, для висших дві години на ту науку. Здавало би ся, що при так рішучо зазначенім часі на ту науку, вчить ся гімнастики бодай в теплійшій порі, та в практиці дібсь се лиш декуда і то винятково, а на оправданє сего поведєня находить ся в разі потреби багато причин. Каже дехто: брак боїща гімнастичного, брак приборів і прирядів, а остаточним справу невідклично рішаючим аргументом єсть твердження, що гімнастика для сільської дїтвори зовсім злишня. Знаємо, що майже всі народні школи нашого краю не мають боїща гімнастичного ані приборів до сєї науки потрібних, але знаємо також, що брак сей відчувають більше школи міські, в котрих повисші річи до науки гімнастики конечно потрібні, в сільських школах при добрій охоті дало би ся без особних наказів властей і без спеціальних фондів в тім напрямі много зробити. З шкільного города треба би відділити 50 до 100 м²; — де учитель зміг приєднати для школи громаду, там без великих просьб навезуть господарі на боїще піску і діло вже майже скінчене, бо ліски (1—1.3 м. довгі) зроблять дїти і принесуть самі, шнурка 5 м. се річ не дуже дорога, а прибори сї вистарчать поки що до комплетного умеблювання боїща і до ведєня науки гімнастики. Послїдний аргумент учителів сїй науці нерадивих, іменно що для дїтей сільських гімнастика злишня, єсть нелюбичний. Знаємо, що чим край теплійший, тим меншої скількості корму потребує населєнє; але з сего ще не випливає, щоби мешканцям Італїї або Африки корм був непотрібний, а учителі ті заключають власне на такий лад і похибки в своїм розумованю достережи не хочуть чи не можуть.

Ще одна увага. Населєнє сільське занятє майже виключно фізичною роботою на сьвіжім воздуху має найкористийші условія фізичного розвою, та мимо того пересвідчено ся, що розвій сєї і що раз слабший і що-раз пізнійше настає. А дати, котрі сей факт вказують, зібрані з людей, котрі ще школи не знали, дитинячі і молодші літа провели забавляючись на сьвіжім воздуху, та розвій їх тіла¹⁾ і слабший і пригнєнений. Сучасні відносини гігієнічні не змінять ся, зістануть такі самі, а що-ж буде з молодєжню, котра сидїти мусить через 6 літ в такій школі, в котрій панує засада, що гімнастика для сільського населєня злишня.

Видно, що в початках свого істнованя школи народної всюди не долюблювали гімнастики, бо перед 90 літами мусїв Пестальоці так відозвати ся до учителів німецьких: „Треба запевнити і нашим дітям розвій тіла, який мали діти наших предків, треба воскресити народного духа, духа гімнастики... А привєрненє його неможливе без розбуджуваня від молодости в дітях сьвідомости і певности сили.“²⁾ Того домагав ся Пестальоці живучи в горах серед

1) Велики плохий коря єсть причиною сего. Картофлю запахають ся селани і дітьми і вишкою, навіть до хліба домішують картофель, щоби „муки менше виходило“.

2) Wochenschrift für Menschenbildung 1807. III. Stück.

населення сільського, де — як би здавалося — сама природа приневолює до руху і вправ тілесних.

На фізичне виховане дітей найуспішніше може учитель впливати відповідно поведеною наукою гімнастики і задля того згадав я про неї найперше, а узвгаляючи загальні у нас на ту справу погляди старався умотивувати, що вона всюди потрібна. Які вправи при існуючих обставинах можливі, оскільки, коли і як їх переробляти, о тім подрібно поучає приписаний підручник і інструкція додана до плянів наукових. Але попри гімнастику суть ще інші средства, котрих треба уживати і обставини, котрі використати треба, щоби забезпечити дітям здоров'я тіла і його правильний розвиток. Но средства се другорядної вартости, ділаючи посередньо, а вичислюючи згадаю тільки про найважливіші.

2. Уклад тіла. В школі мусить дитина погамовати вроджену свою рухливість, клітка грудна при писанню і рисунках не може ся розширять відповідно, в наслідок того доходить до легких менше воздуха, кров не відсвіжує ся відповідно, праця умствена реагує (впливає) по якимсь часі на тіло, діти часами і на ранніх годинах зівують. Лавка шкільна впливає найбільше на нормальну поставу тіла, але лавки роблять ся після впадоби місцевих поваг і тому то бувають найрізноманітнішої форми і конструкції, а діти мусять довгі літа покутовати за сьо необачність. Навіть при невідповідних лавках можна поробити деякі зміни і поправити їх о стільки, що дітям буде в них бодай трохи вигідніше. Особливо треба постаратися: щоби діти могли просто сидіти, сидження були відповідно широкі (35 см.), опирались плечима або о пудло лавки слідуочної або о нарокком зроблену підпору, — щоби сидючи ногами діставали до землі або опирали о підніжок, бо нездорово, коли ноги висять на нічо не сперті, — щоби при писанню і рисунках не нахилились ані в право ані в ліво, тільки подали тіло трохи наперед. При читанню має дівтора 1. р. н. нахилитись до книжки, бо ся лежить на пульті лавки, — дівтора висших степенів має при читанню сидіти просто, а книжку тримати в відповіднім віддаленню перед собою; при оповіданню, відпитуванню і рахунках сидять діти просто з заложеними навхрест руками на грудях, закладають їх поза себе, хотяй можуть їх тримати і після впадоби, — часами можна казати дітям встати і стоячи прислуховувати ся лекції.

3. Павзи проводити на отвертій місци. Павзи призначені на відпочинок для дітей, а щоби так дійсно було, мають проводити час сей — коли се лиш можливе — на отвертій місци, бо там лише рухи єї можуть бути зовсім свободні, а час сей здасть ся на провітрене салі шкільної. Ще одно. Діти з причини скорого розросту свого тіла мусять їсти і часто і значну скількість поживи і тому то повинен учитель призовати а навіть заохочувати дітей, щоби брали собі до школи перекуску, котру можуть з'їсти в часі павзи. Дехто з учителів заборонює приносити дітям їдло до школи, бо декотрі відважують ся (о грозо!) часами, як педагог надто займе ся собою пр. писаннем дневника, обтинаннем нігтів, переступити найвиразніший розказ учителя і їдять в часі науки. Що заказ такий єсть неоправданий і що учитель ділаючи се переступає законом дану єму власть, се признає всякий, хто безпристрасно застановить ся над сьою справою. Обязком учителя єсть наглядати дівтору в часі павзи, але zarazом полишити єї цілковиту свободу; кождий буде поступати після впадоби: буде їсти свій кусник хліба, бесідувати, бавити ся пилкою чи обручєм, скакати, переганяти ся, застроговати писальце, — при-

сутність учителя усуне тільки так часті між дівчатами, але не зі злових похвальної нахилу; навза буде при таких обставинах дійсним відпочинком, бо часом проведенням після індивідуального розположення і волі дівчата.

4. Верхню одіж знімати. Справа, про котру хочу мовити не стоїть в практиці добре, а то по тій причині, що влада а за нею і учителі не клопотались нею. Справа ся то знімане верхньої одіжки в зимі. Брак відповідного місця, де би могла дівчата без уйми і так тісних убікацій шкільних складати в зимі і в слоту зверхню одіж, єсть причиною, що учителі не рвуть ся розтяти сего вузла — спеціально галицького і винувати їх за се не можна, бо щоби знайти відповідне приміщення на ту одіж, треба би було часто прибудовувати ганок, розширять сїни, робити стільці і шараги, а се противить ся нашій байдужности, тай річ се „законом неприписана“.

По містах суть звичайно салі наукові обширні, а що число дітей не може перевищати 60, то там на річнї сї і на накрита голови суть поприбливані по класах шараги і се мабуть вистарчає, — бодай ніхто против сего не підносить жадних замітів. — Відмінна одіж сільських дітей, погані дороги і значна віддаль хат від школи, в наслідок чого одіж буває заболочена і обмокла, попри тісноті салі шкільної суть причиною, що на селі треба на зверхню одіж відокремленого місця. Найвідповіднішим місцем на шатню суть сїни, через котрі входить ся до класи. Знаю, що люди всяким новаторством противні і що зладжене шатні не всюди іде гладко, але совісний і о здоровлє дівчатах дбаючий учитель повинен взятись за діло се цілим серцем, а успіх буде нагородою его заходів.

Задля охорони звірят перед знущанєм існують товариства, а заопіковувати ся здоровлєм дівчатах шкільної якось не кваплять ся людкове; — учителі знов за слабо маркують на конференціях і в часописях недостатки, які по школах існують, або „благую часть избраша“ мовчать завзято. А вже-ж змушувати молодіж, щоби в непропорціонально тяжкій, перемоклій або ситом обкуреної одіжки сиділа в школі при 12 до 16° Ц. тепла, гімнастиковала свій ум всілякими відомостями, тай ще „каліграфічно“ писала, — се вже не знущанє але тортури. Тих, котрі гадають, що річ занадто трагічно трактую, прошу, щоби бодай думкою перенесли ся на три години до школи, представили собі зимову одіж дівчата і пробовали бодай в мисли в так не вигідній і перемоклій одіжки час той там пересвідіти — вже не кажу, щоби писали або рисували, — а відтак нехай справу рішають. Брак шатні по школах сільських се важна хвиба шкільних будинків, а що так єсть, за се вина паде виключно на Раду шкільну краєву, котра видаючи інструкцію з 13. цвітня 1875 р. о ставленю і уряджуваню будинків шкільних не згадує і словечком про шатню для сільських дітей і тому то в будинках шкільних ставлених за той період 20-літній нема місця на шатню, а тепер часто на урядженє шатні розклад убікацій не дозволяє. По двайцять кількох літах свого існування пригадала собі Рада шкільна краєва свою похибку і 1893 р. видаючи польську чит. для IV. степеня подаю в ній план будинку однокласової школи з шатнею на одіж, але я переконаний, що ті мальовані шатні і кілочки дійсних не заступають, та що сільська дівчата ще довгі літа повинно каратись буде за сей недогляд влади шкільної.

5. Поученя о захованю здоровлє. Поученя теоретичні о захованю здоровлє мають на цілі: познакомити дітей з організмом і подати практичні і приступні поясненя, що може здоровлє пошкодити. Короткі поясненя

може учитель давати в случаях лучившої ся хвороби між дїтьми шкільними, але систематично подавати їх буде при переведеню дотичних уступів з чатанок. Поясненя такі мають в нас ще й свою спеціальну вагу; в нас населене маловажить теорію, не має довірія до лікарів і до них вдавати ся не любить, а знахорі і знахорки утримують селян таємничими формулами в забобоннім респекті. Ті невластивости треба через науку шкільну усунути.

Вкінці подаю ще одну замітку під розвагу нашого духовенства. Приписи церковні наказують дїтям постити від 7. року почавши. А що піст при нужденнім відживляню нашого населеня готує дїтям могилу, або обезсилює єї над міру, тож пора дїтей наших задля сих обставин увільнити до скінчених 13 лїт від всяких постів. Чи сю гадку осудить духовенство предметово, чи — що імовірнїйше — накинє ся на мене як на профана, — се покаже будучність.

Відділ просвїтний на виставі швайцарській.

На сегорічній виставі швайцарській, яка відбулась в червні і липні в Женеві, займав відділ просвїтний два рази більшу просторонь, як на послїдній виставі 1883 р. в Цюриху (тепер займає просторонь 2000 м²). Статистичні дані, які представляють наглядно на мапі Швайцарії видатки на просвїту, позвляють відразу оцінити теперішній єї стан.

Кожний кантон управляє сам для себе ділами просвїти; кантон кожний закладає за співучастию громади із спільних фондів школи народні, середні і висші. Контроля звязку розтягає ся тільки над школами фаховими і то над тими, котрих субвенціонує.

Видатки кантонів і громад на просвїту виносять пересїчно на одного мешканця від 3 до 20 франків річно. До кантонів, які видають 20 франків на голову, належать: Цюрих, Женева і місто Базілея. В цілій Швайцарії видає ся на особу пересїчно 12 ф. 90 сент.

В р. 1883 занимала Женева на виставі швайцарській в Цюриху під взглядом урядженя закладів фребльовских перше місце. Сей стан завдячує Женеві тому, що тодішній шеф відділу просвїти дуже горячо заняв ся організованем тих шкіл і видав розпорядженє, щоби кожда громада таку школу мала; — в других кантонах повстає тых шкіл було ділом заходу приватного, особливо товариств спеціальних, званих: „Kindergartenvereine“. Хоч Женева не зійшла на сегорічній виставі з давнього свого місця, побіч неї а навіть на рівні з нею станули і другі кантони.

Усі звертають передовсім свою увагу на роботи дїтей, причім висказують голосно свій подив. Сей продукт занятя дїтей звисний і у нас, — новість може бути хіба в якім ориґинальнім помислі; багато там вишивок, гафтів, але репрезентовані суть там і більше гіґієнічні занятя, як викреслюванє взорів різнобарвними тузиками, клеєнє, ліпленє з глини. Крім праць дїтей, представили

шкілки на особних таблицях елементи, уживані до науки з погляду, таблиці до науки читання і до рахунків.

Женева і Нейшатель вирізняються ся від загального шаблону. Нейшатель підносить сторону формальну навчання, — групує таблиці і роботи після засад Фребльових і поучує, для чого певні предмети подає дітем в руки в певнім порядку. Женева знов звертає увагу на самого духа виховання, познакомлюючи на особній таблиці з цілю і значінем розговорів моральних, які в школах французких в Женеві важне займають місце.

Погляд на цілі і значіне розговорів, який висказують управителі тих шкілок менше більше такий: „щоби дитину навчити відрізняти зло від доброго, розвинути в ній почуте обовязку, замилене до праці, треба подати дитині спеціальне образование. Она має мати за підставу оповідане таких случаїв, які би побудили в дитині учуте шляхотне і піднесле. Оповідання повинні бути поданими в спосіб потягаючий і інтересуючий, але не повинні містити в собі ніякої морали. Пожаданий результат одержить ся силою прикладу, котрий в данім случаю не буде пережитий але оповіданий.“

Женева уважає свої Фребльові школи за взори, після котрих хоче она з'організувати і школи народні; в тій цілі відбувають кандидати на учителів практику в школах Фребльових.

З причини, що наука читання розпочинає ся в школах Фребльових, бачимо тут вже елементарі.

Перегляд шкіл народних розпічнено зазначенем, що на виставі була кляса взорова. Загальну увагу звертає на себе таблиця, що має служити до викладу гігієни, і має представити графічно вартість відживляючу найбільше розповсюджених страв. Ї там шафа, ціла виповнена шкільними підручниками, зошитами, оловцями і т. п. які в деяких кантонах роздають ся усім дітям за дармо а в иньших лише біднійшим.

На стіні розвішено 6 таблиць з рисунками; кожда з них представляє один рік навчання рисунків після методи, впровадженної від кількох літ в Женеві. Тут примінено перехід від лекшого до труднійшого і від звисного до незвисного; рисує ся передовсім лінії прості і предмети без окруження.

Зі всіх кантонів була Женева на виставі найбільше репрезентованою, а то для того, що не мала ніяких труднощій при транспорті; ніякий кантон не виступив так, щоби дати понятє о цілости свого шкільництва. Деякі кантони ограничили ся до подання мапи свого кантону, кількох підручників і кількох зошитів з працями учеників; другі додали до того пляни шкіл, рисунки, зільники, а найбільше заступлені суть роботи. І так всякі вироби голкою: гафти, біле, кравецтво, надто роботи хлопців, різні вироби з текстури і дерева, взагалі дрібні предмети як пуделка, скриньочки і пр. Предмети ті суть так гарно орнаментовані, що можуть ривалізувати майже з виробами низших шкіл фахових.

Побіч робіт учеників були також конкурсні праці учителів. Програма навчання і дозір над виконанем її належить до департаменту публичної просвіти; той департамент заняв ся урядженем вистави, крім того стичність зі школою мають иньші інституції публичні, а навіть стоваришеня філантропічні. Найліпший образ того всего подав кантон Вод. В тім кантоні існує товариство гігієнічне, котре предприняло досліди над условинами гігієнічними

в школі, подало статистику хоріб і видало підручник гігієни для учителів. Там суть справоздання з розслідів над хворобами зубів, над короткозоростю, над наслідками писання ексіного, простого і сидження в лавках не застосованих до зросту учеників.

В кантоні тім існує від року 1889 приют, в котрім видають даром дїтем обід.

Кантони Вод і Женева впровадили в деяких місцевостях книжочки щадничі в нагороду за поступ, а міста Берно і Базілея мають бібліотеки спеціяльно для дїтей.

На тій виставі були також і ріжнородні лавки з фабрик швайцарських. Було там премного лавок найріжнородийших системів і уліпшень; їх найбільшою вадою є се, що они вельми дорогі, через те найліпші системи на-трафляємо тільки на виставі. Прим. лавка зі столом рухомим таким; щоби можна змінити похилість до писання і до читання, і щоби єї можна застосовати до зросту, коштує 160 франків. Побіч лавок бачилисьмо ще один предмет, який має значіне помочи наукової, а находить застосованє в часі викладів економії домашної в школі для дївчат, се чвертка вола, яку можна розложити на части в тій цілі, щоби запізнати учениці, будучі газдинї, з вартостю відповідної части мяса.

На диво не було на цілій виставі і одного письма педагогічного призначеного для дїтей, хоч був осібний павільон з письмами періодичними, не було також ніякої статистики о платні учителів.

Школи середні для дївчат виставили мапи і рисунки виконані через учениці, зошити з їх працями і підручники, вкінці і помічні научні предмети.

Університети виставили препарати анатомічні, зоотомічні і инші, а надто атласи. Способом графічним представлено число і зріст числа живок учащаючих на університети швайцарські; з сего довідуємо ся, що в Цюріху зросло їх число до 130, в Женеві до 120, в Берні 80.

Заклади шкіл промислових і фахових суть чисто кантональні; запомагає їх звязок швайцарський.

Одиноким закладом заводовим заложеним звязком єсть політехніка в Цюріху.

Видатки кантонів і звязку на ті заклади виносять пересічно на особу найменше 1 сентім а найбільше 2 франки. До кантонів, що видають по 2 фр. на особу належить Цюріх і Женева.

Хоч вистава не подала ніяких нових метод, представляла она однак дуже цікавий образ сучасного стану просвіти в Швайцарії.

В. III.

Кляси для дїтей слабого ума в Лондоні.

З незвичайною старанностю заходить ся Англія від кількох літ около дїтей, що не суть розвинені умислово нормально, через що не можуть в властивім віку переходити курс науки шкільної звичайної. Зрівню товариства лі-

карські, як і філантропійні зарядили досліди статистично-пеіхольогічні над таткими дітьми по школах і шкільках льондонських. На підставі отриманих дат в марці 1891 р. почала громада шкільна льондонська отвирати віддільні класи для діттих слабого ума, а від червня 1892 р. вийшов наказ правительства, який обов'язує всіх управителів шкіл, щоби таких діттих вилучувати від звичайної науки і відсилати до так званих клас спеціальних.

Се постановлене дотичить головни діттих трех категорій: 1) діттих зацофаних се в таких, котрих розвій умисловий винятково повільний відповідає вчаснійшому окресови життя як їх вік; 2) діттих, котрих упосліджене умислове вяже ся з ріжними збоченнями мови н. пр. занкуванем, неспосібностию вимовити деяких звуків і т. п.; 3) діттих не так запізненних в розвою, як ненормальних в ріжних об'явах розвою; зачисляють тут діттих, що не дають ся нагнути до ніякого систему або методи в школі, котрі потребують цілком відрубного трактованя відповідного їх індивідуальним властивостям. Діттих тих займають найбільше працею ручною; дівчат роботами жіночими, хлопців лекшими ремеслами, до чого додають ся вирази умислові легкі і застосовані до їх уровеня інтелектуального; таке поступоване видає взагалі дуже добрі результати. Школи для таких діттих існують до тепер в 26 ріжних місцях Льондону і містять в собі 600 учеників; в будучности мають засноватись подібні класи спеціальні для слабо розвинених при кожній школі.

3 Перемишляньского.

З Перемишляньского пишуть до „Дѣла“: В днях 25 і 26 серпня відбула ся окружна конференция в Перемишлянах, а 24 і 25 вересня в Глинянах під проводом інспектора п. Витошняньского.

Обі конференції, так як і минушого року радили головни над уложенем подрібних плянів наукових, — сего року на підставі вказівок даних краєвою радою шкільною. Не знати, чи пляни уложені тепер не дїждуть ся з другим роком знов якої зміни. Досить сказати, що нові пляни і підручники дають доволі праці не тільки в школі, але і по-за школою. Рік річно, від часу появи нового пляну, укладають ся на его підставі подрібні пляни, та все недогода, все показують ся якісь браки, бо не можна вже раз знайти найлекшого способу, щоби всі уступи находячі ся в нових книжках, можна було як слід вичерпати.

Крім плянів були ще инші теми, як уложенє стилістичних задач на III. і IV. степені науки і уложенє словаря меньше зрозумілих слів находячих ся в руских книжках. На конференції глинянській предложив в мові рускій збірник задач стилістичних п. Навроцкий, управитель школи в Полтві, а на перемишлянську п. Микитин з Чемеривець. Словар уложили пп. Мих. Рихвицкий на перемишлянську, а п. Райхерт на глинянську конференцію. По передискутовано поручено тим панам видати словарець брошуркою до ужитку шкіл народних. Словарець сей має служити головни за підручник тим учи-

телям і учителькам, котрі мало ознайомлені з мовою рускою і для того неодноразово перекинулось без пояснення дітям его значіння.

На глинянську конференцію загостив також п. к. староста п. Янер, котрий разом з інспектором щиро займає ся шкільництвом, як свідчить о тім факт, що коли перед літами учащало тут до школи ледви 25% дїтей, то сего року число се піднесло ся до 70%. Всі посади учительські заміщені, а некваліфікованих на самостійній посаді майже нема. Давнійше було в цілїм повіті лише 30—40 сил учительських, а сего року в їх 114.

Обі конференції відбули ся поважно, кождому було свобідно висказувати свої гадки в рускій і польській мові, а так само і теми оброблені були сего року в рускій мові значно більше, як минулих літ.

Вкінці мушу ще діткнути тут одної річи. Може кому з Впов. читателїв дістала ся в руки газетка „Monitor“ з 21 вересня с. р., в котрій п. Ватошинського яко інспектора представлено що-до обходу з учителями в найгіршій світлі. Отже я тут констатую, що як на конференції глинянській, так опісля на засіданню кружка конференційного в Перемишлянах — учительство одноголосно заявило своє обурення на тую клевету, яка дістала ся загальнолюбленому в цілїм окрузі п. Ватошинському.

Р. з К.

Результат іспитів кваліфікаційних для шкіл народних і виділових в терміні осіннім перед комісією іспитуючою у Львові.

І. Іспити кваліфікаційні для шкіл народних.

	А. Учителі	Б. Учительки
З відзначенєм зложило іспит	2	24
без відзначеня зложило іспит	16	29
репробовано	3	1
відступило	—	1
з мовою викладовою польською	1	14
з польською і рускою	16	17
з польською і німецькою	1	1
яко предмет зложило язык німецький	5	29
„ „ „ „ рускій	1	13
релігію зложило з відзначенєм	3	22
„ „ без відзначеня	14	21
неспосібних	1	—
спів зложило	9	25
гімнастику	11	1

II. Іспити виділові.

А. Учителі

Б. Учительки

Перша група.

З відзначенєм зложило	—	4
без відзначення	6	7
репробовано	1	—
з мовою викладовою польською	5	11
„ „ польською і рускою	1	—
право учити мови німецької	—	7

Друга група.

З відзначенєм зложило	1	5
без відзначення	1	4
з мовою викладовою польською	2	8
„ „ польською і рускою	—	1
право учити мови німецької	—	2

Третя група.

З відзначенєм зложило	1	2
без відзначення	2	3
відступило	2	1
з мовою викладовою польською	3	4
„ „ польською і рускою	—	1

Постанови властей шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила на засіданню з дня 5-го жовтня с. р. 1) Затвердити вибори до ц. к. окружних рад шкільних: о. Ів. Фішера заступником председателя ц. к. окружної ради шкільної в Снятині, о. Петра Медвецького на відпоручника ради повітової до ц. к. окружної ради шкільної в Підгайцях, Петра Литаровича учителя школи народної в Рівні на представителя учительства до ц. к. окружної ради шкільної в Коросні; 2) затвердити іменоване о. Мар. Кручка на духовного члена ц. к. окружної ради шкільної в Чорткові; 3) іменувати учителями в школах народних: Алекс. Студинську старшою учителькою женьської школи в Тернополі, Ігн. Крогульського управителем 2-кл. школи в Дубровиці, Ник. Стеткевича управителем 2-кл. школи в Колодіївці, Вас. Вильчівського учителем в Калюгарівці, Север Зембицьку молодшою учителькою 2-кл. школи в Городиславичах, Стан. Цвкленського старшим учителем 5-кл. мужескої школи в Добромилі, Катер. Терлецьку молодшою учителькою 2-кл. школи в Іздебках, Діон. Труша старшим учителем 4-кл. школи в Печенижіві, Мих. Кошалковського учителем в Теляжіві, Ів. Лвиного старшим учителем 3-кл. школи в Білці шляхотській, Людв. Лятавця молодшим учителем 5-кл. школи в Руднику, Льва Мацілінського управителем 2-кл. школи в Торскім, Ів. Маєра управит. 5-кл. школи мужескої в Жовкві, Ів. Зарудського стар. учит. 5-кл. школи мужескої в Жовкві, Ів. Кушніра учителем в Суходолах, Мих. Крупницького управителем 3-кл. школи в Підкамені, Юл. Дмитриківну учителькою в Перерослі, Лук. Спольського старшим учителем 5-кл. школи мужескої в Щирці; 4) затвердити в учительстві в середніх школах: Людв. Косовича в 1-ій гімназії в Перемишлі, Стан. Басинського

в гімназії сніпській, Жигм. Карася в гімназії вдовицькій, Келест. Диховського в гімназії в Яслі, Ів. Бартимка в гімназії в Рашеві, Ант. Мазановського в гімназії в Подгуржу; 5) іменувати Альфр. Бера сулентом в школі реальній у Львові; 6) перенести сулентів: Вияк. Тирана з гімназії в Вучачі до гімназії в Станиславові, Тад. Копистяньського з V-ої гімназії у Львові до IV-ої, Адольфа Подвишинського з IV-ої до V-ої гімназії у Львові, Йос. Мадел зі школи реальної у Львові до школи реальної в Станиславові; 7) установити другу посаду учителя жидівської релігії для народних шкіл в Тернополі від 1-го вересня 1897; 8) не реміняти школи народні: однокласову в Ставчанах на 2-класову від 1-го вересня 1897, однокласову в Залукві на 2-класову від 1-го січня 1897 р.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Перемишлянах оголошує конкурс в ціли сталого обсаджня слідуєчих посад учительських з речиньцем до 1. грудня 1896 р.

I. Одна посада старшого учителя при школі п'ятикласовій в Перемишлянах з платнею 450 зр. і посада молодшої учительки з платнею 400 зр. По одній посаді молодших учителів при школі 4 кл. в Глинянах і 2 кл. в Дунаєві і Свиржі з платнею по 400 зр. До повиших посад є сполучений додаток 10% платні на помешканє. Платня старшого учителя в Перемишлянах може бути посуною до 500 зр. а першеньство будуть мати кандидати з іспитом виділовим з предметів групи II. або III.

II. По одній посаді молодших учителів при школах двокласових в Ячній, Куровичах, Ляшках королівських і Задвірю.

III. При школах однокласових з платнею по 300 зр. і вілним помешканєм в Бачеві, Білці, Болотній, Брюховичах, Білім, Добраниці, Ганачівці, Лагодіві, Ладанцях, Неділісках, Новоїлці, Остаховичах, Печеніу, Подусові, Полюхові великім, Розворянах, Солові, Тучнім, Туркотній, Войтїховичах, Зеневі. До тих посад сполучене є уживанє городу і 1 морга орного поля. При школах в Перемишлянах, Дунаєві і Свиржі а також при однокласових школах в Білім, Ганачівці і Зеневі язиком викладовим є язик польскій, а других місцевостях руский. Кандидати рефлектуючі на ті посади мають внести подання відповідно удокументовані за посередством їхньої зверхньої власти до ц. к. окружної Ради шкільної в Перемишлянах.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Калуші розписує конкурс на сталі посади учительські при 1-класових школах в Бабині, Ворежниця шляхотскій, Голиню, Ясени, Камени, Копанках, Майдані, Мислові, Небиліві, Петранці, Підгірках, Перевізці, Сляках, Слободі небилівській, Угринові старім, Верхю, Завою. Речиньць подань до 15. листопада.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Сяноці розписує конкурс на: 1) посаду молодшої учительки при 3-класовій школі мішаній в Яцьмірі; 2) посади учителів при 1-класових школах в Кулешнім, Полянах сировичних, Радошицях, Сировиці, Вислочку, Одрехові. Речиньць подань до 10. листопада.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Яворові розписує конкурс на слідуєчі сталі посади:

- 1) на посаду молодшого учителя при 5-класовій школі мужескій в Яворові;
- 2) на посаду молодшого учителя при 4-класовій школі мішаній в Краківці;
- 3) на посаду молодшого учителя при 2-класовій школі в Великих Очах;
- 4) на посади молодших учителів (учительок) при 2-класових школах мішаных Курниках і передмістю Наконечнім ад Янів;

5) на посади при 1-класових школах в Бонові, Брухналі, Цетулі, Черчику, Грушівцях, Яковістарім, Кобильниці волоскій, Ляшках, Любінях, Мошковицях, Моранцях, Порудні, Передбїрю, Селисках і Вільці роснівській.

Речинець подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Ярославі розписує конкурсу на:

- 1) посаду молодшого учителя (учительки) при 4-класовій школі в Порохнику;
- 2) посади учителів (учительок) при 3-класових школах в Павлосеві, Сколошні і при 2-класових школах в Майдані сїян кім, Остріві, Шівску і Тучапах;
- 2) посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Хлоницях, Хореві, Червоній Воли, Дубровицях, Грабівцях, Молодичу, Радаві, Репляві, Воли Бухівській, Воли Угорській, Заболотцях, Заміхові, Зарчу.

Речинець подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Жидачеві розписує конкурсу на:

- I. 2 посади учителів гр.- і рим.-кат. релігії при 4-класовій школі мужеській і женській в Журавні;
- II. посаду старшого учителя при 4-класовій школі мужеській в Журавні;
- III. 2 посади учителів (учительок) молодших при 5-класовій школі мішаних в Жидачеві;
- IV. посаду учителя молодшого при 4-класовій школі мужеській в Журавні;
- V. посади управителів при 2-класових школах в Дроговижу і Лівчицях;
- VI. посади молодших учителів (учительок) при 2-класових школах в Чертежи, Демян, Дроговижу, Лівчицях, Розвадові, Рудниках, Стільску;
- VII. посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Валичах подорожних, Буянові, Дубравці, Демянці Піднятринській, Глові, Іванівцях, Ізидорівці, Юсентичах, Кйяцях, Корчівці, Которинах, Ляховичах подорожних, Любші, Лютиці, Лискові, Малехові, Межиріцях, Мельничу, Надятичах, Млинисках, Новошинах, Облазницях, Протесах, Тарнавці, Володимирцях, Журавкові.

Речинець подань до 10. листопада.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Бібрці розписує конкурсу на посади учительські:

- I. при 5-класовій школі мужеській в Бібрі:
 - а) посада старшого учителя,
 - б) посада молодшого учителя,
 - в) посада гр.-кат. катехита;
- II. при 4-класових школах мішаних з доповняючим курсом рілльничим:
 - 1) в Сгрілясках нових:
 - а) посада старшого учителя,
 - б) посада молодшого учителя,
 - 2) в Берездівцях посада молодшого учителя (учительки);
- III. при 2-класових школах посади молодших учителів (учительок) в Вибранівці, Миколаєві, Бориничах, Гайбовичах великих, Ланах, Підгородищу, Підіркові, Старім селі і Суходолі;
- IV. при школах однокласових в Бертешові, Борезницях, Ятвягах, Юшківцях, Любешці, Лопушні, Мільбаху, Молодичах, Огтиневичах, Вільхівці, Олишківцях, Пятанцях, Підгірцях, Ресельді, Ресехові, Серниках, Селисках, Станківцях, Стгозах, Сухрові, Трибухівцях, Вовчатичах, Вербиці, Воловім, Залісцях і Жабокруках.

Речинець подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Бережанах розписує конкурсу на:

- I. посади молодших учителів:
 - а) при 3-класовій школі мійській в Козові;
 - б) при 2-класових школах мійських в Козлові, Нараєві, Таврові;
 - II. посади учителів при 1-класових школах в Августівці, Дубиці, Глинній, Геленкові, Глинівцях, Кальнім, Комарівці, Козівці, Кривім, Куропатниках, Лисниках, Литатині, Плавчя великій, Поручині, Рогачині містечку, Рогачині селі, Слобідці, Шумлянцях, Теофіліці, Вербові, Вілці, Вилендові, Вимислівці, Золочівці.
- Речинець подань до 31. жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Снятині розписує конкурс на слідуєчі сталі посади:

1) при школах однокласових в Белетині, Будиліві, Книжмі, Красноставцях, Дубківцях, Олешкові, Тростянці, Тулаві, Уїстю над Прутом, Відиніві і Задубрівцях.

2) посади молодших учителів в Карлові, Джурові, Ілинцях, Стецевій, Рожнові, Підвисокій і Завалю.

Речинець подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Підгайцях розписує конкурс на:

I. 2 сталі посади учителів старших при 5-класовій школі мужескій в Підгайцях;

II. посаду старшої учительки при 5-клас. школі женській в Підгайцях.

Речинець подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Гусятині розписує конкурс на сталу посаду старшого учителя при 5-клас. школі мужескій в Кошичницях.

Речинець подань до кінця жовтня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Камінці розписує конкурс на:

I. 2 посади учителів старших при 4-клас. школі в Стоїнові;

II. посади учителів при школах однокласових в Дернові, Яблонівці, Кучерявцях, Монастирку, Муканю, Оплусі, Ордові, Павлові, Ракобутах, Середопільцях, Тадаю, Волиці Барилівій і Волиці Деревлянській.

Речинець подань до 25. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Яселі розписує конкурс на:

I. посаду учителя старшого при 6-класовій школі мужескій в Яселі;

II. при 5-класовій школі мішаній в Колачницях: 1 посада старшого учителя (група II), 1 посада старшого учителя (група I) і 1 посада молод. учителя;

III. посада учителя (учительки) молодшого при 4-класовій школі в Жмигороді і при 2-класових школах в Дубівці, Оську, Олпинах, Черній, Осібниці, Сьвячанях, Тростянці.

IV. посади учителів (учительок) при 1-класових школах в Дешинці, Грабю, Котани, Крамній, Петрушій Вели і Сваржовій.

Речинець подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Городенці розписує конкурс на посади:

1) при 1-класових школах в Далесові, Глушкові, Ясеневі, Кошичницях, Книшівцях, Луці, Незвисках, Оліві королівській, Підвербцях, Семенівці, Тимківцях, Джуркові, Михальчу, Сьмаківцях, Живачеві і Якубівці.

2) В школі 2-кл. в Чортівці посада управителя.

3) В школі 4-кл. в Обортині посада старшого учителя.

Речинець подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Стрию розписує конкурс на посади учительські:

1) при школах 1-клас. в Хромогорбі, Хашованю, Ходовичах, Довгій, Феліцинталю, Гутарі, Яленковатім, Кальнім, Кавчимкуті, Кавску, Любінцях, Лукавиці вижній, Онірці, Ораві, Оравчику, Олексинцях, Плавю, Підгірцях, Підгородцях, Рожанці нижній, Рожанці вижній, Славску, Сьмьржу, Тарнавці, Тухли, Тихольці, Угельні і Соколові.

2) при школах 2-клас. в Синевідку вижній, Гурині, Дідушанцях вел.

Речинець подань до кінця жовтня.

Передплата:

на пів року 1 ар.
60 кр., на ці-
лий рік 3 ар.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

ОРГАН

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Миколая
ч. 18.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Первісні прояви праці.

Під таким заголовком появилася в „Revue Scientifique“ праця п-а В. Ферреро, котру тут в перекладі подаю.

Під словом „праця“ розуміємо звичайно чинність, котра веде до якогось позиточного результату, котра має на цілі заспокоїти наші фізичні і моральні потреби; натомість забави, котрі з'уживають нераз багато наших сил, не називаємо працею.

Годимо ся з тим, що робітник, котрий іде до копальні, урядник до бюро, купець до склепу і т. п. що они ідуть працювати, однакж не скажемо, що ті, котрі грають в палку, або танцюють на бали — працюють. Та ріжниця, з соціологічного становища, є цілком оправданою; она повстала в умелі людей на підставі досвіду, черпаного з життя практичного і з теорій економічних, так як під тим взглядом заходять помежи ними двома родами чинности певні ріжниці.

Що ся чинить ріжниці психологічної, то она майже не існує, або має дуже виглядне значінє, а в наслідок непризнання на разі тої великої правди, психологія праці доконала так мало поступу. Для психології не має великого значіння kwestія, в якім степені дана праця є позиточною одиницею або суспільности. Питанє се представляє ся в иньшій сьвітлі.

Припустім, що (як вже справедливо помічено), умел чоловіка з природи самої стремить до безчинности, і кожде висилєнє є єму прикре, в такім случаю вияснити треба, длячого від часу до часу отрясає ся він із звичайного лїнивства, що спонукує его до руху, яким поступенним перетворам підлягають его чинности і в який спосіб повстає та велика організація праці, з якої живуть цілі уцивілізовані суспільности.

Щоби се завданє розвизати, треба розслїдити усі довільні чинности чоловіка, не бачучи на результати, до яких они стремлять, чи результатом тих чинностей буде користь практична чи забава. В хвилі, коли чоловік доконує якусь чинність і отрясає ся із свого вродженого лїнивства, психолог повинен вже шукати причин, які викликали працю і слїдити їй природу, инакше не пізнаєтє він ніколи початку праці в значіню, яке єї тепер надаємо. Тоди дій-

демо до внеску, що забава, котру нині так беззглядно від праці відріжнємо, була первісною і найдавнішою постаттю діяльності чоловіка, що она заступала в життю диких і варварських народів властиву працю продукційну.

Лінивство і дикість се синоніми. Народи дики, особливо ті, що стоять на дуже низькім степені розвою умислового, суть незвичайно лінні. Робертсон, котрий описує характер мешканців Америки, яких розвій умисловий був на вельми низькім уровені, говорить так: „Американці північні і чілійці проводять час в безчинности незвичайній... одиноким їх щастем, до якого стремлять, в нічого не робити. Цілими днями лежать в гамаках, або сидять на землі не змінюючи навіть позицій, не відвертаючи очей, не говорячи ані слова... Випровадити їх з того стану се річ майже неможлива, здаєсь, немов би они були неспосібні до ніякого більшого висилєня.“ — Венетас додає ще ось що про мешканців Каліфорнії: „Безграничне лінивство справляє, що кожда праця викликає в них обмерзінє“. В наслідок такого лінивства кожде заните, до якого они змушені потребами щоденного жити, виконують они з невисказаною повільностию, так що Гумілля, наочний свідок, порівнює їх працю до вефетації. Они потребували пр. кількох років, щоби побудувати човен, а бувало і так, що, заки доконали свого діла, дерево вже зогнило. Бувало і так, що розпочали перерібку одної часті криші на своїй хаті а заким докінчили її, вже друга часть цілком була знищена. Європейці, що прибули до Америки, старали ся поступенно при звичаювати тамошних мешканців до праці, забрали ся до тої тресури з енергією і навіть з варварством, але без наслідків: „Працює як Індіанці“, стало ся навіть пословицею у Іспанців Америки полудневої, скоро наміряли означити черезмірне лінивство до праці.

Подібно дієсь і у мешканців Австралії. Перон каже, що они придиляють ся Європейцям, котрі корчуют землю, а також і праці осадників, дають їм знаряди і насінє, але ані приклад ані надія поліпшити собі бутє, не приневольють їх до праці. Андеманці, Ведди і иньші народи суть також неспосібні до якої небудь систематичної праці: они волочать ся заздно, полюють, але робити нічого не хотять.

В Африці сталось пословицею лінивство Готтентотів, а нечуване обезсиленє м'ясів, споводованє безчинностию, причинило ся навіть до звирідасня тої раси. Бен зауважав в часі подорожі своєї по затоках Африки, що треба було чотирох Готтентотів щоби мішок з мукою перенести, а Європейець підняв его легенько сам один.

Мурини Африки, тоті, котрих затагнено до армії невольників, яка була потрібна в цілях цивілізаційних Америки, суть спосібні до досить значного напруженя в праці, але тільки тоді, коли остають під примусом; скоро-ж позіставить ся їх без примусу, опановує їх лінивство безграничне. Після Буртона, уважають племена муриньські в Африці східній і західній працю за конечно зло, трохи менше від смерті; а Вінвуд Рееде каже, що мурини проводять час в цілковитій безчинности, курять гашіш аж збожваніє, обходять ся зле з дітьми, бє жінку, те обридливє бєство, котре однаков завдяки своїй праці не позволяє своему чоловікови умерти з голоду.

Ті риси характеру находимо і у тих диких народів, котрим судьба призначила світлу будучність.

Гочоси прим. дике племя, що замешкує річнопольну Аргентинську, повстало з крижованя Іспанців з Індіанами, бачать ціле своє вдоволене в куреню цигарет, їздї кінній, п'ють джину і грають в карти. Они подібні в тім до старинних Германів, правітців теперішних Німців, котрих так описує Тацит: „Скоро перестануть воювати, нічого не роблять, сплять або їдять. Найсильніші і найвідважніші киснуть в безчинности, а повіряють жінкам, старцям і слабшим мужчянам працю і труда коло рілі і дому...“

Се факти. Треба їх тепер повенити; треба здати собі справу із стану умислу тих людей, для котрих ідеалом в цілковита безчинність. З'явища психологічні суть незмірно зложені, не треба фактів відорваних слїдити поодиноким, але треба пошукати поміж ними певної звязи. Хоч народи дикі суть найчастійше лїнивими і не люблять працювати, не доводить се ще того, щоби они ціле життя переводили в цілковитій безчинности м'яснів і умислу. Они віддають ся також деяким чинностям з невисказаним уподобанєм, а рухи їх бувають часто дуже сильні і дуже мучачі. Одною з найпростійших постатей, яка уявляє діяльність диких, є танець, а займає він непослїдне місце в щоденнім житю. „Коли Іспанці — пише Робертсон — по раз перший запізнали ся з Американцями, здивувало їх се вельми, що той народ, з природи зимний і нечинний, віддає ся танцеві з великою пристрасністю і в тій забаві з'уживає багато своїх сил.“ — Танець не був тільки малозначною і підрядною забавою, але торжеством, привязаним до найважійших хвиль їх життя суспільного і індивідуального, а іменню до супружества, війни, укладів дипломатичних і т. п. Для чорних мешканців Африки танець є також хвилею цілковитого забутя, і для того віддають ся они ему з правдивим запалом. „Скоро тільки почують „там-там“ гратять цілковито над собою панованє.“ — „Виглядає се немов якийсь шал хореографічний, — пише Летоніо — під котрого впливом забувають они о своїх пуждах личних і загальних.“

Дуже цікавим є се, що той запал до танцю переховав ся через кілька віків у муринів, що осїли в Америці. В послїдних хвилях невілїництва уживали мурини в Сполучених Державах полудневих Америки північної, під конєць кожного року двотиждєневого відпочинку; цілий сей час присьвячували танцеві і віддавали ся тій розривці через кілька годин з правдивою пристрасністю. Австралїї мають свій танець воєнний, котрому віддають ся з нечуваним унесенєм; танцюють всі мужчини, жінки і діти. Лучає ся часто, що дикі танцюють аж до цілковитого вичерпаня сил, пануть зомлілі на землю, немов би хотїли за помочю таких шалених рухів виладувати силу нервову, нагромаджену в них підчас довгих днів лїнивства і спокою.

У народів, що ще не уцивілізували ся, однак вже трохи виїшли із стану дикости або мають більшу етичність з цивілізацією, прояви тої чинности прибирають ріжнородний характер і суть більше зложені, в них проявляє ся пристрасць приміром: до коний. Гочоси зачисляють до найважійших чваностей своїх їзду кінною; они так замиловані в тих виравах, що оказують далеко більшу витривалість в їздї кінній, як в якій небудь иньшій праці. Гочос не є сильний, він легко мучить ся при праці, а „посадить его на коня — він опиратись буде умучено до безконечности.“

Можна би вичислити дуже багато ріжнородних проявів чинностей у диких народів, але скоро одним з найважійших і найбільше типових є танець, ограничимо ся випровадити з него внески психологічні, які нам мусять насунути ся.

Поперед усього впадає нам в очі дивна суперечність: народи, котрих уважаємо за дуже лінивих, віддають ся з незвичайним замилованем і майже з шалом чинности так умучаючій і вичерпуючій їх сили як танець. Усі праці, які люди цивілізовані dokonali, суть менше тяжкі і менше мучачі, а мимо того дикий, котрий волів би умерти як стати ткачем або ковалем в європейській фабриці, танцює з замилованем аж до омліня. Звідси мусимо прийти до wniosку, що мильно припускає ся, будьто би кожда чинність була о тільки більше неприємною, о скільки она спроваджує більше умученя, і що тим самим психологія праці йшла в тій справі фальшивими дорогами.

Найдемо може розв'язави її суперечности, скоро розберемо відрубні ціхи діяльности чоловіка, котрі виступають під постаттю праці продукційної чоловіка уцивілізованого і під постаттю чинностей дикого, котрі уявляють ся в танцях і иньших „снортах“. Перевівши таке порівнянє, кинемо може відповідне свігто на психологію праці Засадничі ріжницї, які заходять помежи тими двома родами діяльности чоловіка суть здав ся слїдуючі:

1) Праця продукційна чоловіка уцивілізованого є правильною і уявою в певні сталі засади; „спорт“ диких є неправильний і переривний. Дикий може танцювати, їздити кінно, віддавати ся своїм улюбленим „спортом“ коли захоче, скоро лише в його осередках психічних назбирає ся тільки сили нервової, що заходить потреба її виладувати. Протівно робітник урядник, торговельник і др. суть приневолені що дня повертати до своїх занять в годинах означених, незалежно від того, чи успосіблені їх є хвилево невідповідним чи добрим. Треба затім часто при праці продукційній певного виснаження, щоби не дати опанувати ся лїнивству і щоби побороти вроджену відразу організму до праці; протівно-ж, де ходить о спорт, виснаження таке є майже цілком непотрібне. Підчас деяких торжеств народних або релігійних, наказують виправді обичаї диким танці або другі які вправи, але і тоді чоловік може їм віддавати ся або ні, відповідно до свого успосіблення. Отже праця продукційна допомагає ся більшого виснаження волі як забава.

2) В праці продукційній лежить причина до чину в нашій волі, підчас коли в спорті диких є она майже від волі незалежна. Коваль, що кує залізо, ткач, що працює в верстаті, мусять доконувати ряд чинностей різнородних, щоби дійти до життєвого результату праці; для того мусять усі ті чинності бути стислі, сумлінні і розумні, виконані після певних правил, вказівок і набутого досвіду. Майже кождий рух мусить передше бути актом думання, котрий би кермував волею, а при єй помочи повстає властивий рух. Невчасний промисл упрощує виправді много чинностей, робітник має працю улекшешу, але більше одностайну і до певного степеня автоматичну; але і се є річчю взглядною, бо увага працюючого мусить стояти на сторожі єго рухів, що вже вимагає певного напруження умислу і волі. В історії диких напруження таке не є потрібним, бо рух виконаний ділає побуджує до руху, який має ся доконати і в такий спосіб побудження стає ся автоматичним. Розслідім пр. психологію дикого, котрий танцюючи попадає в шал, видає страшний крик, виконує чудацькі рухи, що все кінчать ся оманьєм. Відомою є річчю, що пересадні рухи м'яснів дразнять умисл, а в наслідок того ненатурального побудження умислу, рухи і м'яси стають ся живішими; і так, чоловік скажений, котрий бє пистуками і тупотить ногами побуджує свої нерви і на відворот, уносить ся так роздразнєням, що рухи єго стають ще раз сильніші. Тут вступає акція і реакція, котрі відділюють на себе взаїмно. Подібно лучалось

що у танцюючого, скоро перший рух в танці виконає, слідуєчі суть вже впливом перших, котрі ділають побуджуючо на умисл, а той знов впливає на заєдне здвоєне сили рухів, без висилена волі. Виходячи з того становища доходимо до внеску, що праця продукційна вимагає далеко більшого і тяглого висилена умислу і волі, як забава.

3) Дикі віддаючись якомусь спортові, дізнають чувства роскоші, якого зовсім нема в праці продукційній, заступає его тут терпіне. Згадувалисьмо, що дикі люди доходять в танці до такої пристрасти, що тратять свідомість. Отож хвиля такого унесення, викликава цілковитим вичерпанем, справляє їм, як здає ся род роскоші; факт сей не є ще докладно розсліджений, судячи-ж з вишних об'явів, належить догадувати ся его. Гіпнолюти не занимали ся ще цілком тою kwestією; особи гіпнотизовані запитані яких чувств дізнають в послідних хвилях утрати свідомости, відповіли майже всі, що се є хвиля роскоші невисказаної; подібна з деяких взглядів до роскошій тілесних. Тоті, що омліли, а ще більше ті, що були доперва в стані на пів омлілім, що затрачували тільки в половині свідомість, пригадують собі, що дізнавали дрозів роскоші, побіч пригнобляючого чувства омліня. З другої сторони з'явищем противним є той прояв, що найсильнішим роскошам фізичним товаришить звичайно загальне невизражене вичерпанє і хвилеве притупленє свідомости. Бути може, що те саме має місце і при вичерпаню сил фізичних, викликаних прим. танцем; они ведуть за собою затьмівє свідомостей, котрі посеред чувства немилостивого заховують на дні певне напруженє роскошнє, в наслідок котрого умученє фізичне стає ся жерелом привижности. В хвилі зомліня, або також в стані напів омлілім, коли поступенно, поводи, тратимо свідомість, дізнаємо такого встрясеня, котре, помімо прикрого стану самого омліня, справляє нам роскош. Скоро причиною зомліня є надто сильне умученє, результат позістає той сам; вичерпанє фізичне впливає на утрату свідомости, а хвиля, коли дикий попадає в той стан цілковитого ошоломленя, є правдоподібно для него жерелом роскоші і уповня.

При праці продукційній не може чоловік уцивілізований дізнавати таких вражінь, противно він мусить заєдно напружати волю, щоби віддавати ся праці з цілою свідомістю. Скоро занятє представляє певцу ріжнородність, не потреба в такім случаю надто великого напруженя волі; але лучає ся часто, що робітник, котрий працює в великих фабриках, стає ся отяжілим, скоро занятє его є надто одностайне, увага его слабне і він мусить уживати висилена волі, щоби знов привернути цілу евертію і свідомість, бо инакше утерять на тім праця. Ми так привикли до того висилена волі, що навіть не звертаємо на те уваги; але скоро сягнемо памятню і пригадаємо собі хвилю, коли училисьмо ся коло якого занятя, тоді дійдемо до внеску, що те тягле висиленє волі, яке панує над нашим внутрішнім успособленем, справляло нам певне терпіне. Часто лучаєсь, що школяр при пауці гірко плаче; він висилує свою волю, щоби доконати праці, а об'явом его терпіня є плач.

Зваживши те усе, що ми попередно сказали, бачимо, що найголовнішою ріжницею, яка заходить поміж тими двома родами ділання чоловічого, є перевага висилена волі і умислу при праці продукційній і що в спорті лежить звичайно роскош, якої при праці нема. — Се доводить, що відраз, яку дикі люди і взагалі первісний чоловік має до праці, є натурі чисте психольогічної; не відвертає его цілком умученє умислове, але він підвертає ся від

висилена умислу і волі, без чого не може обійти ся ніяка праця продукційна і правильна. Чинности дикого, яких найзвичайнішим виображенням є танець, не потребують навіть при великім умученю, ніякого висилена умислового, противно він виладовує нагромаджену в організмі силу нервову, і не заколотить ані на хвилю тої благої умислової безчинности, з котрою ему так добре.

Ся аналіз поясняє нам длячого первісні способи, якими здобував собі чоловік средства потрібні ему до життя, були польованя і війна. Дивлячись на те все з нашого становища, видає ся нам се дивним, що люди віддавали ся з такою пристрасією чинностям, які представляли великі небезпеченства, а противно мали відразу до занять більше певніших і спокійніших, от хочби до рільництва.

Ідеалом праці є пині те, щоби она була як найменше небезпечною для працюючого; инакше діяло ся в самих початках розвою людскости; чоловік не цїнив дуже життя, не журив ся о небезпеченства, які надбубав в дорозі; він стремів тільки до того, щоби всякі єго чинности з'уживали як найменше висилена умислу і волі. Війна у диких, приміром, се тільки ряд рухів і чинів доконаних в спосіб майже автоматичний; рухи стисло обдумані, які становлять вниї підставу війни уцивілізованої, заступає дикий шалом унесеня, котрий пхає єго без мисли наперед. Дикі мають тільки тоді хвилю застановлення, коли хотять підійти підступом ворога і обчислюють менше або більше користні услівя атакую; але скоро раз борбу розпочнуть, не думають нічого, мордують, гризуть, розбивають без всякого розумованя. Досить переглянути описи варварських війн, щоби зрозуміти, чому хвилі страшного піднесеня умислу їх, граничать майже з божевільністю навіть тоді, коли учасників боротьби дуже мало; жажда таких сильних подражнень і висилень м'яснів чинить для дикого війну привмною; він потребує єї немов розривки помимо всілякого небезпеченства. Пристрасть війни є зближеною і подібною до пристрасі танцю; додати лише треба чувство приємности, яке має дикий в щещеві, впрочім натура тих двох діяльностей є ідентичною. Отже війна не була обовязком тяжким до сповнення, але вельми пожаданою розривкою а традиция тих роскоши так глибоко вкорінилась в суспільне житє чоловіка, що до дня нинішнього трудно єї викорінити, хоч она не має вже тільки позиточних завдань до сповнення.

Польованє є вельми зближене до війни; оно насуває нам уваги такі самі як війна; більшу тільки роль відгравують може чинники умислові і воля. У диких вимагає оно великого висилена м'яснів, без всякого напруженя умислу і волі.

Розбір тих всіх найпримітивніших проявів праці у народів варварських, пояснює нам деякі прояви життя уцивілізованого, іменню природу наших спортів. Спорти новочасні, як танець, їзда кінно, біциклї, проходи по горах, стріляне і взагалі всі гри єуть розривкою пожаданою в цілі відпочинку по праці щоденній, в тій цілі, щоби відсв'яжити ум і м'ясні. Цікавим є се сиправді, що такий відпочинок мучить нас нераз, бо полягає на вправах, котрі дуже часто обезсилюють м'ясні.

Трудно було би вяснити, з становища загальних понять о праці, длячого робітник, по цілоденнім умученю, їдять вечером на ровері або і прохочає ся довго; kwestия тога представить ся нам ясно, скоро пригадаємо собі, що відразу до продукційної праці впливає з того, що она вимагає висилена

волі і ума. Відраза та єсть так сильна, що сам перехід від праці того рода, до праці чисто м'ясової, справляє приємність і вистарчає, щоби викликати чувство милого спочинку.

Пожиточність спортів є видимою, а сила потягаюча до тих розривок лежить власне в тім, що вона дозволяє нам виладовати багато енергії м'ясової без висилена умислового. Спорт єсть отже нічим иньшим, як первісними проявами чинности звисними у дикого чоловіка.

Так як продукційна праця є сильним напруженню ума і волі єсть найтяжшою але zarazом і найкрасшою здобичею цивілізації, так ріжно і спорт є зворотом до наймильйших проявів праці наших предків, причім переважали елементи не оказуючі волі.

Одним словом підставою спорту і єго рація істнованя є атавізм.

Бачимо отже, що лїнивство є хворобою психічною і може навіть іти в парі з великим розвитком м'яснів і сили фізичної; маємо прецінь лїнних геркулесів, бо лїнивство не є наслідком слабости рук ані піг, але наслідком слабости ума.

Переклав В. III.

„О скілько причиняє ся сучасна школа до розвитку усяких хоріб посеред шкільної молодіжи“

написав **Д-р Яків Невестюк** лікар.

(Конець).

III.

„Школа яко причина занесеня і розсадник хоріб заразливих.“

Нігде правди діти: школа буває дуже часто причиною занесеня хоріб заразливих, і причиною дальшого розпросторюваня сих хоріб.

Через школу ширять ся часто так звані: острі висипкові хороби (Echantemata), як віспа звичайна, віспа вітрова, кір або одра, шкарлатина з дифтерією або обкладками, а також легонька в перебігу хороба, що звесь по нашому: краснуха, або красуня (на Україні) а по польски: „różysa“. Дальше через школу ширять ся також: коклюш, заушниця т. є. епідемічне запалене приушиного зализа і дизентерія¹⁾ і тифус (tyfus)²⁾, а дальше не горячкові хороби шкірні, як лишай (herpes tonsurans і herpes circinnatus), а дальше пархи (favus) і короста (scabies). Через школу ширить ся також т. зв. єгипетске запалене очий або трахома (ophtahnia granulosa).

Передає ся хоріб, особливо виїшних дїєсь звичайно дорогою близького дотиканя і отираня хорих дітий із здоровими товаришами, а декотрі хороби як: кір, шкарлатина, дифтерія або віспа бувають приношені учениками

¹⁾ дизентерія або червінка. ²⁾ тиф або глуханя. П. А.

із домів заражених на одежі і навіть тогди, коли самі ті, що приносять хворобу в школу, суть здорові, інші ученики можуть від них заразити ся.

Буває також так, що ученик хорий на тиф (глуханню, дизентерію або холеру в першій періоді одної з тих хворіб ходить до школи, користує з шкільного спільного виходка (Abort) і заражає його і через те другі здорові ученики можуть в тім зараженім виходку заразити ся дотичною хворобою.

Супротив таких небезпеченьств суть konieczні енергічні зарядження санітарні. Передовсім конечно потрібно санітарного надзору над молодіжню шкільною і шкільними будинками.

Сей постулат виходить природно із розмірів і числа небезпеченьств, грозячих здоровлю молодого покоління і підношене сей потреби повинно повторятися так довго, поки їй круги законодавчі не зарядять.

Обовязок надзору над школою і шкільною молодіжню повинен бути вложений на комісії, складаючі ся з лікаря, педагога і техніка. Вони повинні мати сталий надзир над школами і мати право робити несподівані контролі. Так повинно бути по крайній мірі по містах і містечках, а по селах надзир повинен виконувати бодай сам лікар.

В Австрії санітарний надзир над школами урегульований розпорядженням з дня 9. червня 1873. Після сего розпорядження має бути при кожній окружній раді шкільній стала комісія гігієнічна, в котрій конче має засідати лікар яко дійсний член. Лікар сей (звичайно лікар повітовий) має подавати ради в kwestіях санітарних, вишукувати средства до усунення зауважених непорядків, робити ревізії санітарні і предкладати справоздання. Так єсть на папери, а в дійсности не робить ся майже нічого.

Інакше буває де инде. В Брукселі н. пр. надзир над школами повірений єсть 8 лікарям, котрі ревідують школи і оглядають учеників 3 рази на місяць і виставляють кождому ученикови особне свідощтво лікарске. Такий надзир може принести і певно приносить великі користи.

Я знаю з досвіду, що н. пр. єгипетске запаленє очий дістають звичайно діти одні від других в школі так, що побіч давнійшого хворого набавляють ся хвороби, оба єго сусіди, а від тих сусіди знов до них найблизші і так дальше.

Сему запобігнути може лиш часта ревізія лікарска.

На жаль у нас далеко ще до того; щоби дійти до такого порядку, як н. пр. в Брукселі, а тимчасом учителі самі иусять на здоровле повіреної їм молодіжи уважати, проте сподіюсь, що не буде без користи для загалу нашого учительства, если я буду дальше користати з гостинних стовбців педагогічного орґану „Учителя“, а раз до всеівробітництва Ви Редактором єго запрошений і в дальших числах „Учителя“ подам профілактику хворіб заразливих т. є. способи зараджуючі ширеню сих хворіб і плани гігієнічного будинку шкільного і гігієнічної шкільної лавки.

Третя філія Рускої Школи у Вижниці.*)

Значінє руских учителів і учительок на Буковині щораз більше зростає. Осеї розкинені по селах і місточках, лихо платні, а інтелігентні робітники на поли просвіти народної, котрі ще тому кілька літ вважали самі себе чимсь низшим від найнижшого урядника, котрі не знали собі ціни, — починають самі розуміти своє велике значінє так для школи як і для руского народу. Сьвідомість сего значіння під розумним і енергічним проводом інспектора Ом. Поповича до кількох літ піднесла незвичайно високо науку сільської і маломіської молодіжи, піднесла мимо всяких перепон значінє школи в очах селян, а з самих учителів зробила громаду солідарних товаришів з однаковою любов'ю до свого руского народу. Почутє сеї солідарности каже їм вже тепер збирати ся в товариства, вязати ся приязню в імя своєї високої задачі і в імя сего унослідженого руского народу, котрий має так багато ворогів, а так мало приятелів. Ми можемо вже тепер з гордостію вказувати на буковинських учителів-Русинів, як на взорець робітників народних, і маємо надію, що чим далі, тим значінє їх буде рости, бо і ті декотрі учителі, що ще нині хилать ся, куди вітер повіє, пізнають гнєть, що не в ростичи, а в солідарности сила і приступлять до учительських товариств. А тоді тих більше як двіста руских учителів наших може разом так піднести наші рускі села, що буковинська Русь не налякає ся вже ніякого ворога. Буде-ж Руси добре, буде й учителям лучше, як тепер, поводити ся.

У Вижниці оснувала ся дня 25-го с. м. третя філія товариства „Руска Школа“ (одна єсть в Кіцмани, друга в Сереті). На збори, котрі відбули ся в місцевій школі, прибуло до 40 осіб, між котрими крім учителів ми бачили також кількох селян, як двірника Стефана Лазоряка з Багни, Стефана Григоряка з Іспаса, Михайла Бвдощика з Чорвогузів і иньших. Як би не то, що в горах упав дощ, було би зїхало ся ще більше учителів, а так було їм трудно.

Збори отворив Мих. Понич, надучитель з Іспаса. Він привитав делегатів з Чернівців, проф. Стефана Смаль-Стоцкого і редактора О. Маковея, і зібраних. Заложєнє вже третьої філії Рускої Школи — сказав він дальше — сьвідчить, що наша суспільність переймає ся щораз більше сьвідомостію великої ваги вихованя молодого покоління, вихованя відповідного вимогам нової педагогії і національним потребам рускої суспільности. Всім членам нової філії повинно залежати на тім, щоби вижницька філія станула як найякше. А досягнути дасть ся се лиш як найчисленнішим внесом в члени товариства, коли не сотні а тисячі членів зложать що року на вихованє рускої молодіжи дрібну ленту і зр. Теперішня хвиля вимагає живішої діяльности: як перше, бо руске шкільництво щораз росте і руска мова здобуває собі в школу щораз ширше поле. Маємо вже хвалабо свою гімназію, маємо в самім вижницькім повіті одну 4-кл. школу чисто руску, одну 4-кл. руско-німецку, три 3-класові, пять 2-класових і 18 однокласових чисто руских шкіл. Нова

*) „Буковина“ ч. 229. з дня 29. жовтня 1896.

фонетична правопись улекшила нам науку рускої мови так, що та наука єсть тепер справді наукою мови, а не наукою правописи. Одним словом, на поли шкільництва ми значно поступаємо наперед. Треба-ж і даліше дбати. Вкінці виїс бесідник оклик на честь цїсаря.

Провідником зборів вибрано проф. С. Стоцького. Подякувавши за вибір, він сказав між иньшим: Руска Школа, оснувала ся 1887 року серед дуже тяжких обставин. Тодї руских учителїв поневіряно і не було кому за ними упімнути ся. Тепер часи значно поправили ся, учителї набрали духа і довіря до себе та горнуть ся коло прапора освіти народної. Тепер всюди видко змаганє до товариського житя. Учителї, котрим повірено так важне вихованє молодїжи, мусять для спільної поради, помочи і товариських зносин також лучити ся разом. Тому центральний виділ Рускої Школи витає радо нову філію і бажає їй як найлучшого розвою.

По поясненю статутів вибрано виділ, котрий зложив ся так: Головою філії став діяльний і заслужений Русин, ад'юнкт судовий Михайло Коралевич, заступником єго надучитель Михайло Пович з Іспаса, контрольором надучитель Дмитро Кейван з Вилавча, касиркою учителька Євгенія Попович з Іспаса, секретарем учитель Пилип Андрюк з Іспаса. Заступниками виділових вибрані: надучитель Фердинанд Швайцер з Вижницї і учитель Вол. Григорович з Чорногузів. По такім виділі можна сподівати ся, що і учителї і учительки приступлять веї до товариства та що діяльність товариства буде жвава.

Відтак наступили вільні виєсеня, а радше ради для нового виділу. Промавляли ріжні учителї і делеґати, а змієт тих промов мав на цїли винайденє комнати для товариства, товариські зносини учителїв, устроюванє відчитів і забав і т. п. Видко було велике заїнтересованє у зібраних поруєненнями справами.

Число руских шкіл більшеклясових на Буковині.

В кїцманьскім повіті є: в самім Кїцмани є шєстиклясова хлопяча школа і чотироклясова дївоча. Мішані 4-клясові рускі школи (хлопчї і дївочі) єуть в тім повіті у Верєчанцї, Заставнї і Валявї; а триклясові в Доросівцях і Юрківцях. Двоклясових шкіл руских єсть там 21. В єсєрєтєскім повіті є 4-кл. школа мішана в Глїбоцї і одна 2-клясова. В Чернівцях є 4-клясову старають ся Русини; (тепер з причини отворєня рускої гімназії потреба такої школи ще більша і єсть надїя, що буде заснована); в черновецкім повіті 4-кл. мішані рускі школи є в Раранчу і в Топорівцях; триклясові в Мамаївцях Нових і Старих і в Чорнавіцї; 2-клясових шкіл є 10. В єучавєскім повіті двоклясові школи є в Гатнї і в Іпотєштах. В єторєжинецкім повіті чотироклясові мішані школи рускі є в Костарцях, Драчинцях і Станівцях Долїшних; триклясова в Бобівцях і три школи двоклясові. У вижницкім повіті в Банилові Рускїм є 4-клясова чисто руска мішана школа; у Вашиківцях над Черемошом хлопяча руско-їмєцка і дївоча руско-їмєцка школа; три-

класові мішані в Бергометі над Серетом, в Іспасі і Лукавці, і 5 двокласових шкіл. В Радівцях є одна 2-кл. школа руска.

Зчисливши ті більшекласові наші рускі школи на Буковині разом, виходить, що маємо одну шестикласову хлоп'ячу школу, дві 4-класові дівочі (одна руска і одна руско-німецька), одну 4-класову хлоп'ячу (руско-німецьку), десять мішаних 4-класових шкіл, дев'ять 3-класових і 41 двокласових; разом 64.

Треба-ж знати, що до 1890 року не було на Буковині ані одної більшекласової рускої школи крім деяких двокласових і що доперва посол Пігуляк перший упізнав ся о такі школи. Більшість тих шкіл повстала щойно в останніх трох чотирох роках; а й на будуче рускі посли всіх сил доложать, щоби таких шкіл повстало як найбільше. Тепер же взяти на увату лише 4-класові школи наші, можуть Буковинські Русини похвалити ся, що під тим взглядом стоять лучше, як галицькі Русини, котрі мають ледви кілька 4-класових шкіл.

Вплив алькоголю на діти.

Д-р Комбе, лікарь шкільний в Льозанні, мав в тім місті в присутности великого числа слухачів дуже поучаючий відчит о впливі алькоголю на організм дитячий; з відчиту того подаємо де-що в короткості. Вже немовлята уживають алькоголю, бо він находить ся часто в молоці матерній або мамок; часами натирають бородавку молочну коньяком, а буває і так, що несумлінні або несвідомі мамки вливають немовлятам кілька каплин горівки до уст, або натирають нею лице, щоби одурена дитина скорше уснула. Наслідком того суть корчі, конвульсії, нервовість, неспокійний сон; при менших давках алькоголю тратить дитина на вазі, при більших не росте, з часом набирає лице виразу старечого або немилых гримасів. З того powodu не повинні кормлячі жінки уживати алькоголю, особливо ті, що не привикли уживати его в міру, а нетверезі матери не повинні під в'їяким умовієм дітий кормити. У старших дітий лучають ся нераз случаї упитя для них дуже небезпечні; они дістають горячки, дрожання тіла і п. Повільне діланє алькоголю може здержати взріст, викликує нічний перестрах, танець сьв. Вита, падачку, хворобу цукрову, ослабленє умислових сил. Передвчасне уживанє алькоголю, хочби в дуже уміреній кількості, приходить в навичку і витворює в пізнійшій віці потребу напоїв побуджаючих; зародку піяньства, яке нераз обявляє ся по 30-ім або 40-ім році життя, належить шукати звичайно в віці дитинячій.

В і д о з в а.

В Самборі завязало ся і уконституовало ся товариство „Шкільна Поміч“, котре поклало собі за задачу допомагати убогу руску молодіж шкіл народних і середних, а в дальшій поли стреміти до заложеня Бурси.

Хто знає, з якими перепонами приходить ся бороти бідній молодіжці в теперішніх тяжких часах, наколи ся зважить, що потреба крім удержаня заосмотрити ся в книжки шкільні, прибори наукові, мундури, тепліше убраня під зиму, не говоримо вже о оплаті шкільній, — той зрозуміє, як великої ваги єсть таке товариство, котре бодай в часті сповняє свою задачу. До виповнення сеї задачі потрібна єсть поміч материяльна і моральна Впов. Добродіїв, котрі би зволили вступленем в члени сего товариства допомогти єго материяльно, а ласкавим трудом около збираня бодай найменших датків помагали Виділови в виповненю принятого на себе обовязку. Тільки злученими силами зможемо виповнити згадану задачу, а та єсть некуча, коли зважимо, що в Самборі нема дотепер ані бурси рускої, в котрій молодіж убога могла би знайти поміщеня, ані придбаного капіталу, з котрого можна би було єї підпомагати.

Се спонукує нас відозвати ся в першій мірі до Вас, Веч. отців духовних нашого Підгір'я Самбірського, до Впов. панів і пань, честних міщан і селян: Не поскушіть зложити бодай сеї малої вкладки! Вписове членське на рік виносить одну корону, а члени оснувателі платять одноразово 5 зр. Рівно-ж сьміємо відозватись і до Впов. добродіїв в цілїм краю і просити бодай о найменшій датки. Впов. добродіям, що поспішили з датками по нашій першій відозві, складаємо прилюдно подяку. Прийміть Впов. панове наше спаси-Біг!

Від Виділу „Шкільна Поміч“ в Самборі дня 28 н. ст. жовтня 1896.

[Другі часописи просимо о повторене сеї відозви].

Н. Лашкевич голова. *М. Ортинський* секретар.

В С Я Ч И Н А.

— Віддиханє в розрідженім воздуху: Італійский химик А. Мессо робив дослїди чи і о скілько змінє ся видиханий квас угляний в розрідженім воздуху. Своїм дослїдам піддав Мессо більше число ж. віврів в часї вперави на гору Роза; другі дослїди доконував в розрідженім воздуху в лабораторії туриньского інституту фізіологічного. З дослїдів тих окаяє ся, що скільність квасу угляного, якого чоловік видихає під тисненєм атмосферичним відповідаючим високости 6400 м., дуже мало ріжнить ся від скільности того газу, якого чоловік видихає в високости 278 м. над поземом моря. П. Мессо піддавав ся сам тисненю і доповідає аж до стовника ртути 35 см., причім не чув ніякого утрудненя; позістаюча скільність кисеня оказала ся достаточною до удержаня віддиханя. Скоро але тисненє обнизило ся до 30 см. обсерватор почав дізнавати завороту, віддиханє стало ся труднїйшим, а по упливі 11 або 12 минут не був він вже спосібним до веденя дальших дослїдів на чім їх і перервати мусїв.

— Антиіоніна. Хіміки мовахійські Гарц і Міллер подали свої спостереження над новим средством антисептичним. Антиіоніна розпущена в воді з милом в відношенню 1 : 1500 і 1 : 2000 забиває всі можливі шкідливі рослини; дріжджі позістають по доданню сего средства в малій кількості через довший час в теплих місцях цілком свіжі. Стисліші проби виказали, що при тім зістають знищені всі бактерії, що занецищують дріжджі, а сам грибок дріжджів не улягає змін навіть при доданню 5% антиіоніни, котра ще і тим важна, що дуже дешева і без воні. О діланню її на організм чоловіка не багато до тепер відомо.

— Електромагнес в хірургії. Робітниця вбила собі в руку голку; ушко всунуло ся уперед; голка зломала ся а в наслідок того позістав коло великого пальця відломок голки на 2 см. довгий. Щоби уйти операції болесній, запроваджено робітницю до центральної стації освітлення електричного, де уряджено електромагнес з прута залізного о 5 см. проміру і 30 см. довгого; сей прут обвинуто дротом мідним (1.39 мм. грубим) і получено з машиною дінамо-електричною о силі 110 вольт, яка служить до освітлення. В шкірі руки, в місця, де находила ся голка, зроблено малу дірку і до неї зближено електромагнес. Голка висунула ся зараз з тіла, причім робітниця не дізнала найменшого болю.

— Заляюдненє землі. Загальне число мешканців на цілій землі виносить около 1400 міліонів, з чого виходить на

Азію	826 міліонів
Європу	357 "
Африку	164 "
Америку	122 "
Острови Океанії	8 "
Австралію	3 "

Демограф англійський, Голет Шулінг, доповняє ці дані цікавими обчисленнями:

На 1000 людей замешкує 558 Азію, 242 Європу, 111 Африку, 82 Америку, 5 Океанію і околиці підбігуневі, 2 Австралію. Отже Азія сама має більше як половину людности цілої землі, підчас коли Європа ледви часть четверту, Африка девяту, а Америка дванадцятую часть всеї людности. Австралія не дорівнює помимо своєї розлеглості числу людей Лондона.

Скоро однакж возьмемо під увагу поверхню ріжних частий світа, порядок повисший зміняє ся, а на перше місце виступає Європа з 37 мешканцями на 1 км², по ній слідує Азія з 19, Африка з 5 і Америка з 3 мешканцями на 1 км². Загальна густота заляюднення цілої землі не переходить 11 мешканців на 1 км², так що пересічно кождий мешканець землі розпоряджає 9 гектарами ґрунту. Загальне тото пересічне число редукує ся до 2-8 гектара для одного мешканця Європи, а досягає натомісь 235 гектарів для мешканця Австралії.

Поміж ріжні краї Європи людність розкладає ся як слідує:

	На 1000 мешканців	На 1 км ²
Росія	262	19
Німеччина	139	91
Австрія	111	66
Франція	107	71
Англія	106	120
Італія	84	107
Іспанія	48	35
Бельгія	17	200

В Азії на 1000 мешканців припадає 424 Хінців, 357 Індів, 48 Япунців, 48 з островів східно-індійських, 23 підданих французьких, 13 Кореанців, 11 Салмонців, 9 Бірманців, 9 Персів.

На 1480 міліонів людности цілої землі, є 371 міліонів підданих Англії.

— Метричні міри мають свого великого противника в особі Герберта Спенсера, котрий оголосив особно свої листи, вже давнійше безіменно періодично друковані в листівку „Times“. Листи свої кінчать сей звісний учений ось як: „Я гадаю, що введенє укладу метричного, котре дає початок довгому окресню замішань, збільшило би суму перешкод, які тажують прийнятє укладу лінійного, а може

унеможливило би его навіть цілком; далеко користийшим буде зносити ще через час дальший недогідности, які впливають з теперішнього англійського укладу мір.⁴ Неохота та п. Спенсера до мір метричних толкує ся тим, що він є прихильником поділу дванадцятинного і передвиджує, що нинішний рахунок десяточний уступить з часом місце численю дванадцятинному.

— Учителі середніх шкіл. Бюджетова комісія прийняла після вносеня референта Бера помімо супротивленя міністра Гавча дуже значні зміни. І так для всіх учителів середніх шкіл є одна платня 1400 зр. річно; признане п'ятилітнього додатку не залежить від „задовольного поведеня в службі“; дальше учителі середніх шкіл можуть задля успішної діяльности не лише до VIII-ої, але і до VII-ої класи рангі поступити, а директори середніх шкіл і до VI ої класи рангі. Міністер Гавч заявив, що коли бюджетова комісія занадто великі зміни ухвалить, котрі потребували би більших розходів, то в таким разі хто знає, чи управильнене платні учителям середніх шкіл наступить і коли.

— Для гімназистів. З шведських гімназій буде в короткім часі всяка наука латинської і грецької мови викинена. Комісія, котру покликано ще 1890 р. для реформи науки у вищих школах, висказала ся за усуненем і виготовила проект закона, котрий предложено 1894 р. міністерству шкільництва. Відтам прийшов проект онюгди під наради стортінгу (парляменту). Міністер Свєрдрун сам, бувши свщеник, дуже холодно відносив ся до старинних мов, але бажав хоч якийсь переходовий час. Однак стортінг ухвалив всіми голосами радикалів і кількома голосами правих цілковите усуненє науки латинської і грецької мови з середніх шкіл без переходового часу. У нас якось перед роками говорили о знесеню науки грецької мови, котра непотрібно морочить молодим ученикам голови, але опися все притихло і доси остало все при старім, але чи при добрім, о сім сумніваємо ся, може ухвала шведского стортінгу і у нас пригадає сю важну справу.

— Стовні телеграфічні з паперу суть найновішим винайденєм в промислї виробів паперових. Масу паперову мішає ся з бораксом, солю і другими субстанціями, а праса гидравлічна надає їй подобу вальців в середині порожніх. Стовні паперові мають бути значно користийші від деревляних не тільки длатого, що суть багато легші, але і для того, що они опирають ся далеко лїнше против впливів атмосферичних.

— Помости з паперу тепер в Сполучених Державах американських дуже розповсюджені і улюблені, бо они в багатьох виглядах лїнші, як деревляні помости. Передовсім они тим добрі, що після відомостей технічного бюро Лідерса в Герліцу не мають шпар, а тим стає ся неможливим нагромадженє пороху і шпідливих грибів, як се дїє ся при звичайних помостах. Нові паперові помости консервують добре тендо і помімо їх твердості стунає ся на них з приємністю, бо мягко, щось ніби так, як при лінолеум (масї). Сї помости багато дешевші від помостів з твердого дерева. До паперової маси додають трохи цементу і потім розсипають ту масу у формі порошка. Коли дістане ся той порошок, робить ся з него масу, розливає ся на поміст і притикає ся вальцями, а вкінці намащує ся фарбою, якою хоче ся.

— Сїрники з паперу. Давний звичай паперових скруток уживаних до запалюваня люльок, навів на гадку уживати звиненого паперу замість дерева до виробу сїрників. На ту гадку понав один Американец і має надїю всі нинішні сїрники витиснути з торговаї своїми паперовими. Після его обчислень будуть паперові сїрники дешевші ніж деревляні, особливо тому, що ціна дерева безпастанно підносить ся, а крім того они будуть легші, що знов дасть зиск при перевозженю. При виробі паперових сїрників перетягає машина кусники паперу через розтоплену стеариночу масу і звиває їх в тоненькі рурки, досить тверді до виробу сїрників. Рурку відтак тисне машина на кусники, а потім уживає ся їх так як деревляних патишків при фабрикації сїрників. Паперова рурка має скорше запалювати ся, як дерево.

Постанови властей шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила зачислити книжки п. з.: „Читанка руска для третьої класи шкіл середніх“ у Львові 1896, накладом фонду краєвого. Ціна опрацьованого примірника 1 зр. 20 кр.; дальше книжку „Виїмки з народної літератури українсько-руської XIX. в. для вищих клас шкіл середніх, уложив Александер Барвіньський ч. II.“ друге виданє. У Львові 1896. Накладом фонду краєвого. Ціна опрацьованого примірника 2 зр. — до книжок дозволених при науці руского язика в середніх школах; вкінци книжку п. з.: „Християнско-католицький катехизм для I. класи шкіл середніх, уложив Алексей Торонський. третє виданє, у Львові 1896, накладом фонду краєвого. Ціна опрацьованого примірника 1 корона“ — до книжок дозволених до ужитку при науці релігії в середніх школах.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Підгайцях розписує конкурє:
I. на посаду гр.-кат. катихита при 5-класовій школі мужескій в Підгайцях;
II. на посади учителїв молодших при 2-класових школах в Гнильчу, Новосілиці і Завалові;

III. на посади учителїв самостійних при 1-класових школах в Бенявій, Голгочу, Котузові, Литвянові, Носові, Раківці, Славентині, Соснові, Старім місті, Увсю.

Речинєць подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Тернополи розписує конкурє на слїдуючі сталі посади:

I. на посаду управителя при 3-класовій школі в Ладичині;

II. на посаду учителя при 1-класовій школі в Байківцях.

Речинєць подань до 30. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Грибові розписує конкурє:

I. на посади учителїв молодших при 5-класових школах в Грибові (група III) і в Тяжковичах (група II.);

II. на посади учителїв при 1-класових школах в Баниці, Берестю, Бичарові, Фльоринці, Полянах, Ваврці.

Речинєць подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Ниску розписує конкурє на посаду учителя старшого при 5-класовій школі в Руднику (група II. або III.).

Речинєць подань до 10. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Коросні розписує конкурє:

I. на посаду учителя молодшого при 6-класовій школі мужескій в Коросні;

II. на посади учителїв (учительок) при 1-класових школах в Мшані і Знидрановій.

Речинєць подань до 30. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Рудках розписує конкурє на слїдуючі сталі посади:

I. на посади учителїв (учительок) молодших при 2-класових школах в Чайковичах, Горожанин;

II. на посади учителів при 1-класових школах в Бенківій Вишині, Хишевичах, Хлоничах, Голодівці, Короні, Новосілках опарських, Лівчицях, Підвіринці, Роздільовичах, Ричихові, Татариніві, Ваньковичах і Дашках завязаних.

Речинець подань до 15. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Заліщиках розписує конкурс на слідуєчі сталі посади:

I. на посаду гр. кат. катихита при 5-класових школах мужескій і женській в Заліщиках;

II. на посади молодших учителів при 2-класових школах в Новоїзці, Костюковій, Синьковій Торскій, Угринківцях і Винятинцях;

III. на посади учителів самостійних при 1-класових школах в Бедриківцях, Блищанці, Хмелеві, Добровілях, Дулисках, Дзвиничу, Голіграді, Головинцях, Іваню, Колодзівці, Костельниках, Кошилівцях, Кулаківцях, Милівцях, Мишківі, Печерній, Солоні, Сверківцях, Щилівцях, Шутроминцях, Шинівцях, Ворволинцях, Зазулинцях і Жежаві.

Речинець подань до 30. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Мостисках розписує конкурс на слідуєчі сталі посади:

I. при 3-класовій школі в Чернівці посада управителя, старшого і молодшого учителя;

II. при 2-класовій школі в Стараві посада молодшого учителя;

III. при 1-класових школах в Архавській Воли, Годинах, Підлісках.

Речинець подань до 20. падолиста.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Чесанові розписує конкурс на посади учительські при 1-класових школах в Дикові новім, Футерах, Горайці, Корониці лісовій, Люблинці старій, Лівчи, Нароли селі, Опаці, Подемичній, Сухій воли.

Речинець подань до 10. грудня.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Дрогобичі розписує конкурс:

I. на посаду молодшого учителя при 2-класовій школі в Грушіві;

II. на посади самостійних учителів при 1-класових школах в Білчу, Вистриці, Довгій ад Медичній, Кропивнику старім, Літній, Опарах, Попелях, Радельчу, Тинові, Уличній, Урожи, Винниках, Залітці.

Речинець подань до 22. падолиста.

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для дітей і молодіжи.

Передплата 3 зр., і зр. 50 кр.

Адміністрація „Дзвінка“: у Львові улица Академічна ч. 8.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на пів-
роковий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУССКОГО ТОВАРИЩЕСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Миколая
ч. 18.

Неопечатані ре-
клямації без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Буквар на страшнім суді.

(За Сафіром переповів Павло Курців.)

Русинам суди так дали ся в знаті, що послідний Божий суд назвали страшним. Пани називають той суд „остатечним“, значить: послідним, бо тогди вже всі суди показують і процеси покінчать; Німці назвали той суд наймолодшим (das jüngste Gericht), бо найстарший був той за сочевицю, коли перший процес о первородство і спадщину зараз таки на місци скінчив ся.

Та наймолодший суд, як его назвали Німці, то не буде суд, в котрім самі наймолодші судці будуть судити; се було-б великим нещастєм для наших грішних душ: бо молоді референти, молоді судці, молоді реньські вина швидко всенсають ся в кров. Дуже молоденькі закономольці не вдоволяють ся самою пошаною для справедливости, але їй жертви приносять, та, як молоді лицарики, менше пардонуять чим пристаркуваті герої.

Мужчини переважно мов ті реньські вина: зámолоду терпкі, а на старість лагідні; жінки противно: зámолоду як ті „Echter Ofner“ лагідні, а з віком стають щораз терпкіїші; а як зберуть ся разом і засядуть „судити“ (не конче зараз на смерть засудити, як радше добре обсудити!) то я завсїгди лякаю ся найбільше суду „найстарших“ ніж наймолодших, хоч наймолодший суд, як сказано, те саме, що і страшний суд.

Страшний суд не буде нічо иньше, як лиш чиста критика життя-буття зараз на першім листі „post mortem“.

Скоро за сьвітлом і житєм западе занавіс часу, тогди ті, що тут кепськo свої ролі відиграли будуть дальше спокійно лежати; за теж тих, що грали добре, викличуть з їх гробів, а в привіт загремить їм над головами небесний оклик: „Славно!“

Тамтим, що то партачили свої ролі, виточать тяжкий процес. Процес той буде значно ріжнитися від наших процесів, бо страшний суд вислухав всіх в однім дні і все в тім однім дні рішить ся. Там не буде ні термінів, ні рекурсів, ні ревізій, а що найгірше, що адвокати там зовсім нічо не зароблять.

Недавно якось мав я нагоду і сам застановити ся над сею кокетною дамою, що то справедливою зве ся, котра до кожного залицяє ся, а рідко коли кому ширу приязнь оказує. Гадка об тім не давала міні спати; тяжкі сні взяли мене в свій тісний арешт і аж над досвітком уложили ся образи якось поряднійше і льотічнійше. Грімкий гук з удару позавини роздер стіну моєї кімнати, щеливою вступив судія спрашного суду, вхопив мене за руку і сказав:

— Вставай, збирай ся та ходи зі мною: побачиш як я буду мерців судити!

Надармо вимовляв ся я:

— Високоповажаний Пане судие, я зовсім не цікавий, бо я ледви що лиш з одного суду прийшов! — нічо не допомогло і я, рад-нерад, пішов. Як стій вирушили ми в дорогу, зробили мату воздушну прогульку, а станувши знов на землі, прийшли ми до великої бібліотеки. Сотки-тисячі томів стояло там довкола в великаньських шафах, а по підлозі валяли ся тисячами рукописи.

— От тут — каже страшний судець, — тут хочу я зробити маленьку муштру з тисяч тисячами упокоївших ся душ, що у отей родинній гробниці Бібліотекою званій, погребені.

Він засів посеред світилиці, (я коло его шіг) — і почав громово-прошибаючим голосом кликати:

— На суд ви, всі душі і духи!

Страшним скрипом заворушились шафи: томи і книги розтворювались в фебричних судорогах а всею тріщало тяжко зітхаючи.

По хвили мовчанки прорік знов судець:

— Ви, всі книги, всіх язиків, всіх народів і всякого звання: віддайте кожному його питоменність; віддайте всі покрадені помисли, запозичені гадки, всі із старих паперів повідписувані і понаслідовані системи, поперелицьовані винайденя, словом все, що ви вашим попередникам позагарбували та поперероблювали; зберіть те все і віддайте їх первісним і справдішним аластителям.

Межи чотиристатисячними томами повстала велика метушня. Книжки бігали перестрічували ся виючи і скреготучи зубами, відносили і віддавали та заспокоювали на всі сторони свої претенсії. Цілісінькі шафи перебігали до других кімнат, та клались перед иньшими шафами. Величезні фоліанти та грубезні квартали драпали ся в поті чола на горіща до старих пандектів, а вертали відтам тоньські і гнучкі мов бідолашні пискорі. З безчислених книг вивандрували цілі сторони і розділи зі всім своїм знарядом, цілі системи з найновіших філософічних студій перебрались в старезні ледво дочитні книжки. Майже всі чотиристатисячні томи вертіли ся, заломлюючи руки та заводячи; всюда колотнеча, зойк, плач, тяжкі ридання, набожні зітхання та шльохи — сказано: як на страшнім суді.

Лиш одна мала, на око непобказна книжчина стояла тихо в своїм кутику і придивляла ся байдужно тій загальній мандрівці книжок.

Се був Буквар.

І коли все довкола було в найбільшій заколоті та глоті, буквар стояв собі тут ніким недіткнений з чистою совістю та в почуттю своїй простодушної достоїности.

Тимчасом між чотирьохстатисячними томами наступали даліше всілякі події.

Величезні прегарні видання і збірні письма новіших і найновіших поетів вертали на свої місця чистісеньким білим папером. В деяких книгах лиш сюд то туд чоріли ся поодинокі рядки; сі поодинокі рядки або слова і букви, що остались на папери тих величезних і збірних писем були справді питоменністю їх авторів, а прочі картки праць були пусті та білілись, неначе великі сніжні поля. Найбільша часть ріжних книжок мала лиш заголовки та місце друку на собі.

Голосна дивовижа стала ся зі старими клясиками. Нераз одному грецькому або римському клясику приносило нагло десять тисяч Німців, Французів, Англіїців, Італійців і ин. одні і ті самі закрадені річі, а за ними шкандибало трівожливо кілька скулевих Русинів, несучи по кілька речень або слів.

Клясики лиш усьміхали ся на таку дрібницю. — Ідїть з Богом! — казали клясики, клепаючи Русинів по плечах; — ми й самі більше крали з жартів, як ви отее на правду та з konieczности.

Иньша річ була з Німцями, Франгузами, Англіїцями та другими: Тоті понаносили велику силу, але в яким виді? Поперекручуване, пороздроблюване, поницьоване, поприкрашуване, позв'язуване: тисяч-тисячно поперетворюване. Надармо кричали клясики:

— Боги безсмертні! Се що за диво? Я сего не годен пізнати, се не від мене!

Тисяч-тисячні томи мусїли повернути гадку в первісну форму, щоб її клясики могли прийняти як свою питоменність. Часто-густо лучалось таке, що книжка бігла до другої книжки, та відносила їй вкрадену з неї гадку, а тамта лиш зайойкала в розпущі: „ой йой, йой! та і я сама вкрала се в тої а тої!“ і несла гадку до тої а тої. „Ох, — казала знов тамтота, — та я також се викрала тій а тій!“ і несла сама знов даліше. Так то часто кружляла гадка, помисел, слово через сотки книжок, заки добились до своїх первісних властителей.

Бідолашні Русини лиш плічми здвигали, дивлячи ся на дивовижні короводи з німецькими перекладчиками та переладчиками, котрим иноді й заголовка не остало, так, що не мали вже чого й вертати на свої місця.

— Як могли ті люди, та таке робити! шептали Русини між собою.

— Ну, відказав практичний Англієць; не будеш дбати, не будеш мати!

— А суд же на те що?

— Малих злодіїв більше карають, як більших, а великих таки й не чіпають!

Між тим перекладчики водились та тягались за чуби з оригіналами, як прим. Горацій з д-ром Нірибергером, Шекспір з Готаєр-Масром.

— Їй Богу, що се не а! кричав оригінал.

— Таки без жарту, що се самісенський ви! Та вже ми ліпше знаємо! — вговорювали перекладчики.

Горацій боронив ся руками й ногами, вкінці мусїв Нірибергерівські переклади признати за свою власність. Бідний Шекспір попав в велику матню з одного боку з перекладами Масра а з другого боку з драматичними поглядами Тіка, що натручувались ему з цілою силою.

— Чого ви хочете? Се не мої думки, се не мої гадки! — однак они чіпились єго як репях коужуха горлаючи :

— На возьми собі своє!

Шекспір утікав по всіх кімнатах бібліотеки, а Маєр і Тік за ним. Вкінці Шекспір пхнув зручно Маєрівські переклади драматичним поглядом Тіка, бо як раз они оба уважали себе за правдивих. Та бідному Шекспірови вже мабуть суджено було не минути лиха. Фрідріх Ферштер з Берліна з'явився зі своїми об-роз- і перероблюваннями то Ришарда третього, то Юлія Цезара, то других творів Шекспірових і загнув по берлінсько-англійски :

— My dear Шекспір, приношу Вам осьде ouur Works!

Бідного Шекспіра вхопили корчі, хотів утечи і закричав горесно :

— A horse,*) a horse; a whole kingdom fer a horse!

Та дарма! Бідному Шекспірови прийшлося прийняти і Ферштерівські партацтва за свою власність.

Далеко забавнійше ніж з книжками вийшло діло з композиторами. Тут лежали натовплені партитури найновіших і найстарших композиторів, а судець страшного суду догадуючись, що в новіших композициях найбільша часть чужої власности, обрав коротшу дорогу; він замахнув бунчуком і рішив :

— Зі всіх новіших композицій має тут ставити ся все, що істинно нове; старе, закрадене правдивим фенієм і всі ремінісценції нехай остануть.

Накопичені партитури почали підносити ся і віддувати ся поволи, лиш опери Моцарта, Бетовена, Вінтера, Салґеріого, Гретрия, Даляйрака, Чімарози та ще кількох і мала горстка творів лежала спокійно.

Зі всіх новіших, найновіших, особливо-ж з найновіших композицій виїхали тут то там диссонанси, або пусті та галасливі звороти, що своїми проразливими вересками аж за серце хапали.

Переглянувши сї партитури опісля, не було вже в них нічого більше, лиш Quodlibet зі всіх клясичних композицій, а межі ними щелини, де був композиторський кіт нових композиторів. Россійого 43 опери лежали тут так само як і иньші вдалиці, що то себе обоюдно окрадали.

Тимчасом в кімнаті не втихали верески найновіших композицій, а судець мусів отворити вікно, щоб они вилетіли на свіжий воздух. В кімнаті ставало щораз тихійше. Чотиристатисячні томи скупались неоподаїк в один малий гуртець. Найгрубіші та найтовстїйші книги стояли витончені, вихудлі, а їх попередні оправи повіддували ся та пообвисали тепер на них, мов широчезні халати на вихудлім сухотнику. Лиш один Буквар стояв собі преспокійно в незміненім видї.

Я й сам, перечуваючи по щирости, що буде біда, зараз таки при входї вхопив потайком свої письма, та сховав за пазуху. Со страхом і трепетом досягнув я тепер за ними, та аж мороз поребіг міні по хребті, коли пересвідчив ся, що їх вже при мені нема! Бог вість, що з ними скоїлось.

Нараз промовив судець поважним голосом :

— Ще не кінець судови: ви малі осталі рештки і ти Букваре, приступіть до остаточної розправи, до послїдної переправи через limbos parentum et infantum.

*) Коня! коня!

Оставші рештки книжок уставились одесною, а Буквар ошуюю судці, а сей прорік:

— Що-ж ти робив Букваре, і чому лиш ти один видержав сей великий тяжкий і послідний іспит?

Смирно, але в благороднім почуваню своєї достоїнности відповів на се Буквар:

— Бо я в собі на двох сторінках міщу ціле знане і все те, що ще в тих витягах чотирьохсоттисячних томів пописане.

— Добре, — сказав судець, — приступайте оставші недосудки, до борби з Букваром!

На се останки теологічних праць: Ціцера, Августина, Клеменса, Евсевія, Петра Абелярда, всі кабалґістичні і рабінїстичні викрути поставились гордо проти Букваря, але сей сказав:

— Всього, що у вас написано, вичую я дітй, скоро зачнуть азбукувати: „Страх Господень є початком і кінцем всего“.

Судець махнув рукою, теологічні останки щезли, а Буквар зажив дрібку табаки.

Тепер виступили скуплені в громадки філософи: Плато, Сократ, Пітагора, Біас, Бако, Льоке, Талес, Декарт, Спіноза, Ляйбниц, Кант, Вольф, Шеллінґ, Фіхте, Гегель і мн. ин. та змірили Букваря схолястично-скептичним оком, та Буквар каже:

— Всього, що у вас пописано учу я дітй як лиш пічнуть азбукувати: „Пізнай себе, буде з тебе“.

Судець зиркнув, філософічні останки щезли, а Буквар зажив знов крихту табаки.

З бренькотячими забавками натягнув гуртець учених в праві: Куяций і Гіґо Гротей, Коцей, Шурцфляйш, та б. ин., дальше римске право і канонічне право, звичайне право і лонґобарске ленне право та сі три „С“: *Constitutio Criminalis Carolina* виступили по крutarски проти Букваря, одначе сей сказав:

— Всього, що у вас там пописано учу я дітй, як лиш стануть азбукувати: „Ліпша солом'яна згода, ніж золотий процес!“

Судець махнув, учені в праві щезли, а Буквар зажив спокійно дрібку табаки.

Виступили панове медичники всі від Галена до Гомеопатів, котрі ніч ще меншим від нічого лічать, та визвали Букваря, но сей сказав:

— Всього, що у вас написано, учу я дітй, скоро візьмуть ся азбукувати: „Кому на вік, тому й на лік; а на смерть ліку нема!“

Судець кивнув, медичники щезли.

Буквар заживав гомеопатичну крихіточку табаки, коли надтягнуло множество педагогічних писем: Базедов, Руссо, Пестальоці, а Буквар сказав і їм:

— Всього, що ви пишете, учу я дітй, як зачнуть азбукувати: „Учи ся серденько, будуть з нас люди!“

Судець зирнув і педагоги пропали.

Виступили історичні письма: всесвітні історії і спеціальні, державні і краєві а Буквар сказав:

— Всього, що з вас учать ся, учу і я дітй, коли починають азбукувати, а іменно: „Згода будує, незгода руйнує.“

Судець махнув рукою, історичні книги пропали а виступили хитрі-мудрі політики, певні своїй перемозі, але Буквар сказав:

— Ваших всіх системів учу я дітей зовсім по просту: „Кожда рука к' собі крива“.

Судець кивнув, політики щезли, а виступили арифметики і альгебраїсти, але Буквар сказав:

— Вашого цїлого знання вчу я дітей на память, а іменно: „Один раз один, в один“.

Судець кивнув, арифметики пропали.

Тепер прийшли всі системи фінансовости та проєктовці, а Буквар сказав:

— Всіх ваших спекуляцій вчу я дітей на однім простім примірі: „Девять від вісім не мож треба позичати“.

Судець махнув, рахмайстри пропали.

На їх місце виступили майже самі недогризки кухарських книжок, одначе Буквар сказав:

— Всебóг, що тут ще пописано вчу я дітей найліпше: „Голод найліпший стравовар!“

Судець кивнув, стравоварські книжки щезли, а прийшли описи подорожній, всебóг-навсебóг один малий зшиток. Сей зшиток чепурно поставив ся до Буквара, але сей сказав:

— Всіх ваших досвідів вчу я дітей так: „Дурий хоч сьвіт перейде, таки дурийм все буде!“

Судець кивнув, подорожницькі щезли.

Прийшли останки лизаних часописів, але Буквар сказав:

— Того, чого з вас учать ся, учу я дітей в школі: „Хто бреше без міри, не має віри“.

Судець махнув, часописи щезли, а виступили поважно композитори та строїтелі різних інструментів, підручні школи, орхестранти та ми. ни. а Буквар сказав, заживаючи табаки:

— О всяких музикаліях та інструменталіях поучаю я дітей в школі так: „Як вам буде біда грати, так будете ви скакати“.

Судець кивнув, а музиканти щезли.

Вкінці виступили компоністи вокалій, соль, дуєтів, терцетів, квартетів і т. д., а Буквар сказав:

— О вокаліях учу я дітей ось як: „Оли хто ситий то сьпіває, бо тогди і голос має“.

Судець дав знак, сьпіваки щезли, а Буквар зажив поважну пущку табаки.

Саля була зовсім порожня. Всі чотиристатисячні томи стокмили ся в Буквари, котрий стояв собі осьміхнений та заживав по дрібці табаки. Судець насмішливо зиркнув на мене, а я немов та дівчина спустив очі в землю. Вкінці з битєм серця відважив ся я запитати Буквара, що стало ся з моїми письмами?

— Такі письма, відказав Буквар, показую я своїм школярам як нулю в цифрах...

Я так сям налякав ся, що зовсім відійшла мені охота тратити чорнило та папір на дальші нісенітницї.

Чвертьстолітній ювілей семинарій учительських.

Під таким заголовком помістив в Львівській урядовій газеті п. М. Барановський, директор семинарії учительської ось яку історію розвою семинарій учительських:

Перед 25 роками було в Галичині на 5.936 громад, шкіл 2.322. На 5,418.000 мешканців Галичини учало до школи 156.000 дітей, отже на 1.000 мешканців 32 дітей. З загального числа дітей в віку від 6—14 літ, котре виносило більше як 1.000.000 учала ледви 7 часть. В тодішніх школах уділяло науки 3.000 учителів і учительок всякої категорії. Але які то були учителі?

З винятком невеликого числа учителів, що працювали по міських школах, котрі мали дуже мале образование педагогічне набуто в тодішніх препа-рандах, були то самі дяки і орфаністи. Хто пригадує собі давні школи сільські, той знає добре, що діти не виносили з них навіть знання читання і писання, а і з міських шкіл, не виносила молодіж великих відомостей.

Нині по 25 роках на 1½ мільона дітей в віці від 6—15 літ, а на мільон дітей в властивім віку шкільнім, то єсть від 6—12 літ, набирає науку $\frac{2}{3}$ з загального числа, бо около 600.000 дітей, в 3.600 школах публичних, а 210 приватних (надто було 453 шкіл замкнених з powodu браку учителів).

На 1.000 мешканців ходило до школи 86 дітей. В школах тих працювало 5.168 учителів і учительок укваліфікованих, надто 1.024 учителів і учительок без іспиту зрілості. Отже в роках 25 зросло число шкіл майже у двох, число дітей набираючих науку майже в четверо, а число учителів у двох, з чого $\frac{3}{4}$ мало фахову кваліфікацію.

Стан той не є вправді так світлим, бо в порівнянню з иншими країнами стоїмо ще низько, однакж і найбільший несаміст признаєть, що в послідних 25 роках власного заряду шкільного поступилисьмо значно наперед і що в загалі поступаємо. особливо, коли зважимо, що загал шкіл нинішніх сповняє належито своє завданє, уділяючи молодіжи не тільки певного засобу, коначних в життю відомостей, але впливаючи також на її уморальненє.

Скоро справді тішити ся можемо значним поступом на поли шкільництва і просвіти народної, то не мало заслуг припадає для семинарій учительських, бо они виобразовали і виховали тих численних учителів, що суть свідомі своїх завдань заводових і горожанських, котрі давши, мертву і бездушну школу народну, заміняли на місце науки і вихованя для дїтвори усіх верств суспільности.

Сего року минуло власне 25 років від хвилі заложеня перших семинарій учительських в Галичині, з ширшим програмом наук, замість давних препа-ранд, котрі так лихо приготовлювали до заводу учительского.

Сего місяця відбуде ся з того powodu у Львові чвертьстолітній ювілей семинарій, позлучений із з'їздом тіл учительських тих закладів; крім торжеств ювілейних, мають обговорюватись на сїм з'їзді усі важніші і жизненні справи дотикаючі устрою семинарій і їх потреб, приготовлюваня кандидатів до стану учительского і т. я.

З нагоди чвертьвікового ювілея семінарий учительських, годить ся пригадати бодай в коротці ті дороги, якими тота інституція переходила в нашім краю.

По мысли терезіяньского порядку шкільного (allgemeine Schulordnung) з року 1774, котрого введено зараз також в Галичині, мали школи нормальні, існуючі в столицях країв, побіч науки елементарної займатися також підготованем кандидатів до стану учительського. Таке саме завдання поручувано також деяким школам головним.

В році 1775 заложено у Львові першу школу нормальну, котра також безпосередно почала образувати препарандів до стану учительського. Курс для препарандів, звичайно укінчених учеників 4 класи або звичайних учеників гімназійних, трівав ледви 6 місяців і обіймав 5 годин науки тижневої, крім вправ в ученю в школі народній. В містах головних, де образовали ся препарандисти до шкіл міських, тривіальних, курс науковий трівав заледво три місяці.

Можна собі з того легко представити, як недостаточним було образоване заводове тодішних учителів. Се санкціонувала також політична устава шкільна, видана цїсарем Францом І. в році 1805. Для учительок не було курсів педагогічних, они мусіли приватно учити ся у учителів до заводу учительського. Тоті 6, взглядно 3 місячні курси педагогічні існували лїт 40. До перва року 1848 розширено курс педагогічний на рік, пізнійше на 2 роки, і отворено також курси педагогічні жіночі.

Коли краєва рада шкільна в році 1868 обіймала управу виховання публичного в Галичині, застала таких препаранд мужеских 7, а іменно в Бучачі, Ярославі, Кракові, у Львові (одна для шкіл рим.-кат., друга для гр.-кат.), в Перемишлі і Тарнові. Жіночих препаранд було 4: у Львові при школі Бенедиктинок вірменських, в Станьонтках і в Перемишлі при школі Бенедиктинок лат., вкінці в Кракові у Презенток.

Стан тих препаранд був нуждений, як се зазначає справоздане краєвої Ради шкільної з року 1868; они не мали ані однакового плану, ані персоналу учительського відповідно підготованого, ані підручників шкільних, а вже цілком недостаточні були они заосмотрені в средства научні і другі потреби. Краєва Рада шкільна випрацювала також безпосередно проект устави о семінариях учительських; заким однакж той проект діждав ся полагодження в соймі, управилила устава державна, ухвалена в маю 1869 року, організацію семінарий в дорозі законодавства державного.

На основі тої устави видало міністерство просвіти в році 1874 статут організаційний і план науки для семінарий учительських, котрий 1886 р. зістав змінений в дечім на підставі новелі шкільної державної з року 1883.

Перші семінарії учительські на засаді устави з року 1869 дістала Галичина в році 1871. Дня 1. мая 1871 отворено 2 мужескі семінарії: у Львові і в Кракові і 2 жіночі: у Львові і Перемишлі; дня 1. вересня 1871 року отворено семінарії мужескі в Ряшеві, Новім Санчі (котру перенесено пізнійше до Тарнова), Тернополі і Станіславові і ще одну семінарію жіночу в Кракові. Отворено отже 9 семінарий, 6 мужеских а 3 жіночі. В тих семінариях введено провізорично статут і план, споряджений краєвою радою шкільною; семінарії тоті були спершу трирічні; семінарії жіночі отримали курс четвертий року 1874, семінарії мужескі доперва в роках 1891—1893. Вправи практичні кандидатів і кандидаток в научаню і провадженю дітей відбувають ся

в 4-класових школах народних, полученных з семинаріями, а званих школами вправ. Семинарії мужескі мають крім того класу приготавляючу. Условієм прийнята до семинарій єсть укінчений рік 15 і зложенє іспиту вступного з відомостей які уділяють школи виділові, давнійше вісімкласові, після найновійшої устави з року 1895 сімкласові.

Семинарії учительські уділяють кандидатам і кандидаткам побіч загального образования, образования заводового педагогічного і методичного. Для того в тих закладах суть слідуючі предмети обовязкові: релігія, педагогіка враз з вправами практичними (педагогіка на психології оперта), дидактика з логікою, спеціальна методика предметів школи народної, язык польський, руский, німецький, географія, історія, математика і рисунки геометричні (в семинаріях жіночих арифметика з наукою о формах геометричних) історія натуральна, фізика, господарство сільске в семинаріях мужеских), каліграфія, рисунки від руки, наука музики і співу, наука гри на скрипці, наука гри на фортеп'яні і орґанах, гімнастика, роботи ручні жіночі, наука зручності.

Викладовою мовою є язык польський в семинаріях краківських, в Ряшеві і Тарнові, польсько-руський в семинаріях всхідної Галичини, почавши від Перемишля (на папери. *Прим. Ред.*).

Деять семинарій, założених в 1871 році не старчило для Галичини. Для того старають ся власти шкільні, щоби їх побільшити. І так отворено в році 1892 польсько-руську семинарію в Самборі, року 1895 такуж в Сокалі і польську в Коросні. Небавом мають повстати ще дві семинарії, одна в західній, друга у всхідній Галичині.

В міру зросту числа шкіл і їх розвою, а особливо закладаня нових шкіл і розширюваня існуючих, буде потреба закладати щораз нові семинарії, аж число їх буде таке, щоби достарчило достаточного числа учителів.

Фреквенція семинарій в пятилітних відступах часу була слідуєча:

	Семинарії мужескі	Семинарії жіночі
в році 1870/1	71	59
" 1875/6	510	352
" 1880/1	1021	713
" 1885/6	809	529
" 1890/1	724	556
" 1895/6	1894	640

В часі 25 літнього існування семинарій зложило іспит зрілости в семинаріях мужеских 2.715 кандидатів закладу і 742 екстерністів, в семинаріях жіночих 2.411 кандидаток і 590 екстерністок. Семинарії отже виобразовали до заводу учительского звиз 5.100 учеників власних, а над 1.300 приватистів, видали отже патент зрілости 6.400 учителям і учителькам. Ті числа вказують, що з виїмком неукваліфікованих сил учительских і невеликого вже числа осіб з давних препаранд, майже ціле нинішнє учительство народне образовало ся в семинаріях.

Дуже значне число давнійших семинаристів займає нині вже висші становиска, іменню учителів шкіл вправ в семинаріях учительских, учителів семинарій, в кінці окружних інспекторів шкільних.

Отсе коротквій погляд на діяльність семинарій в часі їх чвертьвікового існування.

Справи галицького шкільництва в бюджетовій комісії.

Комісія бюджетова радила над-етатом міністерства просвіти. В тій нараді брав участь і п. Романчук. Він домагався, щоби низші класи для гімназій і шкіл реальних були спільні. Для заради недостачі кваліфікованих учителів для шкіл середніх треба змінити групи предметів, викладані поодинокими учителями. Нарікав на переповнені галицьких шкіл, але сему можна як найліпше зарадити заснуванням нових гімназій, а не заострюванням вступних іспитів. Передовсім руске населення в Галичині покривджене на полі шкільництва; доконче треба отворити нову руску гімназію в північно-східній частині Галичини і заснувати руску семінарію учительську у східній частині краю. Вкінці домагався бесідник знесення оплати шкільної (чесного). Щоби бути увільненим від оплати половини чесного, повинна вистати „достаточна“ нота з обичаїв і пильности (а не як тепер аж „добра“ нота).

Справи галицького шкільництва займали сим разом бюджетову комісію трохи більше, як звичайно, а один бесідник, пос. Едвард Гієвош представив галицьке шкільництво в дуже лихій світлі. Їм у відповідь другий польський посол Рutowский, але викликав лише ostrу відповідь Гієвоша, так що тепер галицька польська праса жалувалася на сего останнього, чого він так погано представив галицьке шкільництво і називав сей поступок заневищенням власного гнізда. Хоч деякі цифри в бесіді пос. Едварда Гієвоша не були точні, то все таки уважаємо його голос помітним, а деякі його заміти так справедливими, що годиться нашіх читателів познакомити з ними.

Пос. Едв. Гієвош жалувалася на невідрадіні відношення шкільні в Галичині. Обовязковий примус ношення мундурів сприяє многим бідним ученикам доступ до школи. До шкіл середніх ходять переважно діти селян і міщан, котрі по правді, як каже ся, о голоді і холоді мусять заспокоювати свою жажду науки. В Самборі н. пр. омлів хлопчина в гімназії і показало ся, що сей бідний ученик гімназійний не мав від трьох днів в губі нічого, крім кусника сухого хліба. А знаєте длячого? Ото 50 злр., які роздобув отець хлопчика, продавши останню корову, треба було ужити на закупню мундурка і оплату чесного, а на прожиток вже нічого не лишило ся. В підвищенню оплати шкільної і в обовязковім умундурованню добачав населення Галичини перепону для доступу в школи, перепону вигадану лиш против біднішого населення.

Відтак обговорив бесідник kwestію шкіл народних. Застеріг ся, що не покидає притім становища автономічного, бо галицьке шкільництво краще належить виключно до компетенції союму краєвого. Коли однак найбільші автономісти галицькі тут в комісії, а також в парламенті, обговорюють автономні справи краєві, як годівлю коней і безрого, то бесідник думає, що не порушить засад сеї автономії коли тут з сего місяця порушить kwestію годівлі — виховання людей, а то тим більше, що компетенція парламенту в тій справі запоручена законами, а також що просвіта народу не є виключно справою краєвою, але загальною, обходячою цілу монархію. В Галичині не може ходити до школи 700.000 дітей, (ся цифра невірна, бо після сирваздань га-

лицької ради шкільної не ходило до школи 390.000 дїтй. — *Ред.*) обов'язаних до науки шкільної, а то задля того, що 2.500 громад (і ся цифра невірна, бо таких громад є всего около 1.500. — *Ред.*) не має шкіл, а знов 400 шкіл етажових не функціонує задля браку учителїв. Причина недостачі учителїв лежить в лихій платнї учительській, при чім треба й се піднести, що учителї мусять на власний кошт їздити до урядів податкових. Галичина не може сама повести всіх тягарів. Доля учителїв дуже незavidна, тому ідуть квалїфіковані учителї на фінансових стражників, приватних офіціялїстів, бо їм там лїпше, як при учительській станї.

Такий чорний образ галицького шкільництва спонукав пос. Рутовського відповісти бесїдникови, тим більше, що пос. Гнєвош вже кілька разів без обиняків скритикував публично галицькі відносини. Пос. Рутовський закинув єму, що він не живе в Галичинї, отже не може добре знати галицьких відносин. На се відповів пос. Гнєвош остро, що его бесїда була обдумана серіозно, що чернав свої відомости з урядових справоздань.

Нове буковинське краєве товариство учительське.

Нове буковинське краєве товариство учительське „Bukowiner Landes-Lehrerbund“ відбуло свої перші загальні збори в суботу, дня 7-го с. м.

О 3-їй год. пополудня отворив черновецький учитель і тимчасовий голова К. Дубинський збори привітною промовою. Бесїдник подякував присутним за численну участь, котра доказує, як дуже потрібне було заснованє нового товариства, коли на перший поклик явило ся 102 учителїв. Дальше обговорив бесїдник в коротцї цілї товариства, котрі дадуть ся лише тоді досягнути, коли учительство лишить на боцї всякі національні змаганя, так що кождий учитель зможе в товаристві доложити і свої стараня для добра школи і учительства. В надїї, що всі учителї схотять працювати в згаданім напрямі, попитав бесїдник ще раз зібраних і виїс трикратний оклик в честь цїсаря, котрий учителї повторили з одушевленням. Опісля відсьпівано народний гимн в німецькій, рускій і волоській мові.

Коли предсїдатель зборів отворив збори, поставив уч. Іллї з Вижинцї внесення, щоби від цїлого буковинського учительства вислати телеграму до цїсаря з виразами лїяльностї і вірностї. Се внесенє повтали зібрані грїмкими оплесками і приняли его одноголосно.

Наступило справозданє провізоричного видїлу з его дотеперішної діяльности, по чім на внесення надуч. Савицького з Нових Мамаївцїв висказано уступуючому видїлову подяку через повстанє з місць. Дальше вела ся нарада над видаваням педагогічної часописи яко орґану новозаснованого товариства. Дебата вела ся довго і нїодї була горяча, а вкінци рішено поки-що видавати газету раз на місяць в німецькій мові.

По короткій перерві приступлено до вибору видїлу, до котрого ввійшли: член кр. шкільної ради проф. Єротей Пігуляк, надуч. Бадала з Вами,

уч. Дубинський з Чернівців, надуч. Іванецкий з Нової Жучки, надуч. Каміньський з Чернівців, уч. Кайндль з Чернівців, надуч. Шорш з Садагури, уч. Шульц з Чернівців і надуч. Зугавич з Заставни. Касовими контрольорами вибрано уч. Фаєрверка з Чернівців, надуч. Малика з Веренчанки і уч. Руснака з Чернівців.

Послїдню точку програми становили вільні внесени, при чім виявилось, що буковинські учителі почувають ся до солідарности з цїлим австрійським учительством і не хочуть піддати школу під цїлковитий вплив і заряд сьвященства, як то свого часу було у нас. Передовсім висказали збори на внесенє надуч. Носпєвича з Черепківців своє незадоволенє віденьській радї міській за те, що она не відступила нїмецько-австрійському товариству учителів салї в новім ратуши для загальних зборів. Уч. Іллї з Вижиці бажав, щоби предсїдатель зборів подав до відомости резолюцію нинїших учительських товариств супротив рішенє сольногородского віча католицького. Предсїдатель заявив, що всі учительські товариства в Австрії спротивили ся рішучо відданю школи сьвященству і рішили резолюцію, в котрій жадають задержання теперішнього стану. Збори одобрили се поступованє своїх товаришів по чину і прилучили ся до тої резолюції.

По вичерпаню дєвнього порядку подякував уч. Меркер з Глибоки предсїдателяви за оглядний провід зборам, по чім предсїдатель уч. Дубинський попрощав присутних в сердечних словах.

Обгризуванє нігтів яко прояв хоробливий.

Погана та а мимо того досить часта навичка особливо помежи дїтьми була предметом розслїдів д-ра Берільон'а, звісного в Парижи лїкаря хороб нервових і прихильника гіпнотизму. Студия его над онїхофагією (так називаєсь науково обгризуванє нігтів) містять в собі багато інтересних уваг, які тут в скороченю подаю.

Обгризуванє нігтів є шкідним передовсім для того, що тим способом ріжнородні мікроорганізми, які витворюють хороби, дістають ся до уст; надто складають ся нігті з материй, яких жолудок чоловіка не в силї стравити, отже навіть мала їх частинка може викликати болї жолудкові; кінці пальців стають погані, виглядають грубими, а рештку нігтя обводять шкірка, в наслідок чого чувство дотику притуплює ся, що справджено у многих учеників шкіл заводних.

Причини онїхофагії лежать по части в інстинкті дитини до ссання, що оказує вже новородок, котрий втягає до уст кождий предмет, який ухопить; один такий обая вродженого інстинкту увійде в навичку, а онїсїя стає ся актом автоматичним, несвідомим. І так прим. обгризують ученики нігті особливо тогди, коли учать ся завданих лекцій; один учитель гімназії розказував, що він сам обгризає часто нігті тогди, коли поправляє задачі. Суть дітя, у котрих сей наклїн оказує ся доперва в піанїйшій віці; тут причиною того

в головно наслідковане або дідичність; на шестеро дітей одного алькоголика огризали нігті усі без виїмку а навичку тоту з иньшими ознаками звиріднення прийняли від батька.

Взагалі оніхофатія, сама собою обридлива і шкідлива, іде звичайно поруч иньших налогів і збочень, як: поруч нехлюйства, перестрахи нічного, люнатизму, загинування і иньших вад укритих, котрі підкопують організм. Сам Берільон, а також і Юл. Боазен, котрі мали багато до роботи з ідіотами, епілептиками і дітьми слабого умислу, висказують ся, що обгризуване нігтів є майже певною вказівкою иньших налогів. Спостерігаємо також у тих дітей много ознак звиріднення, як: малу голову, зиз, нервові дрожання повік, неправильність в укладі зубів, вузке піднебіє, не однакову величину уший і др. Много таких дітей не вмів віддихати носом і спить з отвореним ротом.

Берільон робив розсліди в одній школі елементарній мужескій в Парижі. Показало ся, що на 265 учеників огризало нігті 63, що становить майже четверту часть цілого числа. В тій самій школі 53 учеників мали звичай огризати ручки до пер. В ліцеум оказав ся процент таких, що огризали нігті, майже такий самий, як в школі елементарній. В школі мішаній огризало на 50 дітей 17, то є 34%, в школі промисловій (де ученики були вже старші, літ 12—17) на 52 учеників огризало нігті 16, то є 30%, в школі жіночій (вік учениць літ 10—17) на 217 дівчат огризало нігті 63, то є 29%, що доказує, що дівчата не стоять під тим взглядом вище від хлопців. Найновіші розсліди предприняв Берільон в чотирох низших класах парижської школи міської, яка находить ся в дільниці замешкалій робітниками, на 187 дітей в віці 6—11 років огризало нігті 57, то є 30.5%. В закладі тім веденім внімково старанно, подали учителі свій суд о учениках, діткнених повисшим налогом. Ученики ті стоять на низшій степені умислового розвою від своїх ровесників, особливо-ж суть они менше уважні, письмо їх є менше рівне, менше читие. В класі, зложеній з 6—8 літних хлопців посаджено при осібнім столі найгірших зі взгляду на кариєсть і поступи; оказало ся, що з посеред шести там уміщених огризало нігті 5.

В англійських школах уважають той наліг яко рішучо шкідливий; там оглядають часто руки учеників і за обгризання нігтів карають остро; здає ся але, що тут кари мало помагають. Лікарі радять мастити кінці пальців яким гірким средством або завжди носити рукавиці; д-р Берільон пробував уживати гіпнотизму (сугестия, що дитина не вложить ані разу пальця до уст); на 14 случаїв осягнув він сям способом добрі результати.

Берільон не залишив своїх розслідів; він просить учителів і виховавців, щоби крім даних статистичних що до числа дітей, які обгризають нігті і означеня їх роду, віку і походження звертали увагу на слідуєче: Чи і о скільки діти, діткнені тою привичкою, стоять низше других під взглядом: 1) загального стану здоровля; 2) сили фізичної; 3) кариєсти; 4) пильности, уваги і памяти; 5) наклонів; 6) обичайности і приличности, (чи мають і які налоги при обгризуваню нігтів?); 7) порядку, (чи діти ті панують над своїми потребами натуральними особливо в почи); 8) зручности руки (писанє, роботи ручні); 9) талантів (спосібности до рисунків, співу і др.); 10) чи не впливає на той наліг наслідуванє посеред учеників тої самої класи? 11) яких средств зарадчих уживано против того налогу? 12) з яким результатом? 13) уваги загальні.

В і д о з в а.

В маю 1894 року завязалось у Львові при рускій гімназії товариство під назвою „Руслан“, котре покляло собі метою підпомагати убогу молодіж тоїж гімназії. Відома се загально річ, що більшість рускої молодіжи через цілий час гімназійних наук бореться безнастанно з крайною нуждою, щоби тільки дізнати своєї цілі. Лише дрібна частина сеї молодіжи находити підмогу в наших бурсах; значна більшість є полишена власним силам, а кілько то талановитих молодців мусить з жалем виречи ся вишого образования задля недостачі материяльних средств! Обовязок ношеня приписаних уніформів студентских від початку сего року шкільного вкладає на біди нашу молодіж нові тягарі, котрі злекшити поставило собі також за важну задачу товариство „Руслан“. Тож кождий, кому добро нашої молодіжи лежить на серци, признасть безперечно, що засноване нашого товариства було вельми пожадане. Щоби однак наш „Руслан“ міг задачу свою відповідно сповняти, мусить найти підмогу в як найширших кругах наших чоловіколюбивих людей. Знаючи отже, що Вашій Всечесности не може бути рівнодушною судьба нашої бідної шкільної молодіжи, звертаємось до Вас з запросинами, щоби Ви зволіли вступити в члени нашого товариства або бодай підпомочи єму одноразовим датком. При товаристві існує окремий фонд мундурковий, котрого уживаєсь на справляванє мундурків найбільшим, а вповні на се поведєнем і поступами в науці заслугоючим ученикам. На жаль сеї скромний фонд вже майже цілком вичерпаний, а тут багато ще молодіжи мусить терпіти побіч голоду і холод. — Щоби найбільшій частині нашої молодіжи подати відповідне помешканє, а що більше моральний провід, поставив собі виділ ціль, оснувати бурсу, як можна найскорше. Та доси фонд на ту ціль є ще дуже незначний.

Обовязки членів „Руслана“ зовсім не утяжливі: член звичайний довжен на цілі товариства платити річно що найменше 1 злр. вкладки, а член-покровитель що найменше 25 злр. нараз або в ратах по 5 злр. річно.

Адреса товариства: дирекція рускої гімназії у Львові.

В тім переконаню, що Ваша Всечесність не залишить і свою лепту докинути в користь убогої нашої молодіжи, остаємо з глибоким поважанєм.

Львів, в падолисті 1896

Виділ товариства „Руслан“.

В С Я Ч И Н А.

— Поворот Нанзена. Як вже було подане повернув Нанзен дня 7-го серпня до Норвегії з своєї виправи під бігуи, яку підняв 4. серпня 1893 р. Подаємо тут деякі подробиці о результатах тої подорожі. Коли допливав на північ островів Новосибірських, окружили єго корабель „Фрам“ леди, котрі занели єго до 84° 4' ширини геогр. — Дня 15. марта 1895 опустил Нанзен в товаристві Йоганзена корабель під шириною 83° 59' забравши з собою пси, санї, лодки і запаси поживаїня; він хотів по леду дійти як найдальше до півночі. Дня 7-го цвітня дістали ся оба до ширини 86° 14' і се було місце кінцєвє сьмілої їх виправи, так як дальше посуванє по леду було неможливим. Они звернули проте

свою подорож до краю Франц Йосифа, а дня 29-го серпня наїшли під ширіною 81° 12' відповідне місце до перезимовання, де остались до 19-го мая 1896 р. Як раз 18-го червня, коли они наміряли опустити землю Франц Йосифа, щоби лодкою поплисти до Шпіцбергу, стрітились з виправою Джексона, з котрою на кораблі „Віндвард“ добулись до Норвегії. Позіставлений під розказами капітана Сведрун корабель „Фрам“ освободив ся з увязнення ледів і повернув вже також. З дотеперішних коротких згадок Нанзена найважнішим є се, що море полярне, на півночі рівнобіжника має всюди глиbokість 1.600 до 1.900 сажнів (т. є. міри морської „фатом“ або „фад-м“ = 1829 м.), через що паде домисл, будьтоби моря полярні були дуже плиткі.

— Виправа бальоном до північного бігуна не зістала здійснена. П. Андрее, зражений засидим некоротним напрямом вітрів випорожнив вже свій балйон і повертає із Шпіцбергу до Норвегії. В теперішній порі суть ночі на півночі дуже довгі, а темнота збільшає небезпечність подорожі. П. Андрее заміряє однак проєкт свій довести до цілі року слідуючого.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшим на засіданю з дня 2-го с. м.: 1) Затвердити вибори на представителя учительства до ц. к. окружних рад шкільних: Володим. Борковского старшого учителя мужескої школи в Бродах до окружної ради шкільної в Бродах, Ів. Бояковского старшого учителя народної школи в Томашівцях до окружної ради шкільної в Калуші, Мих. Меклера директора мужескої школи в Ярославі до окр. ради шк. в Ярославі, Меч. Шефля старшого учителя мужескої школи в Надвірній до окр. ради шк. в Надвірній, Алекс. Новотарського учителя народної школи в Горожанці до окр. ради шк. в Підгайцях; 2) затвердити вибір Йоза. Влемера на представителя жидівської релігії до ц. к. окр. ради шкільної в Добромилі; 3) визначити на представителя учительства до окр. ради шк. в Рудках Апол. Домбровського управителя народної школи в Комарні; 4) іменувати учителями народних шкіл: Вас. Каминського в Виписках, Ник. Скотняного в Погорільцях, Мар. Вербицьку молодшою учительною 5 кл. школи женської в Надвірній, Пил. Микитина учителем в Руданцях, Мих. Урбівну старшою учителькою 5-кл. школи женської в Камінці-Струмилівій, Фр. Ольховського молодшим учителем 2-кл. школи в Белзці, Ром. Юрчинського учителем в Камінці-Пільній; 5) затвердити в учительстві в школах середних учителів: Вільг. Кучеру в гімназії в Бродях і Йос. Санойцу в гімназії в Рашеві; 6) зорганізувати народні школи від 1-го січня 1897: чотирокласову женську ч. III. в Станіславові і однокласову в Zubovmostax; 7) апробувати до ужитку в школах виділових книжку п. з.: „Руска читанка для шкіл виділових“ Львів 1896. Накладом ц. к. видавництва низжок шкільних. Ціна примірника оправленого 80 кр., а до середних шкіл: Д-ра Зигмонта Самолевича Вирави латинські. Часть I. для першої класи на язык руский переложив Ром. Цеглинський. Львів 1896. Ціна оправленого примірника 80 кр. і д-ра Зигмонта Самолевича Граматика латинська для першої і другої класи. На язык руский переложив Роман Цеглинський. Львів 1896. Ціна оправленого примірника 60 кр.; 8) поручити до бібліотек народних шкіл: „Історія Унії церковної на Русі“. В 300-лі рок-влни Унії берестейської написав Ф. П. На українсько-руську мову переклав Е. Б. Львів 1896. Ціна оправленого примірника 50 кр.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Долині розписує конкурси на сталі посади учительські при 1-класових школах в Човганах, Надіїві, Гузіїві, Пачиківі, Рахиві, Ракові, Струтині Вижнім, Тростянці і Воли Задеревацькій.

Речення подані до 15. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Терехові розписує конкурс на:
I. посади управителя і учителя старшого і молодшого при 3-класовій школі в Кобиловолках;

II. посади учителів молодших при більшекласових школах в Янові, Струсові, Хмелівцях, Дарахові, Довгіві, Глещаві, Главчи, Іванівцях, Могильниці новій, Підгайчиках Юстикових, Романівцях, Вербівцях і Задрості;

III. посади учительські при 1-класових школах в Боричівцях, Брикулі Новій, Малові, Могильниці Старій, Скоморошу і Тичині Новій.

Речення подані до 15. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Богородчанах розписує конкурс на:

I. посаду учителя молодшого при 2-клас. школі в Богородчанах Старих;

II. посади учительські при 1-класових школах в Бабчій, Виткові, Хмелівцях, Глубокім, Грабівцях, Гайбівцях, Горохолинцях, Яблунцях, Монастирцях, Маркові, Молоткові, Невочині, Похивцях, Саджаві.

Речення подані до кінця листопада 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Станіславові розписує конкурс на слідуєчі сталі посади:

I. на посаду управительки при 4-класовій школі женьській ч. III. в Станіславові;

II. на дві посади учительок старших і

III. на одну посаду учительки молодшої.

Заразом розписує ся конкурс на посади при місцевих школах женьських, які можуть опорожнитися в наслідок ободження вище згаданих посад.

Речення подані до кінця листопада 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Скалаті розписує конкурс на:

I. посаду старшого учителя при 5-класовій школі в Скалаті;

II. посаду молодшого учителя при 5-класовій школі в Скалаті;

III. посаду старшого учителя при 5-класовій школі в Підволочисках;

IV. посаду старшого учителя (учительки) при 4-клас. школі в Грималові;

V. посади молодших учителів (учительок) при 2-класових школах в Глібові, Краснім, Колодівцях, Остапівцях;

VI. посади самостійних учителів (учительок) при 1-класових школах в Чернишівцях, Лежанівцях, Луці Малій, Новосіцях Скалатській, Росохватцях, Саджавках.

Речення подані до 10. грудня 1896.

Передилата :

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р І А Н

РУССКОГО ТОВА. ПЕДАГОГИЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецкого
ч. 26.

Администрация
ул. Николай
ч. 18.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить Б. і 20. н. ст. кожного місяця.

Ювілей семинарій учительских.

З нагоди припадаючої в тім році 25-літньої річниці отворення семинарій в нашім краю, урядили збори учительські тих закладів в днях 20. і 21. падолиста з'їзд спільний у Львові, заразом за ініціативою тов. бувших семнаристок і тов. учительок уряджено з'їзд бувших учениць семинарій жіночих і зборів учительских тих семинарій.

В тім з'їзді взяли участь репрезентанти всіх семинарій учительских в краю а також бувші семинаристки.

Дня 20. падолиста зібрались по богослуженню до великої салі ратушевої давнійші учениці семинарій учительских, де їх повитала учителька п-ї Махчиньська, проф. Жулинський, д-р Коцовський (по руски) а надто надпрограмово п-а Бохеньська, учителька зі Збаража, котра одушевлена хвилею зібраня, висказала в гарній рускій промові, націхованій глибокими гадками, подяку учителям за те, що учениць своїх випроводили на людей, перенятих любовію до всего людского. Гарну сю промову прийняли присутні з признанем.

О годанї 12-ій того дня слїдувало перше торжественне засіданє. Сала ратушева була переповнена учасниками і запрошеними гістьми, посеред ко-крих заняв почетне місце Его Ем. Впр. Митрополит з архієпископами вірменським і польським, побіч них маршалок краєвий, віцепрезидент краєвої ради шкільної д-р Бобжанський з членами ради шкільної, президент міста і др.

Зібраних повитав іменем міста президент его д-р Малаховський котрий поміж иньшим сказав, що семинарії учительські виказали по 25-літнім істнованю своїм вже вельми поважні результати, а закінчив промову своєю же-ланєм: Щастя Боже!

Іменем комітету уряджуючого з'їзд, промовив директор семинарії учительської п. Л. Татомир, один з найстарших учителів семинарії. Бесїдник вказав на завданє учителів семинарії, а потім заявив, що властивою цілею з'їзду є удїлити собі обоюдно спостережень, пороблених в протягу чверть віку, рад і вказівок що до напрямку поправи і вицовнення неодного недостатку,

вкінці і взаїмне порозуміння що до спільних справ учительства. Своєгереження і уваги з'їзду зістануть предложені краєвій радї шкільній а надіятися належить що справедливі бажання і ухвали будуть розсмотрені і уваглені.

Вкінці подякувавши присутним князям церкви і костелів і другим достойникам за прибуття, підняв оклик в честь цїсаря.

Посол Ол. Барвіньський, член краєвої ради шкільної, підняв в своїй рускій промові, що загал зібрання, в яким репрезентовані суть церков, школа і родина свідчать, що суспільність зрозуміла значіння тих трьох чинників в вихованю молодїжи, а зазначивши, що семінарії дотеперішних результатів праць своїх не потребують встигати ся, бажав поводження в дальших працях.

Провідником зборів вибрано п. Ю. Турчиньського, директора семінарії в Станиславові, а заступником его п. Вімпелара, директора семінарії в Решові.

Дир. Турчиньський вказав в промові своїй на темноту нашого люду, яко головну причину лихого стану економічного нашого краю; учительство, сказав дальше, котре має місію виполоти ало не тратить надїї, що буде мати в тій працї поводження. Бесїдник порушив також положення стану учительского висказуючи надїю що краєва рада шкільна, чуваючи над розвитком шкільництва, не дозволить, щоби справа материяльного буття учителїв упала.

Дир. львівської видїлової школи п. Фопфара повитав зібраних іменем польського товариства педагогічного, а іменем товариства учителїв шкіл висших повитав з'їзд дир. гімназ. п. Прухницький, вказуючи на численні школи розсіяні по краю, порівняв їх до ватр, розпалених ночею в таборах, котрі свідчать, що табір чуває а закінчив бажанням, щоби вже в часі найблизшого слїдующего ювілею не було в нашім краю закутку без школи, школи без учителя, а мешканця без науки.

По тих промовах виголосив рад. шкільний п. Б. Барановський відчит на темат „повстання і завдання семінарий учительских і їх чвертьстолїтня діяльність“. Прелєгент цофнув ся о 100 років назад від коли вже займано ся живїйше народним шкільництвом і узнано потребу образовання учителїв. Красний сей відчит буде поміщений в „Памятнику з'їзду“.

Того дня пополудни 21 надолїста радили збори учительских семінарий а рівночасно осібю участянчки з'їзду бувших семінаристок.

Обрадам зібрання бувших учительок проходила п-ї Гротова зі Львова.

На підставі реферату п-ї Коссовської ухвалено слїдуючі резолюції:

1) Зібрання узнає потребу помножити число семінарий в краю;
2) з конечних, що найменше двох семінарий нових, одна ще попри існуючі, повинна находити ся у Львові;

3) зібрання освідчає ся за творенням паралельок в семінариях жіночих всюди, де тільки окаже ся того потреба.

П-ї Александровичева реферувала о організації шкіл видїлових жіночих. На підставі того реферату ухвалено:

1) Зібрання узнає конечну потребу зміни сьвіжо введених плянів в школах видїлових жіночих;

2) супротив есентуальної зміни тих плянів, зібрання домагає ся, щоби в працї над тою реформою, як взагалі у всіх справах шкіл жіночих, живітки учительки мали голос рішайучий бодай в такїй степені, як иньші, покликаві до того чинники.

П-ї Рейншмідт-Кучальська домогала ся, щоби власти заопіковали ся учительками так як те роблять вже з учителями, щоби уділювали їм урльовів в ціли приготования ся до іспитів, щоби їм давали стипендії і пр.

П-ї Александровичева заявила, що на разі сею справою заняло ся товариство учительок і отворило в своїм люкалю курси приготовляючі до іспитів, на котрі записало ся 40 пань.

П-ї Гроттова реферовала про „Огородці Фребльські“ і поставила слідуючі внески:

1) внести петицію до краєвої ради шкільної о виселення в міністерстві просвіти, щоби ті, що мають патент на управительок огородців, могли самостійно закладати і вести огородці приватні і могли бути управительками огородів міських без свідощтва зрілости;

2) внести поданє до краєвої ради шкільної, щоби Фреблянки могли отримувати посади учительок сільських;

3) внести поданє до ради м. Львова, щоби при всіх школах львівських утворено огородці Фребльські на взір того, який має школа ім. Зиморовича.

П-ї Махчиньська реферовала в справі заснованя другої жіночої семінарії у Львові.

Постановлено вислати в тій справі петицію до краєвої ради шкільної.

П-ї Пивиньська мала відчит на темат: „О скільки учителька народна може причиняти ся до розвязаня kwestії селянської.“

Резолюцій з'їзду зборів учительських семінарий повзято звизж 40. Подамо їх докладно в числі слідуючим, тут наведемо в коротці де-що з ухвал того з'їзду.

Резолюції з'їзду зборів учительських ділять ся на три часті: одні дотикають організації семінарий, другі плянів наукових, а треті відносно правних учителів. Резолюції секції організаційної домогали ся помноження числа семінарий жіночих в краю, виданя підручників до науки в семінариях; заряджене щоби в класах семінарий не було понад 40 учеників; означене особливо в семінариях утравістичних найвишого числа годин тижневої науки, закладаня семінарий, котрі би образовували учителів до шкіл виділових і народних висшого типу; заведеня в семінариях на науці рільництва практикантів і практиканток сего предмету, котрі би учили ся практично рільництва, заведеня курсів приготовляючих для кандидатів і кандидаток на учеників семінариальних, котрі би іспит вступний мали складати тільки з релігії, мов і математики, заведеня науки методи в семінариях і курсів практичних для приватних учеників і учениць семінарий, а вкінці доповненя шкіл народних по містах п'ятима і шістьма класами.

Секція плянів наукових домогала ся реформ або доповнень в способі научаня історії, особливо польської, географії, ботаніки, яку належало би попередити загальними відомостями о природі, хімії і механіки, гри науки фортепяну, заведеня обовязкової гри на скрипках, іспитів із співу, вкінці виданя співників церковних і костельних.

Резолюції секції третьої жадали урегулюваня прав учителів в школах виправ зі взгляду на платню і роки служби і регуляції винадгороджень для учителів семінарий на коректуру і праці в музеях.

Дня 21. пад. по полудня відбуло ся в сали ратушевої друге і последнее пленарне засіданє ювілейне, котрому проводив дир. Вішнелер.

Проф. Жулинський предложив резолюції ухвалені секціями з'їзду зборів учительських а п-а Паклерска резолюції з'їзду бувших семинаристок.

Засідання з'їзду замкнув дир. Вімпелер промовою в дусі патріотичним польським, забувши мабуть, що з'їзд відбув ся в столиці Русі галицької, та що в з'їзді і нарадах зарівно Русини як і Поляки брали участь — і при других нагодах не обійшлося без подібного шовіністичного заявленя, котрий зовсім не лицює з завданням педагогічним. І так виголосила п-ї Строкова наравті 20 падолиста вірш свого укладу котрий тхнув скрайним шовінізмом польським, а в котрім поміж иньшим сказано було, що ми (учителі і учительки) покликані в першій лінії до odbudowania zatraczonej ojczyzny, ale nie bronią i ogreżem ale nauką і т. д. коли тимчасом наші Русини, коби здорові були, не тільки свої реферати, крім одного о. О. Стефановича, виголошували по польськи і в дискусиях крім посла Барвіньського і д-ра Коцовського по польськи промовляли, хоч при повитаню з'їзду так рад. шк. посол Барвіньський, як проф. д-р Коцовський і п-а Бохеньска виразно в промовах своїх зазначили рівне право нашої мови підчас обряд ювілею; — а коли-ж вже само почуте гідности своєї народної не наказувало учасникам Русинам промовляти в рускій мові, то повинні були бодай згадані промови повитальні пп. Барвіньського, Коцовського і п-и Бохеньської служити учасникам Русинам директивною підчас дискусії, — але на жаль так не сталося, Русини самі помагали до відбудованя „ultraczonej ojczyzny“.

„Гигієна шкільного будинку і шкільної лавки“

написав **Д-р Яків Невестюк** лікар.

Конечність особливих гігієнічних мір, стремлячих спеціально до охорони здоровля шкільної дїтвори пізнано і узнано не дуже давно, бо доперва в послїдних двох або трьох десятках літ. За те однакже зразу хвачено ся енергїчно до направлення злого і старано ся дігнати занедбане як найскорше і сотворено спеціальну галузь гігієни т. зв. шкільну гігієну.

В радї постулатів новочасної шкільної гігієни найважливіше місце мають: гігієна шкільного будинку і гігієна шкільної лавки, проте о них поговоримо, щоби III. Учителі при будівлі нових шкіл та справленю нових лавок могли забирати фаховий голос.

I.

Будинок шкільний повинен стояти на ґрунті, легко пропускаючїм вогкість, а свободнім від примішок органічних тіл т. в. далеко від стоячих вод, шпнталїв, цвинтарів та сгервиск. Він повинен стояти на троха підвищеном і отвєртїм місці, фронтом звернений на полудне. Материял будівляний треба вибрати сухий і достаточнo пористий, т. в. пропускаючий воздух. [Пористого материялу вимагає ся для того, щo при замкнених вікнах і дверех вентиляція

відбуває ся через стіни, а вага тої вентиляції для здоров'я єсть дуже далекосягла.]

Само собою розумів ся, що наука в новім будинку шкільнім не може скорше розпочати ся, аж він буде комп'єтно сухий.

В будинку шкільнім повинні знаходити ся лиш шкільні комнати і мешкання учителів.

Виходові фронтові двері і сходи повинні мати достаточну ширину т. є. від $1\frac{1}{2}$ метра до 2 метрів.

Сходи зі взгляду на можливість пожежу повинні бути по можности камінні або цементовані. Високість ступнів сходових повинна відповідати розставі ступнів і не переходити 15 метра, а ширина ступнів 0.3 до 0.4 метра, щоб діти не падали та ніг не викручували.

Коритарі, взглядно єїни повинні бути просторі, світло повинно доходити до них безпосередньо, а не через скляні віконця із саль шкільних, надто вентиляція коритарів повинна бути докладна. На коритарях повинна знаходити ся в прикритім начинні вода, а єсли не можна поставити спеціяльної гардероби то вішалця (шараги) з річима повинні знаходити ся також на коритарі, а ніколи в класі, де відбуває ся наука.

Перед входом в школу повинні знаходитись приряди до очищення ніг, щоб діти не вносили болота, з котрого в класі поветєє порох, а з ним мілтон зародишів ріжних хоріб підносять ся у воздух, і при віддиху попадають у легкі учителя і школярів.

Комнати себто класи шкільні в більших поверхових школах повинні бути так розложені, щоб для молодших дітей класи находили ся в партері, або на першім поверсі, а для старших дітей вище, бо для малих не здорово ходити високо по сходах.

Відділи для хлопців і дівчат повинні по можности мати осібний вхід і осібні єїни, (Сей постулат ставлять лікарі для того, що по містах що раз то частійше спостерігає ся у шкільних дітей хоробливий ненатуральний потяг половий (Geschlechtstrieb).

Великість комнати, або класи шкільної залежати повинна від числа учеників. Припадаюча на кожного ученика площина (лавка до сидження, лавкестіл до писання і опертє, або плечики лавкові) вивозить середно 0.60 кв. метра. Для катедри учителя, печі і проходів належить ся також оставити по 0.60 кв. метра на кожного ученика, протєє отже сумарично на одного ученика треба числити 1.20 кв. метрів в площині; позаяк високість комнати вивозити повинна 4 до 4.5 метрів, то припадаюча на кожного ученика просторонь кубічна вивозить 4.8 до 5.4 куб. метрів.

Норма єя меншою від норми, якої жадає ся після гігієни на одну дитину в мешкальній хаті, а менша она для того бо наколи би жадало більше кубічної просторони на одного ученика, то класи мусїла би бути так великою, що наука стала би ся неможливою. (Причини подані више).

Австрійське право жадає 3.8 до 4.5 куб. метрів на ученика.

В Швайцарії 4.2 до 4.67 куб. м.

В Гамбурзі 0.90 кв. метр. площини а 3.36 куб. мет. просторони.

В Берліні 0.91 кв. метр. площини, а 3.44 куб. м. просторони.

Довгість шкільної класи не може бути довільною. Єї опредїляє ся тим умовієм, щоб ученик сидачий в остатній лавці, міг ясно і без напру-

жування читати написане на таблиці. Приймаючи, що букви і цифри писані на таблиці суть високі на 3,5 сантиметра, то в такому случаю нормальним оком можуть бути відчитані з відлеглості 10 метрів. Для того шкільним довготі класу школьної єсть 10 метрів.

Широкість класу повинна бути така, щоб ученики, що найдалше від вікон сидять, мали достаточне світло. Ми лікарі знаємо з досвіду, що сему постулатові відповідає ширина, або глиbokість класу не більша, як 7 метрів, і то навіть тоді, коли вікна єть можливо просторі.

Так отже, раціональною формою класу єсть прямокутник з боками, шкільним вздовж — 10 метрів, а в ширину 7 метрів. Площина підлоги буде отже 70 кв. метрів, а об'єм, або просторовий кубічний залежно від високості буде 280,00 до 315,00 куб. метрів. В такіх класах не повинно поміщуватись більше як 60 учеників.

Більшій класу класу не можна будувати також для того, що в більшій класу учитель не дасть собі ради.

Якщо ціла школа має складатись з одної класу, то гігієністи поручають форму восьмикутника систему Ferrand-a. Така будівля має ті добрі сторони, що освітлення і вентиляція єть дуже добрі, а опалю мало виходить. При тім форма хороша, багато в ній місця на розвішені мап і легко учителям цілу класу мати на оці.¹⁾

Сума площини всіх вікон в класу повинна рівняти ся по крайній мірі одній шостій частини площини підлоги даної класу.

Світло повинно падати з лівої сторони, бо тоді падаючі тіні не перешкаджають заняттям. Світло падає з переду догідне тільки для перших лавок і то не зовсім, бо воно осліплює учеників і перешкаджає їм в читанні з таблиці, котра звичайно стоїть коло учительського столу т. є. під світлом в сьому случаю. Світло падаючи з задку осліплює учителя, а світло з правого боку кидає тінь, котра перешкаджає ученикам в писанні.

Світло з двох сторін є дуже приємне і пожиточне, а крім того установа вікон на против себе пособляє ґрунтовній вентиляції, біда тільки, що не всюди можна так класу устроїти.

Найлучше було би, коли б світло падало з гори із стелі, як у фотографів, однак таке устроєння дуже дороге і з інших причин неварту.

Для заслони від зле падаючого світла потрібні єть у вікнах занавіси найлучше з полотна, бо уживанні „стори“ з павчків пропускають щільними світло, котре немало разить очі при шкільних заняттях.

Само собою розуміє ся, що близько вікон шкільної класу не повинні бути жадні будинки ані тіністі дерева, що на жалі по селах наших майже до регула належить.

Що стосовно штучного освітлення класу, то і тут ставить гігієна передовсім постулат, щоб світла було багато і для всіх місць в класу рівномірно. Полум'я не повинен рухатись т. є. миготати і осліплювати очі і кінці, продукти палення не повинні псувати воздуху.

Найлучше освітлювати газом, а далі олією, а найгірше нафтою.

¹⁾ Порівняй з Cohn-a п. з. „Die Schulhygiene auf der Pariser-Weltausstellung“ стр. 6.

В кожній класі повинна бути штучна вентиляція, бо воздух псує ся дуже скоро в часі лекцій шкільних.

І так: хемік Роскоє знайшов в одній англійській школі 23 до 31 частий углевої кислоти на 10.000 частий обема.

Німецький учений Брайтінг знайшов:

перед розпочатком лекцій	2.21 ⁰ / ₁₀₀	угляної кислоти
перед більшою павзою	6.87 ⁰ / ₁₀₀	" "
по більшій павзі	6.23 ⁰ / ₁₀₀	" "
при кінці равних лекцій	8.11 ⁰ / ₁₀₀	" "
при початку пополудневих	5.52 ⁰ / ₁₀₀	" "
при кінці пополудневих	9.36 ⁰ / ₁₀₀	" "
по полудни в порожній комнаті	5.72 ⁰ / ₁₀₀	" "

З тих цифр видно як скоро і до якого степеня росте в часі шкільних лекцій угляна кислота.

Крім угляної кислоти в видиханім воздухі находять ся: водна пара і летучі т. в. газові органічні полученя, а надто через диханє шкірне видобуваєть також угляна кислота, вода і також летучі органічні полученя а надто амоніак.

Найпростіший спосіб вентилявання є відсуненє засуви в печі і отворенє кватирок у вікнах.

В більших будинках по містах треба витяжних каналів, або вентилятора з горючою газовою полуміняю.

Температура комнати шкільної не повинна бути низша від 16° Ц. тай не виша від 19° Ц. Для міреня температури в класі повинен находити ся бодай оден термометер на стіні протинній від печі.

Стіни класи повинні бути крашені не їдовитою краскою на ясно сїро, або голубо. Темні цвѣти поглотаютъ много сѣвѣгла, а олїйна фарба є зла для того, бо синиєє натуральну вентиляцію через пори (дірочки) стїи.

Підлога повинна по можности бути зроблена з твердого дерева длятого, що тогди менше відриває ся частинок, котрі уносячєсь у воздух шкідно ділають на легки. Підлогу добре є запускати чистим горячим олїєм конопельним або льняним. Така підлога лекше дає ся чистити, не відлунує ся і довше служить.¹⁾

II.

Гигієна шкільної лавки.²⁾

Головна засада при робленю лавки шкільної є та: щоби лавка у всіх своїх частях відповідала розмірам дитинячого тіла т. в. повинна бути догідна для тіла, а що за тим постулятом йде: повинна бути завсїгди збудована після певних вимірів.

Високість лавочки, на котрій сидить ся а радше віддаленє від неї до підніжка зависить від того, кілько виносить віддаленє підколїшної ямки ученика від его-ж підощи, що звичайно 29 00 до 49 00 сантиметрів виносить. Цифру сю можна знайти если возьме ся 28 1/2⁰/₁₀₀ росту дитини. Лавка стіл є від лавки до сидженя віддалена горизонтально о певну вільну просторонь,

¹⁾ Dr. Julius Uffelmann „Hygiene des Kindes“ 1886 Seite 326.

²⁾ Dr. Fahrner „Das Kind und der Schultisch“ 1885 а також Dr. Frey „Der rationelle Schultisch“ 1886.

котру технічно охрестили Німці (Distanz) є. в. горизонтальний відступ між переднім берегом лавки до сидження, а заднім берегом лавки стола. Це віддалення повинно рівняти ся зеру (0), бо инакше грозить дитині сколюз.¹⁾ Тепер же віддалення вертикальне заднього берега лавки до сидження від площини лавки стола залежні від віку дитини, а взглядно від зросту дитини і зве ся різницею „Differenz“ по німецьки. Ся „ріжниця“ є тогди відповідна, если дитина пишуча не потребує піднимати плечи, а вигідно пише.²⁾ При кожній добрій лавці повинно бути оперте т. зв. плечики, котрі повинні бути такі, щоб часть позвоночного стовба т. зв. поясиця (regio lumbalis, okolica lędźwiowa) о них опирала ся т. в. плечики повинні бути випуклі (convex). Лавка до сидження повинна бути доволі широка, щоб на ній помістило ся ціле сидженя і $\frac{1}{3}$ бедра (uda — fenneg) т. в. ширина лавки до сидження повинна вносити 23 до 38 сантиметрів.

Если сидженя ширше то дитина при писаню не опирає ся о плечики і мучить ся, если же вузше, то не вигідно дитині.

Широкість лавки стола 40 сантиметрів. Нахиленя стола 5—6 сантиметрів. Під столом полицка на книжки. При кожній гігієнічній лавці потрібна конче підніжка. Широкість її має бути така, щоб ціла стопа на ній могла стояти.

Найліпше устроїти так, щоб підніжку можна підсувати і обнижати для більших дітей.

На кожного ученика потрібно 50—60 сантиметрів місця. Це є конечно, щоб при писаню ученики собі не перешкаждали.

Шкільні лавки повинні бути для кожної класи визначені, бо діти в певнім віці суть менше більше одного росту. Так єсть на примір в Саксонії, в Бадені, і в Америці.

Там, чи тут?

I.

„... За Десною, в недалеких від Чернігова селах Горбові, Грабовці, та иньш. вже більш року як став прокидатись штундизм. І духовне і світське начальство приймало вже „енергичныя мѣры“, але нічого не досягло. Весною сего року поліція звістила, що в Горбові знов прокинувся штундизм. Архирей обурился на тамошного попа, що той не звістив єго. Шп. боячесь за свою шкуру почав не в міру „усердствовати“ і доносити, що у всім винні учительки зі своїми вечірніми читаннями і т. ин. До того-ж світське начальство забажало вислати двох штундистів, але не своїм адміністративним розпорядком, на Кавказ (як звичайно поводить ся з штундистами), а приговором сільської ради на Сибір. На сільську раду (сільській сход) почали всіма силами впливати, щоб она постановила вислати штундистів як шкідливих і неморальних своїх членів. Спершу рада на се не згожувалась, та єї почали

¹⁾ Глади моя розвідка в попередніх числах „Учителя“.

²⁾ Діти котрі пишучи підносять рами в гору, треба пересадити.

заєстрашувати. Коли після одного зібрання ради дякувала учителька одному селянинові, що говорив на радї против засланя, се поставили найважнішим пунктом обвинувачення против самих учительок. — Почалось слїдство: вели его і справник і земський начальник і шкільний інспектор. Складалось се слїдство переважно з розпитування пона; учительку ні одну не питав ніхто ані разу. Нарешті діло пішло в повітову шкільну раду. Предсідатель ради, Глібов, що часами вдає з себе ліберала, але більш усього влюблений „в себя“, рішучо виступив против учительок; на него впливали і губернатор, і арендарі, і архирей — як тут остатись лібералом! Усі чиновники его піддержали. За учительок стояли тільки: члени від земства, предсідатель і член повітової управи, Тризна і Молявка, та на диво — два земські начальники. Оборонці учительок змогли досягти тільки того, що їх супротивники згоднісь на увільнене учительок не за розповсюдження штундизму (як вони бажали спершу), а за співчуте штундистам та за близкі зносини з народом!

Кінець усього — одна комедія. Швидко після шкільної ради на обідї у Глібова губернатор зволив пожалкувати, що учительок дуже сурово покарано. І всі чиновники з Глібовом „во главі“ заходились зм'якчити свою постанову. При старому рішенню оставсь тільки чиновник міністерства просвіти, не бачучи причин одмінити ледви не вчерашню постанову. Але для всіх иньших милостиве слово губернатора хіба не достаточна причина? — І повітова шкільна рада не маючи права змінити свої постанови обертає ся до учительок, прохаючи їх жалуватись на постанову повітової ради (в раду) губерньську.⁴

Житє і Слово, 1896 р. III. книжка, стор. 222.

II.

Було се в Галичині також минушого року. Учитель з С..., п. Л..., сидить собі на місці 6 літ зовсім спокійненько, власть з него вдоволена і люди „нічого“ не ражуть. В селї тім живе 80% населення руского, 12% Німців і 8% Поляків; в школі викладовою єсть мова руска. Що-ж робить учитель, а до того — як сам каже — Русин. Він вчить всіх предметів по половинї по польски, а по половинї по руски, підписувати ся каже дітям всюди тільки по польски — мовляв, щоби навчились прозвав Івася Різничка Янем Жезніч-кем, а Магду Довгу „Magdalena Długa“. Люди як звичайно люди; то хвалять собі учителя, що так про „паньски“ мову дбає і добре єї вчить; то ганять за вигребеньки, бо де-ж то правда — кажуть — щоби були євяти Ванди, або що тут край польський, а не цісарський (австрійський).

„Новий“ євятиє заходить раз на катехизм, та привитавшись питає, чи учитель не поміг би єму заложити читальні. „Мушу ся п. інспектора запитати“ сказав на се виминаючи, а коли євятиє наставляв таки на него, та подавав аргументи сказав п. Л. „заложіть кулку, то буду там належати і ходити, але до рускої читальні не піду“.

Що єї розмові не вчилося якось євятиєвикови добре. Став переглядати полишені на столї задачі. Видить, що діти пишуть все три задачі польські, а доперва четверту руску. Інтерєлює по годинї о се учителя. „Плян наказує — мовить сей простодушню — робити противно с. є. писати 3 задачі рускі а 1 польську, але що задушєвним бажанєм власти єсть, щоби вчити як найменше по руски, длятого я так роблю.“ „Але-ж ви топчете заїварантовані за-

коном загальним і шкільним права $\frac{4}{5}$ частин населення." „Ліпше тримати ся паньского кола як хлопекого плота, мовлять мудрі люди і я так роблю."

Скажіть — будьте ласкаві — де ліпші учителі: там, чи тут?

Убічні жерела образования.

Кожний з нас розумів важність образования; кождий з нас шукав его; тож скоро якунебудь привмність, якої уживаємо, чи то театр, чи концерт, чи виставу штуки або подорож, хочемо піднести у власних очах, виріжнити її від бездушного забитя часу, кажемо, що она має значіне образовуюче.

Так оно і справді є. Не сама тільки нудна школа і не менше нудні відчити мають монополі образования. Існує цілий ряд убічних жерел образования, а до тих належить і саме житє, сходини з людьми і розмова, дневники, записки власні і кореспонденция з привітелями.

Розгляньмо ся по трохи в тих ріжнородних жерелах. Кожде з них мало своє переважающее значіне в ріжнородних периодах історії.

Передовеїм житя. Се певно така школа, якої ніяка друга не заступить; много мудрців старинних образовувало ся майже виключно в тій школі; але се було можливим в тодішних часах, коли самі завданя житеві були дуже прості, а способи їх розвязаня не були ще предметом ніяких теорій; „наколиби нині хто хотів научити ся дечого з житя, мусів би тоту науку оплатити такою ціною, котра не стоїть в ніяким розумнім відношеню до її вартости", — говорить один німецкий автор, котрий розбарає питання, які нас тут обходять.

Виправді учимо ся в тій острій школі найбільше таких річий, яких найменше надїємо ся, а лекції житеві мають той великий хосен, що трудно їх забути, они мають теж і засадничу ваду: доходимо нею до знаня доперва тоді, коли не можемо вже з него користати.

Завданем образования є власне приготованє до того житя; ми хочемо щоби оно звільнило нас від конечности стати ся учениками, що побирають нераз сумні его лекції, але хочемо, щоби зробило нас майстрами, котрі з'ображають усе після своєї волі. Не виключає се однакож той правди, що житє діяльне є безнастанно інтересом до нової праці над собою, котра повинна трівати до послідної години житя, що оно насуває нові питання, визнає потребу світла. Чоловік, що усуває ся від житя не досягне ніколи всесторонного образования, хочби він ціле своє житє перебув посеред книжок.

Обставини товариські, сходини з людьми мають без сумніву дуже великий вплив на піднесенє позему інтелектуального.

Був час, коли головним жерелом образования були розмови з мудрцями, і не лишень старинні Атеїв, але і сальони французкі в другій половині XVIII віку були місцем подібних розмов, підчас котрих дотечно і легко до торкувано всяких питань природи і житя, розвязувано їх на скорі і висновувано основу мислей, яку заледви від нехочу кидали пізніше на папір.

Ст. Сімон обрав той спосіб до набути відомостей, коли в немолодім вже віку і по досить бурливім житю учув потребу зміни свого дотогочасного

трибу життя, щоби поступово урости на реформатора суспільності і основателя нової релігії.

Однаковож нині той спосіб дав би ся тільки з трудностю ужити. Полишаючи його засадничу ваду — поверховність і доривчистість набутого виховання, котре скорше стає ся знанем оперовань фразесом як витворення переконань, став ся нинішній салон надто плитким, щоби міг зістати якою небудь школою, хіба фалшу і сплетень. Розмова в товариствах обертає ся звичайно около тематів личних і дражливих, а цілюю „доброго тону“ уважає ся те, щоби розмова не задержувала ся довше як кілька минут над одним предметом. По тих козлах умислових, яких один з найзнаменитших теперішніх писателів порівнює до „перекидування ся малп, завішених на хвостах, з галузи на галузь“, чує ся тільки порожнє в голові і пустку в серцю, а навіть чоловік розумний, скоро найде ся випадком в такому салоні робить в ній сумне вражінє.

Подорожі були одним з головних жерел відомостей в часах старинних, коли комунікація поміж краями була утруднена а не мож було инакше пізнати життя і знанє ниньшого народу. З сего powodu, майже кождий з старинних філософів відбував далекі подорожі. Таке значінє мали подорожі аж до початку нашого століття. Однак нині, коли легкість комунікації з одної сторони стремить до затертя відрубности чужих собі країв, з другої знов сторони скорість їзди робить подорож мало поучаючою, — бо перелітаючи міста подорожний стикає ся головно з тим, що у всіх є однакове, — затратили подорожі своє давнє значінє, а множество „описів вражінь“ з подорожний чинить їх майже злишними. Мимо того, скоро тільки подорож відбуває ся поволі т. є, скоро чоловік через якийсь час перебуває в новім місці, она (подорож) багато причинює ся до ліпшої оцінки себе самого, бо чоловік позіставлений тоді власним силам, відорваний від усіх дрібних привілеїв, з яких користує в місці сталого свого побуту, а бачучи рівнородність звичаїв і обичаїв судить менше догматично і з більшою виrozumіlostію. Крім того дав подорож багато нагоди до мислення, але знов тоді, коли не ідемо утертою дорогою з „Бедекером“ в руці або за якимсь чічероном, що свою виучену лекцію виспівує нам немов з нот. Користи дав подорож доперва тим, що вже мають цове вихованє, уміють вже дивити ся і приступають до річи з певними готовими питаннями. Як мало хісна з подорожний мають ті, що приступають до неї без відповідного приготування, свідчить безбарвність і шаблонність більшої частини „вражінь“ з подорожи, писаних звичайно літератами, отже людьми маючими певного рода інтелігенцію. Але як мало оригінальних мислей вкресати можуть вражіння подорожі з тої інтелігенції! Протинож, коли хтось їздить не як туриста, котрий не знає сам, чоґо він шукає, але як свідомий єлїдич, що студіює чужі краї, то записки его хоч доривочні і на скорі кинєні на павір, хоч стилєво не оброблені, видіють свѣжостію, повнотою мислей і богатєством нових спостережінь.

Лист і дїєвник були в минулому столітті важними чинниками виховання. В листі адавало ся приятелєви справу з случаямь свого життя, дискутовано над ними, обучувало ся досвідом свого повіреного, а притім дїлаю о форму артистичну листу. Рідко коли були листи довгі і мали характер дїєвника писаного, бо дїєвник містив в собі записки для себе самого, в ній було більше щирости а менше стараня о форму. Так дїєвник як і лист змушували до застановлення, до оцінки случаямь, свого поступованя і дїланя

других людей, до описування і аналізування характерів, словом до всього, що тільки може подати глибоке застановлення над життям. Тепер обі ті форми майже цілковито усунені горячковістю життя і легкими средствами комунікаційними. Маючи можливість відвідувати частіше наших приятелів, радо відкладаємо „до побачення“ усе те, що вимагало би довшого опису, а листи наші, пересилані майже з телеграфічною швидкістю, прибирають що раз більше стиль телеграфічний. Горячка і поспіх життя не дають теж можливості вести дневники, які ще по декуди покутують по селах, де спокійніше і ближче природі життя більше теж і сприяє взагалі виробленню умислів оригінальніших.

Одним з головних ворогів дневника писаного є дневник друкований, той спеціальний витвір найновіших часів. Чи в він справді жерелом образования?

Много, дуже много поважних голосів підняло ся против дневникарства, яко на поважну причину упадку образования, оригінальності і самодільності мисли посеред загалу, а трудно відмовити тим голосам слушности. Свіжою ще в нашій пам'яті є горяча філіпіка против дневникарства виголошена Ферд. Брунетіє в Академії французській.

Читачі дневників привикають скоро до того, щоби вичитувати, (кожний в добравім собі дневнику), суди о політичних справах, о штуці театральній, о грі акторів, о вартості образів, о концертах, словом у всім, причім би они самі могли щось подумати, виручає їх дневник, виконуючи ту мозольну працю щораз менше потрібну і менше звичайну.

Дневник заповнює голову масою непотрібних відомостей, дрібних і безцільних, які не вижуть ся з собою, а забираючи часто нечисленні години, які могли б ся присвятити читанню книжок, відбирає їх книжкам. Чим більше дневників читаємо, чим менше книжок, тим менше ми і спосібні їх читати.

Найгіршою вадою дневника є се, що він впоює чоловікові погляд, будьто би чоловік на вім образовував ся. Як багато є таких людей, що побирають образование виключно з дневників, — то значить, що они уважають за правдиве знання масу відомостей, яка громадить ся в їх умислах під впливом точного учащання до каварень, за знань, на якім опирають свій суд... а ту спосібність розправляти о всім, ставляти на рівні з поважним образованием. Таке половичне образование і таке позірне знання суть найбільшими ворогами всьлякого стремління до правдивого образования, додаймо се отверго, і жерелами найбільшої аrogанції.

Що тип таких сьмілих рицарів не чужий нашій суспільности, о тім знає кожний з досьвіду.

По містах більших маємо ще театр, галерії образів і вистави штук, концерти. Все се може безперечно бути жерелом образования для того, хто хоче і потрафить трактовати їх поважно. Але поминаючи иньші штуки, котрих обєм діляна є дуже обмежений і котрі тільки до випадкових одиниць промавляють голосом могучим, чим є нинішній театр в порівнянню до того, який був в старинній Греції? З інституції майже релігійної перетворює ся театр поступово на представлення фарси і оперетки! Режисери змушені суть нераз мимо найліпшої їх волі представляти як найгірше поважні драмати, бо нині мало вже таких людей, що ідуть до театру „сумовати і маячити“. Більшість хоче сьміху і дотепів без зміслу, через те і найліпшим

поводженням тішити ся оперетка — ся представителька несемаку і беззмісльності запереченої бездонною легкодушністю, форма вельми неестетична, що притуплює змісл артистичний музикою, котра в плиткости своїй іде в заводи з змістом оперетки. Комедия вироджує ся теж в фарсу, звичайно товсту, але бодай не разячу таким несемаком як оперетка.

Ось і убічні жерела образования, ті, з котрих черпає загал надто лїнвивий, щоби посвятити кілька годин денно книжцї, той, що шукає образования легкого і забавного, не добачаючи, що забава із средства небавом перетворює ся в цїль. Жерела ті можуть бути помічні і окажуть не одну услугу тому, хто з поважною мислею до них приступає, хто шукає в них справдї образования, але головним єго жерелом остане завсїгди книжка. До неї зверне ся передовсїм той, хто в образованию шукає не позору виїшного, не можлости пописувати ся деякими свїжими новинами або запозиченням судом о них, а не провідника в житю.

В. III.

В і д о з в а.

В вересни с. р. осягнув фонд резервовий товариства взаїмних обезпечень „Дністер“ складаний з додатків до премії і з части щорічних надвижок, суму 50.945 зр. 18 кр, отже переступив вже суму фонду основного. Від тої хвилі можуть по мисли дотичного закона і статута щорічні надвижки бути обертані на сплату листів удїлових фонду основного (через льосованє), а відтак по сплаті фонду основного на звороти для обезпечених членів. Приспішенє тої важної хвилі желяють собі і нам всі члени і всі житливі для дїла народного патрїота. Залежить се однако в великій мірі від скорого і солїдарного співдїлання нашого Веч. Духовенства і Учителїв если як найскорше поспішать з обезпеченнями многих еще неасекурованих у нас церквей, будинків парохїяльних і будинків шкільних, бо очевидно обезпечєня конкурєнційні належать до люкрєтивнїйших як обезпечєня селянські, а в наслід наших народно-суспільних обставин, представляють ті обезпечєня майже одинокий рід лїйшого ризика, котре може дістати ся в участи нашому товариству і вплинути на лїйший результат щорічних надвижок. До дня нинїшного, за 4 літа істнованя „Дністра“ могли вже і повинні були всі церкви, приходства і школи бути обезпечєні в одинокім рускім товаристві, однак на жалє не тільки так не стало ся, але ще дуже багато до того бракує, бо більше як половина церквей і будинків парохїяльних асекурує ся до тепер дальше в иньших товариствах а шкільнєще більше. Коли загал нашого народу порозумїв вже вагу і користи з істнованя свого питомого взаїмного товариства і численно горне ся до нашої інституції — коли з приятностию приходиться ся нам рік річно, а навіть щоденно констатовати збільшенє числа обезпечєнь селянських, — Комітети парохїяльні, Ради шкільні місцеві, замість давати примір селянам і їти все передом не додержують навіть кроку в тім патрїотичнім змаганю селян і з прикrotnieю приходиться ся нам в щомісячних справозданнях оголошувати що раз менший поступ в числї обезпечєнь конкурєнційних. З досвїду знаємо, що причиною того вєсть головнє нерадивість тих комітетів: одні настоятелї при-

ходів заявляють нам, що не знають, де і до якого часу асекуровані суть їх церкви і будинки парохіяльні і зложили журбу о тім на старших братів або навіть на війта і секретаря громадського, другі Комітети подають до нас обезпеченє, але не хотять і не визнають за потрібне винувати попередно в дотеперішнім товаристві, хоть се мусить бути, і для того не можемо такого обезпечення прийняти, треті в Комітетах вижуть ся розличними неоправданими взглядами і відкладають обезпеченє на пізнійше і т. п.

Тому всему запобігти може наше свідоме свого національного достоїнства і патріотичне Всч. духовенство, і сим відкликуємо ся з того місця до всіх Всч. ОО. Парохів і Презесів рад шкільних місцевих, щоби скоро і витревало ужили свого впливу в комітетах парохіяльних і шкільних в тій цілі, щоби всі церкви, будинки парохіяльні і шкільні без винятку обезпечили ся в „Дійстрі“, а сповнять через то свій патріотично-народний обовязок. Памятайте на першу засаду і підставу розвою економічного: „свій до свого“.

„Дійстер“ товариство взаїмних обезпечень.

Постанови властий шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшим на засіданню з дня 16. падолиста с. р.: 1) Затвердити вибір К. Левандовского, молодшого учителя 5-кл. школи мужескої в Бережанах на представителя учительства до ц. к. окружної ради шкільної в Бережанах і вибір д-ра Йоах. Біндера на представителя жидівської релігії до ц. к. окружної ради шкільної в Тернополі; 2) іменувати учителями в народних школах: Йос. Чучкевича управителем 2-кл. школи в Романові, о. Павла Гимкевича катихитом в 6-кл. школі мужескій в Ярославі, Кєр. Мєлжєвїну управителькою і Ерн. Габерліну старшою учителькою 4-кл. школи женської в Ярославі, Мих. Немировского старшим учителем 4-кл. школи мужескої в Перемишлі, Юл. Грабовску старшою учителькою 4-кл. школи женської в Ярославі, Маке. Яцика молодшим учителем 4-кл. школи мужескої ім. св. Яна Кантога в Перемишлі, Йос. Яворского молодшим учителем 5-кл. школи мужескої в Бродях, Єл. Дубівну старшою учителькою 5-кл. школи женської в Заліщиках, Ів. Гораківского управителем 2-кл. школи в Пустомитах, Ванду Петролевичівну учителькою в Орельці, Брон. Кулицького учителем народної школи в Новім селі; 3) зорганізувати народні школи однокласові в Остапківцях від 1-го січня 1897, в Гвіздці старім і в Дичках від 1-го вересня 1897; 4) переіменити однокласові народні школи в Ненадовій, Собові і Солотвині на 2-кл. від 1-го січня 1897; 5) прийняти до відомости справозданє ц. к. краєвого інспектора шкільного з люстрації гімназій св. Анни в Кракові; 6) прийняти до відомости справозданє ц. к. краєвих інспекторів шкільних з візитації шкіл народних в повітах: Новий Санч і Мисленіці.

КОНКУРСИ.

Ч. 26.796.

В цілі обсаджєня посад ц. к. окружних інспекторів шкіл народних в округах шкільних: 1) Чортків, 2) Доброміль, 3) Косів, 4) Пільзно, а евентуально в иньших округах, що можуть ся опорожнити розписує ся сим конкурсе.

До тих посад суть получені пз мисли закона з 8. червня 1892 (Д. пп. Ч. 92) права і побори ц. к. урядників IX. класи.

Крім того одержить кожний інспектор диети і кошти подорожи, відповідні до числа шкіл і клас положених в окрузі люстраційнім, тажж відповідні до великості тогож та умовій місцевих.

О ті посади можуть убігати ся:

1) Учителі середних шкіл, що мають що найменше пятилітню практику в заводі учительським, або

2) катихита в школах середних або народних, що мають що найменше пятилітню практику на сталій посаді катихита, або

3) учителі управителі шкіл що найменше чотир-класових з кваліфікацією учительською до шкіл виділових.

Кандидати, що убігають ся о посаду в округах з польською та рускою народністю мусать виказати ся знанем обох мов

Подання, заосмотрені в потрібні документи службові і в виповнену таблицю відносно службових, зладжену на праписанім формулярі (Qualifications Tabelle) в німецькій мові, треба вносити за посредством вищої влади шкільної до Президії ц. к. краюї Ради шкільної найдалше до дня 15. грудня 1896 р.

В поданню можна визначити або одну з тих посад, що мають бути обсяджені, або поклакати ся на оголошене сего конкурсу без визначеня округа.

З ц. к. краюї Ради шкільної.

Львів дня 9. листопада 1896.

За ц. к. Намісника *Бобжинський*.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Старім місті розписує конкурсу на посади учителів:

1) На посаду старшого учителя при 5-кл. школі мішаній в Старім місті. Язик викладовий польський.

2) На посаду учителя молодшого при тій самій школі

3) На посаду учителя молодшого при 2-клас. школі в Старій соли.

4) На посади учителів при школах народних з языком викладовим руским: в Білвці, Болосні горішній, Коблі старім Каневі, Леліні великій, Лебуховій, Мшаниці, Неаїтиній, Полянї, Росохах, Снасї, Стрільбичах, Стрілках, Сушиці риковій, Терли, Топільниці, Турім, Тисовиці, Воли коблянській, Волчи Долішній.

Речинець подань до 30. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Бучачи розписує сим конкурсу на посади:

1) Посада управителя при 2-кл. школі в Устю зеленім.

2) На посади учителів (люк) молодших при 6-клас. школах в Бучачи і іменно при женській і мужескій; при 3-класовій школі в Потоці золотім; при 2-клас. школах в Баришу і Устю зеленім.

3) Посади при школах однокласових в Барачові, Бобулинцях, Броварах, Цвітовій, Дулябах, Григорові, Яргорові, Коро-татині Красеві, Курдванівці, Лядскім, Ліщанцях, Медведівцях, Межигірю, Олеші, Острій, Порхові, Риницях, Соколові, Сорках, Велесеві, Віцілках, Жибродах, Зеленій і Зубри

Речинець подань до 18 грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Сокалі розписує конкурсу на посаду катихита рим.-кат. релігії в Сокалі з платнею 770 зр.

З посадою тою є получений обовязок учати релігії в 7-клас. школі виділовій мужескій і женській, в 4-кл. школі мішаній і в 2-кл. школі на Забужі.

Речинець подань до 10. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Городку розписує конкурсу на посади учителів:

1) На посаду старшого і молодшого учителя при 2-кл. школі в Ставчанах.

2) На посади при 1-клас. школах в Добрянах, Галичанові, Лісеничах, Лозині, Мелятині, Угерцах нембит., Мальчицах, Зашковичах, Завидовичах Вишенці великій, Вовчугах і в Ottenhausen. В Вовчугах язык викладовий польський, а в Ottenhausen німецький і польський.

Речинець подань до 25. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Жовкві розписує конкурс на посади учителів:

1) Посада молодшого (шої) учителя (льки) при 4 кл. школі етатовій мішаній в Мостах великих; при 2-кл. школах етатових в Батятичах, Дзібулках, Колодні і Жовтанцях-Середсію.

2) Посада управителя школи в Туринці.

3) Посади при школах 1-кл. етатових в Арташові, Боровім, Бутинах, Честиню, Двірцях, Кулявій, Куничеолі, Любелі, Мервиці, Мокротині селі, Мокротині колонії, Нагірцях, Печиховстах, Перемишляках, Пристани, Рекляниці, Скварівій новій, Станислівці, Виднові, Воля жовтанецькій, Волиці, Жовтанцях-Загаї і Жовтанцях-Заставію.

Речинець подань до 15. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Скалаті розписує конкурс на:

1) Посаду учителя або учительки при 1-класовій школі з другою силою надетатовою в Оріхові.

2) Посаду учителя (льки) при 1-клас. школі в Пізнанці гетманській.

3) Посаду учителя (льки) при 1-клас. школі в Мисловій, і Староміщині.

Речинець подань до 15. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Горлицях розписує конкурс на посади учителів:

1) При 6-кл. школі женьській в Горлицях, на посаду учателя рим-кат. релігії.

2) При 6 кл. школі мужескій в Горлицях на молодшого учителя.

3) При 5-класовій школі мішаній в Бечу на старшого учителя.

4) При 2-класових школах мішаних в Кобилянці, Мощениці, Вільшанах, Ріпнянику єпископській, Шимбаку, Загірцях і Ріпнянику стрижівській.

5) При 1-класових школах в Кризі, Сірах, Сітниці, Бартімі, Чорнім, Гладишові, Климківці, Кривій, Цьвітони, Маластові, Радочині, Ропиці рускій, Рихвалді і Скварнім.

Речинець подань до 15. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Перемишлі розписує конкурс на посади учителів:

1) Посада управителя (льки) народної школи 2 кл. в Красіччяні і Шегинях.

2) Посади молодших учителів в Красіччяні, Кравчі, Шегинях.

3) Посади при 1 кл. школах в Вахові, Болестрашнихах, Борщовичах, Грушатичах, Ключовичах, Княжичах, Косеничах, Леотівні, Лучичах, Мацьковичах, Накли, Ново-Ільках, Вільшанах, Рожубовичах, Славниці ад Дубецько, Сконові, Станиславчику, Стубенці, Жротовцях.

Речинець подань до 15. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Товмачі розписує конкурс на посаду:

1) Управителя при 2 кл. школі в Тарновиці нільній.

2) Учителя при 1-клас. школі в Угорниках (воло Отвині).

Речинець подань до 20. грудня 1896.

— Ц. к. окружна Рада шкільна в Снятині розписує конкурс на посаду катихиза гр.-кат. і рим-кат.

Катихиза обох обрядів мають учити в мужескій школі 6-клас. і 5-клас. женьській. Крім того катихиз гр. кат. має мати 2 години тижнево на передміській школі 2-клас. на Валках.

Речинець подань до 15 грудня 1896.

Передплата:

на пів року 1 зр.
60 кр., на ці-
лий рік 3 зр.

Одно число 20 кр.

УЧИТЕЛЬ

О Р Г А Н

РУСКОГО ТОВ. ПЕДАГОГІЧНОГО.

Редакция
ул. Чарнецького
ч. 26.

Адміністрація
ул. Миколая
ч. 18.

Неопечатані ре-
кламні без-
платні.

Виходить 5. і 20. н. ст. кожного місяця.

Від видавництва.

З сям числом кінчить Руске товариство педагогічне VIII-ий річник свого видавництва „Учитель“.

При тій нагоді взиває виділ усіх довжників, щоби поспішили з вирівнянєм передплат задегних. Рахунки видавництва „Учителя“ вказують, що між передплатниками з р. 1894 залагає ще недоплата в квоті 14 зр. 60 кр., з р. 1895 — 196 зр. 50 кр. а з р. 1896 звиж 300 зр. Що таке неточне надсиланє передплати підриває значно фонди товариства, узбирані з вкладок членських і з розпродажи видавництв а в наслідок того і спиняє дальше правильне видавництво книжочок для дітей — зрозуміє кожний. Коли-ж жадаємо видань відновідаючих цілям руского товар. педагогічного, доконаймо нашої першої повинности: вирівняймо довги за передплату „Учителя“.

В слідуючім році буде „Учитель“ виходити під тими самими умовами як і до тепер. Перше число буде вислане усім сегорічним передплатникам, друге тільки тим, що вирівняли дотеперішні довги і відновлять передплату на слідуючий рік. Сю постанову повзяв виділ з огляду на повисше вказані залежлости.

Рівночасно просить виділ всіх дотеперішних передплатників, щоби приняли на себе той невеликий обовязок і спонукали своїх знайомих, ради шкільні місцеві, читальні і пр. до передплати „Учителя“ чим вже в однім році може зрости число передплатників що найменше в двоє, а ідучи тою дорогою за кілька літ не буде у нас рускої школи без „Учителя“, до чого стреміти обовязком кожного Русина.

Вкінці просить виділ всіх своїх членів, щоби вирівнювали залежлі вкладки членські а надто втягали в члени руского товариства педагогічного як найбільше число людей, якими з огляду на цілі руского тов. педагогічного повинні бути усі письменні Русини.

Резолюції з'їзду зборів учительських семінарій.

(Докінчене).

Як в останньому числі „Учителя“ вже подане було, ділять ся ті резолюції на три частини, іменно на такі, що дотикають організації семінарій, плянів наукових, і відносин правних учителів. З того взгляду поділив ся збір на три секції, котрі першого дня нараджували ся разом під проводом дир. І. Турчинського; пр. Жулинський предложив спис рефератів, яких було більше 40.

З поводу великого числа справ, а надто з поводу дискусії розв'язлої і виходячої часто поза предмет нарад, не порушено усіх предложених справ, не передискутовано як слід того, що було на порядку деннім, тим більше, що деякі внескодавці предложили виправді свої резолюції, але самі на з'їзд не прибули. В наслідок того поручено усі справи сталому комітетови, зложеному з членів обох львівських семінарій учительських, котрому поручено розібрати усі справи на ново і предложити їх властям шкільним; надто поручено тому комітетови, щоби він приготував II-ий з'їзд, бо вже сей перший оказав ся для семінарій вельми пожаданим і хосеним.

Першого дня з'їзду полагоджено тільки одну резолюцію п. Зубчевського: О потребі деяких засадничих змін в устрою семінарій учительських. Референт розділив свій реферат на 2 частини: 1) учителі, 2) наука. В першій частині виїс референт, щоби з огляду на що раз більший брак учителів семінарій старати ся зарадити тому в той спосіб: Семінарії учительські мають самі витворювати учителів для себе. Другу часть свого реферату закінчив референт так: Належить уваглядняти більше головну ціль семінарій, не розстрілювати їх завдань і не жадати найріжнорідніших річий від будучих учителів народних.

Резолюцію ту прийнято по довшій дискусії, з котрої скористали і другі референти і в міру як порушені п. Зубчевським справи дотикали їх рефератів, обговорювали они і свої внески широко.

Другого дня, 21 падолиста, уже не нараджували ся усі три секції разом, але кожда окремо. В першій, організаційній, проводив п. Роман Вімпелер, в другій, педагогічно-дидактичній, п. Ін. Парасевич, а в третій, для відносин правних учителів семінарій п-ї Ст. Векслєрова.

Секції нараджували ся в осібних залах рівночасно. Члени з'їзду переходили з одної до другої секції в міру, як реферат котрий їх більше дотикав і інтересував.

В I. секції реферували:

1. п-ї Махчинська про потребу помноження числа семінарій жіночих в краю о одну у Львові і бодай о одну на провінції, про ліпше дотованє семінарій жіночих і про стипендії і інтернати.

2. В заступстві неприсутного дир. Керекаярта з Самбора, котрий надіслав споре число внесків, для котрих але осібних референтів не було, представив д-р Жулинський справу перетяження учеників в семінаріях учительських і предложив секції слідуєчі резолюції: а) завести для семінарій осібні

спеціальні підручники; б) перестерігати, щоб число учеників кожної класи не було більше як 40, причім пожаданим є, щоб не було клас рівнорядних в класі приготовляючій і на першій році, а коли вже будуть так належить їх задержати аж до четвертого року; в) посвятити цілий час на нижніх курсах для пізнання матеріялу наукового, а ознайомлене кандидатів з підручниками для шкіл народних повинно належати до програми наук послідного року; г) щоб в семінаріях взагалі, а в утравістичних спеціально, дотеперішній вимір годин зменшено до певного можливого тільки мінімум.

3. В справі приготування учителів до шкіл виділових виїс д-р Жулинський від себе слідує резолюцію: „Завести належить бодай у Львові і в Кракові семінарії для шкіл виділових на так довго, доки на університетах такі курси не будуть запроваджені.“

4. Др. Жулинський реферував опісля справу посад платних практикантів. Резолюція дотична звучить: „Для учителів (-люк), що бажають посвятити ся наукам природничим або агрономії, належить утворити при відповідних катедрах семінарійних посади платних асистентів.“

5. З реферату п. Свехла прийнято слідує резолюції: а) безпроводне установлене осібного учителя для науки спеціальної методики є для добра семінарій учительських конечне потрібним; б) учитель спеціальної методики має рівнорядне становище як і головний учитель.

6. і 7. В справі практично-методичного образования приватистів і приватисток представив д-р Жулинський, а в справі іспитів вступних до класи приготовляючої і класу семінарій учительських — п. Дрежипольський відповідні резолюції, котрі також прийнято.

В секції II. ухвалено:

1. В справі науки всемірної історії на підставі реферату п-ч Л. Новицької на внесок дир. М. Барановського слідує резолюцію: „Наука історії на III. р. повинна обіймати: 1) історію монархії австр.-угорської з особливим уважанням історії краю, 2) найважливіші відомості про конституцію державну і спеціальне пізнання устрою краю рідного.“

2. В справі підручника до історії всемірної ухвалено на внесок Бр. Сокальського слідує резолюцію: „Перший з'їзд учителів семінарій висказав бажання, щоб підручник до історії всемірної, який має видати ся для уч. семінарій був стисло застосований до вимогів обов'язуючого статуту організаційного і щоб уважав в відповідній мірі історію краю рідного.“

3. В справі науки географії прийнято також відповідну резолюцію.

4. В справі науки історії натуральної реферувала п-ї Стршелецка в тім дусі, щоб науку о природі, соматології, хемії і механіці підготували вже потрібні відповідні загальні відомості.

5. В справі науки фізики предложив пр. В. Тисовський відповідну резолюцію, котру прийнято.

6. Ухвалено також резолюцію, щоб наука співу, гри на скрипцях і фортеп'яні була предметом обов'язуючим, а також резолюції в справі іспитів з науки співу і видання співників костельних і церковних.

В III. секції реферував п. Зарицький о правних відносинах учителів школи взірцевої, причім дир. Вімпелер виїс, щоб доповнити ту школу п'ятою і шостою класою, що також секція I. ухвалила.

Резолюції секції III. єть слідує:

1. при обсаджено посад старших учителів при семінаріях і інспекторів окружних належить передовсім уважати учителів школи взірцевої;
 2. час служби числить ся на 30 літ від першої платної посади;
 3. по двох кінквентях мають бути учителі школи взірцевої перенесені. до IX. а по 4 кінквентях до VIII. класу ранги;
 4. три послідні додатки п'ятилітні виносити мають по 200 зр.;
 5. ремунерація за надобовязкові години в школі взірцевій і коректуру задач устанавляє ся на 30 зр. за тиждєву годину, а
 6. за надобовязкові години на курсах семінарій числить ся подвійно
- Резолюції всіх 3 секцій прийняв з'їзд на пленарнім своїм засіданню з дня 21. падолиста с. р.

3 III-го міжнародного конгресу психологічного.

І. Реферат д-ра Андреаса: Психологічне формування учителя.

Доводити конечности сего, що не існує в звичаю і досвіді щоденнім, видає ся чимсь коли вже не безнадійним, то ризиковним. Не значить се, будьто би не признавано звязи поміж чинністю педагогічною а знанням психології. Однакож се признаване не довело до переконання о стислій залежности двох тих средств в закладах, котрі формують учителів шкіл висших. Причини того численні. Де досвід життя, мова і формування загальне подають тільки позитивних відомостей і готових дефініцій, що вже їх трудно застосовувати в практиці, там рідко повстає потреба наукового погляду. Що є змінним і несталим (індивідуальність ученика) се не вимагає розсліду науки, тим більше, скоро она в своїй формі абстрактній (як твердять противники) є недоступною і бодай на тепер трудно її застосувати в педагогії. Де покликание до заводу зависить головню від такту і інтуїції, там (після гадки противників) є сумнівним, щоби застосування знання абстрактного було практичним і хосеним. Таким розумованем вьжуть ся гадки з гори постановлені, упереджені, з незрозумінням річи.

Властиво для педагога важним не є знання психологічне само собою, але формування психологічне. Але дорога до послідного є тільки через знання; чим трудніше буде застосування практичне, тим менше можна відкидати підстави теоретичні, які запевняють одиноким поважне трактування науки.

Звідси виходить цілий ряд питань великої ваги.

Предметом ділання педагога суть величезні зложені з'явища психічні. Скоро та діяльність має ся вносити понад проби дороги, подібні до непевного мацання сліпого, вимагає она докладного розібрання, спосібности студіювання засади загальної при поодиноких случаях, а в такім разі першим завданням є спізнати, що є нормальним а що неправильним. Отже тут як і всюди підставою є психологія чоловіка нормального зарівно для арозуміння поступового розвитку, як і для втворення певної міри при оцінці розвитку різних осібників. Якими суть ті прояви психічні і з яких елементів они складаються ся,

чим різнять ся їх подрібні постати і в яких умовах позістають они взглядом себе, як заходить одно на друге, як розділяє теорія того, що в істині оказує ся яко певна цілість конкретна, якою є фактична підстава популярних гадок і виражень психологічних і т. п. Отсе питання, на які педагогі повинен найти ясну відповідь, а того не докаже без наукових студій.

Коли-ж головним завданням педагога є веденє дитин, повинен він знати звороти і пересмики на дорозі, котрою дитин веде. Звідси походить потреба знання психічного розвою одиниці, починаючи від наймолодшої дитини. Важними суть при тім всякі впливи, які походять зарівно від окруження, як і від причин, находячих ся в організмі одиниці (пр. мова, рід, час дозрівання і т. п.). Завдяки сему стають видними точки виходу для різних інтересів, похотий і склонностей, від котрих залежні суть характеристичні властивости ріжнородних окресів віку, а властивости ті становлять важну вказівку для педагогічних і дидактичних впливів.

Розваженє того усього веде в першій лінії до психології суспільної, котра тим більше заслуговує на увагу, що в останніх часах висуває ся наперед сторона суспільна педагогії, не говорячи вже о тім, що без неї історія педагогії не була би зрозумілою. З другої сторони звертають увагу прояви і з'явища, виникаючі з факту заєдної залежності життя духового від процесів фізіологічних. Позаяк педагог має завжди до роботи з якоюсь душею, можна би сказати конкретно т. є. уміщеною в певнім означенім тілі, набирають усі умовини фізіологічні для него особлившої ваги. Він ту отримує важну поміч в розв'язуваню задач і учить ся пізнавати границі своєї можности. Не тільки увага і спосібність учить ся, або чинність пам'яті і мислення, але сама пильність, послух, зацікавленє оказують ся залежними не тільки від етичних, але також (вправді в ріжнім степені) від тілесних, фізіологічних умовин, а скоро з одної сторони діланє педагогічне зависить значно від спосібности доброго розпізнання і розложєня тих з'явищ, то з другої сторони пошанованє тої зв'язи і залежности сторони фізичної від психічної дає запоруку властивого поступованя з молодіжню.

Скоро се є справедливим, тогди не дасть ся також заперечити потреба увагладненя з'явищ аномальних життя духового, тим більше, що трудно назначити їм стисло границі, а досвід учить, що вихованє в многих случаях має до діла з одиницями, що стоять на границі посеред здоровем і хворобою. Тож справедливо звернено в найновіших часах на той стан річі увагу, а тим вказано педагогії браки, які доповнити треба.

Подавши те, що до образованя психологічного належить, подамо еще кілька уваг як їх набути.

Чим більше научанє в середніх школах є педагогічним, т. є. згідним з засадами педагогії, тим легше творить оно само собою род приготавчого знання психологічного, до чого причинає ся навіть читанє класиків під проводом психологічно образованого учителя. Мимо того оказує ся для чоловіка з образованєм університетским конечним курс психології, яко доповненє знаня загального і сильна підстава образованя заводового, бо конечним є для доброго педагога набути через студій і вправи докладні відомости всіх точок повисше наведених.

Однакож самому годї набути того знаня. Рівно трудним є образованє медика без демонстрації і досвідів клінічних, як і образованє педагога без семинарії полученої зі школою. Ту доперва находить він поле для обсервації

методичної, а разом і спосібність практичного застосування відомостей теоретичних. Тільки тогди, коли ціла діяльність педагогічна опирається на ґрунті психологічній, скоро одиниці з їх властивостями, з їх вадами і привичками, їх змінним інтересом і сталими напрямками стануться предметом студій психологічних і всі прояви життя шкільного представлять себе в світлі психології, тогди образоване заведе педагога покрити і проникне верства знань, яку справедливо назвати можна образованем психологічним.

Любов до молодіжї, се найсильніше знамя заводу педагогічного, але любов та доперва тогди буде помічною в практиці, скоро она зістане піднесена знанем психології.

II. Реферат І. Фридриха. Розсліди над впливом перерв міжгодинних (пауз) на спосібність учеників до умислової праці.

Кожний се знає, що всяка довша праця потягає за собою умученя, котре проявляє себе в виразнім обниженню вартости праці яку пізнійше виконує. Виходячи з того заложення, старався Фридрих означити: 1) вплив теперішньої тривалости викладів на спосібність до праці умислової і дїтний в школі; 2) вплив перерв в праці. Скоро покажеся, що такі перерви мають вплив добрий на вартість праці виконаної, можна буде з того отримати важні вказівки для практики.

За материял до розслідувань служили: а) диктандо, зложено з 12 речень, обіймаючих менше більше рівне число звуків рівних що до степеня трудности; б) рахунки, котрі обіймали 5 додавань і 5 множень. Час потрібний на одне диктандо виносив 30 минут, на одну серію прикладів арифметичних 20 минут.

Предметом обсервації була класа школи народної, зложена з 51 учеників четвертого року науки, а вік пересічний учеників був 10 років.

Порядок розслідувань: А) Перед полуднем:

Проба I. перед першою годиною науки.

„ II. по одній годині науки.

„ III. по 2 годинах науки; поміж першою а другою була перерва 8 минут.

„ III а) по тих самих годинах але без перерви.

„ IV. по 3 годинах науки; поміж першою а другою, надто другою і третьою була перерва 15. минут.

„ IV. а) по 3 годинах науки; перерва була тільки між другою і третьою.

„ IV. б) по 3 годинах без перерви.

Б. По полудни:

Проба V. перед першою годиною науки пообідної.

„ VI. по першій годині науки.

„ VII. по 2 годинах науки, поміж котрими була перерва 15 мин.

„ VII. а) по двох годинах науки без перерви.

Результати: а) Довше триваня науки зменшав податність ученика до праці умислової. Умученя проявляє себе зменшенням вартости праці виконаної, а виразом погіршення є з одної сторони більший процент блудів і більше число учеників, що помилялися; з другої зменшався і число учеників, котрі би не помилялися.

б) Перерви між годинами науки мають вплив користний, бо зменшують процент блудів і побільшають число учеників, які можуть свої завдання виконати без похибок.

Вказівки для практики. Обовязуюча тепер міра викладу, 60 минут, а за довгою; поміж годинами науки суть конечними перерви, триваючі найменше 10 минут. Перерви повинні бути уживані для відпочинку або поживління. В годинах пополудневих властивими предметами науки будуть найлекші, як: спів, каліграфія, рисунки і т. п.

III. Реферат Хр. Уфера. Письмо дитин в школі.

Розслідуванє індивідуальности дитини є першим вимогом рациональної педагогії, для того треба всякі прояви тої індивідуальности збирати і студіювати.

Одним з найважійших проявів того рода є письмо дитини, о чім свідчить ріжнородність характерів письма, помимо однакової науки і однакових взорів.

Хоч письмо дитини належить після Праера до штучних, оказують ся в нїм, скоро довше і лїпше будемо єму приглядати ся, приклади всяких виріжняючих цїх індивідуальних, важних під виглядом графологічним (на доказ показував референт проби письма хлопців 8, 12 і 14-літніх з закрутасами, які виражають єгоїзм).

Отже зі взглядів психологічних і педагогічних було би пожаданим розслідувати письмо дитин в віку шкільнім і то не тільки умислово слабих дитин, як се роблять Піпер і Сольтман, але всіх без ріжницї.

Позаяк в школі існує можлиість слїдити розвій письма дитини через довший час і дотичні проби порівнувати з собою, а заразом зіставити з розвоєм умисловим і моральним пишучого, проте розслідуванє письма учеників може подати цїнні вказівки для графології.

В школах, в яких для кожного ученика призначена осібна картка каталогу, де записує ся усе, що ученика дотичать, належало би до иньших документів залучати і проби письма в різних окресах житя ученика.

IV. Реферат д-ра М. Офнера. Відки беруть ся блуди ортографічні?

Блудом ортографічним (в писовни) називаємо незгідне з нашим знанєм представленє виразу за помоцею письма. Щоби зрозуміти, відки такі блуди беруть ся, треба застановити ся над процесом психічним, який відбуває ся підчас науки писаня.

Дитинї показує ся звук і, рівночасно чує она той звук, з природного наклону до наслідованя і з порученя учителя повтаряє она той звук, а вкінци пише она єго. В наслідок рівночасности і частого повтаряня зістають ті чотири впливи стисло з собою сполучені, через що репродукція наступає дуже легко. Доперва пізнійше учить ся дитина відповідно до потреби повздержувати рухи органів мови і ограничати їх, на пр. при читаню і писаню до схопленя виражінь мислею. Звільна лучать ся при біглійшій читаню і писаню образи предметів відповідаючі словам, часом і иньші їх назви, звороти мови і пр. Однак в наслідок тих виображінь додаткових повстають під певними обставинами деякі перешкоди в описанім процесї, або так зв. блуди ортографічні, котрі мають початок свій в ріжнородних околицях кори мозкової, залежно від роду впливів. Наслідком борби або недокладности виображінь зору появляють

ся похибка против писовни, котрі полягають на подібности виразів, яких різниця тільки для ока є видимою пр.: під і піт, піду і біду, куди і кути і т. п. З чисто теоретичного боку можна би думати, що відбуваюся тут також боротьба сполучень в осередках рухових, але так фізіологічна як і патологічна обсервація вказують, що осередок той в условинах нормальних ділає пізнійше ніж тамті.

В наслідок тої низшости в осередку руховім повстають такі блуди, як: *скали* місто *сказали*. Скоро повільніший рух письма криєть звук *а*, внутрішня мова диктує вже *л*. Замість руху сполученого з звуком *а*, т. є. звуку *з*, появляє ся в умислі рух письма сполучений з звуком *л*, до чого прилучує ся і відповідне зорове виображінє. Скоро послідає є сильнійше від інших, ученик пропускає кілька звуків і пише *скали*.

В осередках мови беруть початок блуди писовні: а) скоро в осередках зорових і слухових виображінє відповідаючі певним звукам, відтворюють ся в невластивім порядку, тогди пише ученик пр. *брати* місто *брати*; б) скоро якийсь звук позістає за довго в свідомості і тріває ще в хвилі писаня слідуєчого звуку або виразу, звіден походять блуди пр.: Барбароссо замість Барбаросса; в) в наслідок сполученя з виразом подібним пр.: роса росу вкрила замість роса рожу вкрила; г) скоро певним звукам відповідають так слабкі сполученя в осередку мови, що они не доходять до свідомості ученика, тогди пише він місто *яблоко*: *ябло*.

При частих блудах ортографічних, які походять з вадливої мови, т. є. наслідком або уживаних дітьми провінціоналізмів, або індивідуальних хиб в органах мови пр. скоро пише: *санка* місто *шапка*, *пилоги* місто *пирог*, *навалила* місто *наварила* здає ся відбуває ся борба виображінє і в осередках слуху, головню але в осередках мови, а найменше участи беруть в тім осередки зору.

Вкінці можуть декуди повставати блуди ортографічні в органах виїшних (в руці) в наслідок надто слабого або недокладного виконання деяких рухів письма, так званий *lapsus calami*. Певно нерідко є сумнівним, яка є причина деяких блудів письма, але не можна сказати, щоби тут був чистий случай. Се бодай вказують розсліди Офнера над блудами ортографічними, а розбір їх подрібний обіцає він подати небавом до публичної відомости.

Наслідки уживаня гербати і кави у дітей

Против уживаня гербати і кави виступають дуже енергічно учителі американські особливо при викладах фізіології. Деякі з них ведуть просто пропаганду щоби усунути каву і гербату з трибу життя молодежи. І так пр. Артур Спайд, вияснвши своїм ученикам (в віці 12—16 літ) шкідливість кави і гербати і їх злий вплив на організм, перевів розсліди не тільки над своєю класою але над цілою школою, котра числила 200 дітей обого рода; він випитував їх, що їдять на сніданє — і оказало ся, що 170 не що день каву або гербату. Спайд поручив їм для проби здержати ся від того через тиждень

і списав наслідки того. Той досвід продовжив пізніше на місяць, а зізнання дітей виказали всюди добрі результати: біль голови, безсонність, знеєнервоване зникли цілковито, а учитель одушевлений тим подав ось що до свого справоздання: „Наколибсьмо зпали, як часто біль голови, але травлене, біте серця суть споводовані гербатою або кавою, піднялибсьмо похід хрестоносний против їх ужитю. Они суть рішучо шкідні для дітей і молодіжи а навіть для багато старших осіб. Скоро дитина прийде до школи насичена тими ужитками і аномально нервово підстроена, мучить ся она скоро, перед скінченням денної праці стає отяжілою, повертає до дому з болем голови, а родичі приписують се надмірній біганині в часі забави або злій вентиляції клас шкільних. Много учителів не понимаю, длячого діти в школі так багате води пють від рана; суть такі, що зовсім не вірять в спрагу учеників, і уважають се тільки за претекст до перервання науки, тимчасом властивою причиною є кава трохи пересолоджена, яку діти пили на снідане, о чім можна легко переконати ся. Досвідом можна теж справдити, що надмірна побудливість і нерівновага системи першого, які відбивають ся не раз в характеристичний спосіб в письмі і в рисунку, суть також наслідком кави і гербати і можна би часто з зошитів учеників означити хвилю, коли перестали уживати тих напиктів“.

А. Гох і Е. Креплін розсліджували через довший час вплив на організм чоловіка головних частий складових гербати: кофеїни і олійків етеричних, причім роземотрювали за помочню ергографу вплив тих субстанцій на працю м'яснів, а вплив їх на працю умислову оціняли з більшої або меншої легкості в виконанню додавання. Досвідчення сі виказали, що кофеїна піддержує виразно успокійлене до праці м'яснів, бо лінії закрислені через ергограф переконали, що рухи м'яснів стають обширніші хоч число їх зостає незмінене. Натомість олійки ослаблюють спосібність до праці м'яснів, але побуджують чинности психічні а додавання виконують ся легше, після гадки повисших сьлїдачів можуть затім старші люде уживати гербати яко средства загально побуджаючого, ділаючого рівночасно на умисл і на тіло; она вирізняє ся з того взгляду від средств побуджаючих часткових, ділаючих тільки на певний уклад організму. Як і при діланю інших подібних средств належить бачити, що різні люда суть на них більше або менше вражливими; на одних ділає вже мала скількість, другим потрібна значнійша. Скоро много людий находить привичність в уживаню гербати, яко средства легко побуджаючого, то се діланє належить взагалі привнесати більше олійкам, як кофеїні.

Розсліди Гоха і Крепліна були доковані з чисто фізіологічного боку. Однак і они уважають уживанє гербати і кави тільки для старших потрібним, а противлять ся рішучо уживаню їх через дітей і молодіж, котрі при уживаню кофеїни стають скоро нервовими, западають на біль голови, безсонність а се стає ся в пізнійшій віку причиною хоріб нервових, на які так багато людий тепер тернить а средства на покованє хороби найти не можна.

В. III.

В С Я Ч И Н А.

— Діаманти в стали. Розсліди пр. Росселя і Л. Франка в Берні довели до отримання углі зі стали в постаті дрібних кришталів діаментових. Підданю пробам сталь різнородного походження, лану і куту а залежно від методи фабрикації і дальшого способу трактованя стали отримані діаманти були різної

величини і площини їх були різно уложені. З того, що о тім і о розсідлах доносить „Prometheus“, показує ся, що великість тих штучних диментів вже переходить виміри мікроскопові і позваляє надіяти ся дальшого поводження тих проб.

— Грім і дерева. Статистика ударів грому веде до виску, що грим має особливе уподобане до деяких дерев. Стверджують се нові спостереження К. Міллера, котрий в „Himmel und Erde“ зіставив результати своїх розсідлів, які предириняв в протягу послідних літ одинадцяти. В тім часі ударили грим 56 разів в дуби — дерево мітологічних володїтелїв грому: Юнітра, Тора і Перуна, — 3 рази в ялиці, 20 разів в сосни, а ніколи і не ткнув буків, хоч они становили $\frac{7}{10}$ частий усіх дерев лісних тої місцевости, де роблено розсідли.

— Людність Лондона. Послідний счислю людности Лондона, який роблено 29 марта с. р. виказав приріст числа мешканцїв о 221 000 від часу послідного обчислення з р. 1891. Тоді виносила людність 4,232.118, а нині має Лондон 4,453.118 мешканцїв.

— Найбільший міст на сьвітї знаходить ся, як о тім доносить „Nat. Zeit.“, в Хінах. Він довгий на 8.5 km і поставлений в поблизу місцевости Сангані над берегом моря жовтого. Міст сей цілий з каменя, опертий на 300 філарах камінних і вносить ся 21 м. над зеркалом води. На кождім філдрі уміщений є мармурний лев, в наслідок чого викликає міст сей на чоловіці незвичайне вражінє. Будівля та має стояти вже 800 літ, мимо того не слідно на ній ніяких слідів знищення.

— Нові поклади платини відкрито в Новій Вазїї полудневій. Олово містаче в собі платину тягає ся вздовж мизі, де творить поклад грубий 60—150 стп. Металь сирий містить в собі около 75% платини, ціна его на місці 10 зр. за чверть kg. — Доси, як звісно, загальну потребу того металю покривали копальні на Уралю

— Папір з дерева і ліси в Сполучених державах. В Сполучених державах існує тепер около 2000 фабрик, котрі виробляють папір з дерева в наслідок чого замиканть ліси дуже скоро. Дерево є так майже без вартости, бо на 2000 фунтів маси паперової коштує дерево 7—8 доларів. Кошти зрубана дерева і перевозу перевиснають ціну самого матеріялу. В р. 1895 винищено майже 50000 гектарів ліса; в слідуючій році паде жертвою у двоє тільки. Скоро зважимо, що ті самі ліси зістають експлюатовані і для столярів і теєлі, і що надто ніхто не займає ся залісненєм зрубів, то побачимо з сего, що і в Америці небавком знимуть ся скарги на брак лісів.

— Російська вистава в Нижнім Новгороді повела ся найгірше зі всіх вистав, які уряджувано. Особливо мало інтересовала ся нею сама суспільність російська і велими мало відвідувала єї. Оголошені цєфри урядові о виданих білетах вступу суть на подив малі. І вірити не хоче ся, щоби держава, числяча звяз 100 міліонів мешканцїв достартила виставі заведи 532.363 вступів платних. Фінско вистави — пишуть „Русские Відомости“ — яко підприємства свідчить, що цікавість і рухливість суспільности російської не є розвинена, а надто, що маємо дуже мало засобів до заспокоєня цікавости. Взагалі-ж ми поросли мохон і не маємо охоти зазінавати ся з проявами культури рідної, хочби представлено нам річи дуже цікаві і інтересуючі.

— Університетські бібліотеки в Европі. До найбогатших бібліотек належать бібліотеки в Німеччині. В єї двайцати університетських бібліотеках зберігає ся до 5,850.000 книжок, о 3,0.0.00 більше, як в бібліотеках італійських університетів, що в тім взгляді займають друге місце по Німеччині. В університетських бібліотеках Англії і Австрії переховує ся по 1,800.000 книжок. В Швеції і Норвегії число всіх книг університетських бібліотек виносить, 790.000, а в Іспанії до 726.000. Бібліотеки французьких університетів посідають менше книжок, як всі другі, не виключаючи й Іспанських. В Англії є девять університетських бібліотек з 1,849.800 книгами, з яких звяз міліон переховує ся лиш у двох бібліотеках, в оксфордській і кембріджській. Найбільші на сьвітї бібліотеки як сказано вже, має Німеччина: єї марбурґська бібліотека числить 704.076 книг і 80.000 марок річної субвенції; по ній їде лінська бібліотека з 40.000 марок річної субвенції. В бібліотеці оксфордського університету в Англії є 530.000 книг, на єї удержанє і доповненє видає правительство 207.755 франків річно. На бібліо-

теку кембріджского університету з 506.000 книгами видає ся що року 48 000 франків. Університетські бібліотеки в Гетінгені, Монахові, Гайдельберзі і Відні мзють по 400.000 книг.

— До всіх народних шкіл в Чернівцях вчає с. р. 4847 дїтй, з того 1211, отже як раз четверта часть руских, хоч в деяких школах, головнo-ж в т. зв. „волоскій“, себто православній записано неодну руску душу між яничарів волоских. З тих 1211 дїтй руских є 683 хлопців, а 528 дївчат, з котрих крім 32 дїтй, що ходять до школи на Рошоші і в Горечі, всі прочі є в місті і близьких передмістях, ба 1000 в самім місті. І для такого великого числа рускої молодїжи шкільної вижидаємо надармо й доси отвореня руских шкіл, ба, навіть руских паралельок, хоч се послїдне далось би зробити майже без коштів. Подаючи се, надїємо ся нової енергїчної акції черновецких Русинів в сїм дїлї.

Постанови властей шкільних.

— Ц. к. краєва Рада шкільна ухвалила між иньшим на засїданю з дня 7-го с. м.: 1) Затвердити вибори на представителїв учительства до ц. к. окружних Рад шкільних: Ник. Керницького управителя школи в Шманьківчиках до ц. к. окружної ради шкільної в Чорткові, Володисл. Слезиньского управителя в Ставчанах до ц. к. окружної Ради шкільної в Городку, Дмитра Хировского старшого учителя мужескої школи в Стрию, до тамошної ц. к. окружної Ради шкільної, Дамяна Хомяка учителя з Сулятич до ц. к. окружної Ради шкільної в Жидачеві; 2) іменувати учителями в народних школах: Мар. Финикову старшою учителькою 5-кл. школи женької в Буску, Тому Калиту учителем в Витковичах, Ник. Керницького в Шманьківчиках, Алекс. Оржеховского управителем 3-кл. школи в Ягольниці, Мар. Фідлерівну учителькою в Ятвяхах, Ів. Мисиньского учителем в Підгірцях, Стан. Ляйтнера в Залїсцях; 3) зорганїзувати другу 1 кл. школу народну в Ігровиці від 1-го вересня 1897; 4) перемінити 2 кл. школу народну в Березинці на 3-класову від 1-го вересня 1897; 5) вилучити громаду Путню з округа шкільного в Маластові і зорганїзувати в Путній осібну народну школу від 1-го вересня 1897; 6) іменувати Мих. Пельчара суплентом гімназїї в Подгуржї; 7) прийняти до відомости справозданє ц. к. інспекторів шкільних з люстрацій гімназїй в Вадовицях і V-ї гімназїї у Львові.

КОНКУРСИ.

— Ц. к. Рада шкільна окружна мієка у Львові розписує конкурс на посаду катихита обряду гр. кат. при мужескій школі ім. св. Мартина і на посаду рим. кат. катихита при міській школі ім. св. Антонія у Львові.

Речинєць подань до 15. грудня 1896.

— Ц. к. Рада шкільна окружна в Збаражї розписує конкурс на слїдуючі сталї посади:

I. при 5 класовій школі мужескій посади старшого і молодшого учителя;

II. при 1 класових школах в Гниличках, Яцівцях, Медниці, Терчинцях, Воробїйцях, Доброводах, Климківцях, Козярах і Лозівцях посади учителя самоїтїйних.

Речинєць подань до 15. січня 1897.

В канцелярії
„Руского Товариства Педагогічного“
при ульци Академічній ч. 8.

можна купити слѣдуючі видання:

1) Образкові видання.

Звѣринецъ	10 кр.
Гостинець	10 „
Забавки	10 „
Менажерия	10 „
Робінзон	40 „
Квіточка	30 „
Віночок	30 „
Кобзар Тараса Шевченка	20 „
Іете-Франко: Лис Микита 2 цілком перероблене видання	50 „
Мірон: Пригоди Дон Кіхота	40 „

2) Видання без образків.

Читання ч. I, II, III, IV. опрaвні 20 кр., без опрaви	10 „
Визання желаній 2 розширене видання	20 „
Ів. Франко: Абу каземові Капці	20 „
Учитель на р. 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 по	2 зр.
Дзвінок на р. 1892, 1893, 1894, 1895 по	3 зр.
Ів. Левицький: Попались, Радвані спечили	10 кр.
Вол. Шухевич: Записки школяра	20 „
Від Бескида до Аялів	10 „
О. Нижанковський: Батько і мати, двоспів для дітей з фортеп.	10 „
Леопіда Глубова: Байки	5 „
В. Чайченка: Олеси; Байки; Комарь; Два оповідання по	5 „
Дума про княгиню Кобзаря	5 „
Дітирової Чайки; Кака про сонце та его сина; Писанка по	5 „
М. Лисенко: Тече вода з під явора. Двоспів з фортеп.	10 „
Мапа етнографічна України-Руси	20 „
Гордієнко Картагенці і Римляни	20 „
Юлій Верне. Подорож довкола землі	60 „
Барановський. Приписи до ієннів	20 „
Молитвенник пародий, в полотно опрaвлений	20 „
Др. Л. Кельнер. Коротка історія педагогії	60 „

Всякі замовлення висилають ся скоро і точно.

ВИДАВНИЦТВО РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО

„ДЗВІНОК“

письмо ілюстроване для науки і забави руских дітей і молодіжи

виходить 5-го і 20-го кожного місяця

Передплата виносить річно 3 зр., піврічно 1-50 зр. Адрес редакції:

Львів, ул. Франціскавська ч. 12. Адрес адміністрації: Львів, ул. Академічна ч. 8.

Видав „Руске товариство педагогічне“. — За редакцію відповідає Володимир Шухевич.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, під зарядом К. Беднарського.

